

Office des Cités Africaines in KISANGANI

Een stedenbouwkundig onderzoek naar genese en toe-eigening van een woonwijk uit de jaren 1950 in Afrika

Sally Lierman

Promotoren: prof. dr. ir.-arch. Johan Lagae, prof. Georges Allaert
Begeleider: Sofie Boonen

Masterproef ingediend tot het behalen van de academische graad van
Master in de stedenbouw en de ruimtelijke planning

Vakgroep Architectuur en Stedenbouw
Voorzitter: prof. dr. Pieter Uyttenhove

Vakgroep Civiele Techniek
Voorzitter: prof. dr. ir. Julien De Rouck

Faculteit Ingenieurswetenschappen en Architectuur
Academiejaar 2010-2011

DANKWOORD

Graag zou ik van de gelegenheid gebruik willen maken een aantal mensen te bedanken die, elk op hun manier, een steentje bijgedragen hebben om dit werk te maken tot wat het nu is.

Bedankt aan
Un grand merci à/aux

... mijn promotor, Prof. Johan Lagae, voor zijn vertrouwen en de unieke kans die hij mij heeft geboden. Zijn integrerende lessen het afgelopen jaar hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan deze thesis.

... Sofie Boonen die, samen met Johan Lagae, gedurende het hele jaar veel tijd en energie heeft vrijgemaakt om mij kritisch en constructief te begeleiden, wat van grote waarde is geweest. Ze hielpen me niet af te dwalen bij het doorworstelen van de overvloed aan informatie en herinnerden mij er op tijd en stond aan gefocust te blijven op de essentie.

... Prof. Georges Allaert, mijn co-promotor, voor zijn insteek vanuit de ruimtelijke planning.

... mon promoteur local Rachidi Obotela Noël, et à sa main droite Sabakinu Kivilu Jacob, pour l'arrangement de toutes les affaires administratives sur place. Ils ont fait tout le possible d'initier pour moi un séjour agréable à Kisangani.

... de gulle medewerking van Rafaël Storme, die mij samen met Pierre Dandoy en Alain Gérard, alle hoeken en kanten van het Afrikaans archief in het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft laten zien.

... Françoise Colsoule, épouse de Pierre Humblet, pour l'hospitalité et pour les histoires de ses souvenirs durant le thé l'après-midi. Elle m'a fait connaître les archives personnelles de Pierre Humblet, qui sont encore toujours conservées soigneusement dans sa bibliothèque.

... Didier et Jean-Paul qui m'ont accueillie d'une façon agréable à Kisangani. Grâce à leur bonne organisation, on a réussi de rassembler beaucoup des informations en un mois. Jour par jour ils étaient prêts et présents pour moi.

... aux contacts et aux personnes interrogées à Kisangani, qui ont amplement donné une partie de leur temps libre pour répondre à mes questions.

... les Sœurs de la Sainte Famille, pour le séjour inoubliable et tous leurs bons soins!

... Geert Baert en zijn collega's die mij onverwacht meenamen op een onvergetelijke trip naar Yangambi, ontzettend interessant naar architectuur en stedenbouw toe. Zeker en vast een aanrader als onderwerp voor een toekomstige masterproef!

... Koekie Claessens, Erik Verheyen en Hilde Keunen, voor de gesprekken, de verhalen en de lieve zorgen in hotel Palm Beach tijdens de laatste week van mijn verblijf.

... Els, Charlotte en Laura, die zich menig aantal uren hebben ontfermd over mijn talloze, maar vaak originele spelling- en grammaticablunders.

... Katelijne die zich heeft gewaagd aan het verbeteren van de Franse interviews, wat in deze context, zeker geen eenvoudige opgave was.

... Beatrijs, Simon en Anouk voor de spontane hulp en de verrijkende, inspirerende tips omtrent de lay-out van deze thesis.

... mijn vrienden en medestudenten voor de zalige studententijd en de onvergetelijke herinneringen.

... Ann voor de ontelbare porties Kung Fu thee die mij onder meer op moeizame momenten de kracht gaven om door te zetten.

... Bimpa, voor zijn boeiende verhalen, die mijn interesse in Congo reeds sinds mijn kindertijd hebben opgewekt!

... mijn ouders en broers, voor het bloed, zweet en tranen die het hen heeft gekost om mij te kneden tot wie ik nu ben. Om mij de kans te geven een studie te kiezen, die mij de nodige creativiteit heeft opgeleverd en mij vervolgens ten volle te steunen in mijn keuze om verder te studeren. Ze gaven me uitgebreid de kans om me te verdiepen in mijn interesses. In het bijzonder mijn mama voor er te zijn en me alle hulp heeft geboden die ik maar wensen kon!

... Simon, voor zijn niet aflatende morele steun op het juiste moment en zijn eindeloos geduld! Dankzij deze thesis zijn zijn fantastische grijze haren in versneld tempo toegenomen.

Alleen dankzij hun hulp ben ik erin geslaagd deze masterproef tot een goed einde te brengen! Bedankt!

Sally Lierman, augustus 2011

TOELATING TOT BRUIKLEEN

“De auteur geeft de toelating deze masterproef voor consultatie beschikbaar te stellen en delen van de masterproef te kopiëren voor persoonlijk gebruik.
Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit deze masterproef.”

*“The author gives permission to make this master dissertation available for consultation and to copy parts of this master dissertation for personal use.
In the case of any other use, the limitations of the copyright have to be respected, in particular with regard to the obligation to state expressly the source when quoting results from this master dissertation.”*

10 augustus 2011

Universiteit Gent, Faculteit Ingenieurswetenschappen en Architectuur
Vakgroep Architectuur en Stedenbouw
Voorzitter: prof. dr. Pieter Uyttenhove
Masterproef ingediend tot het behalen van de academische graad van
Master in de stedenbouw en de ruimtelijke planning
Academiejaar 2010-2011

Office des Cités Africaines in KISANGANI

Auteur: Sally Lierman
Promotoren: prof. dr. ir.-arch. Johan Lagae, prof. Georges Allaert
Begeleider: Sofie Boonen

Abstract

De Belgische kolonisatie in Congo heeft een sterke impact gehad op de ruimtelijke organisatie van het land. Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de Congolese Onafhankelijkheid, zien we een vernieuwde aandacht in de literatuur, het onderzoek en de media voor dit onderwerp. De thesis kadert in het domein van het stedenbouwkundig onderzoek naar de Congolese stad, meer specifiek naar het werk van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani in de jaren 1950. Naar Kisangani, die in de huidige literatuur voornamelijk in de schaduw blijft van de grootsteden Kinshasa en Lubumbashi, is tot nu toe slechts zeer weinig onderzoek gevoerd. Met deze thesis willen we dit onderwerp belichten door eerst en vooral een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van de wijken van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani te geven. In tegenstelling tot de andere steden gaat het in Kisangani niet om een traditionele ingreep; het bouwen van een volledig nieuwe *cité satellite*, maar vertrekt het *Office* vanuit een reconversie van een oude wijk. Met deze saneringswerken wou Kisangani zich in de jaren 1950 profileren als een voorbeeldstad voor andere grootsteden in Congo.

Vanuit deze geschiedenis volgt de centrale onderzoeksvraag. Hoe manifesteren de plannen van het *Office des Cités Africaines* zich in de fysieke ruimte

van vandaag? Hoe verhoudt de realiteit zich tot de ideale samenleving die het *Office des Cités Africaines* voor ogen had? Om een antwoord te vinden op deze vragen worden in de bespreking van de wijken diverse aspecten aangekaart waaronder: infrastructuur, groen en open ruimte, economische ruimte, huisvesting en publieke ruimte. Een studiereis ter plaatse, tal van interviews, observaties en ontmoetingen leveren een belangrijke bijdrage tot het blootleggen van een aantal transformaties en de vormen van toe-eigening van de wijken door de Congolese bevolking. Deze interessante ontwikkelingen zijn ontstaan vanuit de flexibele onderlaag van de plannen van het *Office des Cités Africaines*.

Uit deze autonome ontwikkelingen in Kisangani en de plannen gemaakt in het verleden worden een aantal lessen getrokken die belangrijk zijn om mee te nemen in de toekomstige planning. Het *Plan Linéair* van Jean Gilson, uit het jaar 1948, lijkt het meest te beantwoorden aan de huidige noden van de bevolking. Het *Plan de Développement Urbain*, een ontwikkelingsplan opgemaakt in 2008, wordt vanuit deze context kritisch besproken. Dit plan blijkt slechts een abstracte versie van de realiteit te zijn.

Trefwoorden: Stanleyville, Kisangani, *Office des Cités Africaines*, stedenbouwkundig onderzoek

ENGLISH ABSTRACT

The Belgian colonization of Congo had a strong impact on the environmental planning of the country. Because of the fiftieth anniversary of the Congolese Independence there is renewed attention concerning this topic in literature, research and in the media. In this paper we discuss the urban development research done in Congolese towns, and more particular the work of the *Office des Cités Africaines* in Kisangani in the fifties. Kisangani remains mainly in the shadow of the big cities such as Kinshasa and Lubumbashi in current literature. With this paper we try to focus on this particular subject and give an overview of the origin of the different neighbourhoods in Kisangani. Unlike other cities in Congo, in Kisangani the procedure was not done in the traditional way by building completely new *cité satellite*, but through converting the old neighbourhood. With this redevelopment Kisangani tries to emphasize itself as a model city that other Congolese cities take as an example.

If we take a look at the history of Kisangani, the central research question of this paper is obvious. Are the plans of the *Office des Cités Africaines* maintained nowadays? Did the houses built back then by the *Office* continue to

have a partial purpose and did they survive? And how does the reality match the ideal society envisioned by the *Office*? To give an answer to all these questions various aspects of the neighbourhoods are addressed in the text such as infrastructure, the green and open space, the economical space, housing and public space. A journey to Kisangani, numerous interviews, observations and meetings were an important contribution to uncovering a number of transformations and ways of appropriation of the neighbourhoods by the Congolese people. These interesting developments have their origin in the flexible lower layer of the plans of the *Office*.

From these autonomous developments in Kisangani and the plans made in the past we can derive certain conclusions that are important to include in future plans for the city. The *Plan Linéair* that Jean Gilson drafted in 1948 seems to best meet the current needs of the population. The development plan that was drawn up in 2008, the *Plan de Développement Urbain*, is reviewed in a critical way. Our conclusion is that this plan is only an abstract and theoretical version of reality.

INHOUDSTAFEL

Dankwoord	VI
Toelating tot bruikleen	IX
Overzicht	XI
English abstract	XIII
Inhoudstafel	XV

INLEIDING

Inleiding	1
-----------	---

DEEL I: DE O.C.A. WIJKEN IN KISANGANI: 1951-1976

1. De eerste structurele ingrepen ' <i>betroffen de blanke stad</i> '	15
2. Het <i>Centre extra-coutumier</i> als vorm van controle	18
3. Het ontstaan van het huisvestingsvraagstuk	25
4. De eerste stedenbouwkundige 'master'plannen	26
4.1. Kisangani als compacte lijnstad	26
4.2. Het <i>Plan Directeur</i> van Jean Gilson	28
4.3. Het <i>Fonds d'Avance</i> als financiële ondersteuning	31
5. Het <i>Office des Cités Africaines</i> , het grootschalig huisvestingsproject	32
5.1. <i>Offices des Cités Indigènes</i> , een politiek instrument	32
5.2. Het <i>Office des Cités Africaines</i> , een gecentraliseerd overheidsorgaan	33
6. De niet-klassieke werkwijze van het <i>Office des Cités Africaines</i> in Kisangani	38

6.1. Pumusika als experimentele wijk	43
6.2. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken	45
6.3. <i>Reconversion de l'ancien cité</i> Belge I: een proces van lange duur	47
6.4. Belge II als opvolger van Belge I?	62
6.5. Bruxelles	63
6.6. <i>Le Centre Communautaire du</i> Belge I: een centraal administratief centrum	65
6.7. Leegstand	71
6.8. Op de vooravond van de Onafhankelijkheid	75
7. Het aanbreken van de Onafhankelijkheid in 1960	76
7.1. Het <i>Office National de Logement</i> als opvolger voor het huisvestingsbeleid	76
7.2. Het opsplitsen van de administratieve entiteit Belge I (1968)	78
7.3. <i>Schéma Directeur</i> onder het regime van Mobutu (1976)	80

DEEL II: HET RUIMTELIJK FUNCTIONEREN VAN DE O.C.A. WIJKEN

Inleiding: De O.C.A. wijken vandaag	
1. Bevolkingsevolutie	87
2. Administratieve indeling	88
3. De O.C.A. wijken Mangobo en Tshopo vandaag	91
4. Densiteit	95
5. De lokale actoren	96
6. Het <i>Comité Local de Développement</i> , een eerste <i>bottom-up</i> benadering	98
7. Conclusie	100

Thema 1: Infrastructuur

O.C.A. 1952-1960

1. De uitbreiding van het O.C.A. vraagt om nieuwe toegangswegen	110
2. Het O.C.A. streeft naar een <i>économie de voirie</i>	113
2.1. De economische aanpak resulteert in een hiërarchische opbouw van het wegennet	113
2.2. Een organische vormgeving van de wegen in de nieuwe wijken	116
2.3. Het principe van de <i>cul de sac</i>	118
3. De wagen als belangrijk element in het ontwerp van het O.C.A.	119
4. De Congostroom als bron van energie voor de stad	122

ANNO 2011

1. Hiërarchie van het wegennetwerk	124
2. De economische functie van het wegennet	126
3. Autonoom terugrijpen naar het dambordpatroon in de <i>extensions</i>	127
4. Het collectief geheugen in namen van straten en pleinen	129
5. <i>Kisangani compte de plus en plus d'habitations, mais l'infrastructure ne suit pas</i>	131
5.1. Gebrek aan nutsinfrastructuur	132
5.2. <i>L'électricité, l'eau? Ça arrive périodiquement...</i>	133
5.3. Illegale aansluitingen en wanbetaling	134
5.4. Gebrek aan nutsinfrastructuur zorgt voor onhygiënische leefomstandigheden	135
6. Alternatief gebruik van nutsinfrastructuur	136
6.1. Falende infrastructuur bevordert de sociale structuur in de wijk	136
6.2. Een gebrek aan elektriciteit vormt nieuwe kansen van inkomens	136

6.3. Eén verdeler, meerdere gebruikers	137
6.4. <i>Des toilettes faites en rameaux</i>	138
7. De Congostroom als belangrijkste, maar ‘onderbenutte’ bron van energie	139
8. De <i>toleka</i> als middel om te overleven	140
9. De opkomst van de wagen en het ontstaan van de <i>Khadafi's</i>	142
Conclusie	144

Thema 2: Groen en open ruimte

O.C.A. 1952-1960

1. Op zoek naar een definitie	150
1.1. Groen als bescherming	150
1.2. Groen als vorm van segregatie	151
1.3. Groen als vorm van recreatie	153
1.4. Groen als esthetisch element	153
2. De groenstructuur bepaalt de stedenbouwkundige structuur	155
2.1. De natuurlijke structuur bepaalt deels de grenzen van de nieuwe wijken	155
Mangobo en Lumbu-Lumbu	
2.2. De stedenbouwkundige structuur binnen de wijk als gevolg van de natuurlijke toestand van het terrein	158

ANNO 2011

1. Op zoek naar een definitie	161
1.1. Groene ruimte, <i>un espace réservé</i>	161

1.2. De sociale rol van groene ruimte	161
1.3. De groene ruimte, een publieke ruimte van de staat	162
1.4. Groene ruimte als gezonde, recreatieve omgeving	163
1.5. Groene ruimte ingezet als economisch element	164
1.6. Conclusie	165
2. De stedenbouwkundige structuur negeert de natuurlijke structuur?	166
2.1. <i>La vie dans le marécage</i>	166
2.2. De <i>zone neutre</i> verdwenen	169
2.3. De resterende groene ruimte wordt bedreigd	169
2.3.1. Een verschuiving van publiek naar privaat groen	170
2.3.2. Het wonen op de begraafplaats, één van de meest leefbare plekken in de wijk	172
3. <i>Tous ces espaces sont déjà spoliés</i> : op zoek naar de oorzaken	174
3.1. De ‘wettelijke’ procedure	174
3.2. De autoriteiten en bewoners aan het woord	176
3.3. De oorzaken	178
3.3.1. Gebrek aan een goede samenwerking tussen de autoriteiten	178
3.3.2. Weerspiegeling van de crisis van de staat	178
3.3.3. <i>Le manque d’information en une lourdeur d’administrative</i>	179
3.3.4. Groenzone, een gevoel van onveiligheid	179
3.4. <i>Ne respecter pas les plans urbanistiques</i>	180
Conclusie	181

Thema 3: Economische ruimte

O.C.A. 1952-1960

1. <i>Dispersion ou, au contraire, une concentration?</i>	186
2. Commerciële voorzieningen op verschillende niveaus	187
3. De typologieën, ingezet door het O.C.A.	188
3.1. <i>Maisons du commerce</i>	188
3.1.1. Woning met verdieping voor dubbelgebruik	188
3.1.2. Woning met winkel en achtergebouw	190
3.2. <i>Le marché couvert</i>	192

ANNO 2011

1. De sterke groei van de commerciële sector: <i>'une ville a forte densité démographique, mais sans industrie'</i>	193
2. <i>'Maisons de commerce: inexistants'</i>	195
3. Diversifiëring van de commerciële activiteiten	196
3.1. <i>Le marché</i>	196
3.2. <i>Commerçant ambulant</i>	198
3.3. <i>Des éventaires</i>	199
3.4. Kleine havens langs de rivier Tshopo als belangrijke poorten tot de <i>communes</i>	200
3.4.1. <i>Porte Djubain: Le beach Djubu-Djubu (Mangobo)</i>	200
3.4.2. <i>Le beach Litoyi (Tshopo)</i>	201
3.5. <i>Des boutiques</i>	201
3.6. <i>Des petits marchés nocturnes</i>	202
3.7. <i>L'artisanat</i>	202

4. Van concentratie naar een verspreid netwerk: een lintontwikkeling met diverse knopen	204
5. Een economisch trappensysteem	206
6. De belangrijke rol van Makiso: <i>'la relation de la proximité'</i>	207
7. <i>Le désenclavement, un défi pour la ville de Kisangani</i>	208
8. Nieuwe economische activiteiten in de wijk	209
8.1. <i>La téléphonie remplace le diamant</i>	209
8.2. <i>La vente des ferrailles: un nouveau commerce lucratif mais illégal</i>	210
Conclusie	212

Thema 4: Huisvesting

O.C.A. 1952-1960

1. De vooropgestelde ontwerpprincipes van het O.C.A.	218
1.1. Industrialisatie van de woningbouw	218
1.2. Een verhoogde densiteit	219
1.3. Bouwen in de tropen: het belang van de oriëntatie	220
2. De experimentele woningtypes van het O.C.A. in Pumusika	221
2.1. <i>Maison expérimentale</i>	221
2.2. <i>Maison extensible</i> versus 'woning met variabel gebruik'	225
2.3. <i>Type de maison sans étage</i>	226
2.4. <i>Alignement de maisons à étage</i>	228
3. <i>Maison Fonds d'Avance</i>	231
4. Begrenzing van de percelen	232

ANNO 2011

1. Transformatie en toeëigening van de woningtypes	233
1.1. <i>Maisons O.C.A. : 'Moi? Je suis contente.'</i>	233
1.2. <i>Maisons Fonds d'Avance: 'habiter par des évolués'</i>	236
2. Twee gelijklopende autonome ontwikkelingen	237
2.1. Een overwoekering van de O.C.A. wijken met <i>maisons anarchiques</i>	237
2.2. <i>Les zones d'extensions en auto-construction</i>	241
3. Korrel van de huisvesting	245
4. Het statuut van de grenzen	248
4.1. De wijken van het O.C.A. opgenomen door het stedelijk gebied	248
4.2. De gradaties in de relatie tussen de O.C.A. wijken en de uitbreidingen	249
5. Tabula rasa voor het <i>Hôtel du Gouvernement Provincial</i>	260
6. <i>Le quartier Canadien</i> , een schijnbare oplossing?	262
Conclusie	264

Thema 5: Publieke ruimte

O.C.A. 1952-1960

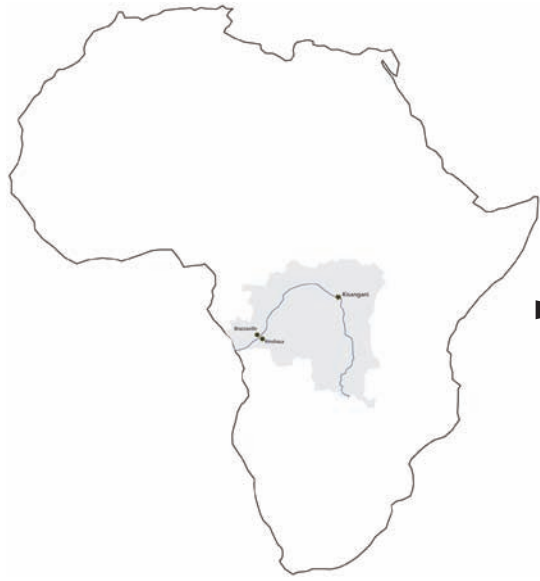
1. Publieke ruimte als architecturaal gegeven	273
2. <i>No men's land</i> , de <i>zone neutre</i> , als publieke ruimte?	273
3. Hiërarchische en gecentraliseerde opbouw van de publieke ruimte	275
3.1. De gemeenschappelijke ruimte op drie niveaus	275
3.2. Ligging, toegankelijkheid en scheiding van de functies	276
4. <i>L'équipement scolaire</i>	277

4.1. <i>Le projet d'école à étage</i>	277
4.2. Gelijkmatige spreiding van de scholen	279
5. Een evolutie in de constructieve opbouw	281
ANNO 2011	
1. Toe-eigening en gebruik van publieke ruimte	282
2. Verschuiving van de centra	288
3. Op zoek naar een definitie	291
3.1. <i>Il y a un mouvement</i>	292
3.2. <i>Une place qui est réservée pour tout le monde</i>	294
3.3. <i>Liberté d'expression</i>	294
3.4. <i>Ça dépend de votre possibilité...</i>	297
3.5. <i>Le marché, une place publique</i>	300
3.6. <i>Il y a toujours l'ambiance: Matongé, une place publique</i>	300
3.7. Publieke ruimte ontstaan door gebrek aan eigen nutsinfrastructuur	302
4. De maakbaarheid van publieke ruimte ?	302
5. <i>L'équipement scolaire?</i>	305
6. Gemeenschapsvoorzieningen: nieuwe ontwikkelingen	307
6.1. <i>L'Orphelinat National</i>	307
6.2. <i>Le foyer social</i>	308
6.3. <i>Hospice des vieillards</i> : een vraag uit de koloniale periode	308
Conclusie	310

1. De context van het <i>Plan de Développement Urbain</i>	316
1.1. Het <i>Plan de Développement Urbain</i>	317
1.2. Het <i>Plan Particulier d'Aménagement</i>	322
1.3. Het <i>Plan-Programme</i>	324
2. <i>Le Plan de Développement Urbain: on a ça?</i>	325
3. <i>Plan Cité Segama</i> , een eerste vertaling van het PDU?	326
4. Een kritische blik op het <i>Plan de Développement Urbain</i>	328
4.1. Infrastructuur	329
4.1.1. Toelichting van het PDU	329
4.1.2. Vergelijking met de plannen uit het verleden	332
4.1.3. Suggesties naar de toekomst	334
4.2. Groen en open ruimte	336
4.2.1. Toelichting van het PDU	336
4.2.2. Vergelijking met de plannen uit het verleden	338
4.2.3. Suggesties naar de toekomst	340
4.3. Economische ruimte	342
4.3.1. Toelichting van het PDU	342
4.3.2. Vergelijking met de plannen uit het verleden	344
4.3.3. Suggesties naar de toekomst	345
4.4. Huisvesting	346
4.4.1. Toelichting van het PDU	346

4.4.2. Vergelijking met de plannen uit het verleden	348
4.4.3. Suggesties naar de toekomst	350
4.5. Publieke ruimte	352
4.5.1. Toelichting van het PDU	352
4.5.2. Vergelijking met de plannen uit het verleden	354
4.5.3. Suggesties naar de toekomst	355
5. Conclusie	357
5.1. Het PPA beschouwen als één mogelijke invulling van het model	357
5.2. <i>Top-down</i> planning die ruimte open laat voor <i>bottum-up</i>	358
Slot	358
Bronnen	361
Bijlage A	365
Bijlage B	367

INLEIDING

INLEIDING

Deze thesis is de kers op de taart na twee jaar studeren aan de vakgroep Stedenbouw en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent. De studie is een vervolg na de opleiding Architectuur aan de Hogeschool voor wetenschap en kunst Sint-Lucas Gent in 2009. Deze thesis kadert in het domein van het stedenbouwkundig onderzoek naar de Congolese stad.

In 1952 wordt het *Office des Cités Africaines*, een Belgisch overheidsorgaan, in het leven geroepen om een antwoord te bieden op het huisvestingsprobleem voor Congolezen in de kolonie dat zijn hoogtepunt bereikt kort na de Tweede Wereldoorlog. Deze problematiek bood België een unieke kans om voor het eerst een grootschalig huisvestingsproject te ontwikkelen, de *cité satellite*, op een toegewezen *terre vierge*. In de vijf grootsteden van de kolonie: Kinshasa, Lubumbashi, Kisangani, Bukavu en Bujumbura, gingen vanaf 1952 op korte tijd een aantal grootschalige stedenbouwkundige projecten van start.

Door een abrupte beëindiging van de lopende stedenbouwkundige projecten in de kolonie, eind de jaren 1950 in de aanloop van de nakende Congolese Onafhankelijkheid, werd het werk van het *Office des Cités Africaines* voor lange tijd in de kast geborgen. Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van deze Onafhankelijkheidsverklaring werd een aantal jaren geleden voor het eerst terug aandacht geschonken aan het indrukwekkende werk van het *Office des Cités Africaines* tijdens de koloniale periode in Congo. Het stedenbouwkundig onderzoek in Congo werd een actueel thema. Al snel volgden tal van publicaties, tentoonstellingen en reportages die het merkwaardige gedachtegoed van dit parastataal overheidsorgaan terug in de schijnwerpers bracht. Kisangani, tijdens de koloniale periode Stanleyville genaamd, bleef in het onderzoek echter in de schaduw van de grootsteden Kinshasa en Lubumbashi. In vergelijking met de informatie die te vinden is over deze steden is er slechts weinig literatuur aanwezig over Kisangani, een stad gelegen in het hart van Congo. Dit wekte de nieuwsgierigheid op die heeft geleid tot het onderwerp van deze thesis: een stedenbouwkundig onderzoek naar het werk van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani.

De cité satellite

Tijdens zijn achtjarig bestaan, tussen 1952-1960, heeft het *Office des Cités Africaines* tal van huisvestingprojecten gerealiseerd in Congolese steden. Het werk beperkte zich echter niet tot het plannen en bouwen van woningen, maar tot het realiseren van een totaalproject, een *cité satellite*. Deze term leunt aan bij het concept van de *neighbourhood unit* die in 1923 gelanceerd werd door Clarence A. Perry.¹

¹ Clarence Arthur Perry (1872-1944) was an American planner who developed the concept of the neighbourhood unit, which had a huge impact on urban planning worldwide. Perry believed that cities should be built (or rebuilt) to consist of an agglomeration of smaller units, typically centred on and served by an elementary school, and bounded by major roads with shopping centres at intersections. Children of such units would be able to walk to their local school without having to cross major roads; the limited size of the units (typically 6-10,000 inhabitants) would, he believed, encourage community spirit. Bron: conservapedia.com, geraadpleegd in juli 2011.

*'Dans le domaine de la répartition des populations, il s'efforce de lutter contre l'extension exagérée des agglomérations. Il cherche, toutes les fois que c'est possible, à les diverser en entités autonomes de dimensions moyennées comportant de 10 à 20 000 habitants et à les décongestionner par la création de cités satellites situées le long des voies de communication.'*² (X. Lejeune de Schiervel)

In een brief van l'administrateur-gérant X. Lejeune de Schiervel en le président Peigneux, beiden medewerkers van het Office des Cités Africaines in Brussel, werden de basisregels voor het oprichten van een cité satellite neergeschreven. Deze basisregels zijn opgesteld door het Gouvernement Général om te gebruiken bij het onderzoek en het ontwerpen van een stedenbouwkundig plan voor een cité satellite.

1° Division du centre en cinq quartiers nettement distincts.

2° Cheminements piétonniers vers les écoles recoupant le moins possible les voies de trafic automobile.

3° Multiplication des placettes de jeux pour enfants et des emplacements pour lavoirs publics à raison d'un lavoir pour 80 ménages. Bornes fontaines pour 40 à 50 ménages.

4° Les surfaces occupées par les écoles de quartier seront calculées en se basant sur une population scolaire comprenant 20% de la population totale et sur une surface de 15 m² par élève. Il est à remarquer que les Congrégations catholiques estiment que les écoles des garçons doivent être nettement séparées des écoles de filles.

5° Chaque quartier comportera une place de marché et un centre commercial. De plus, des placettes pour petits groupements commerciaux accessoires ou petits marchés locaux seront prévus aux endroits déterminés par le cheminement de la population. Les emplacements pour bars seront déterminés à raison d'un bar pour 200 familles. Les parcelles réservées au commerce ou à l'artisanat seront plus étendues.

6° Sports: Un centre sportif important devra être aménagé dans la zone verte périphérique. De plus, chaque quartier comportera une plaine d'entraînement et de jeux.

7° Centres religieux: Prévoir les emplacements pour 4 missions et 3 églises en vue de l'établissement de différents cultes. En cas de non occupation d'un ou de plusieurs de ces terrains par le service des cultes, ils peuvent néanmoins être maintenus pour des établissements d'intérêts publics non prévisibles actuellement.

8° Chaque chef de quartier jouira d'une maison isolée (avec bureau et permanence).

9° Le plan prévoira les emplacements pour:

*les écoles moyennes et professionnelles (environ 6% de la population totale),
une école artisanale située dans la zone verte périphérique,
la place publique,
l'Administration du centre,*

² Citaat uit: Lejeune de Schiervel, X., *Vers un urbanisme Congolais*, 1956. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

*le commissariat – le tribunal,
le bureau postal,
2 cinémas,
un dispensaire par quartier,
terrains de réserve.*³

Met deze aanzet ontwikkelde het *Office des Cités Africaines* volledige wijken voor 10 000 tot 20 000 inwoners in de voornaamste steden van Congo. De beperkte omvang gaf deze wijken de mogelijkheid zich te ontwikkelen tot op zichzelf staande gemeenschappen met een eigen identiteit.⁴ Dergelijke satellietnederzettingen geven de koloniale overheid de kans tot een betere controle van de maat en omvang van de Congolese massa.⁵ Ook in Kisangani werd in deze periode een *cité satellite* gerealiseerd door het *Office des Cités Africaines*, weliswaar niet op de klassieke manier, iets wat uitgebreid aan bod komt in het vervolg van deze thesis.

Methode

Ruim een jaar geleden boog ik mij over literatuur die de eerste informatie bijbracht over de stedenbouwkundige projecten tijdens de koloniale periode in Congo. *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, een publicatie van Bruno De Meulder,⁶ leverde hier onder meer een belangrijke bijdrage. X. Lejeune de Schiervel schreef in 1956, als *Administrateur-Gérant* van het *Office des Cités Africaines*, de opmerkelijke publicatie: *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement* die mij voor het eerst focust op het werk van het *Office des Cités Africaines* in het bijzonder.

In oktober bezocht ik het Afrikaans archief in het Ministerie van Buitenlandse Zaken, waar ik menig aantal weken versleet, in de hoop een beter overzicht te krijgen over het werk in Kisangani, waar weinig over te vinden was in de literatuur. Geleidelijk aan kwamen een aantal essentiële zaken aan het licht en werd de interne briefwisseling van het *Office des Cités Africaines* van onder het stof gehaald. In Kisangani bleek het om een niet-traditionele methode te gaan. Het ontstaan van de *cité satellite* vertrekt vanuit een reconversie van een oude inheemse wijk. Dit liet mij toe om verder te graven in de literatuur, op zoek naar het ontstaan van deze oude wijk. Het werk van Benoit Verhaeghen, *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, gaf me hierbij de grootste insteek.

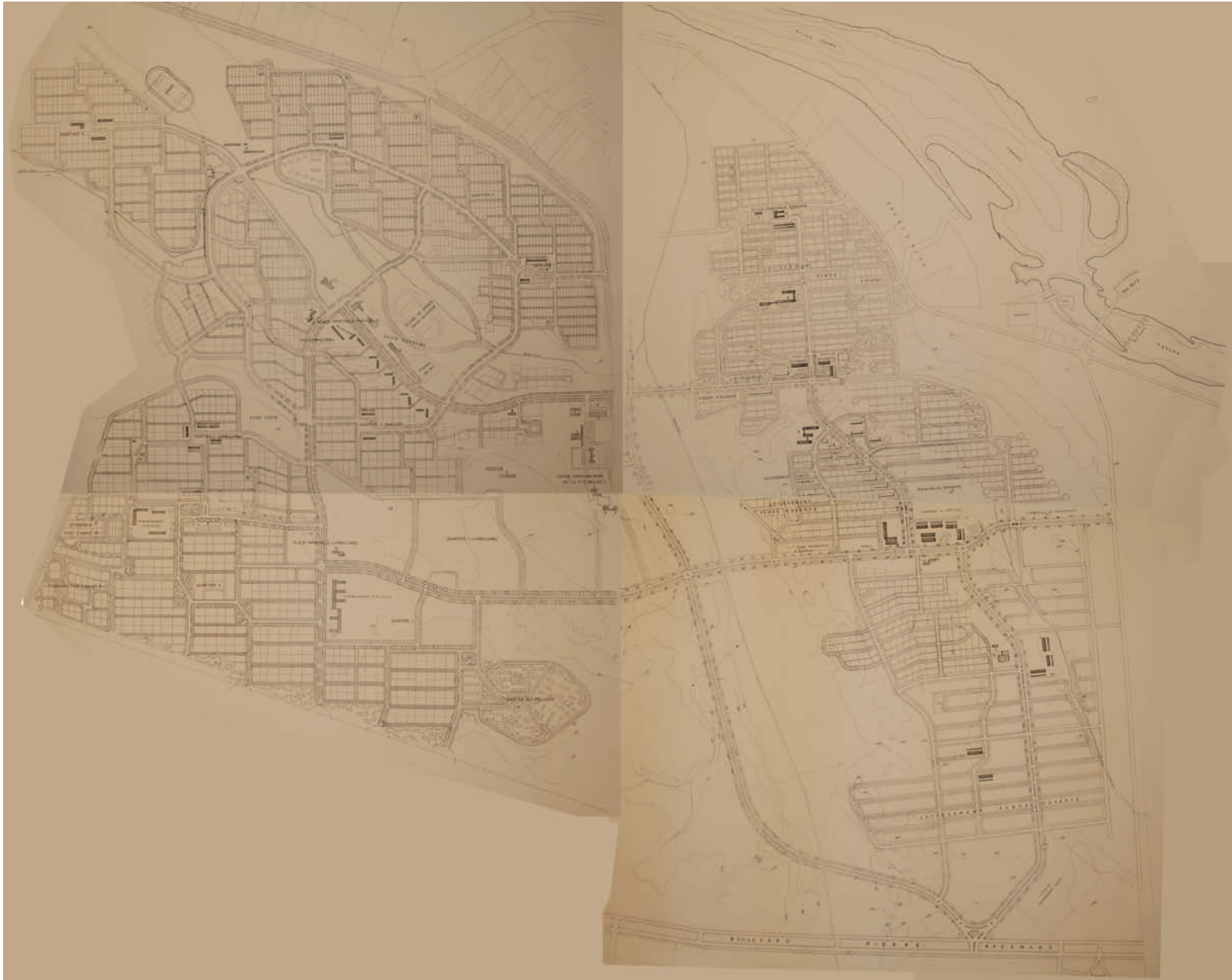
Aan de hand van het beperkt aanbod aan historisch kaartmateriaal in het Afrikaans archief van Buitenlandse Zaken in Brussel, stelde ik uiteindelijk de volgende kaart van het *Office des Cités Africaines* uit de jaren 1950 samen, die me zou ondersteunen tijdens het onderzoek ter plaatse in Kisangani.

3 Citaat uit: een brief van het O.C.A. Brussel naar het lokale O.C.A. kantoor, *Direction de Stanleyville*, 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

4 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.186.

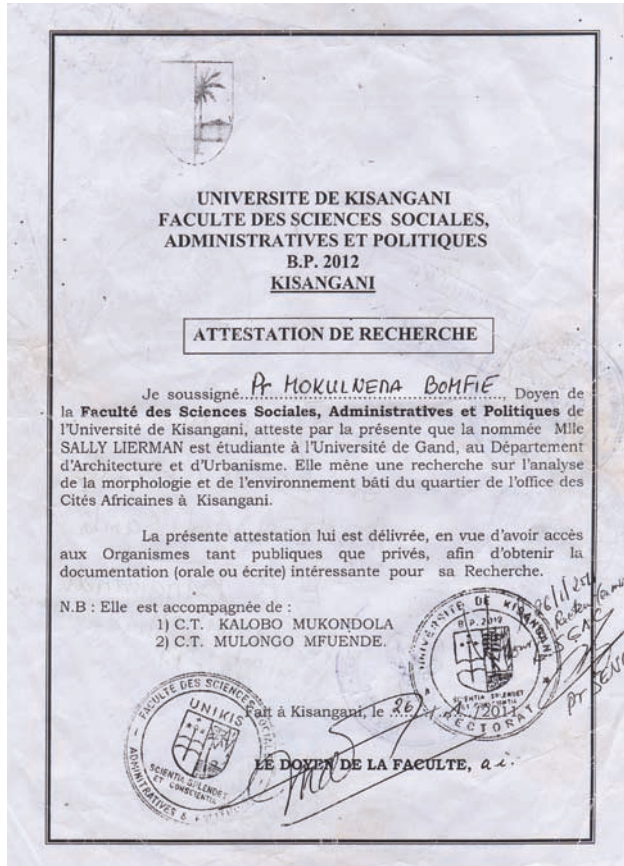
5 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.202.

6 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet/deSingel, Antwerpen, 2000.

(O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

Een bezoek aan Françoise Colsoulle gaf me de mogelijkheid om het persoonlijk archief van Pierre Humblet, voormalig directeur van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani, in te kijken alvorens te vertrekken op reis. Met veel plezier schonk ze me een tas thee en haalde ze haar oude fotoalbums uit de kast. Er volgde een lang gesprek vol met herinneringen. Klaargestoomd voor de reis vertrok ik, eind januari 2011, voor een maand richting Kisangani om antwoorden te zoeken op een aantal onopgeloste vragen. De fantastische hulp van Didier en Jean-Paul, die mij tijdens mijn verblijf hebben begeleid, zorgen ervoor dat in een korte tijd al mijn toelatingen bijeen kreeg om van start te kunnen gaan met het veldwerk in de desbetreffende wijken van het *Office des Cités Africaines*.

Samen met mijn begeleiders werd de eerste dagen een schema uitgewerkt om gedurende het verblijf op een doeltreffende manier alle informatie te verzamelen die mogelijks nuttig kon zijn voor het vervolg van mijn thesis. Het werk van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani betreft immers een zeer grote oppervlakte en de tijd was beperkt. Dagelijks vertrokken we op wandelingen doorheen de wijken, werden afspraken gemaakt met stedenbouwkundige instanties en lokale autoriteiten om beetje bij beetje alle flarden van de informatie vanuit literatuur en het Afrikaans archief in Brussel tot een logisch verhaal met elkaar te kunnen verweven. De volgende weken werd het fotomateriaal systematisch aangevuld met interviews, aantekeningen, kaarten en schema's. De weken vlogen voorbij en voor ik het goed en wel besepte zat ik weer in België aan mijn tekentafel, in mijn vertrouwde studentenkamer, waar een volgende uitdaging mij opwachtte. De laatste maanden werd enorm veel informatie verzameld en de nood aan een duidelijke structuur voor de thesis drong zich op. De essentie werd geselecteerd en een organigram werd uitgetekend.

Om het complexe verhaal op een heldere manier over te brengen naar de lezer, was het van groot belang voldoende aandacht en tijd te besteden aan het produceren van degelijk visueel materiaal. Wekenlang werden kaarten gemaakt, foto's bewerkt, schema's uitgetekend en aantekeningen genomen om het onderzoek, parallel aan de tekstuele informatie, op een eenvoudige manier te illustreren. De kaarten doorheen de thesis die verwijzen naar de periode van het *Office des Cités Africaines*, zijn gebaseerd op de bovenstaande kaart en samengesteld aan de hand van kaarten teruggevonden in de archieven in Brussel en Kisangani en in de literatuur. De kaarten anno 2011 zijn opgemaakt aan de hand van een luchtfoto terug te vinden op maps.google.be, observaties, foto's en interviews tijdens het veldwerk.

Tijdens mijn verblijf in Kisangani werden een aantal interviews afgenomen van de lokale autoriteiten en van de inwoners van de O.C.A. wijken. Deze interviews zijn beschikbaar op de CD-rom als bijlage van deze thesis. Doorheen de thesis zijn de belangrijkste uitspraken als citaten opgenomen doorheen de tekst. Er moet worden opgemerkt dat de citaten gebruikt in de tekst en de interviews in bijlage letterlijk zijn uitgeschreven naar het Congolees gesproken Frans om misverstanden te vermijden. Logischerwijs bevatten deze citaten en interviews dan ook een aantal grammaticale fouten ten opzichte van het Frans dat wij hanteren. Door het aanhalen van citaten uit de interviews, maar ook uit de plaatselijke krant *Mongongo*,⁷ laten we de Congolezen zelf aan het woord. Door deze mee te nemen in het onderzoek wordt gepoogd om zoveel mogelijk af te stappen van een Europese blik in deze thesis.

⁷ De krant *Mongongo* is terug te vinden op de CD-rom toegevoegd als bijlage aan de thesis.

Concrete opbouw

Het eerste deel van deze thesis zal bij wijze van inleiding een uitgebreide weergave bieden van de ontstaansgeschiedenis van de wijken van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani. In tegenstelling tot de andere steden van Congo gaat het hier niet om een traditionele ingreep, namelijk het bouwen van een volledig nieuwe *cité satellite*, maar vertrekt het *Office* vanuit een reconversie van een oude inheemse wijk. Met deze saneringswerken wil Kisangani zich profileren als een voorbeeldstad voor andere grootsteden in Congo.

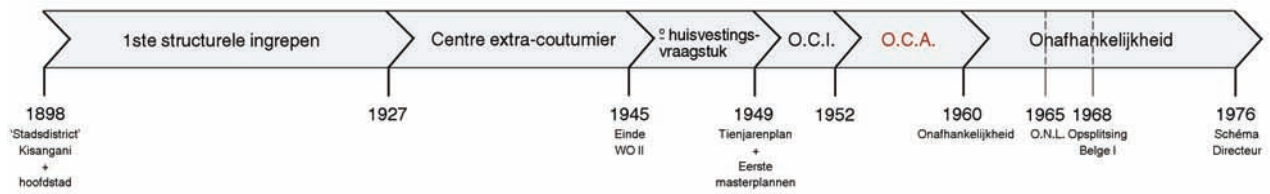
De inzet van deze thesis is echter om een stap verder te gaan dan louter een weergave van de ontstaansgeschiedenis van de wijken. Een uitzonderlijke kans in de vorm van een studiereis naar Kisangani bood de mogelijkheid om de wijken vandaag te bezoeken. Naar aanleiding van dit verblijf vormt zich de centrale onderzoeksvraag: Hoe manifesteren de plannen van het *Office des Cités Africaines* zich in de fysieke ruimte van vandaag? Hoe verhoudt de realiteit zich tot de ideale samenleving die het *Office des Cités Africaines* voor ogen had? Om een antwoord te zoeken op deze onderzoeksvragen was het essentieel om in deel II van deze thesis de veelheid aan lagen van de huidige wijken uit elkaar te halen en afzonderlijk te onderzoeken. Het onderzoek ter plaatse, de observaties, de interviews en de talloze ontmoetingen hebben hierbij een belangrijke bijdrage geleverd. Al snel blijken de wijken tal van transformaties en vormen van toe-eigening te hebben ondergaan. Per laag worden vanuit deze autonome ontwikkelingen uiteindelijk een aantal aandachtspunten uitgezuiverd die belangrijk zijn voor de toekomstige planning.

Door mijn steeds groeiende interesse werd een extra dimensie toegevoegd aan deze thesis. De aandachtspunten die aan bod komen in deel II gaven de aanleiding om in deel III een kritische blik te werpen op recente evoluties binnen de stedenbouwkundige planning van de stad. Onlangs, in 2008, werd namelijk een *Plan de Développement Urbain* opgemaakt voor de stad Kisangani. Het was dan ook een uitdaging om na te gaan hoe het ontwikkelingsplan inspeelt op de verschillende onderzochte lagen van de wijk. Vervolgens zijn vanuit de aandachtspunten naar voor gebracht in deel II en de plannen uit het verleden een aantal suggesties gegroeid die een bijdrage kunnen leveren aan een toekomstige planning.

Met deze thesis wordt geprobeerd om Kisangani meer in het daglicht te stellen binnen het stedenbouwkundig onderzoek. De stad, die de laatste jaren vaak het strijdtoneel was van opstanden en oorlogen, bruist vandaag van optimisme en energie. Ondanks de vele tegenslagen bouwen ze samen aan een betere toekomst, waar ze geleidelijk aan in lijken te slagen. Door een gedetailleerde weergave van de ontstaansgeschiedenis, het aanmaken van kaartmateriaal, het kritisch analyseren van de hedendaagse wijken, het bespreken van de verschillende plannen uit het verleden, het trekken van lessen en het aanbrengen van aandachtspunten, hopen we een bijdrage te kunnen leveren aan de heropbouw van de stad en de toekomstige ontwikkelingsplannen.

DEEL I

DE O.C.A. WIJKEN IN KISANGANI: 1951-1976

Kisangani¹, het voormalige Stanleyville², is een stad gelegen in het hart van Afrika, zo'n 50 km boven de evenaar. De stad is ontstaan op het eindpunt van het bevaarbaar gedeelte van de krachtige Congostroom die het land doorkruist. Door de aanwezigheid van de Wagenia watervallen³ en de hogerop gelegen stroomversnellingen, is de stroom vanaf Kisangani niet meer toegankelijk voor schepen. De rivier Tshopo, een aftakking van de Congostroom, zorgt ervoor dat de stad is gelegen op een schiereiland. Deze sterke grenzen vormen een belangrijk element in de morfologische geschiedenis van de stad.

Kisangani profileert zich door zijn optimale geografische ligging, gevormd op een kruispunt van belangrijke handelsroutes als economisch knooppunt in Congo. Ook op grotere schaal vormt Kisangani een knooppunt van belangrijke handelswegen voor Afrika, wat een katalysator gevormd heeft voor het ontstaan van de stad.

Kisangani heeft zich vandaag ontwikkeld tot de vijfde grootste stad van Congo met ongeveer 800 000 inwoners. De etnische heterogeniteit van de bevolking en de afwezigheid van één dominante groep vormen belangrijke elementen in de stedelijke ontwikkeling van de stad. Niettegenstaande de stad jarenlang het strijdtoneel was van rebellen en onrust, wordt vandaag vol hoop en optimisme gewerkt aan een nieuwe toekomst. De laatste jaren is men volop bezig om de vervallen wegen en bruggen te herstellen, zodat de binnenlandse aanvoer van producten terug op gang gebracht wordt. Overal in de wijken ontstaan kleine creatieve oplossingen om te overleven in deze tijden van nood en dalende koopkracht.

Het is op deze locatie, waar ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley⁴ voor het eerst voet aan wal zet in januari 1877, dat hij zes jaar later een handelspost opricht.⁵ Kort daarna, in 1885, valt Congo onder het gezag van de Belgische koning Leopold II. In 1898 krijgt Kisangani het statuut van hoofdstad van de *Province Orientale*. Pas in 1908 neemt België onder buitenlandse druk het beheer van de Vrijstaat Congo.⁶ Vanaf dan wordt de kolonie 'Belgisch Kongo' genoemd.

De algemene geschiedenis wordt eerder schetsmatig weergegeven.⁷ In het kader van deze thesis worden de eerste ingrepen tot het ordenen van de ruimte in 1898 als vertrekpunt genomen. Het laatste grote masterplan in 1976, *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu, wordt als laatste stedenbouwkundige ingreep aangehaald. Binnen deze geschiedenis wordt gefocust op de ontwikkeling van de wijken van het *Office des Cités Africaines* in het jaar 1952-1960.

1 Kisangani betekent in het Swahili 'eiland tussen twee stromen'.

2 Doorheen de thesis wordt gebruik gemaakt van de actuele naam 'Kisangani'. Tijdens de koloniale periode was de naam van de stad 'Stanleyville' of 'Stanleystad', verwijzend naar ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley.

3 Tijdens de koloniale periode werden deze watervallen en de hogerop gelegen stroomversnellingen de 'Stanley-Falls' genoemd.

4 Stanley (1841-1904) was een beroemd Amerikaans ontdekkingsreiziger en journalist. Zijn taak was Congo te openen voor het westen. Hij realiseerde deze taak door het afvaren van de Congostroom en handelsposten op te richten langs de oevers.

5 LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, in: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.99.

6 De Vrijstaat Congo was een onafhankelijk land, met de Belgische koning Leopold II als staatshoofd. FOUTRY, V., NECKERS, J., *Als een wereld zo groot waar uw vlag staat geplant. Kongo 1885-1960*, Nauwelaerts Printing, Leuven, 1986, p.27.

7 Voor een algemene ontstaansgeschiedenis van Kisangani wordt verwezen naar: AELVOET, S., *Beeldkroniek van Kisangani/Stanleyville: Een ruimtelijke en architecturale analyse van een koloniale stad*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010.

1. De eerste structurele ingrepen ‘betroffen de blanke stad’

In 1885 valt Congo onder het gezag van de Belgische koning Leopold II. Vanaf dit moment volgt een lange koloniale periode. De belangrijkste reden van deze kolonie is het economisch perspectief. Congo is net zoals een aantal andere Afrikaanse landen rijk aan kostbare grondstoffen, waar in Europa veel vraag naar is. In begin van de 20ste eeuw wordt Congo een van de grootste wereldproducenten van rubber. Om de economische doelstellingen van Leopold II te versterken, zijn tal van werken en het nodige vakmanschap nodig. Vanuit Europa komen geleidelijk aan koloniatoren naar Congo. Maar ook grote infrastructuurwerken zijn nodig om een vlot goederenvervoer te realiseren naar de buitenwereld.⁸ Deze koloniale bezetting van Congo is dan ook de katalysator tot het realiseren van de eerste stedenbouwkundige plannen.

In 1898 krijgt Kisangani het statuut van stadsdistrict en wordt tevens de hoofdstad van de *Province Orientale*. In datzelfde jaar vinden de eerste ingrepen plaats tot het ordenen van de ruimte. De kolonialen moeten worden voorzien in een behoorlijke huisvesting. Om deze steeds toenemende ‘verstedelijking’ in goede banen te leiden, stelt gouverneur-generaal Ryckmans⁹, op 14 september 1898 een eerste Stedenbouwkundig Besluit vast.

Om de economie op gang te brengen en het vlotte transport van grondstoffen te verzekeren zijn grote infrastructuurwerken noodzakelijk. De transportmogelijkheden zijn op dit moment namelijk beperkt en volgens Stanley is ‘Congo zonder spoorweg geen penny waard’.¹⁰ De Congostroom is namelijk slechts bevaarbaar tot Kisangani, door de verderop gelegen stroomversnellingen. In 1906 wordt daarom de spoorlijn Kisangani-Ubundu¹¹ gerealiseerd op de linkeroever van de Congostroom. Deze spoorweginfrastructuur versterkt de belangrijkste economische activiteiten van de stad. Kisangani staat sindsdien gekend als een belangrijk overslagpunt voor handel en grondstoffen.

‘The railway turned Stanleyville into an important centre even before roads had been built through the immediate forest hinterland.’¹²

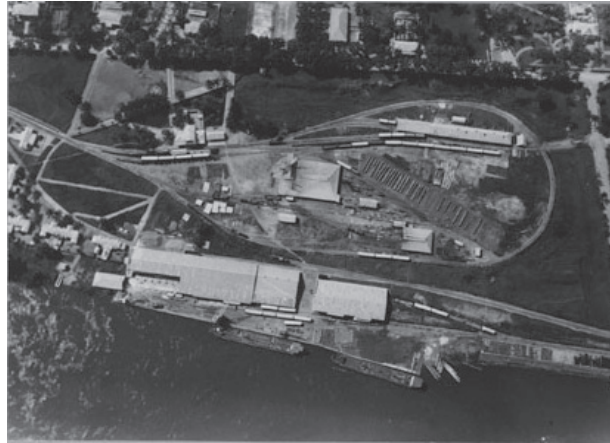
8 Vrij naar: FOUTRY, V., NECKERS, J., *Als een wereld zo groot waar uw vlag staat geplant. Kongo 1885-1960*, Nauwelaerts Printing, Leuven, 1986, p.17.

9 Pierre Ryckmans werd in 1934 benoemd door Leopold II. Hij was Gouverneur-generaal van Congo tot het jaar 1946.

10 Citaat uit: FOUTRY, V., NECKERS, J., *Als een wereld zo groot waar uw vlag staat geplant. Kongo 1885-1960*, Nauwelaerts Printing, Leuven, 1986, p.17.

11 Ubundu is in de koloniale tijd gekend onder de naam *Ponthierville* en is ten oosten van Kisangani gelegen, langs de Congostroom

12 Citaat uit: PONS, V., *Stanleyville, an african urban community under Belgian administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969, p.22.

(Bron: 'La Compagnie des Chemins de Fer du Congo Supérieur aux Grands Lacs Africains exploite, dans l'Est de la Colonie, un important Réseau ferroviaire et fluvial' In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire: 56.15.937 en N° d'Inventaire: 56.15.931.)

Het eerste Stedenbouwkundige Besluit geeft daarnaast ook de opdracht aan de districtcommissarissen en de directeurs van Openbare Werken en Financiën om algemene plannen op te stellen voor de bouw en inplanting van woningen voor het koloniale personeel langs de verkeerswegen.¹³ In dit Besluit kunnen we de eerste stappen tot segregatie tussen de kolonisator en de Congolezen vaststellen. Deze segregatie wordt onderbouwd vanuit hygiënische, morele en veiligheidsoverwegingen. Vanaf het begin van de 20ste eeuw worden rioleringen aangelegd, straten verhard en langs grote lanen bomen geplant om de stad aantrekkelijker te maken voor buitenlandse bedrijven.

(Bron: 'Stanleyville In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire: 66.1.1217 en N° d'Inventaire: 93.201.)

¹³ Vrij naar: LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweeffel*, In: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.100.

(Bron: *Circonscription urbaine de Stanleyville*, 1922. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 314, liasse 813 C.)

In 1922 worden de eerste contouren van het stadsdistrict Kisangani vastgelegd in een plan. Dit plan bevat geen grote nieuwe stedenbouwkundige opvattingen. Het beperkt zich tot een aantal eenvoudige economische en functionele beslissingen, genomen door landmeters van de staat. Parallel met de stroom wordt een hoofdas getrokken met een marktplein. Vanuit dit marktplein worden diagonalen getrokken die de rest van de stad ontsluiten. Deze eerste ingrepen, uitgevoerd door de dienst Openbare werken, leggen de nadruk vooral op de belangen van de blanke kolonisatoren. De wegen worden dan ook snel bezet met koloniale woningen, missieposten en winkels van bedrijfsleiders en belangrijke ambtenaren.¹⁴ Aanvullend op de spoorlijn ontwikkelt men op de oevers van de Congostroom een haven- en industriezone. Een eerste aanzet tot het aanleggen van een wegennetwerk buiten de stad in 1920 doet de bevolking geleidelijk aan toenemen en zorgt voor een betere economische ontwikkeling.¹⁵ Kisangani wordt op deze manier bereikbaar voor de buitenwereld.

14 Vrij naar: LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, In: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.100.

15 Vrij naar: PONS, V., *Stanleyville, an african urban community under Belgian administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969, p.22.

2. Het Centre extra-coutumier als vorm van controle

Deze economische ontwikkeling groeit uit tot een bloeiende economie. Daardoor trekken steeds meer Congolezen naar de stad om daar hun geluk te beproeven. In de eerste jaren van deze ontwikkeling verlaat de man gewoonlijk zijn gezin op het platteland om tijdelijk in de stad te gaan werken. Na een bepaalde werktermijn, keert de man terug naar huis. Deze werknemer vestigt zich op de nog ongebruikte ruimte rondom het Europees centrum. Al gauw ontstaan rond 1925 een aantal ongeplande volkswijken en bestaande wijken raken overbevolkt. Deze ontwikkeling bevindt zich in de periferie van de stad, op de belangrijkste toegangswegen.¹⁶ Gelijktijdig met deze toestroom van arbeiders vanuit het platteland, worden ook de oorspronkelijke bewoners geleidelijk aan naar de randen van de stad verdreven door de kolonisten.¹⁷

Door deze steeds toenemende groei van de Afrikaanse bevolking en de uitbreiding van de stad, vreest de koloniale overheid de controle over de stad te verliezen. De eerste poging tot het creëren van een administratieve organisatie voor de toenemende bevolking, dateert van 22 oktober 1927, waarbij de gouverneur van de *Province Orientale* de *Ordonnance n°37* op tafel legt. Het doel van deze verordening is het scheiden van de werknemers van de fabrieken en de *non travailleurs*¹⁸ om deze beter te kunnen controleren. Vanaf dit moment wordt de bevolking gegroepeerd in kampen voor *non travailleurs*, de zogenaamde *cités indigènes*, en in *camps de travailleurs*.¹⁹ Deze kampen werken als autonome stedelijke entiteiten.

Eind 1930 worden de verschillende kampen herschikt tot grotere eenheden. Deze reorganisatie, het *Centre extra-coutumier*²⁰, wordt onder de vorm van een nieuwe verordening vastgelegd op 30 mei 1932 door de provinciale gouverneur Moeller in de *Ordonnance n°30*.²¹ Bij het vastleggen van deze administratieve wijziging krijgt de bewoner voor het eerst een zekere vorm van inspraak in de wijk. Kort daarop worden dan ook inrichtingswerken aangevat om de leefomstandigheden van deze *cités* te verbeteren. Het moeras Djubu-Djubu wordt gedraineerd, een wegennetwerk wordt aangelegd, ... In 1933 echter, worden de werken stilgelegd als gevolg van de economische crisis.

In het begin omvat het *Centre extra-coutumier* vijf verschillende *quartiers*: *Belge rive droite*, *Bruxelles*, *travailleurs colonie*, *clercs et moniteurs colonie* en *Belge rive gauche*. Het Besluit van 11 mei 1936 reduceert deze vijf tot drie werkkampen, de *cité* Belge I, *cité* Bruxelles en *cité* Belge II. Het Besluit van 5 mei 1940 daarentegen, probeert daar opnieuw verandering in te brengen. Het *Centre extra-coutumier* wordt opgedeeld in zes *quartiers*, drie stedelijke, de *cité* Belge I, *cité* Bruxelles en *cité* Belge II, en drie aangrenzende rurale *quartiers*, Kabondo, Lumbu-Lumbu en Lubunga.

16 Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981.

17 Door een besluit van 23 februari 1910 golden in Afrikaanse wijken andere vestigingsregels dan in de Europese. In de Afrikaanse wijken was de grond gratis of werd hij verhuurd volgens een welbepaald systeem. In het Europees centrum moest men de grond kopen of huren. De Afrikaanse stedelingen werden bijgevolg verplicht zich te vestigen in deze Afrikaanse wijken. Vrij naar: VELLUT, J., e. a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.101.

18 *Non travailleurs* behoren niet tot de werknemers van deze specifieke fabrieken, maar zijn actief in de andere sectoren.

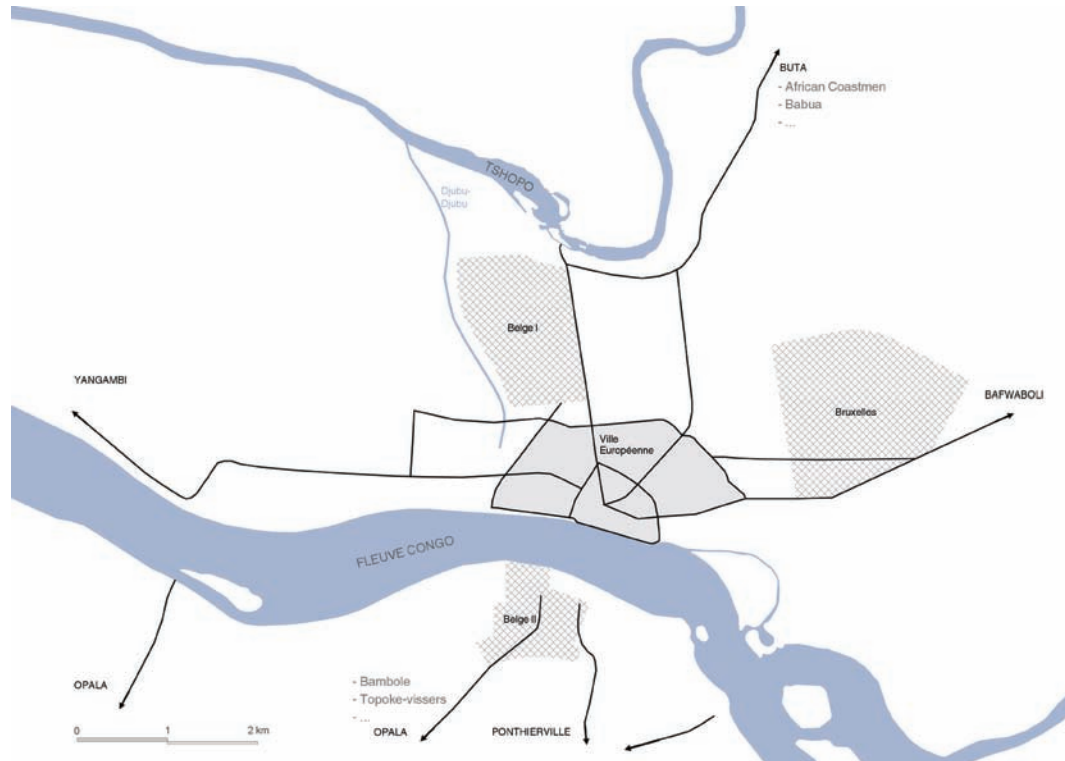
19 Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.17.

20 Het *Centre extra-coutumier* zijn de residentiële zones die de overheid ter beschikking stelt rond de stad voor de Congolezen.

21 Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.18.

Er wordt geen gevolg gegeven aan de uitvoering van deze drie laatste *quartiers*, ondanks het aandringen van de overheid, die deze afzonderlijke *quartiers* wil inrichten als gebieden voor werklozen en *irréguliers*.²²

Gezien de drie *cités* verbonden zijn met de hoofdtoegangswegen tot de stad, heeft dit gevolgen voor de verdeling van de *cité* naar bewoners van gelijke oorsprong. Ten noorden van de Europese stad is de *cité* Belge I gelegen. Naast de *African Coastmen*²³ wonen er ook Babua, mensen die naar de stad zijn gekomen via de weg Buta. Ten oosten van het centrum ligt de *cité* Bruxelles die verbonden is met de route naar Ituri. Dit had gevolgen voor de opdeling van de wijk in verschillende *quartiers*, die verschillende soorten nationaliteiten bevat. Aan de overkant van de Congostroom, *la rive gauche*, bevindt zich de *cité* Belge II, voor de Bambole afkomstig uit Opala en de Topoke-visser.²⁴

(Eigen verwerking van: Stanleyville. *Emplacement des cités indigènes*, (datum ongekend) in: AA, Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 317, C.)

- 22 *Irréguliers* zijn personen die zijn geïnfiltrerd in de stad zonder toegelaten te zijn. Ze zijn niet in het bezit van geldige papieren. Omdat deze term geen goede vertaling kent die zou passen in deze context, wordt doorheen de thesis de franse term gebruikt. Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p. 47. Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p. 18.
- 23 De *Coastmen* zijn Afrikanen afkomstig uit niet aangrenzende landen van Congo (vb. Ghana, Sierra Leone, Sénégal, ...). Ze bezetten meestal relatief hoge administratieve of commerciële functies.
- 24 Vrij naar: LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, in: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.102.

Vormgeving van de wijken

De inrichting en de infrastructuur van de verschillende kampen is volgens uiterst eenvoudige principes ontworpen. Het creëren van hiërarchie, verdeling, discipline en orde zijn de uitgangspunten voor de vormgeving van deze *cités*.²⁵ Door de werknemers discipline op te leggen, hoopt men betere werkkrachten te produceren. Zo krijgt de koloniale overheid opnieuw de mogelijkheid om weer enige vorm van controle over de stad in handen te krijgen. Tussen de *cités* en de Europese stad wordt een *no men's land*, een zogenaamde *zone neutre* opgericht, om een expliciete ruimtelijke scheiding te voorzien. Na verloop van tijd, met de komst van de wetenschappers en dokters, wordt deze strikte etnische scheiding tussen de Europese stad en de werkkampen gemaskeerd onder een hygiënisch motief. Gedurende deze periode breken talloze epidemieën uit in de *cités indigènes*. Door het aanleggen van een *zone neutre*, tussen deze *cités* en het Europees centrum, denken de kolonisatoren dat er verhinderd wordt dat deze tropische ziektes overwaaien naar de Europese stad.

Zoals duidelijk te zien op de kaart hiernaast uit 1952 wordt voor de aanleg van deze *cités* net zoals in andere Congolese steden, geopteerd voor een strak dambordpatroon.²⁶ De oriëntatie van dit raster is vastgelegd aan de hand van de invalswegen waarop deze *cités* zijn ingeënt. In Kisangani echter, is het reliëf van het terrein op bepaalde plaatsen sterk verstoord door depressies, ravijnen en rivieren. Bij de aanleg van deze *cités* wordt daarentegen amper rekening gehouden met de natuurlijke toestand van het terrein. Men houdt zich strikt aan de rechthoekige opbouw, waardoor de kaarsrechte wegen af en toe worden onderbroken of vernauwen door de aanwezige putten en heuvels in het terrein. De woningen ontwikkelen zich naar de condities van het terrein, her en der in de rechthoekige percelen.²⁷ Door dit rasterprincipe is het eenvoudig om de wijk indien nodig op een snelle manier verder uit te breiden. Enkel de *cité* Belge II aan de overzijde van de Congostroom vormt hierop een uitzondering. In deze *cité* is het dambordpatroon niet zo strikt toegepast. Dit is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat de linkeroever van de Congostroom zeer sterke hellingen heeft.

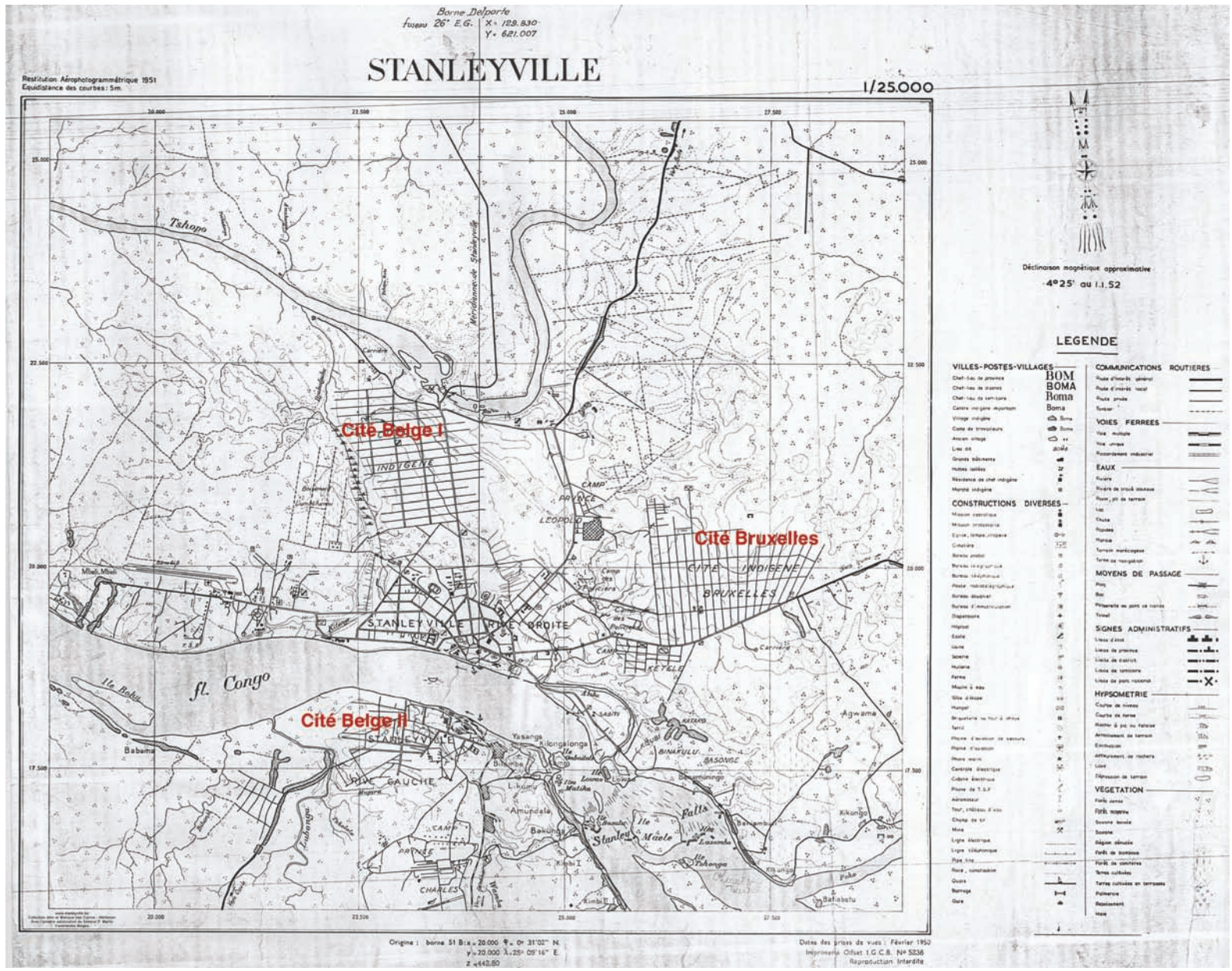
Bij de inrichting van de *cités* wordt geen rekening gehouden met publieke voorzieningen voor de bewoners.²⁸ De verbinding met het Europees centrum wordt enkel gerealiseerd door de toegangsweg waarop de *cité* is gelegen.

25 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.22.

26 Dit rastermodel werd voordien ook al gebruikt in de voornaamste Zuid-Afrikaanse en Rhodesische steden. In: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.76.

27 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.8.

28 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.203.

(Eigen verwerking van bron: Stanleyville, 1952, In: AA, inventaire Cartes X., portefeuille 301.100.)

Statuut

Het *Centre extra-coutumier* met zijn drie *cités*, maakt sinds 1932 deel uit van het grondgebied Kisangani onder dezelfde statuut als het Europees centrum²⁹. Dit wil zeggen dat het C.E.C. vanaf dat ogenblik onderworpen is aan de autoriteit van een chef en geplaatst is onder de bescherming van de *Gouverneur Général*. César Lengema³⁰, een strenge maar rechtvaardige man, heeft deze functie van chef in het C.E.C. vijftien jaar lang vervuld.³¹ De chef wordt hierbij geassisteerd door een *adjoint* en een *conseil consultatif*. De taak van deze chef is namelijk omvangrijk en tweeledig. Enerzijds is hij een zakelijke chef die instaat voor de begroting, het ontvangen van de belastingen, de toelating leveren tot bezetting van de percelen, fungeren als politie en vanaf 1939 ook als voorzitter van de rechtbank optreden. Anderzijds moet hij ook opdrachten vervullen voor de kolonie, zoals het overbrengen van beslissingen, opdrachten en wetten naar de bevolking toe. Hij moet kennis hebben over alles wat de publieke orde kan verstoren. Het is niet evident om zowel de inwoners te vertegenwoordigen als de kolonie te dienen. De belangen van beide kanten zijn meer dan eens tegenstrijdig.³²

Bevolkingsdichtheid

In de tabel, weergegeven op de rechterzijde, kunnen we vaststellen dat de *cité Belge I* al snel uitgroeit tot de meest bevolkte *cité*. De wijk verleent onderdak aan bijna de helft van alle inwoners van het *Centre extra-coutumier*.

*'The inhabitants of the old-established in-lying area of Belge I had easy access to the shopping centre, the market, the law courts and other services in or near the 'European town'. The area had over the years developed as the most fashionable neighbourhood in the African town as a whole. Most of the leading Congolese 'évolués' and nearly all members of the small foreign élite of 'Coastmen' had their homes here.'*³³

Daarnaast is in Belge I de sociale situatie veel beter dan in andere wijken, de professionele kwaliteit van de inwoners is er groot. Anderzijds is deze *cité* ook de woonplaats van de grote chef van het C.E.C., César Lengema. *Cité Belge II*, aan de overkant van de Congostroom, is gekend als de huisvesting van de elite, een beperkte groep die zich de 'évolués'³⁴ noemt.

29 Het Europees centrum wordt in deze periode omschreven als '*circonscription urbaine*' (CU).

30 Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p. 19-23.

31 César Lengema staat gekend om zijn strijd tegen onder andere de polygamie en de onderdrukking van immigranten, die hij ondernam tijdens zijn regeerperiode. In: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p. 23.

32 Vrij naar: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.18.

33 Citaat uit: PONS, V., *Stanleyville, an african urban community under Belgian administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969, p.32.

34 De *évolués* zijn een beperkte groep van de inheemse bevolking, een elite, die meestal zijn tewerkgesteld in de koloniale administratie en zich hebben aangepast aan de westerse levensstijl. Zij kregen af en toe een commissie op bezoek die kwam de leefomstandigheden van de *évolués* controleerde.

Tableau 2.- Population du Centre extra-coutumier par quartier en 1941.

Quartier	Hommes	Femmes	Garçons	Filles	Total	
					chiffres absolus	%
Belge I	3.106	2.356	914	804	7.180	47,2
Bruxelles	1.313	1.157	762	536	3.768	24,8
Belge II	1.839	1.503	459	383	4.184	27,5
<hr/>						
Total CEC	6.258	5.016	2.135	1.723	15.132	
Camp des clerics	19	17	20	11	67	0,4
Total	6.277	5.033	2.155	1.734	15.199	100,0

Source : Rapport du Centre extra-coutumier, 1941.

(Bron: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.6.)

(Bron: 'Village indigène aux environs de Stanleyville'. In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire: 66.1.1063 en N° d'Inventaire 66.1.1058.)

De bevolking in de wijken neemt enorm toe na de afloop van de Tweede Wereldoorlog. Vanaf 1945 ondergaat het C.E.C. een toename die de bevolking in tien jaar tijd bijna vervijfvoudigt.³⁵ In 1950 omvatten de drie *cités* van het *Centre extra-coutumier* een gezamenlijke bevolking van 33 871 inwoners. Deze laatste stijging manifesteert zich vooral in de *cité* Belge I, waar het *Office des Cités Africaines* (O.C.A.) vanaf het jaar 1952 een aantal uitbreidingen voorziet. Deze ingreep van het O.C.A. wordt verder in deze thesis diepgaand behandeld.

Tableau 1.- Population du Centre extra-coutumier : 1934-1959.

Années	Hommes	Femmes	Garçons	Filles	Total	Indice 1934=100
1934	4.831	3.599	1.241	1.185	10.856	100
1938	6.149	4.042		2.501	12.692	116,9
1939	6.553	4.696	1.730	1.334	14.313	131,8
1940					13.378	123,2
1941	6.277	5.033	2.155	1.734	15.199	140,0
1942	5.631	4.817	1.666	1.460	13.574	125,0
1943	5.841	4.928	1.844	1.655	14.268	131,4
1944	7.582	6.358		4.625	18.565	171,0
1945	7.845	6.550	2.836	2.295	19.526	179,8
1950	13.813	11.008		9.050	33.871	312,0
1959	27.026	23.546	22.121	18.223	91.145	839,5

Note : c'est à partir de 16 ans que garçons et filles sont considérés comme hommes et femmes.

(Bron: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.4.)

35 VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.5.

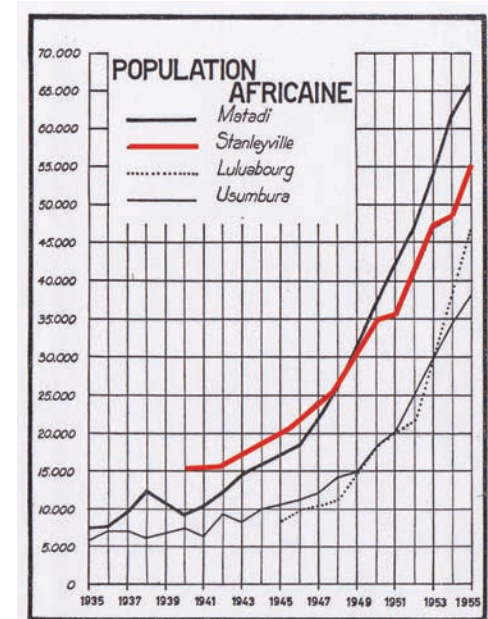
3. Het ontstaan van het huisvestingsvraagstuk

Vanaf de Tweede Wereldoorlog verandert de situatie in de steden. De onrustwekkende plattelandsvlucht, de opkomende industrialisatie en de uitbreiding van de economie zorgen voor een sterke toename van de stedelijke bevolking. Het volk is uitgeput van het zware werk en de *cités* zijn overbevolkt. De mensen leven er in menonwaardige omstandigheden. Maar ook de infrastructuur en de voorzieningen zijn overbelast door het succes van de economie en zijn dringend aan vernieuwing toe. De koloniale overheid is zich bewust van deze erbarmelijke omstandigheden. Tot dan is enkel aandacht gegeven aan de plaats van Congo op de wereldmarkt. Maar voor dergelijke doelstellingen is een grondige planning noodzakelijk. De economie moet dringend worden gemoderniseerd en het beleid hervormd.³⁶

Het Tienjarenplan

De koloniale overheid geeft in 1947 de aanzet tot een studie voor het oprichten van een 'Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Belgisch Congo'. De doelstelling is de koloniale staat te laten uitbloeien tot een welvaartstaat. Na twee jaar voorbereiding verschijnt in juni 1949, onder leiding van Pierre Wigny³⁷, een definitieve versie.³⁸ De koloniale overheid neemt het heft in handen om het sociaal-economisch beleid veel actiever en vooral directer te sturen. Dit plan zou de binnenlandse markt de kans moeten geven zich voldoende te ontplooiën om een welvaartskolonie te ontwikkelen. Op die manier zou de kolonie minder afhankelijk worden van de wereldmarkt.

Om de binnenlandse markt te verbeteren moet als één van de voornaamste doelstellingen, de levensstandaard van de Congolese werknemers dringend worden verbeterd. De urgentie van het huisvestingsprobleem in de steeds verder groeiende stad wordt hiermee bevestigd. De koloniale overheid geeft de opdracht aan verschillende instanties om hier een oplossing voor te zoeken. Niet alleen de leefomstandigheden in de steden moeten worden aangepakt maar ook de aanhoudende armoede op het platteland. Om deze ambitieuze doelstellingen te realiseren, moet volgens de ontwerpers van het plan, het transportnetwerk verder worden uitgebreid en geoptimaliseerd. Aan deze ingreep wordt dan ook 50% van het budget besteed. Dit komt ten nadele van de huisvesting en publieke voorzieningen (7%), maar ook van de landbouw, die als laatste slechts 5% krijgt toegewezen.³⁹

13. — Évolution de la population africaine totale dans quatre villes congolaises

(Eigen verwerking van bron: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.100.)

36 Vrij naar: LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, In: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.104.

37 Pierre Wigny was Minister van Koloniën van 1947 tot 1950.

38 Vrij naar: Een artikel van X. Lejeune de Schiervel, *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

39 Vrij naar: LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, In: VELLUT, J., e. a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.104.

4. De eerste stedenbouwkundige ‘master’plannen

In de context van dit Tienjarenplan (1949) krijgen architecten en stadsplanners een belangrijkere positie. Stedenbouw wordt bovenaan de agenda, als centraal instrument, aangebracht in het sociaal-economisch beleid.⁴⁰ Dit is een nieuwe wending, want architecten worden tot het eind van de 19de eeuw door de koloniale overheid beschouwd als een overbodige luxe. Het bouwvraagstuk wordt op dat moment nog benaderd op een rationele manier.⁴¹ Daarnaast wordt vanaf 1949 ook het schaalniveau waarmee de stadsplanners werken, vergroot tot stedelijk niveau. Voor de Tweede Wereldoorlog was de schaal namelijk beperkt tot slechts fragmenten van de stad. Deze nieuwe aandacht, ontstaan ten gevolge van het Tienjarenplan, heeft de aanzet gegeven tot het opmaken van een masterplan, dat een kader moet vormen voor de toekomstige ontwikkelingen van de stad.

Een stedenbouwkundige dienst in de kolonie wordt opgebouwd⁴² en Pierre Wigny verleent tegelijk een aantal opdrachten aan Brusselse studiebureaus voor het ontwerpen van een masterplan voor de belangrijkste steden in de kolonie.⁴³ Voor het opmaken van een dergelijk masterplan was de stedenbouwkundige genoodzaakt eerst een grondig onderzoek over de stad uit te voeren om de ruimtelijke ingrepen in het toekomstig masterplan te kunnen verantwoorden. Na de opstart van dit Tienjarenplan gaan verscheidene architecten en stedenbouwkundigen op zoek naar een methode om het samenleven in een stedelijke omgeving, met koloniale en gekoloniseerden, vorm te geven. Hiervoor worden verschillende plannen opgesteld, die echter nooit gerealiseerd zijn in hun oorspronkelijke vorm.

4.1. Kisangani als compacte lijnstad

Een eerste masterplan komt tot stand in 1948 door architect en stedenbouwkundige Maurice Heymans⁴⁴. Met zijn nieuw plan probeert hij vat te krijgen op de ongebreidelde expansie van de grote steden. Hij past het theoretisch model van de lijnstad toe op Kisangani. De stad wordt daarin opgevat als een lineair diagram, waarbij het oude centrum wordt behouden.⁴⁵ Hij splitst de stad op in zelfstandige satellietnederzettingen, los van het bestaande Europees centrum. De verschillende kleine nederzettingen krijgen elk een stuk grond ter beschikking om zo door cultivatie een minimale bestaanszekerheid te verzekeren. De diverse nederzettingen krijgen hierdoor een gemengd ruraal-stedelijk karakter. Door middel van het opsplitsen van het plan in modules, kan men het overzicht en de controle behouden over de bevolking. De verschillende modules staan in verbinding met elkaar en het centrum via een stedelijke spoorweg. Deze enige weg richting centrum zorgt voor een vorm van toezicht voor de koloniatoren.

40 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.159.

41 ‘Niet de vormgeving was belangrijk, wel gebouwen zo ontwerpen dat ze de acclimatisatie van de blanke koloniaal aan het slopende tropische klimaat zou vergemakkelijken. Gebouwen werden met andere woorden gedacht als een pendant van de *casque coloniale*.’ Citaat uit: LAGAE, J., *Koloniale architectuur in Congo: Een nog onbekend patrimonium en een ‘gedeeld erfgoed’*, in: Verslagboek 12de VCM-ontmoetingsdag, 2006.

42 Deze stedenbouwkundige dienst in Congo wordt verbonden met de centrale diensten van de gouverneur-generaal.

43 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.160.

44 Maurice Heymans is op dat moment hoofd van de recent opgestarte stedenbouwkundige dienst van het gouvernement-generaal van Belgisch Congo.

45 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.171.

(Bron: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville*, 1948. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C)

Voor de nederzettingen stelt Heymans een aantal varianten op in functie van de bewoner en het terrein. Enerzijds zorgt hij in zijn vormgeving van de nederzetting, dat de halte op hoogstens vijf minuten wandelafstand ligt ten opzichte van elke locatie in de module. Anderzijds varieert de afstand tot het Europees centrum. Nederzettingen voor Congolezen liggen op dubbele loopafstand, nederzettingen voor 'évolués' krijgen een kleinere loopafstand.

De woningen mogen indien nodig eerst uit niet-duurzame materialen worden opgebouwd en als de nederzetting sterk genoeg is na verloop van tijd, worden deze soms omgezet tot woningen in meer duurzame materialen. Door de eenvoudige aaneenschakeling van modules, creëert Maurice Heymans een plan dat op elk moment uitbreidbaar, maar ook in elke fase van ontwikkeling volledig is.⁴⁶

4.2. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson

In 1948 stelt het ministerie van koloniën Jean Gilson,⁴⁷ een architect en stedenbouwkundige, aan om een uitgebreid onderzoek te verrichten naar hoe de stad sinds 1918 is geëvolueerd. Dit onderzoek resulteert in een atlas waarin diverse aspecten (de maatschappelijke topografie per beroep, bevolkingsdichtheid, klimaat, een evolutie van de stadsgrenzen, ...) van de stad worden naar voor gebracht.⁴⁸ Aan de hand van deze studie ontwikkelt hij in 1949 een *plan général d'aménagement* voor de stad Kisangani. Zijn visie is gedeeltelijk geïnspireerd op het theoretisch model van de lijnstad van Heymans. Gilson verdeelt het gebied in verschillende functionele zones. De functies worden strikt van elkaar gescheiden.

Huisvesting

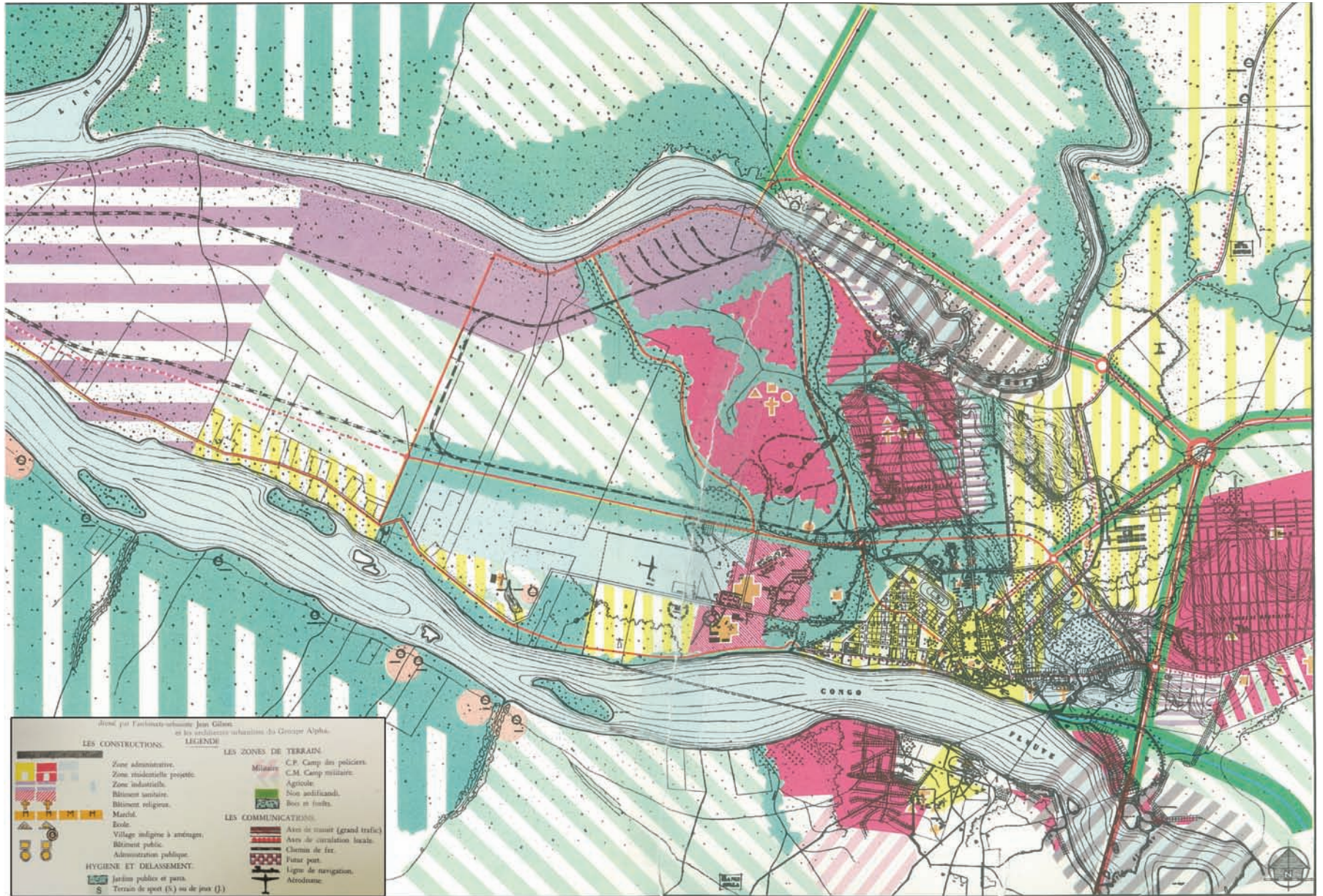
Ten westen van de huidige *cité* Belge I wordt een groot uitbreidingsgebied aangelegd. De voorziene oppervlakte is voldoende om een samenhangend stedelijk geheel te realiseren. Maar bij de voorbereiding van deze uitbreiding moet extra aandacht worden gegeven aan de rivier Djubu-Djubu die dwars door het gebied snijdt. Dit resulteert in onregelmatige vormen en beperkt de bruikbare bouwoppervlakte. Voor de *cité* Bruxelles voorziet Gilson geen uitbreiding in zijn plan. De oppervlakte van deze huidige *cité* staat volgens Gilson namelijk niet toe, zelf bij een toeneming van de bouwdensiteit, een voldoende capaciteit te bereiken om een stedelijk geheel te vormen. Een stedelijk geheel dat voorzien zou moeten worden van de noodzakelijke publieke gebouwen. Er is wel plaats voorzien op het plan om in de toekomst in het noorden van de *cité* eventueel een uitbreiding te voorzien en de bestaande *cité* in te delen in verscheidene *quartiers*.⁴⁹

46 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.178.

47 Jean Gilson werkt voor studiebureau Alpha, een bekend bureau in die periode.

48 Het uitgebreid onderzoek van Jean Gilson is gepubliceerd in het boek *L'Urbanisme au Congo Belge*. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les editions De Visscher, Brussel, 1949.

49 Vrij naar: een brief (afzender en ontvanger onbekend), *Observation preliminaires relatives au plan de monsieur Gilson*, (datum onbekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 764, liasse 3174.

(Bron: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949)

Infrastructuur

Het plan van Jean Gilson onderscheidt twee grote verkeersassen met een ontdubbeld profiel, om auto's door de stad te laten circuleren. Een weg vertrekt vanuit het commercieel centrum in de Europese stad en gaat langs het noorden van *cité Bruxelles* richting oosten. Een tweede as, gaat vanuit het noorden via de brug over de Tshopo naar het zuiden over de brug van de Congostroom. Beide assen kruisen elkaar ter hoogte van een grote rotonde ten noorden van *cité Bruxelles*.⁵⁰ Het plan wordt, net zoals het model van Heymans, voorzien van een spoorweg, maar deze dient hoofdzakelijk als ontsluiting van het industriegebied.

Groen en open ruimte

Elke *cité* krijgt in zijn onmiddellijke nabijheid een zone voor agricultuur toegewezen. Zo is het mogelijk om zichzelf te voorzien in basisbehoeften. In tegenstelling tot het *plan linéair* van Heymans, die de agricultuurstroken doorheen de lineaire stad verweeft, worden hier dus grote gebieden rondom de stad vastgelegd voor landbouw. Jean Gilson gebruikt de term '*zone neutre*' niet meer expliciet in zijn tekst, maar zijn ontwerpdiscours ligt nog steeds in dezelfde lijn.⁵¹ De *cité Belge I* wordt gescheiden van het Europees centrum door middel van een uitgebreide groene zone. De *cité Bruxelles* wordt gescheiden door een brede groene laan en door het kamp van de militairen. In de legende is deze functie gedefinieerd als 'hygiëne'. Dit verwijst naar de verbloeming van raciale segregatie in een *cordon hygi nique*.⁵² Jean Gilson haalt deze groene scheiding namelijk in zijn tekst naar boven als '*les filtres naturels de régénération d'air et de sauvegarde requise par les dispositions d'hygiëne urbaine sous les tropiques. De plus, elles permettent l'isolement éventuel d'une zone en cas de mesure de police*'.⁵³

Publieke ruimte

De *cités* van het *Centre extra-coutumier* krijgen elk een eigen centrum voor gemeenschappelijke voorzieningen. Op de kaart van Jean Gilson is ten westen van de *cité Bruxelles* een zone aangeduid als *Jardin Public et Parc*.

Economie

De industriële zone is net zoals in het lineair model van Heymans vastgelegd in het noordelijke gedeelte aan de stad. Het uitbreidingsgebied loopt in het westen uit over de volledige kop van het schiereiland. In het centrum van elke *cité* en van de Europese stad is een markt voorzien. Opvallend is de aanwezigheid van een markt in de groenzone ten westen van het centrum.

Jean Gilson beëindigt zijn uiteenzetting over het *Plan Directeur* met een citaat waarbij hij de flexibiliteit van het plan in de toekomst benadrukt.

*'En conclusion, qu'il soit permis de souligner que l'extension d'une ville n'est pas ind finie. Etant une mise en ordre de demain, le plan directeur, tel qu'il est ici présenté, possède une grande souplesse de développement:  vitant d'être un plan pr con u qui risquerait dans l'avenir de tuer la ville, il est heureux que ce plan demeure une indication de tendance.'*⁵⁴

50 Vrij naar: een brief (afzender en ontvanger onbekend), *Observation preliminaires relatives au plan de monsieur Gilson*, (datum onbekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 764, liasse 3174.

51 Het woord '*zone neutre*' wordt wel gebruikt in zijn voorafgaand onderzoek om de bestaande situatie van de groene ruimte te bespreken in Kisangani.

52 Door de komst van de wetenschappers wordt de *zone neutre* aangeschreven als een *cordon hygi nique* om de Europese stad te beschermen tegen tropische ziektes die mogelijks kunnen overwaaien vanuit de *cités*.

53 Citaat uit: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les editions De Visscher, Brussel, 1949, p.112.

54 Citaat uit: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les editions De Visscher, Brussel, 1949, p.114.

We kunnen stellen dat het masterplan van Jean Gilson eigenlijk niet veel meer is dan een abstractie van de huidige situatie. Jean Gilson en Maurice Heymans werken allebei rond het principe van *zoning*⁵⁵, het afbakenen van functionele zones. Deze manier van werken maskeert een raciale scheiding die ze in eerste instantie willen hanteren.

4.3. Het *Fonds d'Avance* als financiële ondersteuning

In de nasleep van het Tienjarenplan wil de koloniale overheid het privébezit stimuleren en de krotwoningen uit de stedelijke omgeving weren. Maar door de hoge kosten gebonden aan het bouwen van een eigen woning uit duurzame materialen, is deze doelstelling voor veel Congolezen een onmogelijke onderneming. De overheid speelt hierop in en werkt een instrumentarium aan financiële hulpmiddelen uit, om de inwoners te stimuleren hun eigen woning op te richten, weliswaar onder begeleiding. Kort daarop legt de overheid een aantal van deze initiatieven op tafel. Het *Fonds d'Avance* komt in het kader van deze thesis hier als meest relevante instrument naar boven. In het vervolg van dit onderzoek zal duidelijk worden hoe dit instrument een cruciaal gegeven is in de plannen van het *Office des Cités Africaines*.

Vanaf 1947 kent het *Fonds d'Avance*, reeds opgericht in 1933, zijn succes.⁵⁶ Dit fonds is een koloniale variant op de Belgische wetten Moyersoën (1922) en De Taeye (1947)⁵⁷ die reeds eerder zijn ontwikkeld om het individueel woningbezit te bevorderen.⁵⁸ Als belangrijk punt moet worden opgemerkt dat het *Fonds d'Avance* geen enkel juridisch statuut heeft. Het betreft hier geen financieel autonome entiteit en draagt bijgevolg geen enkele verantwoordelijkheid. Het fonds wordt jaarlijks gespijsd via de begroting om zijn werking te kunnen voortzetten.⁵⁹

De leningen die het fonds vrijgeeft, zouden prioritair worden vrijgegeven aan grotere gezinnen om een betere huisvesting te bekomen.⁶⁰ De leningen moeten maandelijks worden afgelost, in verhouding met de middelen die het gezin ter beschikking heeft, verspreid over een periode van maximaal vijftien jaar. Gedurende deze periode van afbetalen blijft de woning in eigendom van het *Fonds d'Avance*.⁶¹ Het verlenen van kredieten is niet alleen bestemd voor het bouwen van duurzame woningen, maar kan ook worden geraadpleegd voor het verbouwen en het aankopen van een woning. Door de vele voorwaarden die worden opgelegd om een lening te verkrijgen, beperkt dit fonds zich in realiteit echter tot een beperkte groep welgestelden. Men moet namelijk een bewijs van voldoende kapitaalcracht kunnen voorleggen en een bijgevoegd uitgebreid dossier, waarin men verklaart waarom de lening wordt aangevraagd.

Het bevorderen van dit individueel woningbezit met het zogenaamde *Fonds d'Avance* en andere kredietfaciliteiten, is dus ontoereikend voor het merendeel van de bevolking. Door de lage lonen in de jaren veertig zijn deze instrumenten slechts voor een beperkte minderheid weggelegd.⁶²

55 Dit principe werd op dat moment ook toegepast in het moederland in de moderne stedenbouw.

56 Vrij naar: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.288.

57 De Wet Moyersoën voorziet een premie om privé woningbezit aan te moedigen en te stimuleren. De Wet de Taeye uit 1948 is een katholieke beleidsmaatregel die met het oog op een vlotte wederopbouw, een premie instelt voor de bouw of aankoop van nieuwe woningen en een staatswaarborg geeft voor hypothecaire leningen.

58 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet/deSingel, Antwerpen, 2000, p.186.

59 Vrij naar: WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.15.

60 Vrij naar: SPELTINCX, H.-J., De familiale huisvesting van de inlanders in Belgisch Congo en Ruanda-Urundi, in: *Huisvesting n°1*, januari 1953, pp.47.

61 Vrij naar: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.287-290.

62 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.174.

5. Het *Office des Cités Africaines*, het grootschalig huisvestingsproject

Deze kleinschalige instrumenten en ondernemingen volstaan niet om de bevolking te begeleiden in het creëren van voldoende huisvesting. Gelijktijdig met deze eerder aangehaalde inspanningen neemt de koloniale overheid het heft in handen en werkt in het kader van het 'Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Belgisch Congo' een grootschalig huisvestingsproject uit. Men denkt na over een krachtig financieel orgaan, dat beschikt over een vrijheid van actie, verregaande financiële mogelijkheden en een uitgebreid team dat zal instaan voor het ontwerp en de uitvoering.⁶³ Tegelijk ziet de koloniale overheid deze nieuwe inzet op politiek vlak als een methode om de Belgische koloniale macht in Congo uit te breiden. Op die manier krijgt de kolonie ook het overzicht en de controle over de huisvesting en de uitbreiding van de steden.

5.1. *Offices des Cités Indigènes*, een politiek instrument

De onoverzienbare huisvestingscrisis kort na de Tweede Wereldoorlog, was niet alleen het probleem van Kisangani, maar teisterde ook andere grote Congolese steden. Om een eind te maken aan de oeverloze discussies rond deze huisvestingsproblematiek wordt door een decreet (7 juni 1949), een *Office des Cités Indigènes* of kortweg O.C.I. in het leven geroepen in de voornaamste steden van Congo.

*'Le décret permettait à l'autorité de tutelle d'instituer dans chaque ville, un établissement public parastatal doté de la personnalité civile et de l'autonomie financière et administrative. Ces offices avaient pour mission la construction, l'acquisition, l'aménagement, la gestion et la disposition d'habitations et d'autres bâtiments à l'usage des habitants. Ils pouvaient aussi, à la demande des Autorités, assumer l'entreprise de travaux publics et la gestion de services publics.'*⁶⁴

De opdracht van de *Offices* beperkt zich dus niet enkel tot het construeren van nieuwe woningen, maar ook het beheren, het aankopen,Deze gedecentraliseerde organen worden gesuperviseerd door het *Conseil Supérieur des Cités Indigènes* in Brussel.⁶⁵ De oprichting van de *Offices* en het *Conseil* was een gevolg van de studiemissie die de Leuvense Hoogleraar R. Hulpiau⁶⁶ in 1948 heeft uitgevoerd als onderdeel van het Tienjarenplan.⁶⁷

Met de uitwerking van dit nieuwe orgaan komt het financiële instrumentarium van de overheid (het *Fonds d'Avance*, het *Fonds du Roi*, ...) op losse schroeven te staan. Door dit grootschalig initiatief was het immers nog moeilijk om als Congolees een eigen perceel te verwerven. Desondanks deze bedreiging blijven een aantal van de financiële middelen overeind, waaronder het *Fonds d'Avance* dat in de toekomstige plannen van Kisangani naar voor wordt geschoven als belangrijke speler.

63 Vrij naar: WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.29.

64 Citaat uit: *Etude sur les aspects socio-financiers de l'habitat urbain dans les pays africains associés à la communauté économique européenne*, p.13, (datum ongekend). In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

65 Max Horn is de president van het *Conseil Supérieur des Cités Indigènes*.

66 Raphael Hulpiau was voorzitter van de Nationale Maatschappij voor huisvesting in België van 1949 tot 1955.

67 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.33.

In het begin worden deze *Offices* gesteund door subsidies en voorschotten van de overheid, maar later zijn ze verondersteld hun uitgaven te dekken met de inkomsten van de verkoop en verhuur van woningen en percelen. Weinig van de initiatieven van het *Office des Cités Indigènes* worden echter gerealiseerd; tot maart 1952 zijn dat slechts 1 800 woningen. Men heeft de omvang van het huisvestingsvraagstuk sterk onderschat. Al snel evalueert X. Lejeune de Schiervel:

*'[...] que la dispersion de ces Offices et leur mutuelle indépendance faisaient obstacle à la coördination de leurs efforts notamment dans le domaine particulièrement important des approvisionnements. Le Conseil Supérieur des Cités Indigènes, créé à Bruxelles au sein du Département des Colonies, était purement consultatif et n'exerçait aucune autorité légale sur ces organismes.'*⁶⁸

De lokale *Offices* raken verstrikt in allerlei gemengde belangen en zowel technische, financiële als organisatorische problemen.⁶⁹ Het ontbreken van een centraal orgaan, die de diverse gedecentraliseerde bureaus zou moeten sturen, wordt hen fataal. Ondertussen bereikt de bevolking van de *cités* van het *Centre extra-coutumier* in Kisangani een hoogtepunt van 45 000 inwoners. De bevolking blijft nog steeds toenemen aan een hoog tempo.⁷⁰ De koloniale overheid blijft echter niet bij de pakken zitten en kort hierop wordt het nieuw centraal orgaan opgericht: het *Office des Cités Africaines*, als opvolger van deze *Offices des Cités Indigènes*.

5.2. Het *Offices des Cités Africaines*, een gecentraliseerd overheidsorgaan

Het *Office des Cités Africaines*, een parastataal orgaan van de Belgische overheid, is opgericht met het ministerieel decreet van 30 maart 1952 als onderdeel van het Tienjarenplan. Dit nieuwe orgaan zorgt ervoor dat de oplossing van de huisvestingsproblematiek niet meer vanuit het lokale bestuursniveau van de steden komt. Vanuit de overheid wordt een structuur opgezet die een vaste strategie ontwikkelt, die zal worden ingezet voor alle grote Congolese steden.

*'[...] une seule entité administrative chargée de diriger et de coordonner les travaux dans l'ensemble du Congo et du Ruanda-Urundi [...]'*⁷¹

Meer nog, dit nieuwe orgaan krijgt meer bevoegdheden en een breder werkterrein. Het nieuwe *Office* moet zich bij het uitoefenen van zijn activiteit niet meer beperken tot de *agglomérations indigènes*, maar zal ook de omliggende gebieden, noodzakelijk voor de uitbreiding van de stad, in zijn takenpakket opnemen.⁷² De ambitie van het *Office des Cités Africaines* beperkt zich daarbij niet alleen tot het inrichten van terreinen en realiseren van de gevraagde huisvesting. In het Decreet van 1952 komt deze meervoudige taakstelling van het O.C.A. duidelijk naar voor:

68 Citaat uit: Een artikel van X. Lejeune de Schiervel, *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

69 Vrij naar: DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.186.

70 Vrij naar: QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960, p.106.

71 Citaat uit: Een artikel van X. Lejeune de Schiervel, *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

72 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.48.

*'Dans la zone où des terrains sont mis à disposition, l'Office est chargé d'accomplir tous les devoirs que comportent l'aménagement du sol, la construction et l'équipement d'habitations et de tous les autres bâtiments destinés à l'usage des habitants: en un mot, il doit y mener à bien une entreprise urbanistique complète.'*⁷³

Daarenboven wordt de taakstelling verzaamd met het verhuren en de verkoop van de woningen en het verlenen van hypothecaire leningen. Op voorstel van de *gouverneur-général* wordt de bevoegdheid verder uitgebreid tot het verbeteren van de woonkwaliteit in reeds bestaande *cités*. Het *Office* wordt hier dus in tegenstelling tot daarnet, naast ondernemer, ook nog eens financierder en vastgoedmakelaar. Om deze uitgebreide taak te realiseren krijgt het O.C.A. een grote vrijheid van actie en enorme financiële mogelijkheden.⁷⁴

In eerste instantie moet het O.C.A. zo snel mogelijk een maximaal aantal nieuwe woningen in duurzame materialen bouwen om de bevolkingsexplosie in de steden op te vangen. Om deze nieuwe stedelijke entiteiten als uitbreiding van de Congolese steden vorm te geven wordt nagedacht over de inplanting van satellietnederzettingen. In *Vers un Urbanisme Congolais* stelt X. Lejeune de Schiervel het volgende voorop:

*'Dans le domaine de la répartition des populations, il s'efforce de lutter contre l'extension exagérée des agglomérations. Il cherche, toutes les fois que c'est possible, à les diverser en entités autonomes de dimensions moyennes comportant de 10 à 20 000 habitants et à les décongestionner par la création de cités satellites situées le long des voies de communication.'*⁷⁵

De bevolking wordt ingedeeld in kleinere, hanteerbare groepen om zo de controle optimaal te kunnen uitvoeren. Bruno de Meulder spreekt in zijn boek daarbij over de ontwikkeling van 'gemeenten', die eerder een gemaskeerde vorm van raciale scheidingspolitiek inhouden.⁷⁶ Lejeune de Schiervel schrijft dat, om zoveel mogelijk moeilijkheden te vermijden, deze nederzettingen gerealiseerd moeten worden op onbezette gebieden.⁷⁷ In Kinshasa, waar de huisvestingsproblematiek het grootst is, moeten deze nieuwe wijken plaats bieden voor ongeveer 20 000 woningen. De andere 20 000 woningen worden in het Tienjarenplan verdeeld over de voornaamste steden van Congo. Kisangani krijgt hier de vooropgestelde doelstelling tot het bouwen van 7 000 woningen.

73 Citaat uit: Een artikel van X. Lejeune de Schiervel, *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

74 WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.29.

75 Citaat uit: Een artikel van X. Lejeune de Schiervel, *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628.

76 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.186.

77 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.34.

Localité.	Quartier ou Cité.	Total des logements à construire (1).
Léopoldville	Renkin	1.300
	Christ-Roi	700
	Yolo	2.900
	Pierre Wigny	5.900
	Max Horn	2.000
	Général Moulaert	2.400
	Lemba-Est	5.800
Elisabethville	Ruashi	5.000
Stanleyville	Mangobo	4.000
	Lumbu-Lumbu	
	Belge I	3.000
Bukavu	Katuta	2.300
	Bagira	2.300
Usumbura	Ngagara	2.600
Total:		40.200

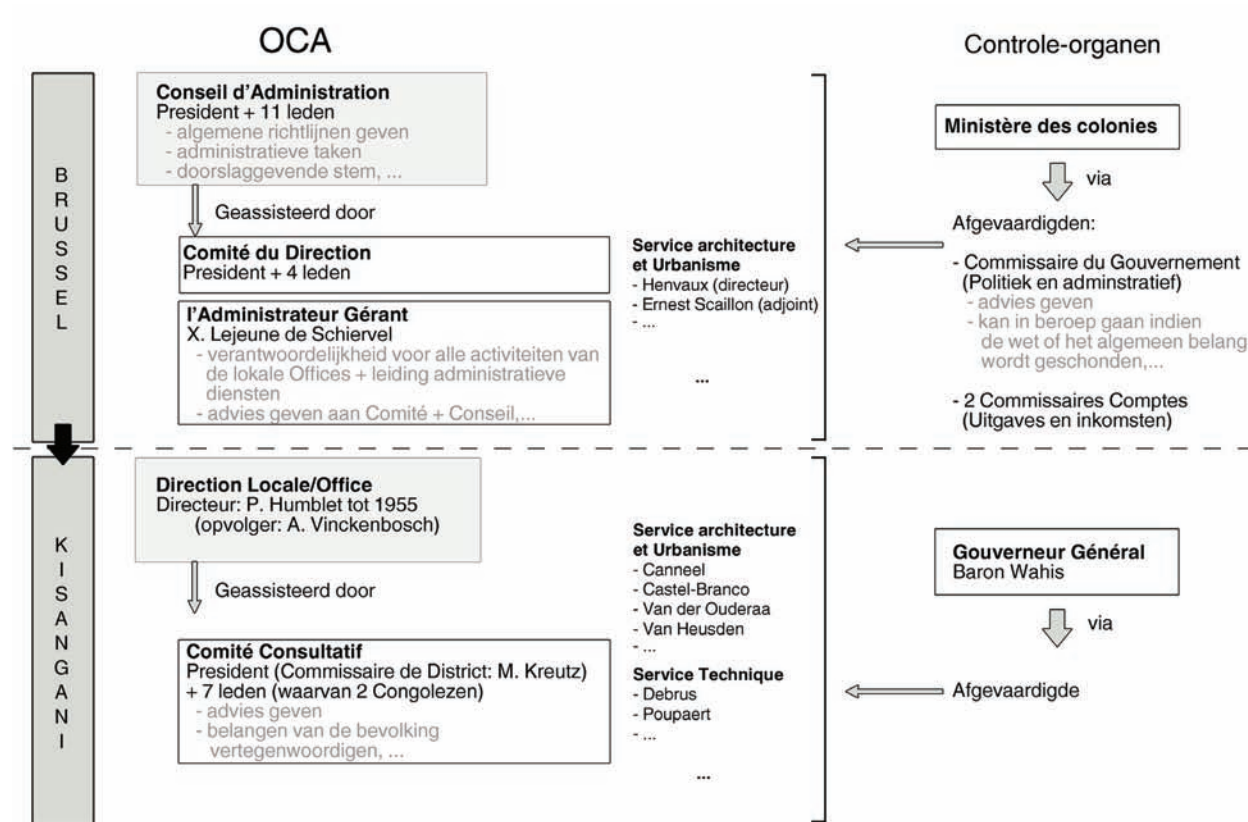
(Bron: QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960, p.116.)

(Bron: 'Nouveau quartier O.C.A.Stanleyville'. In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire: 55.96.1322.)

Actoren

Vooraleer in te gaan op de lokale ontwikkelingen van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani, wordt een overzicht gegeven van de actoren op bestuurlijk niveau om de werking van het O.C.A. nader toe te lichten. Het volgende schema maakt het makkelijker voor de lezer om de hiernavolgende briefwisselingen te kunnen situeren.

(Eigen verwerking van de bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.48-56.)

De belangrijkste reden om dit nieuwe orgaan te creëren, is het realiseren van een *unit de commandement* en het centraliseren van de verantwoordelijkheid. Dit gecentraliseerd bestuur krijgt vorm in Brussel, waar de hoofdzetel van het O.C.A., *le Conseil d'Administration* wordt opgericht. De president van dit *Conseil* kent de hoogste bevoegdheid binnen het *Office des Cités Africaines*. Gezien de omvang van de bevoegdheid van het *Conseil* enorm is, kan het *Conseil* een deel van zijn taken overdragen aan het *Comité du Direction* of aan de *Administrateur-Gérant*, X. Lejeune de Schiervel.⁷⁸

In Congo wordt onder de bevoegdheid van het *Conseil d'Administration* een *Direction Local* opgericht voor de vijf steden, die wordt bijgestaan door een adviserend orgaan, het *Comité Consultatif*. In dit *Comité* is het theoretisch gezien mogelijk om als Congolees lid te worden.

*'Chaque Direction [...] locale est assistée d'un Comité consultatif composé par du Commissaire de District qui préside et de sept membres au plus, dont deux indigènes.'*⁷⁹

Via dit *Comité* worden de lokale belangen aangehaald. Het hoofd van het *Comité* is de *Commissaire de District*; voor Kisangani is dit M. Kreutz.

Pierre Humblet⁸⁰ wordt tot 1955 aangesteld als directeur van het *Office* in Kisangani. Na zijn termijn wordt hij gepromoveerd tot *Directeur des Etudes de l'Ouest*, gevestigd in Kinshasa. Toch blijft Humblet de projecten van het O.C.A. in Kisangani ook na zijn termijn van dichtbij opvolgen. A. Vinckenbosch neemt vanaf 1955 zijn taak als directeur over.

Het *Office des Cités Africaines* wordt zowel in de centrale zetel in Brussel als in de lokale *Offices* bijgestaan door gespecialiseerde diensten. Onder deze diensten zijn architecten, stedenbouwkundigen, ingenieurs, ... aan het werk die studies en ontwerpen maken ter uitvoering op het terrein.

Het *Office* stelt jaarlijks een programma op dat men voorlegt voor advies aan het *Comité Consultatif*. Als verantwoordelijke van alle lokale *Offices* wordt ook X. Lejeune de Schiervel gecontacteerd. Na het verwerken van dit advies wordt het programma opgestuurd naar de *gouverneur de Province* die na het geven van zijn advies, het op zijn beurt doorstuurt naar de *gouverneur général* in Kinshasa. Deze persoon geeft al dan niet de finale goedkeuring. Voor administratieve redenen wordt het programma verder opgestuurd naar het *Conseil d'Administration* in Brussel.⁸¹

De *gouverneur général*⁸² heeft de bevoegdheid om controle uit te oefenen op de taken die de *Offices* ter plaatse uitvoeren. Dit doet hij aan de hand van een afgevaardigde⁸³ die aanwezig is in elk lokaal bureau. Indien de handelingen van het O.C.A. in strijd zijn met de wettelijke bepalingen of het algemeen belang, moet de afgevaardigde hier zijn verantwoordelijkheid opnemen.

78 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.51.

79 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.55.

80 Vóór de oprichting van het O.C.A. was Pierre Humblet directeur van het O.C.I. in Kisangani.

81 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.56.

82 Bij de afwezigheid van de *Gouverneur Général* wordt de *vice-Gouverneur Général* aangesteld.

83 Deze afgevaardigden zijn meestal informanten van *la haute Administration Coloniale*.

6. De niet-klassieke werkwijze van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani

In Kisangani wordt een omvangrijk bouwprogramma vooropgesteld om het gebrek aan huisvesting te compenseren. Volgens het programma van het Tienjarenplan moeten in de komende tien jaar 7 000 nieuwe woningen worden gerealiseerd. Het O.C.A. kiest hier niet voor de traditionele werkwijze die wordt gehanteerd in de andere Congolese steden, namelijk het ontwerpen van volledig nieuwe satellietsteden op een bepaalde afstand van de stad. Het O.C.A. opteert hier om het huisvestingsprogramma te laten vertrekken vanuit een drastische sanering van de oude *cité* Belge I. Deze *cité* bevat, zoals eerder aangehaald, het grootste aantal inwoners van het *Centre extra-coutumier* in Kisangani. Dit is niet volgens de klassieke methode, X. Lejeune de Schiervel stelt immers voorop om bij voorkeur op niet ingenomen gronden te bouwen, om zoveel mogelijk moeilijkheden te vermijden.

*'Ne pas faire d'expropriation dans les anciens quartiers avant d'avoir utilisé au maximum les terrains disponibles convenant à la construction de nouvelles habitations.'*⁸⁴

De ligging van Kisangani op een schiereiland, waardoor de uitbreiding beperkt is, heeft vermoedelijk invloed gehad op de keuze voor dit project. Door het ontbreken van een brug over de rivier Tshopo en de Congostroom is het onmogelijk een bereikbaarheid te garanderen voor de ontwikkeling van een verderop gelegen satellietstad.

De uitbreiding van de wijk gaat gepaard met een sanering. In de startfase van het project wordt in het noorden van de *cité*, de experimentele wijk Pumusika toegevoegd. Onmiddellijk erna volgen ten westen van de *cité* de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu. Na de eerst aanzet van deze nieuwe woonwijken kan men van start gaan met het heraanleggen van de oude *cité* Belge I. Op die manier kunnen de bewoners, die moeten worden onteigend omwille van de saneringswerken in de oude *cité*, tijdelijk een verblijfplaats genieten in de nieuwe wijken.

De experimentele wijk Pumusika en de reconversie van de oude *cité* Belge I enerzijds en de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu anderzijds vormen  en administratief geheel met een richtlijn van 25 000 inwoners.⁸⁵ Binnen dit administratief geheel functioneren de wijken Mangobo, Lumbu-Lumbu *'chacune comme une unité de voisinage distincte'*,⁸⁶ met eigen gemeenschappelijke voorzieningen.⁸⁷

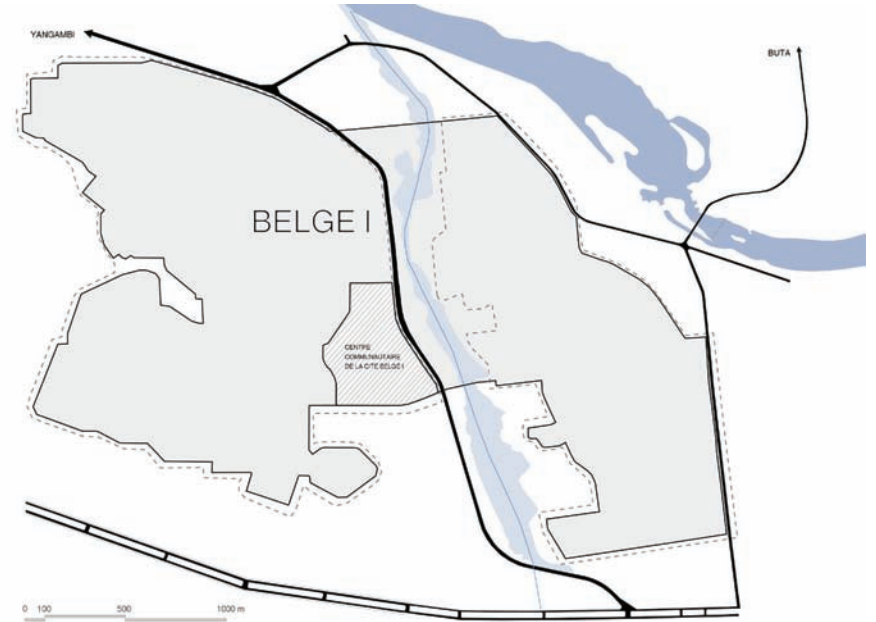
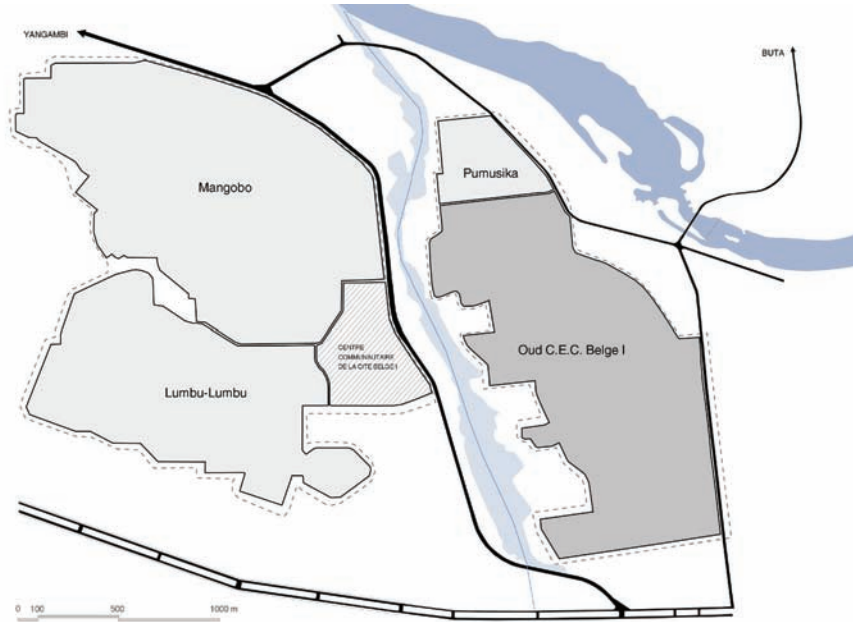
De rivier Djubu-Djubu, met zijn moerassige oevers, doorkruist de administratieve entiteit. Parallel met deze rivier worden de wijken ontsloten via een nieuwe centrale verkeersas.

84 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.34.

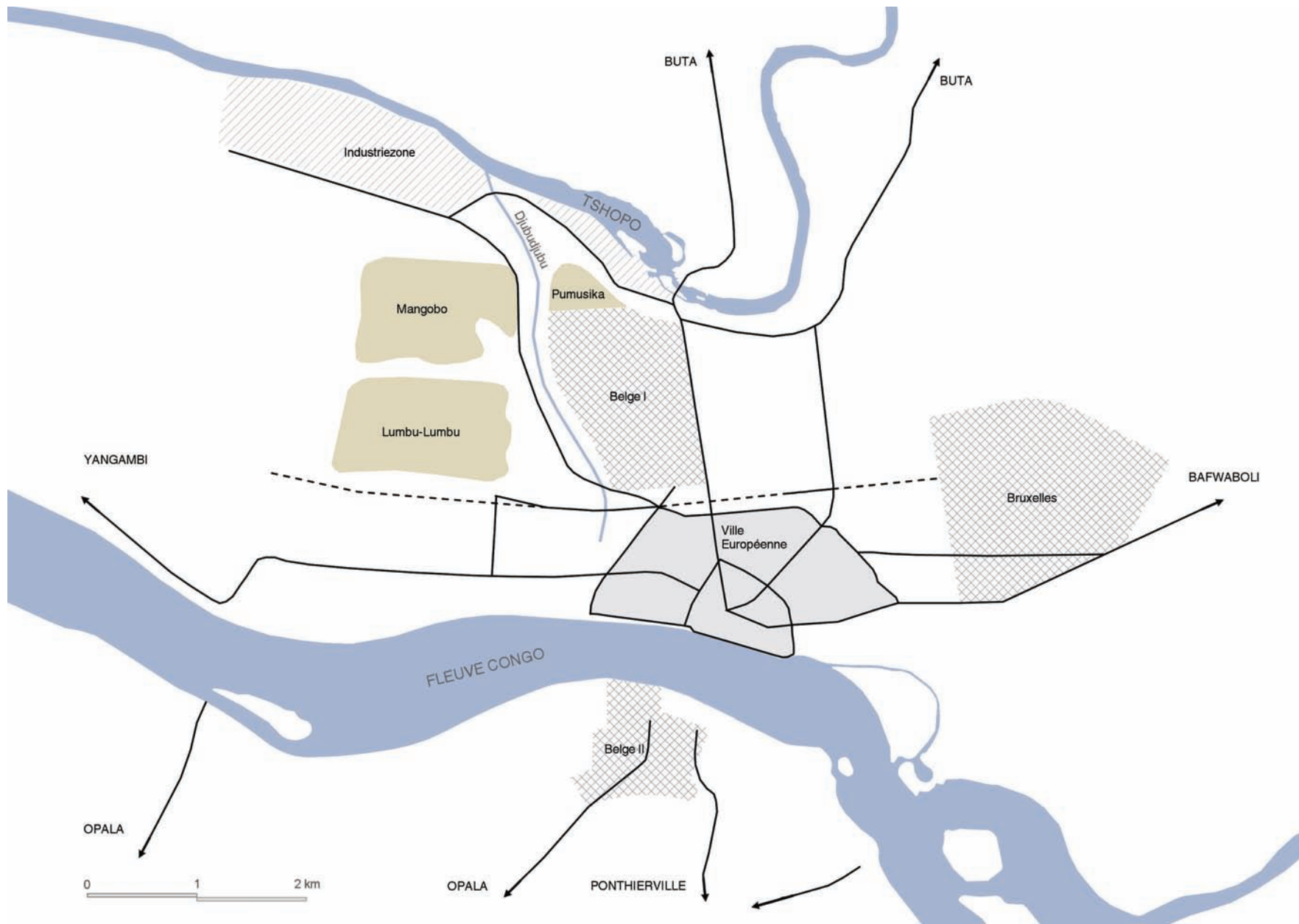
85 Vrij naar: een verslag van P. Siquet, provinciaal directeur des AIMO. *Justification du principe de la prevision*, 11 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

86 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

87 LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, In: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005, p.103.

(Eigen verwerking: de verschillende wijken vormen samen de administratieve entiteit Belge I)

(Eigen verwerking: Op deze kaart is de ligging van de nieuwe administratieve entiteit weergegeven, tussen de industriezone in het noorden en de Europese stad in het zuiden.)

Densiteit

De nieuwe wijken, aangelegd door het O.C.A., moeten voldoen aan een bepaalde bevolkingsdichtheid, om zo economisch mogelijk om te gaan met de kost van de oprichting van gemeenschappelijke gebouwen en infrastructuur.⁸⁸ Deze bevolkingsdichtheid is een gevoelig thema. Het merendeel van de bevolking is gewoon om te leven op een groot en ruim perceel op het platteland. In de stad moet men zich aanpassen aan de beperkte afmeting van de percelen. Het was dan ook een moeilijke beslissing voor het O.C.A. om een bepaalde densiteit vast te leggen voor de nieuwe woonwijken. Deze nieuwe densiteit moet alvast de bestaande densiteit van de oude *cité Belge I*, 30 inwoners per hectare, verhogen.⁸⁹ De stad als referentie nemen is ook geen mogelijkheid, want de verschillende delen van de stad hebben variërende densiteiten. Het Europees centrum kent een zeer lage densiteit en de verschillende Afrikaanse *quartiers* hebben een grote verscheidenheid in dichtheid. Een gemiddelde densiteit nemen van deze verschillende stadsdelen, zou dus een misleidend beeld geven.⁹⁰ Ook in het archief zijn zeer verschillende cijfers terug te vinden. Het opdrijven van de densiteit verschilt dus sterk van de lokale situatie en de mogelijkheden van het bouwterrein. In het vervolg van dit hoofdstuk komt naar boven dat in deze wijken gewerkt wordt met een gemiddelde densiteit van 15 woningen of 60 inwoners per hectare.

Industrialisering van de woningbouw

In een kort tijdsbestek moet er op grote schaal een enorm aantal goedkope woningen worden gerealiseerd. Om met dit probleem om te gaan introduceert X. Lejeune de Schiervel de industrialisatie als belangrijke aanzet tot de woningbouw van het *Office des Cités Africaines*. Een doorgedreven standaardisatie van bouwelementen, maar ook in de grondplannen, is een economische oplossing om de woningen snel te construeren.⁹¹ Deze industrialisatie geeft de aanzet tot de modernistische architectuur van het O.C.A. Het O.C.A. ontwikkelt universele woningtypes, '*des maisons outils*,' om de productie in grote hoeveelheden te stimuleren.⁹²

88 WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaats-verhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.42.

89 Deze densiteit staat gelijk met ongeveer 7,5 woningen per hectare. Vrij naar: een verslag van P. Siquet, provinciaal directeur des AIMO. *Justification du principe de la prevision*, 11 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

90 DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.311.

91 Van de foto's is af te leiden dat bijvoorbeeld *quartier 2* in Mangobo op een zeer snelle manier, een maand, is gerealiseerd.

92 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.19.

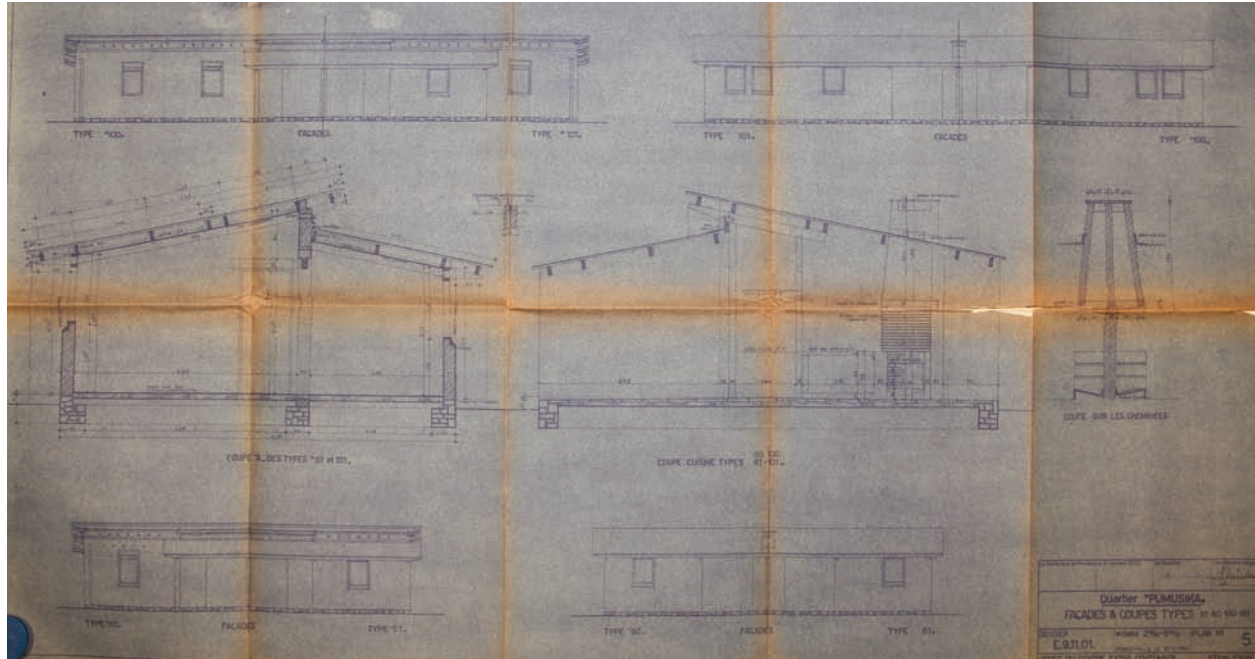

(Quartier 2 Mangobo, 12 april 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 767, liasse 3204.)

(Quartier 2 Mangobo, 15 mei 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 767, liasse 3204.)

Het realiseren van deze nieuwe wijken is echter geen taak van vandaag op morgen. Eerst en vooral voert het *Office des Cités Africaines* een aantal diepgaande studies uit. Daarnaast gaat men ook op zoek naar een nieuw type woning dat zoveel mogelijk beantwoordt aan de behoeften van de Congolezen. Het is namelijk niet vanzelfsprekend voor de Afrikanen om plots vanuit een rurale omgeving naar een stedelijk milieu te verhuizen.

(Quartier Pumusika, Facades & coupes types 61-60-100-101, 10 mei 1951. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.)

6.1. Pumusika als experimentele wijk

Het lokaal bureau van het *Office des Cités Africaines* wil aan de hand van grondige studies het ideale woningtype ontwerpen voor de Congolezen in de stad. De druk van de autoriteiten om snel tot de realisatie van deze woningen te komen, beperkt de tijd voor dergelijke studies. In Kisangani wordt Pumusika ingericht als experimentele woonwijk om meerdere woningtypes uit te proberen. Tijdens het onderzoek streeft het O.C.A. naar een type dat het leven in dit warme en vochtige klimaat van Kisangani aangenamer maakt. In talloze technische tekeningen, terug te vinden in het Afrikaans Archief, wordt gezocht naar een speciale techniek om een optimale natuurlijke ventilatie van de woning te bereiken.⁹³ De natuurlijke ventilatie van de woning wordt als belangrijk aandachtspunt aangebracht in de experimenten in de wijk Pumusika.

⁹³ QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960.

(Quartier Pumusika, 10 mei 1951. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536)

Naast klimatologische aspecten, gaat het O.C.A. ook op zoek naar verschillende soorten woningtypes met als doel de meest geschikte planindeling te vinden, zonder veel af te wijken van de traditionele woning van de *indigènes*. Hoewel de afwijking minimaal moet blijven, toch is het tegelijk noodzakelijk een aantal aanzienlijke veranderingen te realiseren, zoals het reduceren van de bebouwbare oppervlakte en de grootte van het perceel. Ook het inrichten van een plan dat een bepaalde flexibiliteit geeft aan de bezetting van de woning is een doelstelling en sanitaire voorzieningen moeten voor het eerst worden voorzien binnen de muren van de woning.⁹⁴

In de wijk Pumusika bouwt men een aantal van deze woningtypes voor het eerst. In totaal worden 379 nieuwe woningen gebouwd op een oppervlakte van 26 hectare,⁹⁵ wat een woningdensiteit van ongeveer 14,5 woningen per hectare geeft.

Dit experiment resulteert in een aantal woningtypes die worden toegepast in de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu. Deze types verschijnen later ook bij de saneringswerken van het oude *cité* Belge I. Onder het thema Huisvesting in deel II van deze thesis, wordt gedetailleerd ingegaan op deze verschillende types woningen.

6.2. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken

De wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu fungeren als nieuwe autonome wijken. Ze zijn onderverdeeld in diverse *quartiers*, elk voorzien van zijn eigen centraal plein met een kleine marktplaats, ingericht met een aantal handels- en ambachtshuizen. De opdeling van de wijk in *quartiers* maakt de groep inwoners meer controleerbaar.

Dwars door de wijk Mangobo loopt een zijrivier van de Djubu-Djubu, die centraal in het gebied een depressie vormt. De vijf *quartiers* van de wijk worden centraal georganiseerd rond deze depressie, wat de wijk een organische vormgeving oplevert. De wijk Lumbu-Lumbu heeft een vlak reliëf en kent dus op dat vlak geen problemen. Deze iets kleinere wijk wordt opgedeeld in vier *quartiers*.

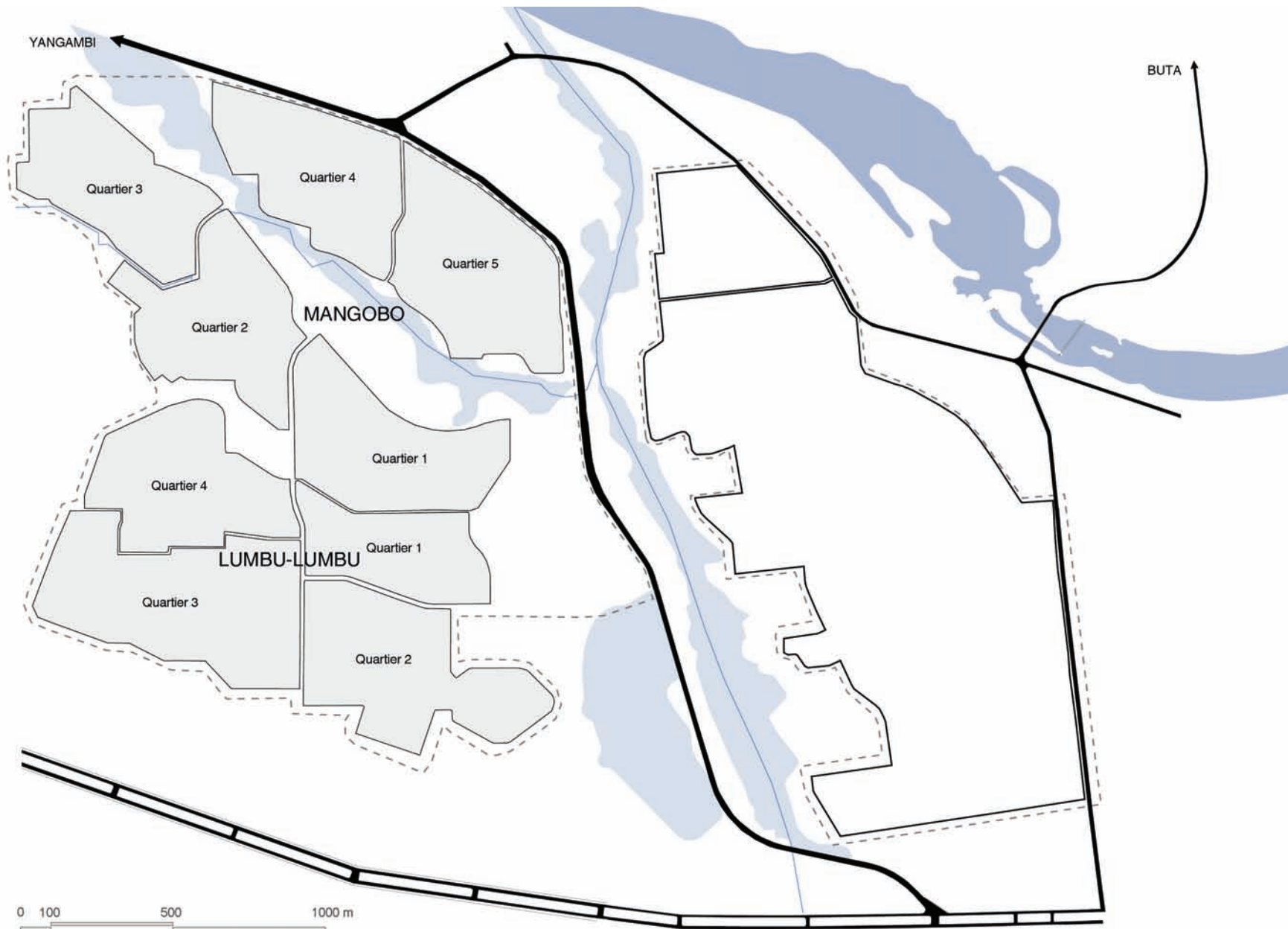
Het natuurlijk variërend reliëf van het gebied beperkt de densiteit in sterke mate. Om zo rendabel mogelijk te ontwerpen en in een poging de densiteit op te drijven, wordt systematisch gewerkt met woningen met één verdieping en geschakelde woningen.⁹⁶ In het archiefmateriaal is geen eenduidig cijfer te vinden voor de densiteit die hier is toegepast. Indien we het aantal percelen met de hand natellen, bereiken we een gemiddelde van ongeveer 400 percelen per *quartier*. Als we rekenen met een gemiddelde van vier personen per gezin, komen we tot 1 600 inwoners in één *quartier*. Voor de wijk Mangobo komt dit dus neer op ongeveer 8 000 inwoners. Er is met een gemiddelde densiteit van 15 woningen of 60 inwoners per hectare gewerkt, wat op zich niet veel is. In combinatie met de aanwezigheid van de natuurlijke structuur doorheen de wijk, kunnen we spreken over een ruraal-urbaan karakter. We kunnen vaststellen dat Mangobo met zijn 8 000 inwoners, beantwoordt aan de ideale omvang van een *neighbourhood unit*, zoals in de inleiding werd aangehaald.⁹⁷

94 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.79.

95 Vrij naar: een brief van M. Kreutz, (ontvanger onbekend). *Avis d'adjudication*, 18 september 1952. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.

96 In deel II van de thesis wordt onder het thema Huisvesting, dieper ingegaan op het gebruik van de woning met verdieping.

97 De ideale omvang van de *neighbourhood unit* is een entiteit van 6 000 tot 8 000 bewoners. Vrij naar: DE MEULDER, B., OCA and the urban question in Central Africa, ArchiAfrika Conference 2005, www.archnet.org, digitale bibliotheek, p. 142.

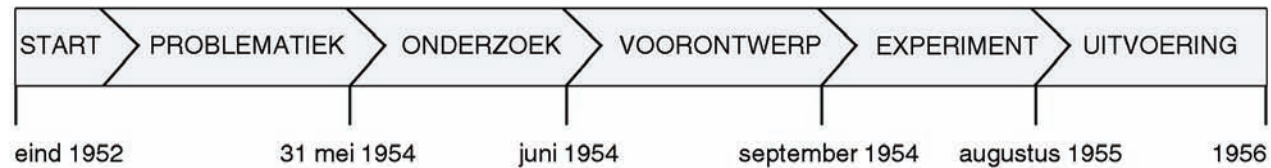

(De nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu. Eigen verwerking van bron: Mangobo, Pumusika, Lumbu-Lumbu, (datum ongekend). In: AA: inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 992, liasse 4820.)

6.3. Reconversion de l'ancien Cité Belge I: een proces van lange duur

Nu de aanzet is gegeven tot de realisatie van de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu als uitbreiding van de oude *citée* Belge I, start het *Office des Cit es Africaines* in 1956 met de saneringswerken. Deze reorganisatie en sanering van de oude *citée* Belge I vloeit voort uit een onderzoek gevoerd door het *Office du Centre Extra-Coutumier*⁹⁸. In dit onderzoek wordt de nadruk gelegd op de slechte leefomstandigheden door de steeds toenemende bevolking binnen de *citées*, voornamelijk in de *citée* Belge I. Kisangani is  een van de eerste steden waar een dergelijke reconversie is uitgevoerd. Het werk daar zou als voorbeeld dienen voor projecten in andere grote steden in Congo.⁹⁹ Het vergt maanden van onderzoek en experimenteren, maar uiteindelijk slaagt het *Office des Cit es Africaines* erin om van deze sanering een succesproject te maken in samenwerking met de lokale overheid.

Het project loopt echter niet van een leien dakje. Na de opstart van het programma volgt een lange periode alvorens de uitvoering van start kan gaan. Op onderstaand schema is te zien hoe onmiddellijk na deze opstart de problematiek, tegenstrijdige meningen over de sanering, het onderzoek een aantal jaren uitstelt. Na een grote vergadering op 31 mei 1954 start Pierre Humblet van het O.C.A. een onderzoek, dat gevolgd wordt door een voorontwerp. Om de mening van de bevolking te weten te komen, wordt dit voorontwerp gevolgd door een experiment. Na dit experiment is de voorkeur van de bevolking duidelijk en volgt pas in augustus 1955 de uitvoering.

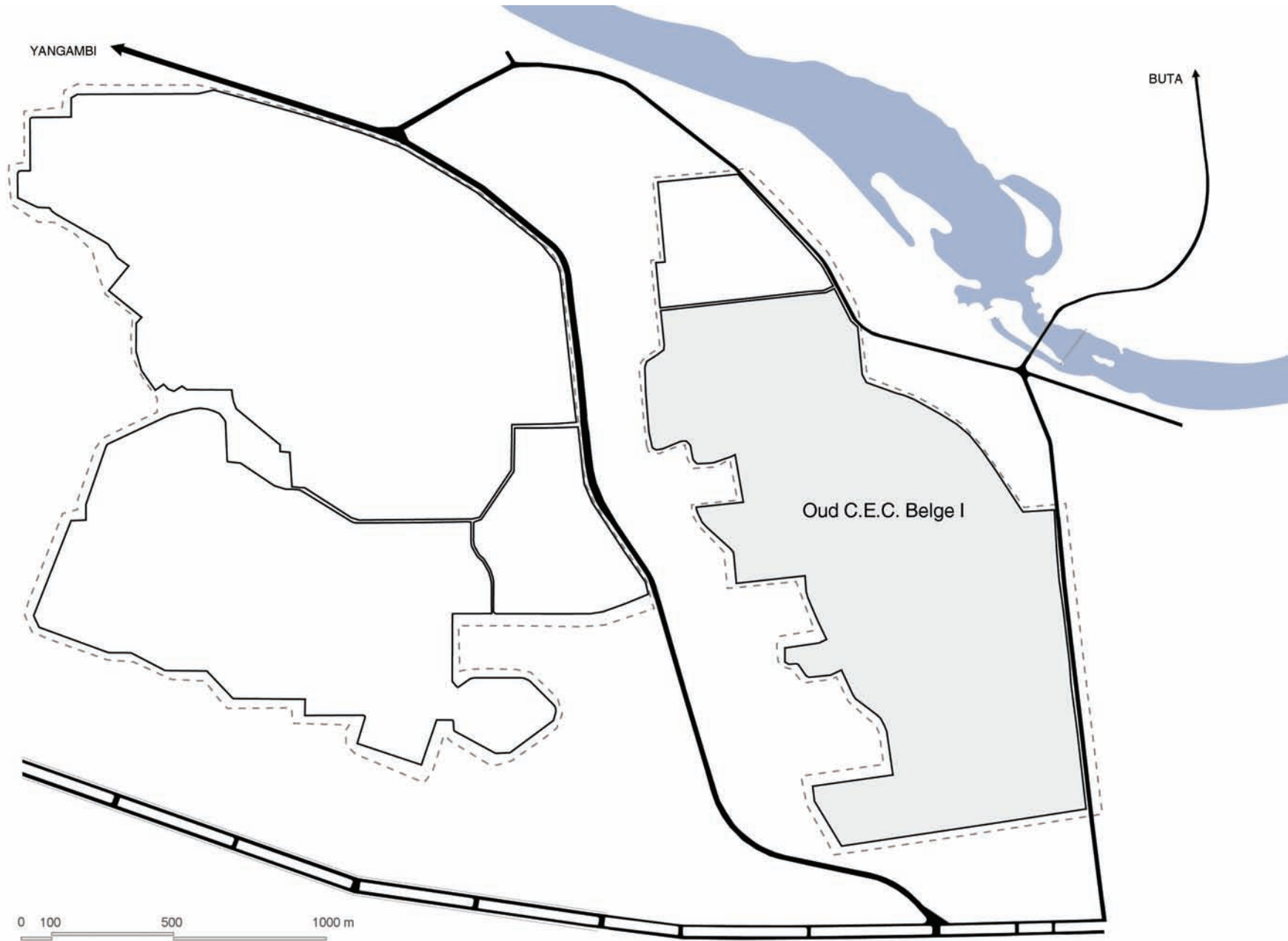

De programma van de sanering verloopt niet zo vlot als verwacht. Het natuurlijk reliëf van het terrein en de grote aanwezigheid van termietheuvels, verplicht het O.C.A. om eerst en vooral zware nivelleringswerken uit te voeren. Hutten en woningen in niet-duurzame materialen moeten worden onteigend alvorens de werken van start kunnen gaan. Slechts enkele duurzame woningen, gebouwd met behulp van het *Fonds d'Avance*, zouden onaangeroerd blijven. Na deze grootschalige onteigening zouden de gronden worden aangekocht en de aanleg van nieuwe infrastructuur en de bouw van nieuwe woningen kunnen beginnen.¹⁰⁰

98 De term '*Office du Centre extra-coutumier*', gebruikt in de briefwisselingen van het O.C.A., wordt niet letterlijk vermeld in het werk *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville* van Benoît Verhaegen. Deze dienst refereert vermoedelijk naar het '*Conseil du Centre extra-coutumier*'. Dit consultatief orgaan omvat in Stanleyville 12 leden, waaronder de chef C sar Lengema en zijn *adjoint*. De tien andere leden, benoemd door de *Commissaire de district*, zijn verspreid over de drie *citées*, Bruxelles, Belge I en Belge II. Ze komen ongeveer  een of twee keer per jaar samen om advies te geven over administratieve zaken zoals het reglement, de belastingen, het budget en dergelijke meer. Een tweede belangrijke taak is de Chef informeren over de wensen en noden van de bevolking in hun *citée*, maar ook inlichten over de strafbare feiten en zaken die de openbare orde bedreigen of kunnen verstoren. Het onderzoek is waarschijnlijk gevoerd in het kader van deze tweede taak. Voor meer informatie: VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n 8, CEDAF, Brussel, december 1981, p.29-35.

99 Een eerste poging werd uitgevoerd in Bukavu. De sanering van oude *citées* wordt na Kisangani nog uitgevoerd in Bujumbura en Kinshasa. In Lubumbashi is deze aanpak niet toegepast. Dit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat Mr. Grévisse in het *Centre extra-coutumier* de touwtjes in handen had. Mr. Grévisse was namelijk niet te vinden voor het *Office des Cit es Africaines* en heeft waarschijnlijk de toegang tot zijn wijken aan het O.C.A. ontzegt.

100 Vrij naar: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

Al vanaf de opzet van dit programma, eind 1952, zijn de meningen binnen de diverse lokale administratieve autoriteiten verdeeld. Enerzijds is men fel gekant tegen deze reconversie, omdat ze grote problemen en ontevredenheid verwachten bij de bevolking voor de noodzakelijke onteigeningen. Anderen, een beperkte groep waaronder *Commissaire de district* Kreutz, zijn enthousiast.¹⁰¹ Zij gaan ervan uit dat de instemming van de bewoners eenvoudig zal verlopen als men ze maar genoeg betreft bij het project door middel van communicatie. Hieraan moeten volgens hen een aantal voorwaarden worden gekoppeld, om de fundamentele rechten van de inwoners te respecteren. De bewoners moeten bijvoorbeeld goed worden ingelicht over de bijhorende voor- en nadelen. Ze moeten worden voorzien van een schadevergoeding voor de onteigening en voorrang krijgen bij de toekenning van een nieuwe woning. Daarnaast moet de bevolking tijdens de werken gratis een woning ter beschikking krijgen in de nabijgelegen nieuwe wijk, Mangobo.¹⁰²

Onder de regering van provinciegouverneur Bock (tot 1953) wordt uiteindelijk beslist om *cité Belge I* te laten zoals het is, maar daar komt verandering in, wanneer gouverneur Breuls de Tiecken in 1953 de leiding overneemt. De Tiecken gaat akkoord met het programma van het O.C.A. en er wordt beslist om de oude *cité Belge I* voor een deel, een gebied van 45 hectare, te reconstrueren. De saneringswerken zijn pas voorzien voor het tweede semester van 1955 en voor het jaar 1956, zodat de bewoners van deze wijk tijdens de werken een tijdelijke woonst zouden kunnen betrekken in de dan reeds voor een groot deel gerealiseerde nieuwe wijk Mangobo.¹⁰³

6.3.1. Problematiek op sociaal en politiek vlak

Echter, al bij het begin van de openbaring van deze grootse plannen, krijgt het O.C.A. af te rekenen met veel tegenwind vanwege de bevolking, die in opstand komt en hevige reacties uit.

Enerzijds zijn de bewoners verontwaardigd, dat door dit drastische programma van het O.C.A. de mogelijkheid niet meer bestaat om gedurende de werkzaamheden een eigen woning via het *Fonds d'Avance* te bouwen. Anderzijds zijn ze niet enthousiast om hun woning te laten vernietigen om in ruil daarvoor in een veel te dure woning van het O.C.A. te moeten wonen. Bewoners die nu eigenaar zijn van een *maisons en pis *, zien het niet zitten om in de toekomst slechts huurder te worden, ook al levert dit betere levensomstandigheden op.

Deze onenigheid blijft niet onopgemerkt bij de provinciale overheid die kort daarna de touwtjes in handen neemt. Gouverneur Sch ller, die sinds mei 1954 de leiding had overgenomen, is van mening dat de reactie van de Congolezen niet mag worden genegeerd. Het O.C.A. wordt op de vingers getikt voor hun drastische ingrepen.

*'Cette mesure l sera certainement les propriétaires actuels en supprimant leurs biens et en les mettant dans l'obligation de devenir de simples locataires. Il [Gouverneur Sch ller] ne voit pas sur quelle base juridique une telle mesure peut se défendre.'*¹⁰⁴

In een vergadering met de provinciale autoriteiten en het O.C.A. op 31 mei 1954, biedt Gouverneur Sch ller het volgende punt ter discussie aan:

101 In de briefwisseling, van het Afrikaans Archief van het ministerie van buitenlandse zaken, wordt niet duidelijk vermeld wie binnen de autoriteiten behoort tot de voor- of tegenstanders.

102 Vrij naar: Siquet P., *Note pour Monsieur l'Administrateur-Gérant de L'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

103 Vrij naar: Siquet P., *Justification du principe de la prévision*, 11 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

104 Citaat uit: een brief van Humblet P. aan de *Administrateur-Gérant* van het O.C.A., *Eerste kritische blik op vergadering 31 mei 1954*, 1 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

*'Il est évident qu'il faut urbaniser mais qu'entend-on par urbanisation? Faut-il vraiment tout raser ou ne vaut-il pas mieux laisser aux indigènes le soin de faire leur bonheur eux-mêmes?'*¹⁰⁵

Pierre Humblet, toenmalig directeur van het O.C.A. in Kisangani, laat weten dat het wel degelijk een noodzakelijk is de woningen in niet-duurzame materialen te vernietigen om de inrichting van het volledige terrein te garanderen. Het terrein is namelijk bezaaid met termietheuvels, die moeten worden verwijderd alvorens de werken van start kunnen gaan. Om te voldoen aan de klachten van de bewoners, zou een nieuw plan worden opgemaakt waarbij de woningen in duurzame materialen zo maximaal mogelijk worden beschermd. Daarnaast zou men in het stedenbouwkundig plan een aantal terreinen voorzien ter hoogte van de eerste zeven *avenues* in het zuiden van Belge I om de inwoners de mogelijkheid te bieden een eigen woning van het *Fonds d'Avance* te bouwen tijdens de werken van het O.C.A.

Een moeilijker punt van discussie is de tweede klacht van de inwoners, die de hele problematiek rond de werkzaamheden in Belge I opnieuw ter discussie brengt. De bewoners zijn het namelijk niet eens dat hun woningen moeten worden vernietigd om vervolgens in een veel te dure woning van het O.C.A. te wonen. Dhr. Siquet, toenmalig directeur van de Provinciale dienst het *Affaires Indigènes et Main-d'œuvre* (A.I.M.O.) stelt tijdens de vergadering hierbij de volgende vraag:

*'Pour créer un besoin nouveau n'est-il pas légitime d'aller un peu à l'encontre de leurs desiderata actuels?'*¹⁰⁶

Gouverneur Schöller stelt een gulden middenweg voor, tussen het allereerste idee van Gouverneur Bock om Belge I te laten zoals het is en het idee van het O.C.A. om de volledige wijk te renoveren. Pierre Humblet moet binnen de vijftien dagen een nieuw voorstel indienen voor de sanering van Belge I, ditmaal met minder drastische ingrepen. De taak van het O.C.A. wordt beperkt tot het aanleggen van nieuwe wegen met elektriciteit en watervoorzieningen en het realiseren van gemeenschappelijke gebouwen. De inwoners zouden later, indien ze dat wensen, hun traditionele woning zelf kunnen heropbouwen in duurzame materialen, naar hun eigen smaak, conform een vooropgesteld stedenbouwkundig reglement en met behulp van het *Fonds d'Avance*.

*'Les constructions par recours au Fonds d'Avance seraient favorisées par l'Administration qui pourrait d'ailleurs s'arranger avec l'O.C.A. pour fournir des matériaux à bon prix bénéficiaires.'*¹⁰⁷

Het O.C.A. staat hier helemaal niet achter. In een brief naar X. Lejeune Schiervel uit Pierre Humblet zijn ongenoegen:

*'Une telle solution serait un grand danger pour le succès de notre activité.(...) Dans cette éventualité, nous croyons en tout cas devoir nous opposer le plus possible à des initiatives de l'Administration dans le domaine des constructions ou de la vente des matériaux.'*¹⁰⁸

105 Citaat uit verslag geschreven door Siquet P, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 6 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

106 Citaat uit verslag geschreven door Siquet P, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 6 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

107 Citaat uit verslag geschreven door Siquet P, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 6 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

108 Citaat uit verslag geschreven door Siquet P, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 6 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Ook onder de provinciale overheid zijn, zoals reeds vermeld in de inleiding, uiteenlopende meningen terug te vinden over de beslissing van Gouverneur Schöller. Dhr. Siquet,¹⁰⁹ voorstander van het programma van het O.C.A., voelt zich benadeeld. Het programma was namelijk al goedgekeurd in 1953 door gouverneur Breuls de Tiecken en dit gereduceerd voorstel zou volgens hem in de toekomst leiden tot ontevredenheid bij de inwoners. Daarenboven zou de reconstructie van de woningen door de bewoners onder de controle van het *Centre Extra-Coutumier* vallen. Het O.C.A. zou hier dus enkel nog als leverancier van materialen mogen optreden. Siquet verwijst hierbij naar de gelijkenissen met het *Système Grévisse* uitgevoerd in Lubumbashi in diezelfde periode.¹¹⁰

*'En fait, nous croyons être en présence d'une campagne organisée par certains membres de l'Administration de la Colonie, dans le but de leur accorder les moyens de déployer une activité dans le genre de celle de Monsieur Grévisse à Elisabethville.'*¹¹¹

Op verzoek van de provinciale overheid start het O.C.A. een onderzoek naar de mogelijke tussenoplossing van Gouverneur Schöller.¹¹² Het uitvoeren van deze methode in zo'n uitgestrekt gebied zorgt namelijk voor grote bijkomende technische moeilijkheden, indien men de woningen moet behouden. Uit het onderzoek zal volgen dat hier en daar toch grote gebieden omwille van technische en hygiënische redenen moeten worden onteigend. Voor de overige gebieden zou het plan van de gouverneur wel kunnen worden toegepast.

6.3.2. Aandachtspunten uit het ONDERZOEK van Pierre Humblet

In een rapport van Pierre Humblet komen vanuit zijn onderzoek een aantal belangrijke aandachtspunten naar boven, die vervolgens zullen worden vertaald in een eerste ontwerpvoorstel. In het stedenbouwkundig plan van Belge I moet de woningbouw zich beperken tot de geschikte terreinen, ze kunnen dus niet gelegen zijn in overstromings- of moerasgebied. Deze gebieden zijn in Belge I echter beperkt in omvang en de densiteit van de oude wijk moet minstens worden verdubbeld in het nieuw ontwerp om te voldoen aan de steeds toenemende bevolking. Humblet besluit de densiteit op te drijven naar 30 woningen per hectare.¹¹³ Daarnaast moeten grote infrastructuurwerken worden uitgevoerd. Nieuwe wegen dienen te worden aangelegd en er is een snelle afvoer van afvalwater nodig om erosie op het terrein te verhinderen.¹¹⁴

¹⁰⁹ Siquet is in deze periode *directeur provincial des Affaires Indigènes et Main d'œuvre*.

¹¹⁰ Het *Système Grévisse* is een nieuwe methode die ontstaan is in Lubumbashi (Elisabethville) in april 1949. De Congolezen werden er zelf toe aangezet om hun eigen woonst te construeren onder een aantal strikte regels en verplichtingen omtrent minimale afmetingen, rooilijnen, etc. Op die manier kon de kostprijs gedrukt worden. Materialen werden vastgelegd om enige uniformiteit in de wijken te garanderen. Na de ruwbouw kon de Congolees bij het C.E.C. terecht voor meer bouwmaterialen zoals hout voor het schrijnwerk. Deze materialen werden afbetaald over een termijn van zeven à negen jaar. Vrij naar: FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, juni 2010.

¹¹¹ Citaat uit een verslag van Humblet P. aan de *Administrateur-Gérant* van het O.C.A., *La réunion du 31 mai 1954*, 1 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

¹¹² Vrij naar: Siquet P., *Note pour Monsieur l'Administrateur-Gérant de L'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

¹¹³ Deze densiteit wordt later vooral gerealiseerd door de bouw van *maisons à l'étage* en *séries de maisons contiguës*. Voor meer informatie: zie Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Huisvesting.

¹¹⁴ Vrij naar: een verslag van Humblet P. aan de *Administrateur-Gérant* van het O.C.A., *La réunion du 31 mai 1954*, 1 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Hygiënische maatregelen

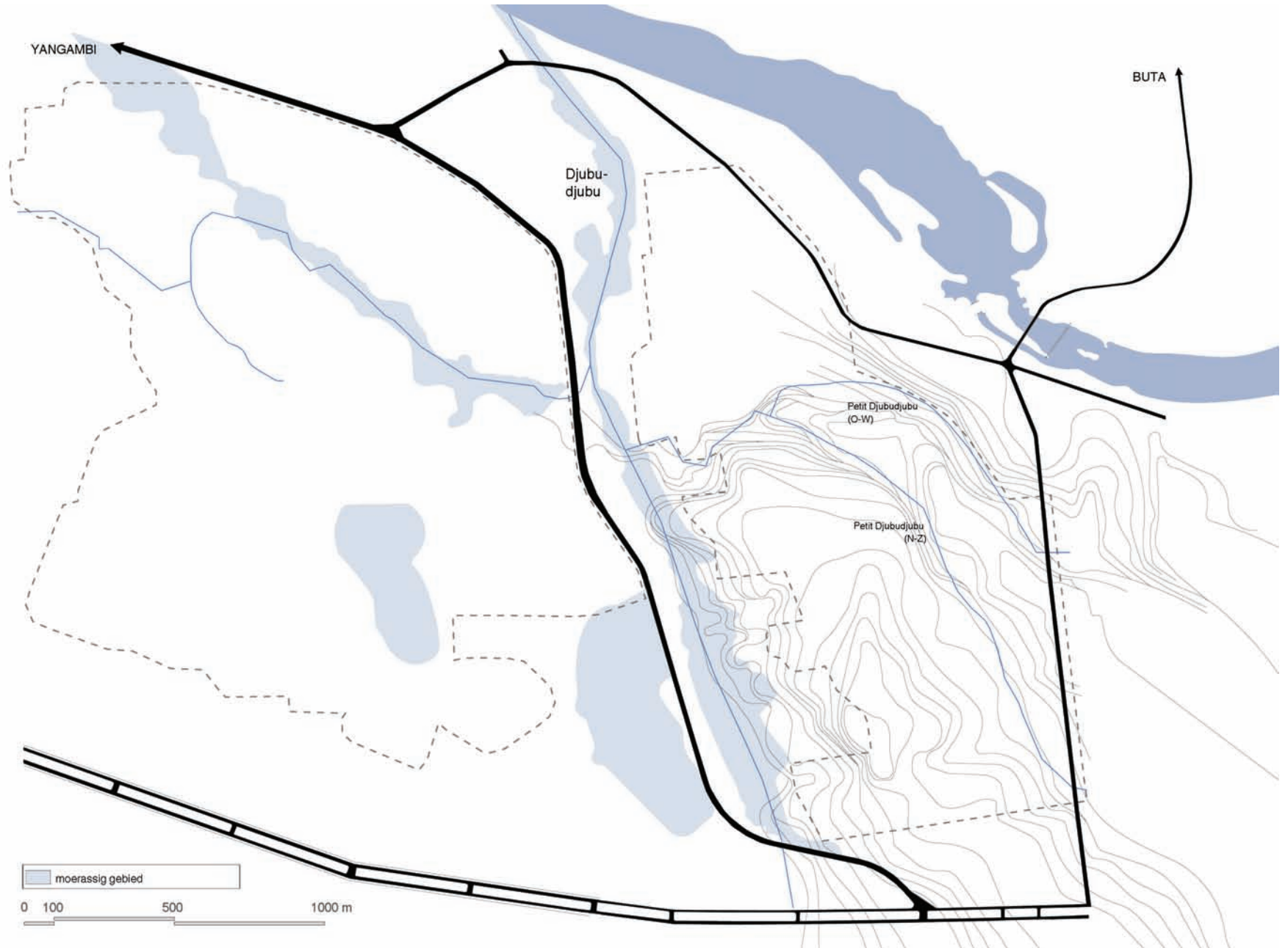
Rond rivieren en moerasgebieden, te zien op de bijhorende kaart, worden bouwvrije zones afgebakend. Het bouwen van woningen in deze gebieden vormt volgens Humblet een gevaar bij overstromingen en de volksgezondheid. Belge I is in het westen begrensd door de depressie van de rivier Djubu-Djubu. De hele zone rondom de rivier, vanaf *la première avenue* tot aan zijn monding in de Tshopo is moerasgebied. Deze zone wordt beschouwd als overstromingsgebied. Er wordt een zone afgebakend waar een bouwverbod geldt van 50 meter langs het moerasgebied van de Djubu-Djubu.

Het plateau van Belge I wordt doorsneden door twee zijrivieren van de Djubu-Djubu, des *petits Djubu-Djubu*. In de noord-zuidgerichte zijrivier wordt water geloosd van het Europees centrum, waardoor deze rivier een grotere kans heeft op overstroming. Rond deze zijrivier wordt een zone van 60 meter bouwvrije zone afgebakend, rond de oost-westelijke zijrivier een zone van 40 meter. De twee zijrivieren ontmoeten elkaar ter hoogte van de *14ième* en *15ième avenue*. Vanaf dit punt tot aan de Djubu-Djubu vormt zich een sterk gegroefd terrein met hoogteverschillen van vier tot vijf meter. Ook aan deze zone wordt vanzelfsprekend door Humblet een bouwverbod toegekend.¹¹⁵

Ten noordoosten van Belge I bevindt zich een rotsachtig terrein met sterke reliëfverschillen. In deze zone is het verboden te bouwen tot het volledige terrein is onteigend. De aanleg van wegen en nutsinfrastructuur vereist de volledige onteigening van de gronden alvorens de werken van start kunnen gaan. De sterke helling in dit gebied is ook niet bevorderlijk voor de goede oriëntatie van woningen. De indeling van de wegen voor dit gedeelte laat het gebruik ervan wel toe, maar toch wordt door Humblet sterk afgeraden in de toekomst in dit gebied te wonen.

(Reliëf *cité* Belge I. Eigen verwerking van bron: *Stanleyville*, 1952, In: AA, inventaire Cartes X., portefeuille 301.100.)(Enkel voor de *cité* Belge I zijn hoogtelijnen teruggevonden in de kaarten van het Afrikaans Archief in Brussel.)

115 Vrij naar: een verslag van Humblet P. aan de *Administrateur-Gérant* van het O.C.A., *La réunion du 31 mai 1954*, 1 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Bouwdensiteit

Belge I is bezaaid met termietheuvels, die gemiddeld tot 1,5 meter hoog zijn, wat grote problemen met zich meebrengt voor de sanering van Belge I. Deze onregelmatige heuvels zorgen ervoor dat het normale verloop van het regenwater wordt verstoord en er groot gevaar voor erosie optreedt. Ook voor de oprichting van een netwerk van leidingen voor de toevoer van water en elektriciteit vormen deze termietheuvels een groot obstakel. Om de bouwdensiteit te verhogen en de bijhorende nutsinfrastructuur aan te leggen, zullen de bestaande termietenheuvels moeten worden verwijderd.¹¹⁶ De aarde van de termietheuvels zal worden gebruikt om de putten en kuilen in het terrein van Belge I te herstellen.¹¹⁷

(Termietheuvels, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

Wegeninfrastructuur

‘En effet, la situation actuelle qui ne comporte qu’un tracé “quadrillé” est nettement mauvaise.’¹¹⁸

Bij de aanleg van de wegen in de oude *cités* van het *Centre extra-coutumier* is geen rekening gehouden met het natuurlijke reliëf van de grond. Volgens het rapport van Humblet werd geen afwatering voorzien voor het regenwater, waardoor veel putten en kuilen zijn ontstaan ten gevolge van erosie. Een belangrijke reorganisatie en rechttrekking van het bestaande wegennetwerk is onvermijdelijk.

Eerst en vooral moeten de primaire circulatieassen worden vastgelegd. Het profiel van deze wegen moet voldoende breed zijn om voldoende verkeer toe te staan. Verder zal zoveel mogelijk de bestaande structuur worden behouden. Wegen worden hersteld, aangelegd of verwijderd waar nodig. Voor de aanleg van nieuwe wegen, zal het noodzakelijk zijn onteigeningen uit te voeren.¹¹⁹

116 Vrij naar: Het onderzoeksrapport van Humblet P., *Problèmes posées par le remaniement*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

117 Uit het archief blijkt dat er een topografisch plan zou bestaan waar de termietheuvels zijn gelokaliseerd. Dit is jammer genoeg nog niet teruggevonden in het archief tijdens het onderzoek voor deze thesis.

118 Citaat uit: Het onderzoeksrapport van Humblet P., *Problèmes posées par le remaniement*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

119 Vrij naar: Het onderzoeksrapport van Humblet P., *Problèmes posées par le remaniement*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Gemeenschappelijke gebouwen

Op het terrein zullen onteigeningen moeten worden uitgevoerd om de aanleg van publieke pleinen en gemeenschappelijke gebouwen te realiseren. Na het vrijmaken van deze terreinen, worden ze voorzien van scholen, kerken, commerciële centra en andere gemeenschappelijke voorzieningen.¹²⁰

Onteigeningen

Het is onmogelijk deze saneringswerken uit te voeren zonder te denken aan onteigeningen. Om de impact van de onteigeningen minder drastisch te maken onderscheidt Humblet deze met een onmiddellijk karakter en de geleidelijke onteigeningen. Voor grote inrichtingswerken, zoals bijvoorbeeld het trekken van primaire verkeersassen, zijn directe onteigeningen noodzakelijk. De andere werken, zoals het inrichten van terreinen, kunnen zone per zone behandeld worden.¹²¹ Deze onteigeningen gebeuren geleidelijk over een langere termijn. Maar hoe langer de werken duren, hoe meer de kosten oplopen. De onteigening van de woningen vraagt daarom een grondige studie. In overleg met de provinciale overheid zal er moeten beslist worden onder welke vorm de onteigeningen kunnen gebeuren; een totale onteigening van de zone, gedeeltelijke uitvoering van de werken, ...¹²²

6.3.3. Het voorontwerp van het O.C.A.

De eerder geformuleerde doelstellingen uit het onderzoek worden vertaald in een *Avant-Projet Aménagement Belge I*. Pierre Humblet houdt hierbij zoveel mogelijk rekening met de bestaande structuur van de voormalige *cité Belge I* met prioriteit voor het gebied tussen *la première avenue* en *la septième avenue*.¹²³

Infrastructuur

Op de volgende kaart zijn de oude wegen van de *cité* die zullen worden verwijderd in stippellijn aangeduid. Een aantal nieuwe organische lijnen doorbreken daarbij het strak patroon van de oude structuur. Bij deze oude wegeninfrastructuur, was de *route Buta* de belangrijkste toegangsweg tot de *cité*. Na een onderzoek is deze weg verlegd. De belangrijkste verdeelweg in de *cité* vertrekt in dit voorontwerp vanaf een punt ten zuiden van *la première avenue*. Deze eerste transversale wordt langs de ene kant doorgetrokken tot voorbij *Stade Gouverneur Bock*. De andere kant loopt tot aan een nieuw ontworpen *Place Secondaire* ter hoogte van de *6i me* en *7i me avenue*. Vanaf daar verlaat de transversale zijn oorspronkelijk tracé om op de *Place Principale* uit te komen. Een tweede minder belangrijke transversale loopt evenwijdig aan de eerste. Deze as wordt gezien als de verdeelas van het noordelijke deel van *Belge I* tot in Pumusika.¹²⁴ Twee belangrijke dwarse assen zijn *la 10i me avenue* die een verbinding vormt met de nieuwe wijk Lumbu-Lumbu en *la 15i me avenue* die in verbinding staat met de nieuwe wijk Mangobo.

120 Vrij naar: Het onderzoeksrapport van Humblet P., *Problèmes posées par le remaniement*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

121 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

122 Voor meer informatie zie Deel I: de O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien Cité Belge I*: een proces van lange duur. Het Experiment, p.58.

123 In deze zone bevinden zich namelijk de meeste woningen uit duurzame materialen gebouwd met hulp van het *Fonds d'Avance*. Vrij naar: Nota van *Service Architecture Urbanisme* aan *l'Administrateur-Gérant* Lejeune Schiervel X., *Proposition de remaniement du Belge I, Stanleyville / Avant-Projet de M. Humblet*, 29 september 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

124 Vrij naar: Het onderzoeksrapport van Humblet P., *Problèmes posées par le remaniement*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

(Plandocument: Humblet P., *Avant-projet Plan d'ensemble agglomération du Belge, cite: Belge I*, 29 juni 1954. In: AA: inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.)

Het secundair wegennetwerk respecteert zoveel mogelijk de indeling van de oude percelen van Belge I. In het oosten en het westen van de wijk, zien we verder nog twee noord-zuid gerichte wegen, die de bouwzones afbakenen. In het oosten is deze weg ontworpen om de ontmoeting van secundaire wegen met de *route Buta* zoveel mogelijk te vermijden. In het westen ligt deze weg op de grens van het gebied waar bouwverbod geldt.¹²⁵

Gemeenschappelijke voorzieningen

In het voorontwerp van Pierre Humblet worden de scholen verspreid over de hele wijk, met hetzelfde principe als toegepast in Mangobo en Lumbu-Lumbu; de loopafstanden voor de kinderen worden beperkt.¹²⁶ Opvallend is dat deze scholen in Belge I zich meestal situeren in zones waar een bouwverbod geldt voor woningen. Andere publieke, culturele en commerciële gebouwen zijn gesitueerd rond de *place principale* en de *places secondaires*. Ter hoogte van de *10ième avenue* wordt ten westen van Djubu-Djubu een zone gereserveerd voor het administratief centrum.¹²⁷

Groenzones en speelpleinen

Door het moeizaam proces van onteigeningen op lange termijn, is het moeilijk om de wijk te voorzien van voldoende groenzones. Door de aanwezigheid van *Stade Gouverneur Bock*¹²⁸ lijkt het volgens Humblet niet nodig om nog meer speelruimtes te voorzien in de wijk zelf. Op het moment dat de ophogingswerken die gepland zijn voor het droogleggen van het moeras Djubu-Djubu zijn gerealiseerd, kan daar een groot stadion worden ontworpen, dat zal dienen voor de volledige administratieve entiteit.¹²⁹

Reacties op het onderzoek en bijhorend voorontwerp van Humblet:

X. Lejeune Schiervel, *administrateur-gérant* van het O.C.A. in Brussel, onthaalt het voorontwerp alvast met enthousiasme:

‘Ce travail est véritablement remarquable et porte la marque d’un urbaniste authentique. L’économie générale du projet, l’appropriation des tracés aux caractères du terrain, l’utilisation aussi poussée que possible des éléments existants, la possibilité d’une transformation non brutale mais progressive, les relations aisées établies entre le quartier remanié et les centres nouveaux, tels sont les traits dominants de l’avant-projet de M.Humblet.

Nous sommes heureux de marquer accord sur cette proposition, étant entendu que l’aspect proprement “politique indigène” de ce remaniement échappe à notre compétence.’¹³⁰

Na deze goedkeuring van het centraal bureau van het O.C.A. in Brussel, is het belangrijk om ook de provinciale en lokale autoriteiten in Kisangani te overtuigen van het ontwerp.

125 Vrij naar: Nota van Humblet P. aan l’Administration Centrale, *Avant-projet de transformation du Belge I – Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

126 Vrij naar: Nota van Humblet P. aan l’Administration Centrale, *Avant-projet de transformation du Belge I – Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

127 Vrij naar: Nota van Humblet P. aan l’Administration Centrale, *Avant-projet de transformation du Belge I – Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

128 *Stade Gouverneur Bock* is gelegen in de *zone neutre*. Vandaag is dit stadion gekend onder de naam *Stade Lumumba*.

129 De volledige administratieve entiteit omvat de oude *cité* Belge I met zijn uitbreidingen: de nieuwe wijken Pumusika, Mangobo en Lumbu-Lumbu.

130 Citaat uit: Nota van Service Architecture Urbanisme aan l’Administrateur-Gérant Lejeune Schiervel X., *Proposition de remaniement du Belge I, Stanleyville / Avant-Projet de M. Humblet*, 29 september 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Als reactie op de resultaten van het onderzoek en bijhorend voorontwerp, schrijft de provinciale gouverneur een enquête uit naar de bewoners van de wijk, zodat hij in zijn beslissing kan rekening houden met de belangen van de bevolking. Zo zal duidelijk worden welke beslissing te nemen voor de onteigeningen van de woningen.

‘Ou “expropriation” des habitations suivie d’une reconstruction totale ou seule intervention de l’O.C.A. pour les travaux d’infrastructure, les cases existantes restant à remplacer dans l’avenir à l’initiative des occupants, par des habitations en matériaux durables financés par le Fonds d’Avance.’¹³¹

Deze enquête geeft aanleiding tot het volgende experiment gerealiseerd in het jaar 1955.

6.3.4. Het experiment

Twee aangrenzende kleine woonblokken worden uitgekozen als onderwerp van het ‘experiment’.¹³² Het eerste gebied A is een zone waarbij het, door de natuurlijke aard van het terrein, onvermijdelijk is om alle woningen te slopen voor de saneringswerken en het inrichten van de percelen. In dit geval zal elke eigenaar een schadevergoeding krijgen. Daarenboven wordt aan deze bewoners de prioriteit gegeven tot de aankoop van een nieuwe woning van het O.C.A. naar eigen keuze op dezelfde plaats of dichtbij de oude woonplaats. Tijdens de werkzaamheden zelf zou een woning van het O.C.A. in de nieuwe wijken, tijdelijk gratis ter beschikking gesteld worden aan de eigenaars.

In het tweede gebied B wordt de taak van het O.C.A. beperkt tot louter de werkzaamheden van de infrastructuur. Daartoe behoort de aanleg van de wegen en het voorzien van nutsinfrastructuur, water en elektriciteit. Hier worden de eigenaars voor de keuze gesteld. Ofwel wordt hun woning afgebroken onder diezelfde voorwaarden als de bewoners van het gebied A (formule 1) ofwel blijft hun woning behouden om later zelf te reconstrueren in duurzame materialen met behulp van het *Fonds d’Avance*. Hierbij worden een aantal voorwaarden opgelegd. De kans bestaat dat hun perceel zal worden verkleind door de aanleg van de nieuwe wegeninfrastructuur en binnen de twaalf jaar moet hun woning worden heropgebouwd in duurzame materialen, eventueel met het behulp van het *Fonds d’Avance* (formule 2).

De resultaten van de enquête zijn verschillend. De bewoners van het gebied A die niet voor de keuze worden gesteld, zijn tevreden en zouden deze onteigening met schadevergoeding toestaan zonder enig bezwaar. De bewoners van het gebied B daarentegen kiezen met groot enthousiasme voor het reconstrueren van hun eigen woning met behulp van het *Fonds d’Avance*.

Siquet twijfelt echter aan de aanpak van de enquêteur en besluit om zelf, samen met de enquêteur, de bewoners van het gebied B op te zoeken. Hij stelt hen de resultaten van het onderzoek voor en legt nog eens duidelijk de voor- en nadelen van de twee formules uit. Toch veranderen ze in eerste instantie niet van mening.

‘La première réaction immédiate fut: «nous préférons reconstruire nous-mêmes avec l’aide du Fonds d’Avance».’¹³³

131 Citaat uit een brief van Siquet P. aan l’Administrateur-Gérant van het O.C.A., *Note pour Monsieur l’Administrateur-Gérant de l’Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

132 Over de exacte locatie van deze twee proefgebieden is voorlopig nog geen duidelijkheid teruggevonden in het Afrikaans archief. Vermoedelijk bevinden deze twee gebieden zich helemaal in het noorden van de oude *cité Belge* I.

133 Citaat uit een brief van Siquet P. aan l’Administrateur-Gérant van het O.C.A., *Note pour Monsieur l’Administrateur-Gérant de l’Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

Siquet laat het hier niet bij en stelt de bewoners enkele reflecterende vragen:

*'Quand toi ... X, penses-tu pouvoir construire? As-tu quelques économies à offrir en garantie d'un prêt du Fonds d'Avance (10%)? Quand penses-tu en avoir? Les maisons de l'O.C.A. que tu connais bien te déplaisent-elles ou sont-elles trop chères? Que préfères-tu vraiment, construire en recourant à des artisans que tu devras engager toi-même ou acheter une maison toute faite d'un type que tu as sous les yeux dans les nouveaux quartiers?'*¹³⁴

Siquet wil vermijden dat deze beslissing zou worden beïnvloed door een kortstondige impuls en geeft de bewoners vijftien dagen de tijd om nog eens na te denken, want een goed doordachte keuze is van belang. Na vijftien dagen worden ze één voor één ontvangen op het bureau van het *Centre extra-coutumier* om duidelijk te maken welke formule ze verkiezen.

De resultaten van deze aanpak geven bevredigende resultaten voor het *Office des Cités Africaines*. Nog slechts drie eigenaars van de 42 van gebied B blijven bij hun initiële keuze, formule 2. De 39 andere huishoudens hebben hun mening herzien en kiezen voor formule 1. Ze geven de toestemming hun huis te laten afbreken om na de werken de prioriteit te krijgen om een woning van het O.C.A. te kopen, mits een schadevergoeding.¹³⁵ De schadevergoedingen worden betaald en het project wordt uitgevoerd zonder te botsen op enige tegenstand van de bevolking.¹³⁶

In het hele verhaal mogen we de huurders in Belge I niet uit het oog verliezen.¹³⁷ Deze bewoners hebben geen bezwaar, ondanks de minder gunstige situatie. Velen gaan op zoek in een andere wijk om een woning te huren en hopen in de nabije toekomst een woning van het O.C.A. in de nieuwe wijken te kunnen betrekken, om op een dag ook eigenaar te kunnen worden van een woning. Anderen hopen te kunnen terugkeren naar hun oude *quartier*. Door de reconstructie van Belge I zal de dichtheid verhogen, waardoor er meer plaats is voor nieuwe bewoners.¹³⁸

6.3.5. Ondanks alles ... een succes

Ondanks de moeilijke omstandigheden en de maandenlange discussies, is de sanering van de oude *cité* Belge I met succes door het O.C.A. afgerond.

*'L'exemple est particulièrement instructif et témoigne de la confiance qu'a su insperer l'attitude à la fois bienveillante et ferme de l'administration locale.'*¹³⁹

134 Citaat uit een brief van Siquet P. aan l'Administrateur-Gérant van het O.C.A., *Note pour Monsieur l'Administrateur-Gérant de l'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

135 Vrij naar: een brief van Siquet P. aan l'Administrateur-Gérant van het O.C.A., *Note pour Monsieur l'Administrateur-Gérant de l'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

136 Vrij naar: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601

137 In het bovenstaande onderzoek en experiment werd hoofdzakelijk rekening gehouden met eigenaars van woningen in de *cité* Belge I.

138 Vrij naar: een brief van Siquet P. aan l'Administrateur-Gérant van het O.C.A., *Note pour Monsieur l'Administrateur-Gérant de l'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

139 Citaat uit: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 460

‘Sans que l’on puisse toutefois tirer dès à présent des conclusions définitives, on peut cependant constater que dans les quartiers reconvertis, la densité d’occupation est double de ce qu’elle était avant et que, par contre, les innombrables inconvénients et les dangers du «bindonville» ont radicalement disparu.’¹⁴⁰

De eigenaars van de onteigeningen in Belge I kunnen gratis wonen in de reeds gebouwde nieuwe wijken in Mangobo, voor een periode van ongeveer vier tot vijf maanden, tot de werken in hun wijk zijn afgerond. Daarna krijgen ze de voorrang om als huurder een woning naar eigen keuze te kiezen op hun voormalig perceel of in de buurt van hun oude woonst of indien ze dit wensen in hun toegewezen verblijf blijven wonen in Mangobo.¹⁴¹

In het jaar 1956 worden de werken op een versneld tempo uitgevoerd. Van de 466 woningen die werden opgestart zijn reeds 293 woningen volledig afgerond tegen eind 1956. De woningen zijn ook onmiddellijk ingenomen, 88 woningen ervan zijn verkocht, de rest is verhuurd. Ook de onteigeningen en de sloop van de woningen voorafgaand aan de reconstructie zijn zonder moeilijkheden verlopen. Het succes van het experiment uit 1955 is hiermee bevestigd.¹⁴²

Ook de provinciale overheden benoemen ze dit experiment als een succes. De gouverneur van de provincie geeft volgende openingsrede tijdens een vergadering in 1958:

‘Voor wat de eigenlijke huisvesting betreft dient bijzonder vermeld de Dienst der Afrikaanse Wijken voor de welgeslaagde saneringswerken door hem uitgevoerd in de oude wijk «Belge I».’¹⁴³

Ook tijdens de zitting van de Koloniale Raad op 18 april 1958 wordt het volgende aangehaald:

‘[...] te Stanleystad, door de D.A.W.¹⁴⁴ verwezenlijkte saneringswerken van de «Belge», zijn merkwaardig. Zij werden nochtans in zeer moeilijke omstandigheden uitgevoerd. Ik denk dat alle problemen werden opgelost tot de grootste voldoening van de bevolking en de overheden; de samenwerking tussen deze laatste en de D.A.W. schenen uitstekend, dank zij het grote initiatief aan de vertegenwoordigers van de D.A.W. gelaten.’¹⁴⁵

In de eerste fase van de uitvoering wordt 45 hectare van de oude *cité* Belge I ter beschikking gesteld van het *Office*.¹⁴⁶ Al snel volgt in 1957 een tweede zone van 101 hectare.¹⁴⁷ Het laatste deel, volledig in het zuiden, betreft hoofdzakelijk de reeds gebouwde woningen van het *Fonds d’Avance* en wordt dan ook behouden zoals ze is. Men is erin geslaagd de densiteit van de oude *cité* te verdubbelen tot 15 woningen per hectare.¹⁴⁸

140 Citaat uit: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601

141 Vrij naar: Nota van Siquet P., *Note justificative*, 11 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

142 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

143 Citaat uit: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

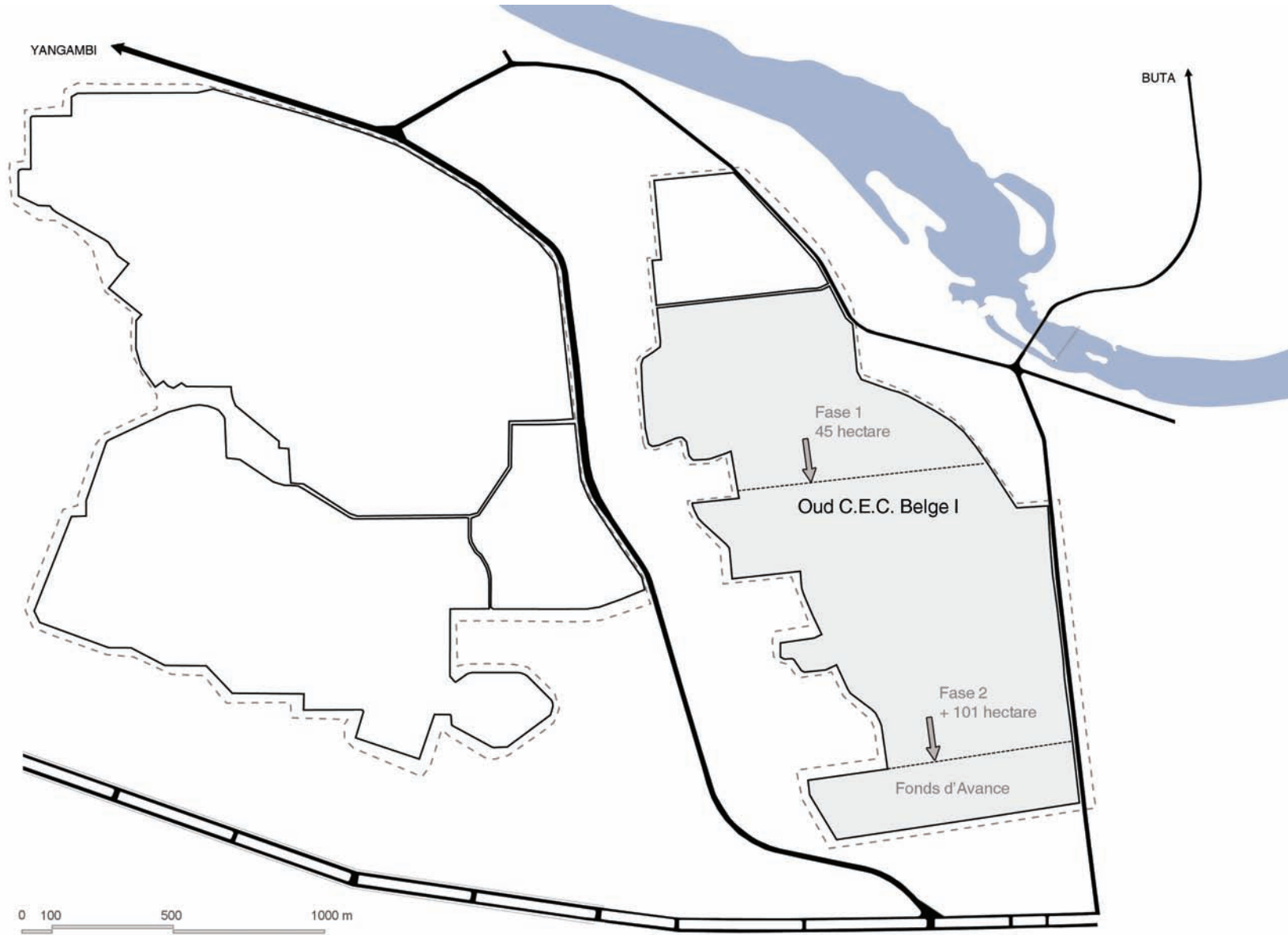
144 D.A.W.: Dienst der Afrikaanse Wijken. De Nederlandse vertaling van *Offices des Cités Africaines*.

145 Citaat uit: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

146 Vrij naar: QUINET, M., *Le problème de l’habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960, p.106.

147 Vrij naar: DAW verslag, 1957. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

148 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

(De fasen van de saneringswerken van het O.C.A. in Belge I. Eigen verwerking van de bronnen: QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960, p.106. en DAW verslag, 1957. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601 en DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.)

Deze sanering van oude *cités*, wordt op het hoogtepunt van de woningcrisis, vanaf de tweede helft van de jaren vijftig, ook in andere steden ingezet. Daar wordt de sanering weliswaar gekenmerkt door minder drastische ingrepen. De oude *cité* wordt in deze gevallen slechts aangevuld met een beperkte realisatie van infrastructuur en publieke voorzieningen.¹⁴⁹ In Kinshasa ontstaat door deze beperkte ingrepen een dualiteit tussen publieke gebouwen die enige kwaliteit vertonen en een raster van *bidonvilles*. Kisangani vormt met zijn unieke verregaande ingrepen in het kader van de saneringswerken van de oude *cité* een toonbeeld voor de andere Congoese steden.

6.4. Belge II als opvolger van Belge I?

In het jaar 1956 vragen de autoriteiten aan het *Office des Cités Africaines* om ook studies uit te voeren voor de herinrichting van de oude *cité* Belge II, volgens de methode van de saneringswerken in Belge I.¹⁵⁰ Voor deze *cité* wordt dan ook een gelijkaardige studie uitgevoerd, maar dit project is nooit gerealiseerd. Uit een interview komt naar boven dat slechts acht woningen zijn uitgevoerd.¹⁵¹ Deze woningen zijn ondertussen omgevormd tot scholen. Banzwa Kiambo haalt daarbij aan dat de woningen niet door het O.C.A. zelf zijn gebouwd, maar het O.C.A. hier slechts opgetreden is als financierder en leverancier van materialen.

*[...] Mais c'était des maisons de l'OCA, des maisons pareilles. Parce qu'en fait, quand on vous donne l'argent, il faut rembourser l'argent. Les maisons de l'OCA sont pas construites par l'OCA. L'OCA a donné l'argent, et même de tôles, du ciment, ... Il y a seulement huit maisons qui sont construites à l'autre côté par l'OCA, maintenant elles sont devenues des écoles, par exemple l'école protestante. Mais l'OCA donnait aussi de l'argent aux individus, qui construisent des maisons comme ça.*¹⁵² (Banzwa Kiambo Leon)

Deze methode doet ons denken aan de *Formule Grévisse*, toegepast in Lubumbashi. De Afrikanen werden in Lubumbashi zelf aangespoord om hun eigen woonst te realiseren, onder strikte begeleiding, een aantal regels en vastgelegde stedenbouwkundige richtlijnen. Het C.E.C. treedt op als leverancier van bouwmaterialen. Initieel wordt deze methode aanschouwd als een succesverhaal. Op nog geen drie maanden tijd was een wijk bijna volledig gerealiseerd. Maar de kwaliteit van de woningen was beperkt, de eigenaars beschikten namelijk niet over genoeg kennis om dergelijke woningen te construeren.¹⁵³

Tijdens mijn verblijf in Kisangani was de tijd te kort om de oude *cité* Belge II te bezoeken. Daarnaast waren de begeleiders ook niet meteen bereid om de *pirogue* te nemen naar de overkant.¹⁵⁴ Momenteel is dus nog geen bewezen bevestiging van dit verhaal. Dit zou een interessant project kunnen zijn voor verder onderzoek. Uit een gesprek met Françoise Colsoule, vrouw van Pierre Humblet (†), wordt bevestigd dat aan de overkant van de Congostroom, in *cité* Belge II geen werken zijn uitgevoerd door het O.C.A. Volgens haar is dit te wijten aan de onveilige omstandigheden gedurende de tweede helft van de jaren 50. Veel blanken en missionarissen werden er gedood in opstanden.

149 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.203.

150 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

151 Interview met Banzwa Kiambo Leon, Kisangani, februari 2011. Hij was de enige persoon die tijdens het veldwerk ter plaatse over informatie beschikte over de eventuele realisaties.

152 Citaat uit: interview Banzwa Kiambo Leon, Kisangani, februari 2011.

153 FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010, p.51.

154 De *pirogue* is een lange smalle boot, uitgehouden uit een boomstronk.

(Bron: Veldwerk Sander Aelvoet, commune Lubunga (de voormalige *cité* Belge II), Kisangani, januari 2010.)

6.5. Bruxelles

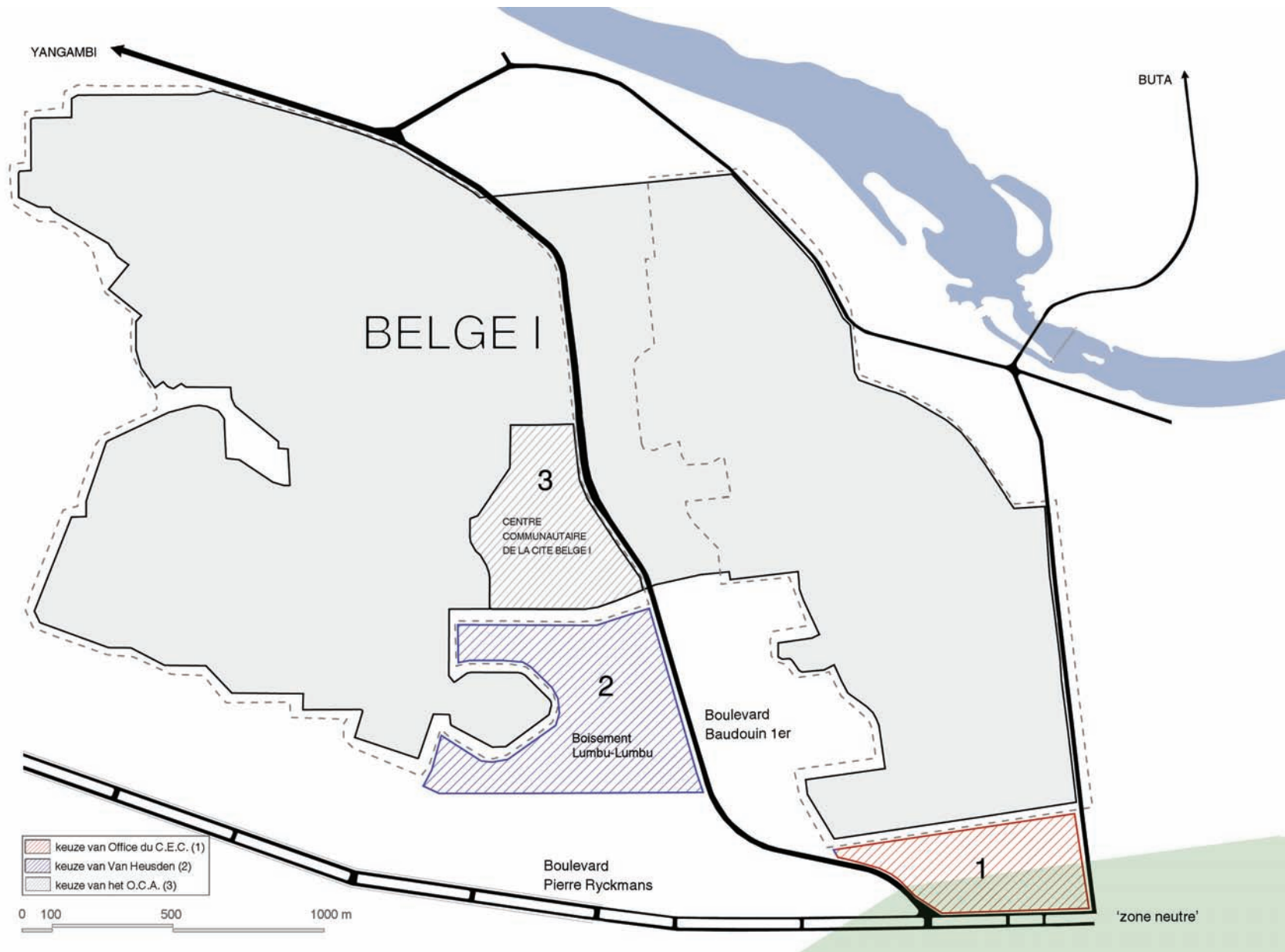
In de oude *cité* Bruxelles worden geen saneringswerken van het O.C.A. voorzien. Deze wijk vormt de kleinste van de drie *cités* die het oude C.E.C. omvatten. De werken van het O.C.A. zijn er beperkt tot het bouwen van een aantal publieke voorzieningen, hoofdzakelijk scholen.¹⁵⁵ In 1956 vraagt de overheid namelijk aan het O.C.A. om hun investeringen niet enkel te beperken tot de terreinen die voor hen ter beschikking worden gesteld, maar ook in het realiseren van publieke voorzieningen in de andere *cités*. Een deel van de budgetten van het *Fonds d'Avance* worden doorgeschoven naar het O.C.A om deze nieuwe aanvraag te kunnen uitvoeren.¹⁵⁶

Daarnaast worden er in het begin van de jaren vijftig een aantal experimentele woningen gebouwd, op een terrein gesitueerd ten noorden van het *cité* Bruxelles.¹⁵⁷ Maar over dit experiment is er geen verdere informatie teruggevonden in de archieven.

155 Vrij naar: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

156 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

157 Vrij naar: een brief van M. Kreutz. aan de *Gouverneur de Province Stanleyville, Construction de petits bâtiments   caractère expérimental*, 11 mei 1951. In: AA, Inventaire G.G. dossiers, portefeuille 17.130.

(Eigen verwerking van Bron: een brief van Gouverneur Bock aan de *Gouverneur Général*, *Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130)

6.6. *Le Centre Communautaire du Belge I*: een centraal administratief centrum

De nieuwe uitbreidingen Pumusika, Mangobo en Lumbu-Lumbu, zorgen ervoor dat de oude *cité Belge I* een stedelijke entiteit geworden is met een grote omvang. Bijgevolg voldoet de oude administratieve cluster van de toenmalige *cité Belge I* van het *Centre extra-coutumier* niet meer om deze nieuwe capaciteit op te vangen. Er is een hoge nood aan een nieuw administratief centrum. Daarbij wordt ook de huidige locatie van het centrum in vraag gesteld.

Het nieuw administratief centrum op dezelfde locatie (1)

Het *Office du Centre extra-coutumier*¹⁵⁸ doet begin december 1951 een voorstel aan *Gouverneur Bock* om het nieuw administratief centrum te bouwen ten zuiden van de oude *cité Belge I*. Ter ondersteuning van deze keuze haalt het *Office du C.E.C.* een aantal argumenten aan:

Het administratief centrum zou zich bevinden in de groene zone, de *zone neutre*¹⁵⁹, die de *cité* scheidt van het Europees centrum. Deze zone is gelegen aan een reeds bestaande verharde weg en het terrein is momenteel nog ter beschikking. De werken kunnen dus onmiddellijk van start gaan. De directe verbinding met en de nabijheid van de geplande scholen vormt voor het *Office du C.E.C.* ook een belangrijk element. Daarnaast staat de weg, waarlangs het administratief centrum zou worden gerealiseerd, in een directe verbinding met de *cité Bruxelles*.¹⁶⁰

Monsieur Van Heusden kiest voor een meer 'bescheiden' oplossing (2)

Deze keuze van het *Office du C.E.C.* is in strijd met het advies van Monsieur Van Heusden, stedenbouwkundige in dienst van de *province Orientale*. Hij vindt de optie van het *Office du C.E.C.* te centraal in de *zone neutre* gelegen en wil de locatie meer naar het noorden toe verschuiven, aan de rand van de *zone neutre*. Monsieur van Heusden veegt uiteindelijk het plan van tafel en doet een volledig nieuw voorstel. Een betere locatie is volgens hem in het *boisement Lumbu-Lumbu*, ten oosten van de oude *cité Belge I*. Dit terrein kent voorlopig geen andere doeleinden en is nog volledig ter beschikking. Volgens Van Heusden is het beter voor de samenhang van Belge I om het administratieve centrum net niet als een belangrijk gedeelte van Belge I te presenteren¹⁶¹, maar eerder bescheiden langs de kant te situeren.¹⁶²

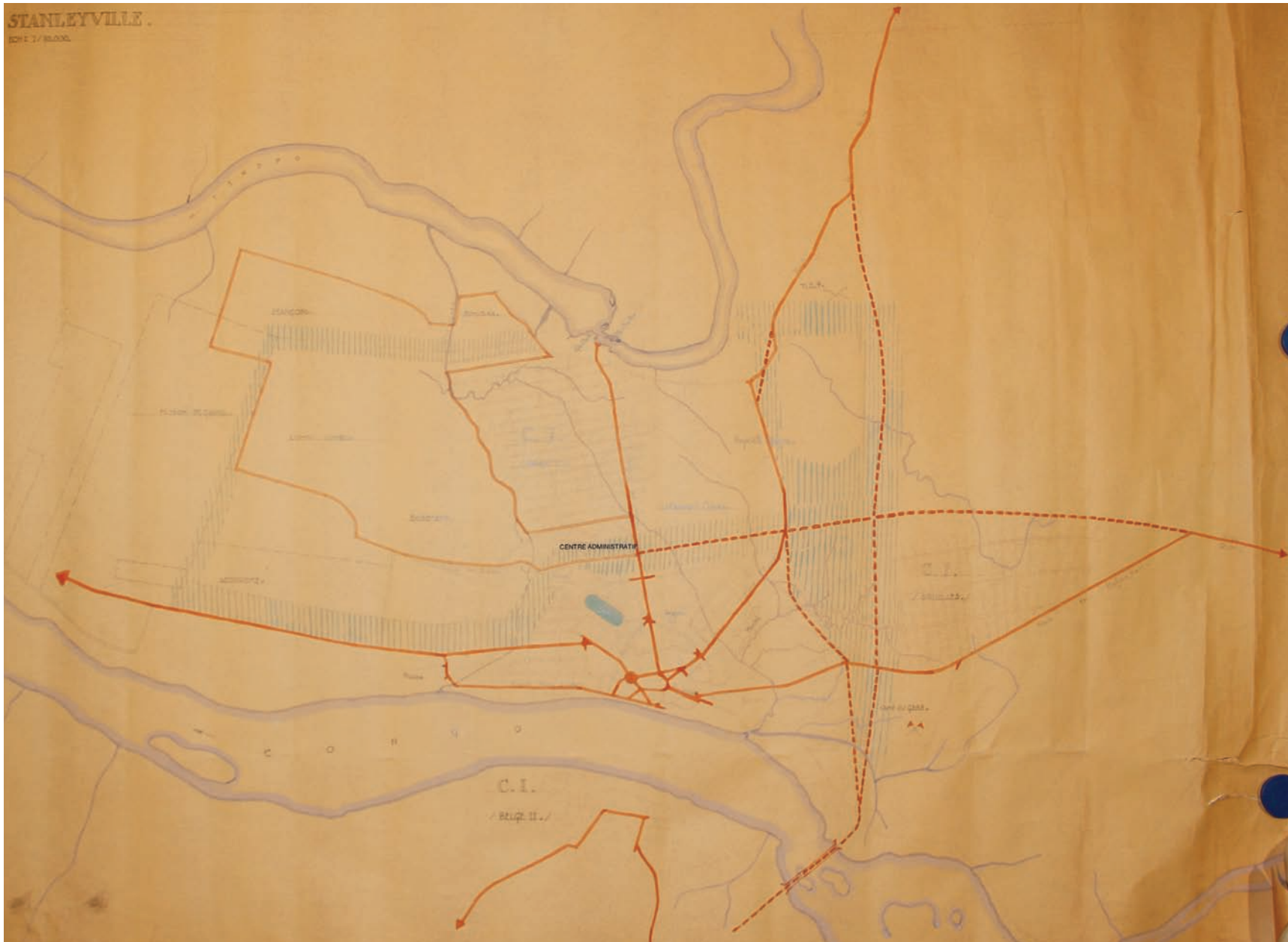
158 Deze dienst refereert vermoedelijk naar het '*Conseil du Centre extra-coutumier*'. Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*: een proces van lange duur, p.47 (voetnoot 98).

159 Opvallend is het feit dat in een brief uit 1951, *Gouverneur de Bock* nog steeds expliciet spreekt over de '*zone neutre*'. In: een brief van *Gouverneur Bock* aan de *Gouverneur Général, Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130. Voor een kaart met aanduiding van de zone neutre: zie p. 66.

160 Vrij naar: een brief van *Gouverneur Bock* aan de *Gouverneur Général, Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130.

161 Vanuit het standpunt van het Europees centrum, is het voorstel van het *Office du C.E.C.* gelegen op 'de kop' van Belge I. Dit is volgens Van Heusden een te belangrijke positie.

162 Vrij naar: een brief van *Gouverneur Bock* aan de *Gouverneur Général, Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130.

(Bron: *Stanleyville*, (datum ongekend, vermoedelijk 1950/1951). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 575.)

Een kritische keuze

Gouverneur Bock reageert hier onmiddellijk op met een aantal punten van kritiek. Het bos zou namelijk moeten worden vernield, wat de overheid veel geld zal kosten. Daarenboven komt nog eens de kosten voor een grondige studie van dit ongekend terrein en de aanleg van toegangswegen. De keuze die Van Heusden maakt, zou omwille van deze werken ook veel meer tijd in beslag nemen.

Gouverneur Bock kiest de kant van het *Office du Centre extra-coutumier*. Hun voorstel ligt namelijk in dezelfde lijn van het *Plan Linéaire*¹⁶³ uit 1948, getekend door de stedenbouwkundige Monsieur Heymans. Ook het *Plan Directeur*¹⁶⁴ van Jean Gilson uit het jaar 1949 neemt hetzelfde voorstel over. Daarenboven is de realisatie van een nieuw administratief centrum zeer dringend. De locatie van het *Office du Centre extra-coutumier* heeft geen onteigeningen nodig en de bijhorende wegeninfrastructuur is reeds aanwezig, waardoor de werken vlug van start kunnen gaan. Gouverneur Bock vindt dat er een goede en grote reden nodig zou zijn, om dit plan van het *Office du C.E.C.* nog langer uit te stellen.¹⁶⁵

Goedkeuring maar geen uitvoering?

Midden december 1951 legt *Gouverneur* Bock het voorstel op tafel bij de *Gouverneur Général*, die vrijwel onmiddellijk zijn goedkeuring geeft.¹⁶⁶ Ook al was de vraag naar een administratief centrum voor het Belge I dringend, toch volgt op dit plan geen uitvoering. Vanaf de goedkeuring van de *Gouverneur Général* ontbreken een aantal brieven in het Afrikaans archief, waardoor de continuïteit in het verhaal wordt doorbroken. We vermoeden dat het ontwerp van 1951 niet is uitgevoerd, omdat na de oprichting van het *Office des Cités Africaines* in 1952¹⁶⁷ prioriteit werd gegeven aan de dringende behoefte voor woningbouw. De planning en uitvoering van gemeenschapsvoorzieningen worden tot het jaar 1955 uit het oog verloren.¹⁶⁸ In een brief van X. Lejeune de Schiervel in 1956 aan Pierre Humblet komt de frustratie omtrent deze enorme vertraging aan bod:

*‘Enfin, je voudrais vous signaler qu’à de nombreuses reprises, notre Comité de Direction s’est fait l’écho des plaintes des autorités locales au sujet des retards intervenus dans la construction des bâtiments communautaires de la cité indigène de Stanleyville. Il faut reconnaître que ces retards sont sérieux, [...]’*¹⁶⁹

Nieuwe keuze locatie en voorontwerp Pierre Humblet (3)

Pas vanaf 12 september 1956 zijn er opnieuw brieven terug te vinden in het archief, waarbij Pierre Humblet¹⁷⁰, voormalig directeur van het *Office des Cités Africaines de Stanleyville* de opdracht zelf in handen neemt. De beslissing wordt genomen om het project te lokaliseren ter hoogte van *le 10ième avenue* van de *cité Belge I*, ten westen van de *Boulevard Baudouin 1er*.

163 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p.26.

164 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p.28.

165 Vrij naar: een brief van Gouverneur Bock aan de *Gouverneur Général*, *Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130.

166 Vrij naar: een brief van *Vice-Gouverneur Général* (die de afwezige *Gouverneur Général* vervangt) aan de *Gouverneur Bock*, *Déplacement bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 21 december 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130.

167 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Office des Cités Africaines*, p.33.

168 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Leegstand, p.71.

169 Citaat uit: een brief van *l’Administrateur-Gérant* X. Lejeune de Schiervel aan P. Humblet, *Stanleyville. Secteur des Communautaires de Belge I*, 29 september 1956. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

170 Het is belangrijk hier op te merken dat Pierre Humblet in 1955 reeds werd aangesteld als *Directeur des Etudes de l’Ouest*, gevestigd in Kinshasa. Maar Humblet blijft zijn verantwoordelijkheid toch opnemen voor de opvolging van de werken in Kisangani.

De reden waarom de vorige keuze uit 1951 van het *Office du C.E.C.* niet in overweging wordt genomen, is niet terug te vinden in de briefwisselingen uit het Afrikaans archief. De locatie van het administratief centrum werd vermoedelijk opnieuw in vraag gesteld door de opmaak van de definitieve uitbreidingsplannen van het O.C.A. voor de oude *cité Belge I*.¹⁷¹

Het O.C.A. kiest er uiteindelijk voor om het administratief centrum in het midden van de administratieve entiteit te situeren. Dit zorgt voor een centrale, gelijkwaardige bereikbaarheid voor alle inwoners van deze entiteit. Daarenboven is deze nieuwe site gelegen langs de grote as die een verbinding vormt met het Europees centrum.

Maar de voorkeur voor dit terrein vraagt een grondige preliminaire studie. Een depressie, evenwijdig met de *Boulevard Baudouin 1er*, loopt dwars over de site. De sterk variërende topografie van het terrein vormt een essentieel element in het ontwerp. De mogelijkheden tot verschillende voorstellen bij de organisatie van de gebouwen wordt hierdoor aanzienlijk verminderd. Daarnaast beperkt deze depressie de bebouwbare oppervlakte van het gebied.

In het ontwerp voorzien Humblet een scheiding tussen de administratieve gebouwen en de gebouwen voor gezondheidszorg. Op het bijhorend plan is te zien dat de medische gebouwen georganiseerd zijn in het zuiden van de site en het administratief complex in het noorden. Beide zones zijn met elkaar verbonden met een hoofdas. De inrichting van het terrein wordt in beide delen op een andere manier aangepakt. In het zuiden is de bestaande groenstructuur zoveel mogelijk behouden waardoor de ‘natuurlijke tuin’ en de aanwezigheid van veel groen, gezondheid uitstralen. Op die manier wordt het complex gedeeltelijk afgezonderd van de buitenwereld. In het administratieve gedeelte wordt de groenstructuur hoofdzakelijk verwijderd, om ze daarna opnieuw aan te leggen op een gecontroleerde manier. In het midden ontwerpt Humblet een groot plein, waar feestelijke gelegenheden zich in open lucht kunnen afspelen.

Op 9 oktober 1956 zou het ontwerp worden voorgelegd in een vergadering met de *Comité de Direction*. Over deze vergadering is geen rapport teruggevonden in het archief. Ook verdere briefwisselingen, om het vervolg van dit voorontwerp verder te kunnen analyseren, ontbreken.

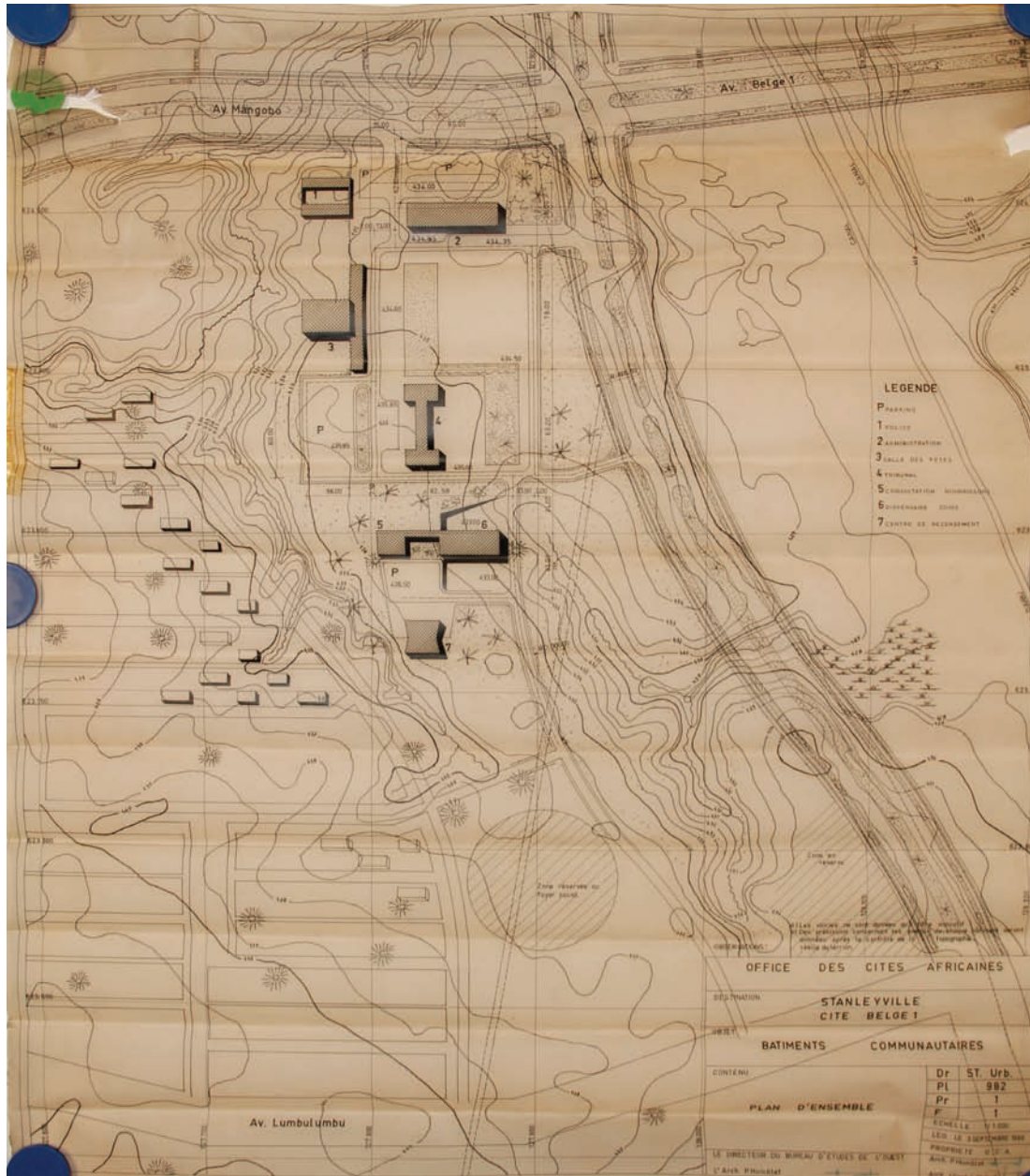
Definitief plan?

Uit de definitieve plannen van het O.C.A. van dit gebied kunnen we vaststellen dat het voorontwerp van Pierre Humblet hoogstwaarschijnlijk werd goedgekeurd op de vergadering met het *Comité de Direction*. Er is slechts  en aanpassing op te merken als we de twee plannen vergelijken. In het definitieve plan van het *Office des Cités Africaines* (kaart p.70) is te zien hoe uiteindelijk gekozen is om het medisch zorgcentrum meer naar het zuiden te verschuiven. Deze wijziging wordt vermeld in een brief van Pierre Humblet op 28 mei 1957. Na een nieuw onderzoek ter plaatse doet hij deze kleine wijziging in het ontwerp.

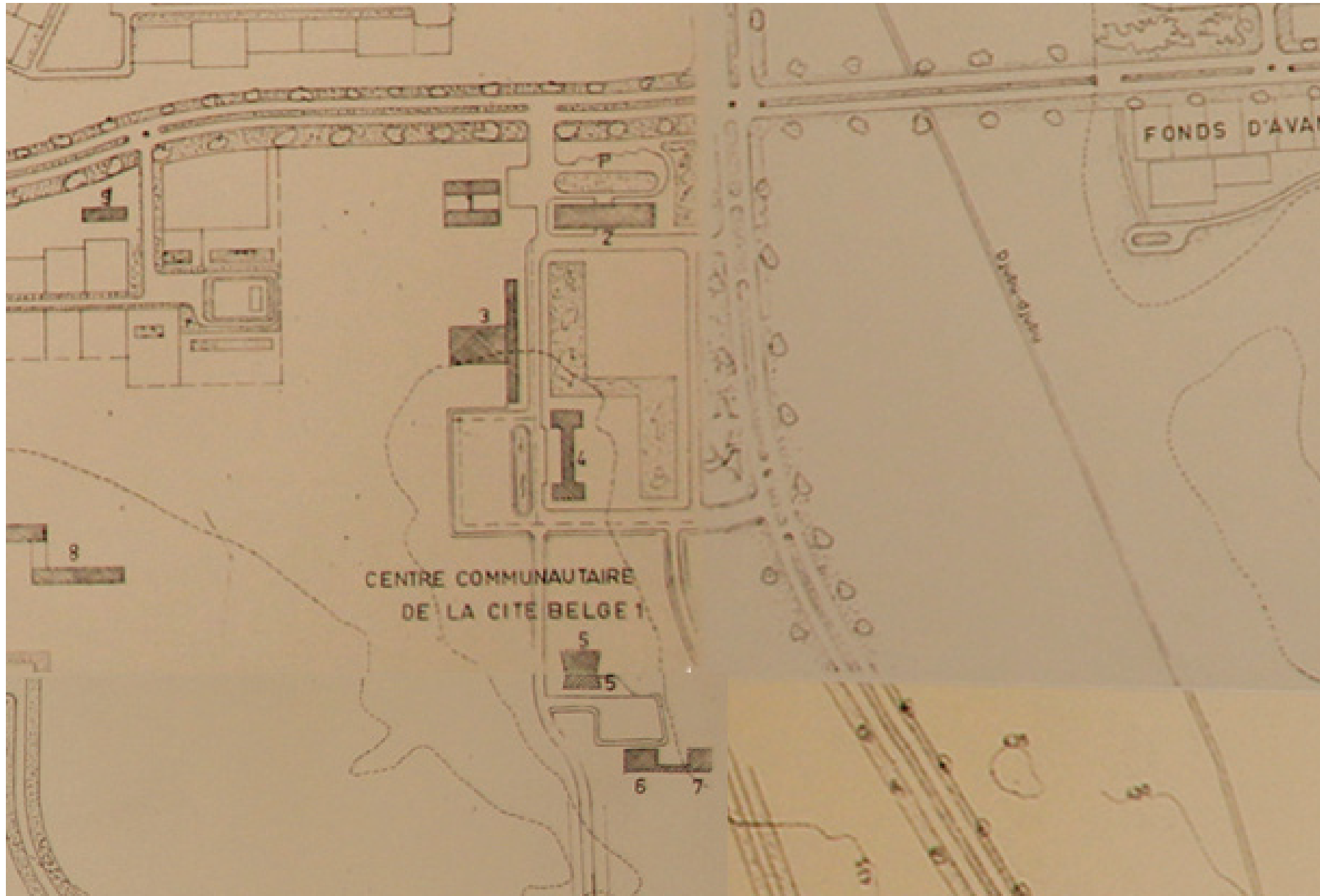
‘Lors de mon passage à Stanleyville, un examen sur place m’a convaincu qu’un élargissement entre les groupes médicaux et administratifs du centre communautaire du Belge I était nécessaire.’¹⁷²

171 Maar ook deze zone voor de uitbreiding van de *cité Belge I* werd al gesuggereerd op het *Plan Directeur* van Jean Gilson in het jaar 1949.

172 Citaat uit: een brief van P. Humblet (ontvanger onbekend). *Plan d’implantation modificatif du centre communautaire*, 28 mei 1957. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

(Bâtiments communautaires, 3 septembre 1956. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 208.)

(Centre communautaire de la cité Belge I. Bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

Deze laatste brief bevestigt de ingreep, waarbij de groenzone wordt versterkt tussen het administratief en het medisch gedeelte. Deze zone zorgt ervoor dat het medisch gedeelte afgezonderd komt te liggen, omringt met groen dat rust en een gezonde lucht verzekert. Deze brief van Pierre Humblet over dit onderwerp te vinden in het archief, toont aan dat de uitvoering van dit plan nog een aantal maanden op zich heeft laten wachten. Vanaf het jaar 1957 worden de eerste gebouwen op dit terrein gerealiseerd.

6.7. Leegstand

In 1952 bouwt het *Office des Cités Africaines* de eerste woningen in de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu. De eerste mensen nemen er hun intrek en kopen of huren een woning. In 1954 bereikt het O.C.A. zijn hoogtepunt door het oprichten van meer dan 1 800 woningen op één jaar tijd.¹⁷³ Tijdens de eerste vier maanden van 1954 komt er grote verandering in de huidige situatie. Kisangani is de eerste stad waar deze plotse ommekeer duidelijk wordt vastgesteld.¹⁷⁴ In het begin van 1954 zijn hier reeds twee delen van de nieuwe wijken gerealiseerd. Het ene deel, Pumusika, sluit aan op het oude *citée* Belge I. Het ander gedeelte, een *quartier* in Mangobo, ligt op een aanzienlijke afstand van deze oude wijk en de stad. De eerste wijk, Pumusika, wordt vrijwel onmiddellijk ingenomen door de bevolking. De tweede wijk in Mangobo kent slechts een zeer langzame invulling. Deze wijk wordt geteisterd door leegstand. Ongeveer 586 nieuwe woningen die voordien in Kisangani verhuurd waren, komen leeg te staan, terwijl de oude *citées* overbevolkt geraken.¹⁷⁵ Deze leegstand is het gevolg van een samenloop van omstandigheden. X. Lejeune de Schiervel vat de redenen hiervan samen in een verslag na zijn bezoek in 1954.¹⁷⁶ Uit de interne briefwisseling van het O.C.A. komen twee hoofdoorzaken naar boven. Enerzijds het gebrek aan een psychologische voorbereiding door te weinig inspraak en anderzijds een gebrek aan stedelijke infrastructuur.¹⁷⁷ De inwoners uiten veel kritiek ten opzichte van deze nieuwe woontypologie en. De bewoner heeft geen inspraak gehad over de uitstraling van de woning en de organisatie van het interieur. Hierdoor voldoen veel elementen niet aan de noden van de lokale bevolking. De woningen zijn in grote series gebouwd, die allen hetzelfde monotone karakter vertonen.¹⁷⁸

*'Cette circonstance, assur ement f acheuse, mais parfaitement explicable, a suscit e des commentaires d esabus es et des critiques am eres: on allait trop vite, on construisait «trop cher», on avait fait de mauvais plans, les logements ne correspondaient ni aux go ts, ni aux aspirations des Congolais....'*¹⁷⁹

Deze kritiek wordt volgens X. Lejeune de Schiervel slechts door een minderheid van de Congolezen gegeven. Hij weerlegt deze kritiek onmiddellijk:

173 Vrij naar: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

174 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles citées congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.190.

175 Dit komt neer op 38% van de reeds gebouwde woningen. Vrij naar: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.306-307.

176 Rapport van X. Lejeune de Schiervel, *Rapport sur la direction de Stanleyville*, 2 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 286, liasse 1450.

177 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles citées congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.194.

178 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles citées congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.191.

179 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles citées congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.189-190.

*'On oubliait que l'O.C.A. devait s'attacher d'abord à résoudre le problème primordial du logement de la grande masse des citadins et non construire des villas pour des élites qui ont, au demeurant, le moyen de s'offrir des logements à leur convenance.'*¹⁸⁰

Bovendien verkeren nog veel woningen in een onafgewerkte staat, door onder andere een slordigheid bij het leveren van de materialen. Het kantoor in Kisangani wordt door X. Lejeune de Schiervel aangemaand om deze woningen zo snel mogelijk af te werken.

*'On compte environ 509 logements qui, bien que quasiment terminés, sont considérés comme impropres à l'habitation en raison du manque de certains éléments: notamment plaque de passage de cheminée et W.C. Il y a là un manque à gagner considérable, dû, le plus souvent, à l'incorrection des fournisseurs.'*¹⁸¹

De tweede grote oorzaak wordt toegeschreven aan het gebrek van gemeenschappelijke voorzieningen in de wijk, wat de omgeving onleefbaar maakt. Dit verklaart de leegstand in het verderop gelegen *quartier* in Mangobo, die niet kan genieten van de nabijheid van het centrum.

*'Les Congolais hésitent à venir s'installer dans les nouveaux quartiers en raison de ce qu'ils s'y trouvent dépaysés et aussi privés de tout ce qui leur est nécessaire pour y vivre. Ces quartiers sont, en effet, dépourvus de tout ce que comporte la vie urbaine normale: il n'y a que des logements.'*¹⁸²

Pas in de loop van het jaar 1953, krijgt het *Office* de bevoegdheid toegewezen, om ook de realisatie van de infrastructuur en gemeenschappelijke voorzieningen in hun takenpakket op te nemen. Nochtans wordt in het decreet van 30 maart 1952 een duidelijke opdracht meegegeven aan het *Office des Cités Africaines*. Het kantoor kreeg hierin de bevoegdheid voor de uitvoering van de nieuwe wijken, met al de taken die erbij horen om deze wijk tot een stedenbouwkundig autonoom geheel te maken.¹⁸³ Onder andere het inrichten van de grond, de constructie en de uitrusting van de woningen en alle andere voorzieningen die nodig zijn om de bevolking te onderhouden, maken hier deel van uit. De urgente vraag naar huisvesting heeft echter de nadruk gelegd op het bouwen van woningen, waardoor de ontwikkeling van gemeenschappelijke gebouwen en commerciële centra naar de achtergrond wordt geschoven.¹⁸⁴ Het personeel van het O.C.A. in Kisangani wordt op de vingers getikt. De directie wordt door Schiervel aangespoord om zo snel mogelijk en met hoge prioriteit de wijken te voorzien van gemeenschappelijke voorzieningen. Maar alvorens de realisatie op het terrein kon beginnen, moeten er uitgebreide studies worden uitgevoerd. Bij het bouwen van publieke gebouwen komt er namelijk meer kijken dan bij het bouwen van woningen. Door deze studies worden de eerste realisaties op het terrein nog eens met een jaar uitgesteld. X. Lejeune de Schiervel laat in de briefwisselingen duidelijk blijken dat hij niet tevreden is met deze oplopende vertragingen in Kisangani.

180 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.191.

181 Citaat uit: een rapport van X. Lejeune de Schiervel, *Rapport sur la direction de Stanleyville*, 2 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 286, liasse 1450.

182 Citaat uit: een rapport van X. Lejeune de Schiervel, *Rapport sur la direction de Stanleyville*, 2 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 286, liasse 1450.

183 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.49.

184 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.194.

*'Vous savez depuis des mois, je dirai même depuis des années que l'équipement communautaire du centre extra-coutumier de Stanleyville présente un caractère de grande importance et d'une extrême urgence.'*¹⁸⁵

Pas eind 1955 verschijnt de eerste uitvoering van deze cruciale elementen, die normaal zouden moeten voorafgaan aan de bouw van de woningen. Het gaat namelijk over de infrastructuur en de gemeenschappelijke voorzieningen die de wijk tot een autonome geheel kunnen maken.

De leegstand van de woningen kent daarnaast ook financiële redenen. De prijs van deze woningen blijkt achteraf nog steeds te duur voor een groot deel van de bevolking. Ook het systeem met onderverhuurders vormt geen mogelijke oplossing voor veel Afrikanen.¹⁸⁶ Door het grote tekort aan woningen in de grote steden, worden de woningen van het O.C.A. bij voorkeur verhuurd aan grote gezinnen. Deze gezinnen tellen minstens zes personen, waardoor de woning te klein is om nog onder te verhuren. Het economisch systeem van onderverhuren werkt dus niet meer. Ook voor jonge, economisch zwakke gezinnen, is het onmogelijk een woning van het O.C.A. te huren, ondanks de grote beschikbaarheid van woningen. Daarenboven heeft de *Office* van Kisangani de bewoners als waarborg drie maanden huur opgelegd. Ook dit zorgt voor een drastische daling van het aantal kandidaat-huurders. Schiervel doet in zijn verslag een aanvraag bij de provincie¹⁸⁷ om dezelfde methode toe te passen die gebruikt wordt in Bukavu, die meer geschikt en rechtvaardig is. Dit zal resulteren in een verlaging van de huur.¹⁸⁸

Een bijkomende oorzaak tot leegstand zijn de talrijke dieven die ijzerwaren stelen op de werven. Dit zorgt voor een toenemende criminaliteit en maakt de nieuwe wijken onveilig. De rust van de huurders wordt hierdoor grotendeels aangetast. Om dit probleem op te lossen stelt X. Lejeune de Schiervel in zijn rapport voor aan de provinciale gouverneur om meldpunten van de politie in te schakelen op bepaalde plaatsen in de wijk.¹⁸⁹

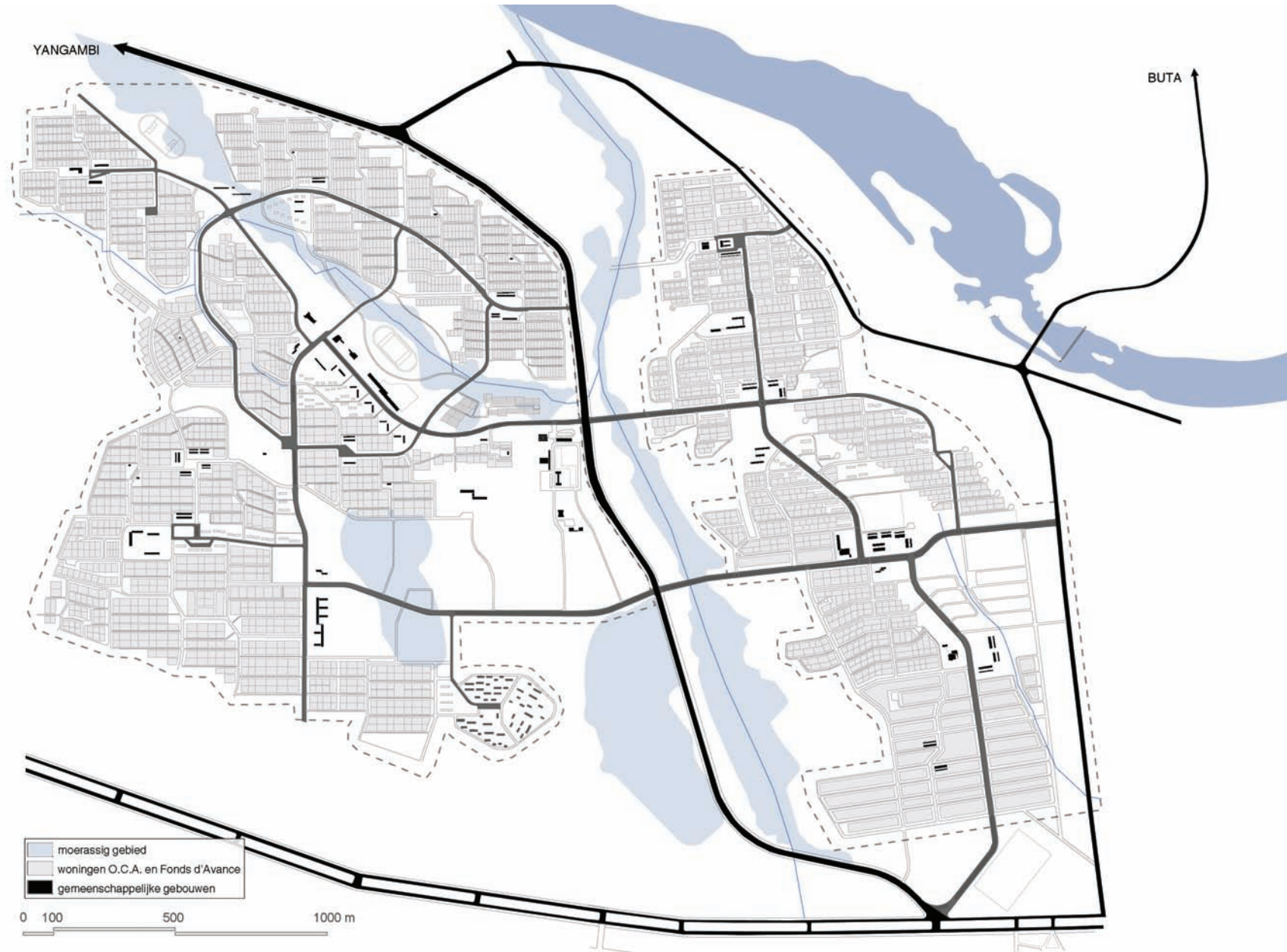
185 Citaat uit: een brief van X. Lejeune de Schiervel aan P. Humblet, *Adjudication écoles définitives à Stanleyville*, 22 november 1956. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

186 *'On a bien imaginé un système "d'occupation variable", selon lequel un jeune ménage pourrait louer ou acquérir une habitation assez importante et faire face à la dépense grâce aux revenus tirés de multiples sous-locations. Au fur et à mesure de l'accroissement de la famille et des revenus, le propriétaire récupérerait progressivement les locaux loués.'* Citaat uit: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.308. Voor meer informatie: zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Huisvesting, p.215.

187 Het bepalen van de huur ligt onder de bevoegdheid van de provincie.

188 In Bukavu wordt de huurprijs aangepast naargelang de samenstelling en het inkomen van het gezin. Vrij naar: een verslag van P. Siquet, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 6 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

189 Vrij naar: een verslag van X. Lejeune de Schiervel, *Rapport sur la direction de Stanleyville*, 2 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 286, liasse 1450.

(Kaart *Office des Cités Africaines*. Eigen verwerking van de bron: *Office des Cités Africaines*, (datum ongekend) In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

6.8. Op de vooravond van de Onafhankelijkheid...

In het werk van het *Office des Cités Africaines*, gedurende acht jaar, is een evolutie terug te vinden in Kisangani. In de eerste twee jaar kent het *Office* een geleidelijke opstartperiode. Er wordt geëxperimenteerd met typologieën en geleidelijk aan worden uit deze studie de eerste woningen op het terrein gerealiseerd. In het jaar 1954 wordt een hoogtepunt bereikt met de bouw van ongeveer 1 861 woningen. De daaropvolgende jaren vertragen de werkzaamheden echter door de leegstand van woningen. Vanaf dit moment moet prioriteit worden gegeven aan de uitbouw van gemeenschappelijke voorzieningen en infrastructuur, waardoor de woningbouw minder aandacht krijgt.

Op de vooravond van de Onafhankelijkheid zijn in Kisangani, met een hoogtepunt in 1954, 6 220 nieuwe woningen gerealiseerd.¹⁹⁰ We kunnen dus vaststellen dat het *Office des Cités Africaines* er bijna in geslaagd is om de 7 000 vooropgestelde woningen te realiseren. De meeste woningen zijn verhuurd en een klein deel verkocht met behulp van het *Fonds d'Avance*.

Jaar	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Aantal woningen	342	720	1.861	678	729	664	599	627

(Eigen verwerking van bronnen: *Etude sur les aspects socio-financiers de l'habitat urbain dans les pays africains associés à la communauté économique européenne*, 1960. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601 en *DAW verslag*, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.)

Op het einde van de jaren 1950 raakt het O.C.A. meer en meer in financiële moeilijkheden. Het *Office* moet meer woningen te huur aanbieden, omdat de verkoop van de woningen niet verloopt zoals gepland. Maar deze methode en het gevolg van wanbetaling vult de kasvoorraad niet voldoende snel. Bij het aanbreken van de Onafhankelijkheid eindigt het *Office des Cités Africaines* met een grote schuldenlast.

Deze organisatie heeft gedurende acht jaar een zeer grote invloed gehad op een poging tot het oplossen van het huisvestingsprobleem in Afrikaanse steden. Ondanks de realisatie van bijna 40 000 woningen van het O.C.A., was dit nog steeds ruim onvoldoende om het huisvestingstekort op te vangen. Door de uitvoering van grootschalige projecten in de vijf voornaamste steden van Congo: Kinshasa, Kisangani, Lubumbashi, Bukavu en Bujumbura, zijn veel mensen desondanks in een betere huisvesting terecht gekomen. Naast de nodige kritiek, kunnen we besluiten dat het O.C.A. erin is geslaagd om de leefomstandigheden en huisvesting vanaf de jaren 1950 in de steden te verbeteren. Het *Office des Cités Africaines* heeft met zijn grootschalige huisvestingsprojecten een opmerkelijke bijdrage geleverd tot de geschiedenis. Enerzijds gaat het O.C.A. de geschiedenis in door zijn grootschalige aanpak, anderzijds door het oprichten van volledig uitgeruste wijken. Stap voor stap is het *Office des Cités Africaines* erin geslaagd volwaardige, autonome satellietsteden te ontwikkelen rondom het Europese centrum, met een eigen architecturale uitstraling.

190 Vrij naar: *Etude sur les aspects socio-financiers de l'habitat urbain dans les pays africains associés à la communauté économique européenne*, 1960. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

7. Het aanbreken van de Onafhankelijkheid in 1960

Het toepassen van de raciale scheiding in de stadsplanning en organisatie is in grote mate een katalysator geweest van het Congolese verzet tegen het Belgisch kolonialisme. Het was daarbij onmogelijk voor de Congolezen om verantwoordelijke posities binnen deze koloniale administratie te bemachtigen.¹⁹¹ Na de Onafhankelijkheid wordt de stad door de Europeanen verlaten zonder het opleiden van een aantal stedenbouwkundige ambtenaren. De Congolezen worden achtergelaten met een gebrek aan vakmanschap en expertise. Als gevolg daarvan stopt na de Onafhankelijkheid zowat elke vorm van geplande en gecontroleerde urbanisering.¹⁹²

Slechts een aantal dagen na de Onafhankelijkheid wordt de jonge staat Congo getroffen door een sociale crisis onder de regering Patrice Lumumba. Na vijf jaar van onstabiliteit en wanorde valt de macht in handen van Mobutu in 1965. Ondanks een periode van mensenrechtenschendingen, onderdrukking en corruptie, is het land relatief onder controle en is er een zekere vorm van stabiliteit. Vanaf dit jaar kunnen we terug verandering opmerken in het huisvestingsbeleid.

In dit deel van de thesis gaan we in op een aantal belangrijke momenten voor de stedenbouw uit de afgelopen vijftig jaar.

7.1. Het *Office National de Logement* als opvolger voor het huisvestingsbeleid

Met het decreet van 9 juni 1965 wordt het *Office National de Logement*, kortweg O.N.L., opgericht. Dit orgaan ontstaat uit een fusie van het *Fonds d'Avance* met het *Office des Cités Africaines*. Voor deze versmelting wordt het *Fonds d'Avance* eerst uitgebouwd tot een grote centrale kas voor Kredietverlening.¹⁹³ Het *Fonds d'Avance* had immers voordien geen juridisch statuut verworven en kende dus geen verantwoordelijkheid.¹⁹⁴ Het O.N.L. zal het werk van het O.C.A. en het *Fonds d'Avance* voortzetten en opvolgen.

Het is niet eenvoudig een beeld te krijgen op de realisaties van het O.N.L. gedurende zijn actieve periode. Tijdens het veldwerk zijn we op zoek gegaan naar een plaatselijk archief van deze organisatie. Maar in de loop van het verblijf in Kisangani komen we te weten dat in 1996, de periode van de rebellen onder leiding van Kabila¹⁹⁵, het volledige bureau samen met het archief van het O.N.L. is afgebrand.¹⁹⁶

*'C'est le bureau à côté de la commune Mangobo, maintenant c'est un bureau de police. Les policiers sont venues pour s'installer dans les bureaux de l'O.N.L.. Le bureau n'existe plus. On avait brûlé tout, nous n'avons récupéré aucun document... Les gens qui devront encore payer, pour acheter des maisons à l'O.C.A., heureusement les dossiers sont déjà au tribunal, c'est comme ça que nous connaissons les gens qui doivent encore payer à la société.'*¹⁹⁷(Banzwa Kiambo Leon)

191 Vrij naar: BEECKMANS, L., *Franse planning in een voormalige Belgische kolonie. Een kritische analyse van de Franse stedenbouwkundige missies in postkoloniaal Kinshasa*, in: OASE#82 L'Afrique, c'est chic, NAI uitgevers, Rotterdam, oktober 2010, p.58.

192 Vrij naar: DE BOECK, F., *Stad zonder stedenbouw*, in: Etnische Perspectieven n°15, Overlegcentrum voor Ethiek, april 2005, p.126.

193 WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.19.

194 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Fonds d'Avance* als financiële ondersteuning, p.31.

195 Tijdens deze rebellen grijpt Laurent Kabila naar de macht en op 17 mei 1997 wordt hij president van Congo.

196 Bron: verschillende gesprekken tijdens het veldwerk. Zie ook het interview met Banzwa Kiambo Leon. In de periode van 1965 tot 1996 was hij werknemer van het O.N.L.. Banzwa heeft zijn eerste termijn uitgevoerd in Bukavu, sinds 1996 is hij overgeplaatst naar het O.N.L. in Kisangani.

197 Citaat uit: Interview Banzwa Kiambo Leon, Kisangani, februari 2011.

In de korte bestaansperiode, van het O.N.L., zijn volgens Mbala Makambo weinig projecten gerealiseerd.¹⁹⁸

*'[...] il y avait seulement un projet à Kabondo¹⁹⁹. Mais ça n'a jamais été réalisé, on avait commencé, on avait des fondations, mais on n'a jamais terminé les maisons. C'est arrivé à un certain niveau, mais maintenant c'est abandonné. On a vendu à un particulier, c'est Mr. Posho qui a acheté ça.'*²⁰⁰ (Mbala Makambo)

Het O.N.L. heeft slechts weinig nieuwe woningen gebouwd en heeft zich vooral toegespitst op het verkopen van de O.C.A. woningen. Het *Orphélinat National* is als één van de werken in de wijk Mangobo gerealiseerd door het O.N.L., kort na zijn ontstaan, in 1968. Naast deze kleinschalige projecten staat de organisatie in om de woningen van het O.C.A. verder te verhuren aan de bewoners. In 1987 gaat het O.N.L. failliet.

*'Si l'O.N.L. est en faillite, c'est parce qu'il n'y avait pas une bonne politique pour pouvoir créer l'habitat que nous sommes entrain de nous la monter aujourd'hui.'*²⁰¹ (Mbala Makambo)

Nog meer redenen worden aangehaald om dit faillissement te verklaren. Het O.N.L. is financieel niet sterk genoeg om te overleven. De overheid heeft ook geen subsidies vrijgegeven om deze huisvestingssector te versterken. Daarnaast beschikte het O.N.L. niet over voldoende opgeleid personeel.²⁰² In een interview koppelt Mbala Makambo, lid van het *Comité local de Développement*, dit faillissement aan de *Zairisering* van Mobutu. In 1973 nationaliseert Mobutu alle buitenlandse ondernemingen. Alle bedrijven worden verplicht een Congolees aan het hoofd te hebben. Vaak zijn deze nieuwe leiders echter niet opgeleid om deze nieuwe taak te vervullen en veel bedrijven gaan over kop.

De overheid, als mede oorzaak van het faillissement, start een eigen woningproject. Ze beloven de bouw van nieuwe huisvesting aan de bevolking, maar daar is weinig van terecht gekomen. In Kinshasa is de overheid woningen beginnen bouwen, maar deze woningen staan niet ter beschikking van de bevolking met beperkte middelen. Met deze nieuwe huisvesting bereikt de overheid opnieuw enkel de ruim bedeelde bevolking. De woningen gebouwd door de overheid in Kinshasa zijn uiteindelijk duurder dan de woningen van het *Office des Cités Africaines*.²⁰³

Vandaag heeft het O.N.L. nog steeds een advocaat onder de arm, die hun belangen verdedigt ten opzichte van de overheid. Het O.N.L. is nog steeds actief als *'une Société d'Etat en Liquidation'*.²⁰⁴

198 CUYVERS, W., e.a., *Brakin: Brazaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005, p. 251.

199 Commune Kabondo was vroeger de oude cité Bruxelles van het Centre extra-coutumier.

200 Citaat uit: Interview Banzwa Kiambo Leon, Kisangani, februari 2011.

201 Citaat uit: Interview CLD Mangobo, Mbala Makambo, Kisangani, februari 2011.

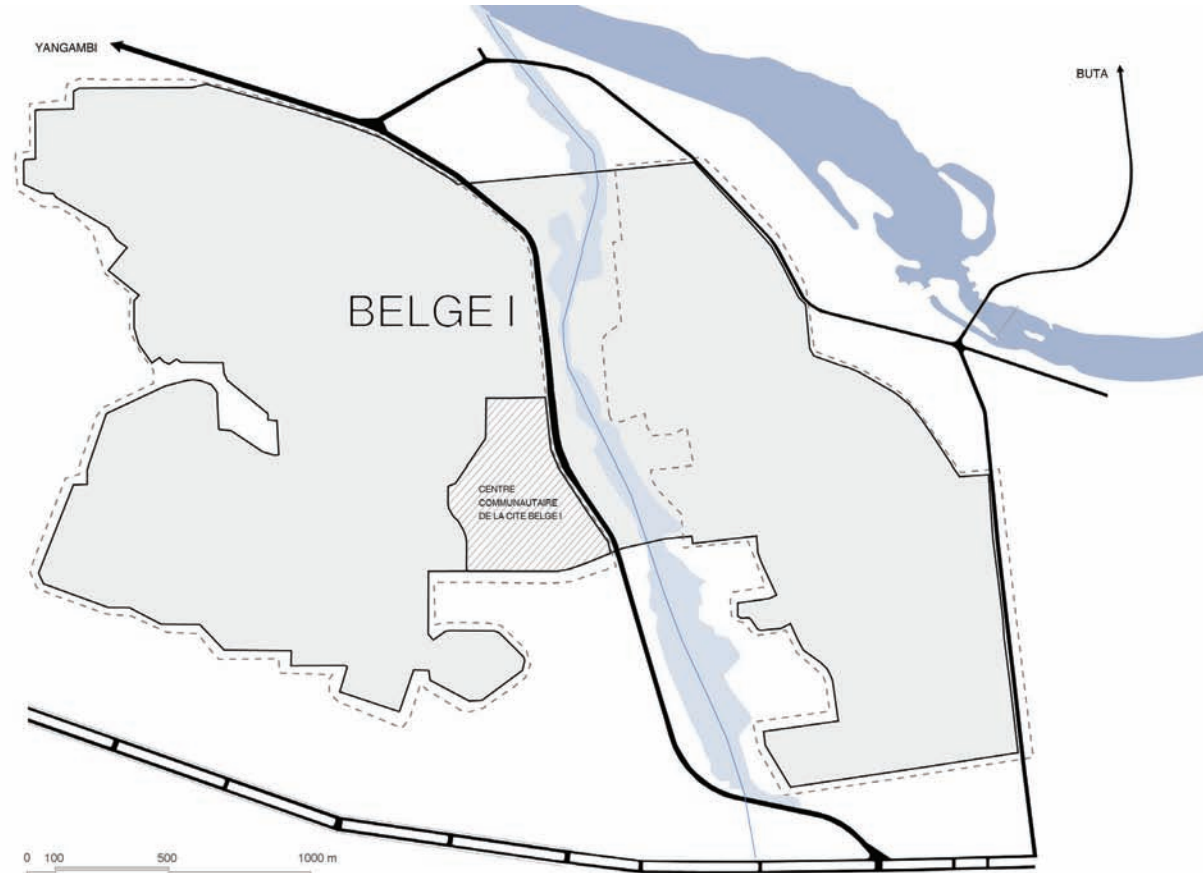
202 Vrij naar: MULINDILWA, L., *L'évolution de la gestion de l'espace urbain à Kisangani*, thesis, Université de Kisangani, 1996, p.34.

203 Vrij naar: Interview Banzwa Kiambo Leon, Kisangani, februari 2011.

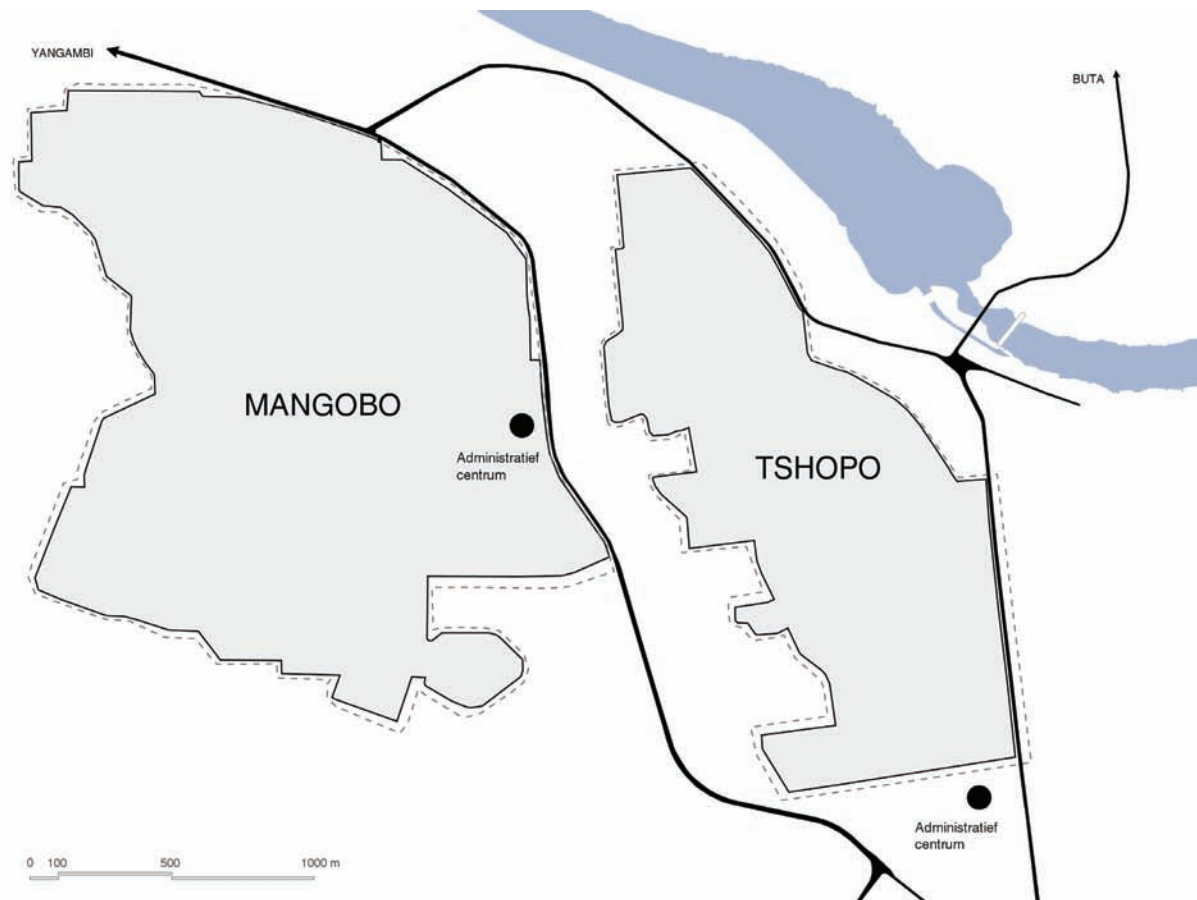
204 Bron: een officieel document gefotografeerd tijdens het veldwerk in februari 2011, in bezit van Banzwa Kiambo Leon. Banzwa Kiambo Leon is sinds 1996 aangesteld als directeur *'pour suivre les litiges des gens, qui devront encore l'argent à l'ONL'*.

7.2. Het opsplitsen van de administratieve entiteit Belge I (1968)

Tijdens de kolonisatie was de naam van de administratieve entiteit officieel '*Station Belge I*', of '*Cité Belge I*'. Ook na de Onafhankelijkheid blijft Belge I onbeperkt uitbreiden onder een steeds toenemende bevolking. Als gevolg wordt met het Ministerieel Besluit van 20 januari 1968 deze eenheid opgesplitst in de twee *communes* Mangobo en Tshopo.²⁰⁵ Het is namelijk onmogelijk geworden om deze enorme entiteit te sturen vanuit één administratief centrum. Bij deze opsplitsing wordt het *centre communautaire* van het voormalig '*Station Belge I*', het administratief centrum van de *commune* Mangobo. De *commune* Tshopo krijgt zijn afzonderlijk administratief centrum in het zuiden. Deze nieuwe administratieve centra zijn op de kaart weergegeven.

205 Bron: *Rapport annuel* Mangobo 2009.

(Eigen verwerking: De administratieve entiteit 'Belge I' (links) en de opsplitsing in 1968 van deze entiteit in de twee *communes* Mangobo (omvat de voormalige O.C.A. wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu) en Tshopo (omvat de voormalige *cité* Belge I en de experimentele wijk Pumusika).)

7.3. *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu (1976)

In de jaren 1970 doet de overheid een poging om de snelle groei van de stad Kisangani te beheersen door een structuur van ruimtelijke ordening op te zetten met behulp van een Franse onderneming. Als gevolg van deze vernieuwde interesse wordt in 1976, de periode van de *Zairisering*, een stedenbouwkundig masterplan opgemaakt voor de uitbreiding van de stad Kisangani. Dit plan is opgemaakt door het *Département des travaux publics et de l'aménagement du territoire* en moet ruimte voorzien voor ongeveer 230 000 inwoners.

In dit *Schéma Directeur* zijn een aantal algemene kenmerken van het plan van M.C. Heymans te herkennen. De woonzones ontwikkelen zich lineair volgens de centrale as, die een *voie rapide urbaine* vormt doorheen de stad. Ook het westen van de stad, de uitloper van het schiereiland, is volledig gereserveerd voor woningbouw.

Het plan is ontworpen met het principe van functionele zonering, net zoals Jean Gilson dat deed in 1949. Het ontwerp is sterk gelijkaardig opgevat, maar een belangrijke gebied wordt anders ingevuld. Op het plan is zichtbaar hoe de zone voor agricultuur, die Jean Gilson in zijn masterplan ten westen van de stad vast heeft gelegd, verdwenen is en reeds is opgenomen als woonuitbreidingszone. De zones die de inwoners kunnen voorzien in het cultiveren van eigen voeding, zoals vooropgesteld in het plan van Jean Gilson, zijn hier reeds grotendeels verdreven naar de buitenrand van de stad.

De grote nieuwe ingrepen die in het plan naar voor komen is een zone voor de RTNC²⁰⁶ in het westen van Mangobo en een nieuwe internationale luchthaven Bangboka op de weg naar Bunia, ten oosten van het stadscentrum. Daarnaast wordt een nieuwe brug over de Congostroom en de rivier Tshopo voorgesteld. We kunnen vaststellen dat in dit masterplan enkel stedenbouwkundige ingrepen worden aangehaald die zich richten op de belangen van de overheid of meer nog de belangen van president Mobutu. De erbarmelijke toestand van de leefomstandigheden in de steeds uitbreidende en overbevolkte wijken wordt grotendeels uit het oog verloren. Het masterplan beperkt zich slechts tot het aanduiden van een uitbreidingszone rondom de bestaande wijken in de periferie van de stad. Het *Schéma Directeur* is uiteindelijk niet veel meer dan een abstracte weergave van de bestaande toestand.

Sinds het *Schéma Directeur* in 1976 zijn er lange tijd geen grote stedenbouwkundige ideeën meer gerealiseerd. Sinds kort, in 2008, is voor het eerst na ongeveer 30 jaar opnieuw initiatief genomen door de overheid in samenwerking met ONU-Habitat²⁰⁷ om een toekomstige visie voor Kisangani te formuleren. Dit *Plan de Développement Urbain* komt uitgebreid aan bod in deel III van deze thesis.

²⁰⁶ *Radio et Télévision National du Congo.*

²⁰⁷ *ONU-Habitat, le programme des Nations Unies pour les établissements humains, aide les citoyens pauvres en transformant les villes pour en faire des lieux plus sûrs, plus sains et plus verts offrant davantage d'opportunités et où chacun peut vivre dans la dignité.* Bron: www.unhabitat.org.

(Schéma Directeur esquisse, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat, Kisangani, januari 2010.)

DEEL II

HET RUIMTELIJK FUNCTIONEREN VAN DE O.C.A. WIJKEN

In deel I werd een overzicht gegeven van de ontstaansgeschiedenis van de wijken van het *Office des Cités Africaines*. In deel II gaan we dieper in op deze wijken in hun hedendaagse context.

Eind januari 2011 kreeg ik de unieke kans om voor een maand op studiereis te vertrekken naar Kisangani. Deze uitzonderlijke gelegenheid gaf me de mogelijkheid om de wijken van het *Office des Cités Africaines* vandaag te bestuderen. Het veldwerk vormt een waardevolle bijdrage voor de resultaten weergegeven in deel II. Door middel van foto's, observaties, aantekeningen, schema's en interviews, werd een onderzoek gedaan naar de transformaties en vormen van toe-eigeningen die zich sinds de laatste vijftig jaar hebben ontwikkeld.

In deel II wordt eerst en vooral een overzicht gegeven van de hedendaagse O.C.A. wijken over de omvang en de evoluties sinds de laatste vijftig jaar. Vervolgens worden de verschillende lagen van de wijk uiteen gehaald om ze afzonderlijk te bestuderen: infrastructuur, groen en open ruimte, economische ruimte, huisvesting en publieke ruimte. Op deze manier is het mogelijk de transformaties en vormen van toe-eigening die de wijken hebben ondergaan sinds de Onafhankelijkheid bloot te leggen. Er moet worden opgemerkt dat nog meer lagen van de wijk kunnen worden besproken in verder onderzoek zoals bijvoorbeeld vrije tijd, cultuur, gemeenschappelijke voorzieningen ... De thesis beperkt zich echter tot de aangehaalde vijf thema's. Binnen deze thema's wordt een antwoord gezocht op de volgende vragen:

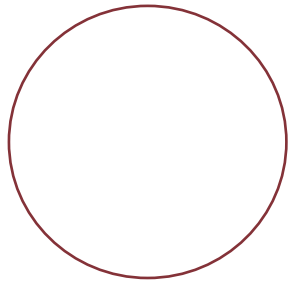
Op welke manier manifesteren de plannen van het O.C.A. zich in de fysieke ruimte van vandaag? Welke lessen kunnen we hieruit leren voor de toekomst? Werken de O.C.A. wijken vandaag nog steeds als een *cité satellite*? Of zijn de wijken afhankelijk geworden van de omgeving? Heeft de niet-klassieke werkwijze van het O.C.A. een aantal implicaties voor de verschillende thema's?

Sinds zijn onafhankelijkheid is de stad Kisangani in een versneld tempo verder gegroeid zonder enige vorm van verstedelijking die van bovenaf werd aangestuurd. Dit wil zeggen dat de wijken zijn verder gegroeid op een organische, zelfstandige manier. Het lijkt erop dat na de onafhankelijkheid voornamelijk nog stedenbouwkundige ingrepen in het belang van de overheid zijn gebeurd.¹ Vandaag zijn de stedenbouwkundige diensten niet voorzien van voldoende geld en middelen om nieuwe plannen voor de stad te maken. Ook goed opgeleide stedenbouwkundigen zijn vandaag nog niet te vinden. De opleiding stedenbouw wordt sinds kort enkel gegeven in de universiteit van Kinshasa. Er is dus nog steeds een gebrek aan middelen en opleidingen om de kaarten uit 1960 op te volgen. We kunnen wel opmerken dat in 2008 een *Plan de Développement Urbain*, of kortweg PDU is opgemaakt voor de stad Kisangani. Dit plan wordt uitgebreid aangehaald in het derde deel van deze thesis. Uit de interviews komt naar boven dat ook deze plannen slechts louter een tekening op papier blijven, ze worden niet uitgevoerd door het gebrek aan middelen en opleidingen.

De voorbije vijftig jaar was Kisangani vaak het strijdtoneel van gevechten en perioden van onrust. In de stad zijn vandaag nog steeds littekens van de verscheidene oorlogen zichtbaar. De laatste strijd in Kisangani dateert van 2002, wanneer Rwanda en Oeganda de strijd om het monopolie op de diamantenhandel uitvecht in de Zesdaagse oorlog. Deze oorlogen zijn deels ook de oorzaak van een demografische explosie in de stad. Door de onveiligheid die heerst in de omgeving van Kisangani, zijn de mensen naar de stad gevlucht, om een veilig oord op te zoeken.²

1 Zie onder andere *Schéma Directeur* uit 1976. Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu, p. 80.

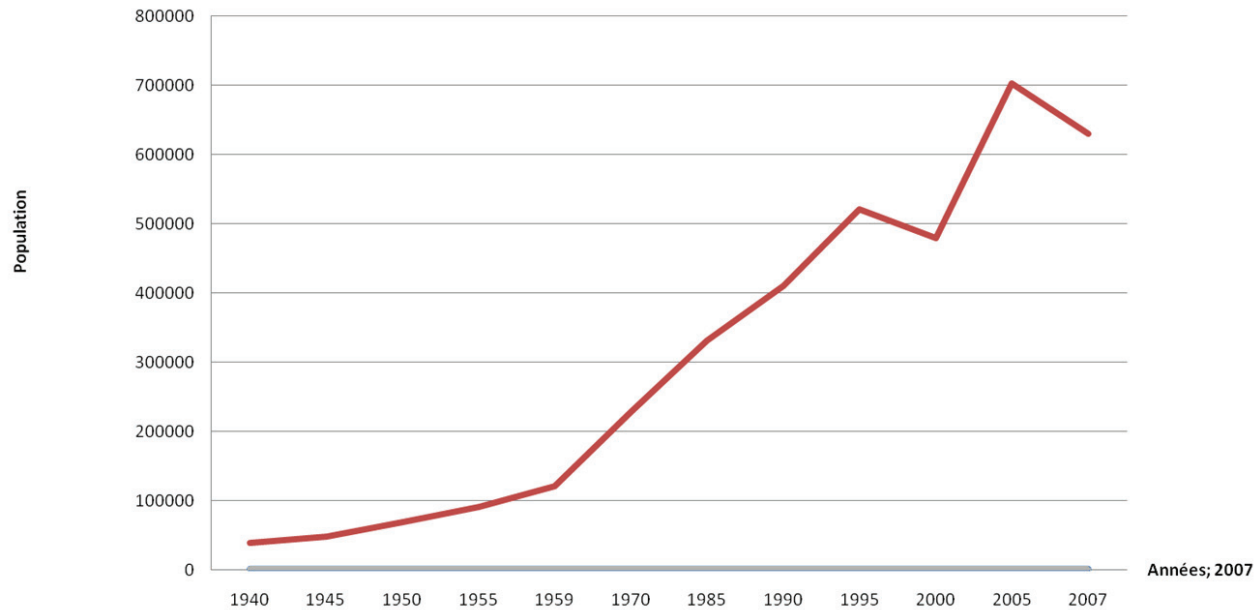
2 Vrij naar: DE BOECK, F., *Stad zonder stedenbouw*, in: Etnische Perspectieven n°15, Overlegcentrum voor Ethiek, april 2005, p.126.

INLEIDING

De O.C.A. wijken vandaag

1. Bevolkingsevolutie

Population Total; 628367

Jaar	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2005	2007	2010
Bevolking	37 835	67 080	120 228	227 162	314 594	435 566	640 542	701 379	628 244	?

(Bron: Evolution de la population de Kisangani. *PDU Rapport final de l'étude format A3*, Bureau l'Urbanisation et Habitat, 2008.)

Uit de overzichtstabel kunnen we afleiden dat de bevolking sinds 1960 is verzesvoudigd. De oppervlakte van de stad is daarentegen slechts verdubbeld ten opzichte van 1960. Dit wil zeggen dat de bevolkingsdensiteit in de stad sterk is toegenomen in de laatste vijftig jaar. In de tabel uit het onderzoek naar aanleiding van het *Plan de Développement Urbain* (PDU) wordt de bevolking weergegeven tot het jaar 2007. Voor het jaar 2010 zijn tijdens mijn verblijf gegevens teruggevonden van het *Institut National de Statistique* die een bevolking van 1 248 178 inwoners veronderstellen. Maar deze cijfers stroken niet met de gegevens van het PDU.³

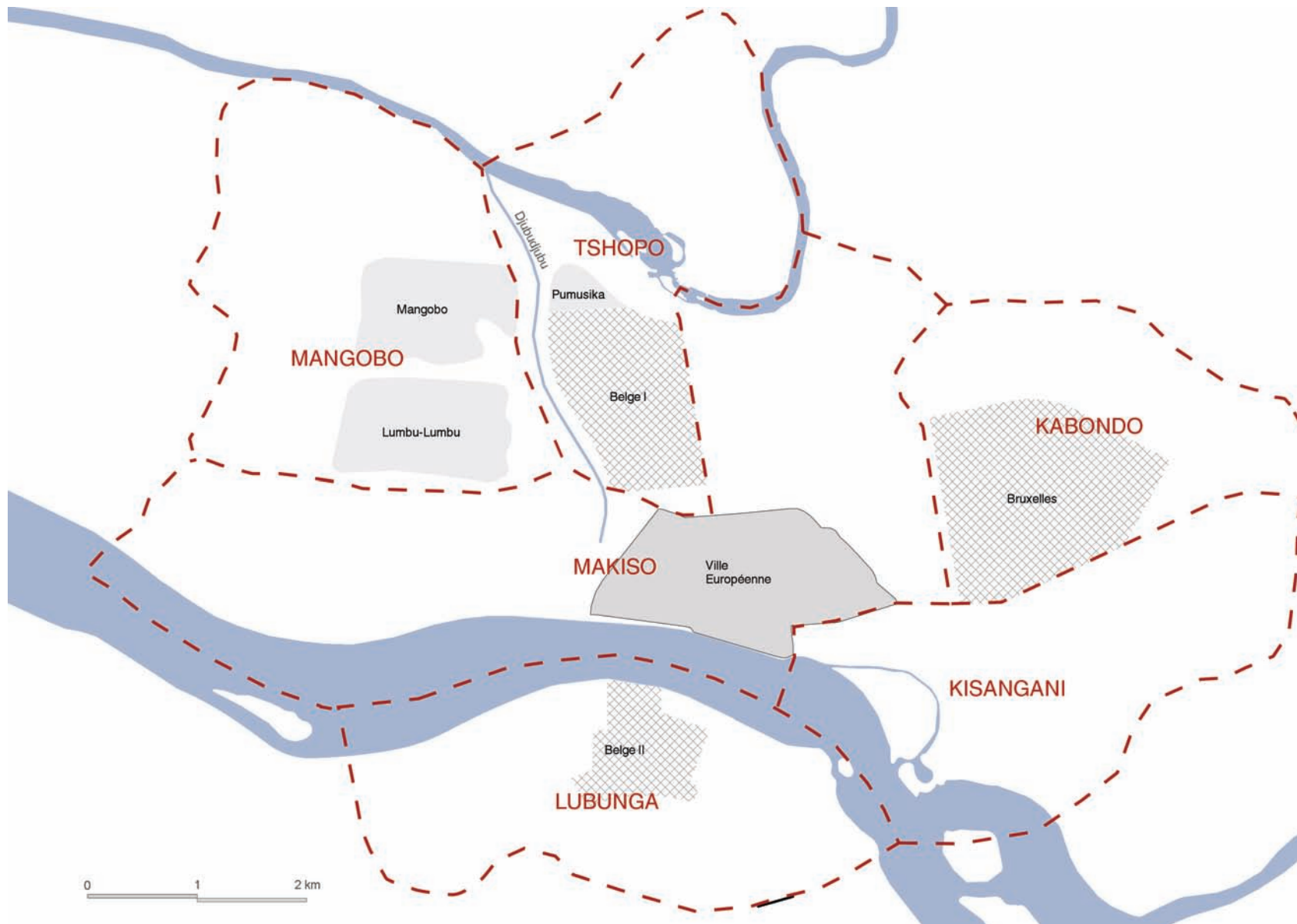
In de periode 1995-2000 kunnen we een sterke daling in de bevolking opmerken. Deze daling is te wijten aan twee grote oorlogen die dateren van deze periode, die duizenden slachtoffers hebben gemaakt. Vanaf het jaar 2005 is opnieuw een terugval waar te nemen. Deze daling van de laatste jaren is vermoedelijk te wijten aan de economische crisis in de stad.

De volledige industriële sector is zo goed als verdwenen, wat zorgt voor een forse daling van de werkgelegenheid in de stad. Het aantal werklozen neemt sterk toe en de stad wordt niet meer beschouwd als een toevluchtsoord om werk te vinden.

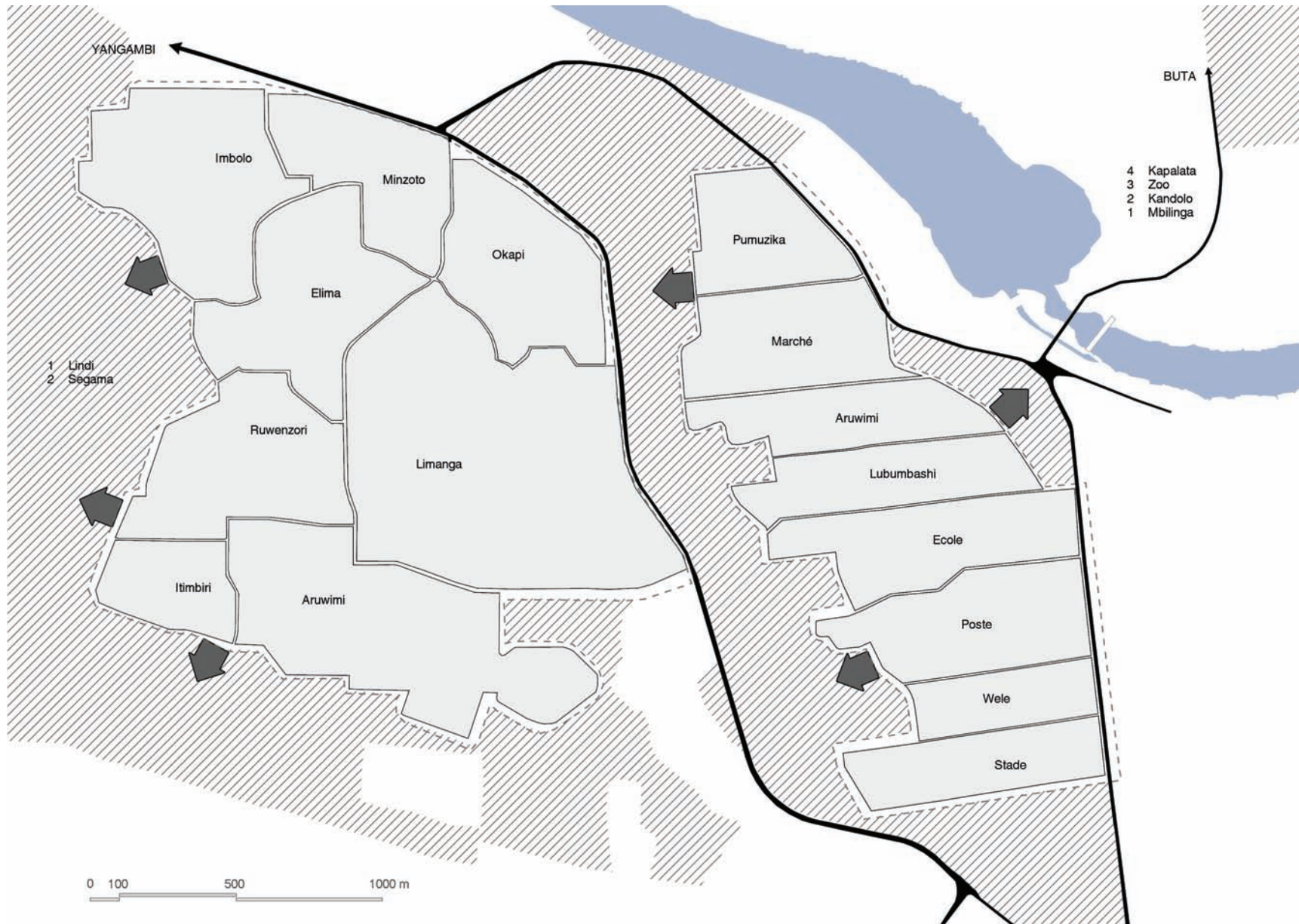
2. Administratieve indeling

Vandaag is de stad Kisangani opgedeeld in zes *communes*. De *commune* Makiso is centraal gelegen en omvat het voormalig Europees centrum. De *commune* Lubunga, ten zuiden van Makiso, is als enige gelegen aan de overkant van de Congostroom. De *communes* Kisangani en Kabondo (met de voormalige *cité* Bruxelles) vormen de uitlopers in het oosten van de stad. Ten slotte wordt de stad vervolledigd met de twee O.C.A. wijken met hun uitbreidingen, de *communes* Tshopo en Mangobo.

³ Voor de gegevens en het cijfermateriaal is het belangrijk te vermelden dat de bronnen zeer sterk variëren. Dit is enerzijds te wijten aan de administratieve grenzen die door iedereen anders worden geïnterpreteerd en bijgevolg niet duidelijk zijn afgelijnd. Anderzijds zijn sommige tellingen gebaseerd op schattingen. We kunnen hier spreken over zeer uiteenlopende cijfers. In de bronnen van het *Institut National de la Statistique* is de bevolking van de stad Kisangani vastgelegd op 1 186 479 inwoners. Het uitgebreid onderzoek van het PDU en andere bronnen geven een bevolkingscijfer van 628 367 inwoners. De gegevens van het *Institut National de la Statistique*, verkregen tijdens mijn verblijf, zijn minder betrouwbaar en berekend op basis van schattingen. Bijgevolg wordt in de thesis gekozen voor het cijfer dat het meest terug te vinden is: de gegevens van het PDU.

(Eigen verwerking: Op deze kaart zijn de zes *communes* van de stad Kisangani weergegeven. Aangezien er geen consensus is over de exacte ligging van de administratieve grenzen, is tijdens mijn verblijf met behulp van lokale autoriteiten een suggestie gedaan, om toch ongeveer een beeld te kunnen meegeven over de indeling van Kisangani. Op de achtergrondkaart zijn de belangrijkste voormalige entiteiten van het C.E.C. en het O.C.A. weergegeven, maar ook het voormalig Europees centrum om duidelijk te zien tot welke *commune* deze delen van de stad vandaag behoren.)

(De *commune* Mangobo (links) en de *commune* Tshopo (rechts), beiden opgedeeld in *quartiers* en de uitbreidingen. Eigen verwerking van de bron: maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

3. De O.C.A. wijken Mangobo en Tshopo vandaag

Binnen de twee wijken van het *Office des Cités Africaines* zijn sterke evoluties waarneembaar. Mangobo is vandaag uitgegroeid tot een *commune* met tien *quartiers*, waarvan twee *quartiers* op de rand liggen van het stedelijke en het landelijke, *urbano-ruraux*. Deze *quartiers* zijn samen opgedeeld in 56 *blocs* en 126 *avenues*⁴. Mangobo omvat een oppervlakte van 1 123 hectare met een bevolking van ongeveer 134 075 inwoners. De naam Mangobo is afkomstig uit het Swahili en betekent *chaume* of grote bladeren die worden gebruikt om het dak van hun woningen mee af te dekken.

Tshopo bestaat uit twaalf *quartiers*, waarvan er vier behoren tot de uitbreiding in de noordelijke periferie, aan de overkant van de rivier Tshopo. Deze *quartiers* zijn samen opgedeeld in 55 *blocs* en 175 *avenues*.⁵ Niettegenstaande deze *commune* een kleinere oppervlakte omvat dan de *commune* Mangobo, kent deze toch een groter aantal aan straten.⁶

Deze uitbreidingen, *urbano-ruraux*, zijn in tegenstelling tot de wijken van het *Office des Cités Africaines* op een autonome manier door de bevolking zelf verder gezet en nemen elk jaar toe in een verontrustend tempo.

*'Il est vrai que jusque là, je n'ai pas encore reçu une instruction dans le sens de dire «les gens peuvent construire mais il n'y a pas une limite». Actuellement, nous n'avons pas une frontière qui limite les extensions. Les gens construisent comme ils veulent. Nous savons qu'il y a encore des espaces. Kisangani c'est entre le fleuve et la rivière, mais à l'autre côté de la rivière on n'a pas de constructions, les gens sont toujours à l'espace intérieur ici. Seulement à Tshopo, on a construit à l'autre côté de la rivière.'*⁷

Mangobo is de *commune* met de grootste oppervlakte, maar ook het hoogste bevolkingscijfer. De burgemeester van Mangobo haalt dan ook aan in zijn interview dat Mangobo in de nabije toekomst zal worden opgesplitst in twee *communes*. Deze *commune* wordt namelijk te groot met al zijn uitbreidingen om nog tot één administratief geheel te worden gerekend. De *quartiers* Segama en Lindi, de *urbano-ruraux*, zullen hierbij worden toegeëigend aan de toekomstige entiteit.

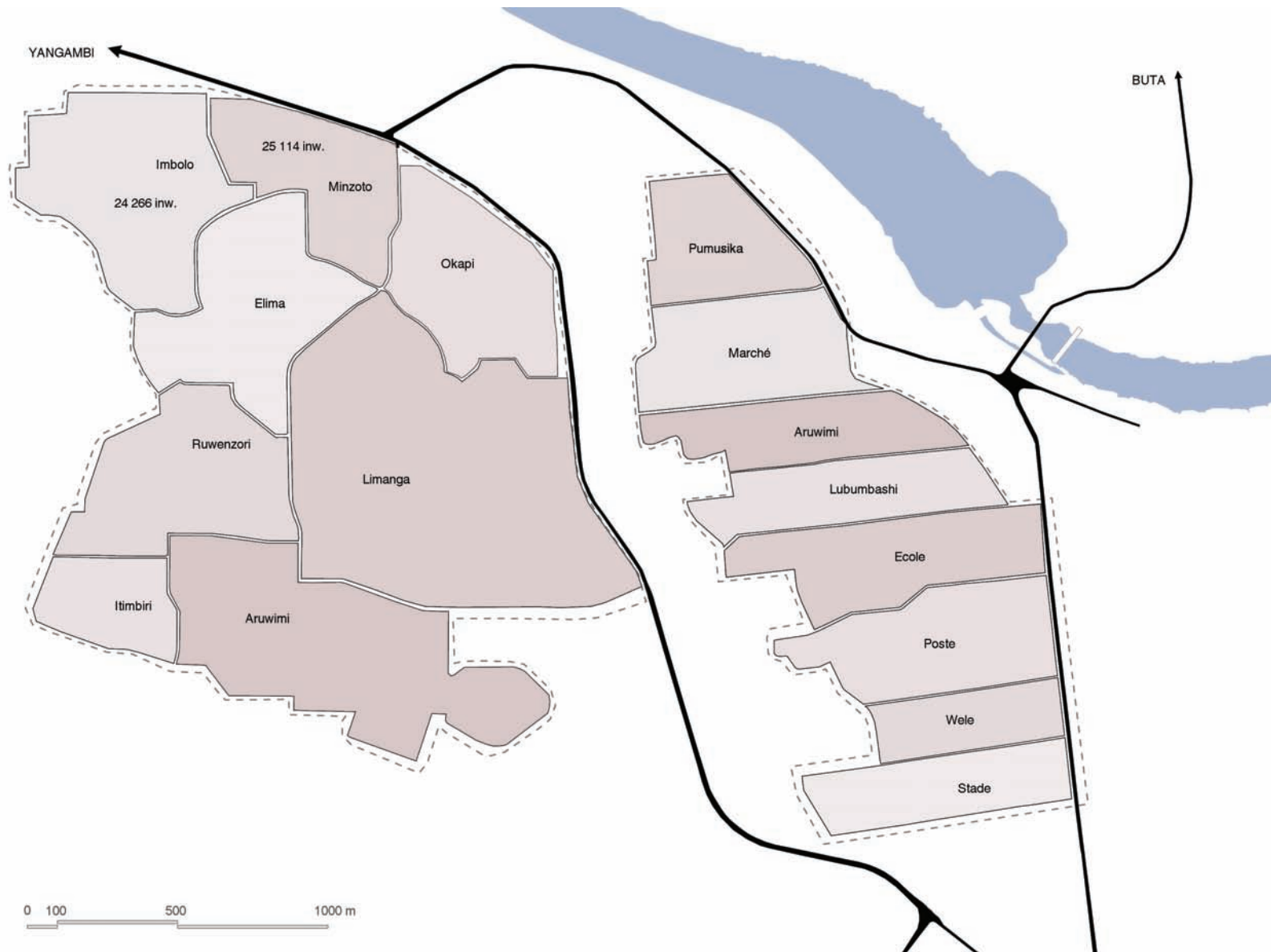
In de *commune* Mangobo is *quartier* Aruwimi het dichtstbevolkte *quartier* ten opzichte van de voormalige O.C.A. wijk. Indien we de uitbreiding, het *quartier* Segama en Lindi erbij nemen, kunnen we opmerken dat in Segama, de laatst gebouwde uitbreiding, de meeste inwoners kent. *Quartier* Elima heeft het minst aantal inwoners. In de *commune* Tshopo heeft het *quartier* Aruwimi de grootste bevolkingsgroep. *Quartier* Stade is het minst bevolkt. Indien we de vier uitbreidingen, *quartier* Zoo, Kapalata, Mbilinga en Kandolo erbij nemen, kent Mbilinga als laatst toegevoegde uitbreiding het minst aantal inwoners.

4 Rapport annuel Mangobo, 2009.

5 Rapport annuel Tshopo, 2009.

6 Vermoedelijk is dit te wijten aan het feit dat het hier gaat om een reconstructie van een oude *Centre extra- coutumier*, waarbij de straten van de oude *citée* Belge I zo veel mogelijk zijn behouden.

7 Citaat uit: Interview Sébastien Loosa Bolamba, burgemeester van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

(De *commune* Mangobo (links) en de *commune* Tshopo (rechts). Hoe donkerder, hoe hoger het bevolkingscijfer.⁸ Eigen verwerking van bron: Rapport annuel 2009 Mangobo, Rapport annuel 2009 Tshopo.)

8 We kunnen opmerken dat de indeling in *quartiers* niet volledig is overgenomen van de oude O.C.A. kaarten, maar dat deze administratieve grenzen minimaal zijn aangepast. Maar we moeten wel aanhalen dat over deze grenzen ook geen éénduidige mening bestaat op terrein. Met behulp van de chef van het administratief centrum wordt ter plaatse de knoop doorgehakt en is deze kaart opgesteld.

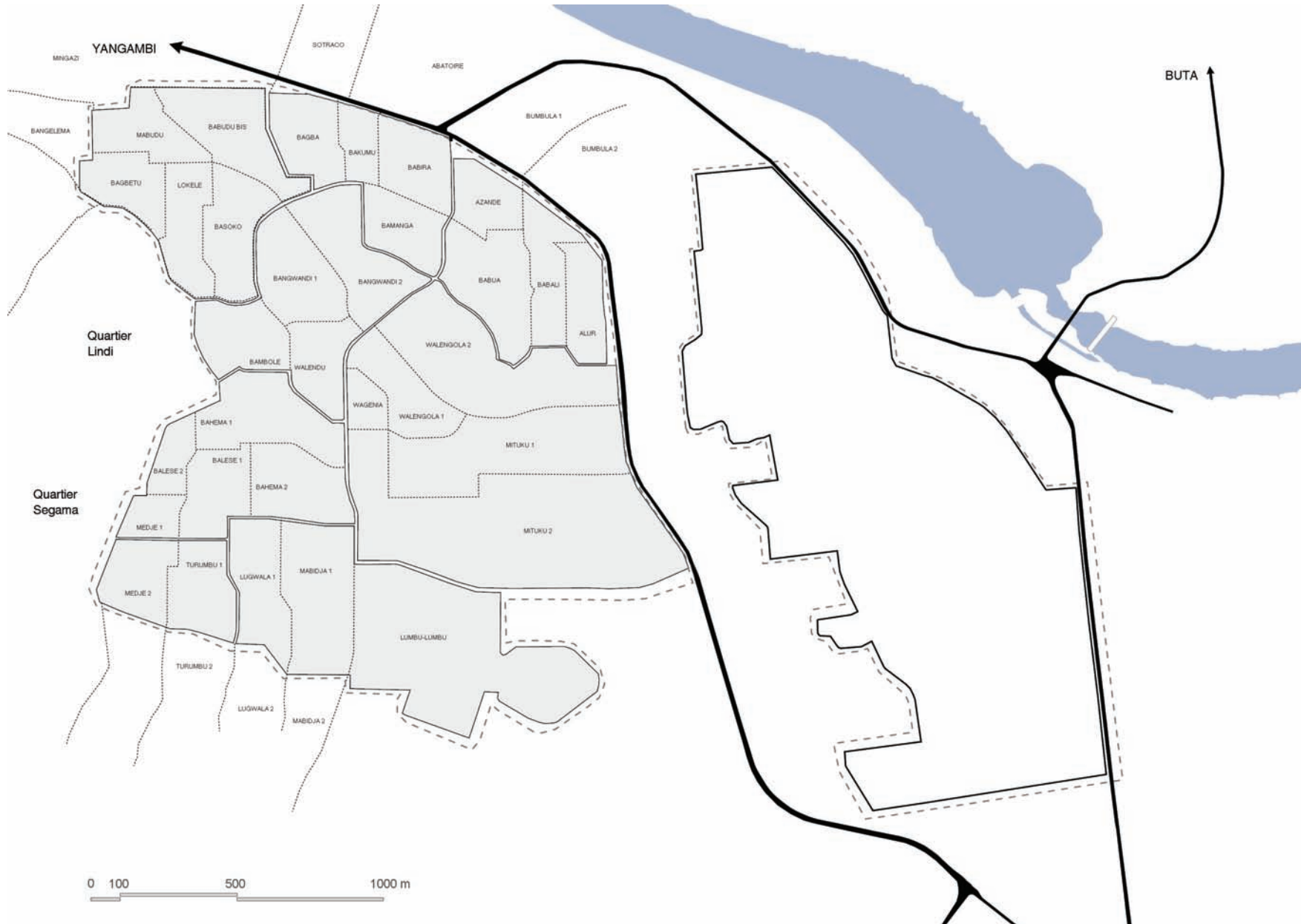
Jaar	1987	2007	2009
Totaal Mangobo	91 885	106 080	134 075
Aruwimi		13 495	16 220
Itimbiri		9 578	9 776
Lindi		12 116	14 291
Segama		8 191	16 794
Imbolo		8 821	8 775
Minzoto		11 541	15 202
Okapi		11 107	14 417
Limanga		12 879	16 152
Ruwenzori		12 042	14 421
Elima		6 310	8 007
Totaal Tshopo	77 610	85 368	82 955
Stade			6 510
Wele			7 796
Poste			7 611
Ecole			7 892
Lubumbashi			7 596
Aruwimi			9 374
Marché			6 952
Pumusika			7 883
zoo			5 017
Kapalata			4 398
Mbilinga			508
Kandolo			11 418

(Eigen verwerking van bronnen: TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 61 en gegevens Rapport annuel 2009 Mangobo, Rapport annuel 2009 Tshopo.)

De grootste bevolkingsgroep in de beide *communes* wordt vertegenwoordigt door de 0-18 jarigen, die ongeveer 58 procent van de totale bevolking bevatten,⁹ met een piek bij de 0-4 jarigen van 19 procent. De volwassen bevolking, van 20 tot 64 jaar, omvat ongeveer 40 procent van de bevolking. De ouderen (+64 jaar) worden slechts vertegenwoordigt met 2 procent. We hebben hier dus te maken met een zeer jonge bevolking in deze wijken. Dit fenomeen is ook op te merken in de rest van de stad.¹⁰

⁹ PDU Rapport final de l'étude format A3, Bureau l'Urbanisation et Habitat, 2008.

¹⁰ PDU Rapport final de l'étude format A3, Bureau l'Urbanisation et Habitat, 2008, p.22.

(De commune Mangobo (links), waarbij de *quartiers* op hun beurt verder worden ingedeeld in 'blocs'. Eigen verwerking van de bron: *Plan de la commune de Mangobo*, Kisangani, (datum ongekend). Foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011: Kaart *commune Mangobo* van de burgemeester van Mangobo.(CD rom))

4. Densiteit

Tableau 1 : Subdivision administrative et population de la ville (2007)

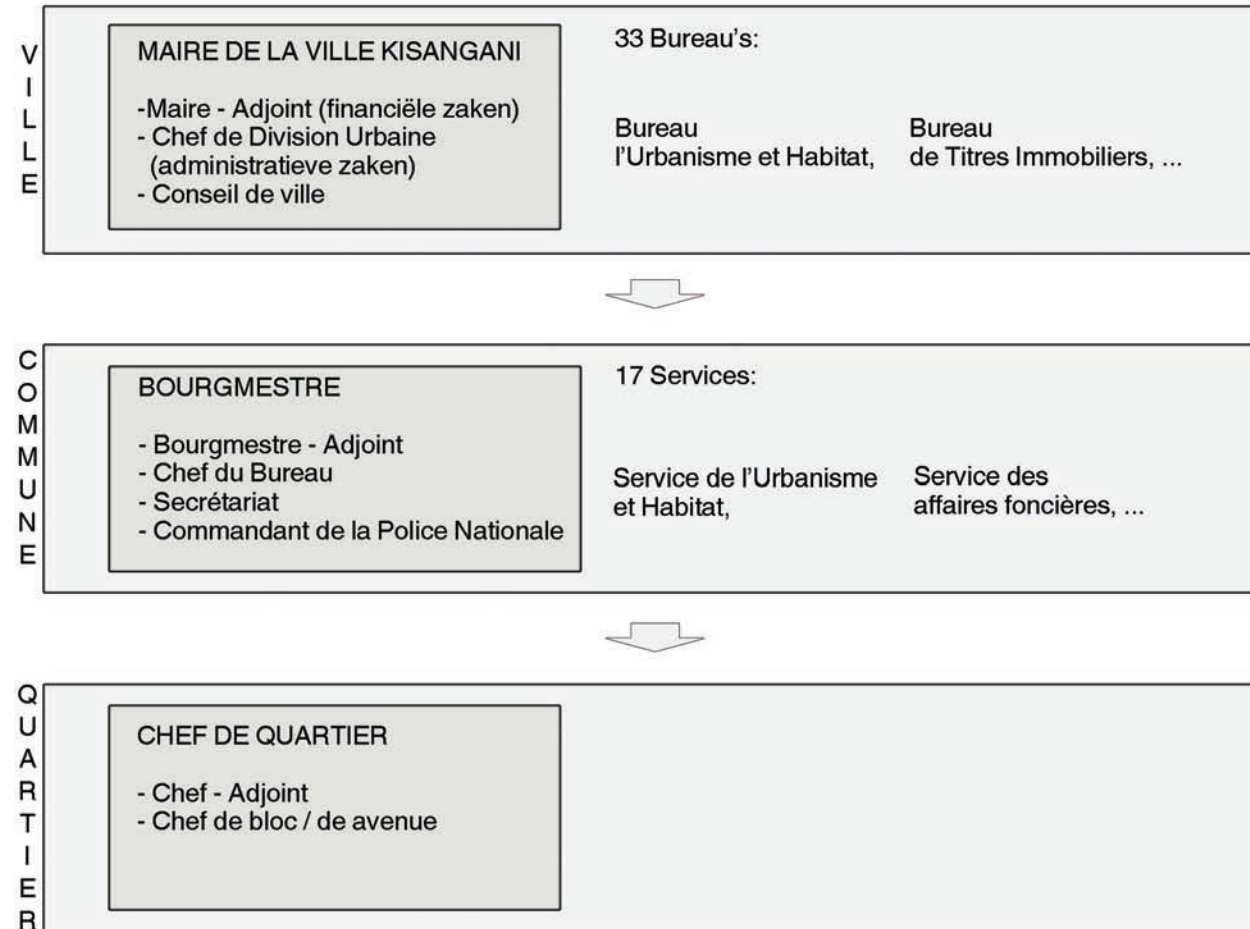
Commune	Population nationale	Population étrangère	Total	Superficie en ha	Densité
Kabondo	98 171	23	98 194	931	105,4
Kisangani	45 004	18	45 022	593	75,9
Lubunga	115 777	0	115 777	710	163
Makiso	77 786	282	78 068	1. 710	45,6
Mangobo	106 080	0	106 080	1. 123	94,4
Tshopo	81 157	110	81 267	330	246,2
Ville de Kisangani	627. 934	433	628. 367	5596	112,2

Source : Rapport annuel, Mairie de Kisangani, 2007.

De stad heeft een gemiddelde dichtheid van 112,2 inwoners per hectare. Deze dichtheid varieert echter sterk per *commune*. De *commune* Tshopo is het dichtst bevolkt met 246,2 inwoners per hectare. Mangobo daarentegen, heeft met al zijn uitbreidingen naar het westen een zeer grote oppervlakte, wat zorgt voor een beperkte dichtheid van 94,4 inwoners per hectare. We kunnen concluderen dat de gemiddelde dichtheid, vooropgesteld in de jaren 1950 door het *Office des Cités Africaines* van 60 inwoners per hectare, reeds sterk is overschreden in de *communes* Tshopo en Mangobo.

5. De lokale actoren

In het kader van volgend onderzoek in deze thesis, is het belangrijk een overzicht te krijgen in verband met de huidige politieke basisstructuur in de stad. In volgend deel worden de belangrijkste actoren aangehaald die relevant zijn in het kader van deze thesis.

(Eigen verwerking van bronnen: PDU Rapport final de l'étude format A3, Bureau l'Urbanisation et Habitat, 2008, p.14 en Rapport annuel 2009 Mangobo, Rapport annuel 2009 Tshopo.)

De stad Kisangani heeft te maken met een hiërarchisch systeem. Kisangani heeft aan het hoofd een *maire de la ville*, gevestigd in de *commune* Makiso. De *maire* wordt bijgestaan door een *maire-adjoint* die hoofdzakelijk de financiële zaken op zich neemt en een *Chef de Division Urbaine* die instaat voor de administratieve zaken. Daarnaast zijn er 33 diensten die instaan voor de verschillende vakgebieden op niveau van de stad.

Elk van de zes *communes* worden beheerd door een eigen burgemeester. In de Mangobo is de huidige burgemeester Dhr. Sébastien Loosa Bolamba. In de *commune* Tshopo is de enige vrouwelijke burgemeester in de stad te vinden, Mevr. Godelive Mosunga Kyana. De burgemeester staat in voor de handhaving van de openbare orde en de belangen van de bevolking. Daarnaast wisselt de burgemeester informatie uit tussen de bevolking en de *maire de la ville*. In zijn bevoegdheden wordt hij bijgestaan door de *Bourgmestre-Adjoint*, een *Chef du Bureau*, een *Secrétariat* en een *Commandant de la Police Nationale*. Op het administratief bureau van de *commune* zijn tal van technische diensten aanwezig die elk hun eigen specifiek vakgebied beheren. Belangrijk voor het onderzoek is het *Service de l'Urbanisme et Habitat*, die instaat voor het controleren van de wettelijke bezetting van de verschillende percelen op terrein.¹¹ Ook *le Service des affaires foncières* is een belangrijk orgaan in deze thesis. Deze dienst is verantwoordelijk voor de indeling en de afbakening van de kadastrale percelen. Ze staan in voor de bewaring van de *titres fonciers*¹², de *dossiers parcellaires*¹³ en een inventaris van de publieke en private terreinen in eigendom van de stad. Deze beide diensten staan ook onder toezicht van het *Bureau l'Urbanisme et Habitat* en het *Bureau de Titres Immobiliers* op het niveau van stad.

Elke *commune* is op zijn beurt ingedeeld in *quartiers*. Deze *quartiers* staan elk onder toezicht van een *chef de quartier*. Deze *chef de quartier* heeft de taak toezicht te houden op de bevolking binnen zijn *quartier* en de overheid op de hoogte te houden van de publieke orde. Daarnaast is de chef een tussenpersoon voor de bevolking met de overheid, de burgemeester. Enerzijds verdedigt de chef de belangen van de bevolking ten opzichte van de burgemeester, anderzijds brengt de chef de informatie en beslissingen van de overheid door aan de bevolking. De chef wordt in zijn bevoegdheden bijgestaan door een *chef-adjoint*.¹⁴ Daarnaast heeft de chef onder zijn verantwoordelijkheid een aantal *chef de blocs* en *chef des avenues*, die op nog kleinere schaal de bevolking vertegenwoordigt.¹⁵

11 Interview Lowatylakose, *Service l'Urbanisme et Habitat* van de commune Tshopo.

12 Het wettelijk document die bewijst dat je de eigenaar bent van een stuk grond.

13 De documenten die aantonen over welk gebied het exact gaat. De afbakening van het perceel.

14 *Rapport annuel* Tshopo, 2009.

15 Interview Adonis Libote Belinda, *Chef du quartier* Imbolo in Mangobo.

(Bureau Chef de quartier de la Poste in Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

6. Het Comité Local de Développement, een eerste bottom-up benadering

Onlangs, in oktober 2010, is een belangrijk nieuw orgaan ontstaan op het niveau van de *commune*, het *Comité de Développement Urbain*. Dit Comité vormt een overlegorgaan tussen de gemeentelijke overheid, de bevolking en de ONG's¹⁶ binnen de *commune*. Het CLD is ontstaan binnen het kader van de decentralisatie van de administratieve eenheden.¹⁷

¹⁶ NGO : *une organisation non gouvernementale*.

¹⁷ Deze decentralisatie werd op de eerste bijeenkomst gedefinieerd als de effectieve overdracht van verantwoordelijkheden, gezag, bevoegdheden en middelen van de stad naar het gemeentelijk niveau (de *commune*), met als doel de participatie van de burgers in het beleid van de *commune* te introduceren. Het opstarten van een CLD in de *commune* is één van de voorwaarden die moet bijdragen tot het succes van deze decentralisatie.

*'C'est à dire, nous sommes comme un intermédiaire entre la population et l'autorité. Pour tous les problèmes liés à la vie de l'homme.'*¹⁸

De doelstellingen van het *Comité* zijn zeer ambitieus. Enerzijds krijgt de bevolking inspraak om de ontwikkelingen binnen de *commune* te bevorderen en de kwaliteit van het leven te verbeteren. Anderzijds worden lokale ontwikkelingsplannen opgesteld vanuit de lokale overheid in samenwerking met de private sector en de maatschappij. Men wil de bevolking betrekken bij het vastleggen en het realiseren van deze ontwikkelingsdoelstellingen.

*'Alors il faut que la population elle-même puisse présenter des problèmes auxquels elle est entrain de connaître dans son milieu.'*¹⁹

In dit project worden vier strategische punten benadrukt. Het *Comité* wil ten eerste de kwaliteit van de administratieve diensten en de ontwikkeling van de capaciteit van de hulpmiddelen op niveau van de lokale overheid verbeteren. Daarnaast wil men de traditionele economische activiteiten binnen *commune* versterken. Verder wil men een goed beleid ontwikkelen inzake de toegang tot de sociale basisvoorzieningen. En ten slotte wil men sociale en culturele initiatieven stimuleren binnen de gemeente. De meeste leden binnen het CLD worden democratisch verkozen door de bevolking. Het *Comité* is samengesteld uit achttien leden binnen alle lagen van de bevolking en een klein deel ambtenaren van de lokale overheid.

Vandaag is het project nog in een opstartfase. Een eerste onderzoek is zonet afgerond, maar de resultaten zijn nog niet beschikbaar. Het is nog veel te vroeg om te oordelen of dit *Comité Local de Développement* erin zal slagen om de levensomstandigheden binnen de wijken te verbeteren. Theoretisch gezien lijkt het alvast een geslaagd initiatief.

COMMUNE
Membres de droit: 7
De burgemeester
3 vertegenwoordigers van de belangrijkste lokale religieuze instellingen
1 vertegenwoordiger van de publieke administratie
2 vertegenwoordigers van vrouwenverenigingen
2 vertegenwoordigers van jongerenverenigingen
Membres élus: 18
2 vertegenwoordigers van de chef de quartiers
3 vertegenwoordigers van de religieuze instellingen
2 vertegenwoordigers van de lokale ONG's
2 vertegenwoordigers van handelaren
3 vertegenwoordigers van vrouwenverenigingen
2 vertegenwoordigers uit de landbouw
2 vertegenwoordigers van jongerenverenigingen
1 vertegenwoordiger van de gemeentelijke ambtenaren

(Eigen verwerking van bron: *Termes de référence de la mise en place des Comités Locaux de Développement (CLD)*, Cabinet du Ministre, 11 maart 2010.)

18 Citaat uit: Interview Mbala Makambo, *Président* van het *Comité Local de Développement* in Mangobo.

19 Citaat uit: Interview Mbala Makambo, *Président* van het *Comité Local de Développement* in Mangobo.

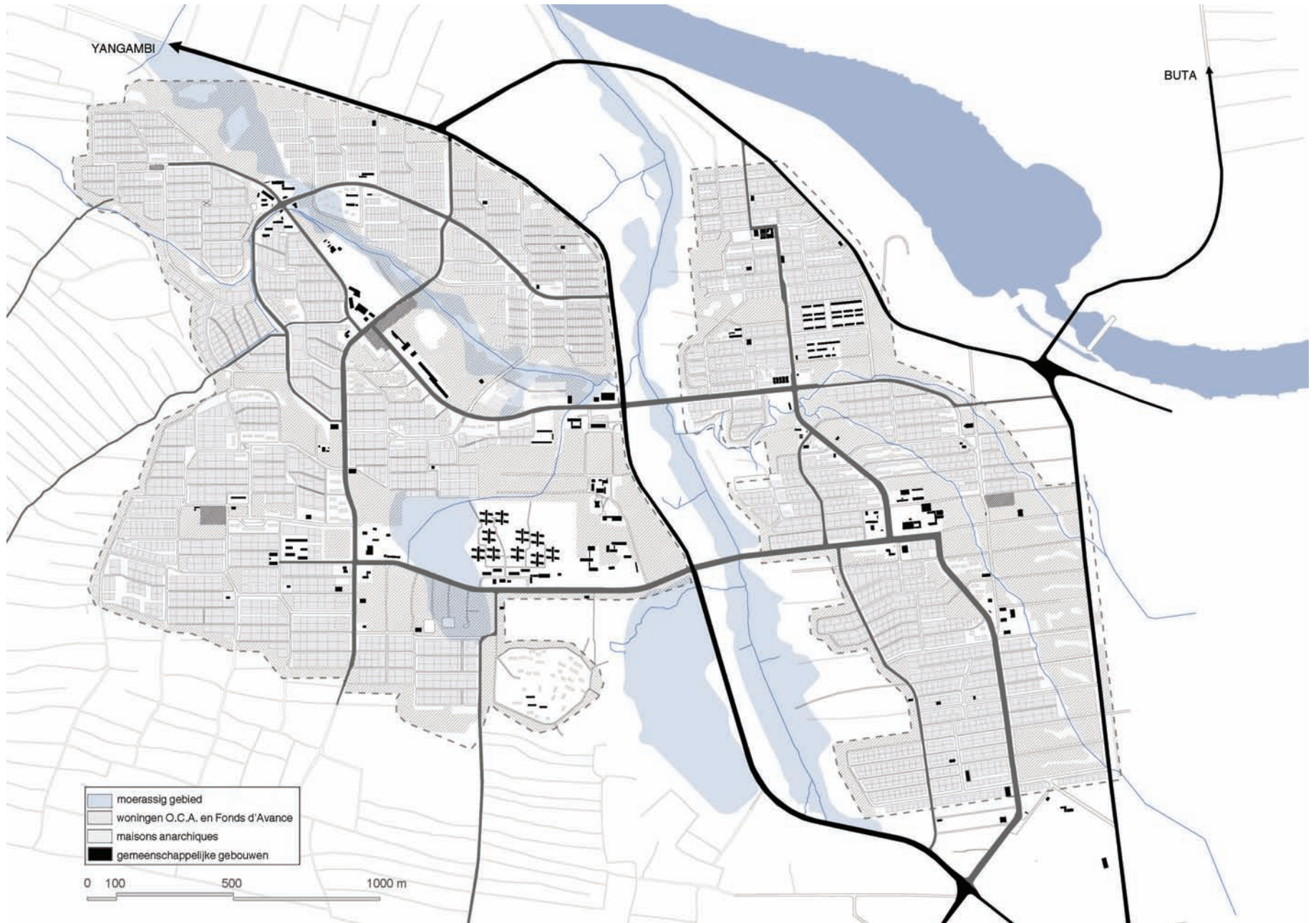
7. Conclusie

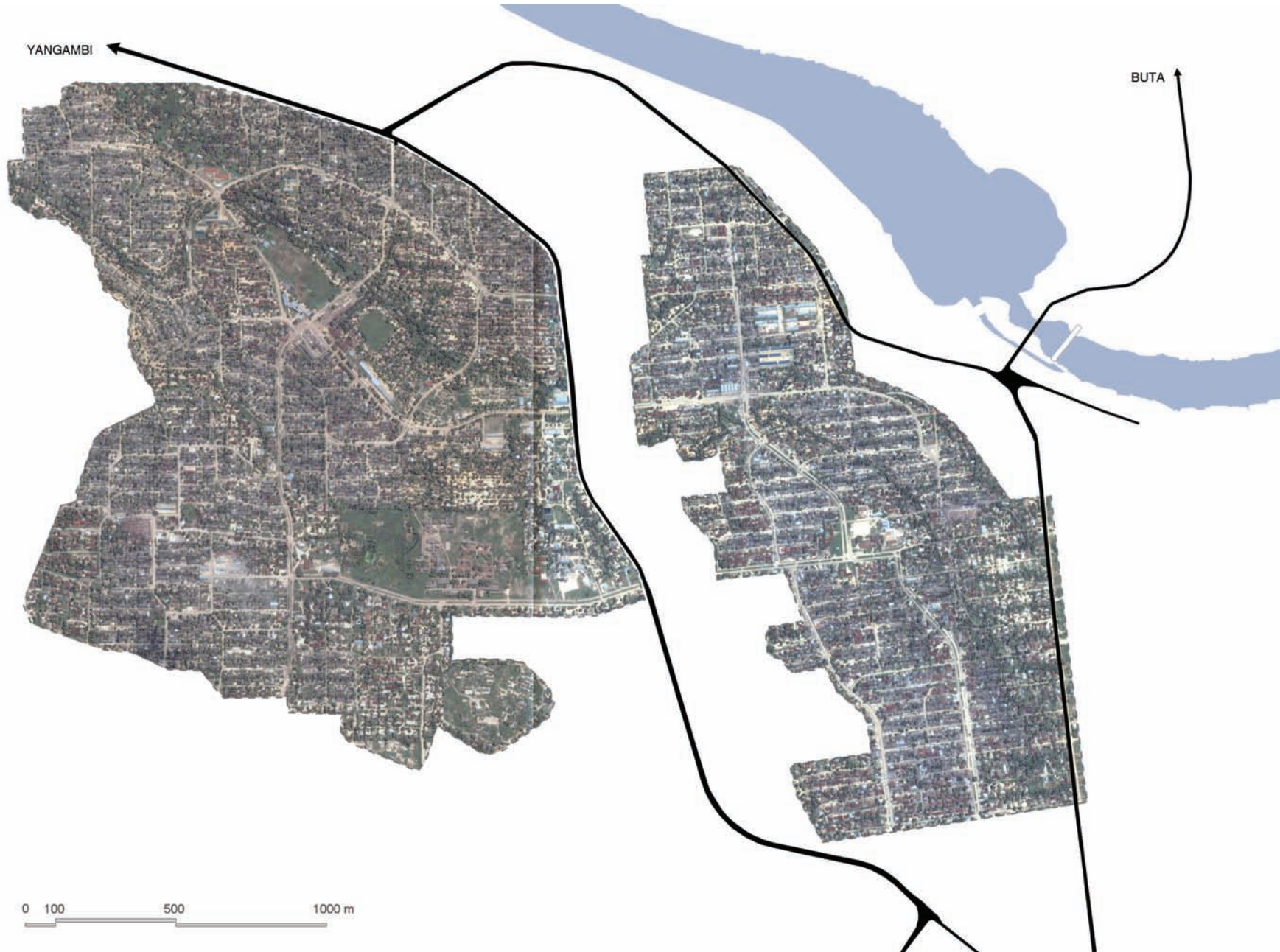
We kunnen concluderen dat de wijken van het *Office des Cités Africaines* vandaag een enorme uitbreiding kennen. Door deze nog steeds toenemende bevolking, wordt vandaag de stad geconfronteerd met een massale toe-eigening van de groene, open en beschikbare ruimte door de inwoners van de stad. Hierdoor is ook de bevolkingsdensiteit binnen de wijken enorm sterk toegenomen. In de periode van het *Office des Cités Africaines*, werd de wijk Mangobo ontworpen voor 8 000 inwoners. Vandaag kent deze *commune*, samen met zijn uitbreidingen, 134 075 bewoners.

De O.C.A. wijken zijn gerealiseerd binnen het kader van de huisvestingsproblematiek. De aanpak in Kisangani is niet via de traditionele manier gebeurd, net door de unieke ligging van Kisangani op een schiereiland. De nieuwe *neighbourhood unit* komt daardoor dicht te liggen bij het centrum van de stad. Kunnen we hier nog spreken van een *neighbourhood unit*? Zijn de O.C.A. wijken in de afgelopen vijftig jaar aangetast door het centrum? Is het O.C.A. geslaagd in zijn opzet? Of heeft de stad het stedenbouwkundig plan naar haar eigen hand gezet? Wat is de betekenis van de plannen van het O.C.A. uit de koloniale periode in de fysieke ruimte van Kisangani vandaag?

Slechts door een grondige analyse is het mogelijk om een antwoord te vinden op deze cruciale vragen. In de volgende thema's wordt dieper gegraven naar de onderliggende lagen van deze O.C.A. wijken.

(*Commune Mangobo en Tshopo anno 2011*. Eigen verwerking van bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en observaties, foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.) ▷

(*Commune Mangobo en Tshopo anno 2011*. Eigen verwerking van bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011.)

1

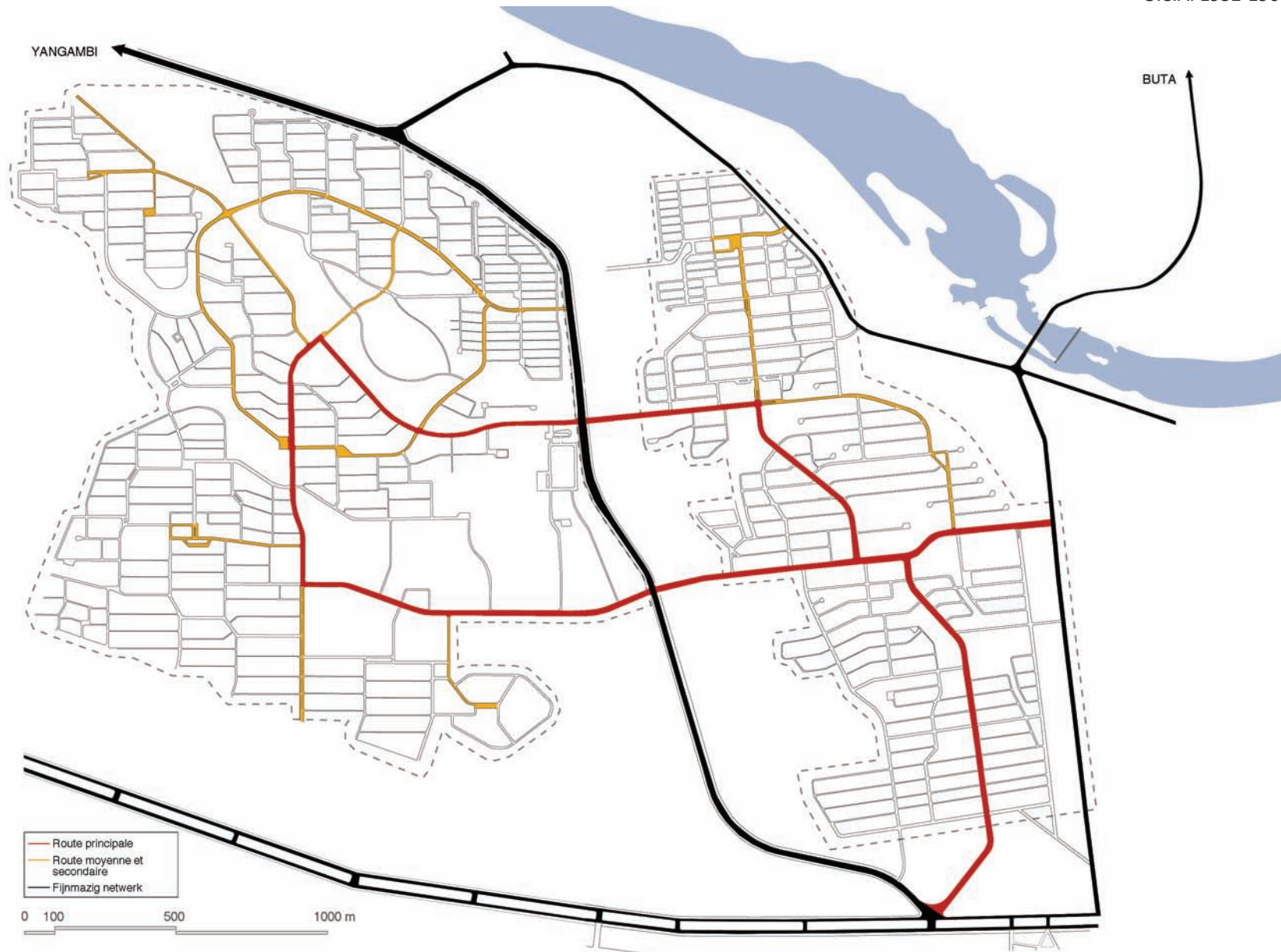
INFRASTRUCTUUR

Het *Office des Cités Africaines* hecht een belangrijke aandacht aan de infrastructuur in de *cité satellite*. Er wordt voor gezorgd dat enkel het bestemmingsverkeer circuleert in de wijk, doorgaand verkeer wordt omgeleid rond de *cité*. Vervolgens wordt er onder meer voor gezorgd dat voetpaden zo weinig mogelijk grote wegen moeten kruisen.

‘2° Cheminements piétonniers vers les écoles recoupant le moins possible les voies de trafic automobile.’¹

Heeft de hiërarchie in het wegennetwerk van het *Office des Cités Africaines* de laatste vijftig jaar stand gehouden?
Hoe manifesteert de infrastructuur van het *Office des Cités Africaines* zich in de fysieke ruimte van vandaag?

¹ Citaat uit: Een brief van *l’administrateur-gérant* X. Lejeune de Schiervel en de *président* van het O.C.A. Brussel, Peigneux aan de directie van het O.C.A. in Stanleyville, *Direction de Stanleyville*, 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

(Infrastructuur van het O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

(Infrastructuur anno 2011. Eigen verwerking van bronnen: google maps en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011 en Kisangani, Monuc, 2003.)

De aanleg van de infrastructuur in de O.C.A. wijken heeft een aanzienlijke vertraging opgelopen. Pas in de loop van het jaar 1953 krijgt het O.C.A. de bevoegdheid om, op de terreinen die voor hen ter beschikking worden gesteld, ook verantwoordelijk te zijn voor de aanleg van alle infrastructuur en publieke gebouwen.¹ De koloniale overheid komt tot het besef dat het bouwen van woningen alleen, zonder aangepaste voorzieningen voor een onleefbare situatie zorgt. De aanleg van de infrastructuur beperkt zich vanaf dan niet meer tot de constructie van de wegen, maar de realisatie van een bijhorend rioleringsnetwerk, water- en elektriciteitsvoorzieningen, ... behoren nu ook tot hun takenpakket. In het jaar 1954 verschijnen de eerste realisaties hiervan op terrein.

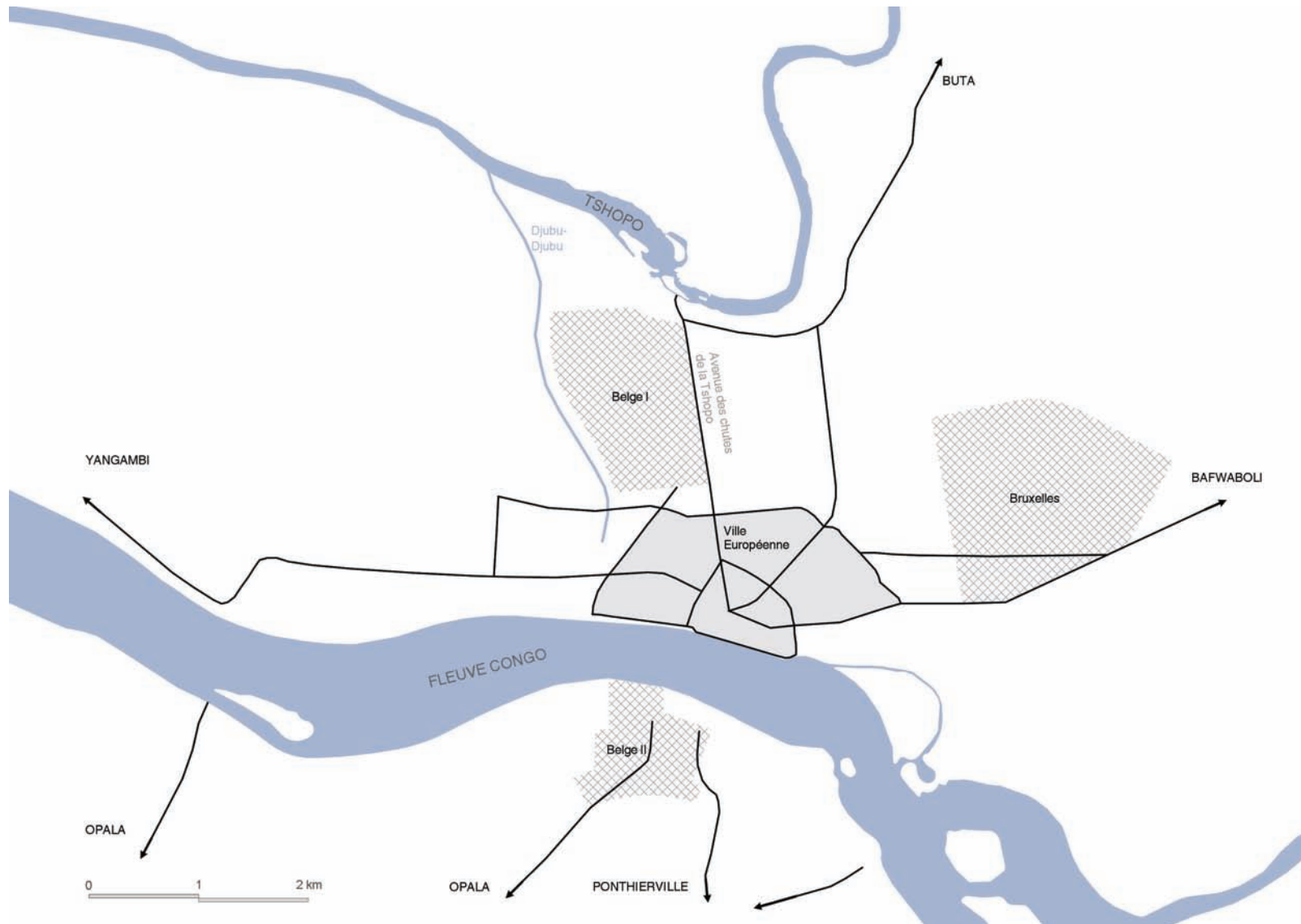

(Op de foto is te zien hoe deze woningen nog niet voorzien waren van de nodige infrastructuur. Bron: *Sud du lot B: quartier 2 Mangobo*, 15 mei 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 767, liasse 3204.)

¹ Voor meer informatie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani:1951-1976. Leegstand, p.71.

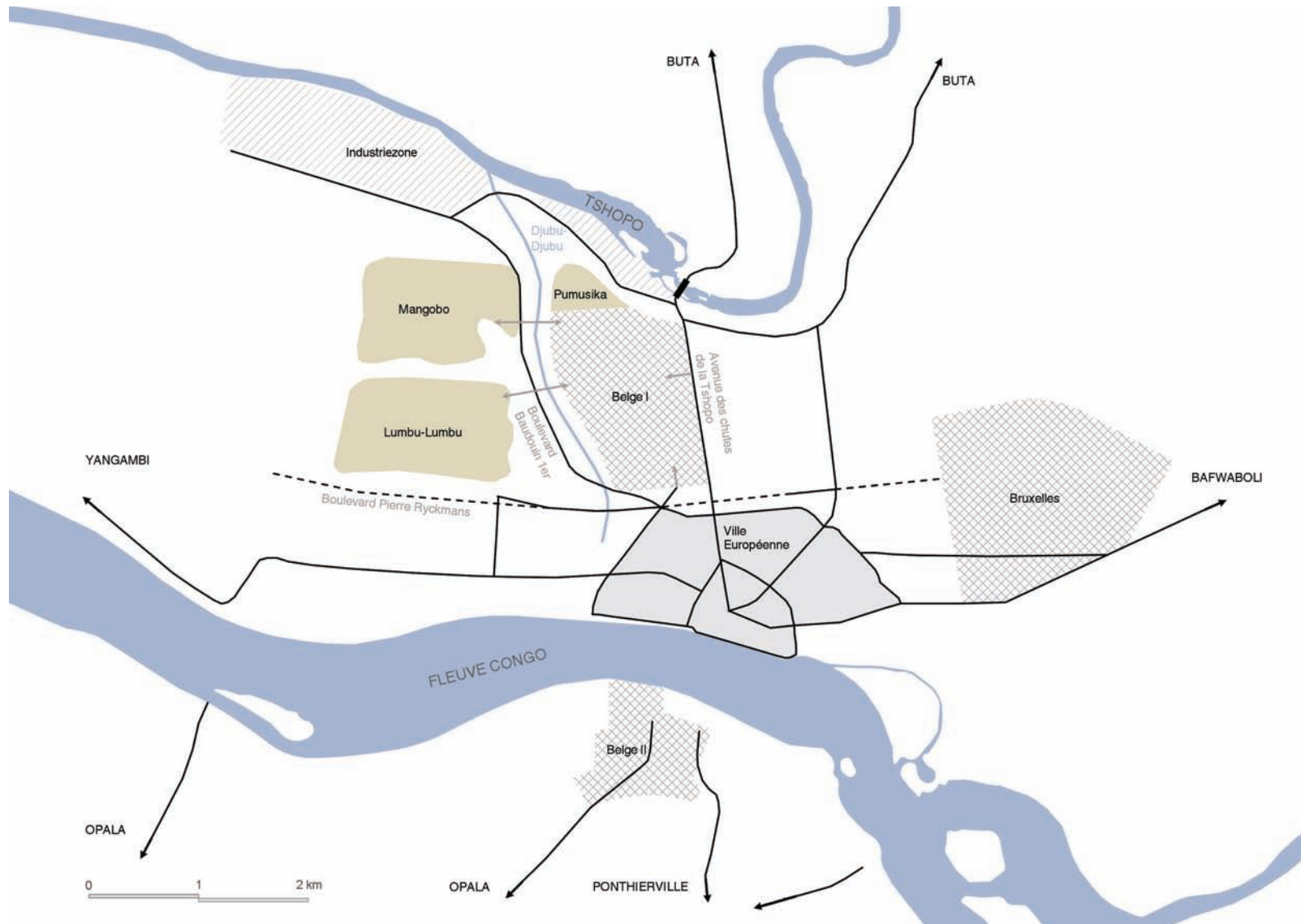
1. De uitbreiding van het O.C.A. vraagt om nieuwe toegangswegen

Kisangani vóór 1950

(Kisangani met zijn Centre extra-coutumier. Eigen verwerking van de bron: Stanleyville. Emplacement des cités indigènes, (datum ongekend) in: AA, Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 317, C.)

Kisangani met de O.C.A. wijken: 1952-1960

(De verbinding van de wijken met het centrum van Kisangani. Eigen verwerking van de bron: Stanleyville. Emplacement des cités indigènes, Kisangani, 11 mei 1956. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 317 C.)

Door de uitbreidingen van de *cité Belge I* in het westen, ontstaat de nood aan een betere ontsluiting. Vanuit het Europees centrum lopen de hoofdwegen radiaal naar de verschillende *cités indigènes*. De *Avenue des chutes de la Tshopo* was voor de jaren 1950 de enige verbindingsweg tussen het Europees centrum en de oude *cité Belge I*. De plannen van het O.C.A. brengen daar verandering in. De nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu worden fysiek gescheiden van het oude *cité Belge I* door een grote centrale nieuwe as, de *Boulevard Baudouin 1er*, die de Europese stad verbindt met de industriële zone in het noorden aan de rivier Tshopo. Deze as, parallel met de rivier Djubu-Djubu, vormt een primaire ontsluiting naar de nieuwe O.C.A. wijken. Op deze as wordt in 1957 het *centre communautaire* van de administratieve eenheid Belge I aangelegd.²

Op de kaarten van het O.C.A. is ten zuiden van de *cité Belge I* een nieuwe weg voorzien. Deze *Boulevard Pierre Ryckmans*³ loopt van west naar oost doorheen het gebied tot aan de *cité Bruxelles*. De boulevard is in de praktijk nooit gerealiseerd. Een reden daartoe is nog niet teruggevonden in het archiefmateriaal.

De brug *Bailey* over de Tshopo, met de nieuwe weg naar Buta, wordt aangelegd in het jaar 1952. Deze brug situeert zich tussen de watervallen van Tshopo en de waterkrachtcentrale, gebouwd in dezelfde periode.

Bij het kruispunt met de *Boulevard Pierre Ryckmans*⁴, ten zuiden van het gebied, en de *Boulevard Baudouin 1er*, ontknoopt zich de nieuwe hoofdtoegang tot de oude *cité Belge I*. Dwars op de *Boulevard Baudouin 1er* zijn twee toegangen tot de nieuwe wijken voorzien. De eerste weg geeft enerzijds toegang tot de wijk Lumbu-Lumbu en aan de andere kant naar de *cité Belge I*. De tweede dwarse weg heeft toegang tot de wijk Mangobo enerzijds en de wijk Pumusika anderzijds.

² Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Le Centre Communautaire du Belge I*, p.65.

³ Op de bijhorende kaart van het O.C.A. is deze kaart deels in stippellijn aangeduid. De volle lijn zijn delen die reeds bestonden, de stippellijnen vervolledigen deze nieuwe boulevard.

⁴ Pierre Ryckmans (1891-1959) was vooral gekend omdat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog gouverneur-generaal was van het Belgisch Congo tot 5 juli 1946. (Bron: VAN BILSEN, A.A.J., *Revue belge de philologie et d'histoire*, Volume 74, N 74-2, 1996, pp.445-464)

2. Het O.C.A. streeft naar een *économie de voirie*

Voor de uitbouw van de infrastructuur zijn grondige studies noodzakelijk. Het O.C.A. legt immers een grote prioriteit in het streven naar een *économie de voirie*,⁵ wat resulteert in lange berekeningen om de aanleg van de infrastructuur zo minimaal mogelijk te houden. Op het moment van de bouw van de nieuwe wijken, staat de prijs voor de aanleg van infrastructuur namelijk onredelijk hoog. Het opdrijven van de dichtheid van de woningen is bijgevolg een absolute noodzaak om de omvang van de infrastructuurwerken te beperken.⁶ Ook de natuurlijke toestand van het terrein is minder gunstig voor het O.C.A. om deze doelstelling te bereiken. De aanleg van infrastructuur is duurder in het geval van een moerasgebied, zoals in Mangobo of bij sterke reliëfverschillen. De saneringswerken in de oude *cité* Belge I, met zijn omvangrijke termietheuvels, vragen om een aangepast maatwerk. De uitgevoerde studies leiden tot een opmerkelijke vermindering van het vooropgesteld wegennetwerk.

2.1. De economische aanpak resulteert in een hiërarchische opbouw van het wegennet.

Er wordt enorm veel belang gehecht aan de hiërarchische opbouw van het wegennetwerk. Een grondige studie van het *Service des Travaux d'Infrastructure* in 1955 brengt een duidelijke indeling van de wegen naar voor:

'Les voiries d'accès englobant:

- *Les routes principales (34 m et 32 m d'emprise)*
- *Les routes moyennes (26 m d'emprise)*
- *Les routes secondaires (20 m et 15 m d'emprise)*

La voirie de distribution porte uniquement sur les venelles (5 m et 7 m d'emprise).⁷

Bij het ontwerpen van deze hiërarchische weginfrastructuur is aandacht gegeven aan de scheiding van de verschillende verkeersstromen doorheen de wijk.⁸ Dit resulteert tot een reeks profielen voor elke categorie.⁹ Een aantal voorbeelden hiervan zijn in de volgende afbeelding te vinden. Het wegennetwerk is opgedeeld in drie soorten hoofdwegen. De primaire hoofdwegen hebben een breedte van 34 en 32 meter en zijn opgedeeld in twee rijwegen met een groene berm ertussen. Aan beide zijden is een ruim fiets- en wandelpad voorzien in twee richtingen. Een *route moyenne* heeft een breedte van 26 meter, waarbij de groene middenberm achterwege is gelaten. Ten slotte zijn er de secundaire wegen, met een breedte van 20 en 15 meter. Er is ruimte voorzien voor motorvoertuigen in twee richtingen, een zone voor de fietsers en voor de voetgangers.¹⁰ Deze hoofdwegen dienen als toegangswegen tot de wijk met zijn verschillende *quartiers*. Naast dit hoofdwegennetwerk is ook een fijnmazig netwerk van onverharde wegen voorzien. Dit netwerk is hoofdzakelijk gericht op voetgangers en fietsers.

5 Het aanleggen van het wegennetwerk op een economische, spaarzame manier.

6 Vrij naar: Lejeune de Schiervel X., *Vers un urbanisme Congolais*, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 794, liasse 3628

7 Citaat uit: DAW verslag, 1955, *Un bref aperçu des principales activités du Service des Travaux d'Infrastructure*. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

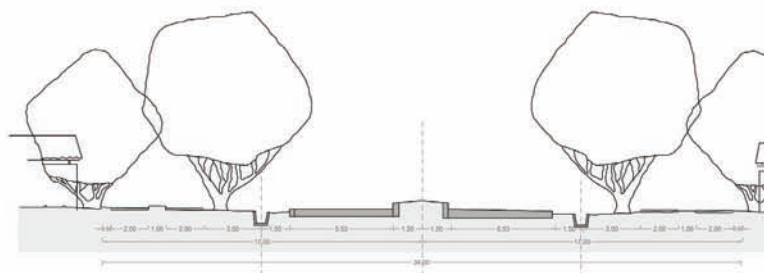
8 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

9 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

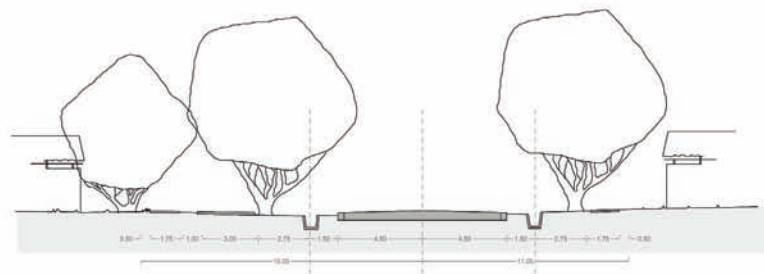
10 Vrij naar: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

Het *Service des Travaux d'Infrastructure* past deze economische aanpak ook toe in zijn keuze naar de materialisatie van de wegen.

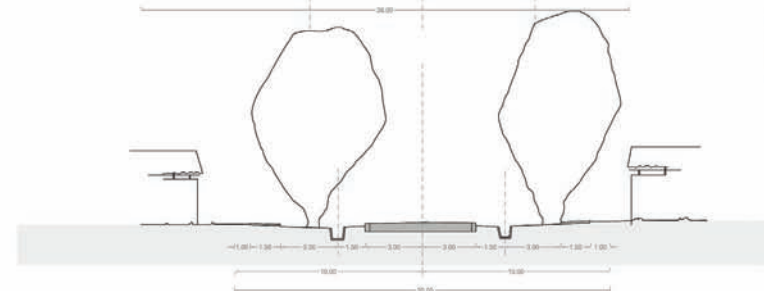
*'Il a été admis que toutes les chaussées carrossables et les pistes cyclables seraient couvertes d'un revêtement asphaltique dont le but principal est d'économiser les gros frais d'entretien que demanderait une voirie en terre; quant aux pistes piétonnes, il a été jugé suffisant d'établir leur coffre en gravier non revêtu.'*¹¹

Route principale (Emprise: 34 m)

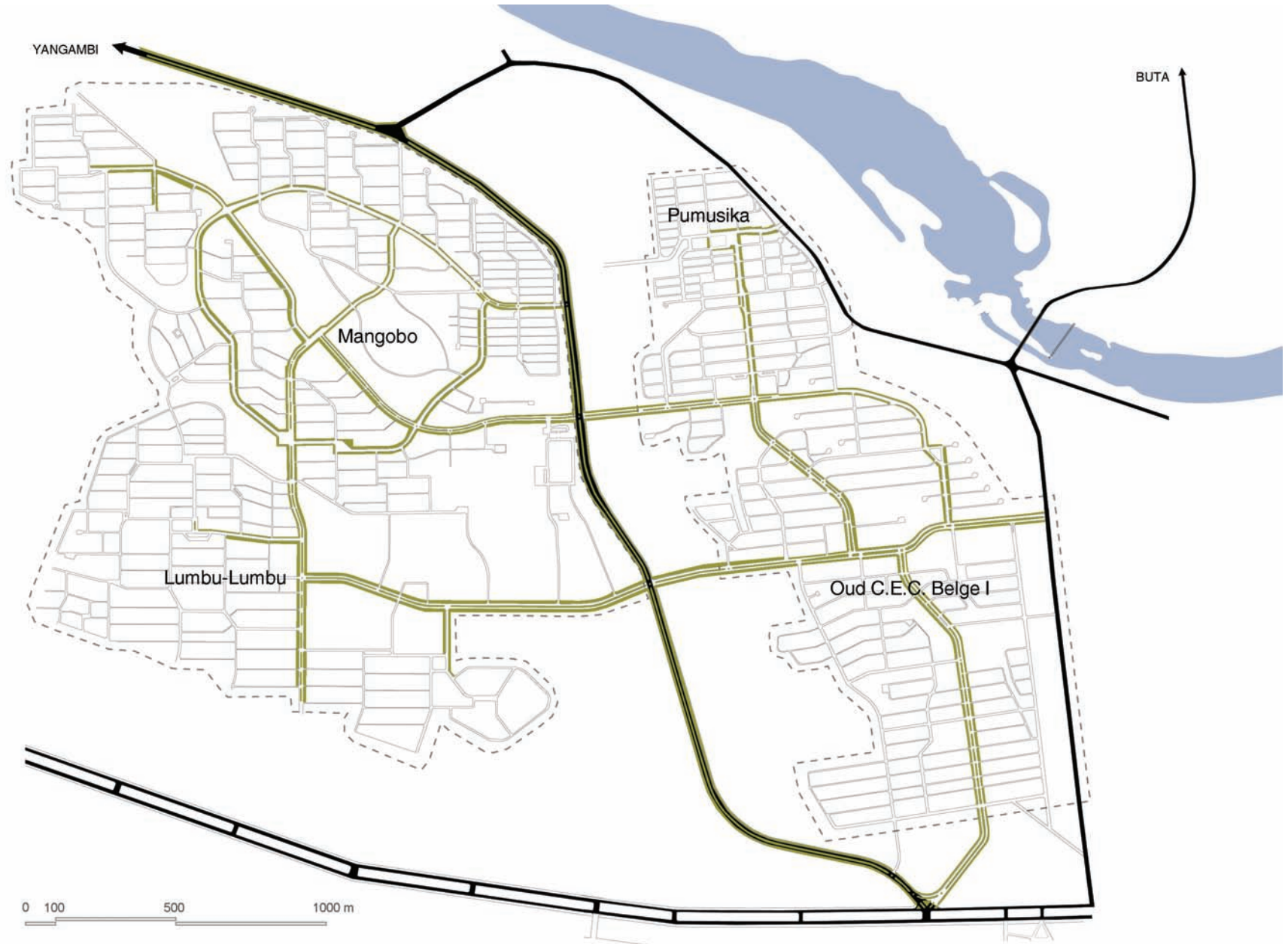
Route moyenne (Emprise: 26 m)

Route secondaire (Emprise: 20 m)

(Profielen van het O.C.A. Eigen verwerking: Bron snedes: 'Mangobo: Route principale, route moyenne, route secondaire', Kisangani, december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 298, liasse 1560. Bron foto's: 'Voirie de Mangobo', Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 299, 300 en 303.)

¹¹ Citaat uit: DAW verslag, 1955, *Un bref aperçu des principales activités du Service des Travaux d'Infrastructure*. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

(Het hoofdwegenetwerk met zijn groenstructuur en het fijnmazig verdeelnetwerk. Eigen verwerking: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

Het hoofdwegennetwerk wordt als groen netwerk aangelegd in de wijken. De *routes principales* worden verfraaid met een groene middenberm, maar ook de andere toegangswegen zijn voorzien van *zones vertes*; stroken grenzend aan de verharde weg die aangelegd zijn met bomenrijen als opvallend decoratief element. Deze brede, groene lanen worden enerzijds gezien als groene buffer tussen de verschillende *quartiers* en dienen anderzijds om de wijk gezonder te maken.

Op het Internationaal Congres van Rotterdam¹² in 1959 worden al deze principes als belangrijke aandachtspunten van het O.C.A. benadrukt.

2.2. Een organische vormgeving van de wegen in de nieuwe wijken

Het *Office des Cités Africaines* kant zich sterk tegen de strakke lay-out van het *Centre extra-coutumier* die de stad domineert.¹³ Het O.C.A. opteert voor een organische vormgeving met grote open ruimtes bij de aanleg van de nieuwe wijken. Deze keuze sluit ook meer aan bij de mogelijkheden van het terrein dat vooral in de wijk Mangobo een sterk variërend natuurlijk reliëf heeft.¹⁴

De stedenbouwkundige structuur van de nieuwe wijk Mangobo is sterk bepaald door de natuurlijke toestand van het terrein. Dwars doorheen de wijk Mangobo loopt een grote centrale depressie. Een primaire as, de belangrijkste verkeersader, is gelegen langsheen deze depressie. Op deze as is een secundaire structuur aangesloten, een inwendige ring, die de verschillende kleine centra van de vijf *quartiers* met elkaar verbindt.¹⁵ In de wijk Lumbu-Lumbu is de natuurlijke situatie eenvoudiger. De wijk omvat twee grote *quartiers* die zijn verbonden door één grote inwendige verkeersas, centraal gelegen.¹⁶ In Mangobo en Lumbu-Lumbu zijn de wegen volgens dit organische principe aangelegd. Onderling zijn ze verbonden met een primaire as.

De aanleg van de infrastructuur in de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu en de reconstructie van de oude *cité Belge I* vereist een totaal andere aanpak. In de *cité Belge I* is de infrastructuur nog sterk gerelateerd aan het oorspronkelijke grid van het voormalig *Centre extra-coutumier*. Zoals eerder aangehaald, moet de bestaande wegenstructuur zoveel mogelijk worden gerespecteerd om de kosten relatief laag te houden en zo weinig mogelijk mensen te onteigenen.¹⁷

12 Het Internationaal Congres in Rotterdam brengt 400 afgevaardigden samen van over de hele wereld om deel te nemen en informatie uit te wisselen in een debat over onder andere de aanleg van nieuwe woonwijken in tropische en sub-tropische gebieden. Het O.C.A. doet tijdens deze samenkomst een uiteenzetting over de principes die zij hebben toegepast bij het bouwen van de nieuwe woonwijken in Congo.

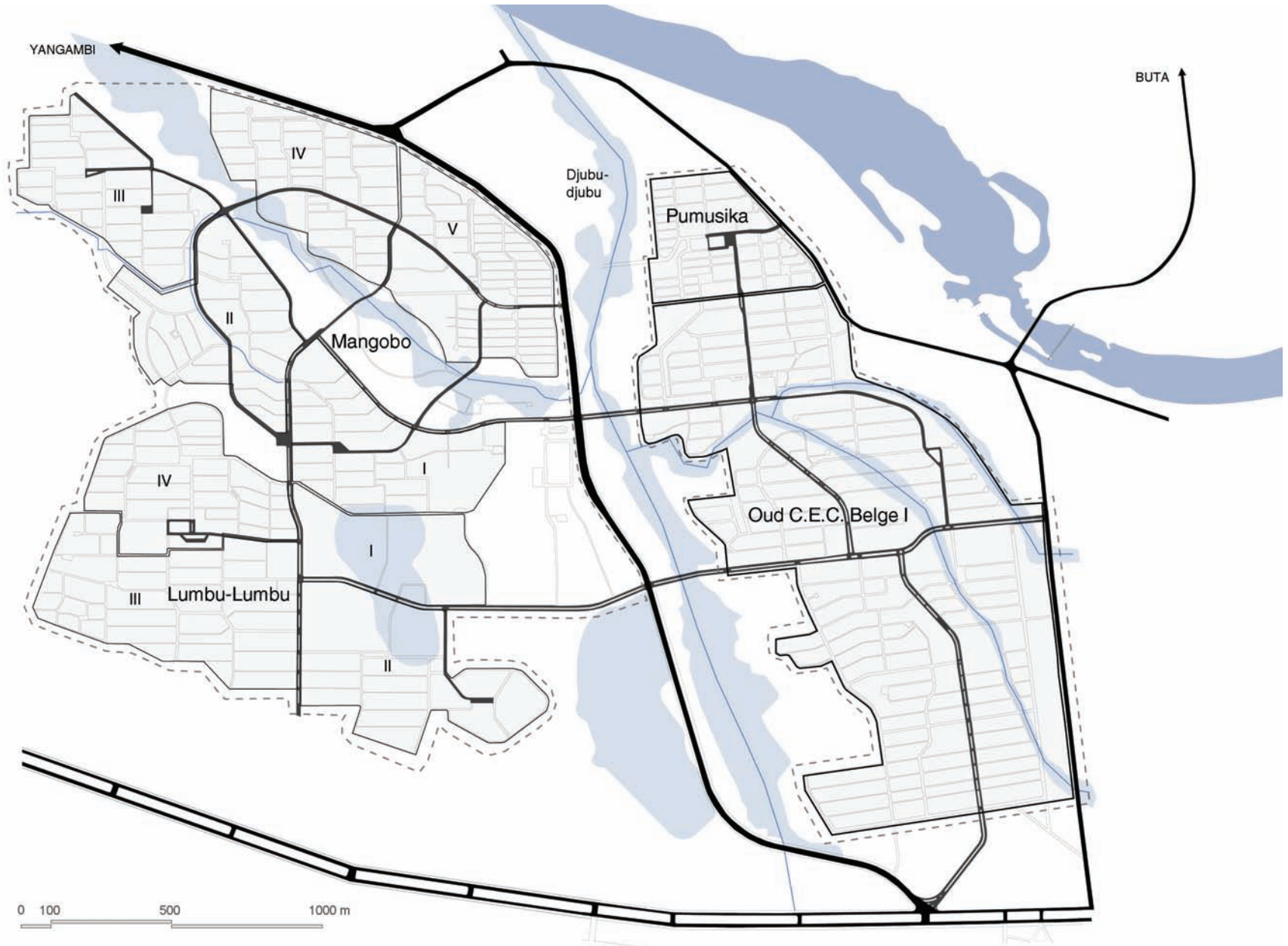
13 Voor een weergave op kaart: zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Centre extra-coutumier* als vorm van controle, p. 18.

14 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte, p. 158.

15 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

16 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

17 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*, p. 47 en bron: Siquet P., *Justification du principe de la prévision*, 11 maart 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

(De organische vormgeving van de wegen. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

*'Pour permettre l'établissement d'un réseau convenable de voiries, frapper d'expropriation les terrains nécessaires aux nouveaux tracés. Ceux-ci pourront être aussi bien situés en bordure des avenues existantes qu'au travers de certains îlots afin de rectifier par la même occasion les écoulements des eaux pluviales, et faciliter ainsi l'établissement futur des égouts.'*¹⁸

Een aantal subtiele, meer organische ingrepen zijn toegepast om het oud rasterpatroon te doorbreken. De *cité* Belge I wordt toegankelijk gemaakt met een primaire as in de noord-zuidrichting en twee oost-west assen die de verbinding maken met de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu.

2.3. Het principe van de *cul de sac*

In de O.C.A. wijk Ruashi in Lubumbashi eindigen de meeste secundaire wegen in een *cul de sac*. Dit element wordt gebruikt om de aanleg van de secundaire wegen tot een minimum te beperken en de auto toch de kans te geven om op een eenvoudige manier te draaien.¹⁹ In de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu in Kisangani is dit systeem niet gebruikt. Het principe van de *cul de sac* is enkel toegepast in de *cité* Belge I, maar met een andere doelstelling. Op de kaart²⁰ kunnen we zien dat het O.C.A. deze *cul de sac* hanteert waar de kleine zijrivieren het oorspronkelijk wegennetwerk van de oude structuur dwarsen. Op die manier is het mogelijk om de aanleg van ontelbare brugjes over de *Petit Djubu-Djubu* te vermijden.

*'Ces deux caractères nous ont fait adopter une solution d'axe principal de voiries situé à l'écart de l'affluent nord-sud afin d'éviter la présence de ce canal dans une artère principale et de limiter le nombre de ponts. De cette manière, cette artère peut distribuer sur ses deux côtés un nombre normal de sentiers dont beaucoup peuvent être interrompus en cul de sac.'*²¹

18 Citaat uit: een rapport van P. Humblet (ontvanger onbekend), *Problèmes poses par le remaniement du Belge I*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

19 FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010, p. 104.

20 Voor een weergave van de kaart '*Infrastructuur O.C.A.*' Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p. 106.

21 Vrij naar: Nota van Humblet P. aan l'Administration Centrale, *Avant-projet de transformation du Belge I – Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

3. De wagen als belangrijk element in het ontwerp van het O.C.A.

(Bron: *Une avenue de Stanleyville*, Stanleyville, 5 december 1955. In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire: 55.996.1389 en *La place de la Victoire et l'avenue Léopold II à Stanleyville*, Stanleyville, (datum ongekend). In: KMMA-Tervuren, H.P.19 N° d'Inventaire 56.15.3321.)

In de voorgaande bespreking van de verschillende profielen is opmerkelijk hoe de wagen een belangrijke positie krijgt in het ontwerp van het wegennetwerk. Het belang dat het O.C.A. hecht aan de wagen kunnen we hier in vraag stellen. Dit is namelijk geen evidentie, want in de jaren vijftig is niemand in de *cités* in het bezit van een wagen. De dia's van X. Lejeune de Schiervel zijn hiervan getuige.²² We kunnen dus opmerken dat hier vooral beantwoord wordt aan de vraag van de kolonials in het Europees centrum, als enige houder van een wagen.

Pierre Humblet, directeur van het O.C.A., verantwoordt deze belangstelling vanuit een toekomstperspectief in een rapport.

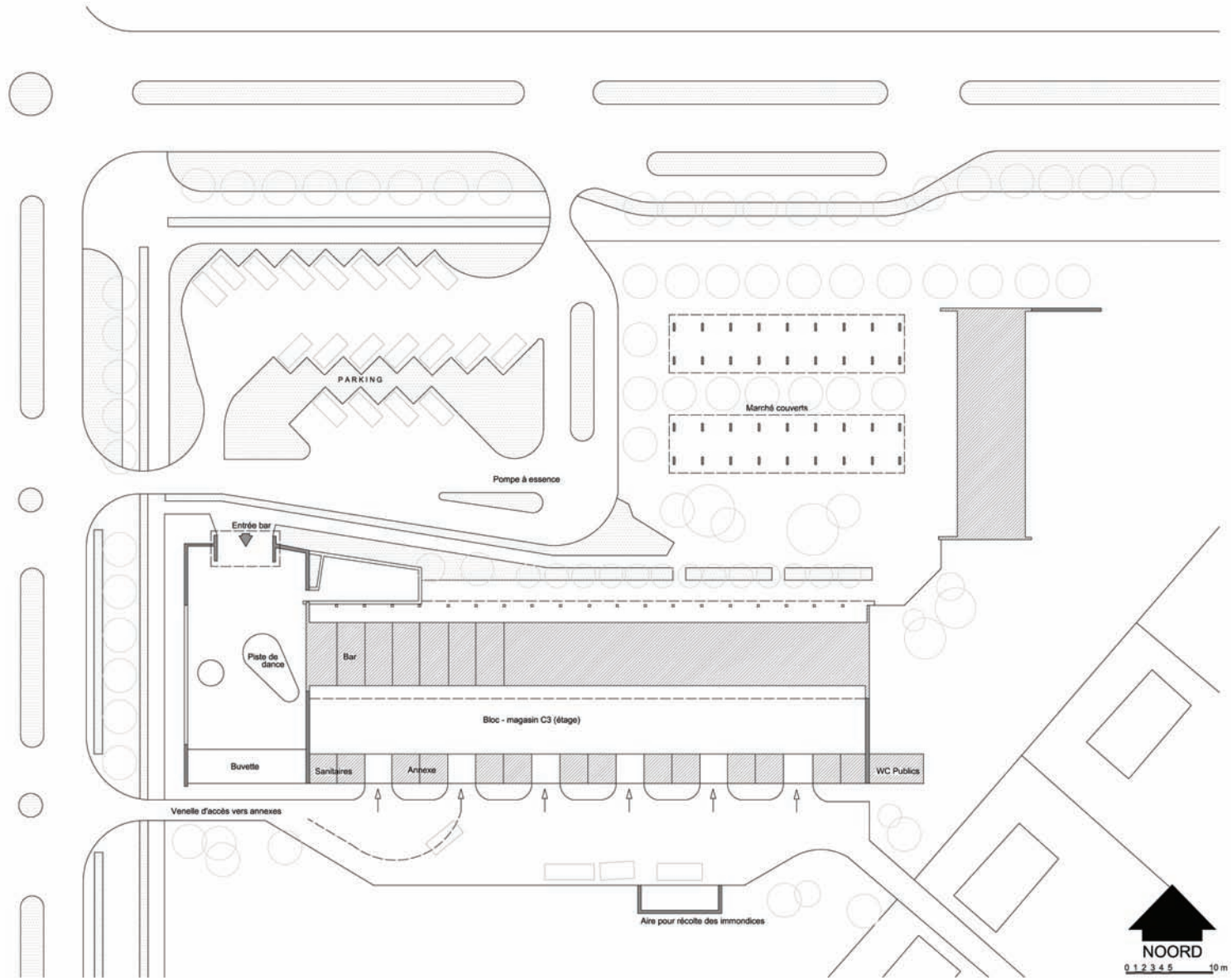
*'Assurer par une différenciation rationnelle des voiries une circulation facile qui ne tient pas seulement compte des nécessités actuelles du trafic, mais également des nécessités futures.'*²³

Bij het ontwerp van de wegen wordt niet alleen rekening gehouden met de huidige verkeerssituatie, maar het O.C.A. houdt ook rekening met de toekomst. De toekomstige situatie die men voor ogen heeft, is een visie met voldoende ruimte voor de wagen.

22 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p. 114.

23 Citaat uit: een rapport van P. Humblet (ontvanger onbekend), *Problèmes posés par le remaniement du Belge I*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

Een verfijnde aandacht voor de infrastructuur rond de centrale marktpleinen

(Eigen verwerking van bron: 'Place principale Mangobo: Aménagement parking et marché -couverts', Kisangani, 13 mei 1957. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 298, liasse 1560.)

Dit plan geeft het ontwerp weer van de inrichting van de infrastructuur en bijhorende parkeerplaatsen bij de overdekte markt in *quartier* vijf van Mangobo. Ook hier kunnen we opmerken dat veel aandacht gaat naar het gebruik van de wagen. Bij de inrichting wordt rekening gehouden met de strikte scheiding van voetgangers en autoverkeer. In tegenstelling tot de nieuwe wijken ziet het O.C.A. namelijk geen potenties in de inrichting van de reeds bestaande commerciële centra in de oude *quartiers*.

*'L'organisation et l'aménagement d'un centre de commerce véritablement fonctionnel n'ont plus rien de commun avec l'ancien quartier aux rues encombrées et bruyantes, empestées par les gaz des moteurs, rues rectilignes et uniformes, où autos et piétons se mêlent et se gênent mutuellement.'*²⁴

Volgens een onderzoek van het O.C.A. heeft de wagen een dubbele rol in relatie tot de commerciële centra. Enerzijds moet het gebied goed toegankelijk zijn voor de klant om tot bij de standplaatsen van de markt te geraken. Anderzijds is het belangrijk voor de verkoper om zijn goederen gemakkelijk tot op de markt te krijgen. Indien we het plan gedetailleerd bekijken, kunnen we achteraan de commerciële blok een steegje waarnemen dat toegang verleent tot de achterkant van het gebouw, om zo de winkel te bevoorraden. Vooraan worden parkeerplaatsen voorzien voor de bezoekers en een zone om snel goederen op te halen of personen af te zetten.²⁵

24 Citaat uit: *Offices des Cités Africaines*. Bulletin d'information, n°5, 1959, p.105.

25 Vrij naar: *Offices des Cités Africaines*. Bulletin d'information, n°5, 1959, p.105.

4. De Congostroom als bron van energie voor de stad

Rond 1950 is een kleine waterkrachtcentrale gebouwd aan de rivier Tshopo nabij de brug richting Buta, die de stad voorziet van stroom. De stroming van deze rivier is meer dan voldoende krachtig, zodat het niet nodig is om een groot stuwmeer aan te leggen.²⁶ In de opstartperiode volstaat een groep van zes megawatt om de nodige stroom te voorzien. Al snel (1955) wordt een tweede toegevoegd om aan de steeds groeiende vraag te beantwoorden. Vanuit deze waterkrachtcentrale en de nabijgelegen watermaatschappij Regideso worden de elektriciteit- en waterleidingen gelijktijdig aangelegd met de bouw van de woningen, voor de rekening van de kolonie. De kosten van de individuele aansluitingen op dit netwerk, zijn echter bestemd voor de bewoners zelf.²⁷ Voor een gelijkmatige verdeling van het water voorziet het O.C.A. in elke wijk een aantal voorzieningen. Het O.C.A. rekent één *borne-fontaine*²⁸ per 40 à 50 gezinnen en één wasplaats per 80 huishoudens.²⁹

(Bron: *Waterkrachtcentrale, Kisangani, 1955*: www.stanleyville.be, collection Luis Chamusca.)

26 Vrij naar: DE CLEENE, D., *Elektriciteit in Kisangani: schaars maar groen*, Weetlogs.scilogs.be, 27 april 2010.

27 Vrij naar: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

28 Een *borne-fontaine* is een publieke, geplaatste waterbron.

29 Citaat uit: een brief van het O.C.A. Brussel naar het lokale O.C.A. kantoor, *Direction de Stanleyville*, 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

Net aangekomen in de luchthaven van Kisangani nodigen Didier en Jean-Paul me uit tot een eerste kennismaking met de OCA wijken. We banen ons een weg met de wagen doorheen de massa fietsen, *toleka's*³⁰ en brommers die de weg domineren. Eens we het centrum verlaten wordt duidelijk dat de wagen een zeldzaamheid is in het straatbeeld. Buiten het centrum van de stad zijn geasfalteerde wegen eerder een uitzondering. Vandaag is het meeste asfalt in de wijken reeds kapot gereden en afgebrokkeld. Hier en daar zijn nog kleine restanten asfalt uit de koloniale periode aanwezig. Het doet me denken aan een passage uit het boek *Brakin: Visualizing the visible* van Wim Cuyvers:

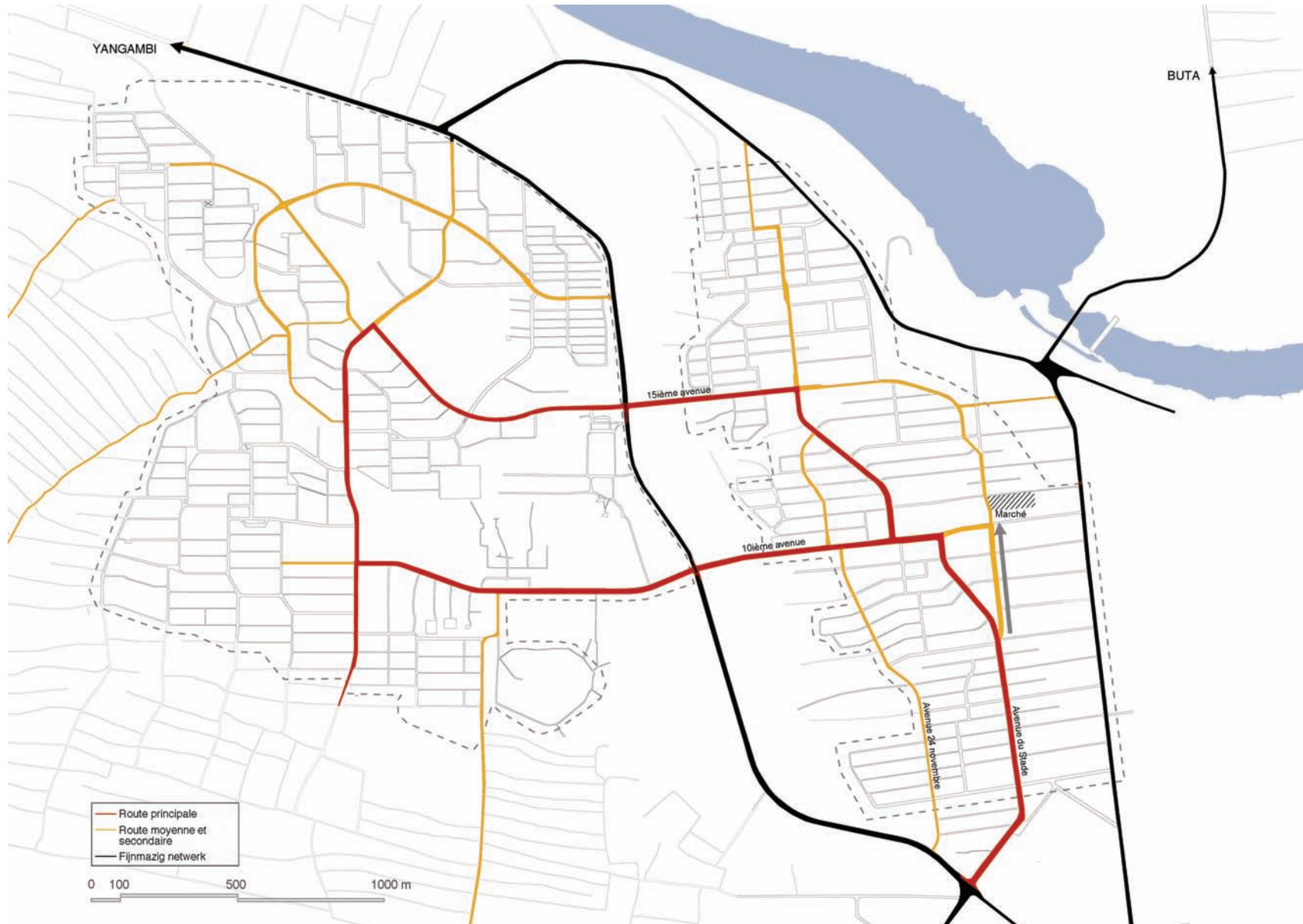
*'Paved roads are becoming more and more exceptional; roads are transformed into quagmires, with the traffic slowly zigzagging around pot-holes filled with black water. The sewers are broken, the black water stagnates.'*³¹

Het O.C.A. heeft de infrastructuur ontworpen in de jaren 1952-1960 met aandacht voor de toekomst, waarbij de nadruk werd gelegd op het gebruik van de wagen. Maar strookt dit toekomstbeeld vijftig jaar later met de werkelijkheid?

30 Een *toleka* is een *taxi-vélo*. *Toleka* is het imperatief van het werkwoord *koleka* uit het Lingala. *Koleka* betekent vertrekken of voorbijkomen.

31 CUYVERS, W., e.a., *Brakin: Brazzaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005, p.296.

1. Hiërarchie van het wegennetwerk

(Een hiërarchische opdeling van het wegennetwerk. Eigen verwerking van bronnen: google maps + foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011 + Kisangani, Monuc, 2003.)

We kunnen vaststellen dat de hiërarchie van het wegennetwerk, vooropgesteld door het O.C.A., grotendeels heeft stand gehouden. Slechts een aantal elementen, voornamelijk in Tshopo, zijn gewijzigd. Daar heeft zich parallel met de noord-zuid gerichte hoofdas een tweede belangrijke noord-zuid as ontwikkeld, de *Avenue 24 novembre*. De *Avenue du Stade* is ter hoogte van de *10ième avenue* doorgetrokken doorheen het woongrid naar de centrale markt. De markt is namelijk één van de belangrijkste plaatsen voor de bewoners. In Mangobo zien we dat de inwendige ringweg van het O.C.A. deels zijn functie heeft verloren. Een aantal belangrijke secundaire wegen worden doorgetrokken om de uitbreidingen te bedienen. Ondanks het feit dat de hiërarchie van de wegen voornamelijk is behouden, moet worden opgemerkt dat, wegens gebrek aan financiële middelen voor onderhoud- en herstellingswerken, de kwaliteit van de wegen sterk is achteruit gegaan.

(Het fijnmazig wegennetwerk, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

2. De economische functie van het wegennet

Indien we de profielen, ontworpen door het *Office des Cités Africaines*, vergelijken met de huidige situatie kunnen we een belangrijke wending vaststellen. De wegen zijn vandaag smaller geworden. Fiets- en voetpaden die het O.C.A. heeft voorzien aan beide zijden van de autoweg zijn verdwenen. Vaak zijn deze zones ingenomen door *maisons anarchiques*.³² Bij de primaire en de secundaire wegen zijn deze zones, maar ook de bijhorende groenzones, ingenomen voor commerciële doeleinden. De randen van de straten zijn ingenomen door kleine individuele marktkramen, tijdelijke constructies en de *commerçant ambulante*³³, die hun goederen verkopen aan passanten. Extra grote concentraties zijn te vinden bij de kruispunten van deze wegen.

Door de afwezigheid van wagens in de O.C.A. wijken Mangobo en Tshopo hebben de voetgangers- en fietsers de aangelegde stroken voor de wagen ingenomen.

(Economische functie van de wegen, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

32 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting, p. 237.

33 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: De economische ruimte, p. 198.

3. Autonomo teruggrijpen naar het dambordpatroon in de *extensions*

Opvallend is de terugkeer van het dambordpatroon in de uitbreidingen van de O.C.A. wijken. De *chef de quartier* en de *chef de terre* hebben zichzelf gronden toegeëigend en op een eenvoudige manier verkaveld.

*'On distribue des parcelles comme les gens veulent, par d'abord les bourgmestres, après par les chefs des quartiers, les chefs des avenues, les chefs des blocs sans se rendre compte, des plans urbanistiques.'*³⁴

Deze autonome uitbreidingen zijn dus ontstaan zonder tussenkomst van het *Service d'Urbanisme*. De keuze voor het dambordpatroon is hier eerder uit gemakzucht en niet meer zoals het voormalig *Centre extra-coutumier* die het dambordpatroon introduceerde omwille van de stedenbouwkundige kwaliteiten en de eenvoudige vorm van controle. Op de infrastructuurkaart, aan het begin van dit thema, is te zien hoe een aantal structurele assen van de wijken van het O.C.A. zijn doorgetrokken doorheen de *extensions*. Ondanks deze eenvoudige opbouw van de uitbreidingen, meestal vastgelegd door de *chef de quartier*, is de burgemeester niet te spreken over de ordening in deze nieuwe wijken.

*'Les extensions, elles n'ont pas été bien urbanisées, par rapport la route, par rapport aux rues, par rapport au numéro, positions des maisons, tout ça... Le premier construit comme ça et l'autre dans l'autre sens... les choses sont placées en désordre. Surtout les nouveaux quartiers là, Segama, Lindi, il se pose un sérieux problème, de manque d'urbanisation.'*³⁵

Verder kan worden opgemerkt dat de densiteit in deze uitbreidingen veel lager ligt, dan de densiteit die het O.C.A. voor ogen had.

34 Interview MABUMI-M'PETI-Bebel, *Conservateur des Titres Immobiliers de Kisangani*, Kisangani, februari 2011.

35 Interview Sébastien LOOSA BOLAMBA, Kisangani, februari 2011.

(Stratenpatroon uitbreidingen. Eigen verwerking van bron: maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011.)

4. Het collectief geheugen in namen van straten en pleinen

In 1969 deed Valdo Pons een onderzoek naar de oorsprong van de bewoners van de drie *cités* van het *Centre extra-coutumier*. Bij zijn resultaten kon hij een relatie leggen tussen de inwoners van een bepaalde *cité* en de toegangsweg tot de stad. De toegangsweg waarmee ze de stad hebben bereikt, bepaald de keuze van de *cité*.³⁶ In deze voormalige *cités* Belge I, Belge II en Bruxelles, refereerden de straatnamen dan ook naar de diverse etnische groepen die in deze wijk een woning hadden. Deze benaming staat los van een etnische segregatie. Het is namelijk niet zo dat de bewoners van eenzelfde afkomst in eenzelfde straat woonden.

In de *commune* Tshopo zijn deze straatnamen van de oude *cité* Belge I vandaag aangepast. Het fijnmazig wegennetwerk is er eenvoudig genummerd vanuit het zuiden: *la première avenue*, *la première avenue bis*, *la deuxième avenue*, *deuxième bis*, Enkel het primaire en secundaire netwerk heeft naast dit nummer ook een eigen naam gekregen.

In de koloniale periode werden de straatnamen vaak gelinkt aan belangrijke koloniale figuren zoals *colonel* Strauss, *commissaire du district* Kreutz, *Baudouin 1er*, ... Deze namen zijn inmiddels vervangen door *le maire de la ville de Kisangani*. De namen verwijzen nu vaak naar figuren of data die een belangrijke rol hebben gespeeld in de ‘werkelijke’ geschiedenis van Kisangani.³⁷ Een voorbeeld hierbij is de *Avenue 24 novembre*. Op 24 november 1965 grijpt Mobutu voor de tweede keer de macht en begint een Tweede Republiek. *Le maire de la ville* wil hiermee deze ‘werkelijke’ geschiedenis van de stad in het geheugen van de bevolking bewaren.³⁸

36 Vrij naar: PONS, V., *Stanleyville. An African Urban Community under Belgian Administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969, p. 258

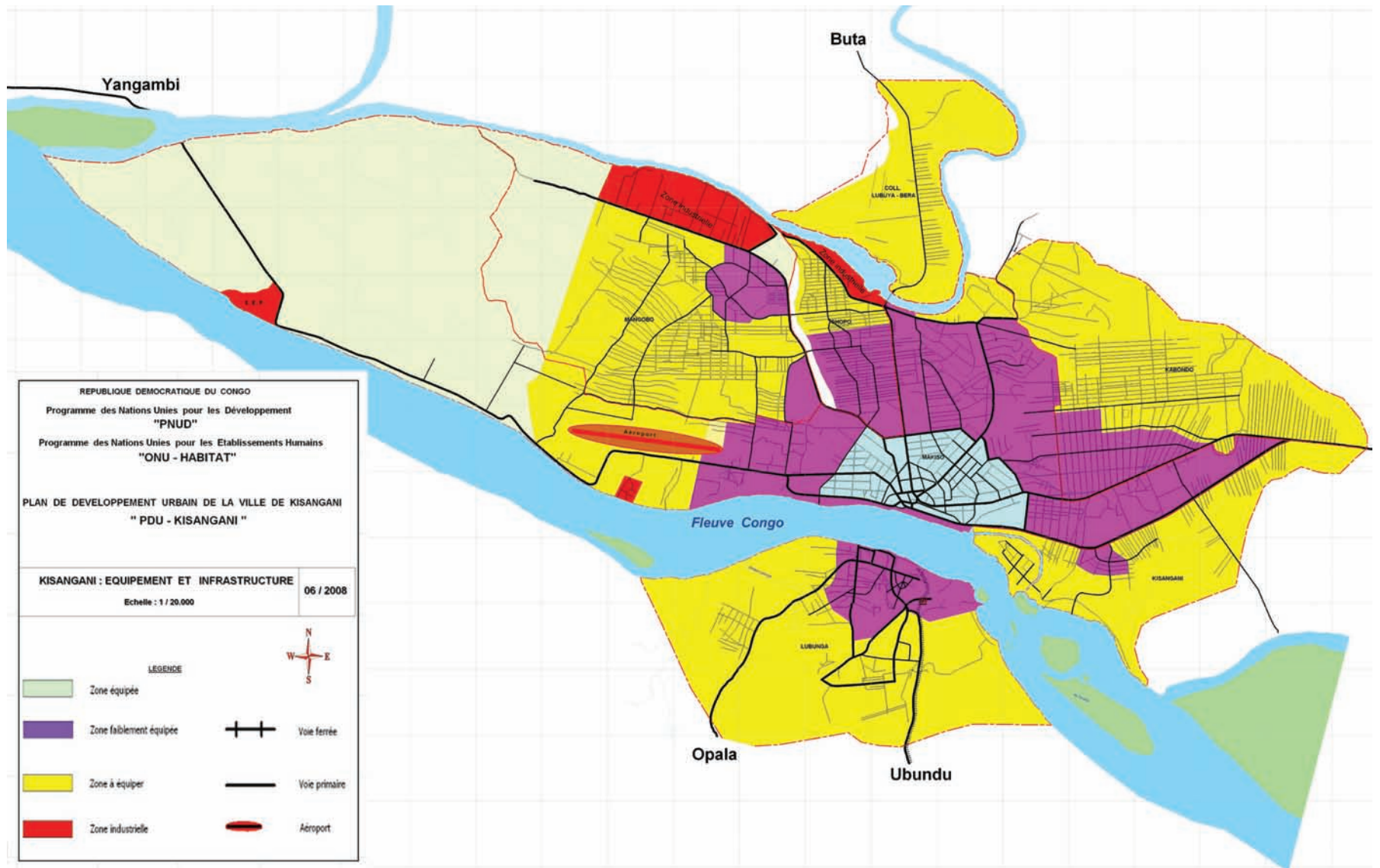
37 Met deze ‘werkelijke’ geschiedenis legt *le maire de la ville* de nadruk op de periode waarin het land onafhankelijk is geweest. De enige persoon die nog kan rekenen op enige waardering uit de koloniale periode is de ontdekkingsreiziger Henri Morton Stanley. Bron: (Auteur ongekend), *Changement des noms des rues: le Maire se r tracte*. Internet: Congoblog.net, Kisangani, 31 januari 2010.

38 (Auteur ongekend), *Changement des noms des rues: le Maire se r tracte*. Internet: Congoblog.net, Kisangani, 31 januari 2010.

(Changement des noms des rues. Eigen verwerking van bron: www.stanleyville.be/liste_rues en *Stanleyville*, Monuc, 1963. Internet: www.stanleyville.be en *Stanleyville*, 1952. In: AA, inventaire Cartes X., portefeuille 301.100.)

5. Kisangani compte de plus en plus d'habitations, mais l'infrastructure ne suit pas

(Carte 6: Equipements et infrastructures, Kisangani, juni 2008. Bron: Plan de Développement Urbain: Atlas de Kisangani. Cd, Kisangani , juni 2008.)

5.1. Gebrek aan nutsinfrastructuur

In 2007 wordt een onderzoek uitgevoerd over de bestaande toestand van Kisangani naar aanleiding van het *Plan de Développement Urbain*, of kortweg PDU³⁹. Dit onderzoek resulteert in een aantal kaarten gebundeld in een atlas. De kaart op de vorige bladzijde, *Equipements et infrastructures*, is een onderdeel van deze atlas. Het geeft aan welke delen van de stad aangesloten zijn op het elektriciteit- en waternetwerk. Daarnaast is ook onderzocht of de wijk gelegen is aan een goed of minder goed aangelegd wegennetwerk. Het valt onmiddellijk op dat het centrum Makiso als enige zone goed is uitgerust. Hoe dichter de wijken daarbij gelegen zijn bij het centrum, hoe beter ze voorzien zijn van de nodige infrastructuur. Dit is niet vanzelfsprekend, want de maatschappijen, SNEL en Regideso, zijn gelegen in het noorden van Tshopo, nabij de brug naar Buta. In de gemeente Tshopo zien we dat het terrein voor ongeveer 50% zwak is uitgerust en de noordelijke helft helemaal geen voorzieningen ter beschikking heeft. In de gemeente Mangobo is de verdeling er veel slechter aan toe. Het volledige grondgebied heeft geen elektriciteit- of watervoorzieningen. Slechts het *quartier* Okapi vormt hierin een uitzondering. Deze wijk is 'zwak uitgerust'.⁴⁰

Deze vaststelling wordt bevestigd tijdens een bezoek aan Mangobo en Tshopo. De nutsinfrastructuur voor beide wijken is ooit aangelegd door het *Office des Cités Africaines*. Maar vandaag zijn deze leidingen van SNEL en Regideso⁴¹ beschadigd of door erosie naar boven gekomen. Dit zorgt voor problemen in de wijk. Vaak gebeuren ongevallen waarbij mensen worden geëlektrocuteerd door elektriciteitskabels die bloot op de grond zijn komen te liggen.⁴²

(Elektriciteitsleidingen en waterkanalen, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

39 Voor meer informatie zie Deel III: De uitdaging van vandaag, het PDU, p.315.

40 In *quartier* Okapi bevindt zich de voormalige woning van Patrice Lumumba. Vandaag wonen hoofdzakelijk meer welgestelden, 'évolués', in deze wijk. Dit is een mogelijke verklaring voor de betere uitrusting van deze wijk ten opzichte van de andere wijken in de *commune* Mangobo.

41 SNEL is de afkorting voor *Société Nationale d'Electricité*. Regideso, de watermaatschappij staat voor *Regie des Eaux*.

42 ACP, *Deux voleurs des câbles électriques mort spar électrocution à Kisangani*. Artikel: www.digitalcongo.net, Kinshasa, 23 maart 2010.

De uitbreidingen die dateren van na 1960 zijn niet voorzien van de noodzakelijke nutsinfrastructuur.

*'Notons aussi que l'eau et l'électricité manquent cruellement dans tous les quartiers périphériques des communes et bien plus, les réseaux de voirie des grandes pénétrantes sont très délabrés dans toutes les communes.'*⁴³

*'Kisangani compte de plus en plus d'habitations, mais la desserte en eau par la Régie de distribution d'eau (Regideso) ne suit pas.'*⁴⁴

De laatste jaren brengen een aantal internationale hulporganisaties, in het kader van het PDU, al enigszins verandering in deze situatie. Verschillende hulporganisaties zoals *Fondation Daruwezi*⁴⁵, *Monusco*⁴⁶, *CTB*⁴⁷ hebben in juni 2010 een aantal nieuwe *bornes-fontaines* ter beschikking gesteld onder andere in de uitbreidingen van Mangobo en de oude *cité Belge I*. Maar deze initiatieven blijven ruim onvoldoende voor de vraag. Hier en daar staat een eigenaar een deel van zijn perceel af om een *borne-fontaine* te plaatsen. Daarbij moeten echter ook maatregelen worden genomen om grote problemen te voorkomen.

*'«Pour éviter les grosses factures, les robinets sont ouverts seulement de 6h   10h et de 15h   21h», d taille Faustin, l'un d'eux.'*⁴⁸

Daarnaast is er ook nood aan dringende hulp bij elektriciteitsvoorzieningen. Dit gebrek aan elektriciteit in de wijken kent namelijk grote gevolgen voor de bossen in Kisangani. Inwoners die niet aangesloten zijn op het elektriciteitsnet, vinden hun redding in het omkappen van bossen voor brandhout en houtskool. Gebrek aan elektriciteit is  en van de factoren die, net zoals de steeds toenemende uitbreidingen, zorgt voor een toename van de ontbossing rond Kisangani.⁴⁹

5.2. L' lectricit , l'eau?  a arrive périodiquement...

De wijken die volgens de kaart van het PDU zijn uitgerust met waterleidingen van het Regideso worden niet regelmatig bediend. Een reden hiervoor is onduidelijk. De maatschappij sluit bepaalde wijken af om andere wijken te bedienen. Maar in dit systeem zit geen regelmaat.

*'Les équipements de base sont presque absents: les eaux de cuisson, de lessive et de consommation proviennent des puits et sources des rivières pour la majorité de la population. L' lectricit  est partielle et irrégulière dans la partie planifi e.'*⁵⁰

43 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.48.

44 BASEA, H., *Kisangani manque de bornes-fontaines*. Artikel uit krant: Mongongo N 27, Kisangani, 18 oktober 2010.

45 *Fondation Daruwezi*: Stichting opgericht door Monsieur Daruwezi, *Administrateur Directeur Général de l'Agence Nationale de Renseignement*.

46 *Monusco: Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo*.

47 *CTB: La Coopération Technique Belge*.

48 BASEA, H., *Kisangani manque de bornes-fontaines*. Artikel uit krant: Mongongo N 27, Kisangani, 18 oktober 2010.

49 De laatste jaren is een steeds groter probleem van ontbossing aan het opkomen. Het hout wordt massaal gebruikt voor de bouw van woningen, het voorzien in hout om voedsel klaar te maken en om zich te verwarmen.

50 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.40.

'La Regideso fonctionne, une fois tous les deux jours ou par semaine, pendant 4 h à l'aide du générateur électrique. «Il m'arrive de passer trois jours, voir un semaine sans que l'eau ne coule chez moi», déclare Bilali Ali, administrateur assistant.⁵¹

'L'électricité, le câble, deux jours après. De l'eau la même chose, on a de l'eau, mais qui n'arrive pas souvent, ça arrive périodiquement.⁵²

(Borne-fontaine, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

5.3. Illegale aansluitingen en wanbetaling

Ook de maatschappijen Regideso en SNEL zelf hebben te kampen met problemen. Meer dan twee derde van de geproduceerde stroom van deze waterkrachtcentrale wordt illegaal afgetapt.⁵³ Door een gebrekkige controle op terrein, is er slechts één derde dat effectief betaalt voor deze stroom, wat het onderhoud van de centrale niet ten goede komt. Er is nood aan een efficiënt systeem om deze gevaarlijke vorm van diefstal te vermijden.

Daarnaast maakt ook de problematiek van de *maisons anarchiques* het niet gemakkelijk voor de maatschappij om de onderhoud- en herstellingswerken uit te voeren.

'Les gens construisent leurs maisons anarchiques sur le réseau d'eau et d'électricité. Quand il y a une panne, ce n'est pas possible pour réparer les réseaux, on ne va pas démolir leur maison, pour réparer ça.'⁵⁴

51 UTULA, F., *Ubundu: l'eau trop coûteuse*. Artikel uit krant: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010.

52 Interview Gelamba-Ge LIFETA, Kisangani, februari 2011.

53 DE CLEENE, D., *Elektricititeit in Kisangani: schaars maar groen*, Scilogs, 27 april 2010.

54 Interview Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, Kisangani, februari 2011.

5.4. Gebrek aan nutsinfrastructuur zorgt voor onhygiënische leefomstandigheden

De O.C.A. wijken van Kisangani worden niet voorzien van een systeem voor vuilnisophaling, wat in bepaalde wijken in Kinshasa wel het geval is. Het afval wordt in Mangobo en Tshopo verbrand, begraven of men gaat sluikestorten.⁵⁵ Mede hierdoor ontwikkelen zich tal van ziektes en epidemieën onder de bevolking. Maar ook het ontbreken van de noodzakelijke nutsinfrastructuur veroorzaakt onhygiënische leefomstandigheden.

*'Les canalisations sont bouchées et l'eau commence à passer dans les parcelles des gens, et ça crée beaucoup de moustiques dans les quartiers.'*⁵⁶

Vroeger werden de hygiënische omstandigheden in de woningen nog gecontroleerd door *le Service d'Urbanisme*, weet Jenga Georges, een inwoner van Tshopo ons te vertellen.

*'A l'époque il y avait deux obligations de l'état, d'aller dans chaque maison, pour désinfecter leur maison, pour tuer les cafards, des moustiques. Mais maintenant ça n'existe plus.'*⁵⁷

(Onhygiënische leefomstandigheden, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

55 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

56 Interview Jenga GEORGES, Kisangani, februari 2011.

57 Interview Jenga GEORGES, Kisangani, februari 2011.

6. Alternatief gebruik van nutsinfrastructuur

6.1. Falende infrastructuur bevordert de sociale structuur in de wijk

Ondanks het feit dat de nutsinfrastructuur de laatste vijftig jaar er voornamelijk op achteruit is gegaan, zorgt de creativiteit van de bewoners voor een alternatief gebruik van deze infrastructuur. Dit gebrek aan infrastructuur creëert nieuwe integrerende publieke ruimtes doorheen de wijk. Studenten vluchten naar de schaarse plaatsen in de stad, waar er straatverlichting aanwezig is, om 's avonds te kunnen lezen in hun boeken. Het arboretum van de universiteitscampus in het centrum van Makiso is een voorbeeld van zo een plek in de stad. Met wat geluk is hier 's avonds elektriciteit aanwezig en wordt hier gezamenlijk gestudeerd. Dit tekort aan elektriciteit bevordert dus de sociale structuur van de wijk. In plaats van zich 's avonds terug te trekken, elk in hun eigen woning, vormen zich ontmoetingsplaatsen rondom de weinige bronnen van elektriciteit of in de dorpen rond een kampvuur.⁵⁸ Mannen gaan 's avonds naar een bar om gezamenlijk televisie te kijken. Indien de waterleiding het weer eens laat afweten sturen de ouders hun kinderen met emmers en kannen naar een nabijgelegen waterbron. Het 'falen' van de infrastructuur bevordert dus de sociale structuur doorheen de wijken.

(Alternatief gebruik van nutsinfrastructuur, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

6.2. Een gebrek aan elektriciteit vormt nieuwe kansen van inkomens

Vergezeld met de politie, gaan de werknemers van SNEL⁵⁹ op het terrein, om straat per straat te controleren op het illegaal gebruik van elektriciteit. Waar men onrechtmatig gebruik van elektriciteit vaststelt, worden de kabels uitgetrokken en verwijderd. Deze campagne is opgestart om illegaal gebruik tegen te gaan en de bevolking te beschermen tegen elektrocutie.

58 Tijdens mijn verblijf in Yangambi zien we bepaalde dorpen waar door gebrek aan elektriciteit een kampvuur op de centrale plaats in het dorp wordt aangestoken.

59 SNEL: *La Société Nationale d'électricité*.

‘La plupart des maisons utilisent n’importe quel câble, de n’importe quelle dimension pour se procurer du courant», déclare John Patou, habitant du quartier Pumusika, dans la commune Tshopo.’⁶⁰

Maar dit initiatief brengt niet veel resultaat teweeg. Na de controle worden de kabels eenvoudig heraangelegd. Door deze diefstal van elektriciteit vermindert de distributiecapaciteit van de elektriciteitsmaatschappij. De illegale aansluitingen overbelasten het netwerk en veroorzaken stroompannes. Ook de stroomtoevoer bij vaste klanten daalt hierdoor in kwaliteit.

‘Tout le monde s’improvise électricien et manipule les cabines électriques.’⁶¹

Deze elektriciteit wordt vaak afgetapt voor commerciële doeleinden. Langs de wegen in de nabijheid van elektriciteitgeneratoren zijn vaak standjes te vinden van jongeren die een nieuwe bron van inkomsten zien, in het opladen van gsmtoestellen.

(Bron: LOKULU, D., *La ville manque d’énergie*. Artikel uit krant: Mongongo N°10, Kisangani, 21 december 2009, p.1.)

6.3. Eén verdeler, meerdere gebruikers

‘Les eaux du fleuve, de la rivière Tshopo, les sources, les puits, les étangs, les bornes-fontaines... les habitants de Kisangani qui n’ont pas accès à l’eau de la Regideso vont chercher le précieux liquide là où ils peuvent. Un combat quotidien pour de l’eau qui n’est pas contrôlée et souvent de piètre qualité sanitaire.’⁶²

60 Citaat uit: MAYANI, D., *Le piratage du courant électrique nuit à tout le monde*, Mongongo N°3, Journal Ecole, 27 augustus 2009.

61 Citaat uit: MAYANI, D., *Le piratage du courant électrique nuit à tout le monde*, Mongongo N°3, Journal Ecole, 27 augustus 2009.

62 Citaat uit: BENDEA, L., KONGOLO, N., *L’eau potable, inaccessible ou trop coûteuse*. Artikel uit: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010, p.2.

Slechts weinig tot bijna geen mensen beschikken over een eigen waterkraan op het perceel.⁶³ Een aantal klanten van Regideso probeert dit probleem in hun *quartier* op te lossen en stelt hun kraan ter beschikking aan de omliggende percelen. Op het eerste zicht lijkt dit systeem een goede oplossing. De omwonenden krijgen een waterbron in hun nabijheid en de eigenaar kan op die manier een kleine winst genereren. Maar zeer vaak draait dit uit op een fiasco:

*«Je suis la seule personne à pouvoir accepter que ceux qui n'ont pas de robinet puissent venir s'alimenter ici, mais ils me rendent la tâche difficile avec les retards de payement des factures», explique Claude Basandja.*⁶⁴

Regideso heeft het laatste jaar zijn tarieven weer verhoogd. Dit zorgt ervoor dat de huurders het water slechts met moeite kunnen betalen. De rekening van de eigenaar, die afhankelijk is van zijn huurders, blijft oplopen. De eigenaar kan deze peperdure rekeningen niet meer betalen. Na enige tijd sluit Regideso de kraan af door deze wanbetaling.

6.4. *Des toilettes faites en rameaux*

Een studie van Omasombo Tshonda in 1986 haalt het volgende naar boven:

*'Concernant l'eau, l'éclairage et les installations sanitaires, la totalité des ménages enquêtés dispose d'une adduction d'eau à l'extérieur de la maison; une très faible proportion de la population d'enquête utilise l'électricité, la majorité se sert de la lampe tempête. Une minorité de ménages a des logements dotés des installations sanitaires internes (surtout quelques rares maisons type ONL), la plupart utilisent des toilettes faites en rameaux.'*⁶⁵

In het moerasgebied van de Djubu-Djubu en in de uitbreidingen van de gemeenten Mangobo en Tshopo verschijnt dit type van latrine zeer vaak in het beeld. Er wordt op het perceel een soort hutje gebouwd uit takken en doeken. Deze hutjes zijn niet aangesloten op een rioleringsnetwerk, wat zorgt voor zeer slechte hygiënische omstandigheden. Hygiënische toiletten en douches zijn zelden terug te vinden. Bij dit type wordt de afvoer aangesloten op een rioleringsnetwerk. Maar ook hier gebeurt de afvoer van het afvalwater vaak via een open riolering, wat ziektes en muggen genereert.

63 *'Dans le quartier Kolwezi qui compte plus de 11 000 habitants, seuls 7 habitations ont un raccordement à l'eau.'* In: BENDEA, L., KONGOLO, N., *L'eau potable, inaccessible ou trop coûteuse*. Artikel uit: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010, p.2.

64 Citaat uit: BENDEA, L., KONGOLO, N., *L'eau potable, inaccessible ou trop coûteuse*. Artikel uit: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010, p.2.

65 Citaat uit: TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 62.

(Des toilettes faites en rameaux, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

7. De Congostroom als belangrijkste, maar 'onderbenutte' bron van energie

De Congostroom vormt de krachtigste rivier van Afrika. Het plaatsen van meerdere waterkrachtcentrales op deze stroom en zijn zijrivieren, zou energie kunnen opleveren voor heel Sub-Saharisch Afrika. Wetenschappers hebben onlangs berekend dat het volledige Congobekken voldoende zou zijn voor dertien procent van het wereldwijde waterkrachtpotentieel. Vandaag bevinden zich al een veertigtal waterkrachtcentrales in dit bekken, maar slechts een zevental zijn nog in werking.⁶⁶ Ook in Kisangani is zo een kleine waterkrachtcentrale te vinden op de zijrivier Tshopo van de Congostroom. Toen ook de twee turbines gebouwd in de koloniale periode, niet volstonden om Kisangani van stroom te voorzien, werd in 1974 een derde turbine bijgebouwd.⁶⁷ Maar vandaag zijn slechts twee van de drie turbines nog in gebruik. Soms werkt er slechts één turbine, of zelfs helemaal geen. Wegens de vele diefstallen en illegale aansluitingen, wordt de waterkrachtcentrale steeds meer overbelast, wat regelmatig voor stroompannes zorgt. De volledige stad of een aantal stadsdelen vallen vaak een aantal dagen tot een week zonder stroom. Het elektriciteitsnet is daarbij sinds de koloniale tijd niet mee uitgebreid met de stad, waardoor meerdere wijken en vooral de uitbreidingen niet eens voorzien zijn met stroom.⁶⁸

Het potentieel van de krachtige Congostroom blijft vandaag onderbenut. Door een project op poten te zetten dat voorziet in een uitbreiding van deze waterkrachtcentrale en een efficiënt systeem om illegale praktijken op terrein tegen te gaan, zou het mogelijk worden de volledige stad te voorzien met groene stroom.

66 Vrij naar: DE CLEENE, D., *Elektriciteit in Kisangani: schaars maar groen*, Scilogs, 27 april 2010.

67 Vrij naar: BONGOS, R., *Les faiblesses de la SNEL/Kisangani*, www.afriqueredaction.com, 5 november 2010.

68 Vrij naar: LOKULU, D., *La ville manque d'énergie*, artikel uit krant: Mongongo N°10, 21 december 2009, Kisangani, p.1-2.

8. De *toleka* als middel om te overleven

Kisangani : Toleka, une source de revenus pour les jeunes de Kisangani

(Bron: (Auteur ongekend), *Kisangani: Toleka, une source de revenus pour les jeunes de Kisangani*, Congoblog.net, Kisangani, 8 december 2008.)

Le vélo champion du transport en commun

(Bron: (Auteur ongekend), *Le vélo champion du transport en commun*, Congoblog.net, Kisangani, 6 april 2009.)

(De *toleka*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Tijdens mijn verblijf wordt de fiets ervaren als een dominant element in het straatbeeld van de *cités*. Meer dan 3 000 *toleka's*, maar ook *taxi-moto's* met motoren van Chinese makelij, rijden dagelijks doorheen Kisangani.⁶⁹ Ook in de interviews komt het gebruik van de *toleka* als belangrijkste transportelement naar voor. De weginfrastructuur is een belangrijke bron van economie voor de stad geworden. Deze wegen worden niet druk bereiden met wagens, zoals voorzien in de plannen van het O.C.A., maar worden gebruikt door hoofdzakelijk de *toleka*, de *taxi-vélo*. Waar in Kinshasa de auto's in overvloed aanwezig zijn in de straten, zijn er in Kisangani slechts sporadisch wagens te zien.⁷⁰ Slechts enkele internationale organisaties en hier en daar een aantal individuen beschikken over een wagen.

69 De Congolese markt wordt de laatste jaren overspoeld met Chinese producten. Bron: VRANCKX, R., *De ontdekking van Congo*, Meulenhoff | Manteau, Antwerpen, 2010, p.207. Bron: LOKULLU., D., *Les commerçants chinois révolutionnent le petit commerce*. Artikel uit krant Mongongo N°2, 12 augustus 2009.

70 De wagens te zien op terrein, zijn meestal eigendom van de Monuc, UN, ... Slechts een aantal Congolezen in het centrum Makiso, vaak leerkrachten aan de universiteit, bezitten een wagen.

De *toleka* is een fiets die op de bagagedrager voorzien is van een stuk mousse dat vastgebonden is aan de hand van een kleurrijk tapijt, om de klant een aangename rit te bezorgen. Een persoon die de *toleka* bestuurt, wordt een *tolekist* genoemd. Het gebruik van de *taxi-vélo* is ontstaan in het jaar 1993.⁷¹ Tot het einde van de jaren 1990 zijn de wegen grotendeels vernield door jaren van oorlog en opstanden. Vanaf die periode wordt de fiets ingezet als transportmiddel van personen naar de stad, tegen betaling. Door de slechte toestand van de wegen, vormt deze *toleka* een beter en sneller transportmiddel om de verschillende delen van de stad te bereiken, dan het gebruik van een wagen. Daarnaast vormen de bus en de auto nog steeds een veel te duur transportmiddel, dat de meesten zich niet kunnen veroorloven.⁷²

Een aantal hogere ambtenaren, de *chefs de militaires*, een gouverneur, ... mensen met een of andere bron van inkomen, kopen deze fietsen aan.⁷³ Er worden hoofdzakelijk jonge mannen opgeleid om als *taxi-vélo* een verbinding te bieden met het centrum Makiso. Op het eind van de dag moeten deze jongeren een deel van hun inkomsten afstaan aan de eigenaars van de fietsen. Vooral jongeren die nog geen werk hebben, worden aangetrokken tot deze job. Maar daarnaast wordt het vaak uitgeoefend als tweede activiteit door studenten, soldaten, landbouwers, ambtenaren en een groot aantal leerkrachten. De onregelmatige en lage uitbetaling van het eerste werk volstaat vaak niet om te overleven. De *toleka* wordt door de mannelijke bevolking gezien als overlevingsmiddel tegen deze steeds toenemende armoede.

Op bepaalde plaatsen in de wijken, meestal drukke knooppunten van wegen, zijn wachtplaatsen voorzien voor de *tolekisten*. Talloze jongeren wachten er op hun dagelijkse klanten, vaak vrouwen die naar het centrum Makiso gaan en studenten, soms zelfs professoren, die naar de universiteit willen.

De prijs van een *toleka* kent geen administratieve regeling in tegenstelling tot de *voiture-taxi*. Uit interviews blijkt dat de prijs van de *toleka* afhangt van de *tolekist*, de richting van de bestemming, uur van de dag, ... maar ook vaak het gewicht van de bagage, dat de klant met zich meedraagt. De prijs wordt dus bepaald uit onderhandelingen tussen de drager en de klant. Maar de concurrentie is groot, de straten worden immers overwoekerd door *toleka's*. Vaak is het dus de klant die de doorslag geeft bij het voorstel naar een prijs.⁷⁴

71 Vrij naar: DE VILLERS, G., JEWSIEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.97.

72 In 2006, de avond voor de verkiezingen, kreeg Kisangani een aantal bussen om het stedelijk vervoer te verbeteren. Maar dit liep uit op een mislukking, de bus is voor de meesten nog steeds veel te duur. De concurrentie met de *toleka*, als meer flexibel en goedkoper transportmiddel, is te groot. Bron: (Auteur ongekend), *Le vélo champion du transport en commun*, Congoblog.net, Kisangani, 6 april 2009.

73 Vrij naar: DE VILLERS, G., JEWSIEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.94.

74 Vrij naar: DE VILLERS, G., JEWSIEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.100.

9. De opkomst van de wagen en het ontstaan van de *Khadafi's*

Tot voor kort waren fietsen en voetgangers de enige vorm van mobiliteit in de stad. Maar sinds de opening van de weg RN4⁷⁵ ten oosten van Kisangani in 2009, kent het centrum van de stad een toename van wagens en moto's. Via deze weg worden sindsdien wagens geleverd vanuit Oeganda en tegen een betaalbare prijs verkocht aan de inwoners van Kisangani.

«Cet afflux redonne à Kisangani l'image d'une ville et nous en sommes fiers», déclare Bienvenu Ngalamulume, encadreur des motards au parking du rond-point du Canon.»⁷⁶

Deze opkomst van de wagen en moto in het centrum, kent een nieuwe problematiek. De wegen liggen er kapot bij, waardoor het rijden met de wagen vaak een onmogelijke opgave is. De resterende groene, open ruimte en de ronde punten worden uit noodzaak ingericht als parking.

«Le parking doit être un endroit visible en retranchement pour ne pas gêner la circulation», affirme un agent du service des transports. Dans les espaces verts ou aux carrefours, des lieux de stationnement se créent sans respect des normes.»⁷⁷

(Parking public de la 13ième avenue dans la commune Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.) (Enkel in de wijk Tshopo, van de O.C.A. wijken, is een parking voor wagens terug te vinden. Deze parking is hier gelegen omdat ze in directe verbinding staat met de weg naar Buta. Alle andere parkings zijn terug te vinden in het centrum Makiso.)

Door deze opkomende trend van de wagen heeft de stad te maken met een groot tekort aan brandstof. Een boot van het SEP CONGO⁷⁸ bevoorraadt de stad via de Congostroom vanuit Kinshasa. Maar deze lange weg gebeurt zelden zonder problemen. De boot die slechts één keer per maand de stad voorziet van brandstof, komt vaak aan met vertraging.⁷⁹

75 Deze weg verbindt Kisangani met Beni, Butembo, Bunia,

76 Citaat uit: MIDESSO, N., *Quand conducteurs, motards et piétons ignorent le code de la route*. Artikel uit krant: Mongongo N°3, Kisangani, 27 augustus 2009, p.1.

77 Citaat uit: BASEA, H., *Face à l'afflux de véhicules, la ville manque de parkings*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.2.

78 SEP CONGO, *la société pétrolière*.

79 Vrij naar: BASEA, H., *Les voitures arrivent plus vite en ville que le carburant*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.1.

Dit tekort heeft gezorgd voor een nieuwe vorm van handel. Indien de voorraad aankomt in de stad, gaat deze brandstof naar de vijf tankstations in het centrum Makiso. Maar daar staan reeds van 's morgens vroeg al lange rijen klanten, hoofdzakelijk *Khadafi's*,⁸⁰ te wachten op brandstof. Deze brandstof wordt dan terug verkocht met winst langs de grote wegen in het centrum in tijden van gebrek aan brandstof in het centrale tankstation.⁸¹

Boom de la circulation

Depuis l'ouverture de la RN4, les camions transportant des marchandises affluent chaque jour plus nombreux à Kisangani, les voitures aussi bien que les motos achetées la plupart en Ouganda par les particuliers sont devenues le principal moyen de transport en ville. Une évolution rapide qui n'a pas été anticipée et qui pose aujourd'hui plusieurs problèmes : encombrement des rues par manque de parkings, pénuries de carburant, bruits...

(Bron: BASEA, H., *Boom de la circulation*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.1.)

Les voitures arrivent plus vite en ville que le carburant

L'approvisionnement en carburant de la ville n'a pas suivi la hausse très rapide des besoins liés à l'afflux récent de véhicules et de motos. La pénurie guette sans cesse allongeant les files d'attente devant les rares stations de la ville concentrées dans la Makiso. Une affaire pour les revendeurs.

(Bron: BASEA, H., *Les voitures arrivent plus vite en ville que le carburant*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.1.)

Les voitures arrivent plus vite en ville...

(Bron: FAMBA, G., *Les voitures arrivent plus vite en ville* Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.2.)

Face à l'afflux de véhicules, la ville manque de parkings

De plus en plus de véhicules entrent chaque jour dans la ville qui manque de parkings. Du coup, de nombreux conducteurs, surtout de camions, stationnent n'importe où sur la chaussée gênant la circulation et causant des accidents.

(Bron: BASEA, H., *Face à l'afflux de véhicules, la ville manque de parkings*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010, p.2.)

80 De *Khadafi* is een persoon die deze brandstof opkoopt eens de benzine de stad binnenkomt.

81 Vrij naar: (auteur ongekend), *Kisangani: surchauffe des prix du carburant, les «Kadhafi» mis en cause*. Artikel radiookapi.net, Kisangani, 23 mei 2008.

CONCLUSIE

Uit dit onderzoek rond infrastructuur kunnen we een aantal belangrijke aandachtspunten opmerken die we kunnen meenemen in de toekomstplannen voor de stad Kisangani.

In het ontwerp van het wegennetwerk moet meer rekening worden gehouden met de dominante aanwezigheid van fietsen en brommers in het straatbeeld. Maar ook naar bijvoorbeeld standplaatsen voor *toleka's*. Naast deze belangrijkste vorm van vervoersmiddel naar de stad voor de bewoners van de *cités* vandaag, is ook een grote vraag naar het versterken en meer beschikbaar maken van het openbaar vervoer.

De recente opkomst van de wagen, vraagt om een aanpassing van de wegen in het centrum van de stad. Deze opkomst heeft vandaag nog geen invloed op de OCA wijken, maar toch zou kunnen worden rekening gehouden met de wagen als toekomstig, maar ondergeschikt element op de hoofdwegen van de wijken. Bij de aanleg van deze hoofdwegen is het belangrijk rekening te houden met de economische functie van de wegen in combinatie met de groene aanleg van de wegen van het O.C.A. De schaduw van de bomen en een ligging aan de wegen met veel passage vormt een uitstekende basis voor de economische structuur van de wijk.

Verder is het belangrijk in te spelen op de potenties van de Congostroom. Indien deze optimaal benut zouden worden, kan dit de binnenlandse markt versterken. Een uitbreiding van de huidige waterkrachtcentrale zou groene stroom kunnen leveren voor Kisangani, maar ook voor zijn wijde omgeving.

Verder hebben we gezien dat de inwoners teruggrijpen naar het dambordpatroon, in tegenstelling tot het O.C.A., bij het ontwikkelen van de uitbreidingen. Het eenvoudig model heeft de potentie om in elk deel apart een eigen identiteit te creëren en toch één samenhangend geheel te blijven.

We kunnen concluderen dat de aangelegde infrastructuur van het *Office des Cités Africaines* een flexibele onderlaag heeft gevormd voor de ontwikkelingen vandaag. Door de straten breed genoeg te ontwerpen, oorspronkelijk voor de wagen als belangrijk element in de wegen, was er ruimte genoeg om de economische laag langsheen de wegen te laten ontwikkelen.

(Bron (foto's links): 'Voirie de Mangobo', Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 313, 298 en 304. Bron (foto's rechts): foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

O.C.A. 1952-1960

ANNO 2011

2

GROEN EN OPEN RUIMTE

De groenstructuur speelt in Afrika, nog meer dan in Europa, een grote rol binnen de stad. Het groen beschermt de stadswijken tegen wind, erosie en te sterk zonlicht.¹ Het *Office des Cités Africaines* hecht dan ook veel belang aan de bestaande groenstructuur en tracht die zo goed mogelijk te behouden doorheen het ontwerp. Het aanwezige groen is belangrijk in de *cité satellite*, waar het naast zijn beschermende functie de wijk ook gezond houdt. Deze groenstructuur wordt onder andere gebruikt als basis voor de ontwikkeling van sportactiviteiten.

*'6° Sports: Un centre sportif important devra être aménagé dans la zone verte périphérique. De plus, chaque quartier comportera une plaine d'entrainement et de jeux.'*²

Werken de O.C.A. wijken vandaag nog steeds op een autonome manier op vlak van deze groenstructuur? Staan de wijken op zichzelf, of zijn ze aangewezen op het centrum of hun omgeving? Kortom, hebben de plannen van het *Office des Cités Africaines* gedurende de laatste vijftig jaar stand gehouden? En welke betekenis heeft de groenstructuur van het *Office des Cités Africaines* in de fysieke ruimte van de wijken vandaag?

¹ Vrij naar: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

² Citaat uit: Een brief van *l'administrateur-gérant* X. Lejeune de Schiervel en de *président* van het O.C.A. Brussel, Peigneux aan de directie van het O.C.A. in Stanleyville, *Direction de Stanleyville*, 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

O.C.A. 1952-1960

(Groenstructuur van het O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

(Groenstructuur anno 2011. Eigen verwerking van bronnen: maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

Om een antwoord te zoeken op deze vragen is het belangrijk een duidelijk overzicht te krijgen over de toepassing van groen door het Office des Cités Africaines in de jaren 1952-1960. Eerst en vooral gaan we op zoek naar een definitie. Op welke manier wordt groen ingezet in de plannen van het O.C.A.? Vervolgens wordt onderzocht hoe deze groenstructuur zich verhoudt tot het plan in zijn totaliteit.

1. Op zoek naar een definitie

In de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn tal van congressen¹ en artikels geschreven om kennis en informatie uit te wisselen omtrent het bouwen in de tropen. Maxwell Fry en Jane Drew, twee Britse architecten, publiceren in de jaren vijftig het boek *'Tropical architecture in the humid zone'*, waarin ze het belang van de aandacht voor de natuur en omgeving benadrukken.

*'Architecture in the humid tropics is a collaboration with nature to establish a new order in which human beings may live in harmony with their surroundings.'*²

De aandacht voor de natuurlijke omgeving is dus niet enkel toe te schrijven aan het *Offices des Cités Africaines*. Het O.C.A. kent verschillende functies toe aan de inpassing van groenstructuren en probeert zo veel mogelijk de bestaande natuurlijke structuur te behouden in de wijk.

1.1. Groen als bescherming

Groenelementen worden ingezet ter bescherming van de wijk. Zo beschermen bomen de wijk tegen de wind en te sterk zonlicht. Daarnaast vormt de groenstructuur een bescherming tegen bodemerosie. Doorheen de hele wijk legt het O.C.A. groene zones aan om het leven in de wijk aangenaam en gezond te maken. Het groen zet het overvloedige koolstof om in zuurstof en geeft deze vrij aan de stad.³

¹ Bijvoorbeeld het *International Congress for Housing and Town Planning* in 1952 in Lissabon, waarbij aandacht wordt gegeven aan *'housing in tropical climates'* en meer specifiek de huisvesting voor *'la plus grande nombre'*.

² Citaat uit: FRY, M., DREW, J., *Tropical architecture in the Humid Zones*, B.T. Batsford LTD, Londen, 1956, Inleiding.

³ Vrij naar: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

1.2. Groen als vorm van segregatie

Het ideale schema van de koloniale stad in Congo wordt gekenmerkt door een expliciete scheiding tussen de Europese stad en de *cités indigènes*.⁴ Sinds het einde van de jaren 1920 komt deze *zone neutre*⁵, een niet-bebouwde groene zone, als scheidend element ter sprake. Bij het uitbreken van tal van epidemieën, zoals de pest en de gele koorts, wordt de organisatie van de stedelijke ruimte in vraag gesteld. Volgens dokters komt de ziekte via de *citée indigène* in het Europees centrum terecht. Als reactie wordt een *cordon sanitaire*, van minimum 500 meter⁶ ingevoerd als beleidsmaatregel⁷ tussen de Afrikaanse wijken en de Europese stad om de blanke kolonisator te beschermen tegen deze tropische ziektes. Na de Tweede Wereldoorlog, met de opmaak van het 'Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Belgisch Congo'⁸ wordt deze regel in het wetboek afgeschaft. De *zone neutre* wordt door het O.C.A. niet meer expliciet uitgesproken, maar op de plannen is te zien hoe dit nog steeds 'verbloemd' wordt toegepast in het ontwerpdiscours. De term *zone neutre* is voor het laatst terug te vinden in het Afrikaans archief in de interne briefwisseling van het O.C.I. in het jaar 1951.

*'L'emplacement fait partie de la zone verte, dite zone neutre, qui doit séparer la circonscription urbaine de C.E.C..'*⁹

Deze scheiding blijft aanwezig in de plannen van het O.C.A.. Op de kaart van de gemeenschappelijke gebouwen¹⁰ is te zien hoe in deze zone een aantal functies (scholen, *stade Gouverneur Bock*, kerkhof Belge I,¹¹ een markt,...) zijn opgenomen.

Bij de aanleg van het wegennetwerk wordt groen als scheidend element toegepast in de zogenaamde *bandes de verdure*. Deze groene stroken, geconcentreerd op het secundair wegennetwerk, scheiden de verschillende *quartiers* van het drukke wegverkeer.¹²

4 R. Schoentjes ontwerpt in 1932 een ideaal schema voor de koloniale stad, *Schéma d'une ville congolaise*, waarin de *zone neutre* expliciet als scheiding tussen de Afrikaanse wijken en de Congolese stad gehanteerd.

5 Er zijn meerdere benamingen gebruikt voor deze zone: *cordon sanitaire*, *zone neutre*, *tote zone*,...

6 Deze 500 meter werd bepaald door de invloedzone van de malariamug.

7 Tijdens het internationale congres *Urbanisme aux Colonies* in Parijs in het jaar 1931, wordt het ontwerpelement gekoppeld aan een wetgeving.

8 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het ontstaan van het huisvestingsvraagstuk, p. 25.

9 Citaat uit: een brief van *Gouverneur Bock (Province Orientale)* aan de *Gouverneur Général*, *Emplacements bâtiments administratifs C.E.C. de Stanleyville*, 13 december 1951. In: AA, Inventaire G.G. portefeuille 17.130. Er moet worden opgemerkt dat het voorbeeld dat hier is aangehaald nog dateert uit de periode net voor het O.C.A., ten tijde van het O.C.I. Dit is één van de laatste keren dat de *zone neutre* expliciet wordt aangehaald.

10 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Publieke ruimte, p. 270.

11 Dit kerkhof is aangelegd in het jaar 1902. Vandaag is dit terrein ingenomen door de Universiteit van Kisangani. Bron: EKONGO NDEMBA, R., *Des cimetières lotis à Kisangani: exemple d'un débat occulte sur la gestion des espaces publics en RDC*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.11.

12 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Infrastructuur, p.115.

(Bron: Stanleyville, (datum ongekend, vermoedelijk in 1950/1951). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 575.)

1.3. Groen als vorm van recreatie

In de richtlijnen, vastgelegd door het *Gouvernement Général*, voor het ontwerpen van een *cité satellite* is volgende regel neergeschreven:

*'Un centre sportif important devra être aménagé dans la zone verte périphérique. De plus, chaque quartier comportera une plaine d'entrainement et de jeux.'*¹³

In de zones die minder geschikt zijn voor woningbouw ontwerpt het O.C.A. hier en daar recreatieve functies doorheen de wijk. Zo kunnen we op de eerder aangehaalde groenkaart van het O.C.A.¹⁴ in de centrale depressie van Mangobo twee voetbalstadia zien. In de groene zone die de *cité Belge I* van het Europees centrum scheidt, is ook een voetbalstadium gebouwd, *stade Gouverneur Bock*.¹⁵

1.4. Groen als esthetisch element

Ten slotte wordt het groen ook als een esthetisch element toegepast in de O.C.A. wijken. De belangrijkste wegen worden benadrukt door het aanleggen van groenstroken en beplantingen.

*'[...], il y a lieu d'ajouter les plantations de paspalum et d'arbustes décoratifs en bordure des routes et dans les parcelles.'*¹⁶

*'Dans tous les types de vories, on a prévu des zones vertes gazonn es et des arbres.'*¹⁷

13 Citaat uit: een brief van l'*administrateur-gérant* naar de *direction de Stanleyville*, *Les directives d'une cité satellite*, 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

14 Voor een weergave op kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte, p.148.

15 Vandaag gekend als *Stade Lumumba*.

16 Vrij naar: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

17 Citaat uit: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

(Groenstructuur bepaalt de stedenbouwkundige structuur. Eigen verwerking van bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en Avant-projet plan d'ensemble agglomeration du Belge: Cité Belge I, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 541.)

2. Groenstructuur bepaalt de stedenbouwkundige structuur

2.1. De natuurlijke structuur bepaalt deels de grenzen van de nieuwe wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu

Om nader te zien hoe de *Office des Cités Africaines* bij het ontwerp van de wijken rekening heeft gehouden met de natuurlijke structuur van het terrein is het noodzakelijk terug te kijken naar de situatie voor het jaar 1952.¹⁸ Eerst en vooral kunnen we aanhalen dat de vreemde ‘hap’ uit het ontwerp in het westen van Mangobo veroorzaakt is door eigendomsstructuren. Op de volgende kaart is te zien dat op die locatie het volledige aangrenzende perceel in eigendom is van *Les Prêtres du Sacré-Cœur*.¹⁹

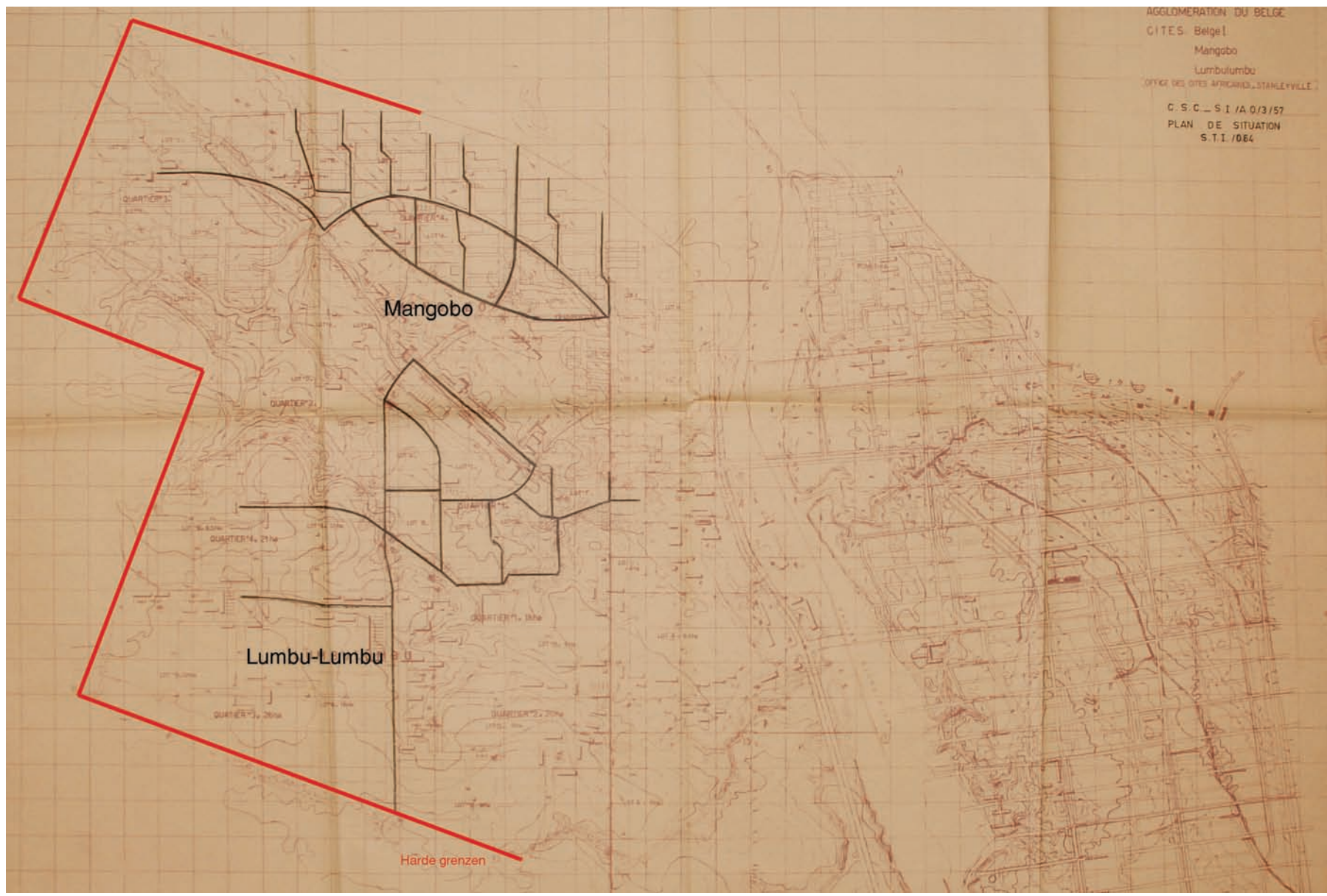
In het zuidoosten van de wijk Lumbu-Lumbu kunnen we eveneens een harde grens waarnemen. Deze grens is de afbakening van het *boisement* Lumbu-Lumbu. Dit reeds bestaande bos wordt behouden in de nieuwe O.C.A. wijk als een ‘verbloemde’ *zone neutre* tussen de nieuwe *cité indigène* en het Europese centrum. In dit bos is ook het *quartier des policiers* opgericht. Op die manier kan de publieke orde worden bewaard in de *cités indigènes*.

De brede band die zich bevindt tussen de afbakening van Lumbu-Lumbu in het zuiden en de luchthaven Simi-Simi is vermoedelijk vrijgehouden van bebouwing, om te voldoen aan het *Plan Directeur* van Jean Gilson opgesteld in 1949.²⁰ Ook hier kunnen we opmerken dat de *zone neutre* niet meer expliciet wordt gebruikt in de teksten van het *Office des Cités Africaines*, maar deze zone wordt nog steeds toegepast in het ontwerpdiscours.

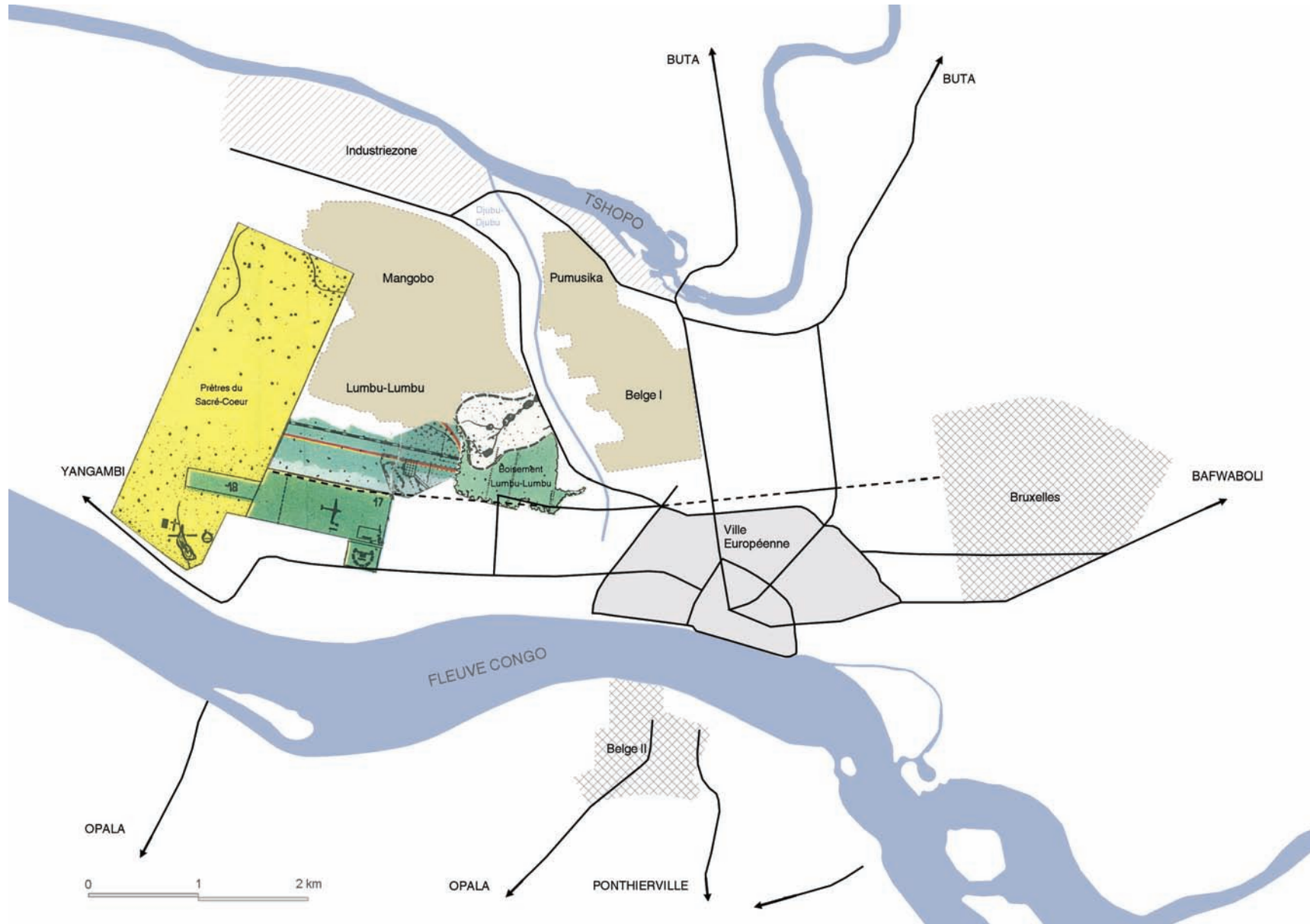
18 In 1952 ontstaat het *Offices des Cités Africaines*.

19 Dit is de eerste katholieke missiepost St. Gabriël, opgericht door Révérend Père Gabriel Grison in het jaar 1897. Digitale bron: www.stanleyville.be/histoire.html.
In de atlas van Jean Gilson, die resulteert uit een studie van het jaar 1949, zijn op kaart de eigendomsstructuren van de stad Kisangani weergegeven. Bron: *Survey Général: Concessions* In: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949.

20 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p. 28.

(Eigen verwerking van bron: *Avant-projet plan d'ensemble agglomeration du Belge*, Kisangani, 29 juli 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 298, carte 1560.)

(Afbakening van de nieuwe wijken van het O.C.A.. Eigen verwerking van bronnen: *Survey Général: Concessions + Espaces verts + Plan Directeur*, 1949. In: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en O.C.A., (datum ongekend). In: AA, *Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.*)

2.2. De stedenbouwkundige structuur binnen de wijk als gevolg van de natuurlijke toestand van het terrein

Het *Office des Cités Africaines* heeft zoveel mogelijk de bestaande groenstructuur behouden bij het ontwerpen van de nieuwe wijken. Maar door de slechte toestand van de gronden, de sterke reliëfverschillen, de termietenheuvels, de rotsachtige of moerassige gebieden, is dit in Kisangani niet altijd mogelijk. In een aantal delen van de wijk moest de grond worden gelijk gemaakt en is bijgevolg de beplanting vernietigd.

*'De plus, la topographie de cette zone rend impossible le respect de l'ancienne trame. En effet, la pente marquée du terrain n'est pas favorable à une bonne orientation des constructions.'*²¹

De stedenbouwkundige structuur in de nieuwe wijk Mangobo is sterk bepaald door de toestand van het terrein. Dwars door het terrein van Mangobo loopt een grote centrale depressie, *le ravin Mangobo*, waardoor de bebouwbare oppervlakte van deze wijk relatief klein is.²² Op de kaart uit het jaar 1951 is duidelijk te zien hoe de rivier Djubu-Djubu zich ter hoogte van Mangobo uiteenrafelt in verschillende zijrivieren.²³ De stedenbouwkundige structuur van Mangobo is aangepast naar deze natuurlijke situatie. Het O.C.A. heeft deze wijk opgedeeld in vijf onregelmatige *quartiers*, geschikt rondom de depressie. Het terrein van Lumbu-Lumbu kent minder problemen, waardoor de bouwdensiteit daar hoger is.

Bij de reconstructie van de *cité Belge I*, meer bepaald bij de aanleg van de wegen en woonblokken, is rekening gehouden met de twee zijrivieren, *les petits Djubu-Djubu*. Om het aantal bruggen over de rivier te beperken, zijn de wegen aan de grens met de zijrivieren, afgerond in een *cul de sac*²⁴. Verder bakent het O.C.A. in het plan grote bouwvrije zones af in een perimeter rond de bestaande rivieren, om ongezonde woonomstandigheden en gevaarlijke situaties te vermijden.²⁵ Op het plan is te zien hoe de afgebakende zones, waar geen woningen mogen worden gebouwd, gebruikt worden voor de aanleg van scholen of speelterreinen.

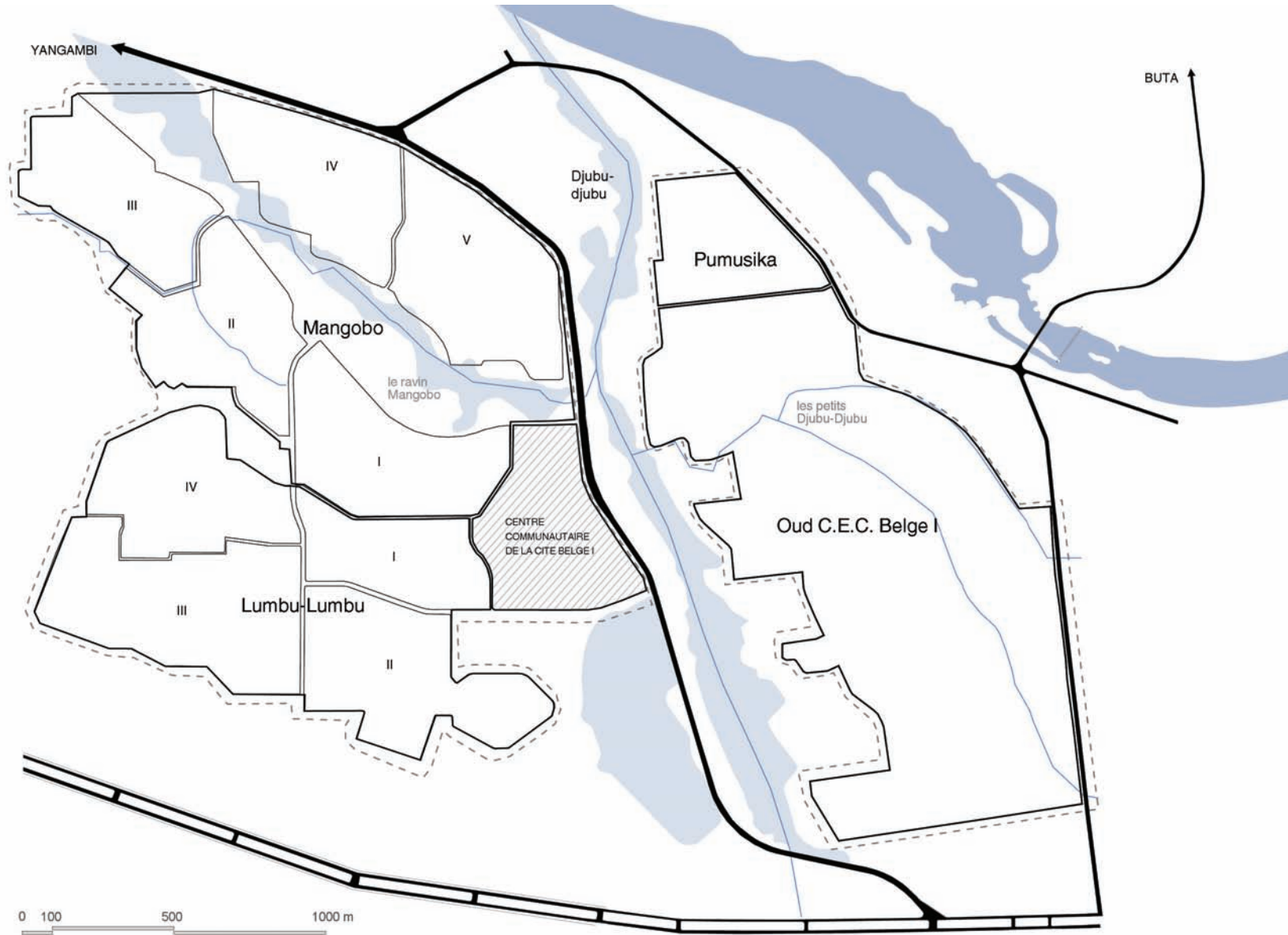
21 Citaat uit: een brief van P. Humblet (directeur van het O.C.A. in Kisangani) aan de *Administration Centrale, Avant-projet de transformation du Belge I-Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

22 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

23 Voor een weergave van de kaart zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976, p. 21.

24 Voor meer informatie over de *cul de sac* zie deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Infrastructuur, p.118.

25 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*, p.47.

(Groenstructuur bepaalt de stedenbouwkundige structuur in de wijken. Eigen verwerking van bron: Mangobo, Lumbu-Lumbu, Pumusika, (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 992, liasse 4820.)

(Bron: Avant-projet Plan d'ensemble agglomeration du Belge, cite: Belge I, Kisangani, 29 juni 1954. In: AA: Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 541.)

Tijdens mijn eerste kennismaking met de O.C.A. wijken, komen Mangobo en Tshopo over als vrij groene wijken. Gedurende mijn verblijf verandert deze indruk. Uit gesprekken met de bewoners en talrijke bezoeken op het terrein, blijkt net een schrijnend gebrek aan open en groene ruimte in de wijken. Om een duidelijk beeld te krijgen op de resterende groene en open ruimte in de wijken, wordt eerst en vooral gezocht naar een betekenis van deze ruimte voor de Congolezen vandaag.

1. Op zoek naar een definitie

Open en groene ruimte is een term die behoort tot de woordenschat van de stedenbouw en de architectuur. Op basis van gesprekken met de bewoners en de lokale autoriteiten enerzijds en in observaties tijdens het veldwerk in de O.C.A. wijken anderzijds, gaan we op zoek naar de betekenis van groene en open ruimte voor de plaatselijke bevolking.

1.1. Groene ruimte, *un espace réservé*

Groene en open ruimte wordt door de lokale autoriteiten vaak gezien als stukken land die nog niet bebouwd zijn. Deze ruimtes worden beschouwd als gereserveerde ruimtes, die zullen worden ingezet voor ontwikkeling als de gelegenheid zich aanbiedt.

*'C'est un espace de réserve de l'urbanisation future. Pas seulement pour l'état, on peut aussi construire une ville là-bas, un nouveau quartier, un cité.'*²⁶ (Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme)

*'C'est à dire, là ou l'ONL n'a pas construit, c'est réservé pour quelque chose.'*²⁷ (Chef de bureau, commune Tshopo)

Aan deze definitie wordt dan ook onmiddellijk een bouwverbod toegevoegd.

*'C'est une place, où on n'a pas autorisé aux gens de construire là-bas. Parce que les blancs, comme ils avaient des limités, les limités de la commune, ils avaient la sûreté que ces places n'étaient pas pour construire, ça risque beaucoup de problèmes. [...] Ils ne peuvent pas construire des choses là-bas.'*²⁸ (Bourgmestre de la commune Tshopo)

1.2. De sociale rol van groene ruimte

Waar het groen zorgt voor schaduw zien we, tijdens wandelingen doorheen de wijk, sociale ruimtes ontstaan. De inwoners zoeken deze beperkte plaatsen in de wijk op om elkaar te kunnen ontmoeten.

26 Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

27 Interview met Leopold KASUSULA, *Chef de bureau de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

28 Interview met MOSUNGA KYANA Godelive, *Bourgmestre de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

(De schaduw van de boom als ontmoetingsruimte, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk en *Studenten zoeken privaat groen op buiten de wijk*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

*'L'espace vert est un milieu de détente et de récréation, lieu de promenade et découverte de la nature, il est un équipement public/privé très prisé des citoyens.'*²⁹

*'Des gens peuvent reposer là-bas, lire leurs journaux, nos enfants peuvent étudier là-bas, dans un endroit provocant.'*³⁰ (Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme)

Tijdens het onderzoek op terrein worden we meermaals geconfronteerd met leerlingen die ver buiten de wijken één van de laatste resterende, meestal private groene ruimte opzoeken om te kunnen studeren. De wijken Mangobo en Tshopo zijn niet voorzien van groene ruimte die de studenten de kans geeft zich terug te trekken uit de drukte.

*'C'est la même au centre médical de la SOTEXKI, beaucoup d'enfants. Les étudiants se trouvent là pour étudier, parce qu'il n'y pas de places vertes, des places publiques comme ça. Ils vont dans une concession privé, comme la mission St. Gabriel, l'hôpital privé de SOTEXKI. Parce que c'est calme, il y a des places vertes, des arbres, des herbes, il y a des bancs. Il vont rester là-bas pour lire.'*³¹ (Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme)

1.3. De groene ruimte, een publieke ruimte van de staat

Indien we de definitie op deze manier bekijken, kunnen we groene ruimte deels laten aansluiten bij het thema publieke ruimte.³² Groene ruimte vormt een onderdeel van de publieke ruimte. Hier wordt de groene structuur gedefinieerd als een eigendom van de staat, toegankelijk voor iedereen.

29 KASSAY NGUR-İKONE, J., *La politique de la gestion des espaces verts par l'hôtel de ville de Kinshasa*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kinshasa, december 2008, p.4.

30 Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

31 Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

32 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p.267.

*'C'est un espace dévolu, pour recevoir le publique. C'est pas privé, ça appartient à l'Etat. C'est pour plusieurs activités.'*³³ (Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme)

*'Ce sont les domaines publiques de l'Etat. C'est un endroit où donc, je peux dire que non, ce sont des endroits à la rigueur touristiques. Qui, ne peuvent pas être construit, d'abord, on ne peut pas exposer ces genres d'endroits.'*³⁴ (Service de l'Urbanisme et Habitat de la commune Tshopo)

1.4. Groene ruimte als gezonde, recreatieve omgeving

Uit de interviews met de autoriteiten, maar ook tijdens de gesprekken met de bewoners op het terrein komt het belang van de ecologische functie van het groene netwerk naar boven. Er is nood aan groen in de wijk dat moet zorgen voor een gezonde leefomgeving.

*'C'est une place pour aéré la communautaire, ça donne plus de l'oxygène. Il y a une concentration de l'oxygène là-bas, centre dans les quartiers.'*³⁵ (Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo)

Er is ook behoefte aan nabijgelegen groene ruimtes, als vorm van rust en ontspanning in de stad. Om te vertoeven, nieuwe energie op te doen, weg te zijn van de dagelijkse drukte van de overbevolkte wijken. Tijdens het veldwerk valt op dat de enige open ruimte in de wijken ingevuld zijn met voetbalvelden.

(Groene ruimte als recreatieve omgeving, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

33 Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

34 Interview met LOWATYLAKOSE, *Service de l'Urbanisme et Habitat de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

35 Interview met BONAMA-ITSHONS Victor, *Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

1.5. Groene ruimte ingezet als economisch element

De inwoner van de stad heeft nood aan kleine groene ruimtes om aan landbouw te doen in de stad, om zichzelf en de nabije omgeving te voorzien in primaire noden. Dit kunnen we waarnemen tijdens het veldwerk, waar we op resterende groenruimtes, kleine plantages zien verschijnen, maar ook de kerkhoven worden ter nauwer nood ingepalmd door beplantingen.

‘C’est depuis 2004 que nous avons décidé de cultiver au cimetière qui était abandonné’, déclare Jacques Abata, un agriculteur au cimetière de la 10ième Tshopo.’³⁶

In de moeilijke periode van heropbouw na de recente oorlogen, vormen deze agrarische stukjes grond een belangrijke vorm van autonome voedselvoorziening voor de plaatselijke bevolking. Deze kleinschalige landbouw binnen de stedelijke periferie van Kisangani is de laatste jaren sterk toegenomen. Een andere vorm van groene ruimte die een economische waarde heeft gekregen kunnen we terugvinden langsheen de wegen. De groene stroken die het O.C.A. heeft voorzien zijn te smal om te dienen als groene ruimte. Deze groene zones gelegen langs belangrijke wegen van de wijk zijn echter wel ideaal voor het verkopen van goederen.³⁷

Des jardins potagers qui changent la vie des habitants

La vente des ciboulettes et des cèleris produits sur leurs parcelles a permis aux habitants de Simisimi, un quartier situé dans la périphérie de la ville d’améliorer sensiblement leurs conditions de vie. Leur réussite en incite aujourd’hui d’autres à faire de même.

(Bron: MALISI, D., *Des jardins potagers qui changent la vie des habitants*. Artikel uit krant: Mongongo N°7, Kisangani, 1 november 2009, p.4.)

(Groene ruimte ingezet als economisch element, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk en *Cimetière de la 10ième avenue Tshopo*, Kisangani, 15 februari 2010. Bron: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.)

³⁶ Citaat uit: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.

³⁷ Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p. 115.

1.6. Conclusie

Een grote oppervlakte aan groene ruimte, aangelegd door het *Office des Cités Africaines*, is vandaag van de kaart geveegd door de steeds toenemende *maisons anarchiques*. Ondanks deze sterk gereduceerde groene structuur is het opvallend hoe de bewoners de laatste jaren groen terug binnentrekken in de O.C.A. wijken. De inwoners eigenen zich de laatste resterende delen groen op, om zich te voorzien van eigen voedsel.

De lokale autoriteiten definiëren groene ruimte vaak als een gereserveerde ruimte voor het plannen van projecten in de toekomst. Vanuit de wandelingen en het contact met de bewoners echter, merken we een sterke vraag naar groene ruimte op. Groene zones als vorm van ontspanning en rust enerzijds, maar ook om de steeds meer overbevolkte wijken gezonder te maken en het cultiveren van eigen stukjes grond anderzijds.

Indien we deze observaties en de gesprekken met de inwoners anno 2011 vergelijken met de doelstellingen en de definitie van het O.C.A. uit 1952 kunnen we volgende elementen opmerken. Het groen als recreatie is na vijftig jaar nog steeds terug te vinden in de wijk. Maar groen als bescherming, esthetisch en ecologisch element, om de wijk gezond te houden, en groen als vorm van segregatie zijn verdwenen. Daarnaast heeft zich de laatste jaren een belangrijke nieuwe werking toegevoegd aan de groenstructuur, de economische functie.

2. De stedenbouwkundige structuur negeert de natuurlijke structuur?

In de plannen van het O.C.A. werd de bestaande groenstructuur opgevat als een belangrijk structurerend element. De natuurlijke situatie werd hierbij behandeld als een bedreiging. In mogelijk gevaarlijke gebieden, zoals ravijnen, overstromingsgebieden,... werden zones met bouwverbod gedefinieerd. Vandaag zijn de rollen omgedraaid, de huidige stedenbouwkundige structuur vormt een bedreiging voor de natuur. De bouwvrije zones van het O.C.A. zijn inmiddels bijna volledig volgebouwd met *maisons anarchiques*.³⁸ Van de grote groenstructuren, om de wijk aangenaam en gezond te maken, blijft amper nog iets over. Dit zorgt voor grote problemen op het gebied van huisvesting en overbevolking.

Niet alleen de *maisons anarchiques* nemen de resterende ruimte in, ook nieuwe religieuze ruimtes of andere gemeenschapsvoorzieningen worden er gerealiseerd.

‘Tous ces espaces sont déjà spolier. Aussi derrière la commune Mangobo, c’était un parking là, un espace ouvert, mais maintenant il a construit des constructions là! Jusque même après l’hôpital. On a construit même une église sur l’espace ouvert au quartier Elima! L’église de Jésus Christ à Mangobo.’³⁹ (Chef de Division Provinciale de l’Urbanisme)

2.1. La vie dans le marécage

Tussen Mangobo en Tshopo bevindt zich het moerasgebied van de Djubu-Djubu. Ook hier zijn veel *maisons anarchiques* terug te vinden. Woningen in Mangobo en Tshopo zijn voor veel inwoners immers te duur. De enige oplossing om dicht bij familie en het centrum van de stad te blijven wonen is de resterende open ruimte opzoeken. Deze ruimtes zijn meestal overstromingsgebieden.

Het moerasgebied van de Djubu-Djubu kent in het jaar 1996 zijn eerste enorme overstroming. Sindsdien verwacht men om de tien jaar een grote overstroming. In het geval van een grote overstroming, kunnen de mensen hun woningen dagen niet bereiken. Naast de cyclische overstroming, dreigt deze rivier bij iedere regenval te overstromen. Deze bedreigingen weken bij de bewoners van het moerasgebied creatieve oplossingen los. Dagelijks zijn mensen in de weer om het leven te verbeteren of constructies te bouwen die hun eigendommen langer kunnen beschermen bij overstroming. Op de volgende foto’s is te zien hoe mensen in de weer zijn een nieuw perceel op te hogen om er vervolgens een woning op te bouwen. De percelen in het moeras worden verhandeld onder de bewoners zelf. Indien een veld minder vruchtbaar is geworden na verloop van tijd of weinig opbrengt, verkoopt de eigenaar delen van zijn veld als woonperceel.

‘J’ai acheté ce terrain. Celui-ci (le voisin) m’a vendu ce terrain.’⁴⁰ (Faustin Limbi)

De tweede foto toont hoe een inwoner een kleine dam bouwt in de rivier Djubu-Djubu om de wateroverlast in zijn woning te beperken. Langs de oevers zijn kleine muurtjes gebouwd of is de rivier dieper uitgegraven, in een poging de capaciteit van de rivier te verhogen tijdens een overstroming. Al deze kleine ingrepen zijn slechts een tijdelijke oplossing, ze kunnen de kracht van de rivier amper tegenhouden.

³⁸ *Maisons anarchiques* zijn woningen in niet duurzame materialen gebouwd op ‘illegale terreinen’. Voor meer informatie: Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. Een overwoekering van de O.C.A. wijken met *maisons anarchiques*, p.237.

³⁹ Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l’Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

⁴⁰ Interview met Faustin Limbi, bewoner *marécage Djubu-Djubu*, Kisangani, februari 2011.

(Groenstructuur negeert de stedenbouwkundige structuur. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en foto's en observaties veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

*'Il a fait avec la bêche, une profondeur si grande, pour que l'eau ne doit pas sortir. Il a curé cette rivière, avec la terre, pour le mettre à côté de la rivière. Ça aide un tout petit peu. Mais il faut le faire chaque jour, parce que chaque fois qu'il pleut, il y a le sable et de la boue qui viennent encore empêcher l'eau de passer normalement. C'est une solution provisoire, ce n'est pas durable.'*⁴¹ (Litho-Germaine)

(Het leven in het moerasgebied van de rivier Djubu-Djubu, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Naast deze bouwactiviteit zijn er op veel delen van het moeras plantages aangelegd. Hier en daar is ook *un étang* te vinden, een zelf gegraven kweekvijver voor vissen. Het stilstaand water trekt muggen aan en veroorzaakt onhygiënische leefomstandigheden.⁴² De kwaliteit van deze zelfgekweekte vis, is dan ook sterk in twijfel te trekken. Verder langsheen de Djubu-Djubu, ter hoogte van het centrum Makiso wordt het moerasgebied gebruikt als agriculturale zone. De universiteit van Kisangani heeft er rijstplantages aangelegd, met behulp van de *Coopération Technique Belge*.⁴³ Enerzijds is het moeras van de Djubu-Djubu een toevlucht voor mensen die zich geen woning binnen de wijken Tshopo en Mangobo kunnen veroorloven. Anderzijds vormt het resterende moeras nog steeds een vruchtbare zone voor agricultuur.

41 Interview met Litho-Germaine, bewoonster *marécage Djubu-Djubu*, Kisangani, februari 2011.

42 Mosite Dieu Donné, *secrétaire administratif* van *quartier du Stade* in de *commune* Tshopo, heeft mij een dag rondgeleid in de *marécage* van de Djubu-Djubu. Tijdens onze wandelingen zien we velden met *tarot* en *manjango* (Swahili voor een soort aardappel).

43 CTB, een Belgisch agentschap voor ontwikkelingsamenwerking, in werking sinds 1999.

(Un étang, Kisangani, februari 2011. Het moerasgebied van de Djubu-Djubu, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

2.2. De zone neutre verdwenen

De groene strook, de *zone neutre*,⁴⁴ die in de plannen van het *Office des Cités Africaines* is terug te vinden tussen de *cités* en het voormalig Europees centrum, is verdwenen. Ten zuiden van Mangobo is, in deze zone, de universiteit van Kisangani gelegen.⁴⁵ Deze locatie is in 1963 gekozen omwille van de rustige en stille omgeving in het groen van de *zone neutre*.⁴⁶ Daarnaast zijn tal van woningen gebouwd, waardoor het centrum Makiso vandaag lijkt over te vloeien in de *communes* Tshopo en Mangobo. Het *boisement Lumbu-Lumbu* is hierbij volledig omgekeapt. Tussen Tshopo en Makiso is recent een *Hôtel du Gouvernement Provincial* gebouwd. Voor de realisatie van dit gebouw zijn een groot aantal *maisons anarchiques* moeten wijken.⁴⁷

2.3. De resterende groene ruimte wordt bedreigd

Op de groenkaart, anno 2011, kunnen we nog een aantal grotere, resterende, groene ruimtes in de wijk waarnemen.⁴⁸ De meeste open en groene ruimte die nog overblijft, zijn restruimtes en kleine overschotten, die reeds onder grote druk staan van de steeds toenemende bouwgekte. Slechts een aantal uitzonderingen zoals kerkhoven en voetbalterreinen, zijn er terug te vinden.

44 Zoals reeds aangehaald is deze term *zone neutre* niet expliciet gebruikt in de plannen en bijhorende tekst. Toch is deze zone in het ontwerpdiscours van het O.C.A. nog steeds terug te vinden.

45 De universiteit van Kisangani is opgericht door missionarissen in 1963 als *Protestant Autonomous University of Congo*. De universiteit heeft zijn huidige naam, *université de Kisangani*, gekregen in 1981. Bron: www.sarua.org, geraadpleegd in mei 2011.

46 MULINDILWA, L., *L'évolution de la gestion de l'espace urbain à Kisangani*, thesis, *Université de Kisangani*, 1996, p.20.

47 In het thema Huisvesting wordt dieper ingegaan op deze strijd tussen de overheid en de bevolking.

48 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Groen en open ruimte, p.149.

2.3.1. Een verschuiving van publiek naar privaat groen

In de periode van het *Office des Cités Africaines* werd groen hoofdzakelijk ingezet als publieke ruimte. Vandaag zijn de meeste resterende groene ruimtes geprivatiseerd. Hiervan zijn een aantal opvallende voorbeelden terug te vinden in Mangobo. Op de kaart hiernaast is een groene rechthoek, het *Orphelinat National*, sterk aanwezig. Dit voormalig weeshuis⁴⁹ heeft een sterke begrenzing, een grote muur rondom het terrein, die ervoor heeft gezorgd dat het terrein gevrijwaard is gebleven van bebouwing. Enkel in het westen van het terrein zijn twee woningen van wezen (tweede foto) te vinden, die de toelating hebben gekregen van de directeur om op het terrein hun verblijf op te richten. Het terrein is zestien hectare groot, waarvan slechts acht hectare is bebouwd. De resterende acht hectare is voorzien voor de uitbreiding die, na het vinden van de nodige financiële middelen, van start zou moeten gaan. Ondanks het feit dat dit terrein is afgebakend met een hoge muur, is het terrein voor inwoners van de wijk toegankelijk gemaakt met twee openingen. Binnen de muren is een voetbal- en basketbalveld voorzien waar studenten en jongeren van de wijk kunnen vertoeven.

Een tweede duidelijk aanwezige vorm op de groenkaart is het *camp militaire* van Lumbu-Lumbu. Ook dit is een geprivatiseerde ruimte geworden die enkel toebehoort aan de militairen en hun gezinnen.

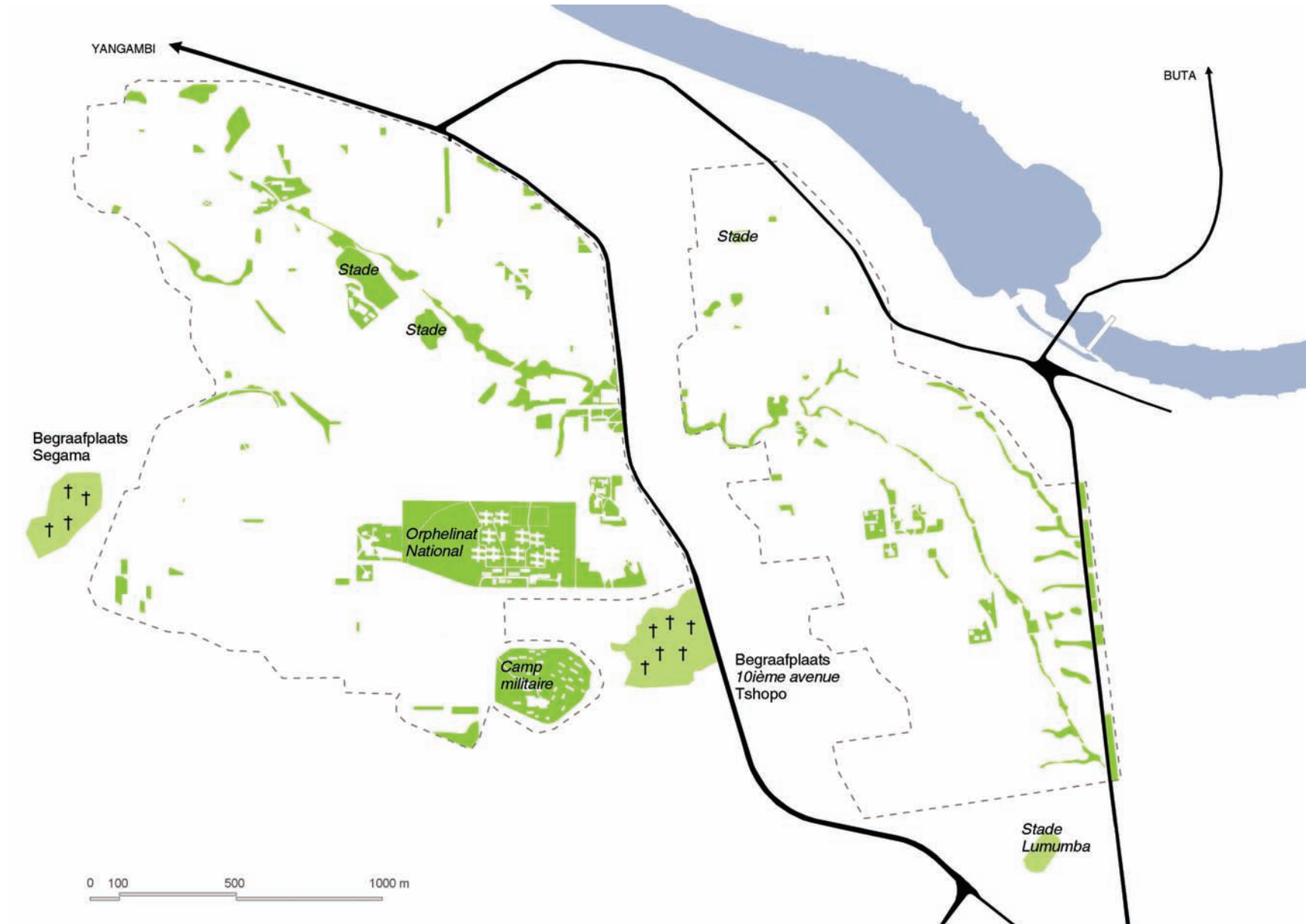

(De muur rond het Orphelinat National de Kisangani, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

Een andere vorm van resterende groene ruimte in de wijken Mangobo en Tshopo zijn de *stades*. Doorheen de wijken zijn tal van voetbalterreinen terug te vinden.⁵⁰ Hier spenderen veel inwoners, vooral jongeren, hun vrije tijd.

49 Vandaag is het weeshuis tijdelijk een verblijfplaats voor studenten van de universiteit Kisangani. Zodra de financiën het toelaten zou deze verblijfplaats terug worden genuttigd als weeshuis. Voor meer informatie zie Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Publieke ruimte, p.307.

50 Voetbal is een 'westerse' sport die is overgewaaid met de kolonisatie.

(De geprivatiseerde groene ruimte van de wijken Mangobo en Tshopo. Eigen verwerking van bronnen: maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

(Voetbalveld Mangobo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

2.3.2. Het wonen op de begraafplaats, één van de meest leefbare plekken in de wijk

Een laatste vorm van grote groene ruimtes in de wijken, zijn de begraafplaatsen. Omdat de bedreiging van de begraafplaatsen een actueel thema is in Kisangani, wordt hier dieper ingegaan op deze problematiek. Deze problematiek kan op zowel een negatieve als een positieve manier worden benaderd. Het steeds verder bebouwen van deze kerkhoven met *maisons anarchiques* vormt een bedreiging voor de maatschappelijke gezondheid. Het is belangrijk dat dit fenomeen betrokken wordt in de toekomstige planning van de wijken en wordt opengetrokken in een publiek debat.

*'Bon nombre de cimetières non désaffectés sont en voie de disparition pour laisser la place aux constructions des maisons d'habitation. Cette réalité contraste avec les espaces à lotir dont regorge la ville.'*⁵¹

De begraafplaats aan *la 10ième avenue* in Tshopo en de begraafplaats Segama in Mangobo zijn hiervan twee voorbeelden. Het kerkhof in *la 10ième avenue* Tshopo, werd opgericht in 1966, maar bevindt zich eigenlijk op het grondgebied van Mangobo. Dit kerkhof is reeds verzadigd. De begraafplaats in Segama bestaat nog maar 20 jaar, deze begraafplaats werd opgericht in 1991 om zowel Mangobo als Makiso te bedienen.⁵² Maar toch zijn nu al huizen gebouwd tot op enkele meters van de graven. De mensen respecteren de afbakeningslijn van het kerkhof niet. Meer nog, door het bewonen en het aanleggen van plantages op de kerkhoven, zal er volgens de plaatselijke chef minder banditisme en criminaliteit optreden. Maar het aspect gezondheid, dat hier een grote invloed heeft, wordt uit het oog verloren.

'C'est un moyen d'entretenir le cimetière.'

*'Nous le félicitons car cette brousse constituait un danger, non seulement la nuit pour les bandits mais aussi pour les animaux nuisibles notamment les serpents.'*⁵³

De bewoners beweren een vergunning te hebben gekregen van de *chef de quartier, des agents des Cadasters, le bureau de l'Habitat et l'Urbanisme* en *Titres Immobiliers*. Nochtans werd in de grondwet vastgelegd, dat grond die gebruikt wordt als begraafplaats, pas 50 jaar na de begraafing van het laatste lichaam, kan omgezet worden in

51 Citaat uit: EKONGO NDEMBA, R., *Des cimetières lotis à Kisangani: exemple d'un débat occulte sur la gestion des espaces publics en RDC*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.3

52 Vrij naar: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.

53 Citaat uit: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.

bouwgrond.⁵⁴ In november 2009 werd door de provinciale minister van *Urbanisme et Habitat* op de begraafplaats Segama een twaalfstal woningen die in deze situatie verkeerden vernietigd. De anderen kregen twee maanden de tijd om het terrein te verlaten.⁵⁵ Maar deze acties blijken niet effectief en de begraafplaatsen worden steeds verder en verder ingenomen.

Het beheer van deze begraafplaatsen is in handen van de gemeentelijke overheid. De gemeente wordt hierin bijgestaan door verschillende gemeentelijke diensten. Het *service du Cadastre* en *Titres Immobiliers* is verantwoordelijk voor de toewijzing van de grond, zowel publiek als privaat. Het *service de l'Urbanisme et l'Habitat* keurt het plan al dan niet goed aan de hand van de stedenbouwkundige normen en regels die van kracht zijn. Het *service de Travaux Publics et de l'Aménagement du Territoire* houdt zich bezig met de controle op de uitvoering, het onderhoud en de bewaking van de publieke gronden.⁵⁶ In de praktijk echter, loopt deze organisatie niet zo vlot. Allereerst zijn al deze diensten sterk onderbemand, waardoor het werk niet naar behoren verloopt. Daarnaast worden door een tekort aan middelen waaronder geld, de verschillende ambtenaren onregelmatig tot niet uitbetaald. Hierdoor verdwijnt de motivatie om correct te blijven werken. Door de toenemende armoede weerstaan de ambtenaren niet aan de verleiding om de gronden voor *des maisons anarchiques* onderhands te verkopen en er zo zelf een goede cent aan bij te verdienen. Op die manier krijgen de inwoners de toestemming om rond of zelfs op het kerkhof hun *maisons anarchiques* te bouwen.

Anderzijds moet worden opgemerkt dat zich huisvesten op de begraafplaatsen een nieuwe vorm van publieke ruimte suggereert. In de overbevolkte wijken is het wonen op een begraafplaats één van de betere leefomstandigheden. Deze ruimte is een dunbevolkte 'wijk' met voldoende open en groene ruimte. De mensen die wonen in dit soort 'sloppenwijken' zijn vaak vol energie en net zeer creatief. De bevolking heeft ruimte om zich te voorzien in eigen voedingsmiddelen.

Profaner les tombes pour cultiver et habiter

L'anarchie règne dans les cimetières de Kisangani où les gens n'hésitent pas à cultiver voir à construire des maisons. Les habitants se plaignent de la profanation des tombes de leurs proches.

(Bron: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*. Artikel uit krant: Mongongo N°13, Kisangani, 15 februari 2010, p.3.)

*'Les occupants affirment avoir reçu l'autorisation d'y habiter du chef de quartier et des agents des cadastres, urbanisme et affaires foncières.'*⁵⁷

Deze informele bebouwing moet dus niet noodzakelijk worden beschouwd als een probleem. Gezien de hedendaagse problematiek in de wijken zijn deze kerkhoven wellicht één van de meest leefbare plekken in de stad. In de overbevolkte wijken zijn dit net de zones met een lage dichtheid en met voldoende open en groene ruimte. Dit moet een aandachtspunt worden in de toekomstige planning waarin men deze eigen dynamiek zou moeten meenemen.

54 Vrij naar: EKONGO NDEMBA, R., *Des cimetières lotis à Kisangani: exemple d'un débat occulte sur la gestion des espaces publics en RDC*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.11.

55 Vrij naar: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.

56 Vrij naar: EKONGO NDEMBA, R., *Des cimetières lotis à Kisangani: exemple d'un débat occulte sur la gestion des espaces publics en RDC*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.9.

57 Citaat uit: BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*, artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, Kisangani, p.3.

3. *Tous ces espaces sont déjà spoliés*: op zoek naar de oorzaken

Zoals te zien op de groenkaart⁵⁸ aan het begin van dit thema zijn veel *zones vertes* die in de jaren 1950-1955 zijn vastgelegd in de plannen van het O.C.A. inmiddels ingenomen door bebouwing. In volgend onderdeel gaan we op zoek naar de mogelijke oorzaken van deze inname van de open ruimte. Om bepaalde reacties van autoriteiten beter te begrijpen, wordt eerst een algemeen schema weergegeven dat de meest relevante actoren situeert. Daarna komen de autoriteiten en de bewoners aan het woord, waaruit een samenvatting volgt van de verschillende oorzaken.

3.1. De ‘wettelijke’ procedure

Het schema hiernaast geeft een overzicht van de belangrijkste actoren die meespelen in de procedure tot het verkrijgen van een perceel en een bouwvergunning. De diensten van *des Titres Immobiliers* staan in voor de afbakening van de percelen en zijn verantwoordelijk voor het kadaster. De diensten van *l’Urbanisme et l’Habitat* staan voornamelijk in voor het inrichten van het terrein, de controle en het leveren van een toestemming om te mogen bouwen.⁵⁹ Zoals in het schema weergegeven zijn deze diensten vertegenwoordigd op drie niveaus.

Indien een nieuw terrein moet worden ingericht tot residentiële zone tekent de dienst *de l’Urbanisme et l’Habitat* een voorlopig plan uit en stuurt dit op naar de dienst *Titres Immobiliers*. Deze dienst bereidt een *arrêté de la création*⁶⁰ voor dat wordt verzonden naar de gouverneur van de provincie. De gouverneur pleegt overleg met zijn commissie⁶⁰ en indien het terrein wordt goedgekeurd tekent de gouverneur het *arrêté*. De dienst *Titres Immobiliers* gaat vanaf dat moment het kadasterplan bijtekenen. Het terrein wordt afgebakend en krijgt perceelsnummers.

De aanvrager moet eerst en vooral naar de dienst *Titres Immobiliers* gaan om *un contrat de location*⁶¹ te verkrijgen. Indien deze aanvraag niet in strijd is met het kadaster wordt dit contract opgemaakt. Het wordt eerst voor advies opgestuurd naar het *service de l’Urbanisme et l’Habitat*, die op hun beurt gaan kijken op het terrein. Er wordt gecontroleerd of het perceel in een residentiële zone gelegen is en of het al dan niet in strijd is met de stedenbouwkundige normen.

Dit *contrat de location*, dat bewijst dat je wel degelijk de eigenaar bent, laat echter nog niet toe op het perceel een woning te bouwen. De aanvrager moet nog langsgaan bij de dienst *de l’Urbanisme et l’Habitat*. Deze dienst zal samen met de aanvrager een *dossier de l’autorisation* opstellen. Het volledige dossier⁶² wordt opgestuurd naar de *Chef de Division*. Eenmaal goedgekeurd wordt een *autorisation de bâtir* geleverd en mag de eigenaar van het perceel een woning bouwen.

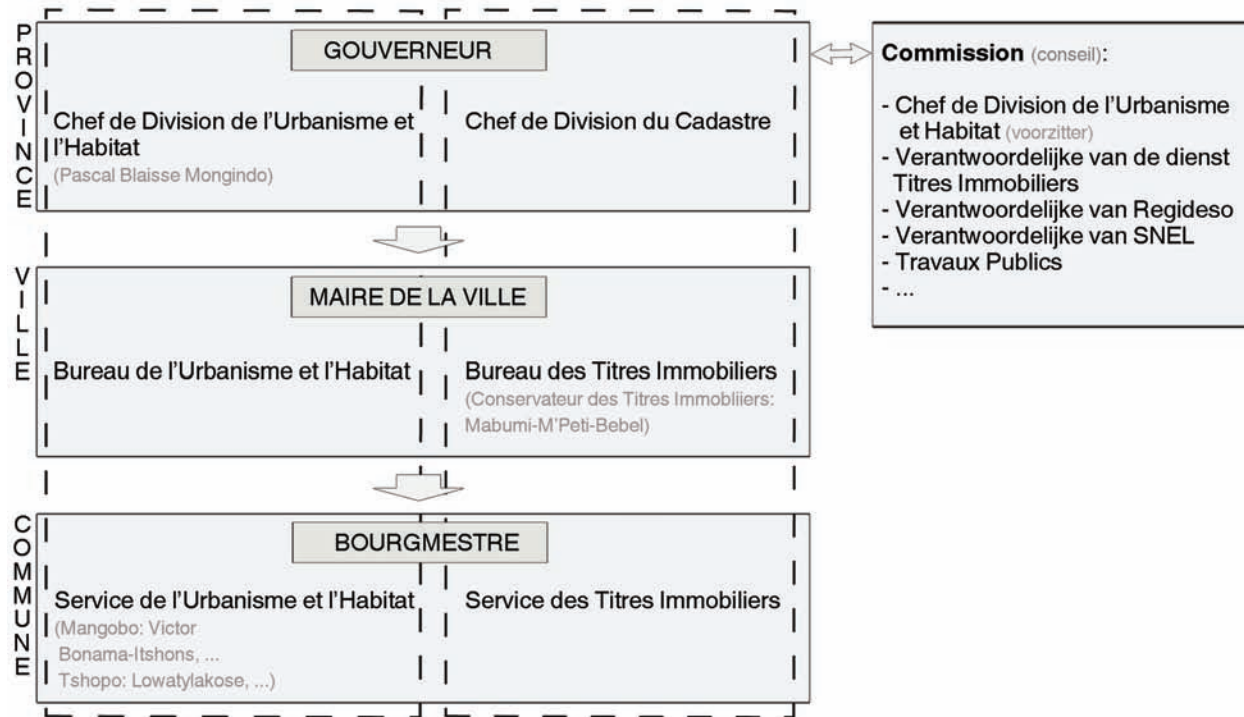
58 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte, p.148-149.

59 Vrij naar: *rapport annuel* Mangobo, Kisangani, 2009.

60 De commissie wordt voorgezeten door de *Chef de Division d’Habitat et l’Urbanisme*. Verder zitten in deze commissie ook iemand die verantwoordelijk is binnen de dienst *Titres Immobiliers*, SNEL, Regideso, ...

61 Dit document heeft verschillende benamingen: *un titre foncier, la fiche parcellaire ... ‘C’est le Conservateur qui signe le contrat de location.’* Citaat uit interview met MABUMI-M’PETI-Bebel, *Conservateur des Titres Immobiliers* Kisangani, Kisangani, februari 2011.

62 Een volledig dossier omvat het administratieve deel (*la demande de l’autorisation, l’extrait cadastral, ...*) en het technisch gedeelte met de plannen (*le plan de la situation, l’aménagement, situation topographique, ...*).

(De voornaamste actoren in de procedure tot het verkrijgen van een bouwvergunning. Eigen verwerking van bronnen: Jaarrapport Mangobo 2009 en MULINDILWA, L., *L'évolution de la gestion de l'espace urbain à Kisangani*, thesis, Université de Kisangani, 1996 en interviews tijdens het veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

De procedure loopt in de praktijk echter meestal niet zoals hier wordt voorgeschreven.

'Par exemple la commune ici, ils donnent aussi les fiches parcellaires. Avec cette fiche, il peut continuer avec cette fiche jusqu'au Cadastre. Mais parfois il a la fiche et il construit, c'est fini le reste, dès qu'il a un problème il vous montre, «non, non, moi, j'ai ma fiche parcellaire». Et il voit ces documents valables, parce que c'est donné par l'autorité municipale. Même le bourgmestre, c'est une autorité. Il arrive qu'il peut obtenir un papier comme ça. «Moi, j'ai ma parcelle là-bas, je n'ai pas ma fiche parcellaire, je vais acheter la fiche». Il donne l'argent et il fait la fiche. Il reste avec sa fiche. Dès que le problème arrive, «non, moi j'ai le document». Alors que le document là, ne suffit pas pour que quelqu'un puisse construire.'⁶³ (Comité Local de Développement van Mangobo)

In het volgend onderdeel wordt hier dieper op ingegaan.

63 Interview met het Comité Local de Développement van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

3.2. De autoriteiten en bewoners aan het woord

Naast deze theoretische procedure is het belangrijk, aan de hand van interviews en observaties tijdens het veldwerk, op zoek te gaan naar de uitvoering in de praktijk. Wordt dit theoretisch schema strikt opgevolgd of zijn er conflicten en nalatigheden op het terrein? Hoe komt het dat bijna alle open en groene ruimte werd ingenomen door bebouwing? Hieronder volgt een selectie van een aantal relevante citaten uit de interviews en ontmoetingen op het terrein.

AUTORITEITEN

*'On n'a pas une harmonie entre les deux services, l'Urbanisme et les Titres Immobilières. Les Titres Fonciers donnent des papiers pour devenir propriétaire d'une parcelle. Mais pour construire, il faut que l'Urbanisme nous donne une autorisation de bâtir. S'ils ne donnent pas l'autorisation pour bâtir, vous ne pouvez pas construire. Mais malheureusement les deux services ne s'entendent pas. Quand ils ont refusé ici, pour construire cette église sur l'avenue Okapi, les gens circulent. Ils sont allés aux Titre Fonciers, on leur a donné les documents, un contrat de bail, que c'est leur parcelle.'*⁶⁴ (Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo)

*'Il y a la population qui ne respecte pas les plans urbanistiques. On distribue des parcelles comme les gens veulent, par d'abord les bourgmestres, après par les chefs des quartiers, les chefs des avenues, les chefs des blocs sans se rendre compte, des plans urbanistiques.'*⁶⁵ (Conservateur des Titres Immobiliers Kisangani)

*'[...] mais il va aller à chercher à corrompre, par exemple, les gens de l'Urbanisme et l'Habitat pour se procurer de ses documents et venir construire sa maison. Et par après lorsqu'il y a des problèmes de construction anarchique, il brandit ses documents pour dire qu'il a reçu, ici, cette parcelle légalement, or en réalité, c'est pas le cas, ce sont aussi des confusions qui arrivent comme ça.'*⁶⁶ (Comité Local de Développement van Mangobo)

*'En résumé, des problèmes de l'urbanisation, de constructions anarchiques, si nous pouvons résumer cela, cela est du à une mauvaise organisation administrative. Il n'y a pas d'interférence, ça c'est un. De deux, il y a manque de formation des habitants, les habitants ne sont pas vraiment informés, sur ce qu'ils peuvent normalement faire.'*⁶⁷ (Comité Local de Développement van Mangobo)

*'Bon, il n'y a pas une solution, parce que l'Etat vous dit que cette place... ce sont les belges qui sont passés par là. Ils nous disent qu'il ne faut pas construire ici. Maintenant, les gens ne suivent pas tout ça. Ils construisent là-bas, dès qu'il y a un problème. C'est à eux mêmes de résoudre.[...] Ce n'est pas le problème de l'Etat. C'est leur problème. Il y a des places ici, à Kisangani, qui sont réservées pour ne pas construire, laisse-ça, les espaces verts comme ça. Mais ils n'écoutent pas.'*⁶⁸ (Bourgmestre à Tshopo)

64 Interview met BONAMA-ITSHONS Victor, Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo, Kisangani, februari 2011.

65 Interview met MABUMI-M'PETI-Bebel, Conservateur des Titres Immobiliers Kisangani, Kisangani, februari 2011.

66 Interview met het Comité Local de Développement van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

67 Interview met het Comité Local de Développement van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

68 Interview met Godelive MOSUNGA KYANA, Bourgmestre à Tshopo, Kisangani, februari 2011.

'Le problème dans notre pays, c'est quoi? **On ne respecte pas les attributions de chaque service...** Quand ils respectent les attributions de chaque service, on ne pouvait pas s'opposer à ce niveau là. *l'Urbanisme, Titres Immobiliers de Cadastre...* Les gens qui occupent le marécage, ce ne sont pas nous, les services en Titres, mais ce sont les services municipaux qui divisent cette terre là. Ça cause beaucoup de problèmes.⁶⁹ (Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme)

'Bon, il y a aussi l'occupation illégale de terrains. Les gens prennent les terrains comme ça, sans que le service d'Urbanisme puisse urbaniser. Les gens partent là-bas, ils vont aux champs, ils vont cultiver les champs, après les avoir planter, les personnes viennent pour construire ses maisons sur les champs, sans que l'Etat autorise. Il y a un décret, des règles qui interdisent ça, **mais les gens ne respectent pas.**⁷⁰(Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo)

'Les gens sont tellement **pauvres**, qu'ils ne peuvent pas aller remplir toutes les exigences administratives mêmes s'ils prenaient connaissance. Pauvreté.⁷¹ (Comité Local de Développement van Mangobo)

'Tout ça, c'est compliqué. **Lourdeur d'administrative.** Beaucoup de manoeuvres, inutiles, des «va et vient», ça consomme de l'argent. Il faut décentraliser complètement cette administration.⁷² (Comité Local de Développement van Mangobo)

'C'est pourquoi on construit même dans les endroits marécageux. L'Etat ne peut pas chasser ces gens parce que **l'Etat a besoin d'argent.** Il a besoin d'argent pour mettre dans le Trésor. L'Etat prend l'argent et l'Etat permet aux gens de construire.⁷³ (Président CLD Tshopo)

'C'est la faute de nous, les témoins des l'organes de pouvoir publique qui gérons les Titres Fonciers, l'Urbanisme, nous donnons des gens des parcelles là où il ne faut pas. **Parce qu'ils cherchent l'argent.**⁷⁴ (Chef du quartier Imbolo)

BEWONERS

'L'Etat a demandé pour quitter en 1998, après l'inondation. Mais après l'inondation, les gens sont rentrés ici, ils ont reconstruit des autres maisons. L'Etat demande pour quitter, mais qui va les indemniser? Et je dois aller où? **L'Etat ne donnera rien**, l'Etat toujours dit qu'il n'a pas d'argent.⁷⁵ (Yenga BOLUKAOLO)

'On a chassé les gens, **on n'a pas indemnisé**, ils sont venus avec le Caterpillar. Ils leur ont montré seulement des lotissement à l'autre côté de la rive droite, de la rivière Tshopo. Ils sont partis là-bas, on ne leur a rien donné, on n'a pas d'argent.⁷⁶ (Yenga BOLUKAOLO)

69 Interview met Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme*, Kisangani, februari 2011.

70 Interview met BONAMA-ITSHONS Victor, *Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

71 Interview met het *Comité Local de Développement* van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

72 Interview met het *Comité Local de Développement* van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

73 Interview met BASOSILA Jupson, *Président CLD Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

74 Interview met LIBOTE BELINDA Adonis, chef du quartier Imbolo, Kisangani, februari 2011.

75 Interview met Yenga BOLUKAOLO, bewoner *marécage Djubu-Djubu*, Kisangani, februari 2011.

76 Interview met Yenga BOLUKAOLO, bewoner *marécage Djubu-Djubu*, Kisangani, februari 2011.

3.3. De oorzaken

De open en groene ruimte komt steeds meer onder druk te staan door de toenemende bevolking in de steden. Het gebrek aan bouwgrond in de stad heeft als gevolg dat de mensen gaan bouwen in de resterende open ruimte.

3.3.1. Gebrek aan een goede samenwerking tussen de autoriteiten

Door een gebrekkige samenwerking tussen de verschillende stedenbouwkundige diensten, waaronder het *bureau de l'Urbanisme et l'Habitat* en het *bureau des Titres Immobiliers* dreigen ook de laatste open gebieden in de wijken verloren te gaan. Het komt volgens Lowatylakose⁷⁷ vaak voor dat het *bureau des Titres Immobiliers* bepaalde *contrats de location* uitgeven zonder dat er advies is gevraagd aan de dienst *l'Urbanisme et l'Habitat*. De dienst *Titres Immobiliers* beperkt zich echter tot de administratieve zaken en heeft bijgevolg geen kennis van het terrein. Vaak strookt het geleverde *contrat de location* dan ook niet met de plannen die de dienst *l'Urbanisme et l'Habitat* heeft voorzien voor die bepaalde zone.

*[...] c'est nous qui vraiment vont contrôler sur terrain, si quelqu'un peut construire. Donc au niveau du Cadastre, au niveau des Titres Fonciers, ce sont des formalités administratives. Ce sont des formalités seulement administratives.*⁷⁸ (Service de l'Urbanisme et l'Habitat à Tshopo)

Vervolgens komt het maar al te vaak voor dat inwoners, die slechts in het bezit zijn van een *contrat de location*, toch bouwen op het perceel. Tijdens mijn verblijfperiode is *le Service d'Urbanisme et l'Habitat* net bezig aan een nieuwe missie op het terrein. De woningen die geen *autorisation de bâtir* kunnen voorleggen worden opgelijst.⁷⁹ Deze mensen krijgen een uitnodiging om langs te komen op het bureau.

3.3.2. Weerspiegeling van de crisis van de staat

Ook de sociaal-economische crisis van de staat, veroorzaakt door de verschillende recente oorlogen, weerspiegelt zich in de afwezigheid van voldoende middelen en geld om een goed beleid te organiseren. Door het tekort aan financiële middelen worden het personeel op het terrein of in de verschillende diensten slecht uitbetaald. Hierdoor verliezen de verantwoordelijken hun motivatie en worden ze vaak verleid door corruptie. De documenten, om op een bepaald terrein te bouwen, worden dikwijls uitgedeeld door onbevoegde personen. De burgemeester, de *chef du quartier*, *chef du bloc*, ... geven mondeling de toelating of verkopen onderhands deze documenten, die in strijd zijn met de belangen van de stedenbouwkundige diensten.

*Jusque là, ce sont toujours les autorités qui donnent ça. Il y a là-bas le service de bureau de l'urbanisme et habitat. On les accordent de construire là-bas. Parfois même nos chefs de quartiers. Parfois même la commune sur place ici, le chef de quartier traite avec les gens directement là-bas, il leur donne moyennement quelque chose, ils construisent là-bas, quant aux problèmes, les hommes n'ont pas les documents officiels, de cadastre.*⁸⁰ (Bourgmestre de la commune Tshopo)

77 Lowatylakose is verantwoordelijke van de *Service de l'Urbanisme et l'Habitat* in Tshopo. Bron: Interview Lowatylakose, Kisangani, februari 2011.

78 Interview met LOWATYLAKOSE, *Service de l'Urbanisme et Habitat à Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

79 Vrij naar: Interview met LOWATYLAKOSE, *Service de l'Urbanisme et Habitat à Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

80 Interview met Godelive MOSUNGA KYANA, *Bourgmestre de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

*'Certains chefs des quartiers et agents des services de cadastre et de titres immobiliers ont ainsi profité de la naïveté des gens pour leur vendre ces terres.'*⁸¹

Door een tekort aan financiële middelen om voldoende personeel in te schakelen, gebeurt er weinig controle op terrein.

3.3.3. Le manque d'information en une lourdeur d'administrative

Het gebrek aan duidelijke informatie verhindert een goede uitvoering op het terrein. Mede door de corruptie en de onderhandse praktijken ontstaat verwarring. Slechts weinig inwoners zijn op de hoogte over de wettelijke procedure. Het gebeurt dan ook niet zelden dat bewoners bij de controle met het *contrat de location* komen opdagen, overtuigd dat dit het wettelijk document is om te mogen bouwen. Ook indien bewoners geen toelating krijgen van de dienst *de l'Urbanisme et l'Habitat* om een woning te bouwen, wordt vaak illegaal toch een woning opgericht.

Daarnaast is deze procedure een rompslomp van papierwerk. De bevolking moet te veel moeite doen om wettelijk aan alle nodige documenten te geraken. Slechts een beperkt aantal bewoners is in staat om het nodige geld te verzamelen om al deze stappen te doorlopen.

3.3.4. Groenzone, een gevoel van onveiligheid

Tijdens de bezoeken op het terrein komt naar voor dat de groenzones vaak geassocieerd worden met criminaliteit. De gemeente geeft de toelating om in deze zones te bouwen, om tegen te gaan dat bandieten zich 's nachts in deze zones verbergen om woningen te overvallen. Door deze groenzones vol te bouwen met woningen, worden ze veiliger gemaakt. Ook gronden in private eigendom, zoals bijvoorbeeld van een school, een *foyer social*,... worden vaak verhuurd aan gezinnen die in ruil daarvoor hun grond en gebouwen bewaken. Op die manier wordt de veiligheid van de gebouwen en gronden 's nachts gegarandeerd. Door gebrek aan middelen en geld verkopen deze eigenaars of gemeenschappelijke instellingen delen van hun grond om een extra inkomen te genereren.

⁸¹ Citaat uit: FAMBA, G., *Les conflits fonciers divisent l'Eglise catholique et les habitants*. Artikel uit krant: Mongongo N°33, Kisangani, 2 februari 2011,p.2.

(Het sanitair van de school Formation Professionnelle de Mangobo, omgevormd tot huisvesting om de school te bewaken. Open terrein rondom de school vrijgegeven voor huisvesting, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3.4. Ne respecter pas les plans urbanistiques

Al deze oorzaken zorgen ervoor dat de mensen de stedenbouwkundige plannen niet respecteren.

*'Pour avoir une parcelle ici, on doit passer au service de l'Urbanisme, après les Fonciers pour qu'on puisse vous donner le plan urbanistique et pour les constructions et qu'on donne les avis favorables. Il y a même des gens qui construisent sans une autorisation de bâti. C'est l'Urbanisme qui donne l'autorisation de bâti, mais il y a beaucoup de maisons qu'on construit comme ça, sans autorisation. C'est l'Urbanisme qui pouvait dire, vous pouvez construire à quelle endroit, l'Urbanisme a le plan cadastral de la commune.'*⁸²(Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo)

Eenzijds zijn er de inwoners, die onvoldoende middelen hebben om zichzelf een legale woning te construeren. Deze eigenaars van een *maison anarchique* worden door de overheid verdreven uit hun woningen. De overheid daarentegen beschikt niet over voldoende financiën om deze onteigening voldoende in goede banen te leiden en een gelijkwaardige compensatie te bieden aan de bewoners. Daarnaast zorgt de sociaal-economische crisis voor een vorm van corruptie onder de lokale autoriteiten. Er is onvoldoende controle op het terrein om deze aanspraak van de open en groene ruimte tegen te houden.

⁸² Interview met BONAMA-ITSHONS Victor, Service de l'Urbanisme et Habitat à Mangobo, Kisangani, februari 2011.

CONCLUSIE

Na deze analyse van de groenstructuur in Kisangani vandaag, kunnen we een aantal lessen trekken uit het verleden. Deze aandachtspunten zijn belangrijk om mee te nemen in toekomstige planning.

De resterende open en groene ruimte staat onder hoge druk. Daarnaast is het statuut van deze resterende ruimte veranderd. Er kan een verschuiving worden opgemerkt van publiek naar privaat groen.

Het is van groot belang dat de bevolking meer wordt betrokken bij de stedenbouwkundige plannen. Indien de autoriteiten het stedenbouwkundig vraagstuk meer opentrekken naar de bevolking toe, zal een groter draagvlak ontstaan voor nieuwe ontwikkelingen. De inwoners moeten voldoende worden geïnformeerd over de huidige problematiek in de steden en de toekomstige visies. Beide partijen, autoriteiten en bewoners, spreken zich uit over een tekort aan groen en open ruimte in de stad. Maar de nood van de bewoners aan deze ruimte wordt in het beleid grotendeels op een foutieve manier vertaald. Groene, open ruimte komt al te vaak naar voor als *un espace réservé*, een ruimte voorzien voor uitbreiding in de toekomst. Uit het onderzoek op het terrein komt het belang van groen als economische laag in de wijken als voornaamste vraag aan bod. Daarnaast zijn ook de recreatieve en sociale functie van groen belangrijke elementen voor de bewoners. Het zijn net deze ontwerpelementen die moeten meegenomen worden in de planning.

Verder is geen consensus en samenwerking tussen de verschillende autoriteiten. Het beheer en de controle van de open ruimte wordt daardoor een onmogelijke taak. Het is belangrijk dat de diensten meer op elkaar worden afgestemd. Er moet rekening worden gehouden met het feit dat de mensen op het niveau van de *commune*, de gemeentelijke ambtenaren, maar ook bijvoorbeeld de *chef du quartier*, over een goede kennis van het terrein beschikken. Het is dus belangrijk om deze personen te betrekken in het beleid van de open en groene ruimte.

Ook het recent opgericht CLD⁸³ kan mogelijk een rol spelen binnen deze problematiek. De taak van dit *comité* beperkt zich echter tot het constateren van de problemen op het terrein om vervolgens de bevoegde autoriteiten te informeren of te raadplegen. De uiteindelijke oplossing tot het probleem zal komen van de bevoegde dienst.⁸⁴

Het concept van de *cité satellite*, waarbij de wijk volledig op zichzelf werkt, is voorbij gestreefd binnen dit thema. Enerzijds is de wijk opgeslorpt in talloze uitbreidingen, waarbij de O.C.A. wijken eilanden vormen in het stedelijk weefsel. Anderzijds vluchten de mensen ver uit de wijk, op zoek naar groen om er rust te vinden. Het aanwezige groen in de wijk moet worden versterkt en uitgebreid indien mogelijk, rekening houdend met de aangehaalde nieuwe vormen van groene ruimte die de inwoners nodig hebben.

83 *Comité Local de Développement*, voor meer informatie: Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 85.

84 Vrij naar: Interview met het *Comité Local de Développement* van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

3

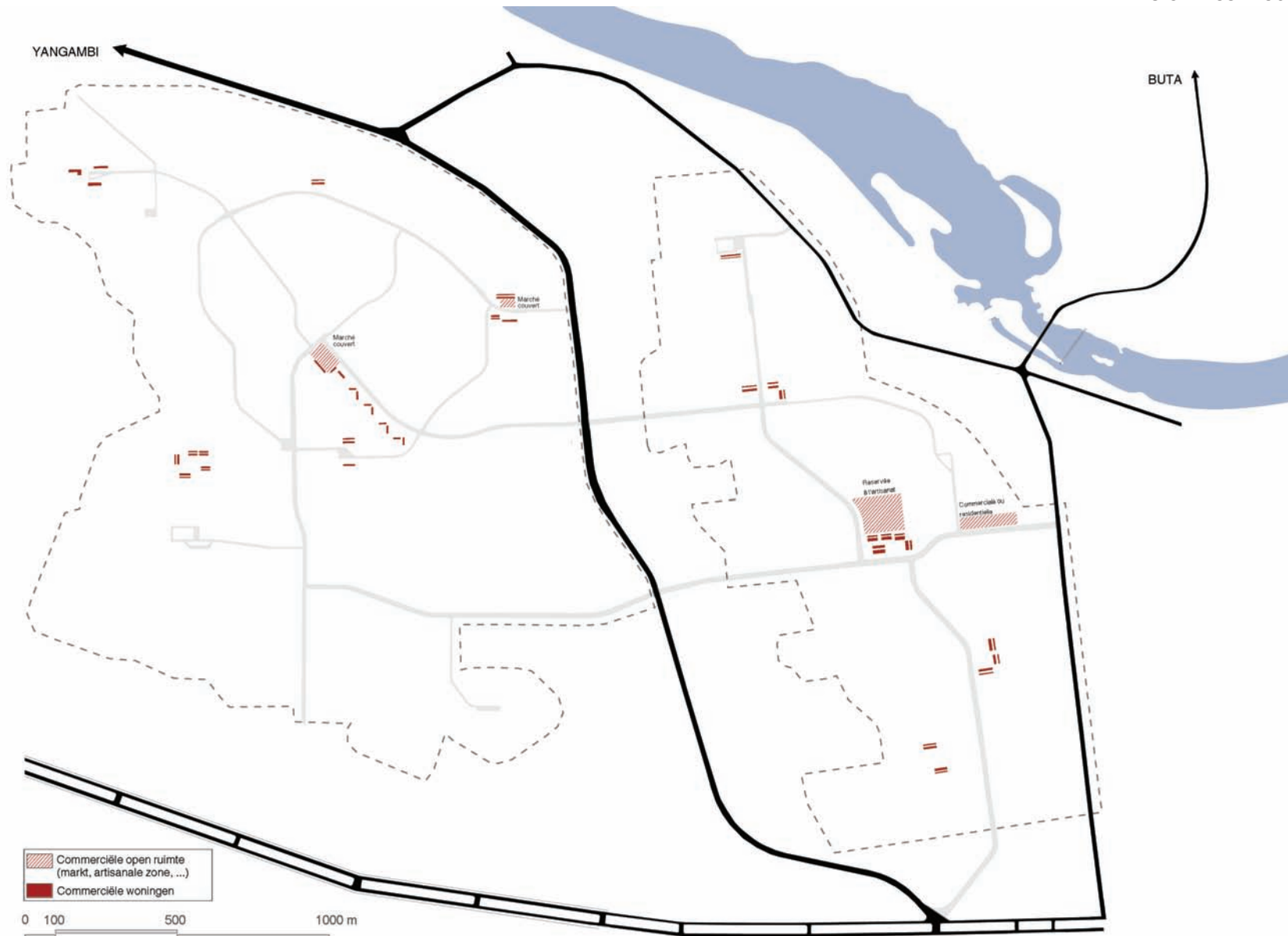
ECONOMISCHE RUIMTE

De economische structuur kent een zeer belangrijke plaats in het dagdagelijkse leven van de Afrikaanse stad. In de *cité satellite* voorziet het *Office des Cités Africaines* een commercieel centrum op twee niveaus zodat de *cité* op zichzelf kan werken.

‘5° Chaque quartier comportera une place de marché et un centre commercial. De plus, des placettes pour petits groupements commerciaux accessoires ou petits marchés locaux seront prévus aux endroits déterminés par le cheminement de la population. Les emplacements pour bars seront déterminés à raison d’un bar pour 200 familles. Les parcelles réservées au commerce ou à l’artisanat seront plus étendues.’¹

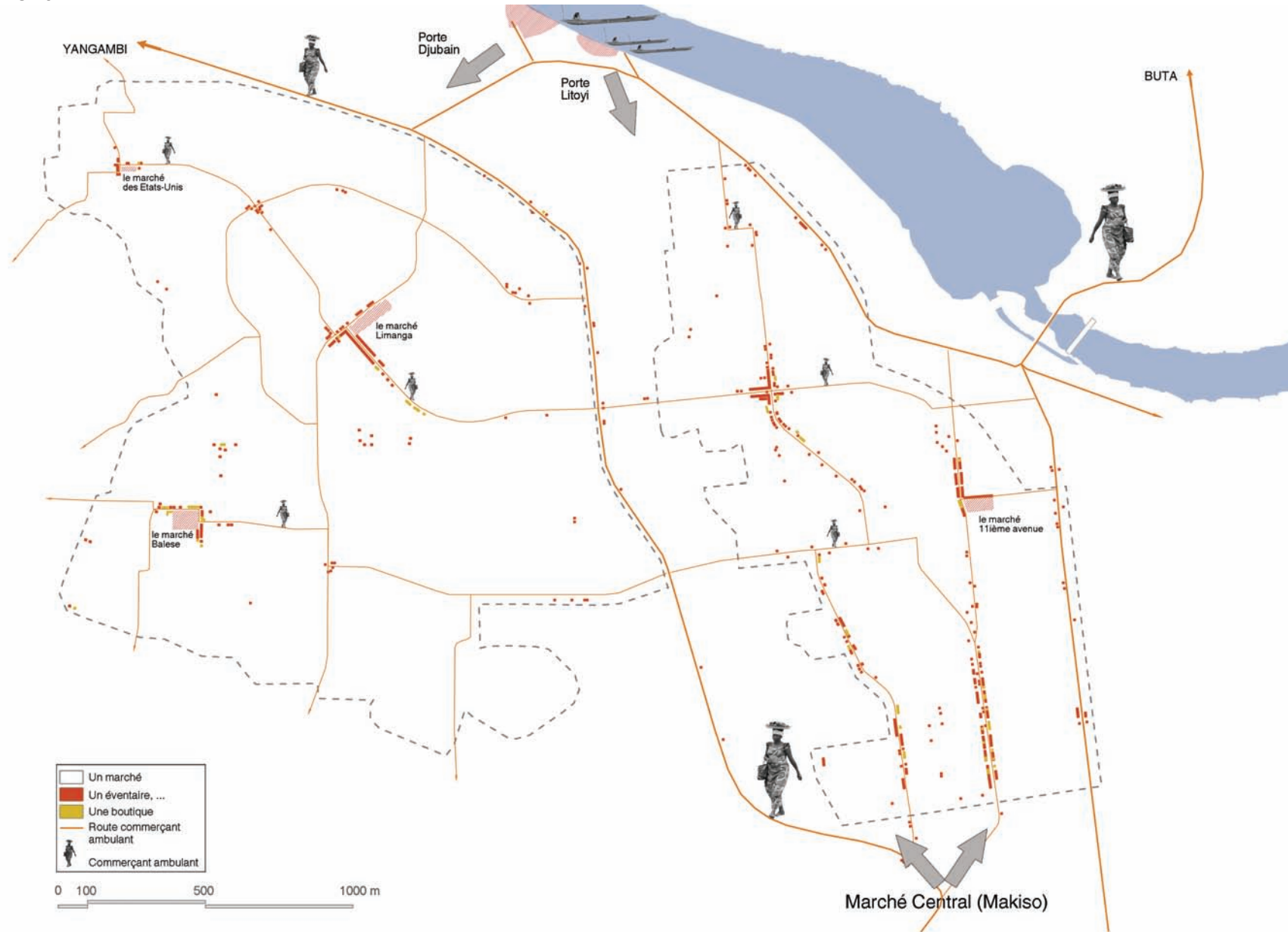
Werkt de economische structuur binnen de *cités satellites* vandaag nog steeds op een autonome manier? Of zijn de wijken afhankelijk geworden van de omgeving of het centrum? Heeft het *Office des Cités Africaines* een flexibele structuur ontworpen? Welke betekenis heeft de geconcentreerde economische structuur van het *Office des Cités Africaines* in de fysieke ruimte vandaag?

¹ Citaat uit: Een brief van l’administrateur-gérant X. Lejeune de Schiervel en de président van het O.C.A. Brussel, Peigneux aan de directie van het O.C.A. in Stanleyville, *Direction de Stanleyville* , 27 mei 1953. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

(Economische structuur van het O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van de bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

(Economische structuur anno 2011. Eigen verwerking van de bronnen: observaties, interviews en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

1. *Dispersion ou, au contraire, une concentration?*

In de plannen voor de nieuwe wijken reserveert het *Offices des Cités Africaines* een aantal zones voor commerciële activiteiten. Deze voorzieningen zouden bijdragen tot de autonome werking van de *cités satellites*. Lejeune de Schiervel stelt zich hierbij de volgende vraag:

*'Pour la localisation urbanistique, fallait-il tendre vers une dispersion des magasins et ateliers, ou, au contraire, était-il souhaitable de viser au groupement des uns et des autres, étant donné que le marché occupe une place importante dans la vie sociale des Congolais?'*¹

Omwille van de snelheid waarmee de wijken moesten worden gerealiseerd, is een grondige studie naar het organiseren van de commerciële ruimte in de wijken uitgedraaid op een te haastige beslissing, die echter eenvoudig en snel kon worden uitgevoerd.² Het O.C.A. kiest, net zoals in het Europees centrum, voor een concentratie van de commerciële activiteiten en een strikte scheiding met de residentiële zone.

*'[...] la ville européenne le commerce tend à se concentrer dans une zone bien définie, nettement distincte des quartier résidentiels, dans les quartiers africains [...].'*³

Deze keuze is in contrast met de spreiding van de commerciële activiteiten in de Afrikaanse wijken. Het O.C.A. is immers ook niet te vinden voor deze luidruchtige en drukke vorm van handel drijven.⁴

*'L'organisation et l'aménagement d'un centre de commerce véritablement fonctionnel n'ont plus rien de commun avec l'ancien quartier aux rues encombrées et bruyantes, empestées par les gaz des moteurs, rues rectilignes et uniformes, ou autos et piétons se mêlent et se gênent mutuellement.'*⁵

1 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.97.

2 Voor meer informatie zie Deel I: de O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Leegstand, p.71.

3 Citaat uit: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.334.

4 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p.120.

5 Citaat uit: *Offices des Cités Africaines*. Bulletin d'information, n°5, 1959, p.105.

2. Commerciële voorzieningen op verschillende niveaus

Het O.C.A. maakt een onderscheid tussen commerciële voorzieningen op het niveau van de volledige *commune* en op het niveau van het *quartier*. In het centrum van de *commune*, *la place principale*, worden de belangrijkste handels- en ambachthuizen gegroepeerd rond een grote, open marktplaats. De gezinnen kunnen zich echter ook bevoorraden in hun eigen *quartier*, waar een klein aantal handelshuizen zijn geconcentreerd. Op deze locaties ontwerpt het O.C.A. een commerciële structuur die zich niet enkel beperkt tot de *maisons de commerce*.

*'L'Office des Cités africaines doit construire non seulement des maisons de commerce mais encore toutes bâtisses susceptibles de concourir à l'organisation de l'économie urbaine. L'O.C.A. a été donné une interprétation suffisamment souple à la notion d'équipement commercial, celui-ci devant comprendre, entre autres, magasins, échoppes, bars, auberges, magasins témoin.'*⁶

(Bron: *Maisons de commerce (SHELL)*, Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 281 en *Marché couvert*, Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 323.)

6 Citaat uit: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

3. De typologieën, ingezet door het O.C.A.

3.1. *Maisons du commerce*

Het *Office des Cités Africaines* ontwerpt een aantal typologieën voor commerciële activiteiten. Ook bij deze nieuwe uitdaging stelt Lejeune de Schiervel zich de volgende vraag:

‘Convenait-il, par ailleurs, d’établir un certain nombre de plans-types, accommodés plus ou moins exactement aux diverses catégories de commerces, ou, au contraire, fallait-il rechercher quelques plans-types suffisamment souples, adaptables à ces catégories?’⁷

Het O.C.A. in Kisangani kiest voor een beperkt aantal commerciële types en ontwerpt twee verschillende modellen. Eén type krijgt een flexibele lay-out, waardoor deze woning kan evolueren in de tijd. Dit model geeft de mogelijkheid om plaats te bieden aan meerdere soorten economische activiteiten. De variëteit in de verschillende commerciële doelstellingen is immers groot. Een kleine handelaar heeft gemiddeld vijf tot zes vierkante meter nodig, terwijl andere beroepen zoals bijvoorbeeld een fietsenmaker, meer ruimte nodig heeft. Het is dus onbegonnen werk om op korte tijd voor elke type een eigen variant te ontwerpen.⁸ Elke typologie vergt namelijk een grondig onderzoek op terrein.

3.1.1. Woning met verdieping voor dubbelgebruik

In dit model worden de woon- en werkfunctie gecombineerd in één gebouw. Het is een eenvoudige variant van de *maison à étage*.⁹ De commerciële functie situeert zich op de gelijkvloers. Het ontwerp is gebaseerd op Europese modellen uit dezelfde periode. Op het einde van het 1954 zijn twaalf van dit soort commerciële woningen in aaneenschakeling gerealiseerd in de *commune* Mangobo. Dit nieuwe type trekt in eerste instantie veel nieuwsgierige bezoekers, het wonen op verdieping is immers niet als een evidentie te beschouwen. Op de gelijkvloers is een daggedeelte voorzien, bestaande uit vier delen. Een van deze vier delen omvat een kleine winkelruimte van ongeveer negen vierkante meter.¹⁰ Opvallend aan het commerciële aaneenschakeling zijn de beide uiteinden die afgesloten zijn door twee massieve muren in breuksteen. De meeste commerciële blokken in de O.C.A. wijken van Kisangani zijn van deze typologie. Op de O.C.A. kaart in het begin van dit thema, kan men duidelijk zien dat deze modellen meestal geplaatst worden rond een open, centrale ruimte. Eén uitzondering hierop is de *Avenue Mangobo*¹¹ waarbij de verschillende woningen met verdieping in een strook langsheen de weg zijn geplaatst. Meer informatie over deze opvallende schikking is niet gevonden tijdens het onderzoek.

7 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L’architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.98.

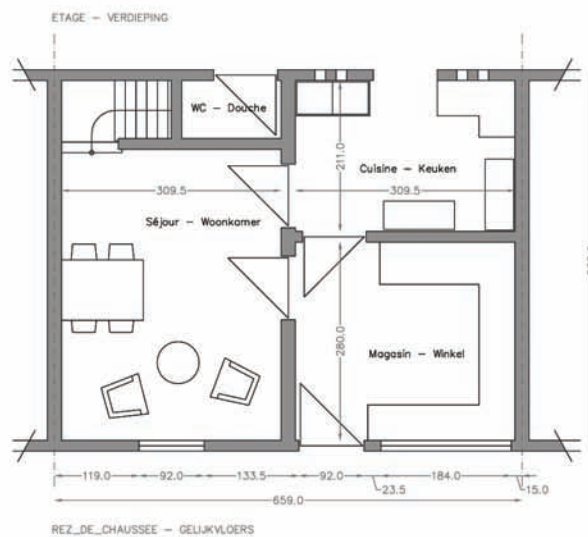
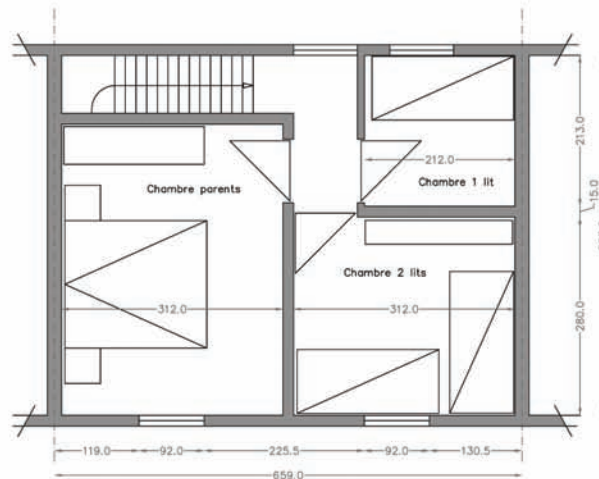
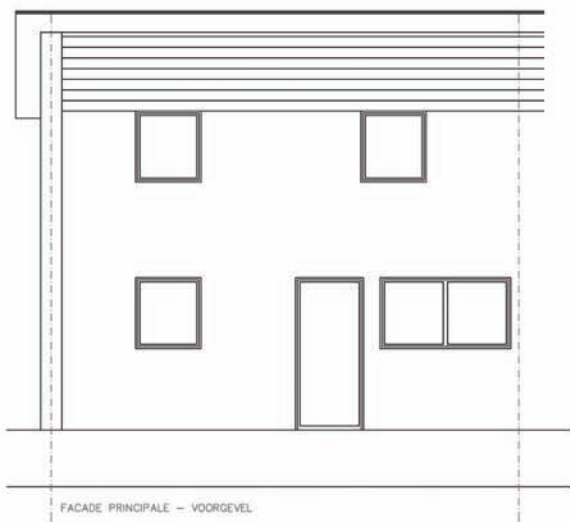
8 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L’architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.98.

9 De commerciële woning met verdieping is breder dan de *maison à étage*. Voor meer informatie over de *maison à étage* zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. *Alignement de maisons à étage*, p.228.

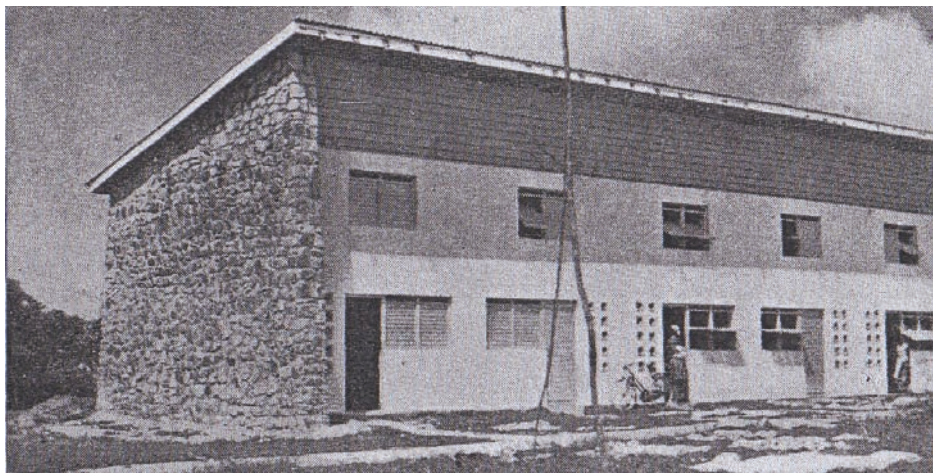
10 Vrij naar: DAW verslag, 1955. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

11 Voor een weergave van de *Avenue Mangobo* op kaart zie Deel II: het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p.130.

STANLEYVILLE 14.
 HABITATION A ETAGE
 A CARACTERE MIXTE _ SERIE
 C.
 TYPE T.18

(Woning met verdieping voor dubbelgebruik. Eigen verwerking van bron: *Habitation à étage*. DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.)

(Woning met verdieping voor dubbelgebruik. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Brussel, 1956, foto 9.)

3.1.2. Woning met winkel en achtergebouw

Omdat de variëteit in de verschillende soorten handel zeer groot is, wordt een flexibel model ontworpen door het *Office des Cités Africaines*¹² Deze woning is vergelijkbaar met het vorig type, maar hier is het mogelijk deze commerciële ruimte uit te breiden naar achter toe.

*'Ainsi, il est possible de compléter la surface commerciale de la maison par un bâtiment annexe qui serait édifié sur l'alignement postérieur de la parcelle. Nettement séparé de la maison, afin de n'en point contrarier les conditions d'aération et d'éclairément.'*¹³

Met deze ingreep kan de commerciële woning worden uitgebreid met een maximale extra oppervlakte van 18 vierkante meter. Deze ruimte kan dienen als opslagplaats voor de koopwaar, als klein atelier om herstellingen uit te voeren of gewoon als schuur of bergruimte. De woning met de handelsruimte is gericht naar de straat. Tussen de woning en het bijgebouw bevindt zich een open binnenplaats van 6 meter 60 op 6 meter 60. Grenzend aan deze koer bevindt zich achteraan op het perceel het bijgebouw, met een diepte van 3m50 dat opent naar de binnenplaats toe. Het bijgebouw is gelegen aan een secundaire weg die langs de achterzijde van het perceel loopt. Met deze woning wil het O.C.A. meer flexibiliteit geven aan diverse ondernemingen.

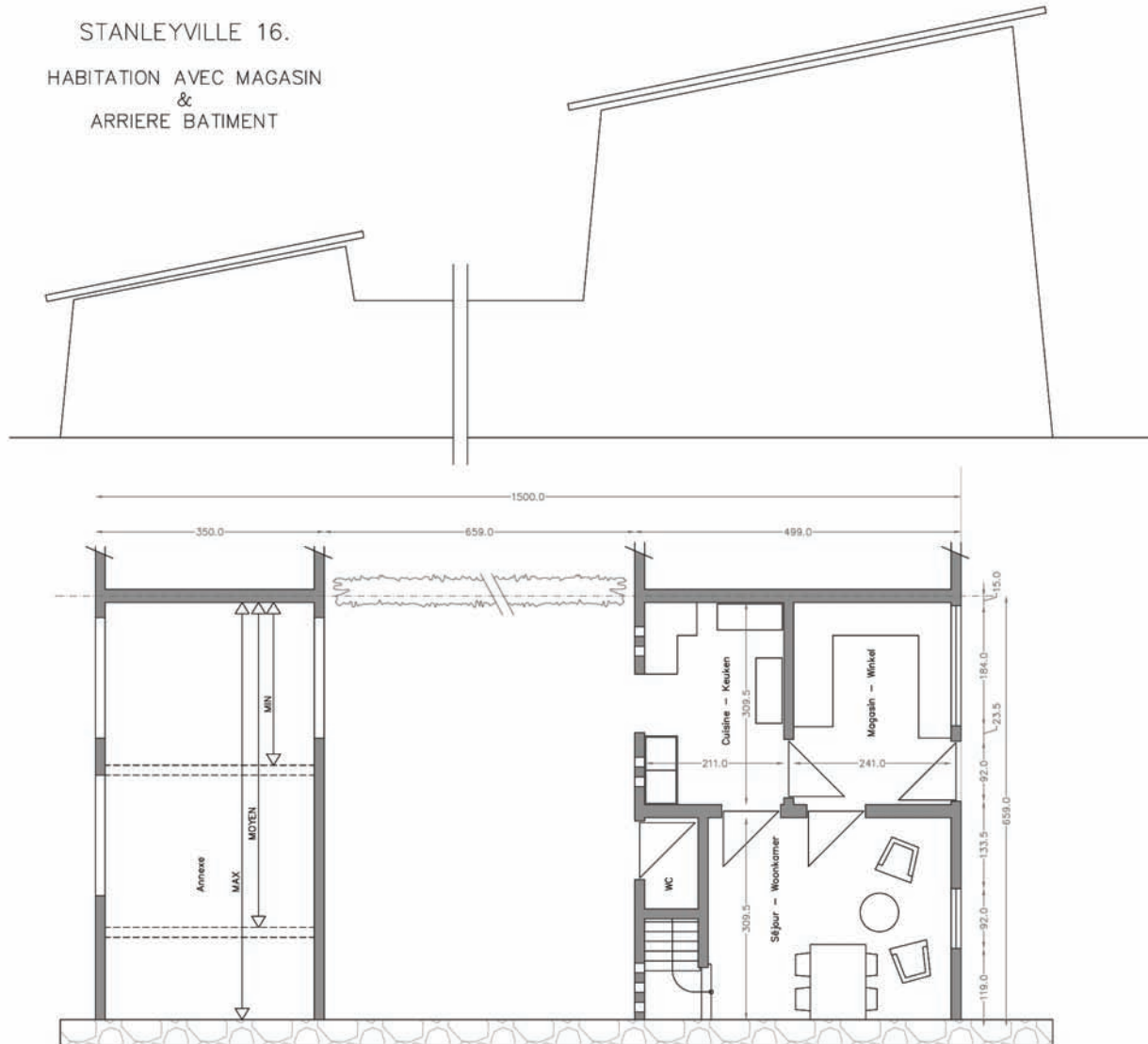
*'Ce dispositif, qu'il ne faudrait certes pas étendre systématiquement à tout parcellement commercial, semble judicieux pour diverses catégories de petites entreprises. L'O.C.A. se préoccupe d'en mesurer l'efficacité.'*¹⁴

12 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.98.

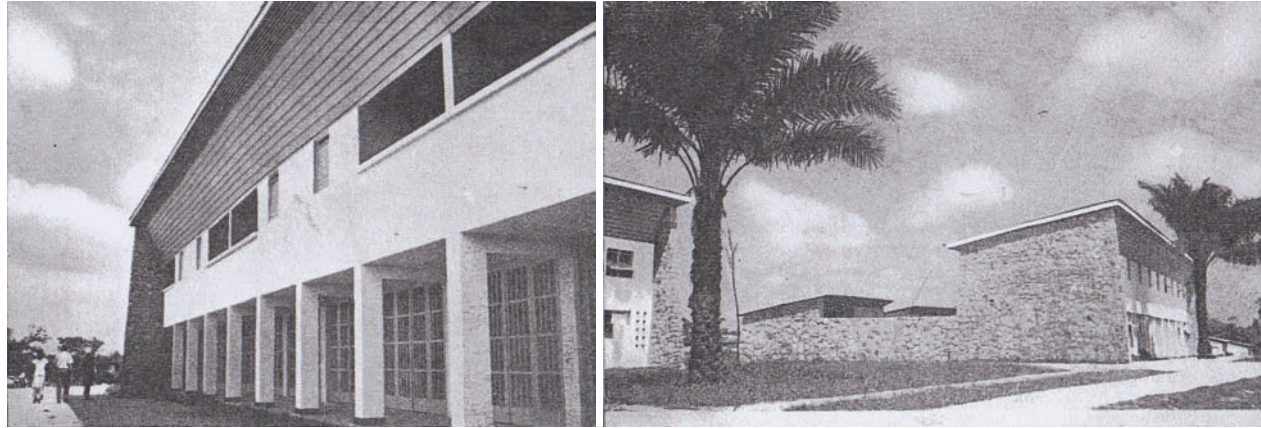
13 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.101.

14 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.101.

STANLEYVILLE 16.
 HABITATION AVEC MAGASIN
 &
 ARRIERE BATIMENT

(Woning met winkel en achtergebouw. Eigen verwerking van bron: *Habitation avec magasin et arrière bâtiment*. DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.)

(Woning met winkel en achtergebouw. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Brussel, 1956, foto 13 en 14 .)

Deze blokken zijn geplaatst rond een open, centrale ruimte van een *quartier*, waar zich een overdekte markt (*un marché couvert*) bevindt.¹⁵ Dit soort type vinden we bijvoorbeeld terug in *quartier* Okapi in Mangobo.

3.2. *Le marché couvert*

(*Le marché couvert, commune de Mangobo*. Bron: persoonlijk archief Pierre Humblet.)

¹⁵ Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.99.

Tijdens mijn verblijf wemelt het in de wijken Mangobo en Tshopo van de handelaars. De *communes* lijken een enorme bron van energie, waar constant mensen in de weer zijn hun koopwaar, al dan niet zelf gemaakt, te verhandelen. Als snel is duidelijk dat de keuze van het *Office des Cités Africaines*, voor een concentratie van de commerciële activiteiten, niet thuishoort in deze culturele context. Deze vaststelling fascineert ons om verder te kijken hoe deze commerciële structuur van het O.C.A. zich in de laatste vijftig jaar heeft getransformeerd. Welke betekenis heeft deze economische infrastructuur van het O.C.A. in de fysieke ruimte van vandaag?

1. De sterke groei van de commerciële sector: *'une ville a forte densité démographique, mais sans industrie'*¹⁶

De commerciële sector kent de laatste jaren een forse groei. In het kader van dit thema is het belangrijk op zoek te gaan naar de reden van deze grote belangstelling.

Bedrijfstak	Leo	Stan	Bukavu	Coq	Luluab	E'stad	USA
Landbouw	1179	1968	251	1021	912	2401	1087
Mijnbouw	363	--	--	--	246	19607	207
Mijverheid	16321	5790	1688	1426	2264	2978	2978
Handel	5655	1907	1031	810	1997	3556	3915
Transport	7140	2488	1484	1645	2348	1252	1252
Bouwnijverheid	15538	6023	3696	2441	4332	5380	5380
Bureaus	9443	1326	1102	679	1000	14082	14082
Diverse	25173	4971	4343	1809	4730	15425	15425
TOTAAL	80812	24473	13595	10011	18497	39286	20144

Bedrijfstak	Leo	Stan	Bukavu	Coq	Luluab	E'stad	USA
Landbouw	1.46	8.04	1.84	10.19	4.93	5.19	5.00
Mijnbouw	0.45	--	--	--	1.33	49.90	1.02
Mijverheid	20.20	23.66	11.82	14.25	12.24	14.77	14.77
Handel	6.99	7.79	7.58	8.09	10.80	9.80	19.43
Transport	8.83	10.17	10.91	16.42	12.69	6.21	6.21
Bouwnijverheid	19.23	24.61	27.17	24.39	23.42	26.68	26.68
Bureaus	11.69	5.42	8.69	8.58	9.02	35.83	26.89
Diverse	31.13	20.31	31.99	18.08	25.57	26.89	26.89
TOTAAL	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Bron : Jaarrapporten der Provincie-Gouverneurs en van de Gouverneur van Ruanda-Urundi over het Jaar 1958.

(Actieve bevolking per bedrijfstak van de provinciehoofdplaatsen. Bron: WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969, p.71.)

16 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.7.

Branches d'activités économiques	Main d'œuvre		Nombre d'entreprises concernées	
	Nombre	%	Nombre	%
1. Agriculture	316	14,6	3	5,4
2. Industries extractives	-	-	-	-
3. Industries Manufacturières	320	14,7	3	5,4
4. Bâtiments & Tr. Publics	38	1,8	1	1,8
5. Electricité et Eau	401	18,5	2	3,6
6. Commerce	386	17,8	37	66
7. Transport	5	0,2	1	1,8
8. Services	699	32,4	9	16
Ensemble	2 165	100	56	100

(Bron: *Repartition de la main d'œuvre salariale et des entreprises déclarées réparties par branches d'activités économiques*, Division Provinciale du Travail, Kisangani, 2005.)

Indien we de gegevens uit 1958 en 2005 uit de bovenstaande tabellen vergelijken kunnen we een wijziging in het belang van de verschillende sectoren opmerken. Waar vroeger de hoofdactiviteit de nijverheid was, kunnen we in 2005 een verschuiving waarnemen en werd de handel de kernsector. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan het sluiten van veel fabrieken door de sociaal- economische crisis.

In 1952 kent de stad Kisangani een ruim aanbod van goed draaiende fabrieken: een brouwerij, een sigarettenfabriek, textielverwerking, Deze fabrieken zijn geconcentreerd in een industriezone langs de rivier Tshopo in de periferie van de stad.¹⁷ Deze zone, grenzend aan Mangobo en Tshopo, is in twee delen opgesplitst door de aanwezigheid van de rivier Djubu-Djubu.¹⁸ Ter hoogte van Mangobo vinden we de fabrieken Sotexki,¹⁹ Penaco,²⁰ Sorgeri,²¹ In de industriezone grenzend aan Tshopo zijn de brouwerijen Bralima en Unibra gesitueerd. Daarnaast bevinden zich in deze zone ook nog de nutsvoorzieningen Regideso, de waterkrachtcentrale gelegen aan de stuwdam, en SNEL, de elektriciteitsmaatschappij. Deze bloeiende industrie zorgt vanaf de jaren vijftig voor een grote werkgelegenheid in Kisangani. In 1989 sluiten echter 84 ondernemingen hun deuren door de gevolgen van de sociaal-economische crisis. Door de forse daling in werkgelegenheid, zoekt de plaatselijke bevolking hun toevlucht in kleine commerciële handelsactiviteiten om te overleven.²²

17 Voor een weergave van de industriezone op kaart zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976, p. 40.

18 Vrij naar: PONS, V., *Stanleyville, an african urban community under Belgian administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969, p.24.

19 Sotexki is de afkorting van *Société textile de Kisangani*.

20 Penaco staat voor Peinture nationale du Congo.

21 Sorgeri is een fabriek die zepen, boter, olie, ... maakt.

22 TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 8.

2. 'Maisons de commerce: inexistantes'

De *maisons de commerce*, ontworpen door het *Office des Cités Africaines*, zijn vandaag bijna allemaal getransformeerd in volwaardige woningen. In het rapport van de *commune* Tshopo wordt letterlijk vermeld: '*Maisons de commerce: inexistantes*'.²³ De handelsfunctie is verdwenen en de woningen behoren vandaag vaak toe aan de rijkere bevolking. Deze *maison de commerce*, is zoals eerder aangehaald, een breder model van de *maison à étage*.

*'Ce bloc ici, et l'autre (4 au total), ce sont des doubles pour des hommes d'affaires, c'est pourquoi ça s'appelle «bloc commercial», c'est pour des «évolués». C'est plus grand que les autres maisons à l'étage. La maison à l'étage, c'est la moitié.'*²⁴ (Inwoner Mangobo)

Voor het verdwijnen van de commerciële functie in deze *maisons de commerce* komen een aantal oorzaken naar boven in de interviews en gesprekken tijdens het verblijf.

*'Parce que la chambrette dans la maison est trop petite pour une activité de commerce, on a besoin d'un endroit spacieux. L'endroit là, il est trop petit, on peut pas mettre beaucoup de marchandises. C'est aussi parce que quand il construit une annexe devant la maison, le magasin est plus près de la route. Une autre raison, c'est parce que, la maison est petite, et la famille est très nombreuse. J'ai besoin de cet espace pour ma famille.'*²⁵ (Inwoner Mangobo)

*'L'explosion démographique, pour les raisons démographiques et la pauvreté. Les gens sont tombés en faillite. La plupart des propriétaires ont vendu leurs maisons, la plupart des anciens propriétaires. Aussi le manque des possibilités. Les gens habitent maintenant là-bas. La chambrette c'était trop petite, les gens préfèrent mettre devant comme ici, on met le commerce devant la parcelle, et la maison reste pour habitation.'*²⁶ (Surveillante du marché Etats-Unis)

De handelsruimte, *le petit chambrette*, is met zijn negen vierkante meter veel te klein om een zaak op te richten. Als tweede reden liggen deze commerciële woningen te ver naar achter op het perceel, waardoor vandaag de commerciële functie van de woningen vervalst, om zich te verplaatsen naar de rand van de weg.

De *maisons de commerce* langs de *Avenue Mangobo*, zoals eerder aangehaald, zijn kort na hun realisatie vernield.²⁷ Tijdens de toespraak van Patrice Lumumba in 1959, in het *Cercle d'Etat*,²⁸ hebben de Congolezen hun woede geuit op de creaties van de Belgen en werden de commerciële blokken afgebrand. Pas in 2005 heeft de overheid de daken gerenoveerd en de gebouwen te huur gezet als woningen. De commerciële taak van de blokken is hier dus verloren gegaan kort na de opbouw, in 1959. Sporadisch is nog één van de woningen ingericht als *boutique*.

23 *Rapport annuel de la commune Tshopo*, Kisangani, 2009.

24 Hier is het belangrijk op te merken dat in de wijken vandaag nog steeds de woord 'évolué' wordt gehanteerd. Deze term duidt volgens mijn begeleiders, Didier en Jean-Paul, en een aantal inwoners op een persoon die beschikt over een hoger inkomen, kennis heeft van de Franse taal en gestudeerd heeft. Citaat uit: Interview met Gelamba-Ge Lifeta, inwoner van de *commune* Mangobo, Kisangani, februari 2011.

25 Citaat uit: Interview met Gelamba-Ge Lifeta, inwoner van de *commune* Mangobo, Kisangani, februari 2011.

26 Interview met Bosongo Thérèse, *surveillante du marché Etats-Unis: retraité*, Kisangani, februari 2011.

27 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: Economische structuur, p. 225.

28 Voor een weergave van de *Cercle d'Etat* op kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Publieke ruimte, p.271.

3. Diversifiëring van de commerciële activiteiten

In de koloniale periode heeft het *Office des Cités Africaines* slechts twee soorten commerciële ruimtes ontworpen, waaronder de *maisons de commerce* en de *marché couvert*. Indien we vandaag doorheen de wijken circuleren worden we overspoeld met een veelheid aan handelsactiviteiten. Langs de voornaamste wegen van de wijk zijn overvloedig kraampjes geïnstalleerd: op elke stukje restruimte, op de aanliggende percelen, op de hoek van straten, ... met een sterkere concentratie op kruisende wegen. Overal waar veel beweging is en waar dagelijks veel mensen voorbijtrekken verschijnen allerlei vormen van kleinschalige economische activiteiten. Zoals eerder aangehaald vormt ook de groenstructuur, bijvoorbeeld de schaduw van bomen, een belangrijke factor in de ontwikkeling van commerciële ruimtes. Kortom, handeldrijven is één van de belangrijkste vormen van inkomsten voor de bewoners van de wijk. In het volgende deel wordt deze veelheid aan varianten van de economische 'ruimte' overlopen.

3.1. *Le marché*

De markt is terug te vinden op de grote knooppunten van het economisch netwerk. In het centrum Makiso is de grote centrale markt van de stad Kisangani gelokaliseerd. Deze centrale markt speelt een belangrijke rol in het stedelijk leven en heeft een grote invloed op de wijken Mangobo en Tshopo. In het vervolg van deze thesis wordt hier dieper op ingegaan. Ook de wijken, gebouwd door het O.C.A., beschikken elk over een aantal kleinere markten op de belangrijkste knooppunten.

Tijdens het veldwerk wordt meermaals verteld dat de onderstaande overdekte marktplaatsen recent gebouwd zijn. Slechts weinig handelaars maken echter gebruik van deze overdekte ruimtes. Een mogelijke reden hiervoor is de dure prijs om op deze markt een ruimte te huren.

(De nieuwe marché couvert, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

De *commune* Tshopo heeft twee belangrijke markten: de markt ter hoogte van *la 11ième avenue* en *Porte Litoyi* in *quartier* Pumusika. De *quartiers* Zoo en Kandolo, aan de overzijde van de rivier Tshopo, bevatten een aantal kleinere marktplaatsen. Deze knooppunten verwerken dagelijks een groot aantal klanten van de wijk en van de aanpalende *communes*.²⁹ Mangobo beschikt over twee grote markten, *le marché* Balese die de meeste inkomsten voor de gemeente genereert en *le marché* Limanga, de grootste markt in oppervlakte. Verder is nog een kleine markt terug te vinden in het *quartier* Imbolo, *marché des Etats Unis*.³⁰

3.2. *Commerçant ambulant*

Overal waar we kijken zien we *commerçants ambulants* doorheen de straten circuleren. Sinds 1974-1975 kent deze vorm van handeldrijven een opkomend succes. Het zijn hoofdzakelijk vrouwen die naar het centrum van Makiso trekken om er zo goedkoop mogelijk goederen te kopen, die ze dan op hun beurt te koop stellen tijdens hun tochten door de verschillende wijken. Maar ook producten die ze zelf klaarmaken of kweken op een stuk landbouwgrond worden verkocht waaronder bananen, ananas, *arachides*, kleine zakjes gevuld met water, Ze trekken hoofdzakelijk doorheen de dichtst bevolkte delen van de *quartiers* en waar een oudere bevolking woont omdat die een hoge koopkracht hebben.³¹ Ook de toegangswegen tot Kisangani zijn geliefd, zoals de *Route Buta*. Vaak rijden ze eerst een aantal kilometer mee met vrachtwagens om dan de verkoop in de nabijgelegen dorpen verder te zetten. Bij deze vorm van handel zijn veel jonge vrouwen betrokken, die de job uitoefenen na hun schooluren, om de studies te kunnen betalen.

Om deze functie te kunnen uitvoeren moet men ingeschreven zijn bij de administratieve dienst van de *commune*. Vandaag zijn officieel 230 *commerçants ambulants* per *quartier* actief in de *commune* Tshopo.³² Er moet echter worden rekening gehouden met het feit dat daarbuiten een groot aantal *commerçants ambulants* aanwezig zijn, die niet zijn geregistreerd.

²⁹ Vrij naar: *Rapport annuel de la commune Tshopo*, Kisangani, 2009.

³⁰ Voor een weergave op kaart van deze markten zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Economische ruimte, p.185. Vrij naar: *Rapport annuel de la commune Mangobo* Kisangani, 2009.

³¹ Vrij naar: DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958, p.335.

³² *Rapport annuel de la commune Tshopo*, Kisangani, 2009.

(Une commerçante ambulante, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

3.3. Des éventaïres

Langs de belangrijkste wegen zijn tijdelijke constructies neergezet die dienst doen als kleine handelsposten. Deze kleine kraampjes concentreren zich langs routes waar veel beweging is. Er wordt allerhande koopwaar verkocht. *Cambisten*, personen die dollars omwisselen in Congolese franken tegen de wisselkoers van de straat, zijn een veel voorkomend fenomeen in het straatbeeld.

(Un éventaïre, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3.4. Kleine havens langs de rivier Tshopo als belangrijke poorten tot de *communes*

Aan de oevers van de rivier Tshopo is een levendige economische activiteit terug te vinden. Reuzenpauwen worden voortdurend gelost en geladen, zakken met houtskool of rijstkorrels, maar ook blokken hout worden aan boord gebracht.³³ Deze producten komen van dorpen die verderop zijn gelegen. De agriculturele producten worden er verkocht en nieuwe producten eigen aan de stad Kisangani worden terug meegenomen naar het dorp. De goederen die aankomen op deze twee havens worden opgekocht door vrouwen die zich op het strand bevinden, *des basaseles*, die op hun beurt het koopwaar verder verkopen op de aanpalende markt aan de bevolking.³⁴

3.4.1. *Porte Djubain: Le beach Djubu-Djubu (Mangobo)*

Porte Djubain is de haven van Mangobo. Hier komen voedingsmiddelen binnen van andere dorpen, maar worden ook goederen (houten palen, brandhout, allerlei vruchten en groenten, vis, plastic ...) die hier geproduceerd zijn verdeeld over de verschillende dorpen, Ishangi, Yangambi, Basoko, ... De haven van Mangobo, gelegen aan de rivier Tshopo, is de grootste aanlegplaats voor de *piroques* om handel te drijven, indien men rekening houdt met het volume van het aantal geleverde levensmiddelen die ter plaatse aankomen. De aanlegplaats is opgericht rond de jaren 1980. Palmolie en *le manioc frais et séché* zijn de belangrijkste producten die hier worden verkocht.³⁵ In de *commune* Tshopo is een gelijkaardige haven terug te vinden, maar veel kleiner. Deze handelsplaats vormt een belangrijke poort tot de *commune* Mangobo.

‘Très important, c’est le port de la commune après l’Abattoir, des pirogues avec des marchandises, ... ça c’est une entrée importante pour nous.’³⁶ (bourgmestre de la commune Mangobo)

(Porte Djubain de la commune Mangobo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

33 VRANCKX, R., *De ontdekking van Congo*, Meulenhoff|Manteau, Antwerpen, 2010, p.207.

34 DE VILLERS, G., JEWSIEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.108.

35 DE VILLERS, G., JEWSIEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.109.

36 Interview met Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune* Mangobo, Kisangani, februari 2011.

3.4.2. *Le beach Litoyi (Tshopo)*

Deze kleinere aanlegplaats is ook gesitueerd langs de oevers van de rivier Tshopo. Deze handelsplaats is rond 1968 opgericht en werd eerst gebruikt door de vissers om vis te verhandelen. Op deze locatie, in het noorden van de *commune* Tshopo is immers het *quartier* Pumusika gelegen, gekend voor zijn talrijke vissersbevolking. Kort daarna volgt de verkoop van hout en lianen om hutten, *des maisons en pisé* te bouwen. Later werd dit aangevuld met het verhandelen van voedingsmiddelen zoals bananen, maïs en *manioc*. Op donderdag komen de meeste goederen aan, omdat het voornaamste dorp, 26 km stroomopwaarts, elke dinsdag markt heeft.³⁷ Dit dorp is op een goede dagreis gelegen van de *beach Litoyi*.

(Porte Litoyi de la commune Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3.5. *Des boutiques*

In beide gemeenten zijn veel permanente constructies te vinden, *des boutiques* genaamd. In deze *boutiques* zijn de meeste beroepsactiviteiten terug te vinden, zoals kappers, apothekers, ... Zoals op de kaart in het begin van dit thema is weergegeven, zijn deze *boutiques* hoofdzakelijk terug te vinden op de hoofdwegen in de *communes*.³⁸

37 DE VILLERS, G., JEWSEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002, p.108.

38 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: Economische ruimte, p. 185.

(Une boutique, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3.6. Des petits marchés nocturnes

Deze markten zijn oorspronkelijk ontstaan door de *femmes Lokeles*. Deze vrouwen brachten hun gekweekte groenen en fruit van op het platteland, de stad binnen. In ruil daarvoor kregen ze industriële goederen mee zoals sigaretten, zout, gerookte en verse vis. Bij hun terugkeer naar hun dorp, liepen ze door de voornaamste straten van de *quartiers*, om hun geruilde goederen te verkopen. Dit had vooral succes bij mensen die 's avonds nog iets gingen gaan drinken in een bar langs de grote wegen. Dit evolueerde in een situatie waarbij de *femmes Lokeles* zich 's avonds gingen vestigen langs de randen van deze wegen en op plaatsen waar veel circulatie is. Zo zijn de eerste *marchés nocturnes* ontstaan.³⁹ In de *commune* Tshopo, ter hoogte van de *Avenue du stade*,⁴⁰ is zo een *marché nocturne* terug te vinden. Mangobo heeft een kleine *marché nocturne* op het rondpunt 'Litoko'.

3.7. L'artisanat

In de stad zijn het hoofdzakelijk vrouwen en jongeren die zich bezighouden met de hierboven vermelde handelsactiviteiten. De artisanale beroepen worden voornamelijk uitgevoerd door de mannelijke bevolking. De houtbewerkerijen, *des briqueteries*, *des forgerons*, de fietsenmakers, *des réparateurs radio et moto*, ... zijn de meest voorkomende artisanale activiteiten langs de wegen in de wijken.⁴¹

39 TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 9.

40 Voor een weergave van de *Avenue du stade* op kaart: zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Infrastructuur, p.130.

41 *Rapport annuel de la commune Tshopo*, Kisangani, 2009.

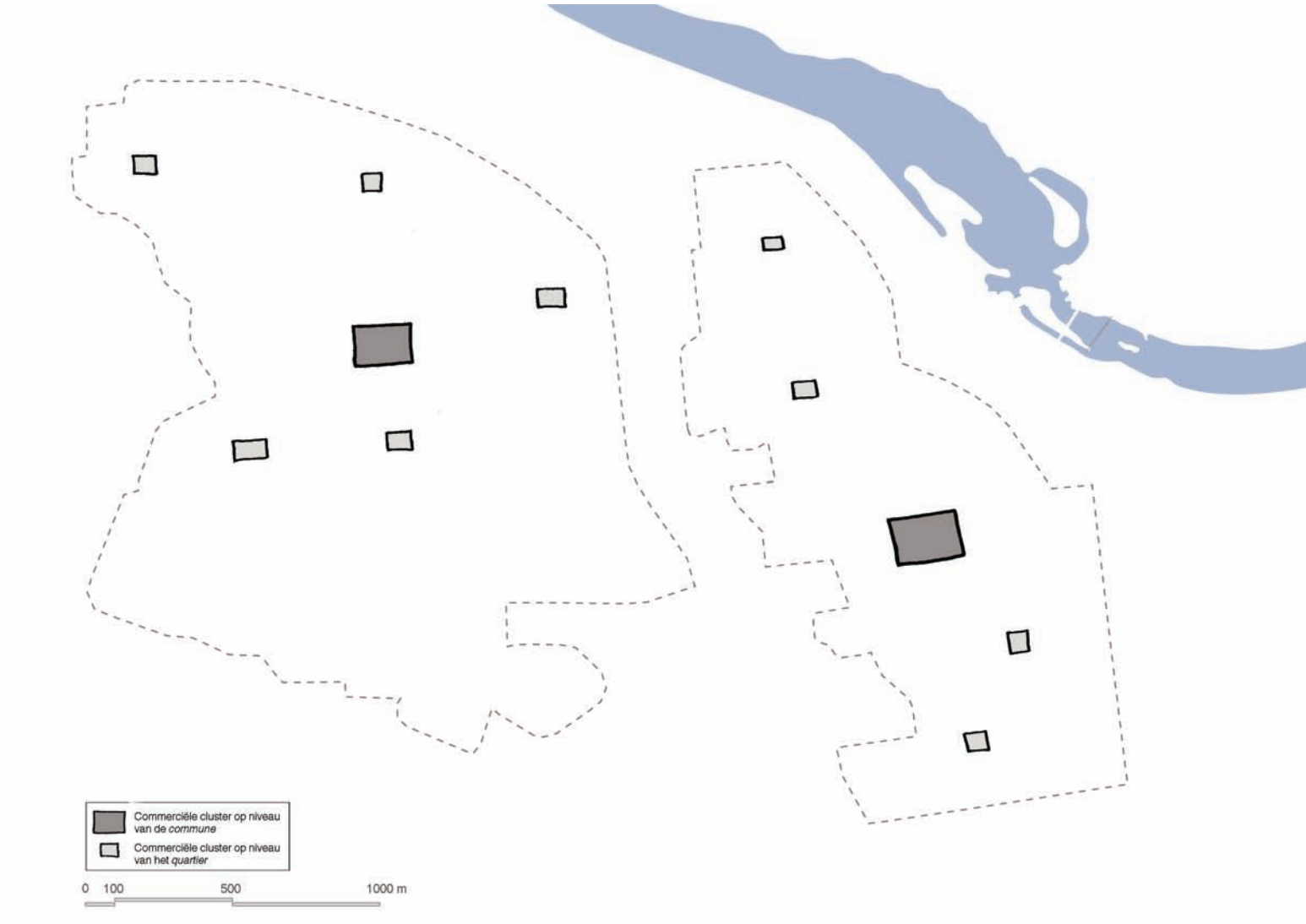
(Une briqueterie en une menuiserie, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

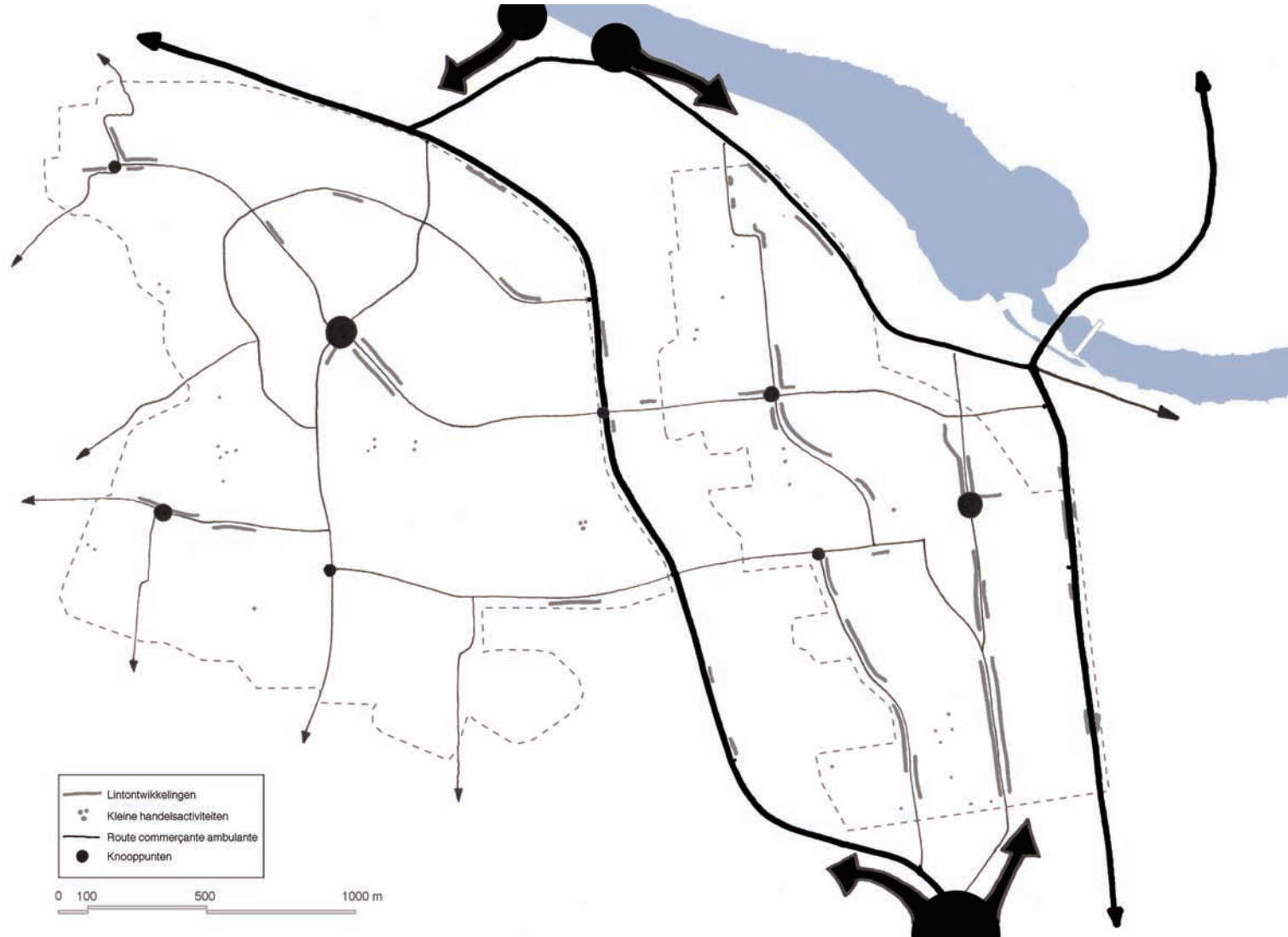
(Een fietsenmaker en houtskool, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

4. Van concentratie naar een verspreid netwerk: een lintontwikkeling met diverse knopen

O.C.A. 1952-1960

ANNO 2011

(Van concentratie naar een verspreid netwerk. Eigen verwerking van bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 (links) en observaties, interviews en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011. (rechts))

2
0
1
1

Het *Office des Cités Africaines* heeft een concentratie van de economische structuur toegepast op de wijken, die in deze periode refereerde naar de werking van de economie in het Europees centrum. Dit ontwerp hield geen rekening met de culturele context. Het is dan ook geen verrassing dat deze economische structuur van het O.C.A. in de fysieke ruimte van vandaag geen stand heeft gehouden. Doorheen de laatste vijftig jaar heeft zich een verspreid netwerk ontwikkeld met een lintontwikkeling, waar diverse knooppunten op zijn ingeënt. De wijken zijn voortdurend in beweging, overal zijn verspreid handelsactiviteiten terug te vinden. Langsheen de belangrijkste wegen zijn commerciële handelaars gevestigd, die zich concentreren op de dagelijkse stroom mensen die er voorbijgaan. Naast deze 'lintontwikkelingen' zijn er doorheen de *quartiers* zelf ook kleine handelsactiviteiten te vinden.

De belangrijkste knopen bestaan uit de markten en de havens. De kleinere knopen zijn vaak een concentratie van *des éventaïres, des boutiques* of een kleine markt. Naast deze grotere ontwikkelingen is het ook belangrijk om aandacht te geven aan de sterke economische uitwisseling langs de belangrijke wegen en de aanwezigheid van de *commerçante ambulante*.

5. Een economisch trappensysteem

In de stad Kisangani is een economisch trappensysteem op te merken. Op de centrale markt van Makiso zijn de producten goedkoop te verkrijgen. Handelaars kopen de producten op deze markt of in de havens, om ze vervolgens door te verkopen in de verschillende wijken. Hoe verder de wijk of het dorp verwijderd is van de bron, hoe duurder de producten worden. Op deze manier proberen mensen, in de periode van de economische crisis, zichzelf van eigen inkomsten te voorzien.

*'Quand j'achète ça à Makiso, c'est moins cher. Parce qu'ici dans la Tshopo, les commerçants vont à Makiso pour acheter leurs marchandises, et ils reviennent ici pour augmenter leurs bénéfices. Ça devient un peu plus cher.'*⁴²
(Inwoner Tshopo)

42 Interview met Jenga Georges, inwoner van de *commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

6. De belangrijke rol van Makiso: *'la relation de la proximité'*

Uit de interviews komt meermaals het belang van het centrum Makiso naar voor. De centrale markt van Makiso speelt een belangrijke rol in het dagdagelijkse leven in de wijken Mangobo en Tshopo.

*'Je vais souvent à Makiso pour faire le marché. Combien de fois par jour? Ça dépend quand j'ai de l'argent ou pas. Quand j'ai de l'argent, je vais tous les jours à Makiso. Les commerçants qui habitent à Tshopo mais qui vont à Makiso tous les jours pour acheter des marchandises, ça c'est leur profession.'*⁴³ (Inwoner Tshopo)

*'Ma femme achète les poissons là, au grand marché [Makiso], c'est presque quatre ou trois fois par semaine. Et quand elle retourne, elle vend les poissons salés, ici, passer la route Lumumba. Elle a beaucoup de clients.'*⁴⁴ (Inwoner Tshopo)

*'Nous avons besoin de la commune Makiso surtout, d'abord pour les produits de première nécessité, pour les grands magasins, c'est le grand centre commercial pour toute la ville. Les commerçants de Mangobo vont aller acheter la marchandise pour venir vendre ici. Mangobo ne se suffit pas.'*⁴⁵ (Bourgmestre de la commune Mangobo)

'Pour les produits agricoles beaucoup à Tshopo. L'autres produits à Makiso.' (Inwoner Tshopo)

De wijken Mangobo en Tshopo zijn vandaag op economisch vlak deels afhankelijk van het centrum Makiso. De nabijheid van de wijken bij het centrum van de stad, maakt het voor de bevolking eenvoudig om zich te voorzien in de stad van bepaalde producten. Dit is een fenomeen dat terug te vinden is in de O.C.A. wijken van Kisangani, omdat net hier de klassieke werkwijze van het O.C.A. niet is toegepast.⁴⁶ Door de nieuwe wijken te ontwerpen vanuit een reconversie van de oude *cité* Belge I, zijn ze gelegen op een veel kortere afstand dan normaal bij het O.C.A. voorop werd gesteld.

*'Justement, c'est la relation de la proximité. Nous sommes à la portée de la commune Makiso, les gens se déplacent facilement, ils arrivent au grand marché, pour s'approvisionner, puis rentrer facilement. S'approvisionner est plus facile en ville, contrairement d'autres communes.'*⁴⁷ (Bourgmestre de la commune Tshopo)

43 Interview met Jenga Georges, inwoner van de *commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

44 Interview met Faustin Limbi, inwoner van de *commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

45 Interview met Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune* Mangobo, Kisangani, februari 2011.

46 Voor meer informatie over de klassieke werkwijze van het O.C.A. zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. De niet-klassieke werkwijze van het *Office des Cités Africaines* in Kisangani, p. 38.

47 Interview met Mosunga Kyana Godelive, *bourgmestre de la commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

7. *Le désenclavement, un défi pour la ville de Kisangani*

Door de slechte staat van de wegen, de spoorwegen, maar ook de haveninfrastructuur, was het de laatste tientallen jaren moeilijk om andere steden zoals Banalia, Buta, ... te bereiken. We kunnen twee belangrijke redenen noemen die aan de oorzaak liggen van deze sterke achteruitgang. Enerzijds is er het tropische klimaat en de bodemgesteldheid die de wegen aantast. Er ontstaat erosie die gevaarlijke putten en kuilen doet ontstaan. Anderzijds hebben we het gebrek aan onderhoud van de infrastructuur. De laatste twintig jaar beschikt de *Office des routes* niet over voldoende financiële middelen om deze taak op zich te nemen. De recente oorlogen hebben de situatie er enkel maar op doen achteruitgaan. Kisangani, een belangrijk economisch knooppunt in de geschiedenis, transformeerde in een enclave.

*'Considérée jadis comme le 3ème pool économique du pays, carrefour entre l'Est et l'Ouest grâce à ses routes, ses trains et le fleuve, Kisangani vit aujourd'hui enclavée, tout comme les autres villes de la province Orientale. Hommes et marchandises ne circulent plus comme il y a 50 ans, ce qui pénalise lourdement le développement économique de la région.'*⁴⁸

Sinds kort is hier enigszins verandering in gekomen door het initiatief van *la Banque Mondiale*⁴⁹ die hiervoor financiële middelen vrijmaakt. Op die manier is het mogelijk voor de overheid om belangrijke handelswegen te herstellen, maar ook het aanleggen van nieuwe wegen, wat ten goede komt aan de economie van de stad Kisangani. Deze heropening van de handelsroutes is een eerste stap om de eens zo bloeiende economie van Kisangani terug op gang te brengen. Via deze handelsroutes worden verschillende producten uitgewisseld tussen de dorpen, maar ook tussen de andere steden.⁵⁰ Hieraan kunnen we ook de eerder aangehaalde nieuwe vorm van handel, de *Kadhafi's*,⁵¹ *revendeurs d'essence*, koppelen.⁵² Er is dus een sterke relatie tussen de infrastructuur en de commerciële activiteiten.

Les travaux d'assainissement changent la ville

Depuis l'arrivée du nouveau maire, les travaux d'assainissement vont bon train : les kiosques et commerces qui encombrant les routes sont démolis, les caniveaux curés, les rues nettoyées. Les habitants espèrent que ces efforts d'assainissement vont continuer.

(Bron: MAKANISI, A., BASEA, H., *Les travaux d'assainissement changent la ville*. Artikel uit krant Mongongo N°33, 2 februari 2011, p.1.)

Kisangani-Banalia : la route change la vie des habitants

Depuis la réhabilitation de la route Kisangani-Buta-Bunduki, les échanges commerciaux, la circulation des personnes ont repris entre Kisangani et Banalia à la grande satisfaction des populations. Les prix des denrées alimentaires baissent déjà sur les marchés de deux cités.

(Bron: SINDANI, J., *Kisangani-Banalia: la route change la vie des habitants*. Artikel uit krant Mongongo N°33, 2 februari 2011, p.2.)

48 Citaat uit: Lokulu, D., *Le désenclavement, un défi pour la ville de Kisangani*. Artikel uit krant Mongongo N°21, 28 juni 2011, p.1.

49 Sinds het jaar 2000 neemt de Wereldbank het initiatief om de handelsroutes in Kisangani te herstellen. De Wereldbank is een belangrijke bron van financiële en technische bijstand aan de ontwikkelingslanden over de hele wereld. Hiermee probeert de organisatie de armoede te bestrijden door het versterken van de middelen, het delen van de kennis, ... Bron: web.worldbank.org.

50 Bijvoorbeeld de wagens die sinds de opening van de RN4 vanuit Oeganda worden geleverd in Kisangani. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. De opkomst van de wagen, p. 142.

51 Voor meer informatie over de Kadhafi zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. De opkomst van de wagen en het ontstaan van de Kadhafi's, p. 142.

52 TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 3.

8. Nieuwe economische activiteiten in de wijk

8.1. *La téléphonie remplace le diamant*

(Maison d'achat de diamant, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

De artisanale diamantenmijnsector in Congo was ooit de grootste ter wereld.⁵³ In 1986 werd op een terrein 36 kilometer van Kisangani, richting de *Route Buta*, diamant ontdekt in de ondergrond. De bodem van Kisangani is rijk aan diamanten en goud, maar toch is de diamant die verkocht werd in deze *comptoirs* afkomstig van Banalia, Bafwasende, Opala en Ishangi.⁵⁴ Deze *comptoirs d'achat des diamants* zijn de enige officiële verkoopplaatsen voor diamanten, waar ze worden verkocht en geëxporteerd onder staatscontrole. Sinds juli 2004 is de diamantverkoop sterk gedaald. Net voor de verkiezingen van 2006 zijn nog 52 *maisons d'achat de diamants* geteld, waarvan slecht twaalf *comptoirs* actief waren. Vandaag, in februari 2011, zijn ze bijna allemaal gesloten. De steeds dalende prijs van diamant door de economische crisis heeft de markt in Kisangani doen instorten. Sommige diamantenhandelaars hebben de boeken gesloten, anderen zijn veranderd van beroep. Diegene die overblijven hebben het zeer moeilijk om zich nog staande te houden. Veel van deze oude *maisons d'achat de diamants* zijn vandaag de dag ingenomen door ondernemingen in telecommunicatie. Deze vorm van handel zal volgens de Congolezen de diamantenhandel voor een deel vervangen, aangezien telecommunicatie alle lagen van de bevolking treft en een steeds groeiende interesse van de bevolking wekt.⁵⁵

*'Quelques rares sites comme la Place des martyrs de la rébellion de 1964 sont encore embellis...mais aux couleurs des sociétés de télécommunication...'*⁵⁶

53 CUYVERS, W., e.a., *Brakin: Brazzaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005, p.182-183.

54 Vrij naar: Monuc 2006, www.stanleyville.be.

55 Vrij naar: BOYONGE, T., *La téléphonie remplace le diamant*. Artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, p.1.

56 Citaat uit: MIDESO, N., *La mémoire de la ville disparaît*, artikel uit krant Mongongo N°7, 1 november 2009, p.1.

La téléphonie remplace le diamant

Depuis que les cours ont chuté, le diamant, longtemps premier secteur économique de la ville, a cédé sa place à la téléphonie mobile. Les boutiques des sociétés de communication ont envahi les rues mais ne rapportent guère au Trésor public.

(Bron: BOYONGO, T., *La téléphonie remplace le diamant*. Artikel uit krant Mongongo N°13, 15 februari 2010, p.1.)

8.2. *La vente des ferrailles: un nouveau commerce lucratif mais illégal*

Crédit photo : photo Mongongo

(Bron: BASEA, H., *L'obscur et florissant marché des ferrailles*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010, p.2.)

Sinds drie jaar kent de handel een nieuwe, gevaarlijke trend. Het gaat hier over het verkopen van schroot, een winstgevende maar illegale handel. Overal in de *quartiers* worden gaten gegraven door jongeren en ouderen die op zoek zijn naar metalen voorwerpen. Er wordt gezocht in vuilnis en opslagplaatsen van ondernemingen die failliet zijn gegaan. Deze handel kent ernstige gevolgen voor de omgeving. Mensen gaan 's nachts elektriciteitskabels stelen die

de *quartiers* voorzien van elektriciteit of waterkranen van Regideso.⁵⁷

*‘«Les érosions menacent la périphérie de la Bralima à la suite des trous que les jeunes creusent», se plaint le chef de quartier Pumusika.*⁵⁸

De echte verkopers zijn meestal ongekend, ze werken met tussenpersonen die onderhandelen met de klanten. De meeste verkopers beschikken echter niet over een wettige vergunning om handel te drijven.

*«En janvier dernier, j’ai exigé des documents, ils m’ont répondu qu’ils sont en ordre avec l’Etat et disposent des registres de commerce sans me les présenter», se désole Bernard Ngolu, chef de quartier de Minzoto.*⁵⁹

57 BASEA, H., *L’obscur et florissant marché des ferrailles*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010, p.2.

58 Citaat uit: BASEA, H., *L’obscur et florissant marché des ferrailles*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010, p.2.

59 Citaat uit: BASEA, H., *L’obscur et florissant marché des ferrailles*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010, p.2.

Ook binnen dit thema komen een aantal belangrijke aandachtspunten naar voor, die een invloed kunnen hebben op een toekomstige planning. Al snel zijn de inwoners van de wijken afgestapt van het Europees gedachtegoed om de handel te centraliseren in de wijk en strikt te scheiden van woonzones. Op deze manier hoopte het *Office des Cités Africaines* mensen te kneden naar het nieuwe gecentraliseerde ontwerp. Gedurende de laatste vijftig jaar heeft zich echter een verspreid commercieel netwerk doorheen de wijk ontwikkeld, met een aantal belangrijke lijnontwikkelingen en waarop belangrijke knooppunten zijn gelegen.

De straat geeft vandaag gestalte aan de gemeenschap. Er is een hiërarchisch verdeelnetwerk ontstaan, die het gecentraliseerd ontwerp van het O.C.A. naar de achtergrond heeft geschoven. Enerzijds is het belangrijk in de toekomstige planning om zowel aan de grote economische poorten en de belangrijke knooppunten, als aan de kleinschalige verspreide linten voldoende aandacht te schenken. Anderzijds vormt de diversifiëring van de handel een tweede aandachtspunt.

Door het wegvallen van de grootschalige industrie in het noorden van de wijk en de relatief korte afstand van de O.C.A. wijken tot het centrum heeft de bewoner gedurende de laatste vijftig jaar een zekere afhankelijkheid ontwikkeld ten opzichte van het centrum Makiso. De keuze van het O.C.A. om de nieuwe wijken op te bouwen vanuit een reconversie van de *cité* van het oude *Centre extra-coutumier*, speelt hierin een belangrijke rol. Het concept van de *cité satellite* als een autonome wijk is op het niveau van de economie grotendeels verdwenen. De wijken Mangobo en Tshopo zijn vandaag tot op een zeker niveau afhankelijkheid van het centrum Makiso.

(*Maisons de commerce (RICKY), Marché couvert, Marché couvert, Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 322, 324 en 325. En foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.*)

O.C.A. 1952-1960

ANNO 2011

4

HUISVESTING

Het *Office des Cités Africaines* ontwerpt nieuwe entiteiten voor ongeveer 6 000 tot 8 000 inwoners, de ideale omvang van een *cité satellite*. Vandaag is de densiteit van de wijken echter meer dan verdubbeld. Hoe verhouden de woningen van het O.C.A. zich in de fysieke ruimte van vandaag? Hoe verhouden de verschillende typologieën zich ten opzichte van elkaar? Welke type heeft stand gehouden en welke woningen hebben transformaties ondergaan? Hoe hebben de Congolezen zich gedurende de laatste vijftig jaar deze woningen toegeëigend?

(Huisvesting van het O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

(Huisvesting anno 2011. Eigen verwerking van bron: google maps, geraadpleegd in maart 2011 en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.

Door de steeds toenemende bevolking in de stad en vooral in de *cités* van het *Centre extra-coutumier* neemt de druk inzake de bouw van nieuwe huisvesting toe. In het kader van het 'Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Belgisch Congo',¹ wordt een grootschalig huisvestingsproject uitgewerkt door het *Office des Cités Africaines*. Dit project vormt een uitdaging voor de Belgische stedenbouwkundigen. Het realiseren van dergelijke grootschalige openbare woningbouwprogramma's is namelijk in België slechts een utopie gebleven. Voor het eerst staan de stedenbouwkundigen dus voor de uitdaging om zo een project te realiseren.² Het vergt dan ook grondige studies. Het O.C.A. wil zich inzetten om het ideale woningtype te ontwerpen voor de inwoners van Kisangani. De druk, opgelegd door de overheid, om snel tot de realisatie van deze woningen over te gaan, beperkt echter de tijd voor deze studies. Het bouwen van de woningen moet worden gerealiseerd op een snel tempo en op een economische manier. Om deze doelstellingen te bereiken moet het O.C.A. rationele, gestandaardiseerde en universele types ontwikkelen. Daarnaast ontwerpt men modules en systemen om deze types op een economische manier aan elkaar te schakelen. Industrieel materiaalgebruik zal de wijk tot een harmonieus geheel maken.

*'Enfin, il faut accepter l'idée que la maison du Congolais doit être un ensemble organisé répondant aux fonctions de la vie familiale dans le cadre urbain.'*³ (X. Lejeune de Schiervel)

1. De vooropgestelde ontwerpprincipes van het O.C.A.

Om te beantwoorden aan de urgentie van de huisvestingscrisis moet op een snelle en eenvoudige manier enorm veel woningen worden gerealiseerd. Vanuit het centraal bureau van het O.C.A. in Brussel stelt X. Lejeune de Schiervel in samenwerking met Henvaux,⁴ een aantal basisprincipes op, om het ontwerp en de uitvoering vlot te laten verlopen.

1.1. Industrialisatie van de woningbouw

Een industriële massaproductie wordt beschouwd als enige oplossing om te beantwoorden aan de vraag in het korte tijdsbestek. Het is belangrijk een universeel basistype te ontwerpen waarbij de vormgeving van de woning wordt gereduceerd tot de basisbehoeften. Het volume wordt ontdaan van al zijn overbodige elementen. Daarnaast zorgt dit universeel type voor een standaardisatie van de bouwonderdelen en kunnen deze modellen op een economische manier worden geschakeld. Zo is het mogelijk om op grote schaal voldoende goedkope woningen te voorzien voor de inheemse bevolking.⁵

¹ Voor meer informatie omtrent het Tienjarenplan zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het ontstaan van het huisvestingsvraagstuk, p.25.

² Vrij naar: DE MEULDER, B., *Het Office des Cités Africaines. Wonen als instrument van instant welvaartskolonialisme in Belgisch Congo*, in: VAN HERCK, K., AVERMAETE, T., *Wonen in welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973*, VAI/CVAa, 010 Publishers, Antwerpen, 2006, pp.94-109.

³ Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.21.

⁴ Emile Henvaux is directeur van het *Service architecture et Urbanisme* van het O.C.A. in Brussel.

⁵ Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.19.

1.2. Een verhoogde densiteit

De densiteit van de nieuwe wijken moet worden opgedreven ten opzichte van de oude inheemse wijken, om zo economisch mogelijk om te gaan met de kost van de gemeenschappelijke infrastructuur. Om deze densiteit te verhogen in de stedelijke *cités* werden een aantal verschillende principes toegepast. De meest effectieve methode is het bouwen van aaneengeschakelde woningtypes en de *maison à étage*. In de omgeving van gebieden waar het onmogelijk is om te bouwen door de aanwezigheid van bijvoorbeeld een moerasgebied, moet de densiteit nog sterker worden opgedreven om voldoende inwoners binnen de wijken te kunnen huisvesten. De densiteit wordt ook vaak opgedreven in het centrale gedeelte van de wijk en de verschillende *quartiers*.

(Densiteitsverhoging door middel van de *maison à étage*. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011.)

1.3. Bouwen in de tropen: het belang van de oriëntatie

Vanaf eind 1940 worden de klimatologische condities in Congo systematisch in kaart gebracht. Dit geeft een belangrijke aanzet tot internationale aandacht voor het bouwen in de tropen. Tussen 1940-1950 verschijnen dan ook tal van vakbladen die een eigen bijdrage leveren tot deze problematiek. De nieuwe wetenschappelijke inzichten worden vertaald in praktische hanteerbare ontwerpregels voor architecten.⁶ Volgende ontwerpprincipes behoren dus niet enkel toe aan het *Office des Cités Africaines*.

De goede oriëntatie van de woningen levert belangrijke voordelen op die kunnen bijdragen aan betere leefomstandigheden in het vochtige en tropische klimaat van Kisangani. Enerzijds kan de oriëntatie in combinatie met het ontwerp van de woning zorgen voor een maximale bescherming tegen directe zonnestralen. Anderzijds kan de woning nauwkeurig georiënteerd worden, zodat binnen in de woning zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van een natuurlijke ventilatie. Deze aanpak resulteert in modellen waarbij de lange gevel van de woning noord-zuid gericht is. Zo komt op het moment dat de zon laag staat, 's morgens en 's avonds, een minimum aan zonlicht binnen. De korte zijgevels van de woning, in het westen en het oosten, zijn dan ook zonder openingen ontworpen. Door deze ontwerpmethodiek ontstaat een landschap van oost-west gerichte woonstroken.

(*Habitations pour Congolais*, Kisangani, (datum ongekend). Bron: het persoonlijk archief van Pierre Humblet.)

6 Deze ontwerpregels worden vrijgegeven in talrijke publicaties. Claude Laurens is hierbij een belangrijk figuur voor Congo. Onder andere voor de realisatie van de Sabena torens in Kinshasa maakt hij ontwerp schetsen waarin hij het belang van de zonnestand meeneemt in het ontwerp van zijn gevel. Aan de hand van een 'tropische modernistische' vormgeving probeert hij in te spelen op de klimatologische randvoorwaarden van de stad. Bron: LAGAE, J., *Bouwen en plannen in Kinshasa en Brussel*. In: VIAENE, V., VAN REYBROUCK, D, CEUPPENS B. (red.), *Congo in België: koloniale cultuur in de metropool*, Universitaire Pers Leuven, Leuven, 2009, p.110.

2. De experimentele woningtypes van het O.C.A. in Pumusika

In 1950 wordt in Kinshasa door het lokale *Office des Cités Indigènes*⁷ de eerste nieuwe woningen gerealiseerd in *quartier* Renkin. Om de algemene densiteit in de stad te verhogen, is het perceel in deze eerste studie gereduceerd tot 300 m².

*'Il s'agit, en ordre principal, de maisons jumelées, relativement spacieuses, implantées sur des parcelles de quelque 300 m². C'était un progrès, car on s'en tenait, avant cela, à des maisons isolées dans des parcelles de 500 m².'*⁸

Het eerste type woning dat op de tekentafel verschijnt, bedraagt een oppervlakte van ongeveer 60 m², inclusief een grote *barza*⁹ rondom de woning.¹⁰ Al snel echter, wordt dit eerste type overspoeld met kritiek. Het vooruitstekende dak en de *barza* vormen een veel te dure ingreep en er is te weinig gebruik gemaakt van gestandaardiseerde onderdelen. Ondanks deze bezwaren, vormt de woning een belangrijke aanzet tot het ontwikkelen van meerdere typologieën.

Ook in Kisangani wordt in diezelfde periode volop geëxperimenteerd. Meer nog dan in andere steden van Congo moet bij het ontwerpen van de woningen in Kisangani rekening worden gehouden met het warme en vochtige klimaat, door zijn ligging nabij de evenaar.¹¹ De nieuwe wijk Pumusika, ten noorden van de *cité* Belge I, wordt genuttigd voor experimenten om hierop een geschikt antwoord te vinden.

2.1. *Maison expérimentale*

In de experimentele wijk Pumusika wordt gezocht naar een type dat het leven in dit warme en vochtige klimaat van Kisangani aangenamer maakt. Tijdens het onderzoek is een uitgebreide studie gerealiseerd naar een speciale techniek voor een optimale natuurlijke verluchting van de woning. In het Afrikaans archief in Brussel zijn talloze technische tekeningen terug te vinden omtrent dit experimenteel type.

Het type B2, getekend door de architect ENSR, geeft de meest eenvoudige uitwerking van de experimentele woning weer. Aan de hand van dit basistype zijn meerdere variaties (type B3, type B4, type A22, type A23, ...) gemaakt, waarbij de oppervlakte toeneemt en meerdere woningen aan elkaar zijn gekoppeld. In de snede is te zien hoe een opening in het dak is voorzien om natuurlijke ventilatie te stimuleren.

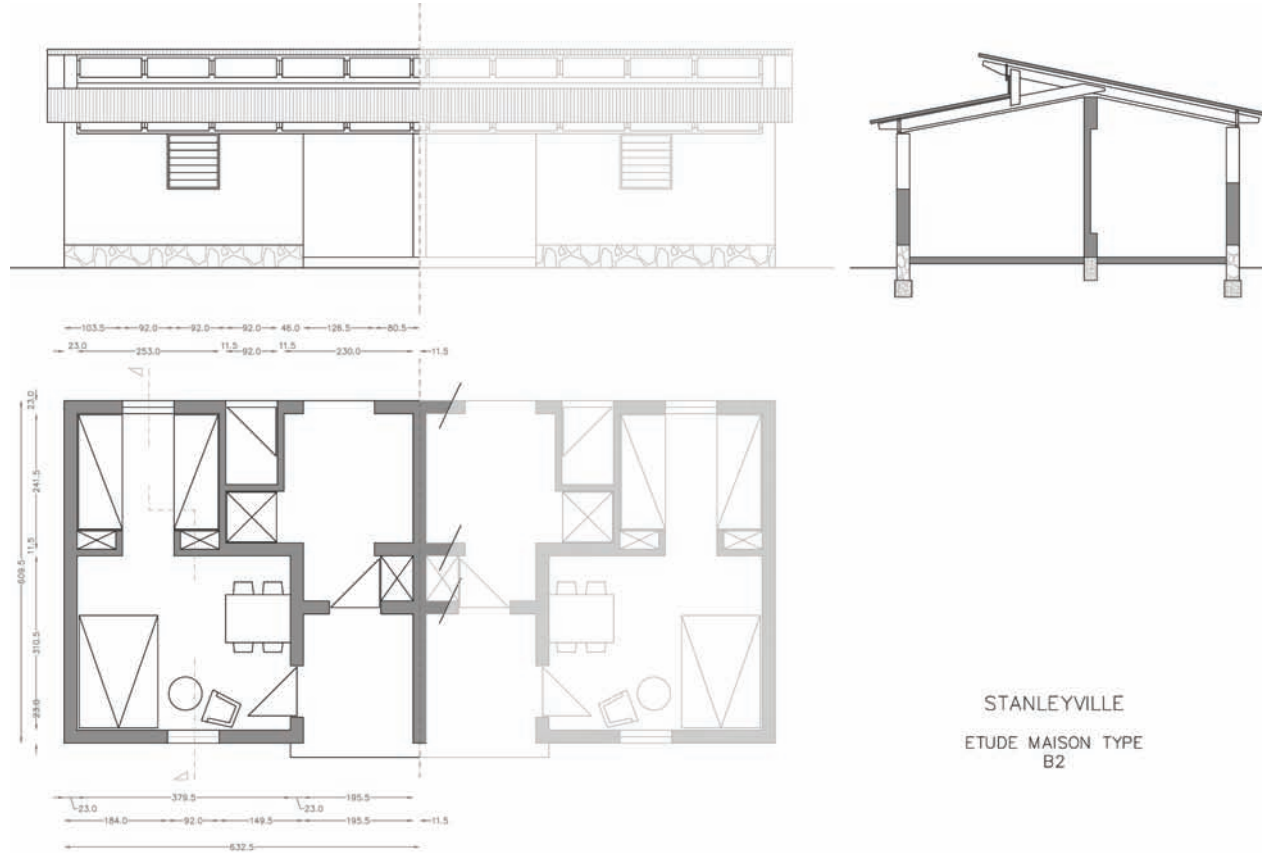
7 Voor meer informatie over het O.C.I. zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Office des Cités Indigènes*, een politiek instrument, p.32.

8 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.75.

9 De *barza*, een overdekte buitenruimte, is een typerend element voor de traditionele woning in Afrika.

10 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.75.

11 QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960.

STANLEYVILLE
ETUDE MAISON TYPE
B2

(Etude maison type B2, Kisangani, (datum ongekend). Bron: het persoonlijk archief van Pierre Humblet.)

(Habitations pour Congolais à Stanleyville. Bron: het persoonlijk archief Pierre Humblet.)

Een ander experimenteel model wordt voorgesteld door de architect Mr. Van der Ouderaa.¹² In de interne briefwisseling wordt hier de term '*maisons extensible*' gebruikt. In deze context verwijst de term naar de methode waarbij hij vertrekt van een basistype, met enkel een kamer en een keuken. Op die manier is het mogelijk om aan de hand van dit eenvoudig type verschillende varianten te ontwerpen naargelang de grote van het gezin of naar het beschikbare budget van de bewoner.

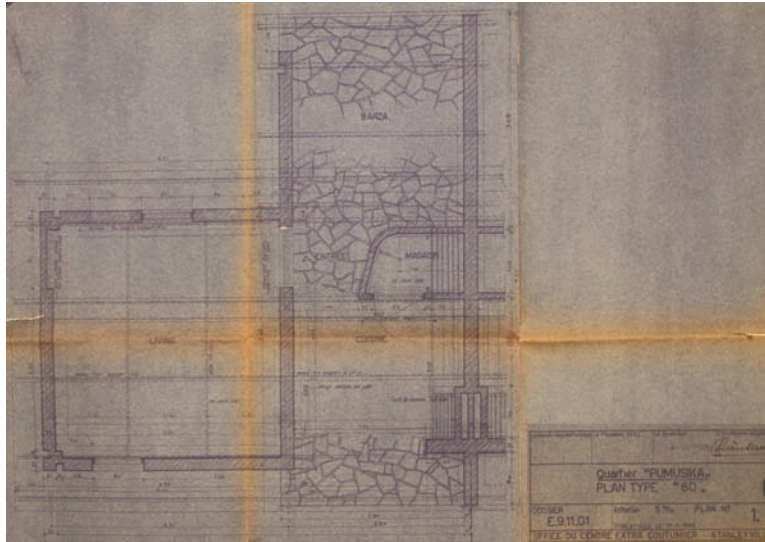
*'Il s'agit de maisons extensibles, à partir d'une cellule initiale (chambre de séjour et cuisine) jusqu'à une grande habitation pour indigènes évolués.'*¹³

Van der Ouderaa stelt op de volgende plannen vier varianten voor: type 60, type 61, type 100 en type 101.¹⁴ Het eerste type 60 omvat een oppervlakte van ongeveer dertig vierkante meter. Aan de woning wordt een *barza* gekoppeld met een oppervlakte van ongeveer negen vierkante meter. Door de open keuken in dezelfde lijn te plaatsen als de *barza*, creëert Van der Ouderaa een natuurlijke horizontale ventilatie. Opvallend aan dit eerste type is de afwezigheid van een slaapkamer. De 'living' doet tegelijk dienst als slaapkamer en leefruimte. Het tweede type 61 wordt uitgebreid met een extra module, de slaapkamer. Bij het derde type 100, is naar oppervlakte toe weinig verschil met het type 61. Hoofdzakelijk de organisatie van de ruimtes is hier anders. De module wordt toegevoegd in de lengte, waardoor een langwerpige ontwerp ontstaat. Het laatste type 101 is een woning van ongeveer zeventig vierkante meter. Een model voor de '*indigènes évolués*'.

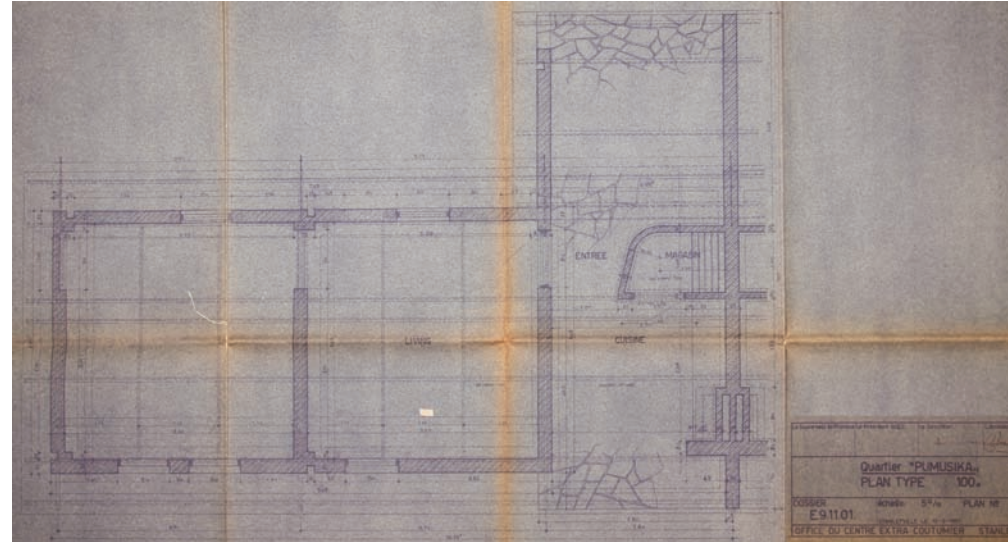
12 Mr. Van der Ouderaa is architect van de dienst *Architecture et Urbanisme* van het lokale O.C.A. bureau in Kisangani.

13 Citaat uit: een dossier van het *Office du Centre Extra-Coutumier Stanleyville, Plans-types*, 29 augustus 1951. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.

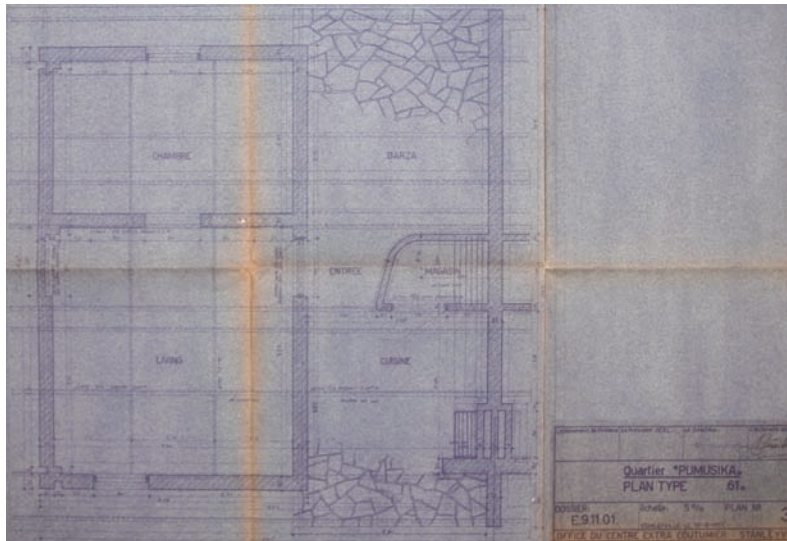
14 Vrij naar: een nota van *l'Office du Centre Extra-Coutumier Stanleyville, Etudes de maison pour indigènes*, 30 juli 1951. In: AA, Inventaire G.G., portefeuille 17.130.

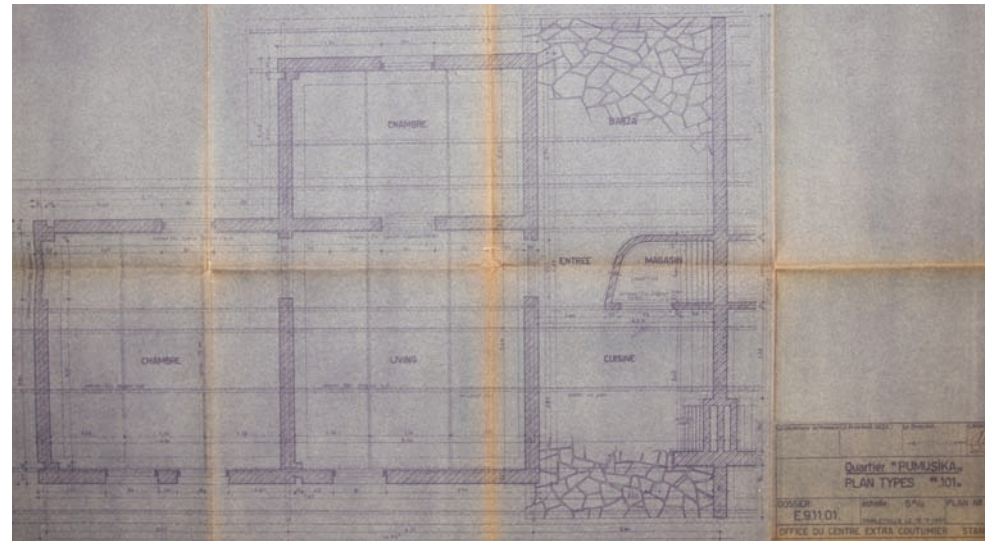
(Quartier "Pumusika": Plan type 60, Kisangani, mai 1951. Bron: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.)

(Quartier "Pumusika": Plan type 100, Kisangani, mai 1951. Bron: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.)

(Quartier "Pumusika": Plan type 61, Kisangani, mai 1951. Bron: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.)

(Quartier "Pumusika": Plan type 101, Kisangani, mai 1951. Bron: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536.)

Het *Office du Centre extra-Coutumier* is vol lof over deze ontwerpen. Enerzijds is het positief bevonden dat het een woning betreft die gemakkelijk uitbreidbaar is, die dus beantwoordt aan de vraag naar een universele type. Anderzijds worden nog een aantal technische elementen aangehaald, zoals de mogelijkheid tot het openen van de ramen en een speciaal ontwerp voor de schoorsteenkap.¹⁵ Naar uitvoering toe worden deze types meestal per twee geschakeld.

(Maison expérimentale, à Stanleyville. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Brussel, 1956, foto 1.)

2.2. *Maison extensible* versus 'woning met variabel gebruik'

Het *maison extensible*,¹⁶ het rekbare huis, verwijst naar de eenvoud van de leefomstandigheden op het platteland. In tegenstelling tot de stad is op het platteland de mogelijkheid aanwezig om de woning naar hartenlust uit te breiden met extra kamers.

*'Mais lorsqu'il s'agit de lotissements proprements urbains, la «maison extensible» devient un mythe que, selon toute vraisemblance, on poursuivra encore longtemps sans y donner de solutions valables.'*¹⁷

15 Vrij naar: een nota van l'*Office du Centre Extra-Coutumier Stanleyville, Etudes de maison pour indigènes*, 30 juli 1951. In: AA, *Inventaire G.G., portefeuille* 17.130.

16 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.108.

17 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.108.

In de stad is een *maison extensible* een onbruikbaar type. De gronden in de stad zijn veel te duur en beperkt. De densiteit in de stad moet veel grotere normen bereiken dan op het platteland. Het O.C.A. moet dus op zoek naar een nieuw alternatief. Er wordt een studie uitgevoerd naar een woningtype dat zoveel mogelijk aan de behoefte van de bewoner, die het platteland verlaat, beantwoordt. X. Lejeune de Schiervel wil met deze woning de huidige problematiek van de Westerse stad, vermijden. In het ideaalbeeld van de Afrikaanse stad is namelijk, volgens het O.C.A., geen ruimte voor 'koterijen' in de voor- en achtertuin.

*'[...] l'O.C.A. a recherché un type de logement dont la structure soit sensiblement identique à celle des types actuellement connus de maisons à étage, mais dont la disposition de plan permette, sans changement de volume et sans transformation importante, une occupation diversifiée.'*¹⁸

Na een aantal pogingen verschijnt een eerste ontwerp, *le logement à occupation variable*, op papier. Deze woning wordt bewust ruimer ontworpen dan strikt noodzakelijk. Op die manier beschikt het jonge gezin over de vrijheid om zelf te beslissen indien ze de overige kamers al dan niet doorverhuren aan derden.¹⁹ Als bijkomend voordeel kon de financiële last van de eigenaar zo draaglijk worden gemaakt. Dit flexibele woontype daagt de eigenaar uit tot een zekere ondernemingsgezindheid en biedt daarnaast ook een oplossing voor alleenstaanden en vrijgezellen. In het eerste deel van deze thesis werd echter opgemerkt dat het systeem van onderverhuren niet zo vanzelfsprekend is, als de theorie doet uitschijnen.²⁰

2.3. Type de maison sans étage (T.19)

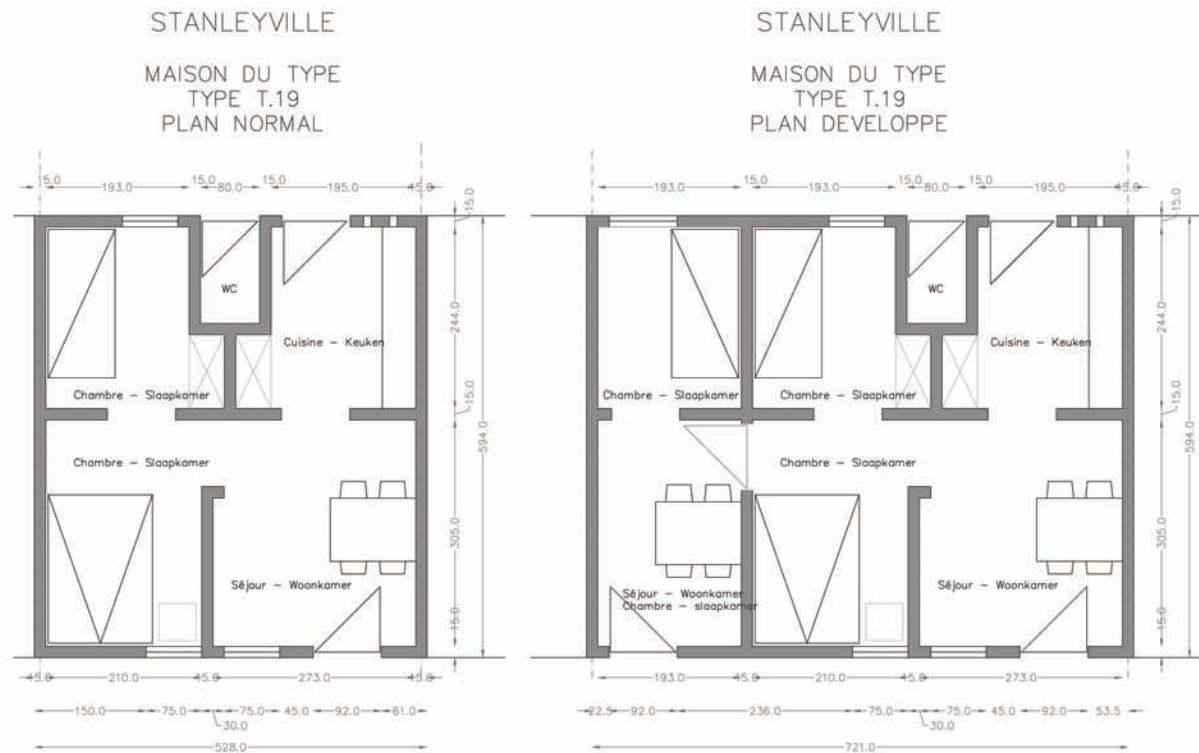
De woning T.19 is gebaseerd op de resultaten van het algemeen onderzoek²¹ dat het O.C.I. uitvoert in zijn beginjaren in een eerste poging om tot de ideale basiswoning te komen. Het T.19 type probeert een oplossing te bieden aan de bezwaren die op het eerste ontwerp, uitgevoerd in Kinshasa, werden geuit. Als eerste ingreep wordt de indeling van de woonruimte op een andere manier georganiseerd. Het nieuwe plan (*plan normal*) toont een opdeling van de woning in twee ongelijke traveeën. Er is een smalle strook die dienst doet als nachtgedeelte, opgedeeld in twee slaapkamers. De andere strook bevat het daggedeelte, bestaande uit de leefruimte met uitzicht op de straat en de keuken achterin. De woning met een oppervlakte van 30 m² biedt ruimte aan een gezin van vier personen: de ouders en twee kinderen. De rationele opdeling van de woonruimte zorgt ervoor dat de constructie eenvoudig kan worden gerealiseerd aan de hand van gestandaardiseerde elementen. Hierdoor worden de kosten voor een groot deel gedrukt.

18 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.110.

19 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.195.

20 Voor meer informatie over dit systeem zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Leegstand, p.71.

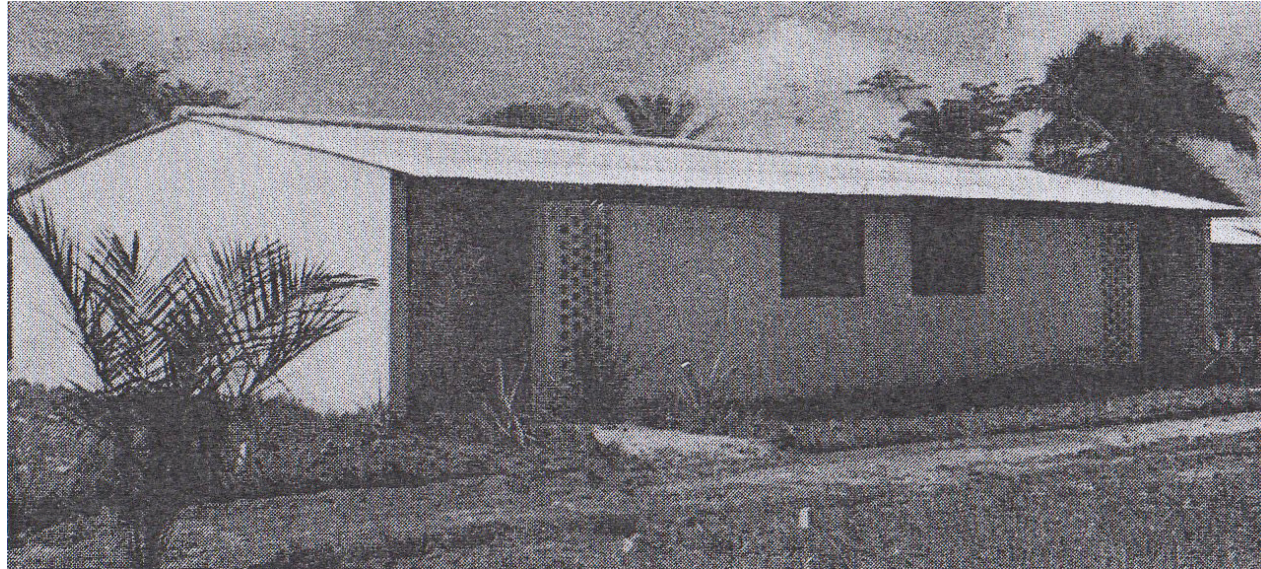
21 De eerste experimentele woning in *Quartier Renkin* in Kinshasa.

(Maison du type T.19: plan normal et plan développé. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p. 81-82.)

Naar dit type wordt een tweede eenvoudige variant, *plan développé* gemaakt. Door het toevoegen van een derde travee krijgt de woning een oppervlakte van 42,5 m². In deze woning is plaats voorzien voor zes personen. Als bijkomend voordeel biedt het type een zekere flexibiliteit aan de bewoners. De hoeveelheid kamers geeft hen de keuze om eventueel één of meerdere kamers onder te verhuren aan alleenstaanden of jonge gezinnen.²² Om de densiteit op te drijven schakelt het O.C.A. deze woningen aan elkaar. Dit varieert van twee, vier, zes, acht tot zelf tien opeenvolgende woningen.

22 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.78.

(Type de maison sans étage, à Stanleyville. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, foto 4.)

2.4. *Alignement de maisons à étage (T.18)*

De woondensiteit die deze voorafgaande plannen toelaten, is nog steeds onvoldoende om de vooropgestelde densiteit in een stedelijke omgeving te realiseren. Het O.C.A. maakt van de gelegenheid gebruik om de *maison à étage* te introduceren. Omdat deze woning nog verder verwijderd staat van de traditionele Afrikaanse woning, zijn opnieuw grondige studies nodig. Men komt hier namelijk voor twee nieuwe uitdagingen te staan. Enerzijds moet men zoeken naar een methode om deze woning met verdieping op industriële schaal uit te voeren. Anderzijds is het van groot belang een onderzoek te voeren naar hoe de inwoners zich eenvoudig kunnen aanpassen aan dit nieuwe onbekende woningtype. De eerste aanzet tot deze woning met verdieping wordt reeds gegeven in 1951, door het *Conseil Supérieur des Cités Indigènes* in Kinshasa.

*'La construction expérimentale, bientôt édiflée, comportait quatre logements, superposés deux à deux. L'accès des logements de l'étage se faisait par un escalier extérieur.'*²³

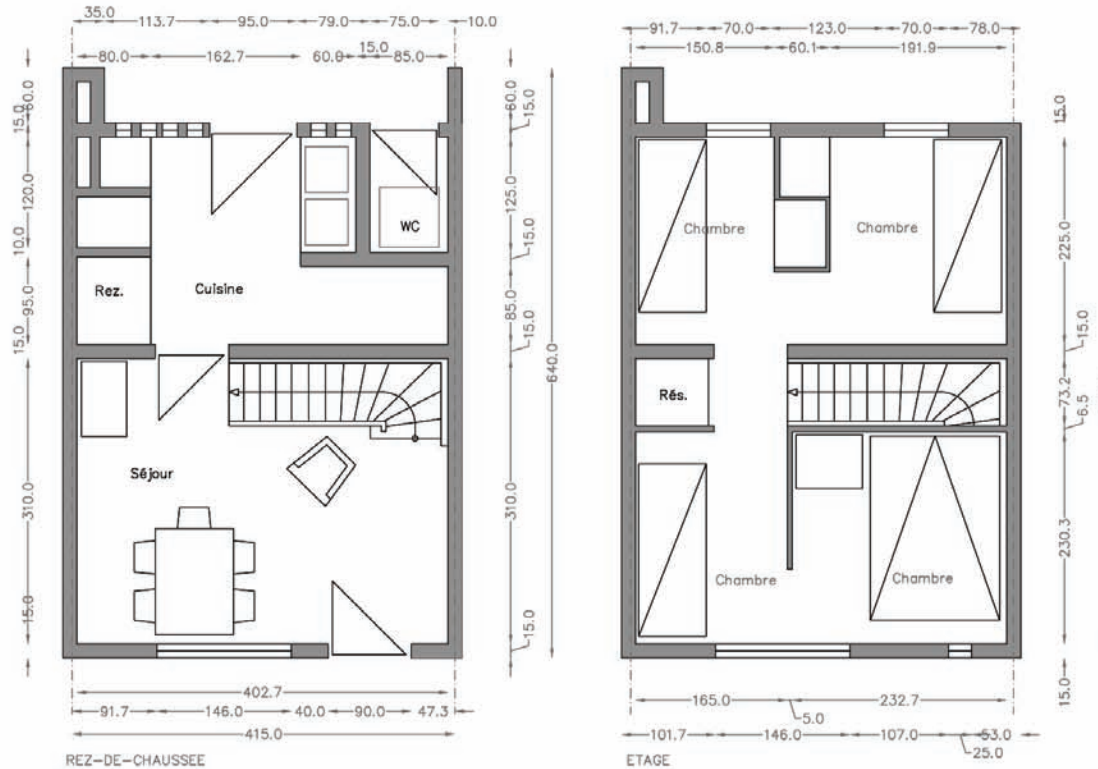
De snelheid waarmee deze opeengestapelde woningen worden ingenomen door de Congolezen, toont al gauw het slagen van dit project. Als reactie op dit succes volgt een nieuwe ontwerp, waarbij de woning, het type T.16 wordt ingedeeld over twee niveaus. Onder invloed van de Europese architectuur uit diezelfde periode maakt men een strikte scheiding van functies. Het nachtgedeelte krijgt zijn intrek op de verdieping, het daggedeelte wordt op het gelijkvloers georganiseerd.

23 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.86.

De woning bereikt met zijn verdieping een bewoonbare oppervlakte van 56 m², goed voor een huisvesting van zeven à acht personen. De relatief hoge kost van deze woning is te wijten aan zijn ruimer volume en de bouw van een verdieping met een kleine overkraging²⁴. Door het ontwerp van dit type T.16 sterk te vereenvoudigen en de bewoonbare oppervlakte te reduceren tot 43 m² ontstaat het nieuwe meer economische type, T.18. De overkraging van de eerste verdieping wordt hier achterwege gelaten.²⁵

STANLEYVILLE

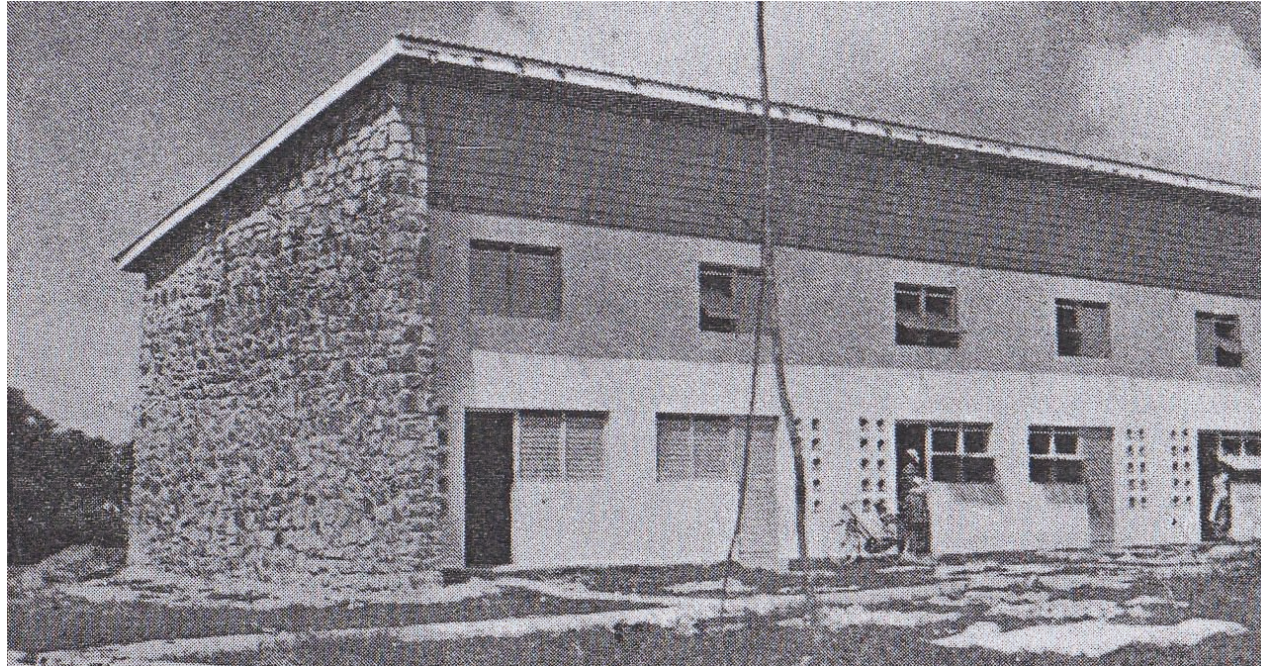
MAISON A ETAGE TYPE T.18

(Maison à étage, type T.18 (Léopoldville). Rez-de-chaussée, étage. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p. 91-92.)

- 24 Deze overkraging van de verdieping biedt voldoende schaduw voor het niveau op de gelijkvloers. De kleine overdekte buitenruimte die hierdoor ontstaat, wordt aanzien als een soort vervanger van de *barza*.
- 25 Vrij naar: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.90.

Deze meest economische versie, het type T.18, is uitgevoerd in Kisangani. Het betreft een 50 meter lange blok, waarbij twaalf van deze woonunits aan elkaar zijn geschakeld. Dit is mogelijk door de voorgevel die slechts 4,15 meter bedraagt voor één woning. De woningen worden gespiegeld, zodat aan de ene zijde de sanitaire blokken worden geclusterd en aan de andere zijde de schouw. Aan beide uiteinden is een massieve, blinde muur opgetrokken. De bovenste laag van de gevel is afgewerkt met een houten latwerk en de openingen in de gevel zijn voorzien van klappanen.²⁶

(Alignement de maisons à étage, type T.18, à Stanleyville. Bron: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, foto 9.)

Het introduceren van dit nieuwe type woning brengt een positief resultaat teweeg bij de aanleg van de bijbehorende stedelijke infrastructuur.

*'On conçoit aisément la répercussion d'un tel avantage sur le coût de l'infrastructure et de l'équipement urbain.'*²⁷

Indien we dit type T.18 vergelijken met het type T.19 zonder verdieping, hiervoor aangehaald, komen al snel een aantal voordelen aan de oppervlakte. De footprint van het type T.18 bedraagt veel minder voor hetzelfde aantal bewoners dan die van de T.19 *plan développé*. We kunnen besluiten dat in verhouding de capaciteit van het economische type T.18, 70% meer bedraagt dan het type T.19.

26 QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960,106.

27 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.92.

3. *Maison Fonds d'Avance*

In de wijken zijn een aantal zones afgebakend door het O.C.A. om naar eigen keuze een woning te bouwen met behulp van het *Fonds d'Avance*.²⁸ Deze afbakening is gebeurd na een protest²⁹ van de begunstigden van leningen bij het *Fonds d'Avance*.³⁰ Het Fonds krijgt een aantal kredieten toegewezen onder beheer van de koloniale overheid om woningen te laten bouwen op een aantal geselecteerde gebieden in de wijken van het O.C.A. In de *cité Belge I* zijn de duurzame woningen van het *Fonds d'Avance*, die reeds gerealiseerd zijn voor 1952, grotendeels gespaard gebleven. Deze woningen zijn vooral terug te vinden tussen *la première avenue* en *la sixième avenue*. Dit gedeelte is zo goed als mogelijk onaangeroerd gebleven door het O.C.A.

*'Dans le cadre de ce qui pourra être sauvegard , le plan d'urbanisation pourrait faire apparaître certains terrains à les résidents pourraient d s avant le début des travaux de l'O.C.A., construire eux-mêmes par recours au Fonds d'Avance, notamment dans la zone de sept premières avenues.'*³¹

Het zijn vooral de 'évolués' die van deze methode gebruik maken.³² Een woning van het *Fonds d'Avance* kent een aantal voordelen ten opzichte van een woning van het O.C.A. Dit systeem heeft namelijk een grote flexibiliteit. Op deze manier kan de bewoner die een lening aangaat bij het *Fonds d'Avance* zelf inspraak krijgen in het bouwen van zijn woning.

(Le Centre extra-coutumier de Stanleyville. Maison Fonds d'Avance. Bron: KMMA-Tervuren, H.P.19 N  d'Inventaire: 56.15.1618 en 56.15.3337.)

28 Voor meer informatie zie Deel I: de O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Fonds d'Avance* als Financiële ondersteuning, p. 31.

29 Bij de eerste plannen voor de saneringwerken van de *cité Belge I*, werd een tabula rasa voorgesteld. Een aantal bewoners protesteren op het feit dat hierbij de mogelijkheid wegvalt om een woning te bouwen met behulp van het *Fonds d'Avance*. Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*, p. 47.

30 De methode kent zijn oorsprong in Bukavu in 1957. Het O.C.A. komt speelt hier de rol van aannemer. Wegens succes verspreidt de methode zich al snel naar andere Congolese steden waar het O.C.A. zich huisvest.

31 Citaat uit: een verslag van P.Siquet, *Procès-Verbal de la réunion du 31 mai 1954*, 31 mei 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

32 Het zijn namelijk enkel de évolués die zich een lening bij het Fonds kunnen permitteren. De voorwaarden opgelegd om een lening te verkrijgen zijn streng. Voor meer informatie: zie Deel I: de O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Fonds d'Avance* als Financiële ondersteuning.

Het perceel dat ter beschikking wordt gesteld voor de bouw van de woning met het *Fonds d'Avance* is veel ruimer dan het perceel van het O.C.A. De woningen die er op worden gebouwd zijn hoofdzakelijk alleenstaande woningen. De bewoner liet zich vaak inspireren door de Europese woningen in het centrum. De vormgeving is gelijkaardig en de daken zijn bedekt met staalplaat of dakpannen.

Op de kaart van het O.C.A., aan het begin van dit thema,³³ is te zien hoe de percelen met woningen van het *Fonds d'Avance* meer verspreid voorkomen in de *cité Belge I*. Deze situatie is ontstaan door het feit dat het O.C.A. tijdens de reconversie van de *cité Belge I* de woningen in duurzame materialen, gebouwd met behulp van het *Fonds d'Avance*, zoveel mogelijk moesten behouden. In de wijken Lumbu-Lumbu en Mangobo komen deze percelen veel minder voor en zijn ze geconcentreerd in het *quartier* Itimbiri. Opvallend is de aanwezigheid van twee stroken met percelen van het *Fonds d'Avance* in het *quartier* Okapi. In dit *quartier* had Patrice Lumumba op één van de percelen zijn woning.³⁴

4. Begrenzing van de percelen

Op een aantal foto's uit het persoonlijk archief van Pierre Humblet, kunnen we zien hoe een eerste aanzet wordt gegeven om de percelen visueel af te bakenen. Deze ingreep van het *Office des Cités Africaines* brengt het Europees gedachtegoed sterk naar voor. Aan de hand van deze kleine elementen, een *barza*, een portaal, de afbakening van het perceel, wordt de overgang tussen het publiek en het privaat gedeelte verzorgd.³⁵

(Habitations pour Congolais   Stanleyville. Bron: het persoonlijk archief van Pierre Humblet.)

33 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting, p. 216.

34 Voor een situering van het *quartier* Itimbiri en het *quartier* Okapi zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken van vandaag, p.92.

35 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet, Antwerpen, 2000, p.200.

Tijdens de koloniale periode was al duidelijk dat deze woningen niet gebouwd zijn in harmonie met de culturele context, ondanks de pogingen van het O.C.A. om woningen te ontwerpen die maximaal rekening houden met de wensen van de bewoner.³⁶ De aanpassingen van de inheemse bevolking om te wonen in dit soort nieuwe typologieën ontworpen door Europeanen, is niet evident. De meesten worden weggerukt uit hun traditionele gewoonten, om in een compleet andere, zich vreemde omgeving te moeten huisvesten.

Vandaag, anno 2011, is het interessant om terug te kijken naar de woningen die toen gebouwd zijn door de Europeanen. Hoe zijn deze woningen getransformeerd gedurende de laatste vijftig jaar? Hoe hebben de bewoners zich deze woningen toegeëigend? Op welke manier is de vormgeving van de wijken zelf veranderd? Kortom, welke lessen kunnen we vandaag leren uit het verleden?

1. Transformatie en toe-eigening van de woningtypes?

1.1. *Maisons O.C.A.: 'Moi? Je suis contente.'*³⁷

De woningen van het O.C.A. zijn, zoals al opgemerkt tijdens de koloniale periode, veel te klein voor een Afrikaans gezin. Het ontwerp van het O.C.A. is gebaseerd op een typisch Belgisch gezinnetje van twee tot drie kinderen. Een gemiddeld Congolees gezin bestaat uit acht tot tien kinderen.

*'Ils ont trouvé ce genre de maisons comme ça depuis l'époque belge. Je peux dire c'est comme le kolkhoze, le belge à l'époque, ils ont construit des maisons trop petites, de 8 sur 15, par exemple de 10 sur 15, des maisons ONL. Même dans la commune Tshopo, dans la commune Mangobo, c'est presque le même problème, des maisons ONL.'*³⁸(Service de l'Urbanisme et l'habitat à Tshopo)

*'Des égouts, dans les anciens quartiers construits par l'O.C.A., aujourd'hui il y a un problème, les parcelles sont trop petites et les gens qui y vivent sont presque étouffés. Et les eaux, qui coulent de ces maisons là, ne trouvent pas où passer. Et même leurs installations hygiéniques. C'est le plus grand problème.'*³⁹ (Bourgmestre de la commune Mangobo)

36 Hier kunnen we reeds verwijzen naar de kritiek van de bewoners bij de introductie van de reconversie van de oude cité Belge I. Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani 1952-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*, p.47.

37 Citaat uit: Interview met Moko-Sabina, inwoner van de commune Mangobo, Kisangani, februari 2011.

38 Interview LOWATYLAKOSE, Kisangani, februari 2011.

39 Interview met Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

Het is belangrijk op te merken dat deze uitspraken over de woningen van het O.C.A. komen uit interviews met de autoriteiten. Uit de gesprekken op het terrein kunnen we opmerken dat de mensen die effectief in deze woningen verblijven vaak tevreden zijn.⁴⁰ Enerzijds kunnen we dus concluderen dat de woningen van het O.C.A. terecht worden bestempeld als te klein. Het O.C.A. heeft deze woningen immers ontworpen naar, zoals Bruno de Meulder het verwoordt, *'la famille proprement dite'*,⁴¹ en niet de *'extended family'*, die eigen is aan Congo.⁴² Anderzijds zijn deze O.C.A. woningen ook een verbetering voor de bewoners van voormalige hutten, de *maisons en pisé*. Deze bewoners zijn tevreden zich te kunnen vestigen in een woning van het O.C.A.⁴³

De poging van X. Lejeune de Schiervel om 'koterijen' te vermijden, de problematiek in de koloniale periode in de Westerse steden, is echter tevergeefs geweest. In het merendeel van de O.C.A. woningen in de wijk zijn toevoegingen en transformaties gebeurd. Bij dit fenomeen is het interessant het werk van Céline Fenaux in Lubumbashi te vermelden.⁴⁴ Ze besluit haar thesis door het onderscheiden van vijf verschillende vormen van transformaties en toe-eigening van de woningen van het O.C.A.⁴⁵ Deze vijf types: de muur, de shop, de *barza*, de voorkamer en het achterhuis zijn allen terug te vinden tijdens het onderzoek in Kisangani. Aan deze transformaties kan nog een recent merkwaardig verschijnsel worden toegevoegd. Een beperkt aantal woningen begint zich uit te breiden in verticale richting door het toevoegen van een volledige verdieping. Dit fenomeen komt vooral voor in het zuidelijk gedeelte van de *commune* Tshopo, waar de iets rijkere bevolking woont.⁴⁶

(Een uitbreiding van een O.C.A. woning, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Indien we de inrichting van de woning nader bestuderen, kunnen we ook hier een transformatie opmerken. In de plannen van het *Office des Cités Africaines*, wordt het nachtgedeelte en het daggedeelte strikt gescheiden van elkaar. Vandaag is deze situatie veranderd. De volledige woning fungeert hoofdzakelijk als nachtgedeelte. Slechts een aantal woningen, vaak de ruimere modellen,⁴⁷ zijn nog voorzien van een leefruimte in de woning zelf.

40 Bijvoorbeeld het interview met Moko Sabina, een jonge vrouw uit Mangobo, Kisangani, februari 2011.

41 *'La famille proprement dite'*, een standaard Belgisch gezin met ongeveer twee tot drie kinderen.

42 DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet/deSingel, Antwerpen, 2000, p.195.

43 Als extra voorbeeld het interview met Leopold Kasusula, Kisangani, februari 2011.

44 FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010.

45 FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010, p.243.

46 Door de nabijheid van het centrum Makiso in het zuidelijk gedeelte van Tshopo, zijn de woningen duurder en wonen meer welgestelden.

47 *Maison à étage, maison du commerce.*

(Intérieur maison du commerce, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Bijna alle ruimte binnen wordt ingedeeld in slaapkamers, om de grote gezinnen te kunnen huisvesten. De keuken, die het O.C.A. in de woning zelf ontwerpt, bevindt zich vandaag buiten. Het is namelijk onmogelijk in dit warme klimaat, om binnen voedsel te bereiden, waardoor het huis zou opwarmen. Ook de badkamer, het toilet en de living, zijn overbodige elementen in de woning vandaag. Het dagdagelijkse leven vindt hoofdzakelijk plaats op het perceel.

*'Livingwise, the plot is more important than the house. And the wall that walls in the plot is not an extra fence, but rather the elementary wall that makes all the others superfluous and makes that most of the roofing is bare sky and most of the floor is packed ground.'*⁴⁸

(De keuken en de leefruimte bevinden zich vandaag in de buitenruimte van de woning, het perceel, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

48 Citaat uit: CUYVERS, W., e.a., *Brakin: Brazzaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005, p.261.

1.2. Maisons Fonds d'Avance: 'habiter par des évolués'

Op de huisvestingskaart van 2011, aangehaald in het begin van dit thema, zijn meer woningen, gebouwd met behulp van het *Fonds d'Avance*, aanwezig dan vooropgesteld door het O.C.A.⁴⁹ In *quartier* Aruwimi, in het zuiden van Mangobo, is een volledig gebied ingenomen door deze woningen. Dit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat deze wijk nooit volledig is gerealiseerd voor de Onafhankelijkheid in 1960.

Ook in de voormalige *cité Belge I* van het C.E.C. zijn opvallend meer woningen met behulp van het *Fonds d'Avance* uitgevoerd. Dit is te wijten aan de onduidelijkheid die lange tijd bestond over de uit te voeren saneringswerken in de oude *cité*. Deze onduidelijkheid is op te merken op de kaart van het O.C.A., waarbij het zuidelijke gedeelte grotendeels werd opengelaten, omdat een definitieve beslissing toen vermoedelijk nog niet kon worden gemaakt.⁵⁰ Uiteindelijk beslist het O.C.A. om in dit zuidelijke gedeelte⁵¹ de woningen in duurzame materialen van het *Fonds d'Avance* zoveel mogelijk te behouden in het ontwerp. Hierdoor ontstaat in de praktijk een afwisseling van woningen van het O.C.A. met woningen van het *Fonds d'Avance*.

In Mangobo is het eerder aangehaalde *quartier* Aruwimi, maar ook *quartier* Itimbiri nog steeds gekend voor zijn woningen van het *Fonds d'Avance*. Verder bevindt zich in de *commune* Tshopo nog een concentratie van deze woningen ter hoogte van het *quartier* Stade, in het zuiden. Dit *quartier* grenst aan het centrum Makiso.

*'Au début, c'est le quartier Stade, s'appelait le quartier moderne, puisque c'est là où se trouve des évolués, les gens qui «ont travaillé à côté des blancs, les gens qui ont étudié». Il y a beaucoup de maisons de Fonds d'Avance ici, parce que ce n'est pas n'importe qui, qui habite dans une maison de Fonds d'Avance. C'est grand, des maisons de Fonds d'Avance, c'est spacieux, et la parcelle est grande.*⁵² (Inwoner Tshopo)

*'[...] le quartier Aruwimi, là-bas, c'est un quartier habité par des évolués', des maisons de type Fonds d'Avance.*⁵³ (Inwoner Mangobo)

(Maisons Fonds d'Avance, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

49 Voor een weergave van de kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting, p. 217.

50 In de interne briefwisseling van het *Office des Cités Africaines* is tijdens het onderzoek geen informatie gevonden over deze leemte in de plannen. We kunnen dus slecht vermoeden dat dit te wijten is aan de onzekere situatie over de reconversie van de *cité Belge I*. Woningen in duurzame materialen, gebouwd met behulp van het *Fonds d'Avance*, mochten, indien dit de noodzakelijke werken van het O.C.A. niet belemmerd, worden behouden.

51 Het zuidelijke gedeelte betreft de zone tussen *la première avenue* en *la septième avenue*. Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken van Kisangani 1952-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*, p. 47.

52 Citaat uit: Interview met Jenga Georges, inwoner van Tshopo, Kisangani, februari 2011.

53 Citaat uit: Interview met Gelamba-Ge Lifeta, inwoner van Mangobo, Kisangani, februari 2011.

Uit de voorgaande citaten, maar ook tijdens het veldwerk, wordt niet zelden de woning van het *Fonds d'Avance* geassocieerd met de term *'évolués'*. Dit type woning, samen met de *maison du commerce*, wordt meestal bewoond door de welgestelde bevolking.

Opvallend bij deze woning is dat, in tegenstelling tot de woningen van het O.C.A., hier geen toevoegingen zijn gerealiseerd in de laatste vijftig jaar. De percelen zijn naast de oorspronkelijke woning gevrijwaard van bebouwing. Het perceel is veel ruimer en voldoet nog steeds aan de behoefte van de bewoner. Ook de woning is ruim genoeg, waardoor geen toevoegingen zijn gerealiseerd. De woning is bijna altijd omgeven door een harde grens naar de buitenwereld. Hier wordt later in dit thema dieper op ingegaan.

Daarnaast is het belangrijk op te merken, dat het perceel bij dit woningtype minder belangrijk is dan de woning zelf. Het dagdagelijkse leven speelt zich meer binnen af, dan bij de woningen van het O.C.A. het geval is.

2. Twee gelijklopende autonome ontwikkelingen

Door de steeds toenemende bevolking wordt de druk op de wijken groter. Al snel na de Onafhankelijkheid breken de wijken, aangelegd door het O.C.A., uit hun voegen. Enerzijds treedt een inwendige verdichting op van de wijken, anderzijds breidt het grondgebied zelf uit. Mangobo strekt zich hoofdzakelijk uit naar het zuiden en het westen. Tshopo heeft zich uitgebreid naar het noorden toe aan de overkant van de rivier Tshopo.⁵⁴ Sinds de Onafhankelijkheid is de stad Kisangani verder gegroeid zonder enige vorm van stedenbouwkundige planning. Dit gebrek aan planning, van bovenaf aangestuurd, zorgt ervoor dat de wijken op een autonome manier verder zijn uitgebreid.

*'C'est pourquoi un style d'expression de la ville s'est imposé: l'auto-construction sur des lotissements contrôlés par des chefs de terre.'*⁵⁵

We kunnen twee soorten bewegingen onderscheiden. Enerzijds de overwoekering van de bestaande wijken met *maisons anarchiques*. Anderzijds de autonome uitbreiding van de O.C.A. wijken om de steeds toenemende bevolking op te vangen.

2.1. Een overwoekering van de O.C.A. wijken met *maisons anarchiques*

De O.C.A. wijken worden vandaag geconfronteerd met een verdichting, door de opkomst van de *maisons anarchiques*. Overal waar we kijken, in elke vrije ruimte, zien we deze typologie opduiken. De term *'maison anarchique'* mag niet worden verward met de *'maison privé'*, die later aan bod komt. De *maison anarchique* wordt geassocieerd met de informele woningbouw, woningen gebouwd zonder *une autorisation de bâtir*.

54 Voor een weergave op kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 90.

55 Citaat uit: DE MAXIMY, R., *Kinshasa, ville en suspens: Dynamique de la croissance et problèmes d'urbanisme*, Orstom, Parijs, 1984, p.145.

‘Donc il y a le mot ‘anarchique’, à plusieurs significations. Le mot ‘anarchique’. Quelqu’un par exemple qui construit, dans le domaine public de l’Etat, c’est une construction anarchique. Quelqu’un qui construit par exemple sans notre aval, c’est une construction anarchique. Quelqu’un qui construit dans la parcelle d’autrui, parce qu’il a bien dit que «non, qui construit dans la parcelle d’autrui, construit pour autrui». C’est une construction anarchique, le mot ‘anarchique’, donc, ça comporte plusieurs significations vraiment.’⁵⁶ (Service de l’Urbanisme et Habitat à Tshopo)

Een aantal redenen voor het ontstaan van deze informele vorm van wonen in de stad kan worden teruggevonden in de interviews en de gesprekken gevoerd tijdens het veldwerk. Eén van de voornaamste redenen is vanzelfsprekend het gebrek aan geld en middelen om een woning in duurzame materialen te bouwen, te kopen of huren.

‘Nous sommes venus habiter ici, parce que nous manquons l’argent pour payer une maison.’⁵⁷ (Inwoner marécage Djubu-Djubu)

Een tweede belangrijke reden is de nabijheid van het centrum Makiso, als interessante plaats voor werkgelegenheid en commerciële activiteiten. Het dicht bij het centrum wonen beperkt de transportkosten en bespaart tijd.

‘Parce qu’il n’y a personne qui veut habiter dans la périphérie de la ville. Tout le monde veut habiter la Tshopo et le centre (Makiso). Tout le monde veut se concentrer à la Tshopo.’⁵⁸ (CLD Tshopo)

‘[...] c’est de la situation, parce que les gens préfèrent toujours rester tout près de la ville au lieu de faire de longues distances.’⁵⁹ (CLD Mangobo)

‘Tout le monde veut se concentrer en ville, au centre ville ici. C’est pourquoi on construit même dans les endroits marécageux.’⁶⁰ (CLD Tshopo)

Tenslotte is het belangrijk in deze culturele context om dicht bij de familie te wonen:

‘C’est une solution palliative, pour leur donner l’occasion de construire, de rester à côté de la famille. Parce qu’il y en a qui ne veuille pas aller loin de la famille. Ils veulent rester dans l’environnement de leur famille.’⁶¹ (CLD Tshopo)

Indien de woning te klein wordt voor het gezin,⁶² wordt de woning eenvoudigweg uitgebreid. Dit doet denken aan het type ‘*maison extensible*’, dat X. Lejeune de Schiervel in zijn boek *Les nouvelles cités congolaises: L’architecture et le logement* aanhaalt, waarbij hij dit type voorstelt als een mythe in de stad.⁶³ In de laatste vijftig jaar is deze landelijke, traditionele woning dan toch in de stad binnengedrongen.

56 Citaat uit: Interview met LOWATYLAKOSE, *Service de l’Urbanisme et Habitat à Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

57 Citaat uit: Interview met Litho-Germaine, inwoner van de *marécage* Djubu-Djubu in Tshopo, Kisangani, februari 2011.

58 Citaat uit: Interview met CLD Tshopo, Kisangani, februari 2011.

59 Citaat uit: Interview met CLD Mangobo, Kisangani, februari 2011.

60 Citaat uit: Interview met CLD Tshopo, Kisangani, februari 2011.

61 Citaat uit: Interview met CLD Tshopo, Kisangani, februari 2011.

62 De term ‘gezin’ heeft een veel bredere betekenis dan “de term die wij in België gebruiken. Tantes, nonkels, nichten en neven, maar ook dichte vrienden, worden al snel beschouwd als behorende tot het gezin.

63 LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L’architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Brussel, 1956, p.108.

(*La maison extensible*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Ondanks zijn charme kent de *maison anarchique*, meestal een *maison en pisé*, een aantal problemen. Deze woning is opgebouwd uit een geraamte van takken en bamboe, vervolgens worden de muren met stampaarde opgevuld, meestal gehaald uit een put gemaakt naast de woning. Het dak wordt samengesteld uit bladeren of staalplaten. Om de zoveel jaar moet de woning worden heropgebouwd. Door termieten en insecten wordt het hout aangetast, waardoor de woning het na verloop van tijd begeeft.

*'Maintenant la maison est en construction. C'est la 3ième fois que je renouvelle ma maison. Parce que ça s'abîme. Il y a des insectes qui mangent le bois. La maison se brûle.'*⁶⁴ (bewoner *marécage* Djubu-Djubu)

In de woning worden bijna geen openingen voorzien. In de meeste gevallen is de inkom, de enige bron van licht in de woning. Dit zorgt ervoor dat het binnen zo fris mogelijk blijft.

(*Opbouw la maison en pisé*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

64 Citaat uit: Interview met Yenga Bolukaola, bewoner *marécage* van de Djubu-Djubu in Tshopo, Kisangani, februari 2011.

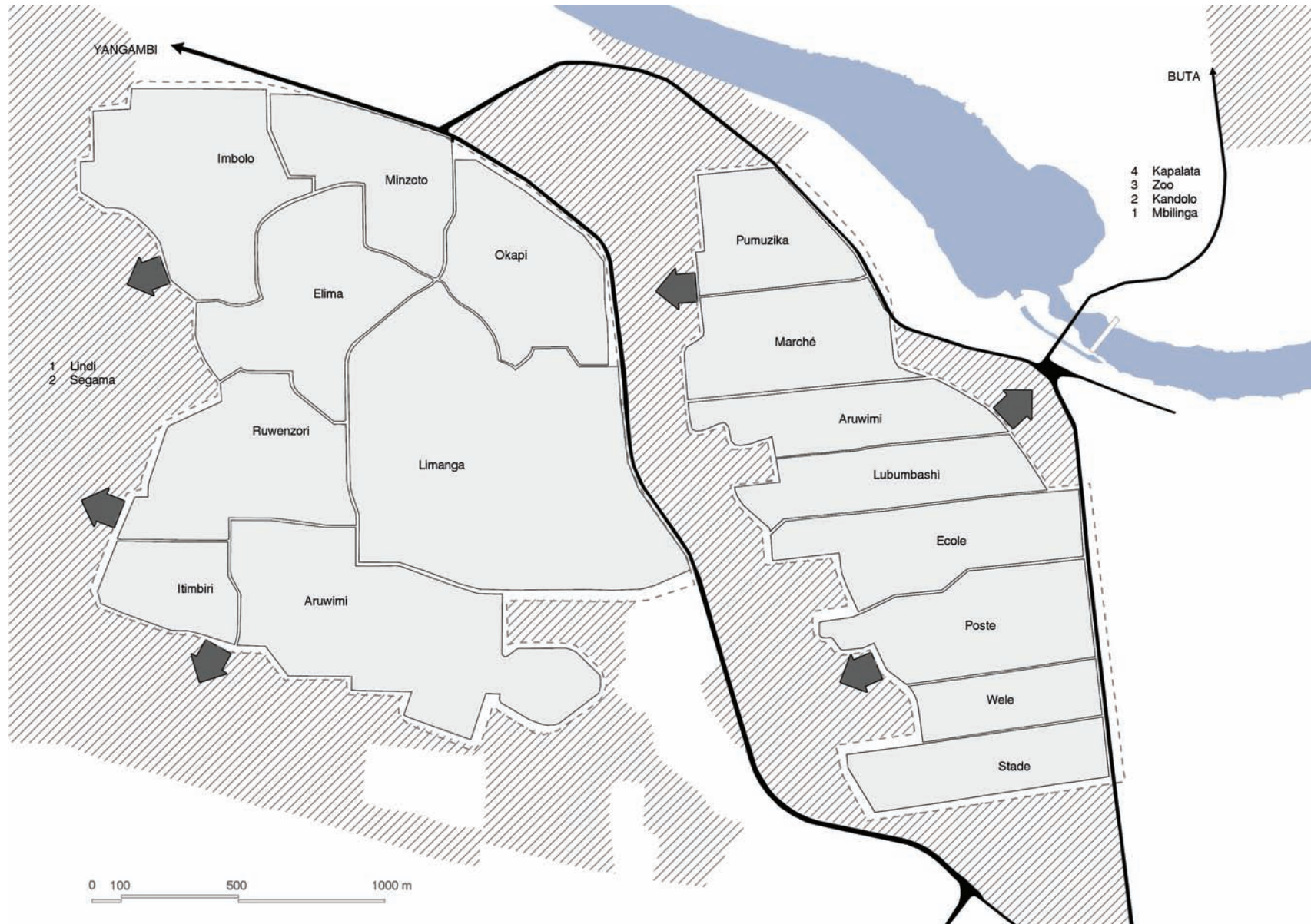
(La maison anarchique (en pisé), Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Bij de informele zones met *maisons anarchiques* ontbreekt elke vorm van infrastructuur en een wegennetwerk is er niet aangelegd. Een anekdote, die wordt aangehaald tijdens één van de interviews, is de wijk *Tokomeka*. Deze informele wijk situeert zich tussen de *commune* Mangobo en Tshopo, in het moerasgebied van de Djubu-Djubu.

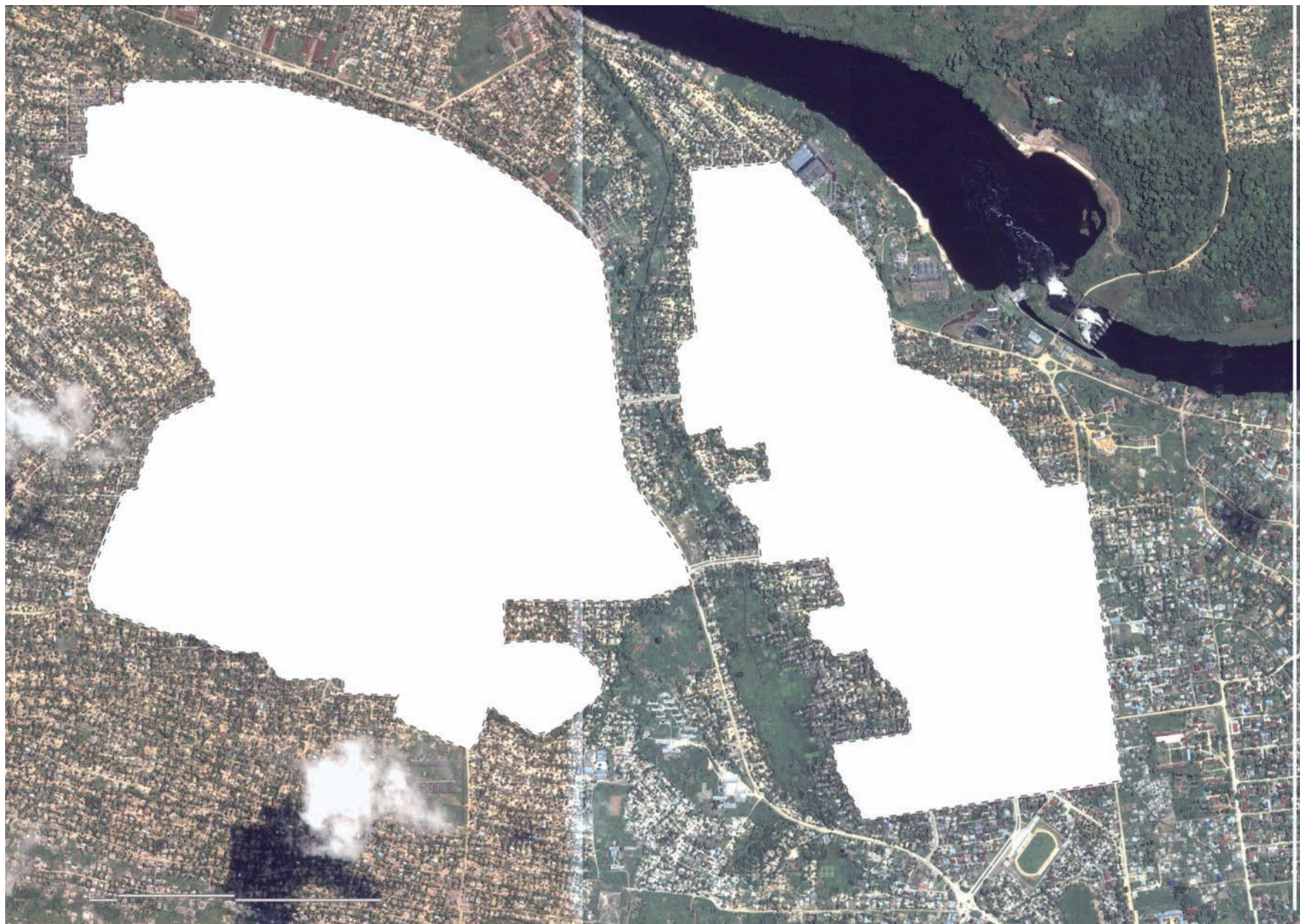
*'Les gens habitent maintenant sur le quartier qu'on appelle «Tokomeka», le quartier Tokomeka là-bas. Ça signifie «on va voir» en français. Il y a un quartier qu'on appelle «essayons d'abord». On va voir ainsi on restera longtemps ou on ne restera pas. Quand il y a une inondation, sa ramasse toutes ces maisons, toutes ces maisons viennent sous l'eau. Alors maintenant c'est un quartier, on a donné le nom «Tokomeka», «essayons». Ça se trouve vers le boulevard Lumumba.'*⁶⁵ (Chef du quartier Imbolo)

65 Citaat uit: interview met Adonis Libote Belinda, *Chef du quartier Imbolo*, Kisangani, februari 2011.

2.2. Les zones d'extensions en auto-construction

(De commune Mangobo (links) en de commune Tshopo (rechts), beiden opgedeeld in quartiers en de uitbreidingen. Eigen verwerking van de bronnen: maps.google.be, geraadpleegd in maart 2011 en veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

(Eigen verwerking van de bron maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011.)

De autonome uitbreidingen zijn ontwikkeld aan de hand van het dambordpatroon. Een eenvoudig model die zonder limiet kan worden herhaald.⁶⁶ Men heeft hierbij het voordeel dat elke eigenaar zijn eigen woning kan bouwen naar zijn behoeften en dankzij dit strak dambordpatroon de ruimtelijke samenhang toch behouden blijft. De percelen worden ingedeeld door de *chef du quartier* en de *chefs de terre* en onderhands verkocht. Door het gebrek aan financiële middelen is het dan ook niet verwonderlijk dat deze *chefs* hun uiterste best doen om alle beschikbare ruimtes in het *quartier* te verkopen. In deze *extensions* zijn hierdoor weinig tot geen groene, open ruimtes aanwezig.⁶⁷ De wijken zijn uitgebreid maar de publieke voorzieningen zijn niet gevolgd. De *extensions* beschikken niet over water- en elektriciteitsinfrastructuur. De densiteit van deze gebieden is laag en de woningen beschikken over ruime percelen. Het aanleggen van nutsinfrastructuur zou dus een zeer dure aangelegenheid zijn. De laatste jaren wordt deze problematiek deels opgelost door het plaatsen van *bornes-fontaines* op terrein.

Tijdens de wandeling doorheen deze uitbreidingen zijn de enige opvallende gemeenschappelijke voorzieningen die in het straatbeeld verschijnen, een aantal religieuze ruimtes.

Maison privé/maison en auto-construction

In deze *extensions* is naast de *maison en pisé* ook de *maison privé* terug te vinden. Naar vormgeving toe is deze woning vergelijkbaar met de *maison Fonds d'Avance*. Maar de eigenaar beschikt hier zelf over voldoende middelen om deze woning op eigen houtje te construeren en heeft dus geen fonds nodig. In tegenstelling tot de *maison anarchique* is deze woning opgebouwd uit duurzame materialen, voornamelijk baksteen. Sinds de recente oorlogen is cement immers zeldzaam en duur geworden.⁶⁸ De gebakken baksteen wordt ook hier dus weer het meeste gebruikte middel, net zoals in de koloniale periode.

(Maison privé en maison grecque (villa, commune Mangobo, quartier Limanga), Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

66 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema infrastructuur: Autonom teruggrijpen naar het dambordpatroon in de *extensions*, p. 127.

67 Deze *extensions* worden wel als groen en open ervaren, maar dit komt door de ruime percelen die de woningen innemen. Met het gebrek aan groen en open ruimte, wordt hier bedoeld in een publieke context.

68 Vrij naar: BASEA, H., *Les constructions en briques n'ont pas que des avantages*. Artikel uit krant Mongongo N°12, 15 januari 2010, p.4.

(Villa commune Tshopo, Villa commune Makiso, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Naast deze meer onopvallende private woningen in de *extensions*, verschijnen zeer recent, hier en daar een aantal frappante villa's. Opmerkelijk aan dit nieuwe type, is het feit dat deze private villa's niet geclusterd zijn in een soort *gated community*, maar zich verspreiden over de stad.⁶⁹ Ook in de periferie, de *communes* Mangobo en Tshopo zijn een aantal van deze villa's terug te vinden. Deze woningen zijn niet zelden beïnvloedt door de Westerse wereld. Een voorbeeld hiervan is de *maison grecque*.⁷⁰ Het gebruik van de Griekse zuilen, is een methode om de rijkdom te uiten naar de omgeving toe.

Een mogelijke verklaring van de recente opkomst van deze villa's kan worden teruggevonden bij de bouw van het nieuwe *Hôtel du Gouvernement Provincial*.⁷¹ *Le Conservateur des Titres Immobiliers* (Kisangani), Mabumi Bebel, merkt echter op dat deze percelen vaak toegewezen zijn op basis van politieke criteria. Deze villa's leven dan ook de stedenbouwkundige normen niet na en zijn vaak geplaatst op percelen die gereserveerd zijn voor een school, een ziekenhuis, een markt, ...⁷²

69 Vrij naar: BOYONGO, T., *La ville se rénove mais dans le désordre*. Artikel uit krant Mongongo N°2, 12 augustus 2009, p.3 en observaties veldwerk, Kisangani, februari 2011.

70 In de volksmond wordt zo'n woning *maison grecque* genoemd.

71 Op het einde van dit thema, wordt dieper ingegaan op deze nieuwbouw.

72 BOYONGO, T., *La ville se rénove mais dans le désordre*. Artikel uit krant Mongongo N°2, 12 augustus 2009, p. 3.

3. Korrel van de huisvesting

(Maisons Office des Cités Africaines. Bron: maps.google.be, Kisangani, commune Tshopo, quartier Aruwimi, geraadpleegd in juni 2011.)

(Maisons Fonds d'Avance. Bron: maps.google.be, Kisangani, commune Mangobo, quartier Itimbiri, geraadpleegd in juni 2011.)

(*Extensions: maison privé et maison en pisé.* Bron: maps.google.be, Kisangani, *commune* Mangobo, *quartier* Segama, geraadpleegd in juni 2011.)

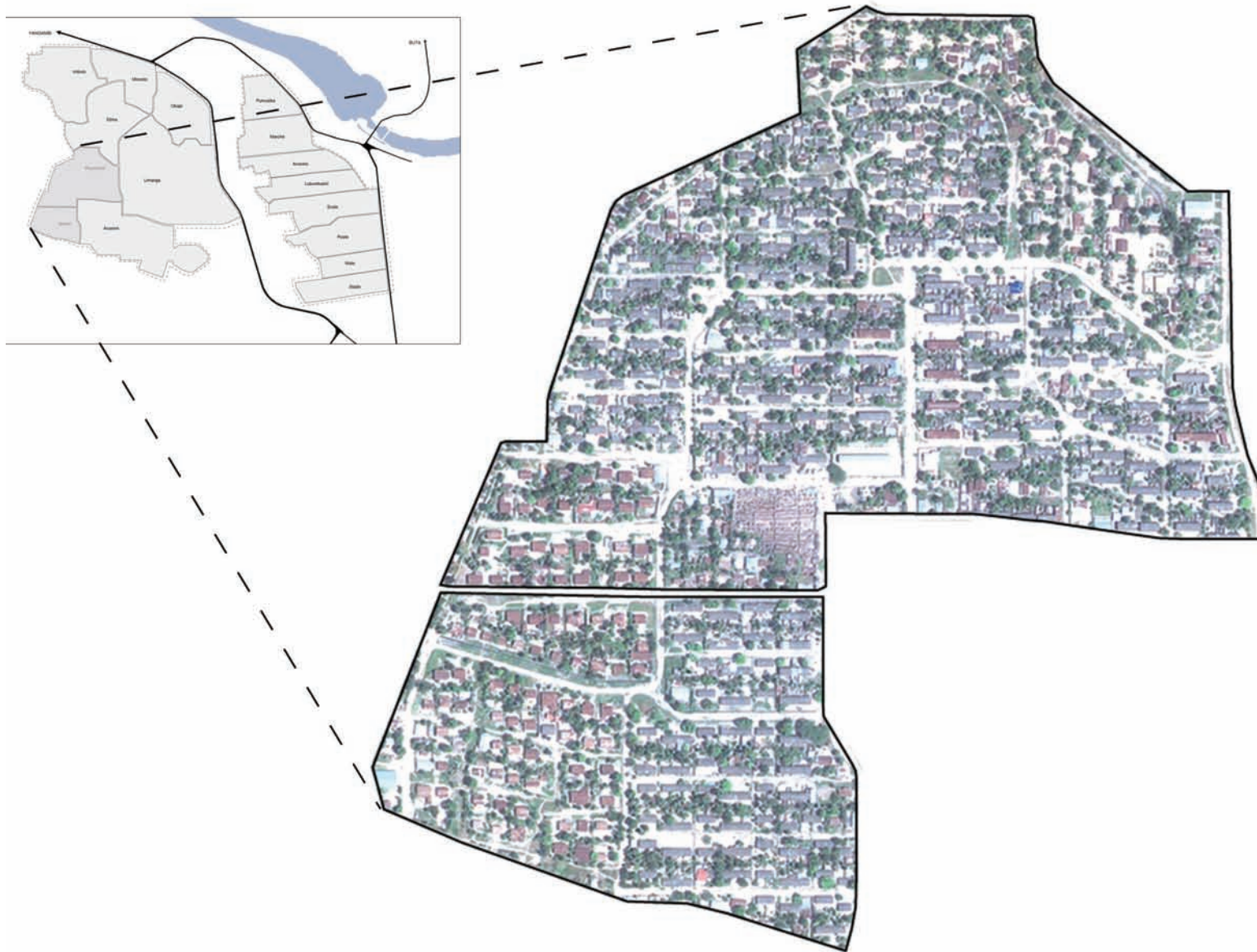

(*Maisons anarchiques.* Bron: maps.google.be, Kisangani, *commune* Tshopo, ten noorden van *quartier* Aruwimi, geraadpleegd in juni 2011.)

Voorgaande afbeeldingen geven de korrel van de verschillende soorten huisvesting in de wijk Mangobo en Tshopo weer. Onmiddellijk vallen een aantal elementen op. De woningen van het O.C.A. zijn nog steeds intact, maar de percelen zijn volgebouwd met toevoegingen. Zoals Lowatylakose, *chef du service de l'Urbanisme et l'Habitat*, het vermeldt in een interview: *il y a la promiscuité*.⁷³ De woningen gebouwd met behulp van het *Fonds d'Avance* daarentegen, zijn gevrijwaard gebleven van dergelijke 'koterijen'. Het zijn grote vrijstaande woningen op ruime percelen.

Verder kunnen we de huisvestingskorrel in de *extensions* onderscheiden. Een aantal zaken vallen op, indien men deze strook vergelijkt met deze van de *maisons anarchiques*. De woningen, *maison privé* en *maison en pisé*, beschikken over een ruimer perceel dan deze van de *maisons anarchiques*, wat zorgt voor een lagere densiteit in deze *quartiers*. Anderzijds kunnen we opmerken dat de woningen in de *extensions* nog over een degelijk wegennetwerk beschikken, wat bij de *maisons anarchiques* niet het geval is.

73 Citaat uit: Interview met Lowatylakose, *Service de l'Urbanisme et l'Habitat*, Kisangani, februari 2011.

(Korrel van de huisvesting. Bron: maps.google.be, Kisangani, commune Mangobo, quartier Itimbiri en Ruwenzori, geraadpleegd in juni 2011.)

4. Het statuut van de grenzen

4.1. De wijken van het O.C.A. opgenomen door het stedelijk gebied

Gedurende het verblijf in Kisangani is een onderzoek uitgevoerd naar het statuut van de grenzen van de O.C.A. wijken. De *communes* Mangobo (Mangobo en Lumbu-Lumbu) en Tshopo (de oude *cité Belge I* en Pumusika), zijn als twee eilanden, *des cités satellites*, aangelegd door het *Office des Cités Africaines* in een groene omgeving. In de koloniale periode was ten zuiden van Mangobo en Tshopo een *zone neutre* gelegen, die vandaag volledig is verdwenen. Slechts de functies, zoals het *stade* Lumumba, het ziekenhuis, ... zijn de laatste getuigen uit de koloniale periode die doen herinneren aan deze zone. Gedurende de laatste vijftig jaar is dit gebied al snel bezet door *maisons anarchiques* om dicht bij het centrum Makiso te kunnen wonen, maar ook de overheid heeft een aantal van deze gronden ondertussen ingenomen.⁷⁴ Een duidelijke grens tussen de wijken en het centrum van de stad is vandaag niet meer visueel waarneembaar. Beide wijken zijn opgenomen in het stedelijk gebied van Kisangani. Enkel een bord op de hoofdweg van de wijk Tshopo, doet ons aanvoelen dat we de wijk binnenrijden.

(*La commune Tshopo vous souhaite la bienvenue*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

74 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting, *Hôtel du gouvernement Provincial*, p.260.

4.2. De gradaties in de relatie tussen de O.C.A. wijken en de uitbreidingen

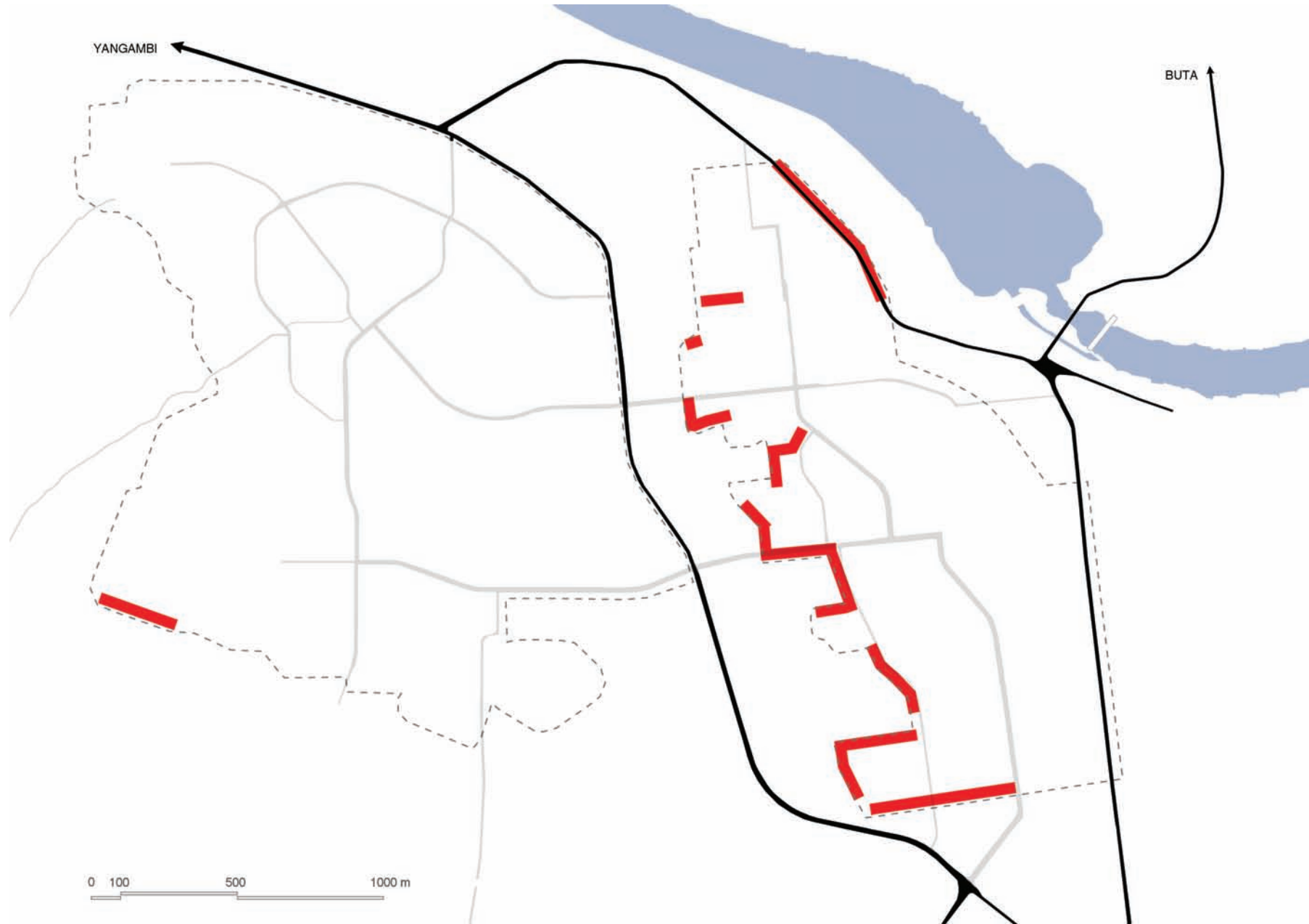
Uit de studie komen verder een aantal verschillende gradaties naar boven omtrent de relatie tussen de geplande wijken van het O.C.A. en de uitbreidingen. De volgende afbeeldingen geven hiervan een overzicht.

De harde (rode) grens is een volledige afsluiting van de woning met de buitenwereld. Er wordt vaak gebruik gemaakt van een stenen muur of bamboe. In sommige gevallen maakt de eigenaar zelf gebruik van glasscherven of prikkeldraad.

De oranje begrenzing is minder hard. Toch is de grens, zoals een brede weg of een sterk hoogteverschil, duidelijk aanwezig. Het visueel contact is echter mogelijk.

De gele grens is slechts subtiel aanwezig. Het perceel wordt afgebakend, maar op een zachte manier, vaak een vorm van beplanting. Er is een visueel contact, maar het is ook mogelijk om op een eenvoudige manier doorheen deze grens te lopen.

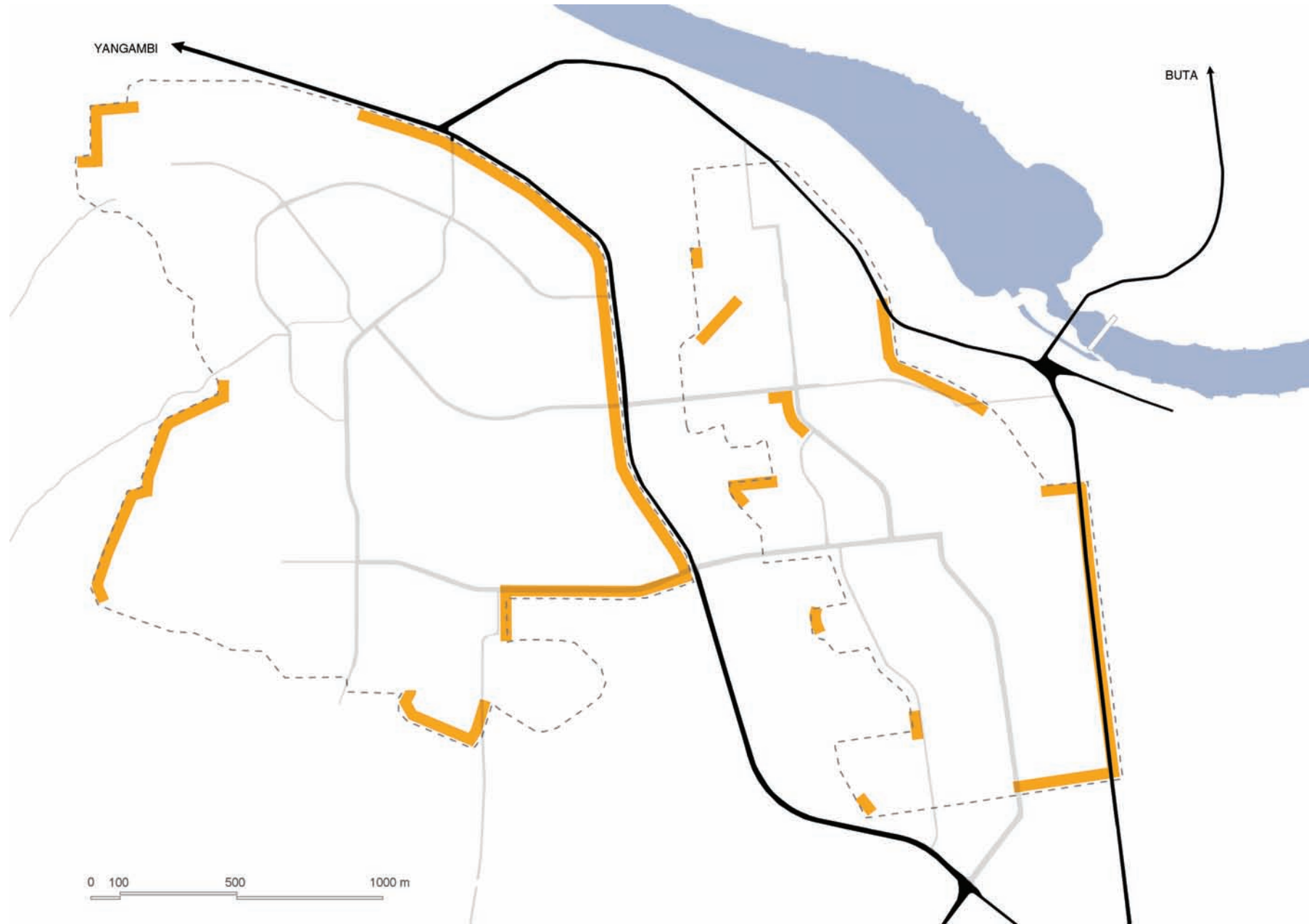
De groene lijn toont aan dat er geen grens aanwezig is. De scheiding tussen de woningen van de geplande wijk met de autonome uitbreidingen is bijna niet terug te vinden. De percelen van beide woontypologieën zijn met elkaar verweven.

2
0
1
1

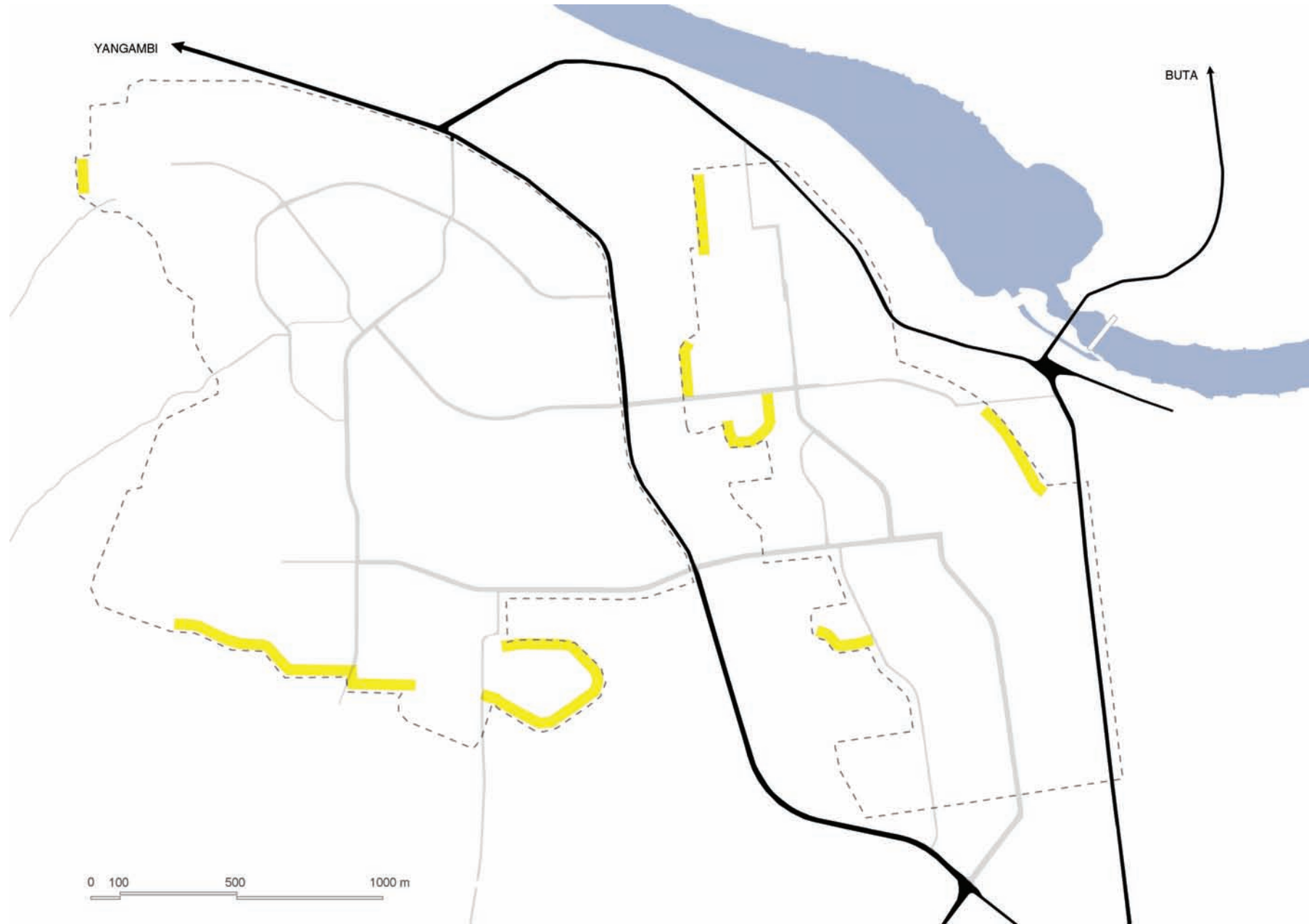

2
0
1
1

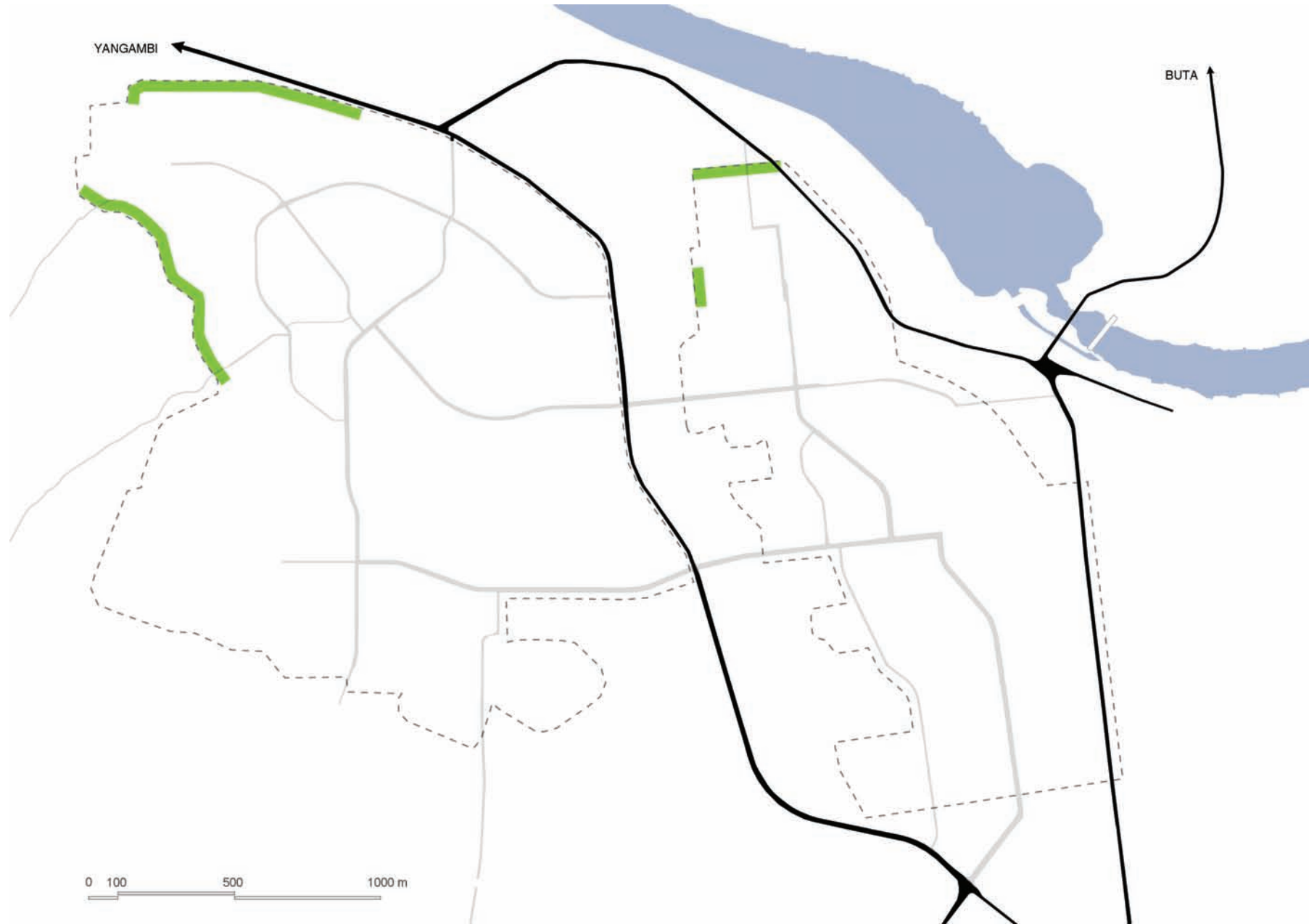

2
0
1
1

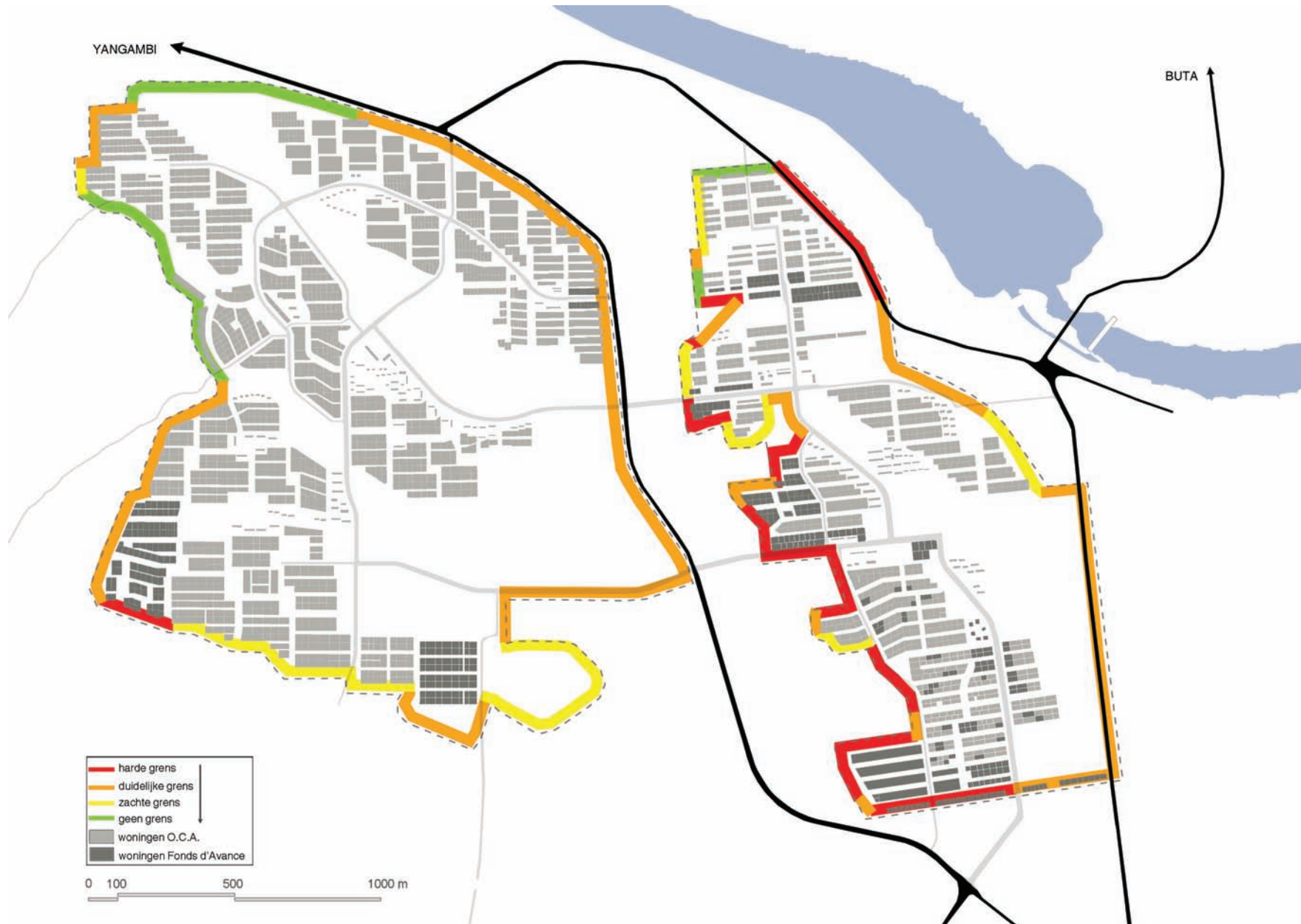

2
0
1
1

2011

(Verschillende gradaties in de relatie tussen geplande wijken en de autonome uitbreidingen, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's en observaties veldwerk.)

Indien we de kaarten van de grenzen combineren met de huisvestingskaart komen een aantal conclusies naar voor. We kunnen opmerken dat de harde grens (rood) hoofdzakelijk voorkomt bij de percelen met *maisons Fonds d'Avance* en de industriële zone in het noorden van Tshopo. Anderzijds is het opvallend in de *commune* Tshopo, hoe dichter de woning zich bevindt bij het centrum Makiso, hoe sterker de begrenzing aanwezig is. Dit valt ook op in het straatbeeld (foto), die dicht bij het centrum vrij gesloten is.

(Cinquième avenue de la commune Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

Dit recent fenomeen doet ons denken aan een toenemende '*bunkerisering*',⁷⁵ een term die meermaals aangehaald wordt in *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*. In deze publicatie geven Filip de Boeck en Koen van Synghel een aantal interviews weer met vier bewoners van Kinshasa. Volgens Lombume, één van de geïnterviewden, is de gewoonte van het ommuren van de percelen slechts later gekomen, op het ogenblik dat de stad moderner werd.⁷⁶ Tijdens hun interview komen een tweetal redenen voor dit fenomeen naar voor. Enerzijds voelen de mensen zich veiliger door het bouwen van muren rondom het perceel. Deze nood aan veiligheid is een gevolg van de economische crisis. Door de opkomende problemen en armoede, is er veel meer criminaliteit aanwezig in de stad dan vroeger. Anderzijds is het een reactie op de kloof die is ontstaan tussen de levensstandaard van de heersende klasse en die van de gewone bevolking.⁷⁷ Gelijkaardige redenen komen naar voor uit een interview in Kisangani.

*'Notre culture, nous cherchons la sécurité et l'encadrement des enfants. Nous ne voulons pas que les enfants s'empirent et ramassent des éducations dans la rue. C'est pour d'abord protéger des enfants, contre les mauvaises conduites, contre la mauvaise éducation, il y a une seule porte, et on peut contrôler la porte, on peut fermer la porte.'*⁷⁸ (Inwoner van Mangobo)

75 *Bunkerisation* is in Kinshasa, als algemeen gebruikte term voor het met betonnen muren verschansen van een stuk grond met de daarbij horende woning. In: DE

BOECK, F., VAN SYNGHEL, K., *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*, Literarte, Kessel-Lo, 2005, p.66.

76 DE BOECK, F., VAN SYNGHEL, K., *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*, Literarte, Kessel-Lo, 2005, p.110.

77 Vrij naar: DE BOECK, F., VAN SYNGHEL, K., *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*, Literarte, Kessel-Lo, 2005, p.157.

78 Citaat uit interview met Giovanie Awiki Selemete, inwoner Mangobo, Kisangani, februari 2011.

Indien we verder de kaart met de grenzen bestuderen, kunnen we zien dat dit fenomeen nog maar slechts beperkt aanwezig is in de O.C.A. wijken. Een minder harde grens (oranje) komt hoofdzakelijk voor waar de wijken de toegangswegen tot de stad raken of op plaatsen met een sterk variërend reliëf. Een zachte grens (geel), of helemaal geen grens (groen) komt voornamelijk voor bij de O.C.A. woningen.

We kunnen concluderen dat eigenaars van de woningen van het *Fonds d'Avance* zich meer afsluiten voor de buitenwereld. Het ommuren van het perceel zorgt ervoor dat ook de ruimte rondom de woning strikt privaat is. Bij de percelen van de woningen van het O.C.A. daarentegen, is de overgang van publiek naar private ruimte zeer geleidelijk en hierdoor slechts onduidelijk. Het gebeurt dan ook niet zelden tijdens het veldonderzoek, dat we doorheen een 'buitenkamer' van een O.C.A. woning wandelen, zonder het onmiddellijk te beseffen.

5. Tabula rasa voor het *Hôtel du Gouvernement Provincial*

Ten zuiden van de *commune* Tshopo, in de voormalige *zone neutre*, achter *le stade Lumumba*,⁷⁹ wordt vandaag het *Hôtel du Gouvernement Provincial* gebouwd. Een aantal jaren terug bevond zich hier een uitgebreide wijk met *maisons anarchiques*. Al deze woningen zijn onlangs hardhandig verwijderd door militairen in opdracht van *le maire de la ville Kisangani* om plaats te maken voor dit gloednieuw project. Al deze niet legaal verworven grond is immers in handen van de overheid, die het recht heeft op elk moment zijn eigendomsrechten te laten uitschijnen. De voormalige bewoners krijgen een perceel toegewezen een aantal kilometers verderop, aan de overkant van de rivier Tshopo.

*'Par exemple le cas de l'autorité provinciale. La fois passé le gouverneur avait pris une mesure, qui était de faire partir des gens qui habitaient derrière le stade Lumumba. Alors, il avait donné un nouveau lotissement aux gens vers la rive droite, à la Tshopo. L'autorité est venue à leurs dispositions, des moyens nécessaires pour se procurer des tôles et construire et même ériger de l'eau là-bas. C'est pourquoi ces gens sont logés dans des bonnes conditions là-bas.'*⁸⁰ (CLD Mangobo)

(L'Hôtel du Gouvernement Provincial, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

79 Voor een situering van *le stade Lumumba* zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p.271.

80 Citaat uit: Interview met CLD Mangobo, Kisangani, februari 2011.

Maar niet iedereen is het hiermee eens. Deze grootschalige onteigening brengt felle opstanden en kritiek teweeg bij de bewoners.⁸¹

*'En 2008, les habitants du quartier du Stade là où est érigé l'hôtel du gouvernement, ont été délogés pour la rive droite de la Tshopo. Tous brandissent des documents signés par les agents de l'Etat entre 1993 et 2007.'*⁸²

*'Depuis plus de deux décennies, aucun lotissement officiel n'a été installé alors que la population de la ville n'a cessé d'augmenter. Les gens se sont donc installés avec la bénédiction des autorités de proximité (chefs des quartiers, bourgmestres,...) et des services habilités des titres fonciers, urbanisme et cadastre. Ceux-ci en ont profité pour donner des titres d'occupation sur des espaces non lotis officiellement.'*⁸³

Hier wordt nogmaals aangetoond dat de slechte samenwerking tussen de verschillende diensten van de staat, voor onduidelijkheid zorgt bij de bewoners.⁸⁴

Crédit photo : photo Mongongo

Construire illégalement sans le savoir et tout perdre

Faute de lotissements légaux, bon nombre de gens s'arrangent avec les agents de l'Etat qui les trompent souvent. Leurs titres fonciers ne valent rien et certains sont déguerpis. Les habitants demandent que soient sanctionnés ces fonctionnaires malhonnêtes.

(Bron: LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant Mongongo N°16, 6 april 2010, p.3.)

81 *Rapport annuel de la commune Tshopo*, Kisangani, 2009.

82 Citaat uit: LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant Mongongo N°16, 6 april 2010, p.3.

83 Citaat uit: LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant Mongongo N°16, 6 april 2010, p.3.

84 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte, de oorzaken, p. 178.

6. *Le quartier Canadien*, een schijnbare oplossing?

Aan de overkant van de rivier Tshopo heeft een Canadees fonds⁸⁵ in 1998 een wijk opgericht om de bewoners van het moerasgebied van de Djubu-Djubu, na de grote overstromingen in 1996, een betere huisvesting aan te bieden. Chinese investeerders hebben onlangs in 2010, een school (foto rechts onder) toegevoegd aan deze *cité*.⁸⁶

*'Il y a un groupe de personnes qui ont été des victimes de la 10i me avenue, on les appelle le Tokomeka là-bas. On leur a délocalisé de l'autre côté de la rive Tshopo. On les a,  a avec la coopération Canadienne. Ils ont construit des maisons catégoriquement pour eux. Et puis on les a délocaliser là-bas. Les Canadiennes, qui on construit, qui ont financé ce mouvement.'*⁸⁷ (Service de l'Urbanisme et l'Habitat Tshopo)

*'Le fonds Canadien, il était venu et qui avait acheté cette terre là pour aller donner des parcelles aux gens là. Et même ériger, construire aussi certaines maisons pour ces gens dans cette cité là. On appelle ce quartier 'le quartier Canadien'. La fondation Canadienne a construit ces maisons pour les victimes d'inondation.'*⁸⁸ (Interview CLD Tshopo)

Toen we deze wijk tijdens het veldwerk gingen bezoeken, zijn er tot onze verbazing geen voormalige inwoners van Tshopo of Mangobo terug te vinden. De *cité* is vandaag ingenomen door militairen en vluchtelingen van Soedan. Er wordt ons verteld dat de bewoners van het moerasgebied weigerden hierheen te komen. Deze *cité* is namelijk te ver verwijderd van hun familie en het centrum van de stad.

We kunnen hier opmerken dat de oorspronkelijke doelstelling van deze *cité* niet is ingevuld. Binnen deze problematiek, waarin men een behoorlijke huisvesting probeert aan te bieden aan de bewoners van een *maison anarchique*, moet men rekening houden met een aantal aandachtspunten uit de culturele context. Eerst en vooral is de nabijheid van familie een zeer belangrijk punt, maar ook de nabijheid van het centrum. Dit is vanzelfsprekend niet op te lossen door percelen nabij het centrum, dat nu reeds overbevolkt is, beschikbaar te stellen. De problematiek rond deze *cité* kan echter met eenvoudige ingrepen worden opgelost. Het kan eventueel een oplossing vormen om een goedkoop en eenvoudig openbaar vervoersysteem aan te leggen doorheen de stad. Dit biedt de mogelijkheid om enerzijds de stad en familie 'dichtbij' te behouden, maar toch in de periferie van de stad te gaan wonen.

85 *La Fondation Canadienne.*

86 Deze school is onderdeel van het programma '*Cinq chantiers*' van de overheid, met behulp van Chinese investeerders. Naast de realisatie van deze school, volgt nog de bouw van een markt, een ziekenhuis, een sportcomplex, ... allen aan de overkant van de rivier Tshopo, *sur la rive droite*. Vrij naar: <http://www.cinqchantiers-rdc.com/echos/prov.htm>, geraadpleegd in juni 2011.

87 Citaat uit: Interview met Lowatylakose, *Service de l'Urbanisme et l'Habitat de la commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

88 Citaat uit: interview met CLD Tshopo, Kisangani, februari 2011.

(Cité Canadienne, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

Ook binnen dit thema zijn een aantal aandachtspunten op te merken, belangrijk om mee te nemen in discussies rond een toekomstige planning.

Bij de keuze van de huisvesting blijken twee belangrijke factoren naar boven te komen. Enerzijds de aanwezigheid van de familie in de onmiddellijke omgeving, anderzijds de nabijheid van het centrum Makiso. Uit deze twee aandachtspunten kunnen we concluderen dat ook naar de keuze van huisvesting toe, een sterke afhankelijkheid tot het centrum Makiso aanwezig is.

Vanuit vorige thema's kunnen we meenemen, dat de aanwezigheid van voldoende groen en open ruimte, en meer specifiek ook agricultureel groen, zeer belangrijk is. Deze wensen zijn echter tegenstrijdig. Het centrum Makiso en de *quartiers* in de nabije omgeving zijn nu reeds overbevolkt. Een mogelijke oplossing kan worden aangehaald vanuit de infrastructurele invalshoek. De transportkosten naar het centrum verlagen door het aanleggen van een eenvoudig en goedkoop openbaar vervoersysteem zou hier deels voor een oplossing kunnen zorgen. Op deze manier zijn ook de wijken in de periferie in een eenvoudige, snelle verbinding met het centrum Makiso. Zo is het mogelijk om de voortdurende druk op de *quartiers* van Tshopo in de nabijheid van het centrum op te vangen.

Naast deze aandachtspunten kunnen we ook het belang van het perceel ten opzichte van de woning meenemen in de toekomstige planning. Extra aandacht is nodig voor de *maison extensible* die vandaag dan toch de stedelijke omgeving is kunnen binnendringen.

5

PUBLIEKE RUIMTE

Na enige vertraging worden publieke functies ontworpen door het *Office des Cités Africaines* om de verschillende wijken tot een autonome geheel te laten fungeren.

‘La construction de l’équipement public a suivi, et d’assez loin, celle des logements, alors qu’on aurait dû considérer chaque quartier comme un ensemble complet, pourvu de tout ce qui est indispensable à la vie urbaine.’¹

‘Les logements nouveaux, groupés et implantés en quartiers urbains de dimensions appropriées, ne satisfont qu’à certaines fonctions des communautés humaines. Pour vivre et prospérer, ces communautés doivent disposer des bâtiments et des installations qui composent l’équipement urbain qui est infiniment complexe.’²

Hoe manifesteert de publieke ruimte van het *Office des Cités Africaines* zich in de fysieke ruimte van vandaag? Kunnen we in dit thema vandaag nog steeds spreken over een *cité satellite*? Staan de wijken op zichzelf, of zijn ze aangewezen op hun omgeving? Kortom, hebben de plannen van het *Office des Cités Africaines* gedurende de laatste vijftig jaar stand gehouden?

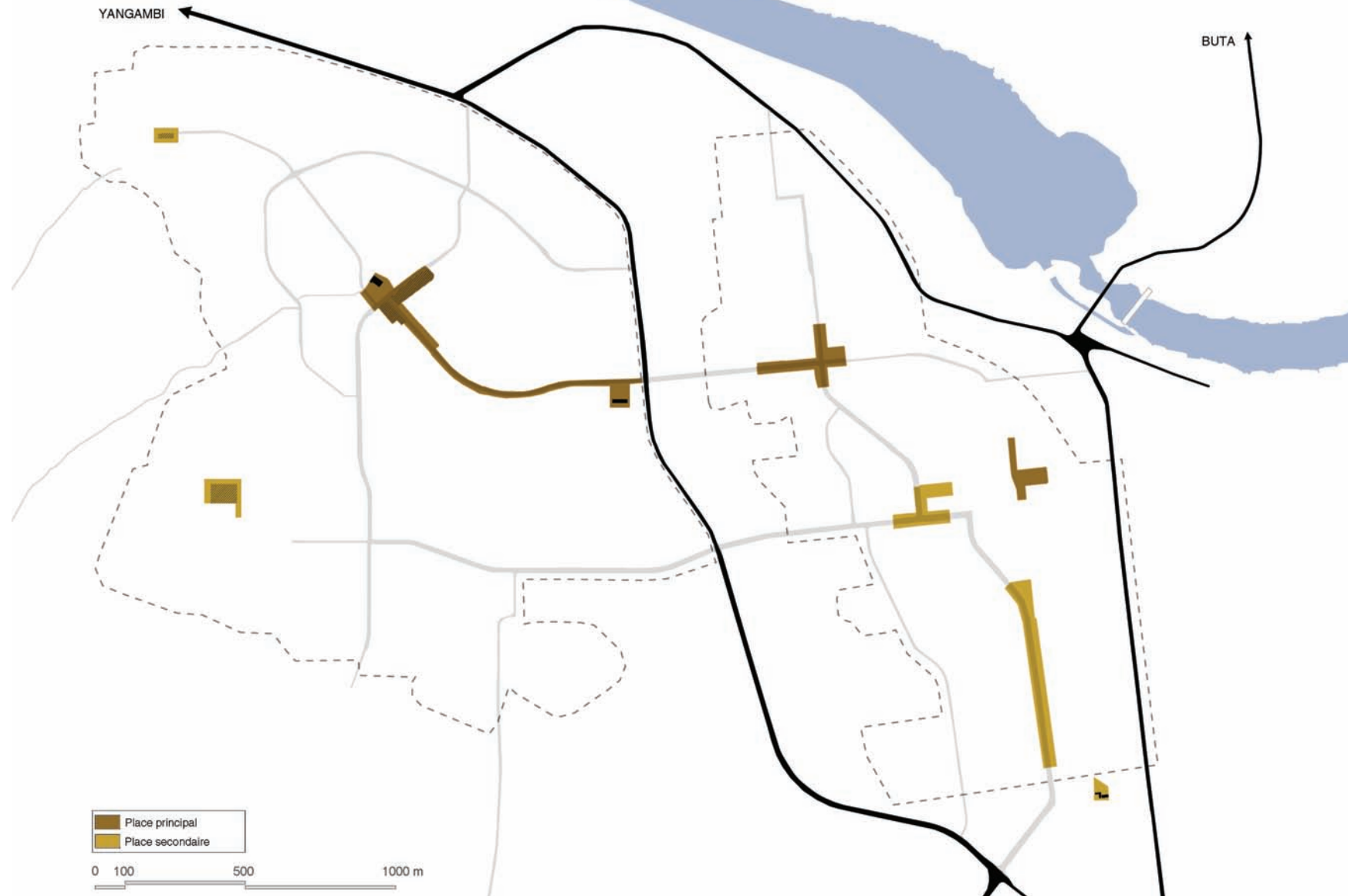
1 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L’architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.194.

2 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L’architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.11.

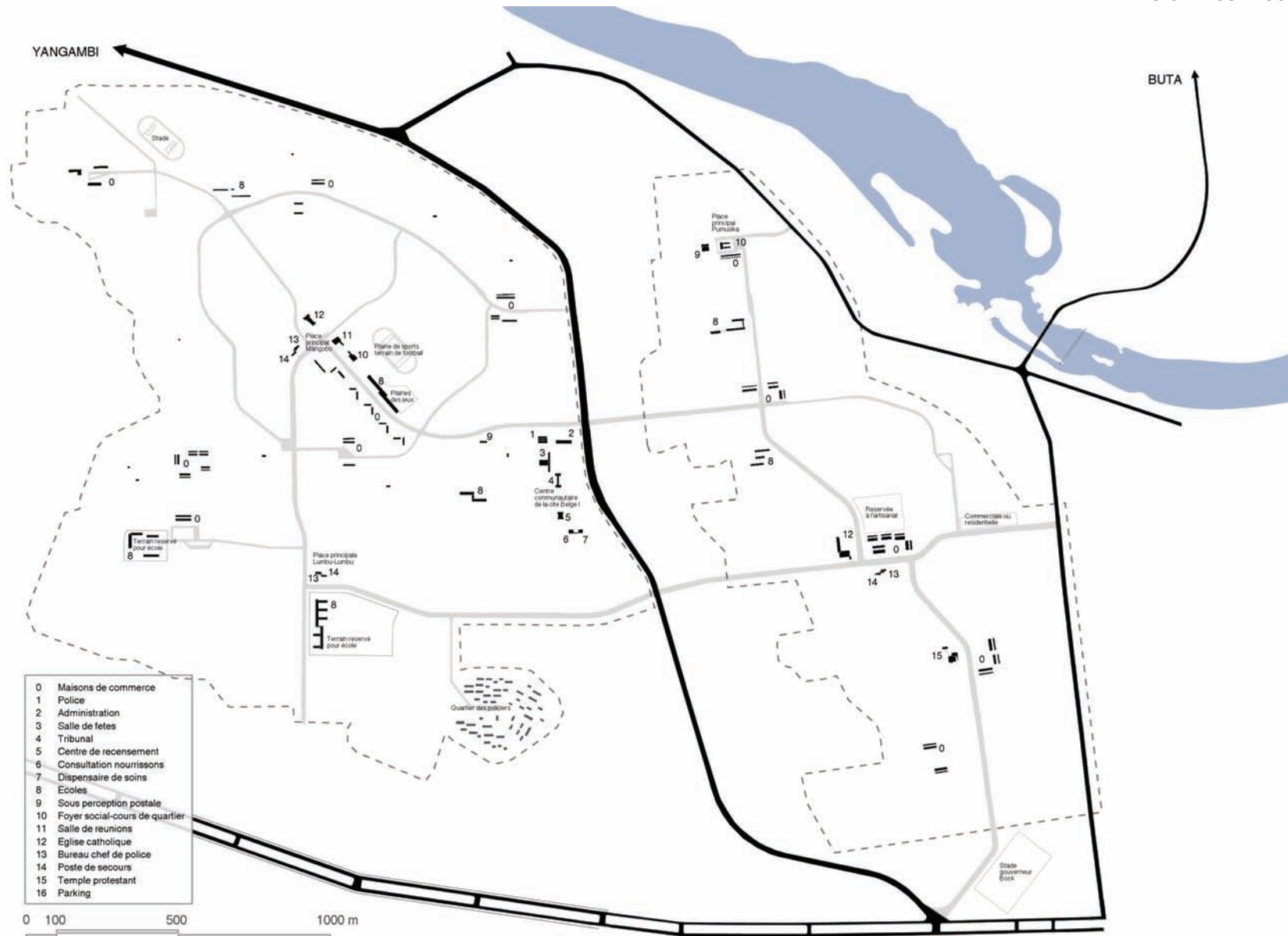

(Publieke ruimte: O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

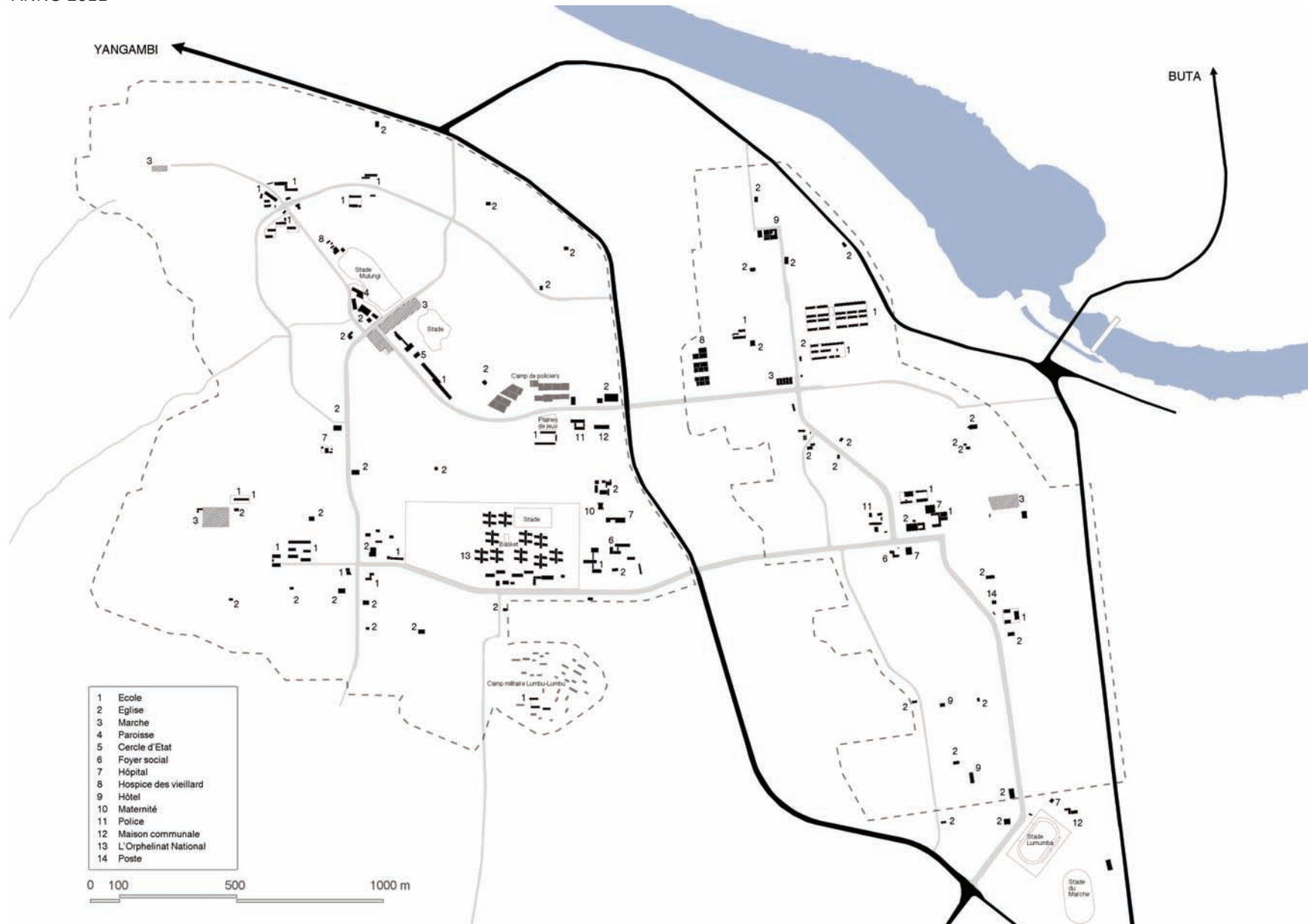

(*'Publieke ruimte' anno 2011.* Eigen verwerking van bron: observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.) (Deze kaart is een synthese in een poging tot een kaart te komen, die tegenover de kaart van het O.C.A. kan worden gezet, om te vergelijken. Er moet echter worden opgemerkt dat het begrip publieke ruimte veel complexer is, dan de kaart van het O.C.A. weergeeft. Hier wordt dieper op ingegaan in het onderdeel ANNO 2011.)

(Gemeenschapsvoorzieningen: O.C.A. 1952-1960. Eigen verwerking van bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.)

ANNO 2011

(Gemeenschapsvoorzieningen anno 2011. Eigen verwerking van bronnen: Kisangani, United Nations/Monuc-DPKO, oktober 2003 en observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

Op 23 maart 1954 beslist de overheid om de belangrijke opdracht die de wijken en *cités* zou voorzien van de noodzakelijke publieke en gemeenschappelijke gebouwen, toe te vertrouwen aan het *Office des Cités Africaines*.¹ De overheid komt tot het besef dat er dringend nood is aan de uitvoering van gemeenschappelijke voorzieningen. De aanzienlijke vertraging² voor de bouw van deze voorzieningen zorgt immers voor een leegstand van de woningen in de nieuwe wijken. Het bouwen van huisvesting alleen is niet voldoende om een levendige wijk te ontwikkelen.³

Ook de planning en uitvoering van de gemeenschappelijke voorzieningen zelf, kent een grote achterstand door het moeizame verloop van langdurige studies. Het ontwerpen van deze gebouwen is namelijk een taak van veel grotere omvang dan het ontwerpen van woningen. Alvorens aan de planning te beginnen worden alle officiële autoriteiten bijeengeroepen. Op basis van de aanwijzingen die aan bod komen op deze vergadering, wordt een werkschema opgesteld die een architecturale oplossing zal bieden in drie opeenvolgende stappen. Als eerst fase wordt een voorontwerp gemaakt die de algemene richtlijnen zal vastleggen. Daarna wordt het voorontwerp voorgelegd aan de betrokken autoriteiten.⁴ Tijdens deze bijeenkomst worden eventueel nog elementen uit het ontwerp besproken en mogelijk gewijzigd. Dit betreft vaak functionele eisen aan de publieke gebouwen die niet uit het oog mogen worden verloren. Als laatste worden deze aanpassingen in een definitief ontwerp vertaald.⁵

*'Il s'agissait, pour ses services, d'établir une classification rationnelle des éléments de cet équipement, de les répartir judicieusement dans les ensembles urbains, et d'en fixer toutes les caractéristiques de conception et d'exécution avec le souci de répondre aussi exactement que possible aux nécessités des organismes compétents et aux besoins de la population.'*⁶

1 Vrij naar: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

2 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976, Leegstand, p. 71.

3 Vrij naar: DAW verslag, 1956. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

4 De gemeentelijke diensten administratie, hygiëne, justitie, ... die de gebouwen na realisatie gaan betrekken.

5 Als voorbeeldontwerp wordt gekeken naar de eerste ontworpen *cité satellite* in Léopoldville, Cité Wigny.

6 Citaat uit: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

1. Publieke ruimte als architecturaal gegeven

Vanaf 1954 worden plannen gemaakt voor administratieve centra en gemeenschapsvoorzieningen. Bij het ontwerpen van de publieke ruimte legt het O.C.A. de nadruk op het realiseren van gebouwen. De volgende publieke voorzieningen zijn volgens X. Lejeune de Schiervel noodzakelijk om een stedelijke eenheid autonoom te maken.

*'Il y a l'équipement du sol, qui comprend les divers réseaux de voirie et de canalisations; l'équipement civique, qui assure à ces communautés ce qui est indispensable à leur administration (maison communale), à la protection des individus et des biens (police et pompiers; tribunal). L'équipement culturel (église, temple) et l'équipement culturel (salle de fêtes ou de spectacles, bibliothèque). Il y a l'équipement qui sert aux loisirs et au délasserement (terrains de jeux et de sport, aire réservée aux danses, aux manifestations populaires). Il y a l'équipement nécessaire à la santé publique (dispensaire, foyer social), et surtout l'équipement scolaire, [...]. Il y a, enfin l'équipement commercial (magasins et marchés qui pourvoient aux nécessités matérielles de chacun des habitants).'*⁷

2. No men's land, de zone neutre, als publieke ruimte?

De *zone neutre*, die niet meer expliciet wordt uitgesproken of benadrukt in de O.C.A. plannen,⁸ maar toch nog fysiek aanwezig is in het ontwerpdiscours, kan gedeeltelijk worden beschouwd als een vorm van publieke ruimte. In deze zone, gelegen tussen het Europees centrum en de entiteit *Belge I*, bevindt zich ten zuiden van de oude *cité Belge I* het voetbalstadium Gouverneur Bock. Dit voetbalstadium is één van de belangrijkste van de stad. Deze vorm van 'vrije tijd', doet de *zone neutre* tijdelijk veranderen in een contactzone tussen de Europeanen, de évolués en de *indigènes*. Het *stade* Gouverneur Bock was, in de ogen van de kolonistoren, een ruimte voor het disciplineren van de *indigènes*.

Naast dit voetbalstadium kunnen we in de kaarten rond 1945 ook een tweede element in de *zone neutre* aankaarten als mogelijke publieke ruimte. Het plan uit 1945,⁹ weergegeven op de volgende pagina, deed hoogst waarschijnlijk dienst, net zoals het plan van Jean Gilson¹⁰ als basis voor de ontwikkeling van de O.C.A. plannen. Het kruispunt tussen de twee stroken die de *zone neutre* benadrukken wordt aangeduid in het plan als *parc*. Dit park was vermoedelijk, net zoals het *parc de Bock* in Kinshasa¹¹ een vorm van ontmoetingsplaats, een contactzone voor de diverse inwoners van de stad.

7 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.11.

8 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte, groen als vorm van segregatie, p. 151.

9 Deze kaart is teruggevonden in de O.C.A. plannen in het Afrika archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Brussel. De kaart vermeld geen datum en oorsprong, maar het plan toont een sterke gelijkenis met de plannen van Jean Gilson uit het jaar 1949. Door het expliciet gebruik van het woord *zone neutre*, kan gesuggereerd worden dat deze kaart rond de jaren 1945 is opgemaakt.

10 Voor meer informatie over het plan van Jean Gilson zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p. 28.

11 LAGAE, J., *Geschiedenis en theorie van de niet-Europese stad en architectuur: Lecture 6: Urban segregation in the african city*, 6 mei 2011.

(Het 'parc' in het hart van de zone neutre. Eigen verwerking van bron: Kisangani, (niet gesigneerd),(vermoedelijk circa 1945). In: AA, Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 350.)

3. Hiërarchische en gecentraliseerde opbouw van de publieke ruimte

De langdurige studies van het *Office des Cités Africaines* rond gemeenschappelijke voorzieningen resulteren in een aantal algemene ontwerpprincipes.

3.1. De gemeenschappelijke ruimte op drie niveaus

Het *Office des Cités Africaines* maakt een onderscheid tussen drie schaalniveaus in het ontwerp van de gemeenschappelijke ruimte. Op niveau van de volledige administratieve entiteit Belge I, richt men een *centre communautaire* op, gelegen langs de centrale as *Boulevard Baudouin 1er*.¹² Dit centrum omvat een aantal stedelijke functies, zoals een administratief gebouw, een feestzaal, een rechtszaal, de politie en een medisch centrum. Op niveau van de *cité* voorziet het O.C.A. centraal een *place principale*. Deze wordt gelokaliseerd op een centraal knooppunt van de primaire wegen, zodat ze ook vlot bereikbaar is vanuit de andere *cités*.

*'La place principale constitue un noeud de circulations où se raccordent les avenues reliant la cité Lumumba, la partie Nord du Belge, le quartier Pumusika ainsi que la route de Buta.'*¹³

In de meeste gevallen is dit centrum voorzien van een school, een kerk, het *bureau du chef de police*, een *poste de secours*, een *foyer social* en een aantal commerciële blokken.

*'[...] la place principale dont la localisation a été déterminée par l'existence d'une école et de terrains déjà concédés pour son extension et la construction d'une église.'*¹⁴

Op niveau van het *quartier* worden een aantal lokale, primaire functies voorzien in de directe nabijheid van de bewoners. Deze functie beperkt zich hoofdzakelijk tot de *maisons de commerce* en in sommige gevallen een school. In Mangobo zijn deze gelegen langs de inwendige ringweg of op een aftakking van deze weg. De secundaire wegen vormen een verbinding tussen deze verschillende *places secondaires*.

12 Voor een situering op kaart en meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976, *Le Centre Communautaire du Belge I*: een centraal administratief centrum, p.65.

13 Citaat uit een brief van Humblet P. aan de *Administration Centrale, Avant-projet de transformation du Belge I - Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

14 Citaat uit een brief van Humblet P. aan de *Administration Centrale, Avant-projet de transformation du Belge I - Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

In de oude *cit  * Belge I is het noodzakelijk om een aantal terreinen te onteigenen in de bestaande structuur, om ruimte te maken voor de gemeenschappelijke voorzieningen.

‘Comme il n’existe    l’heure actuelle aucun emplacement disponible pour ces constructions, il faudra proc  der    certaines expropriations pour lib  rer les terrains.’¹⁵

Door het feit dat deze werken een sanering van een oude wijk betreft, kent de *cit  * geen organische opbouw in *quartiers* zoals in de *cit  s* Mangobo en Lumbu-Lumbu. De opdeling in *quartiers* gebeurt hier in stroken per vier tot vijf dwarse straten.¹⁶ De *places principales* zijn hier verspreid, zoals te zien op de kaart, over de lengte van de *cit  *. Verder heeft niet elk *quartier* zijn eigen *place secondaire*. Ook *quartier* 2 in Mangobo is niet voorzien van een *place secondaire*. Dit is vermoedelijk door de onmiddellijke nabijheid van de *place principale*.

3.2. Ligging, toegankelijkheid en scheiding van functies

Pas in 1955 worden de eerste gebouwen gerealiseerd op het terrein. Bij het ontwerpen van deze publieke gebouwen houdt het O.C.A. rekening met een aantal stedelijke kenmerken. Zo is het belangrijk aandacht te geven aan de inplanting van de gebouwen, de toegankelijkheid, de groepering van specifieke gebouwen en de relatie tot de onmiddellijke omgeving.¹⁷

‘Organiser et pr  voir la construction des b  timents communautaires dont l’importance et la localisation seront d  termin  es en fonction de la r  partition des populations, des axes de circulation ainsi que des zones de verdure.’¹⁸

Op het plan van de gemeenschapsvoorzieningen, in het begin van dit thema, wordt de onderliggende idee van het O.C.A. meteen duidelijk.¹⁹ De publieke gebouwen worden voornamelijk ingeplant langs belangrijke wegen of op de kruispunten. Zo staan deze verschillende centra in een vlotte onderlinge verbinding en is de toegankelijkheid met de wagen eenvoudig.²⁰ Dit ontwerpprincipe komt ook duidelijk naar voor bij de saneringswerken van de oude *cit  * Belge I. Het aanleggen van de nieuwe belangrijke wegen wordt afgestemd op de locatie van de centra.

‘[...]A partir de ce point, l’avenue quitte l’ancienne transversale pour se diriger l  g  rement en oblique sur le place principale [...]’²¹

15 Citaat uit: een rapport van P. Humblet (ontvanger onbekend), *Probl  mes poses par le remaniement du Belge I*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

16 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 92.

17 Vrij naar: DAW verslag, 1954. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

18 Citaat uit: een rapport van P. Humblet (ontvanger onbekend), *Probl  mes poses par le remaniement du Belge I*, 10 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

19 Voor een weergave op kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Publieke ruimte, p. 270.

20 Voor meer informatie over het belang van de wagen in de koloniale planning in Kisangani zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Infrastructuur. De wagen als belangrijk element in het ontwerp van het O.C.A., p. 119.

21 Citaat uit een brief van Humblet P. aan de *Administration Centrale, Avant-projet de transformation du Belge I - Commentaires*, 29 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 544.

In het ontwerp van het *Centre Communautaire* voor de administratieve entiteit *Belge I* wordt de aandacht voor de scheiding van functies naar voor geschoven. Het administratief gedeelte en het medisch gedeelte worden van elkaar gescheiden door een groene zone. Dit zorgt ervoor dat het medisch gedeelte voorzien is van voldoende rust en gezonde groenstructuren.²²

4. *L'équipement scolaire*

Het belang van de scholen komt reeds aan bod in 1954, wanneer vanuit de lokale autoriteiten kritiek wordt gegeven bij een gebrek aan gemeenschappelijke voorzieningen in de nieuwe *cités*.²³ Deze leemte in de planning wordt, na deze bezwaren, onmiddellijk ingevuld door een aantal woningen tijdelijk in te richten als school.

*'[...] et surtout l'équipement scolaire, qui est l'un des plus importants, non seulement par le rôle qu'il joue dans l'éducation, mais aussi par le nombre des bâtiments qu'il comporte.'*²⁴

De uitgebreide berekeningen en studies die het O.C.A. voorziet rond het ontwerpen van scholen, bewijzen nog eens het belang dat wordt gehecht aan deze infrastructuur voor de stedelijke entiteit. Het programma voor de scholen wordt uiteindelijk berekend aan de hand van het aantal leerlingen die in het desbetreffende *quartier* wonen en de noodzakelijke oppervlakte per leerling.²⁵ De richtlijnen van het *Gouvernement Général* leggen de schoolgaande bevolking vast op 20 procent van de totale bevolking.²⁶ Het volume van de school wordt berekend naar een oppervlakte van 15 m² per leerling.²⁷

4.1. *Le projet d'école à étage*

In een plan uit 1957 doet het O.C.A. van Kisangani een voorstel naar de lokalisatie en vormgeving van scholen in de nieuwe wijken en de oude *cité* Belge I.²⁸ Het O.C.A. kiest hier voor een type met twee niveaus. Dit plan is niet zonder enige vorm van kritiek tot stand gekomen. Op 9 juni 1954 dient het *Administration Centrale* een aantal grafische documenten in bij het O.C.A. van Kisangani, met een toepassing van de *école à étage*. In eerste instantie is Pierre Humblet, directeur van het O.C.A., er niet voor te vinden.

*'Nous nous permettons de vous signaler qu'à notre avis le projet d'école à étage, tel qu'il a été établi, pourrait ne pas convenir dans le climat de Stanleyville particulièrement.'*²⁹

22 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Le Centre Communautaire du Belge I*: een centraal administratief centrum, p.65.

23 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Leegstand, p.71.

24 Citaat uit: LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Bruxelles, 1956, p.11.

25 Vrij naar: een brief van X.Lejeune de Schiervel aan P.Humblet, *Organisation scolaire/Données de base*, 17 februari 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

26 In Europa wordt in die tijd gerekend met een schoolgaande bevolking van 10 procent van de totale bevolking. Maar omdat het aantal kinderen in deze landen lager ligt, wordt in Congo de richtlijn vastgelegd op 20 procent.

27 In Engeland wordt in deze periode gerekend met een oppervlakte van 35 m² per leerling. Voor de scholen in Congo echter, wordt de oppervlakte berekend naar een gemiddelde van reeds bestaande scholen, die 14 à 17 m² per leerling bedragen.

28 Dit plan is tijdens het onderzoek niet teruggevonden in het Afrika archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Er is enkel een kaart teruggevonden die de scholen weergeeft voor de *cité* Belge I.

29 Citaat uit: een brief van P.Humblet aan l'Administration Centrale, *Bâtiments scolaires*, 22 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

Humblet benadrukt dat dit type école à étage niet kan worden beschouwd als een algemeen type. De keuze van de typologie hangt namelijk af van de studies op het terrein en de omgeving. Het model zal bijvoorbeeld niet kunnen worden toegepast op de terreinen langs de depressie in Mangobo. In dit geval wordt van op de primaire weg, het belang van het uitzicht op de groenstructuur in acht genomen.

*'C'est ainsi par exemple que dans notre cité Mangobo les écoles sont localisées sur les flancs de la dépression centrale, et qu'il y aurait lieu d'y construire des bâtiments scolaires uniquement à rez-de-chaussée afin de dégager la vue de la route principale située sur la crête.'*³⁰

Toch wordt later in de plannen van 1957 door het O.C.A. verder gewerkt met het type école à étage. Ondanks zijn onzekerheden rond dit type, gebruikt Pierre Humblet overal waar het terrein dit toelaat deze école à étage, met uitzondering van de scholen langs de depressie van Mangobo.

(School langs de depressie van Mangobo, quartier 1, Kisangani, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

In een brief op 28 maart 1957 vraag X. Lejeune de Schiervel zich af waarom alle scholen in de nieuwe wijken ontworpen zijn met twee niveaus. Hij suggereert dat deze beslissing genomen is, enerzijds omwille van het esthetisch aspect: de woningen in de omgeving van deze scholen zijn allemaal *maisons à étage*. Anderzijds het feit dat het O.C.A. van Kisangani door het bouwen in twee niveaus extra aandacht en volume wil geven aan deze publieke voorziening.³¹ Volgende foto geeft een voorbeeld van een école à étage gebouwd door het O.C.A. ter hoogte van de *place principale* in Lumbu-Lumbu. In 1954 opent priester Servain hier een école primaire om te voorzien in de eerste noden van de bevolking.³²

30 Citaat uit: een brief van P.Humblet aan l'Administration Centrale, Bâtiments scolaires, 22 juni 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

31 In de interne briefwisseling is, naast dit vermoeden van X.Lejeune de Schiervel, geen duidelijkheid terug te vinden van het O.C.A. in Kisangani. Vrij naar: een brief van X.Lejeune de Schiervel aan P.Humblet, *Equipement scolaire des cités indigènes du Centre Extra-Coutumier de Stanleyville*, 28 maart 1957. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

32 Voor de Onafhankelijkheid was deze school een katholieke school, na 1960 werd de naam van de school veranderd naar EP Saint Servain, de naam van de priester. Vandaag geeft deze school plaats aan 698 kinderen, waarvan 349 meisjes. (Bron: gesprek met de huidige directeur tijdens het veldwerk in februari 2011.)

(Ecole à étage, quartier 4 Lumbu-Lumbu, Kisangani, februari 2011. Foto veldwerk.)

4.2. Gelijmatige verspreiding van de scholen

In de nieuwe *cités* Mangobo en Lumbu-Lumbu worden de scholen verspreid om de loopafstand voor de kinderen in de buurt te beperken.

*'Je vous signale enfin que les écoles primaires [...] ont été situées dans notre projet de telle sorte que la distance maximum à parcourir soit de 500 mètres environ, soit 7 minutes de marche.'*³³

Ook bij de reconversie van de *cité* Belge I wordt hetzelfde ontwerpprincipe toegepast.

'Les écoles primaires du premier degré sont, suivant le principe adopté dans les cités Mangobo et Lumbu-Lumbu, divisées en deux groupes afin de réduire à une distance satisfaisante le trajet à parcourir par les enfants.'

Op de volgende kaart, het voorontwerp van de *cité* Belge I, is te zien hoe de scholen (oranje) zijn verspreid over de volledige *cité*. De gebouwen worden geplaatst langs de grote wegen, op kruispunten of in de *zone verte* waar het verboden is om woningen te construeren.³⁴

33 Citaat uit: een brief van P. Humblet aan de *Gouverneur de la Province Orientale, Stanleyville*, 28 januari 1954. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 137, liasse 767.

34 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*: een proces van lange duur, p. 47.

(Avant-projet Plan d'ensemble agglomeration du Belge, cite: Belge I, 29 juni 1954. In: AA: Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 541.)

5. Een evolutie in de constructieve opbouw

Naar de materialisatie toe is in de brieven van het archief een evolutie terug te vinden. Tijdens de eerste fase 1954-1955 worden de gemeenschappelijke gebouwen opgetrokken naar de traditionele Europese werkwijze. De constructie wordt herleid tot de bouw van een skelet in gewapend beton, met daartussen een opvulling van een niet-dragend metselwerk. De kostprijs daarvan lag zeer hoog, tot 3 500 à 4 500 F per m². Ook in de organisatie van de binnenruimtes zijn een aantal typisch Europese opvattingen terug te vinden. Het O.C.A. maakt gebruik van centrale gangen, een hal en een gesloten wachtruimte.

Na een aantal studies en onderzoeken wordt echter deels van deze Europese bouwmethode afgestapt. Een nieuwe bouwmethode wordt geïntroduceerd, waarbij de woning wordt opgebouwd uit een lichte prefab-metaalstructuur. De ruimtes worden verder ingedeeld met scheidingswanden en niet-dragende muren. De kostprijs wordt hiermee gereduceerd tot 2 300 à 3 000 F per m². Na de wereldtentoonstelling, Expo 1958, wordt verder nagedacht over de inrichting van de gebouwen.³⁵ Markten en wachtzalen worden georganiseerd in overdekte open ruimten en er wordt afgeweken van de ontdubbelde lokalen. Hierdoor wordt de kostprijs gedrukt tot minder dan 2 000 F per m².³⁶

35 Expo 58 is de twaalfde wereldtentoonstelling die plaatsvond van april tot oktober 1958 op de Heizel in Brussel. Deze expo stond in het teken van het geloof in vrijheid en vooruitgang, kenmerkend voor de jaren vijftig en zestig.

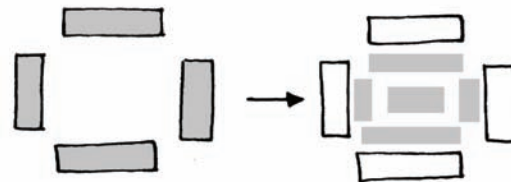
36 Vrij naar: DAW verslag, 1958. In: AA, Inventaire D dossiers, portefeuille 4601.

Het *Office des Cités Africaines* ontwerpt de publieke ruimte hoofdzakelijk vanuit een architecturaal gegeven. De nadruk wordt hierbij gelegd op een gecentraliseerde ligging in de wijk en het ontwerpen van gebouwen. Vandaag echter, anno 2011, is de publieke ruimte een veel complexer begrip dan het *Office des Cités Africaines* in zijn plannen voorstelt. Congolezen zijn geen homogene groep mensen en behoren zeker niet tot één categorie. In het vervolg van deze thesis zullen we zien hoe het begrip publieke ruimte op zeer veel verschillende manieren wordt gedefinieerd door de bewoners.

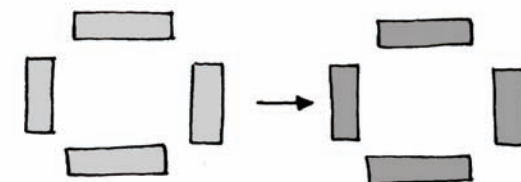
1. Toe-eigening en gebruik van de publieke ruimte

Eerst en vooral gaan we op zoek hoe de publieke ruimte die het *Office des Cités Africaines* vijftig jaar geleden heeft ontworpen zich manifesteert in de fysieke ruimte van vandaag. De observaties en foto's van talloze terreinbezoeken worden vertaald in een synthesekaart. In deze kaart, hiernaast weergegeven, wordt een onderscheid gemaakt tussen een aantal types, vastgesteld op het terrein. Op bepaalde plaatsen stellen we een vorm van toe-eigening van de ruimte vast, op andere locaties is de publieke ruimte, vooropgesteld door het O.C.A., op een andere manier in gebruik genomen.

1. INVERSION

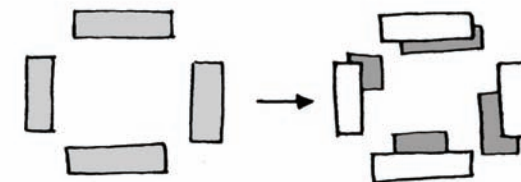
3. TRANSFORMATION

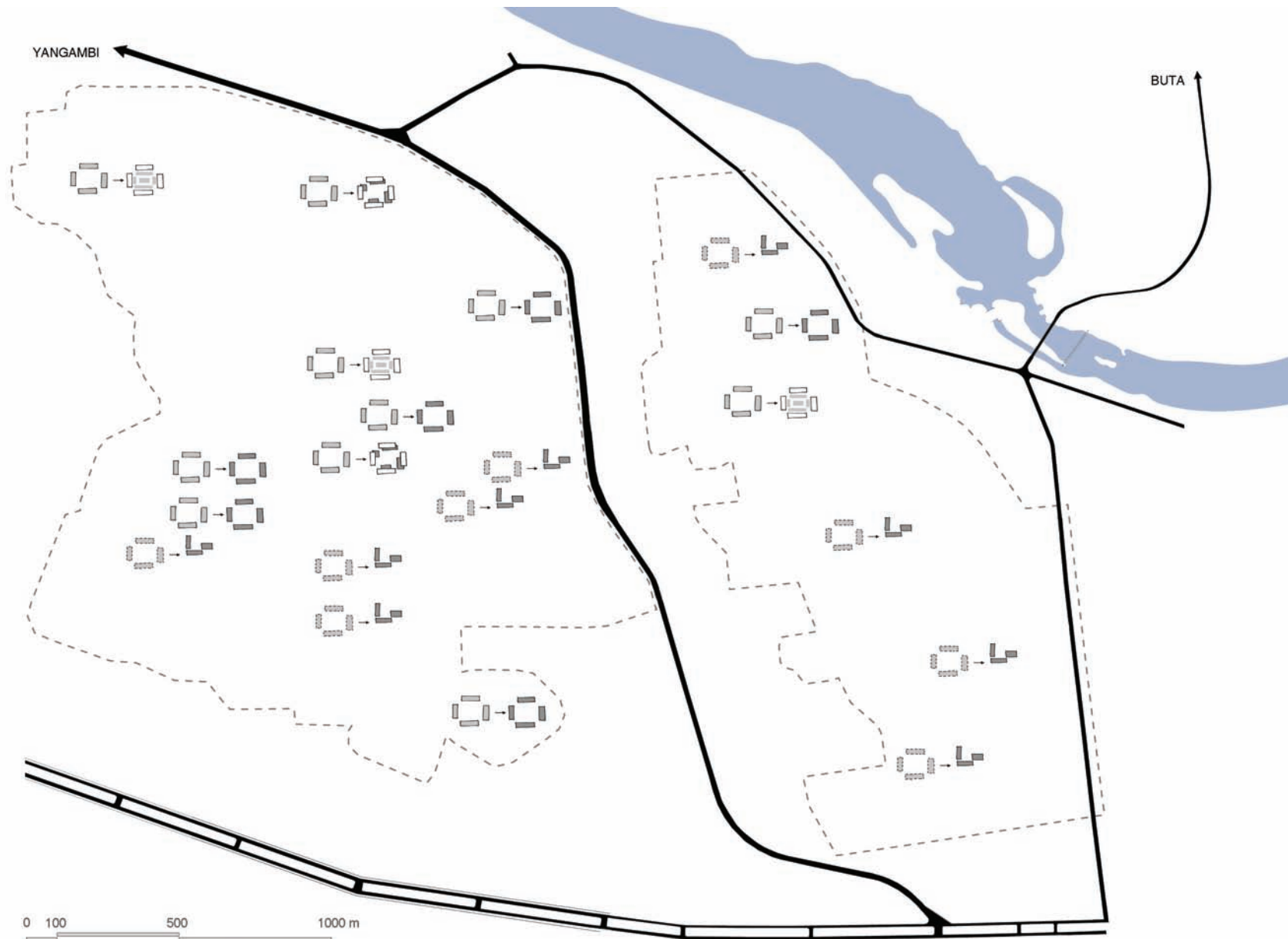

2. HERBESTEMMING

4. ANNEXE

(Synthesekaart: *Toe-eigening en transformatie van de publieke ruimte van het O.C.A.* Eigen verwerking van de bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

(Bron: foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

INVERSION

Inversion is de situatie waarbij de publieke gebouwen, ontworpen door het O.C.A., niet meer worden gebruikt zoals de plannen hebben voorzien. De oorspronkelijke functie van de gebouwen, heeft zich verschoven naar de negatieve ruimte. Als voorbeeld wordt hier de markt *des Etats-Unis* aangehaald in *quartier* Imbolo van Mangobo. De commerciële gebouwen van het O.C.A. zijn vandaag woningen geworden en de commerciële functie heeft zich verplaatst naar de negatieve, open ruimte.

HERBESTEMMING

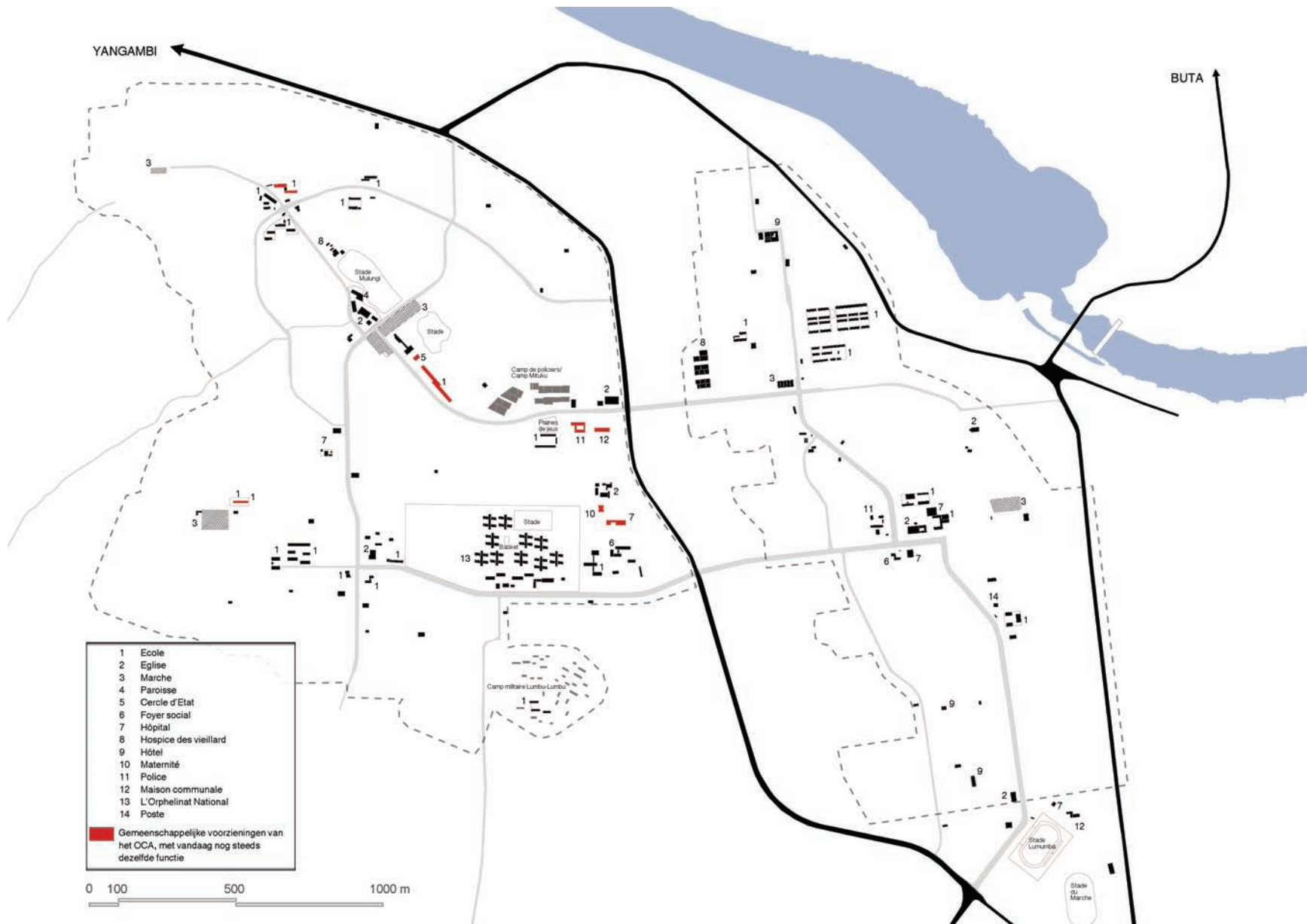
De plannen van het O.C.A. zijn door één of andere reden nooit uitgevoerd geweest. De terreinen hebben vandaag een volkomen andere invulling gekregen dan hun oorspronkelijk toegewezen bestemming. Dit is bijvoorbeeld het geval in *quartier* Pumusika. Waar op de plannen een *foyer social* en een *sous perception postale* werd voorzien, is vandaag het hotel Bassyt gelegen.

TRANSFORMATION

Hier zijn de gemeenschapsvoorzieningen, gerealiseerd door het O.C.A., in de loop van de tijd getransformeerd door de Congolezen. De gebouwen zijn nog steeds aanwezig in het straatbeeld, maar hebben een volledig andere functie gekregen. Een veel voorkomend voorbeeld bij deze vorm van toe-eigening van de publieke ruimte zijn de *maisons de commerce*. Vandaag is deze functie echter verdwenen en zijn deze gebouwen ingepalmd door woningen. Een ander voorbeeld zijn de woningen die getransformeerd zijn tot school door een groot tekort aan dergelijke instellingen.

ANNEXE

De gebouwen van het O.C.A. zijn hier wel degelijk gerealiseerd, maar het gebouw heeft meestal zijn functie verloren. Vaak komt het voor dat in de annex de functie van het gebouw wordt voortgezet, bijvoorbeeld handeldrijven. Een volledig ander voorbeeld is een *maison de commerce* die vandaag een woning is geworden. Aan de voorgevel van dit gebouw is een annex toegevoegd die dienst doet als school.

(Gemeenschapsvoorzieningen van het O.C.A. met een behouden functie vandaag. Bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

Op de kaart hiernaast kunnen we zien dat in de oude *cité* Belge I niet veel terecht is gekomen van de geplande publieke voorzieningen. Daarnaast is over de hele kaart op te merken dat de gebouwen die moeten dienen voor een feestzaal, een *foyer social* en de bureaus voor de *chef du quartiers* bijna nooit zijn uitgevoerd. De terreinen, gereserveerd voor deze functies, zijn grotendeels vervangen door kerken, een markt of extra schoolgebouwen.

Omdat het O.C.A. pas in 1954 is begonnen aan de studies rond gemeenschappelijke voorzieningen, vinden de eerste realisaties op het terrein pas in 1956 plaats. Vermoedelijk zijn niet alle publieke gebouwen gerealiseerd omdat geen voldoende tijd meer ter beschikking was voor de Onafhankelijkheid in 1960. In de eerste jaren werd vooral ingezet op de meest belangrijke gebouwen volgens het O.C.A.: scholen, administratieve en commerciële voorzieningen. Hierdoor is vermoedelijk niets meer gerealiseerd geweest van de minder noodzakelijke gebouwen zoals een feestzaal, een *foyer social*, ...

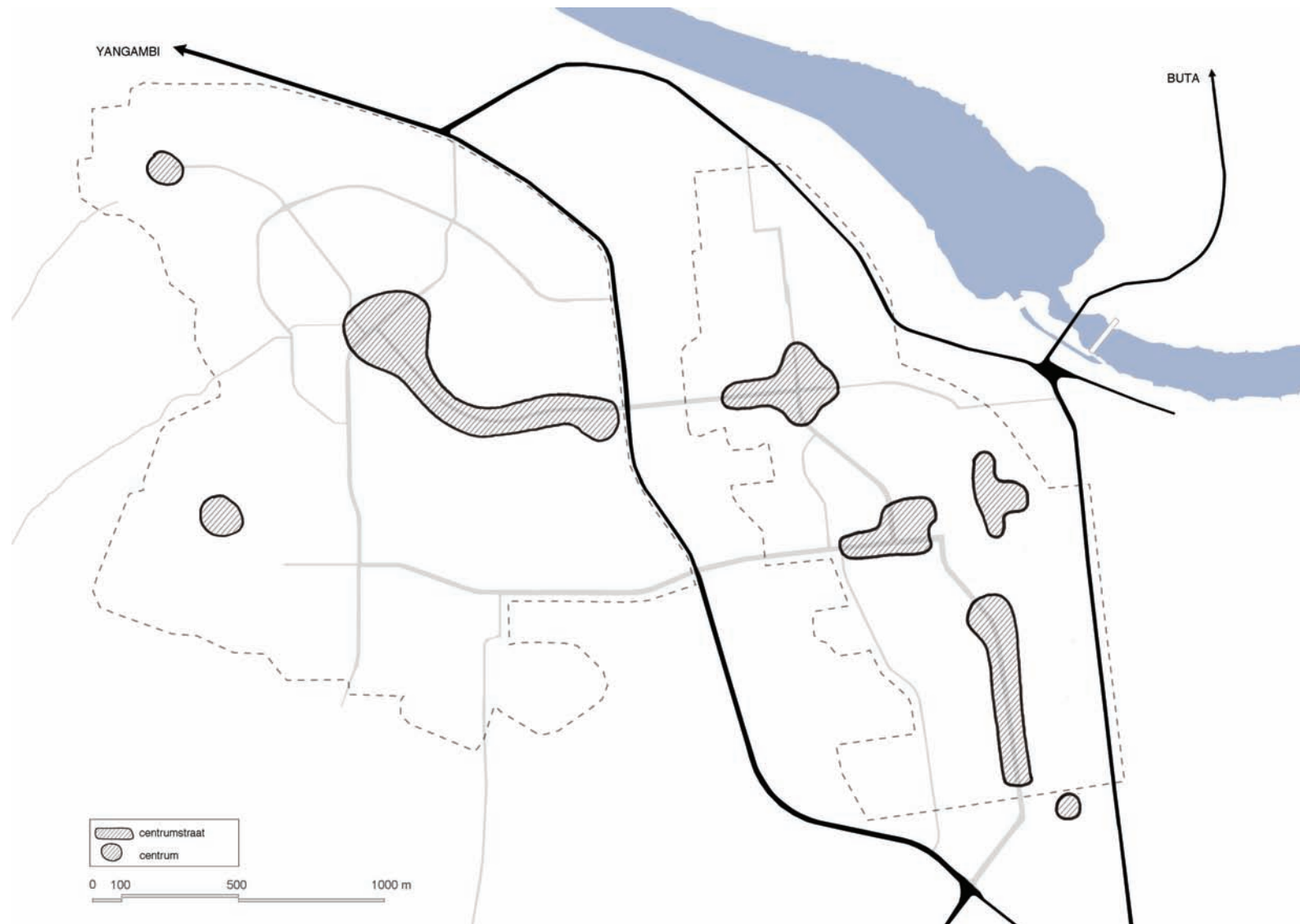
De publieke ruimte ontworpen door het O.C.A. is hier en daar nog in de uiterlijke vorm te herkennen op het terrein, maar de functie en doelstelling die eraan verbonden was, is inmiddels verdwenen.

2. Verschuiving van de centra

O.C.A. 1952-1960

ANNO 2011

(*Verschuiving van de centra en het nieuw fenomeen 'centrumstraten'*. Eigen verwerking van de bronnen: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 (links) en observaties, interviews en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011. (rechts))

Uit dit gedetailleerd onderzoek op het terrein maar ook uit interviews, kunnen we enerzijds een verschuiving van de centra vaststellen. Hier en daar zijn de centra van het O.C.A. nog aanwezig, zoals bijvoorbeeld het administratief centrum. Anderzijds merken we een nieuwe typologie op, de 'centrumstraten'. Het centrum omvat dikwijls de belangrijke wegen of ronde punten, waar commerciële activiteiten zich afspelen of waar veel beweging is.

*'Le centre de la Tshopo, c'est sur la 15ième avenue. Il y a trop de mouvement sur la 15ième avenue dans notre commune là-bas.'*³⁷ (Bourgmestre de la commune Tshopo)

*'Ça prend la commune jusqu'au marché, toute la route.'*³⁸ (Ménagère, inwoner Mangobo)

*'[...] la cœur de la commune, là où nous sommes, la place avec le bâtiment administratif, le camp de policier à l'autre côté, nous avons l'hôpital, le foyer social, ... c'est parce qu'il y a une concentration des bâtiments de la commune ici.'*³⁹ (Bourgmestre de la commune Mangobo)

*'C'est la 15ième.'*⁴⁰ (Agent de l'Etat, Inwoner Tshopo)

*'C'est ici, où nous sommes.[le bâtiment administratif] Et le rond point de la 15ième.'*⁴¹ (Chef de bureau à la commune Tshopo)

Maar hoe komt het nu juist dat de centra van het *Office des Cités Africaines* zijn verschoven? Om hier een antwoord op te vinden gaan we in het volgend onderdeel op zoek naar een definitie van publieke ruimte bij de inwoners van vandaag.

37 Citaat uit: Interview met Godelive Mosunga Kyana, *Bourgmestre de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

38 Citaat uit: Interview met Abusi Therese, ménagère, inwoner Mangobo, Kisangani, februari 2011.

39 Citaat uit: Interview met Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

40 Citaat uit: Interview met Yenga Bolukaolo, *Agent de l'Etat*, Kisangani, februari 2011.

41 Citaat uit: Interview met Leopold Kasusula, *chef de bureau à la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

(Centra en centrumstraten, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3. Op zoek naar een definitie

Wanneer we doorheen de wijken Tshopo en Mangobo wandelen komen we tot de conclusie dat er, in de meeste gevallen, geen harde grens bestaat tussen publieke en private ruimte van deze O.C.A. wijken. Terwijl we op de smalle paadjes ons een weg banen doorheen de wijk, slenteren we doorheen percelen en door kleine steegjes, maar merken vaak het verschil niet. De percelen lopen vloeiend over in de straten en omgekeerd.⁴² De private ruimte beperkt zich niet tot de woning zelf, maar ook de publieke ruimte beperkt zich niet tot de straat. Op een gegeven moment lopen we zelfs dwars doorheen de woningen. De percelen zijn open en een groot deel van het dagelijkse leven gebeurt buitenshuis. Mensen zitten voortdurend bij elkaar en enige vorm van privacy en anonimiteit is slechts zeer beperkt aanwezig.

In een aantal interviews en observaties op het terrein gaan we verder op zoek in een poging om deze vage publieke ruimte te definiëren. Al snel blijkt dat de definitie van de publieke ruimte voor de inwoners een andere betekenis heeft dan het *Office des Cités Africaines* in de plannen heeft vertaald.

⁴² Hier wordt gesproken over de ervaring in de wijk waar de O.C.A. woningen zich bevinden. Bij de zones waar woningen van het *Fonds d'Avance* aanwezig zijn, of in de eerste *avenues* van Tshopo, wordt een zekere vorm van 'bunkerisering' waargenomen. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. De gradaties in de relatie tussen de O.C.A. wijken en de uitbreidingen, p.249.

3.1. Il y a un mouvement

Wat zeer frequent naar boven komt in de interviews is de publieke ruimte als een ruimte waar zeer veel beweging is.

*'On peut prendre la 15ième avenue de la Tshopo, par exemple. Parce qu'il y a trop d'activités, d'abord il y a un marché là-bas. Donc il y a plusieurs boutiques tout autour. Et puis il y a un grand rond point là-bas, un grand rond point aussi. Il fait qu'il y a beaucoup de circulation, un grand rond point. Donc circulation qui permet plusieurs circulations. La troisième de la Tshopo, parce qu'il y a beaucoup d'activités, une grande circulation. Il y a beaucoup de boutiques, une grande circulation, il y a aussi un rond point là-bas, la troisième, comme même pour la 15ième.'*⁴³ (Chef de Service l'Urbanisme et l'Habitat Tshopo)

*'Il y a un mouvement, un mouvement des gens, beaucoup de gens qui passent par là.'*⁴⁴ (inwoner Tshopo)

In deze definitie komt het belang van de straat en belangrijke kruispunten aan bod. De straat is voor de bewoners een ontmoetingsruimte, het sociale leven speelt er zich af. Dit zijn de locaties waar zeer veel mensen aanwezig zijn, waar er iets te doen valt. Het is een ruimte waar mensen elkaar voortdurend ontmoeten en sociale contacten worden gelegd.

*'C'est soit les trottoirs parce qu'il y a le tuyau qui passe en dessous, et les gens peuvent passer se distraire. Ou soit ce sont les câbles de la SNEL qui passent là-bas, on réserve cela pour une distraction.'*⁴⁵ (Chef de bureau à la commune Tshopo)

*'Il faut voir l'ambiance, d'abord je vois la troisième avenue. La première jusqu'à la sixième avenue. C'est un endroit qui est beaucoup peuplé. Aussi la quinzième avenue, et aussi au niveau du pont, le matin, il y a une forte circulation, il y a des entrées et des sorties.'*⁴⁶ (CLD Tshopo)

(Het sociale leven speelt zich af op straat, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

43 Citaat uit: Interview met Lowatylakose, *Chef de Service l'Urbanisme et l'Habitat Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

44 Citaat uit: Interview met Faustin Limbi, *secrétaire*, inwoner *marécage* Djubu-Djubu, Kisangani, februari 2011.

45 Citaat uit: Interview met Leopold Kasusula, *chef de bureau à la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

46 Citaat uit: Interview met Basosila Jupson, *CLD Tshopo*, inwoner Tshopo, Kisangani, februari 2011.

(Place publique: *Il y a un mouvement.* Bron: Interviews en observaties veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

3.2. Une place qui est réservée pour tout le monde

Publieke ruimte is een plaats, in eigendom van de straat, die ter beschikking wordt gesteld van iedereen.

‘C’est un espace dévolu, pour recevoir le publique. C’est pas privé, ça appartient à l’Etat. C’est pour plusieurs activités. Des gens peuvent reposer là-bas, lire leurs journaux, nos enfants peuvent étudier là-bas, dans un endroit provocant. Ça donne aussi l’air pour le quartier, le CO².’⁴⁷ (Chef de Division Provinciale de l’Urbanisme et l’Habitat)
‘Une place publique, c’était un lieu qui est réservé pour tout le monde. Tout le monde peut utiliser. Par exemple la route, les terrains de football, le boulevard ici, les stades, les marchés, le bâtiment administratif, le centre de santé, le foyer social, ...’⁴⁸ (Chef de Service l’Urbanisme et l’Habitat)

Omdat het hier om een zeer brede definitie gaat en het nader onderzoek vereist, is het onmogelijk om deze definitie om te zetten in een kaart.

3.3. Liberté d’expression

In de publieke ruimte ontstaan debatten en discussies rond het gemeenschappelijk belang. Dit toont de andere kant van de publieke ruimte waar men vrij is te spreken over elk onderwerp uit de samenleving. Het zijn ruimtes waar men ontsnapt aan enige vorm van controle. Deze debatten en gesprekken worden af en toe ook gevoed door de aanwezigheid van een radio, een televisie of kranten. Het zijn dikwijls kleine onopgemerkte, verlaten plekjes in de wijk of een bar, kleine achterkanten, ...

‘Les points de vente de «libondo» sont donc des espaces publics où s’organisent les débats et discussions de façon spontanée et sans formalités ni contrôle du pouvoir en place. Tout sujet peut y être discuté au tour du verre sans inquiétude ni peur. Ces cadres sont considérés par une certaine tranche de la population comme les seuls vrais espaces publics où la liberté d’expression est garantie.’⁴⁹
‘Au niveau de la dix-neuvième avenue, si nous avons besoin d’informations, d’actualités, politiques, sportives, on passe là-bas, alors, nous nous informons beaucoup.’⁵⁰ (CLD Tshopo)

47 Citaat uit: Interview met Pascal Blaise, *Chef de Division Provinciale de l’Urbanisme et l’Habitat*, Kisangani, februari 2011.

48 Citaat uit: Interview met Bonama-Itshons Victor, *Chef de Service l’Urbanisme et l’Habitat Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

49 *Le vin de palme est appelé Libondo en jargon local de Kisangani.* Citaat uit: NKOKO LIPAMBALA, J., *Lieux de Vente de vin de palme et débats publics: une autre face de l’espace public à Kisangani*, 12e Assemblée générale, Administrer l’espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.3.

50 Citaat uit: Interview met Basosila Jupson, CLD Tshopo, inwoner Tshopo, Kisangani, februari 2011.

(Publieke ruimte: *Liberté d'expression*. Bron: Observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.) (Het in kaart brengen van deze vaak informele, onopgemerkte plekken in de stad, achterkanten, ... is slechts mogelijk na een gedetailleerd onderzoek. Deze kaart is slechts een suggestie van hoe deze kaart er zou kunnen uitzien: kleine informele plaatsen verspreid over de wijk.)

(Liberté d'expression, commune Tshopo, quartier Marché, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

3.4. Ça dépend de votre possibilité...

Bij sommige definities van publieke ruimte speelt het vermogen van de burger een specifieke rol. Het vermogen van de burger bepaalt de toegankelijkheid en het gebruik van de publieke ruimte. Uit een interview met de burgemeester van Tshopo komt het aspect 'vermogen' aan bod. De publieke ruimte is toegankelijk voor 'iedereen', zolang men voor bepaalde publieke ruimtes echter over financiële middelen beschikt.

*'C'est une place, où tout le monde a accès. Les stades par exemple, c'est pour tout le monde. L'église, c'est pour tout le monde, la plage, le marché aussi. Ça dépend de votre possibilité, c'est par exemple 5 FC pour entrer là-bas.'*⁵¹ (Bourgmestre de la commune Tshopo)

*'Je peux dire que les places publiques, ce sont par exemple, le stade Lumumba qui est derrière moi ici. Je ne sais pas, on a aussi la plage, il y a aussi le jardin zoologique, à l'autre côté de la rivière à peu près 15 km quand vous avez traversé le pont.'*⁵² (Bourgmestre de la commune Tshopo)

(Stade Lumumba, Zoo, la plage Mutjanga, commune Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

51 Citaat uit: Interview met Godelive Mosunga Kyana, *Bourgmestre de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

52 Citaat uit: Interview met Godelive Mosunga Kyana, *Bourgmestre de la commune Tshopo*, Kisangani, februari 2011.

Hier kunnen we ons afvragen, indien er wordt gesproken over een zekere vorm van betaling, of deze plaats dan niet veel minder publiek wordt? Wim Cuyvers haalt in het artikel *De interpretatie van de publieke ruimte in de (niet-westerse) stad* de volgende stelling over vermogen en macht aan.

*'Voor mij is een private ruimte een ruimte die eigendom is van iemand die daar het geld en de macht voor heeft, terwijl een publieke ruimte van niemand is en dus ook niet onder iemands controle valt.'*⁵³

*'More importantly, you have to pay to get in, which clearly indicates these are not public spaces.'*⁵⁴

We kunnen hieruit concluderen dat de publieke ruimte bij een selectieve toegankelijkheid een deel van zijn publiek karakter verliest en meer geneigd is over te gaan naar een private ruimte. Hoe meer geld gevraagd wordt, hoe meer controle wordt uitgevoerd naar de toegankelijkheid, hoe meer de ruimte zijn publieke karakter verliest.

Deze situatie vinden we ook terug in kleine details, zoals de consumptie van dranken. Een publieke ruimte wordt vaak gevormd rond een plaats waar een bepaalde soort drank wordt verkocht. De economie heeft dus ook een invloed op de ontwikkeling van de publieke ruimte. Een ruimte in de stad waar men fris bier verkoopt, zal eerder een publieke ruimte zijn voor de welgestelden. Daarentegen zijn er locaties in de wijken terug te vinden, waar *vin de palme* wordt verkocht.⁵⁵ Dit is een drank die veel goedkoper is dan het bier. Op deze publieke plaatsen vind men mensen terug uit de lagen van de bevolking met een minder groot inkomen.

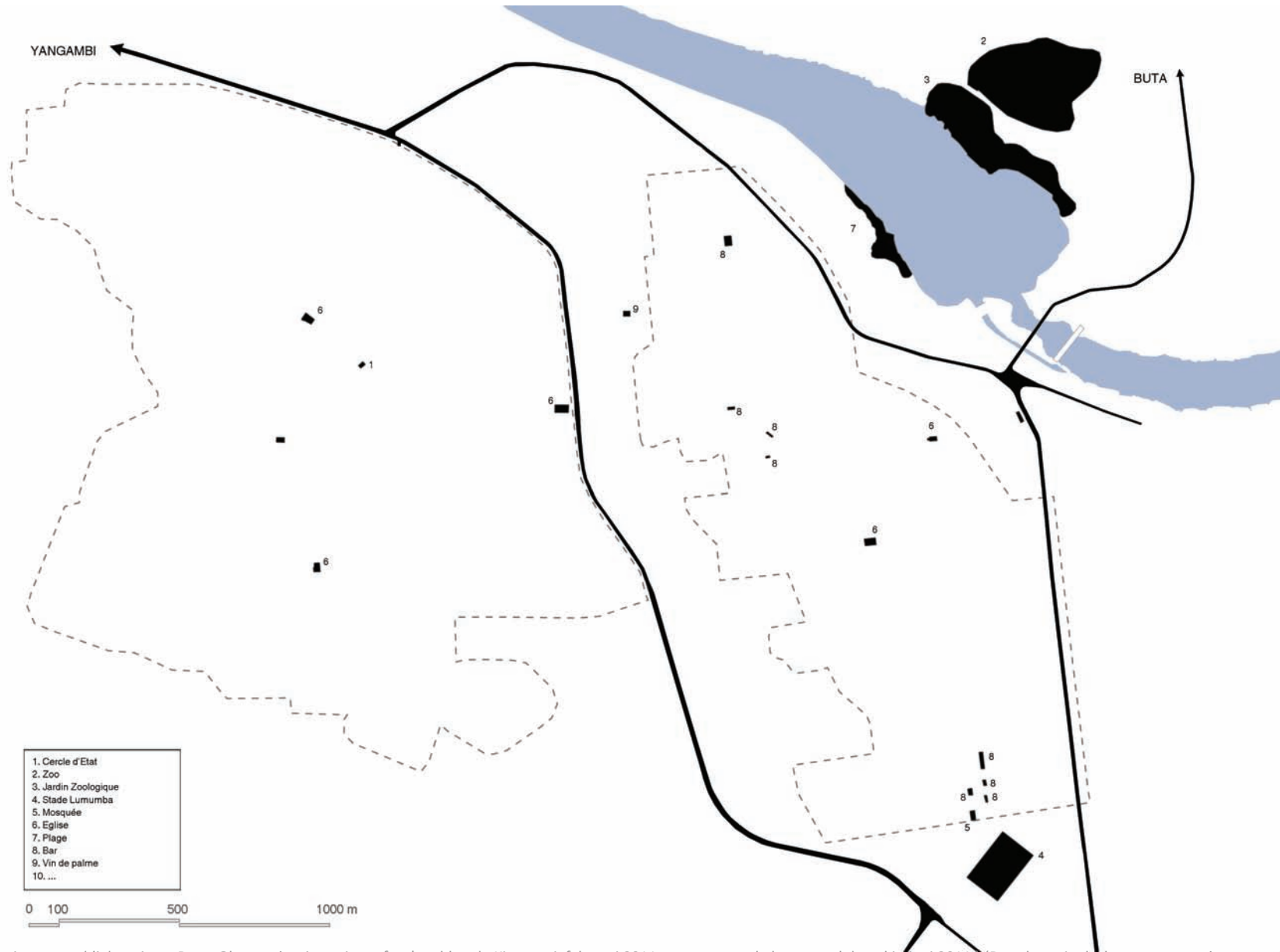
*'De ce qui précède, nous pouvons considérer ces endroits réellement comme des espaces publics sui generis en raison de leur importance dans l'expression de l'opinion à travers les débats et échanges qui y ont lieu autour d'un verre de vin de palme. De la prise du vin de palme (quelque chose de banal), l'on est passé aux discussions et échanges de manière libre. Ce que nous appelons l'autre face de l'espace public.'*⁵⁶

53 Citaat uit: CUYVERS, W. en ÇELIK, Z., *De interpretatie van de publieke ruimte in de (niet-westerse) stad*, in OASE #69 Posities, april 2006.

54 Citaat uit: CUYVERS, W., *Brakin: Brazaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005, p.294.

55 *Vin de palme*, Libondo genoemd, is een aftreksel van de palmboom. Men klimt tot vanboven in de palmboom om het sap te extraheren.

56 Citaat uit: NKOKO LIPAMBALA, J., *Lieux de Vente de vin de palme et débats publics: une autre face de l'espace public à Kisangani*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008, p.10-11.

(Privatisering van publieke ruimte. Bron: Observaties, interviews, foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011 en maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011.) (Deze kaart is slechts een suggestie en onvolledig. Kleinschalige publieke ruimten, waarvoor een financieel vermogen nodig is om toegang te krijgen, zoals de bars, de plaatsen waar men *vin de palme* kan drinken, ... kunnen pas na een gedetailleerder onderzoek in kaart worden gebracht.)

3.5. Le marché, une place publique

De markt heeft naast zijn economische functie, ook een belangrijke rol als publieke ruimte. De markt is niet alleen een vorm van werken en onderhandelen, maar is eveneens een broedplaats van contacten en ontmoetingen.

*'L'espace publique c'est le marché. Nous avons quatre marchés.'*⁵⁷ (Bourgmestre de la commune Mangobo)

*'Des places publiques ici, c'est d'abord le marché, et le rond point [...]'*⁵⁸ (Directeur de l'école E.P. 2 Bangwandi, Mangobo)

*'Le marché et l'église Christ-Roi.'*⁵⁹ (Commerçante, inwoner Mangobo)

3.6. Il y a toujours l'ambiance: Matongé, une place publique

Op de *avenue du Stade*⁶⁰ in de *commune* Tshopo, ter hoogte van *la première* tot *la sixième avenue*, bevindt zich een belangrijke zone die 's nachts transformeert in een publieke ruimte, een bruisend uitgaansleven, in de volksmond het kleine *Matongé* genoemd.⁶¹ Naast het leven van muziek, drank, ontmoetingen en soms felle discussies, wordt het gemeenschapsleven er aangevuld met een markt, *le marché nocturne*⁶².

*'Au niveau de la ligne Goudron, au niveau de la troisième avenue jusque la sixième, c'est un endroit important aussi, il y a beaucoup de mouvement là-bas pendant le soir, jusqu'aux heures tardives, une heure, deux heures, les gens se promènent jusqu'au tard la nuit. On appelle «Matongé». Matongé, c'est un quartier de Kinshasa, où il y a la musique toute la journée, la journée comme la nuit, les gens ne dorment pas. Il y a toujours la musique, l'ambiance, les gens vont dans les bars pour prendre la bière, danser...'*⁶³ (CLD Tshopo)

*'Il y avait un bar à la première avenue. La 4ième avenue, il y a un bar, il y a beaucoup des activités là. [...] On a beaucoup de bars ici, dans l'avenue d'Espagne. Au soir, je vais au bistrot pour prendre des bières, pour parler avec mes amis.'*⁶⁴ (inwoner Tshopo)

(Het Matongé van de commune Tshopo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

57 Citaat uit: Interview met Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

58 Citaat uit: Interview met Aendo-Lisamba, *directeur de l'école E.P. 2 Bangwandi*, inwoner Mangobo, Kisangani, februari 2011.

59 Citaat uit: Interview met Moko-Sabina, *commerçante*, inwoner Mangobo, Kisangani, februari 2011.

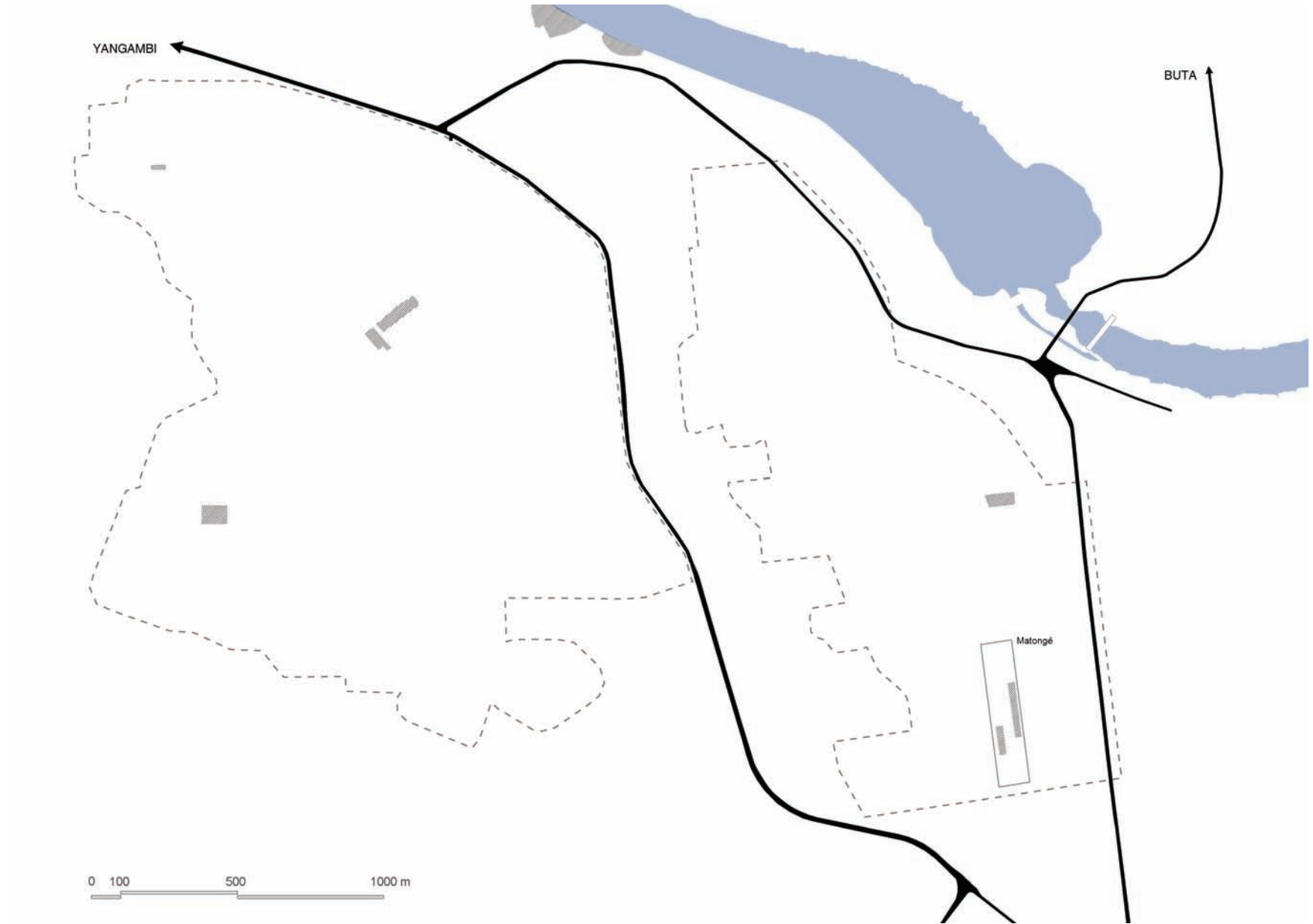
60 Voor een weergave op kaart van de *avenue du Stade* zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p. 130.

61 Hiermee wordt verwezen naar het *Matongé* van Kinshasa, 'le centre vibrant de la vie nocturne kinoise'. Citaat uit: DE BOECK, F., VAN SYNGHEL, K., *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*, Literarte, Kessel –Lo, 2005, p.31.

62 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema: Economische structuur. *Des petits marchés nocturnes*, p. 202.

63 Citaat uit: Interview met Basosila Jupson, CLD Tshopo, inwoner Tshopo, Kisangani, februari 2011.

64 Citaat uit: Interview met Jenga Georges, *retraité*, inwoner Tshopo, Kisangani, februari 2011.

(De markten en Matongé, het bruisend nachtleven van Tshopo. Bron: Observaties en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011 en maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011.)

3.7. Publieke ruimte ontstaan door gebrek aan eigen nutsinfrastructuur

Opvallend is ook de aanwezigheid van groepjes mensen rond de aangelegde nutsinfrastructuur. De plaatsen zoals de *bornes-fontaines* vormen een belangrijk punt in de sociale structuur van de wijk. Deze publieke ruimten ontstaan bijvoorbeeld rond een bron van licht, waar 's nachts mensen komen lezen. Overdag daarentegen vormt de schaduw van een boom de ideale plaats om tot rust te komen en elkaar te ontmoeten in het openbaar. De ruimte onder de bomen in de wijken vormen belangrijke publieke ruimten. Onder deze bomen vinden verschillende activiteiten plaats.

(Kleinschalige publieke ruimte, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

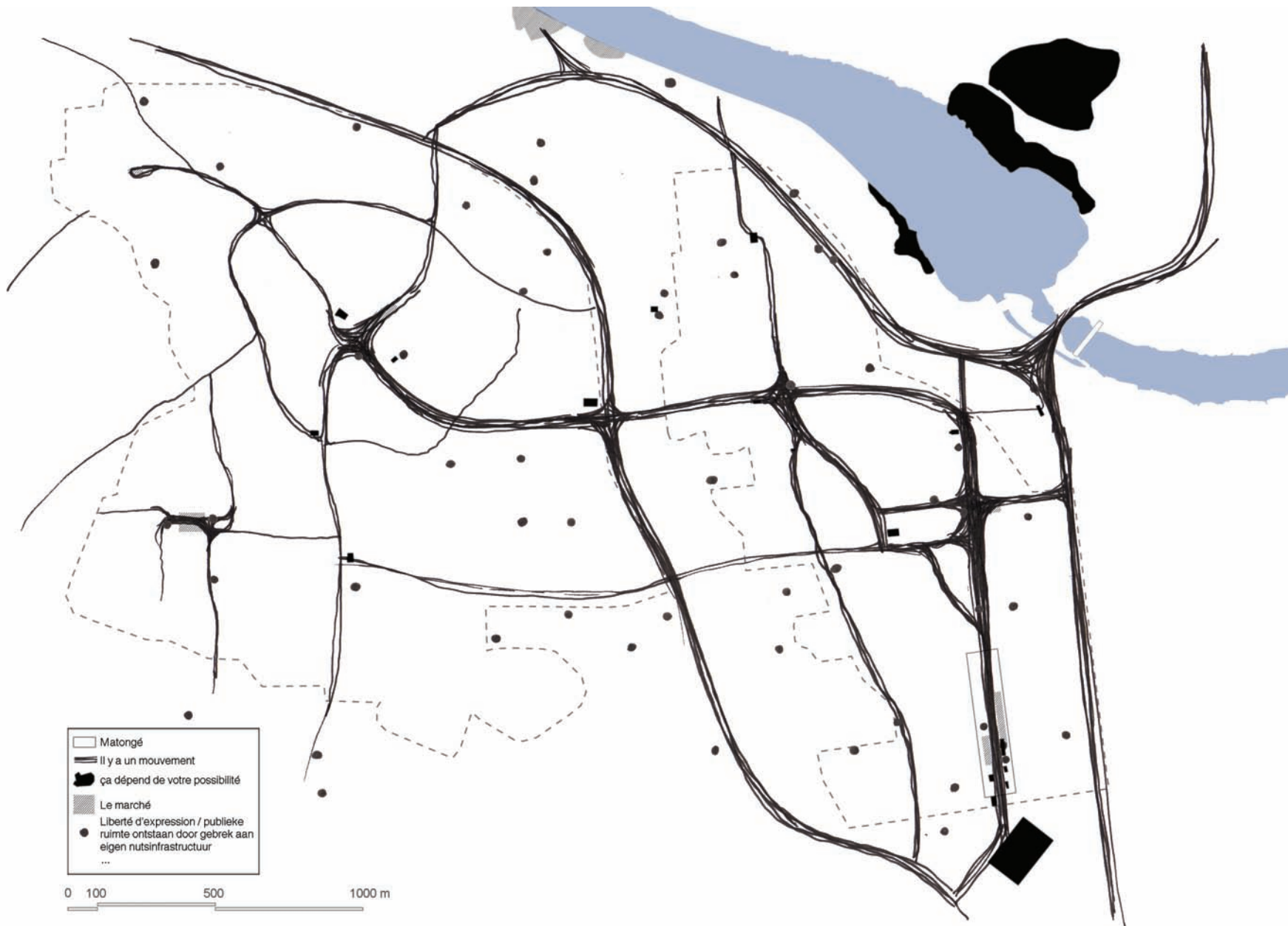
*'Il y a aussi une place importante dans le marécage. Il y a quelques étangs là-bas. Moi, je vais pêcher là.'*⁶⁵

Ook deze vorm van publieke ruimte is slechts in kaart te brengen na een gedetailleerd onderzoek. De kaart zal er gelijkaardig uitzien als de kaart eerder aangehaald bij *liberté d'expression*: een aantal kleine, verspreide ruimtes doorheen de wijk.

4. De maakbaarheid van publieke ruimte?

Uit de definities hierboven aangehaald, kunnen we opmerken dat het begrip publieke ruimte veel complexer is dan werd voorzien in de plannen van het *Office des Cités Africaines*. Na dit onderzoek kan nu opnieuw een synthesekaart worden opgesteld die een poging doet de publieke ruimte van vandaag, als complex begrip, weer te geven. Het is echter niet mogelijk om deze kaart te beschouwen als definitief en volledig. Dit is slechts mogelijk na een gedetailleerd en multidisciplinair onderzoek, maar zelfs in dat geval kunnen tijdelijke of informele publieke ruimtes ontsnappen aan observaties.

⁶⁵ Citaat uit: Interview met Faustin Limbi, *secrétaire*, inwoner *marécage* Djubu-Djubu, Kisangani, februari 2011.

(Synthesekaart publieke ruimte. Bron: Observaties, foto's en interviews veldwerk, Kisangani, februari 2011 en maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011.)

We kunnen stellen dat de publieke ruimte ontworpen door het *Office des Cités Africaines* helemaal niet strookt met de definitie voor publieke ruimte van de Congolezen. De publieke ruimte van het O.C.A. werd geconcentreerd in verschillende centra, elke *quartier*, elke wijk heeft zijn eigen centrale publieke ruimte. Vandaag zijn deze echter verspreid over de wijken. Een publieke ruimte vormt zich niet in hoofdzaak door de architectuur, maar ontwikkelt zich door de aanwezigheid van de mens. Hier kunnen we de antropoloog Abdoumalig Simone⁶⁶ erbij halen, die de maakbaarheid van de publieke stedelijke ruimte, door middel van infrastructurele en architecturale ingrepen alleen, in vraag stelt.⁶⁷

Publieke ruimte bevindt zich overal en nergens. Op een bepaald moment kan een publieke ruimte tijdelijk uit het niets ontstaan. Op andere plaatsen is het een klein element die een bepaalde ruimte tot publieke ruimte maakt. We besluiten dat het ontstaan van een publieke ruimte niet wordt gemaakt door architectuur, maar dat ze kan worden gestimuleerd door middel van kleine ingrepen. Bijvoorbeeld het plaatsen van een boom die schaduw biedt, het plaatsen van een bankje of de typische plasticen chinese stoelen die overal in de wijken opduiken. Maar ook kranten, een televisie of radio kunnen een bepaalde plaats publiek maken.

(De maakbaarheid van publieke ruimte?, Yangambi, februari 2011. Bron: foto veldwerk.)

66 Abdoumalig Simone is een antropoloog die van de analyse van de Afrikaanse stad zijn levenswerk heeft gemaakt.

67 Vrij naar: DE BOECK, F., *Stad zonder stedenbouw*, in *Etnische perspectieven* 15, 2005, p.125-127.

5. *L'équipement scolaire?*

Nu we een duidelijker beeld hebben over het begrip publieke ruimte vandaag, is het interessant terug te kijken hoe een aantal gemeenschapsvoorzieningen en de ontwerpdoelstellingen van het *Office des Cités Africaines* vandaag zijn ingevuld. Hoe manifesteren deze gemeenschappelijke voorzieningen zich in de wijk?

Zowel in Mangobo als in Tshopo zijn opvallend veel extra scholen bijgebouwd in de laatste vijftig jaar.⁶⁸ De voortdurend toenemende bevolking brengt steeds meer jongeren met zich mee die een plaats moeten vinden in deze scholen. De meest dominante leeftijdsgroep in de wijken, zijn de 4 tot 14-jarigen.⁶⁹ Veel van de scholen, gepland door het O.C.A., zijn nooit gerealiseerd. Er is slechts één école à étage terug te vinden in *quartier* Ruwenzori. De scholen getekend op het voorontwerp van de *cité Belge I*,⁷⁰ zijn nooit gerealiseerd. Een mogelijke reden hiervoor is terug te vinden in 1954, toen een groot aantal woningen werden getransformeerd tot school. Deze tijdelijke scholen boden waarschijnlijk een snelle oplossing, zodat de dringende noodzaak voor het bouwen van nieuwe scholen, achteraan op de agenda werd geplaatst. Door het aanbreken van de Onafhankelijkheid in 1960, zijn de meeste dan vermoedelijk ook nooit meer gerealiseerd.

(*L'équipement scolaire, talrijk aanwezig, maar er is nog steeds een gebrek*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

68 Voor een weergave op kaart zie de kaart 'Gemeenschapsvoorzieningen O.C.A.' en 'Gemeenschapsvoorzieningen ANNO 2011' in Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p.270-271.

69 *Institut National de la Statistique*, Direction de la Province Orientale, gegevens 2010.

70 Voor de kaart van het voorontwerp zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Reconversion de l'ancien cité Belge I*: een proces van lange duur, p. 47.

In de *commune* Mangobo is de verspreiding van de scholen naar het ontwerpprincipe van het O.C.A. toegepast. De scholen zijn gelijkmatig verspreid over de wijk, om de loopafstand voor de kinderen te beperken. In *commune* Tshopo is dit niet het geval. De meeste scholen concentreren zich ter hoogte van *quartier* Pumusika. De oorzaak kan worden gevonden in het feit dat de tijdelijke scholen die gehuisvest werden in woningen vooral ter hoogte van het nieuwe gedeelte Pumusika werden gerealiseerd. Dit is een logische keuze, want het gebied van het oude *cité Belge I* betreft een reconversie, waarbij door langdurige studies, de nieuwe woningen pas veel later zijn gerealiseerd. Het feit dat de scholen in Tshopo geconcentreerd zijn in één zone, heeft volgens de directeur van één van deze scholen ook zijn voordelen. Door het concentreren van deze scholen worden de leerlingen gestimuleerd om te studeren. Jongeren voelen zich meer aangetrokken om naar school te gaan, in de buurt waar hun vrienden naar school gaan.⁷¹

Ondanks het feit dat Mangobo in het totaal 51 scholen heeft en Tshopo 34 scholen, is er nog steeds een groot gebrek aan onderwijsinstellingen in beide *communes*.⁷² Omdat het aanbod van scholen de vraag niet met dezelfde snelheid kan opvolgen, wordt creatief naar een oplossing gezocht. Opslagplaatsen, oude bars, onafgewerkte of verlaten woningen, al deze ruimtes worden omgebouwd tot een primitieve school. Sommige lokalen zijn tijdens de nacht slaapkamers en overdag worden deze getransformeerd in klassen.

‘Le seul site de l’Orphelinat Mangobo par exemple, abrite dans chaque bâtiment une ou deux écoles, qui sont cote à cote : Complexes scolaires Marie Antoinette, Miradi, Maranathan, institut Moyekoli, Minzoto, Cosba,... et quelques institutions d’enseignement supérieur.’⁷³

Sinds 1980 heeft de overheid geen scholen meer gebouwd. De taak werd in handen van privéontwikkelaars gegeven, maar deze respecteren de vereiste normen niet. Het bouwen van scholen wordt de laatste jaren gezien als een economische activiteit binnen de wijk die iedereen kan verwezenlijken. Een manier om geld mee te verdienen, want de ‘leerkrachten’ worden betaald door de ouders van de leerlingen. Hoe meer kinderen, hoe meer opbrengsten.

‘«La ville de Kisangani de 1960 n’est plus celle de 2010. Que les autorités prévoient des places pour les écoles, hôpitaux, terrain de football dans les nouveaux lotissements», estime un agent de l’Etat.’⁷⁴

Des écoles qui n’en ont que le nom

Ces dernières années, les écoles poussent comme des champignons. Nombre d’entre elles n’ont ni bâtiments, ni meubles, ni personnel qualifié, ni matériel didactique, ni l’effectif requis d’élèves... Mais elles sont agréées par le ministère... et rapportent à leurs promoteurs.

(Bron: LOKULU, D., *Des écoles qui n’en ont que le nom*. Artikel uit krant Mongongo N°11, Kisangani, 15 januari 2010, p.1.)

71 Deze informatie komt uit een gesprek met de directeur van de école Communauté du baptistes de fleuve Congo in de *commune* Tshopo, Kisangani, februari 2011.

72 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d’étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008.

73 Citaat uit: LOKULU, D., *Des écoles qui n’en ont que le nom*. Artikel uit krant Mongongo N°11, Kisangani, 15 januari 2010, p.1.

74 Citaat uit: LOKULU, D., *Des écoles qui n’en ont que le nom*, artikel uit krant Mongongo N°11, Kisangani, 15 januari 2010, p.1.

6. Gemeenschapsvoorzieningen: nieuwe ontwikkelingen

Binnen de plannen van het O.C.A. werden de gemeenschapsvoorzieningen centraal ingeplant op drie niveaus. Vandaag is het niet meer mogelijk om nog drie niveaus te onderscheiden. Een reden hiervoor is enerzijds het opsplitsen van de grote administratieve entiteit Belge I, in 1968, in twee aparte administratieve gehelen: Mangobo en Tshopo.⁷⁵ Het administratief gebouw van het voormalig *Centre Communautaire* is vandaag het gemeentehuis van Mangobo. Het gemeentehuis van Tshopo, gelegen in het zuiden van de wijk, bevindt zich in een gebouw ontworpen door de architect Marcel Molleman in 1955.⁷⁶

De gemeenschappelijke gebouwen op het niveau van de *communes* en de *quartiers* kennen geen duidelijke hiërarchie. Her en der zijn in de laatste vijftig jaar diverse nieuwe ontwikkelingen gerealiseerd. Een aantal opvallende gebouwen van deze nieuwe ontwikkelingen komen in de volgende alinea's aan bod.

6.1. *L'Orphelinat National*

Het *Orphelinat National*⁷⁷ werd in 1968 gerealiseerd door het ONL in opdracht van de overheid.⁷⁸ Na de oorlog van 1965 bleven veel wezen achter, verspreid over Congo. De overheid wou een weeshuis oprichten om deze kinderen op te vangen. Er werd op zoek gegaan naar een locatie om dit groot initiatief een plaats te geven. In samenwerking met de *fondation Marie-Antoinette* is een weeshuis gebouwd in Kisangani, de hoofdstad van de zwaarst getroffen provincie. Op het terrein zijn tien blokken voorzien die elk een huisvesting geven aan 60 wezen. Maar tijdens de talloze oorlogen in de jaren daarna, werd het terrein geplunderd en beroofd door militairen. Het weeshuis verloor zijn technische en financiële capaciteit en moest ternauwernood de wezen terug naar hun dorp sturen. Sinds 1980 worden de gebouwen ter beschikking gesteld van studenten van de universiteit, die deze kamers huren tegen zeer lage prijzen.⁷⁹ Op het terrein zijn ook vijf scholen en één kerk gehuisvest, die maandelijks huur betalen. Op die manier probeert het weeshuis terug enig kapitaal bijeen te krijgen, naast de zoektocht naar financiële steun in Europa, om na verloop van tijd de wezen terug onderdak te kunnen schenken.⁸⁰

(*L'Orphelinat National*, *commune Mangobo*, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

75 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het opsplitsen van de administratieve entiteit Belge I, p. 78.

76 Zie kaart 'Gemeenschappelijke voorzieningen vandaag: ANNO 2011' in het begin van dit thema, p. 271.

77 Het voormalig weeshuis is gelegen in de *commune* Mangobo. Voor een weergave op kaart zie 'Gemeenschapsvoorzieningen ANNO 2011' in Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p.271.

78 Voor meer informatie over het ONL zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Office National de Logement* als opvolger voor het huisvestingsbeleid, p. 76.

79 De studenten betalen 500 Congolese Frank per maand voor deze huisvesting. (Bron: gesprek met de *Directeur Général* Lotoyano-Bosengi, Kisangani, februari 2011.

80 Deze gegevens komen uit een gesprek met de *Directeur Général*, Lotoyano-Bosengi, van het *Orphelinat National* op 2 februari 2011.

6.2. *Le foyer social*

Le foyer social is vandaag een project dat veel succes kent. Slechts een beperkt aantal van deze *foyers sociaux* zijn gebouwd door het O.C.A. eind de jaren 1950. Het is een lokaal initiatief dat de arme bevolking in de wijk een kans geeft om zich op te werken in de maatschappij. Vandaag is vaak een school gekoppeld aan deze *foyer social*, om het concept rendabel te houden. Er wordt een beroep aangeleerd, kleren gemaakt, genaaid, gebreid ... hoofdzakelijk aan jonge vrouwen of moeders in de wijk. Op die manier kunnen ze, zonder over een diploma te beschikken, toch de kans krijgen een inkomen te genereren. Daarnaast leren deze mensen ook lezen en schrijven.

(*Foyer social et la garderie, commune Mangobo, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.*)

6.3. *Hospice des vieillards*: een vraag uit de koloniale periode

Het O.C.A. heeft deze gemeenschappelijke functie niet voorzien in zijn plannen uit de jaren 1950-1960. Toch is deze problematiek reeds in 1955 in een brief aan bod gekomen. In deze brief van P. Siquet, provinciaal directeur van het A.I.M.O.,⁸¹ gericht aan Lejeune de Schiervel op 5 december 1955, schrijft hij over de klachten die hij kreeg van bewoners. Tijdens een bezoek aan de nieuwe wijken ontmoet hij een aantal mensen, van de *cité Belge I*, die voorlopig tijdens de sanering gehuisvest zijn in de wijk Mangobo.

*'Une objection sérieuse a été soulevée, la seule d'ailleurs: que va-t-on faire pour les vieillards, généralement nos plus anciens habitants de Stan et particulièrement méritants qui, eux, n'ont pas de revenus suffisants pour louer ou acheter une maison de l'O.C.A.'*⁸²

Onmiddellijk voegt P. Siquet hieraan toe:

*'Ce problème n'est pas résolu, mais n'a pas une importance telle qu'il faille prévoir des sommes considérables pour le résoudre.'*⁸³

81 Le Service des AIMO: Affaires Indigènes et Mains d'Œuvre.

82 Citaat uit een brief van Siquet P. aan de *Administrateur-Gérant de l'O.C.A.*, *Note pour monsieur l'administrateur-gérant de l'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

83 Citaat uit een brief van Siquet P. aan de *Administrateur-Gérant de l'O.C.A.*, *Note pour monsieur l'administrateur-gérant de l'Office des Cités Africaines*, 5 december 1955. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 795, liasse 3651.

Siquet stelt voor om een huis voor de ouderen te bouwen met het *Budget Extraordinaire* van 1956 in de rand van de stad. Maar ook daarmee raken de gemoederen niet bedaad. De mensen vinden het belangrijk dat deze ouderen niet worden uitgesloten uit het stedelijk leven en vervreemden van familieleden en vrienden. Het leven dat ze gewend waren moet zoveel mogelijk worden behouden. De provinciaal directeur verzekert de mensen dat er zal worden nagedacht om eventueel met het *Fonds du Roi*⁸⁴ dit initiatief te realiseren. In het vervolg van deze interne briefwisselingen wordt deze problematiek echter niet meer aangehaald. Het lijkt erop dat P. Siquet hier de mensen valse hoop gaf.

Vandaag zijn beide *communes*, Mangobo en Tshopo, voorzien van een *hospice des vieillards*. In Mangobo is de situatie van de ouderen min of meer onder controle,⁸⁵ maar in Tshopo leven de ouderen die hier zijn gehuisvest in grote armoede. Het eten is schaars en elke vrijdag en zaterdag worden de oudjes in het centrum Makiso afgezet om een dag te bedelen.

(Hospice des vieillards, commune Tshopo quartier Marché, Kisangani, februari 2011. Bron: foto's veldwerk.)

84 Op 18 oktober 1955, verschijnt een Koninklijk Besluit, waarmee het *Fonds du Roi* officieel van start gaat. Dit initiatief, van koning Boudewijn, zou een financiële steun moeten zijn voor de plattelandsbevolking, maar ook voor de mensen in de steden. Enkel verdienstelijke Congolezen, die aan bepaalde voorwaarden (monogaam, ten minste één kind, ...) voldoen, kwamen voor deze gift in aanmerking. Maar uiteindelijk bleek de gift, die met veel poeha in het leven werd geroepen, geen kans te bieden aan de armste lagen van de bevolking. (Voor meer informatie: FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, universiteit Gent, 2010, p.48.)

85 *Hospice Saint-Jean* in Mangobo kent minder problemen omdat deze ondersteunt wordt door de nabijgelegen *Paroisse Christ-Roi*.

Naar toekomstige planning toe is het belangrijk de publieke ruimte als complex begrip vandaag in kaart te brengen door middel van grondige multidisciplinaire studies.⁸⁶

Het is geen oplossing om deze publieke structuur in een vast schema te gieten, maar eerder aangeraden een vrije, flexibele laag te voorzien. Aan de hand van punctuele ingrepen verspreid over de wijken, is het mogelijk een deel van de publieke ruimte te insinueren en eventueel een aanzet te geven tot ontwikkeling. Hierin zal het gedetailleerd onderzoek van de bestaande publieke ruimte een belangrijke rol spelen. Deze punctuele aanzet zorgt voor een grote graad van vrijheid naar ontwikkeling toe, maar zo kan de basisstructuur toch voor een deel worden aangestuurd.

In termen van publieke infrastructuur vormen de wijken Mangobo en Tshopo nog steeds een *cité satellite*. Mede door deze nieuwe ontwikkelingen na de Onafhankelijkheid, zijn binnen de grenzen van de wijken voldoende gemeenschappelijke voorzieningen aanwezig. Op dit niveau zijn de wijken niet afhankelijk van het centrum Makiso.

86 Met multidisciplinair wordt hier bedoeld: sociologen, stedenbouwkundigen, antropologen, ...

O.C.A. 1952-1960

ANNO 2011

(Bron (foto's links): *Logements et commerce*, *Marché*, *Eglise*, Stanleyville, (datum ongekend). In: de collectie van X. Lejeune de Schiervel, Dia IV Stanleyville 334,325 en 316. Bron (foto's rechts): foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

DEEL III

DE UITDAGING VAN VANDAAG: HET PDU

Het eerste deel van deze thesis geeft de ontstaansgeschiedenis van de O.C.A. wijken in Kisangani weer. Na deze historische weergave is in deel II dieper ingegaan op het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken vandaag. Hierin zijn de doelstellingen van het *Office des Cités Africaines* vergeleken met de autonome ontwikkelingen van de Congolezen, gedurende de laatste vijftig jaar. In dit onderzoek werden we geconfronteerd met een aantal interessante fenomenen. In grote delen van de wijk zijn transformaties en vormen van toe-eigening waar te nemen. Hierbij hebben we gezocht naar een antwoord op een aantal onderliggende vragen. Hoe manifesteren de doelstellingen van het O.C.A. zich in de fysieke ruimte van vandaag en welke lessen kunnen we trekken uit het verleden? Aan de hand van deze vragen zijn er voor de verschillende thema's (infrastructuur, groene en open ruimte, economische structuur, huisvesting en publieke ruimte) een aantal aandachtspunten geformuleerd, die we kunnen meenemen in de toekomstplannen voor de stad Kisangani.

Met als achtergrond de ontstaansgeschiedenis, die besproken werd in deel I en de aandachtspunten geformuleerd vanuit de onderzochte thema's in deel II, is het mogelijk om op een kritische manier te kijken naar het toekomstplan dat recent is opgemaakt. In 2008 wordt het *Plan de Développement Urbain* (PDU), een ontwikkelingsplan voor de stad Kisangani, geïntroduceerd. In dit derde deel van de thesis zal eerst het ontstaan en de ontwikkeling, evenals de algemene doelstelling en visie van het PDU besproken worden. Vervolgens wordt dit toekomstplan met een kritische blik bestudeerd. Dit gebeurt aan de hand van de aandachtspunten, die in het tweede deel van deze thesis geformuleerd zijn.

Hoe gaat men in het ontwikkelingsplan om met de aandachtspunten die in deel II naar voor gebracht werden? Hoe worden in het PDU deze voorafgaande thema's geïntegreerd? Hoe zijn de ontwerpprincipes van het O.C.A. (zoals besproken in deel II) verder gebruikt of niet genegeerd? En tot slot, welke lessen kunnen we trekken uit de plannen van het verleden?

1. De context van het *Plan de Développement Urbain (PDU)*

Sinds de Onafhankelijkheid is de stad Kisangani, net zoals de meeste grote steden in Congo, in een versneld tempo verder uitgegroeid. De bevolking is er gedurende de laatste vijftig jaar verzesvoudigd.¹ Vandaag is Kisangani reeds uitgebreid tot een oppervlakte van 1 913 km² met ongeveer 700 000 inwoners. De stad heeft zich verder ontwikkeld op een autonome manier, zonder enige vorm van verstedelijking die van bovenaf werd aangestuurd. Het lijkt erop dat na de Onafhankelijkheid enkel nog stedenbouwkundige ingrepen zijn gebeurd in het belang van de overheid.²

Met deze achtergrond wordt in 2007 beslist om in Kinshasa seminaries te organiseren om onderzoek te verrichten naar de ontwikkeling van een *Plan de Développement Urbain* voor elke grootstad.

*[...]il y avait même un séminaire à Kinshasa, c'était seulement des maires qui étaient partis, après ils y ont présenté le plan de la ville [de Kisangani], comment les routes vont partir, de l'aéroport de Bangboka vers le Bac, ...tout ça, [...]'*³ (*Bourgmestre de la commune Mangobo*, februari 2011)

De workshop is georganiseerd in samenwerking met de *Ministre d'Urbanisme et Habitat* en de ONU-HABITAT. Op het einde van dit seminarie wordt Kisangani uitgekozen als eerste stad waarvoor een *Plan de Développement Urbain* zal worden ontwikkeld. Vermoedelijk viel de keuze voor Kisangani, omdat de stad de laatste jaren vaak het strijdtoneel was voor politieke onlusten en omwille van economische redenen.

*'C'est dans l'angle politique, Kisangani a connu plusieurs rebellions. C'est pourquoi il faut faire des études dans cette ville qui a été maîtrisée. C'est une façon politique, qu'on a choisi Kisangani. C'est pour permettre peut être à la longue, avoir beaucoup des investisseurs de venir à Kisangani.'*⁴ (*Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme et l'Habitat*, februari 2011)

Op het seminarie volgen een aantal uitgebreide onderzoeken en deelstudies over Kisangani, uitgevoerd door geografen, economen, sociologen, architecten en stedenbouwkundigen. Een jaar later, in augustus 2008, worden de resultaten van dit uitgebreid onderzoek gepresenteerd in het hotel *Palm Beach* in Kisangani, waarbij het definitieve PDU voor de stad wordt geïntroduceerd.

Het project van het PDU werd ondersteund door een samenwerking tussen de VN en de Democratische Republiek Congo. In 2002 werd door de VN reeds een *Programme des Nations Unies pour le Développement*, of kortweg PNUD, doorgevoerd in Congo met de technische ondersteuning van het ONU-HABITAT.⁵ In het jaarverslag van de ONU-HABITAT⁶ van 2008 was het formuleren van een PDU voor Kisangani één van de vooropgestelde programmapunten. Maar ook bevoegde lokale overheidsinstanties, zoals het *Ministère National de l'Urbanisme et Habitat*, het *Gouvernorat de la Province Orientale* en de stad Kisangani, zijn betrokken als partij binnen de ontwikkeling van het PDU.⁷

1 Voor meer informatie over de bevolkingsevolutie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken, p. 87.

2 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu (1976), p.80.

3 Citaat uit: Interview Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune Mangobo*, Kisangani, februari 2011.

4 Citaat uit: Interview Pascal Blaisse, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme et l'Habitat*, Kisangani, februari 2011.

5 MPURU, R., *Plan de développement urbain (PDU) de Kisangani*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, 2008.

6 *ONU-Habitat, le programme des Nations Unies pour les établissements humains, aide les citoyens pauvres en transformant les villes pour en faire des lieux plus sûrs, plus sains et plus verts offrant davantage d'opportunités et où chacun peut vivre dans la dignité.* (Bron: www.unhabitat.org.)

7 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.4-6.

1.1. Het *Plan de Développement Urbain*

Het diepgaand onderzoek, dat aan het opstellen van het PDU voorafgaat, resulteert in een stedelijke atlas met 18 kaarten die doet denken aan de atlas van Jean Gilson, voorgesteld in het boek *L'urbanisme au Congo belge* uit 1949.⁸

Stedelijke atlas PDU (2008)	Stedelijke atlas Jean Gilson (1949)
Carte 01_Kisangani dans l'armature congolaise	(Position sur le plan territorial et continental) (Verwerkt in tekst: Chapitre 1 - Le milieu physique)
Carte 02_Carte Topographique	Espaces verts
Carte 03_Subdivision administrative et densité de la population	(Verwerkt in tekst: Chapitre 2 - La population)
Carte 04_ Etapes de la croissance spatiale de Kisangani	Evolution historique
Carte 05_Organisation urbaine	Commerces, Industries, Bâtiments publics
	Equipement public
Carte 06_Equipements et infrastructures	Communications (route d'accès, chemin de fer, ...)
Carte 07-12_Plan de la commune ... (x6)	/
Carte 13_Kisangani et son hinterland	(Circonscriptions urbaines dans la Province Orientale)
Carte 14_Contrainte et potentialité	Situation existante
	Survey Général (synthesekaart)
Carte 15_Développement Urbain de Kisangani	Plan Directeur
Carte 16_Plan Particulier d'Aménagement (PPA) Commune de Kabondo	/
Carte 17_Plan Particulier d'Aménagement (PPA) commune de Mangobo	/
Carte 18_Plan de localisation des projets	/
/	Concessions

(Vergelijking stedelijke atlas PDU en de stedelijke atlas van Jean Gilson. Eigen verwerking van de bronnen: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en PNUD, UN-HABITAT, *Atlas de Kisangani: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani* «PDU Kisangani», Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008.)

Uit de overzichtstabel, waarin de twee atlassen vergeleken worden, kunnen we afleiden dat het PDU niet veel meer dan een geactualiseerde versie van de atlas van Jean Gilson is.⁹ Het PDU voegt aan deze atlas enkel de schaal van de *commune* toe. Er moet echter worden opgemerkt, zoals blijkt uit de volgende analysekaarten, dat deze extra schaal slechts weinig relevante informatie weergeeft.¹⁰

8 Voor meer informatie over het masterplan van Jean Gilson zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p.28 en de bron: GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949.

9 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p. 28.

10 De bestaande situatie wordt in de atlas weergegeven voor de zes *communes* van de stad. Hier worden, in het kader van deze thesis, slechts twee kaarten afgebeeld: de *commune* Tshopo en Mangobo.

REPUBLIQUE DEMOCRATIQUE DU CONGO

Programme des nations unies pour les développement
"PNUD"

Programme des nations unies pour les Etablissements humains
"ONU - HABITAT"

PLAN DE DEVELOPPEMENT URBAIN DE LA
VILLE DE KISANGANI
"PDU - KISANGANI"

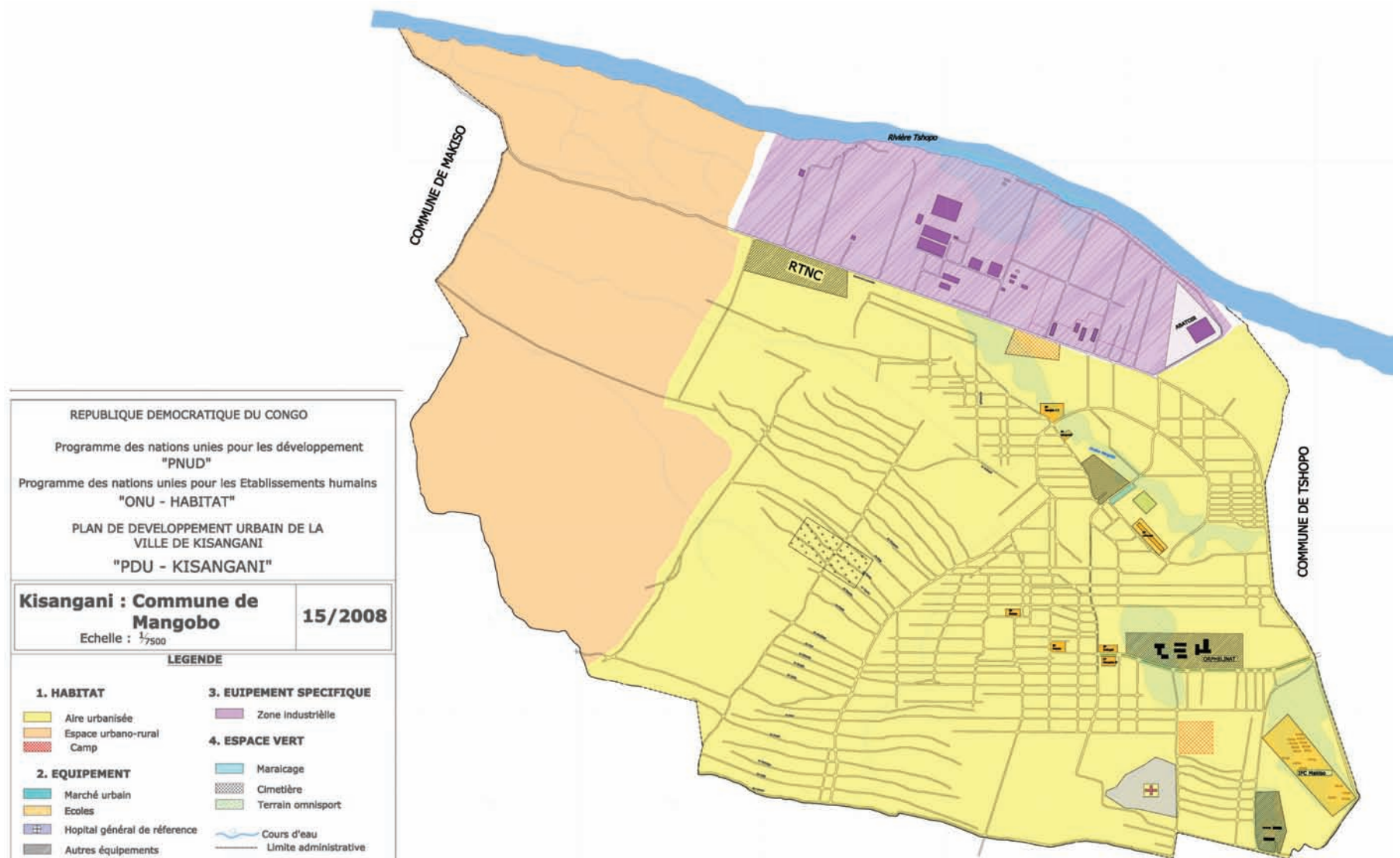
Kisangani : Commune de Tshopo 16/2008
Echelle : 1/2500

LEGENDE

1. HABITAT	4. ESPACE VERT
 Aire urbanisée	 Maraichage
2. EQUIPEMENT	 Terrain omnisport
 Marché urbain	 Cours d'eau
 Ecoles	 Limite administrative
 Eglise	
3. EQUIPEMENT SPECIFIQUE	
 Zone industrielle	

(Plan de la commune de Tshopo, 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.39.)

(Plan de la commune de Mangobo, 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.41.)

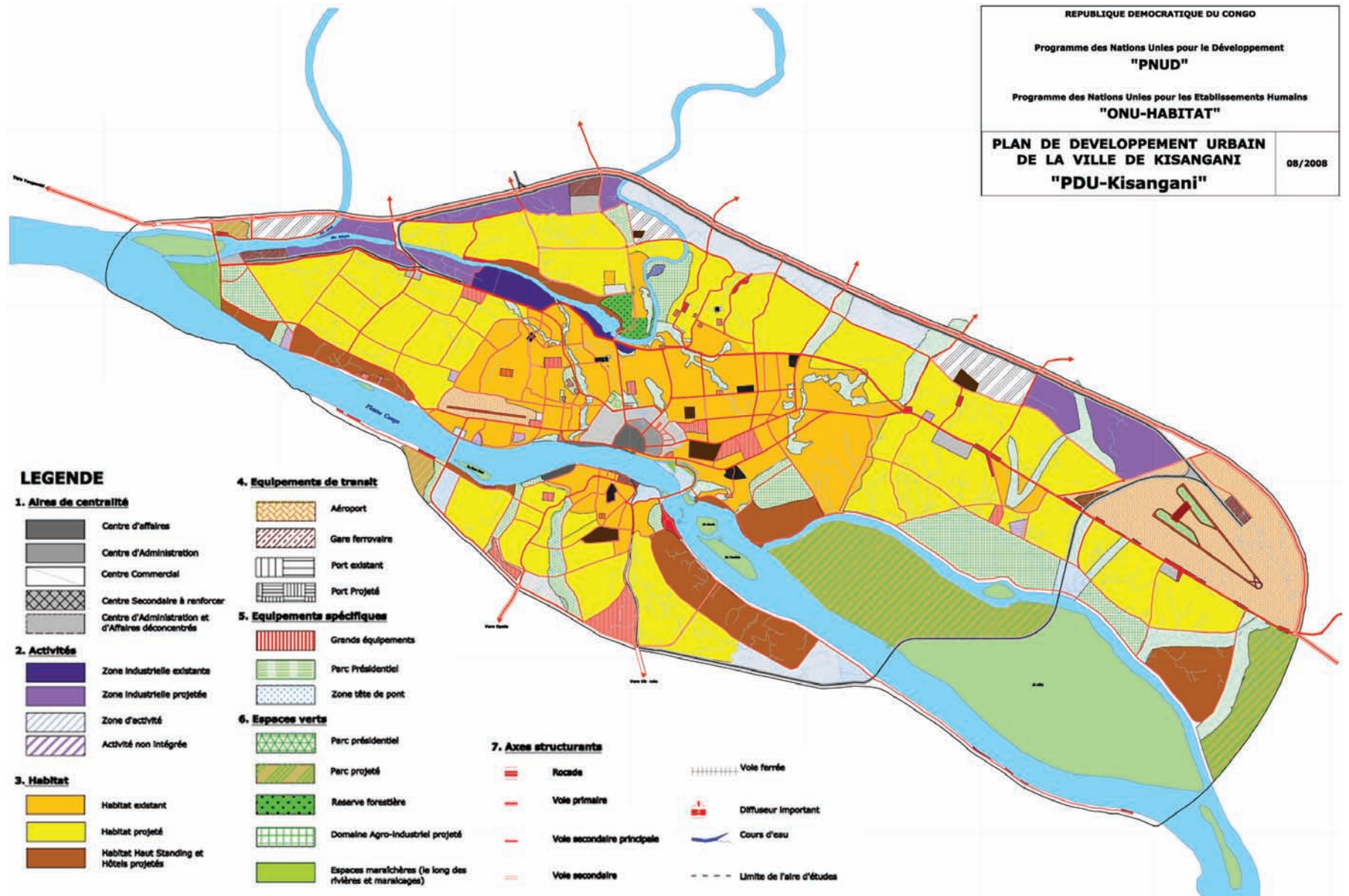
Het onderzoek legt verschillende bedreigingen en potenties van de stad bloot. Bij de opmaak van het PDU worden de resultaten van dit onderzoek uiteindelijk vertaald in een aantal hoofddoelstellingen.

Het PDU vormt een masterplan met een visie tot 2030, waarin hoofdzakelijk de uitbreiding van de stad wordt vastgelegd. Hiermee wordt de capaciteit van de stad verdubbeld van ongeveer 700 000 naar 1 500 000 inwoners. De groei wordt afgebakend tot een zone van drie kilometer rondom de stad, waarbij de Congostroom en de rivier Tshopo worden beschouwd als structurerende elementen. Met deze drie kilometer breekt de stad officieel uit de sterke grenzen van het schiereiland. De uitbreiding verspreidt zich lineair, parallel met de Congostroom, van oost naar west. De stad met zijn huidige zes *communes* wordt uitgebreid tot twaalf *communes*.

Tableau 59 : Bilan des surfaces du PDU

N°	Equipements	Surface (en ha)	%
I. Aires urbanisées			
1	Habitats existants	3 497,62	34,30
2	Zones industrielles existantes	191,71	1,88
3	Zone portuaire	1 673,24	16,41
4	Gares ferroviaires	145,67	1,43
5	Anciens camps militaires	89,25	0,88
6	Grands équipements	129,51	1,27
7	Stade	11,93	0,12
8	Marché	2,90	0,03
9	Zone marécageuse	349,65	3,43
10	(Fleuve + Rivières Tshopo et Lindi)	4 005,23	39,28
11	Cimetières	80,86	0,79
12	Espace vert	20,06	0,20
Sous-total 1		10 197,61	100,00
II. Aires projetées (PDU)			
1	Habitats projetés	1 599,08	11,18
2	Habitats hauts standing	1 497,75	10,48
3	Zones industrielles projetées	1 032,37	7,22
4	Villages	81,62	0,57
5	Etangs	10,99	0,08
6	Camps militaires projetés	501,62	3,51
7	Zone marécageuse	794,81	5,56
8	Grands équipements projetés	202,68	1,42
9	Autres activités	734,50	5,14
10	Domaine Agro-industriel	1 119,90	7,83
11	Parc présidentiel	111,56	0,78
12	Espace vert projeté	337,24	2,36
13	Zone tête de pont	257,78	1,80
14	Activités non intégrées	420,69	2,94
15	Parcs	1 876,90	13,13
16	Zone aéroportuaire	1 673,24	11,70
17	Aires de centralités	433,86	3,03
18	Emprise de la voirie	1 611,55	11,27
Sous-total 2		14 298,14	100,00
Total général (St1 + St2)		24 495,75	

(Bilan des surfaces du PDU, 2008. Bron: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.)

(Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66.)

Het PDU alsook het hiernavolgend PPA zijn ontworpen door een multidisciplinair nationaal team:¹¹

- Professeur Corneille Kanene, *Chargé de Programme ONU-HABITAT en RDC*
- Professeur René MPURU Mazembe, *Géographe-Aménageur, Chef de mission*
- Jacques Dithoy-Tala TENDA, *Ingénieur Géomètre-Cartographe senior*
- Carine ONIEMBA, *Architecte*
- Alex YOKA, *Economiste urbain*
- Mathurin LUBUMA, *Ingénieur Géomètre-Topographe junior*
- Mireille Frimel DIMBUMBA, *Infographiste.*

In het plan komen een vijftal basisdoelstellingen naar voor. Rekening houdend met de huidige stedelijke structuur, wordt als eerste doelstelling een matrix vooropgesteld voor de uitbreiding van de stad. Vervolgens moeten voorzieningen worden toegevoegd die de economische structuur van de stad zullen versterken. Als derde doelstelling geeft men aandacht aan het potentieel van de landbouw, om een betere integratie te voorzien binnen het stedelijk gebied. Daarnaast wordt een betere integratie voorzien van de omliggende dorpen en hun voorzieningen. Als laatste doelstelling wil men de *commune* Lubunga¹² verbinden met de rest van de stad door het aanleggen van een spoorwegverbinding en twee bruggen over de Congostroom.¹³

1.2. Het *Plan Particulier d'Aménagement*

Tableau 61 : Bilan des surfaces du secteur de MANGOBO

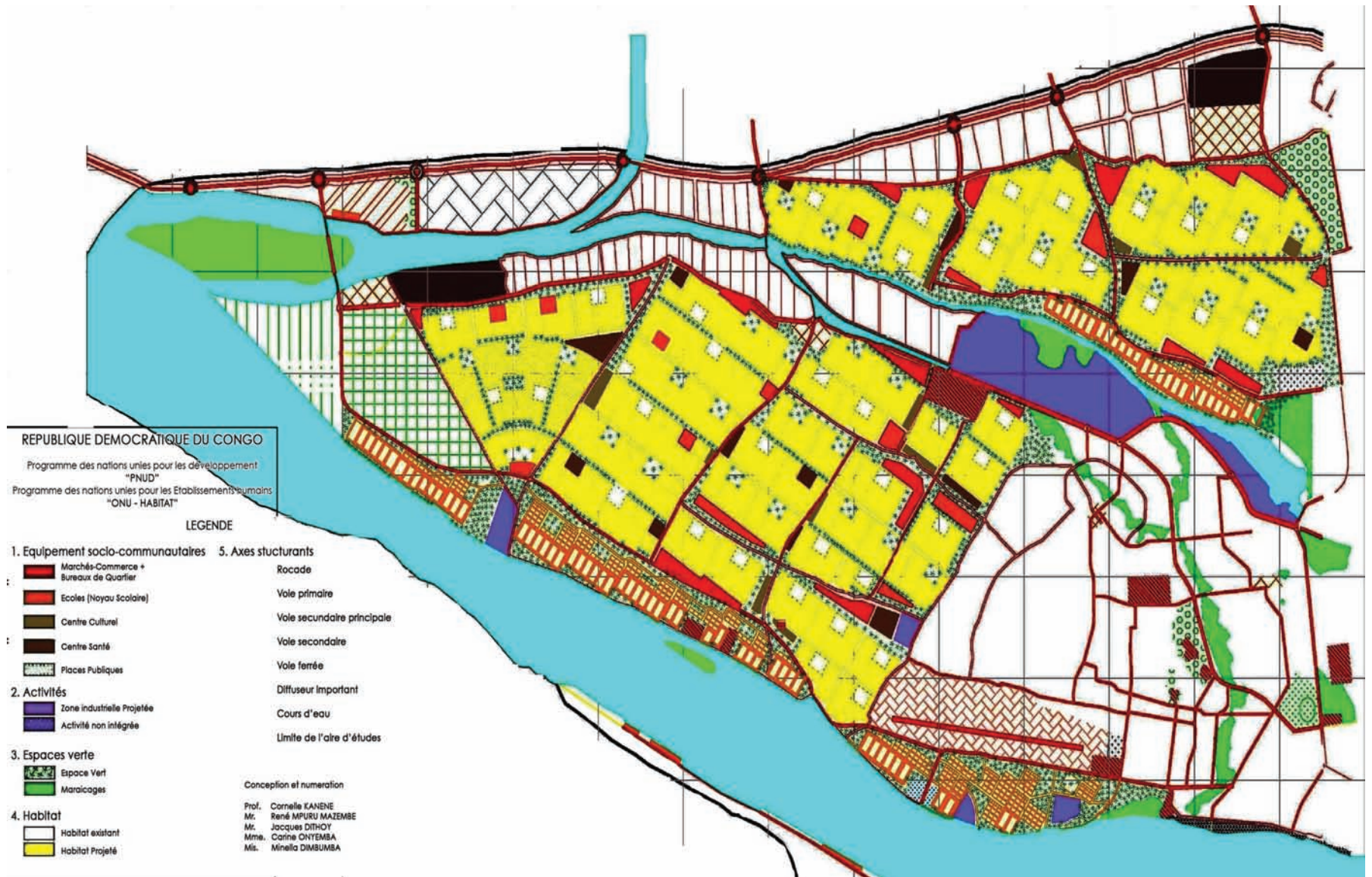
	Fonction	Nombre des Parcelles	Superficie (ha)	%
1.	Habitation	21230	1606	53
2.	Equipements collectifs		520	18
	Ecoles et Terrains sport		62	
	Centre de Santé		43	
	Marchés, Commerces et Bureau		78	
	Centre culturel		28	
	Espaces verts et Parcs		309	
3.	Voiries + Places	Linéaire	898	29
	Primaire in site		649	
	Secondaire		134	
	Places publiques		115	
	Total Site		3024	100

(Bilan des surfaces du secteur de Mangobo: PPA Mangobo, 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.71.)

11 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.4.

12 De *commune* Lubunga, de voormalige *cité* Belge II van het C.E.C., is vandaag nog steeds gescheiden van de stad Kisangani door de Congostroom. In vroegere plannen (*Plan linéaire van Maurice Heymans* (1948), *Plan Directeur van Jean Gilson* (1949), *Schema Directeur* (1976)) werd deze verbinding al vaker voorgesteld, maar tot nu toe is daar nog steeds niets van gerealiseerd.

13 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.65.

(Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

Vanuit de algemene visie van het PDU op stedelijk niveau, wordt per *commune* een ontwikkelingsplan vooropgesteld. Dit *Plan Particulier d'Aménagement* of kortweg PPA, geeft een meer gedetailleerde uitwerking van het PDU op niveau van de *commune*. Vandaag zijn enkel de PPA's van de twee meest dynamische *communes* van de stad, Mangobo en Kabondo, uitgewerkt in een plan.¹⁴ Om de inhoud van een PPA verder toe te lichten, wordt in het kader van deze thesis gekozen om dieper in te gaan op het PPA van Mangobo.

Ten westen van de huidige *commune* Mangobo (wit) wordt in het PPA Mangobo een uitbreiding voorzien (geel) met een totale oppervlakte van 3 024 hectare. Door deze grootschalige uitbreiding wordt in het westen het volledige schiereiland ingenomen. In het noorden strekt het gebied zich uit tot aan de geplande *Transafricaine*.

In de voorgaande tabel kunnen we zien welk gewicht wordt toegekend aan de functionele invulling. Net iets meer dan de helft, 53 procent, wordt voorzien voor huisvesting. Aan de gemeenschappelijke voorzieningen wordt 18 procent van de oppervlakte uitbesteed. Voor het wegennetwerk en de publieke ruimte wordt 29 procent ingecalculeerd. Door middel van een rasterpatroon probeert men tegemoet te komen aan deze vooropgestelde oppervlaktes.

*'La forme du découpage parcellaire en échiquier est prédominante pour raison de rationalité.'*¹⁵

Op de kaart van het PPA Mangobo kunnen we duidelijk dit rastersysteem waarnemen, dat ook is toegepast bij het PPA Kabondo.¹⁶ We kunnen hier opmerken dat in deze plannen wordt teruggegrepen naar het oude systeem van het *Centre extra-coutumier*. De opdeling van de wijk gebeurde daar in een strak dambordpatroon om ondermeer de controle over de bevolking te behouden.¹⁷ Het ontstaan van een module door het gebruik van dit raster, doet ons bovendien terugdenken aan het *Plan Linéair* uit 1948 van Maurice Heymans.¹⁸ Deze opdeling in *unités* die samen de lijnstad vormen, zorgt er ook voor dat de stad tot in het oneindige kan worden uitgebreid, mits een doordachte organisatie.

1.3. Het *Plan-Programme*

Het *Plan-Programme* (PP) is een samenvatting van een aantal actiepunten die op korte termijn moeten worden gerealiseerd, enerzijds ter verbetering van het oude stadsweefsel en anderzijds om nieuwe zones te ontwikkelen om de groeiende stadsbevolking op te vangen.¹⁹ De actiepunten zijn vastgelegd aan de hand van interviews en enquêtes met de plaatselijke bevolking. Daarna is een lijst is opgemaakt van de meest prioritaire projecten voor de verbetering van de leefomstandigheden. Hiervoor werden een 25-tal gezinnen ondervraagd uit elke laag van de bevolking; de interviews bereikten zowel gezinnen uit de welgestelde buurten als gezinnen uit de ongeplande uitbreidingen van de stad.²⁰

14 Mangobo en Kabondo zijn de *communes* met het meest aantal inwoners van de stad, indien men de *commune* Lubunga, aan de overkant van de Congostroom, niet meetelt. Maar het zijn ook de *communes* die zich vandaag het verst uitstrekken naar het westen en het oosten van de stad. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 94 en de kaart op p. 89.

15 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

16 Het PPA Kabondo is te vinden in het *Rapport d'étude* van het PDU: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.70. Dit rapport is terug te vinden op de cd, toegevoegd als bijlage aan de thesis.

17 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Centre extra-coutumier* als vorm van controle, p. 18.

18 Voor meer informatie rond het *Plan Linéair* van Maurice Heymans zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p.26.

19 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.79.

20 ONIEMBA, C., *Analyse des conditions de l'habitat suivant les indicateurs urbains: PDU Kisangani*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, 2008.

2. *Le Plan de Développement Urbain: on a ça?*

Het PDU wordt gezien als een middel tot een betere uitvoering van stedenbouwkundige ontwikkelingen en wordt niet gezien als een doel op zich. Het is een document met een visie op lange termijn, dat door het *Plan-Programme* tegelijk ook bedoeld is voor dringende acties op korte termijn.²¹

Tijdens het veldwerk in februari 2011 werd tijdens de verschillende ontmoetingen met de plaatselijke autoriteiten geïnformeerd naar de actuele kennis over het PDU. Is het PDU, opgemaakt in 2008, vandaag nog steeds gekend onder de bevolking en de lokale autoriteiten? Nemen de verschillende stedenbouwkundige diensten de beslissingen vandaag in het kader van dit PDU? Worden de principes van het PDU ondertussen toegepast in de plannen en bij de uitvoering op het terrein?

Tot onze grote verbazing blijken een aantal belangrijke actoren in dit stedenbouwkundig verhaal niet eens op de hoogte te zijn van het *Plan de Développement Urbain* of het *Plan Particulier d'Aménagement* in Mangobo, plannen die nochtans reeds in 2008 zijn geïntroduceerd.

*'Non, qu'est-ce qu'on a? On a ça? Je n'ai pas encore vu ça.'*²² (*le Conservateur des Titres Immobiliers* over het PDU, februari 2011)

*'Non, ça n'existe pas. La partie qui a été d'abord lotie, ne cause pas les problèmes. Mais les parties où les gens avaient commencé à ajouter, là, il n'y a pas de plans. Il y a un plan pour l'avenir ici à Mangobo, il y a un lotissement Segama. On a créé en 2010. Ça se trouve au niveau de Chef de Division Provinciale.'*²³ (*Chef de Service de l'Urbanisme et l'Habitat* Mangobo over het PPA van Mangobo, februari 2011)

Indien wordt gevraagd naar de doelstellingen van het PDU, worden vanuit de lokale autoriteiten een aantal zaken benadrukt.

*'Il faut que nous construisions des écoles, des routes.... Nous avons besoin vraiment d'un développement. Nous avons besoin des routes asphaltées.'*²⁴ (*Bourgmestre de la commune Tshopo*, februari 2011)

*'Les objectifs poursuivis dans ce plan. Parce que quand les blancs étaient venus ici, on avait cadastrer la ville de Kisangani à 25 km carrés. Bon, on veut atteindre ces objectifs-là, pour agrandir la ville de Kisangani et puis créer encore d'autres communes. Dans ce pla- là, nous avons pour le moment six communes, mais on projette pour avoir à la longue douze communes, la ville de Kisangani.[...]'*²⁵ (*Chef de Service de l'Urbanisme et l'Habitat* Mangobo, februari 2011)

*'[...] créer d'autres lotissements, par exemple, créer de nouvelles cités [...]'*²⁶ (*Chef de Service de l'Urbanisme et l'Habitat* Tshopo, februari 2011)

Vanuit deze interviews komen steeds dezelfde doelstellingen terug. Het uitbreiden van de stad, het creëren van nieuwe percelen en het asfalteren van de wegen. De kennis, van de werkelijke doelstellingen van het PDU, is bij de bevoegde diensten niet aanwezig of blijft slechts oppervlakkig.

21 PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.86.

22 Citaat uit: Interview Mabumi –M'Peti Bebel, *Conservateur des Titres Immobiliers* de Kisangani, Kisangani, februari 2011.

23 Citaat uit: Interview Victor Bonama-Itshons, *Chef de service de l'Urbanisme et l'Habitat* Mangobo, februari 2011.

24 Citaat uit: Interview Mosunga Kyana Godelive, *bourgmestre de la commune Tshopo*, februari 2011.

25 Citaat uit: Interview Victor Bonama-Itshons, *Chef de Service de l'Urbanisme et l'Habitat* Mangobo, februari 2011.

26 Citaat uit: Interview Lowatylakose, *Chef de Service de l'Urbanisme et l'Habitat* Tshopo, februari 2011.

Op 29 december 2009 werd een besluit getekend door de gouverneur van de provincie, Médard Autsai Asenga, die de plannen van *un nouveau lotissement au quartier Segama* in Mangobo heeft goedgekeurd. De plannen zijn opgemaakt door het *bureau l'Urbanisme et l'Habitat*, onder leiding van de *chef de Division Provinciale*, Pascal Blaise. Het nieuwe *quartier* situeert zich in het westen van de *commune* Mangobo en telt meer dan 1 800 nieuwe percelen. De percelen zijn duidelijk afgebakend door de *service des Titres Fonciers, du Cadastre*, in samenwerking met het *Service de l'Urbanisme et Habitat* vooraleer ze te koop worden aangeboden.²⁷ Er is een primair en een secundair wegennetwerk ontworpen en een netwerk van goten voorzien. Verder zijn percelen afgebakend voor religieuze voorzieningen, hospitalen, markten, terreinen voor sport, groene ruimtes, gebouwen voor de lokale administratie en scholen.²⁸

*«C'est le tout premier lotissement qui va respecter les normes. Seul le gouverneur est compétent pour lotir un terrain», affirme Jean Marie Djuna, conservateur des titres immobiliers de Kisangani/nord.*²⁹

Is het plan *Cité Segama* een vertaling van het *Plan de Développement Urbain*, het ontwikkelingsplan dat één jaar voor dit plan werd geïntroduceerd? Wanneer we na het interview Pascal Blaise “de ontwerper van het plan” confronteren met het PPA Mangobo, blijkt hij het document niet te kennen. Over het PDU is hij echter wel op de hoogte.

Of het plan *Cité Segama* effectief een vertaling is van het PDU en het PPA Mangobo blijft voorlopig een raadsel. Een aantal van de ontwerpprincipes kunnen we terugvinden in de doelstellingen van het PPA en andere niet. Enerzijds is het *quartier* net zoals het PPA voorschrijft, voorzien van een *cabine poste de transformation* voor een mogelijke aansluiting op het elektriciteitsnet SNEL en een wateraansluiting Regideso in de nabije toekomst. Daarnaast kunnen we opmerken dat op het niveau van het *quartier* de gemeenschapsvoorzieningen, zoals een school, de administratie, een voetbalveld, ... zich verspreid bevinden over het plan. Anderzijds zijn echter een aantal zaken op te merken die het PDU en het PPA net tegenspreken. Er is ondermeer geen *place publique*, een *espace vert de repos* of een park voorzien in het *quartier*. De percelen nemen ook geen uitgesproken langgerekte vormen aan, om de aanleg van de infrastructuur te beperken. Verder variëren de grootte van de percelen tussen 900 -1200 m², wat in het PDU eerder onder de klasse *haut standing* thuishoort. De gemiddelde percelen van het PDU bedragen namelijk 400 m² - 600 m².

Vandaag is nog niets van het plan *Cité Segama* gerealiseerd. Bovendien kunnen we vanuit de interviews en gesprekken tijdens het veldwerk vaststellen dat een gedeelte van de gereserveerde zones reeds is ingenomen door *maisons anarchiques*. Het plan dreigt, net zoals tal van andere plannen, op de stapel in de kast te belanden. Van uitvoering is in de nabije toekomst alvast nog geen sprake.

27 LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant Mongongo N°16, 6 april 2010, p.3.

28 *Plan de lotissement 'Cité Segama', réalisé et présenté par* Blaise Pascal Mongindo Etimosundja, oktober 2009. Bron: Foto's veldwerk en interview Blaise Pascal, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme et l'Habitat*, Kisangani, februari 2011.

29 Citaat uit: LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant Mongongo N°16, 6 april 2010, p.3.

4. Een kritische blik op het *Plan de Développement Urbain*

Ook al blijkt uit de interviews dat slechts weinig bevoegde diensten op de hoogte zijn van het *Plan de Développement Urbain*, toch is het interessant even te toetsen in hoeverre dit plan een realistische voorstelling biedt voor de toekomst.

In het volgend onderdeel wordt een kritische blik geworpen op het PDU aan de hand van dezelfde onderzoeksthema's, voorgesteld in het deel II van deze thesis: infrastructuur, groen en open ruimte, economische ruimte, huisvesting en publieke ruimte. Per thema wordt eenzelfde opbouw gehanteerd. Eerst en vooral worden de thema's toegelicht vanuit de verschillende documenten van het PDU en de bijbehorende ontwerpprincipes naar voor geschoven. Vervolgens worden deze principes waar mogelijk vergeleken met de plannen uit het verleden: het *Plan Linéaire* van Maurice Heymans (1948),³⁰ het *Plan Directeur* van Jean Gilson (1949),³¹ het *Schéma Directeur*³² uit 1976 en als laatste de doelstellingen van het O.C.A. uit de jaren 1950. Tenslotte wordt gekeken hoe in het PDU al dan niet is beantwoord aan de problematiek en aandachtspunten van vandaag, die in het deel II per thema werden toegelicht. Hierbij worden een aantal lessen getrokken uit de voorgaande planning. Indien het verrichte onderzoek in deel II dit toelaat, worden tot slot een aantal suggesties en insteken gegeven voor de toekomstige plannen.

Bij de kritische reflectie wordt gebruik gemaakt van twee kaarten: het PDU en het PPA voor de *commune* Mangobo. Het PPA voor de *commune* Kabondo wordt hier niet aangehaald omdat dit niet kadert binnen het onderwerp van de thesis. Een PPA voor de *commune* Tshopo is nog niet gerealiseerd.

Het is belangrijk op voorhand te vermelden dat het PDU van Kisangani tot op vandaag (2011) nog maar zeer weinig uitvoering kent in de praktijk. Slechts enkele kleine actiepunten, zoals het plaatsen van *bornes-fontaines*, het renoveren van wegen, ... onder leiding van en gefinancierd door internationale hulporganisaties zijn lopende.

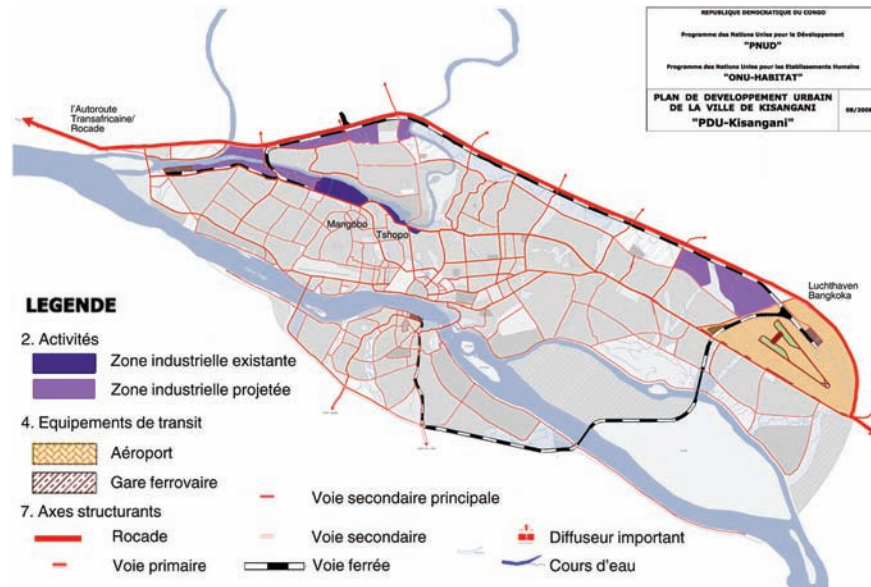
30 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p. 26.

31 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p. 28.

32 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu, p. 80.

Toelichting van het PDU

PDU 2008

PPA Mangobo 2008

(Eigen verwerking van de bronnen: *Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66. en *Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

Als grootste infrastructurele ingreep binnen het PDU, wordt ten noorden van de stad een randweg aangelegd die kadert in het internationaal programma van *l'Autoroute Transafricaine*.³³ Deze *Transafricaine*, maar ook de spoorweg, zorgen op het niveau van de stad Kisangani voor een verbinding van de westelijk gelegen industriezone met de internationale luchthaven Bangkoka in het oosten. Daarenboven wil men op lange termijn een spoorweg aanleggen die Kisangani zou verbinden met Lubumbashi.

Het wegennetwerk is ingedeeld in een hiërarchisch systeem. Terwijl de rol van de *Transafricaine* zich situeert op nationaal en internationaal niveau, zorgen secundaire wegen voor een vlotte doorstroming doorheen de stad. Tertiaire wegen geven toegang tot de percelen. De kruispunten zijn bewust ontworpen onder de vorm van een scherpe hoek om het verkeer te vertragen.

*'[...] la voie primaire rocade, les voies secondaires structurantes est-ouest dites transversales et les voies secondaires nord-sud de rabattement vers la petite ceinture du centre d'affaires. L'anneau du centre-ville facilite sa pénétration par des voies radiales.'*³⁴

Het profiel van het hiërarchisch wegennetwerk wordt aangepast aan zijn categorie:

*'Les mailles sont délimitées par les voies structurantes primaires et secondaires d'emprises variables, 20 à 50 mètres. La voie urbaine rocade et rapide est d'une emprise de 100m.'*³⁵

*'Les caractéristiques diffèrent et en particulier les emprises : voies secondaires (20 m), voies tertiaires de desserte (12 à 15 m).'*³⁶

In het PPA van Mangobo wordt tweemaal expliciet aandacht besteed aan de aanleg van parkeerplaatsen:

'Les équipements de premier niveau se retrouvent au centre de l'unité de voisinage, laquelle par sa vocation d'aire de centralité est polyfonctionnelle : [...], terrain de sport et parking.'

*'Le plan particulier ressort aussi des espaces inter-parcellaires qui joueront la fonction des placettes communautaires, parking et espaces verts de repos.'*³⁷

In de nieuwe stadsuitbreidingen worden de secundaire wegen vanuit de bestaande wegenstructuur van de wijk Mangobo doorgetrokken. Het wegennetwerk wordt in deze nieuwe uitbreidingen georganiseerd langs een strak dambordpatroon. Dit raster deelt de stad op in grote stedelijke modules die met elkaar worden verbonden door een secundair wegennetwerk.

33 Met de aanleg van de *l'Autoroute Transafricaine* (RTA), een programma gelanceerd in 1970, wil men de economische verbinding tussen de verschillende landen uitbreiden en de samenwerking verbeteren. *'L'Autoroute Transafricaine Lagos-Mombasa fournit une liaison routière entre Mombasa, le port de l'Afrique de l'est et les ports nigériens et camerounais en Afrique de l'ouest et du centre. Ainsi, elle donne l'accès à la plupart des pays enclavés de l'Afrique centrale.'* Kisangani vormt een belangrijke schakel in de aanleg van deze *Transafricaine*, voor het deeltraject doorheen Congo. Vandaag betreft dat gedeelte een aarden weg, in zeer slechte staat, die meermaals wordt onderbroken door een overzet over twee rivieren. Citaat uit: *La route Transafricaine Mombasa-Lagos*, Programme d'Action Régional pour le Développement Economique et Intégration Régionale, Conférence Internationale sur la Région des Grands Lacs, Projet NO.3.3.2, bron: www.cirgl.org, oktober 2005, p.5.

34 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.65.

35 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.

36 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

37 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

*'Le module urbain est d'au moins 20 hectares afin d'obtenir des coûts d'aménagement relativement acceptables à la parcelle et au m² pour des niveaux de services confortables à très confortables.'*³⁸

In het PPA wordt het minimaliseren van de kosten voor de infrastructuur gerealiseerd door spaarzaam om te gaan met de oppervlakte van de wegen. Daarnaast wordt de breedte van het perceel, parallel aan de straat, herleid tot een minimum om de kosten van het elektriciteit- en waternetwerk te beperken. Deze doelstelling leidt tot langgerekte, smalle percelen.

*'Il n'y a pas de parcelles carrées, mais des parcelles allongées avec le petit coté donnant sur la voie d'accès.'*³⁹

Naast de wegeninfrastructuur schenkt het PDU in het plan ook bijzondere aandacht aan de nutsinfrastructuur. Het is onrealistisch om deze nieuwe grootschalige uitbreidingen in de nabije toekomst al onmiddellijk uit te rusten met een aparte elektriciteits- en watervoorziening.⁴⁰ Ook het plaatsen van publieke *bornes-fontaines* blijkt volgens het PDU niet het ideale systeem. Zo toont onderzoek aan dat het gebrek aan onderhoud en controle van de publieke waterinstallaties⁴¹ en de wanbetaling door gebruikers grote nadelen vormen. Bij deze problematiek wijst het PDU op de voordelen van een private *borne-fontaine*. Hier en daar zijn in de oude wijken percelen voorzien van een waterkraan. De eigenaar van het perceel verkoopt het water door aan de omliggende percelen.

*'Nous constatons que le système présente un avantage et ne pose pas le problème d'entretien ou de surveillance.'*⁴²

Bij de planning van het elektriciteitsnetwerk wordt prioriteit gegeven aan de uitrusting van een gemeenschappelijke voorziening, zoals bijvoorbeeld de verlichting van het primaire en secundaire wegennetwerk. Het PDU voorziet, net zoals bij de watervoorziening, geen netwerk dat de volledige stad zou voorzien van elektriciteit. De nieuwe uitbreidingen worden echter wel uitgerust in elk *quartier* met een *cabine poste de transformation* voor een toekomstige aansluiting.⁴³

In het PDU wordt gezocht naar manieren om de onhygiënische toestanden in de wijken te voorkomen. Zo stelt men een afvoersysteem van regenwater voor, dat zal worden aangelegd tussen de verschillende woonblokken, om waterstagnatie in de *quartiers* te vermijden.⁴⁴ Het terrein heeft een lichte natuurlijke helling die mede zal zorgen voor een trage afwatering richting rivieren. Daarnaast zouden ook verzamelplaatsen voor vuilnis worden voorzien, egaal verspreid over de *quartiers*, om de loopafstand voor de bewoners aanvaardbaar te houden. Op die manier wordt het sluikestorten, begraven of verbranden van afval vermeden, wat vandaag veel problemen veroorzaakt in de oude wijken.

38 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

39 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

40 Vermoedelijk wordt dit onrealistisch karakter gekoppeld aan het feit dat hiervoor eerst de waterkrachtcentrale moet worden versterkt en uitgebreid. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. De Congostroom als belangrijkste, maar 'onderbenutte' bron van energie, p.139.

41 Vermoedelijk door tijdsgebrek en tekort aan personeel. Bron: gesprekken tijdens het veldwerk, Kisangani, februari 2011.

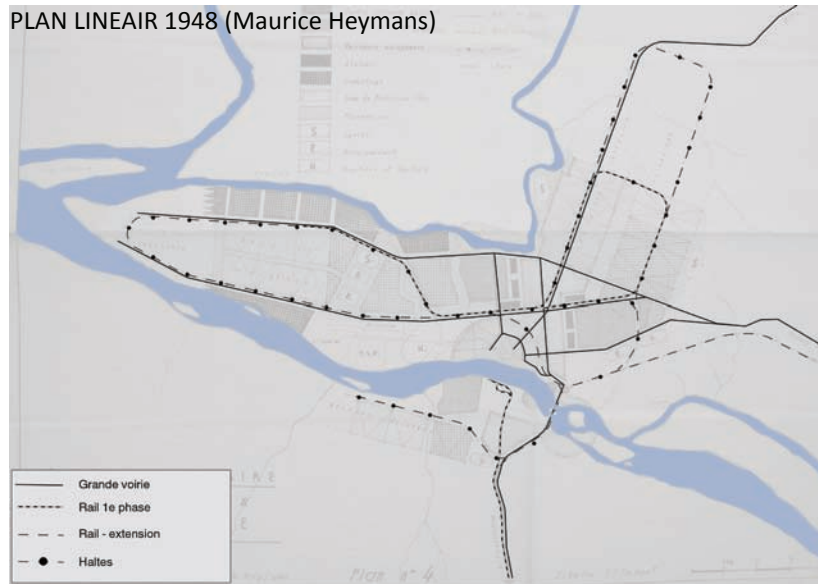
42 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.69.

43 Vrij naar: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.69.

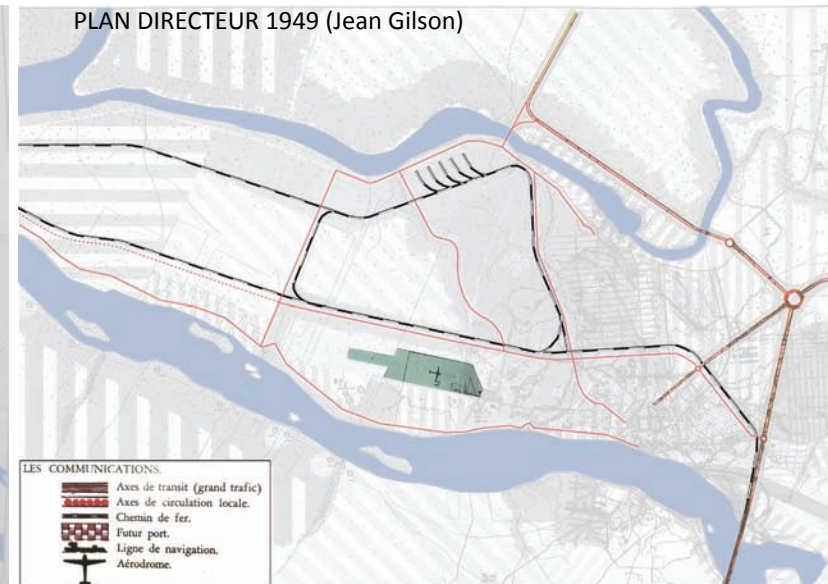
44 Het plaatsen van een septische tank voorzien met zinkpunten als zuiveringselement, is een zuiniger systeem dan het aanleggen van een uitgebreid publiek afwateringsnetwerk.

Vergelijking met de plannen uit het verleden

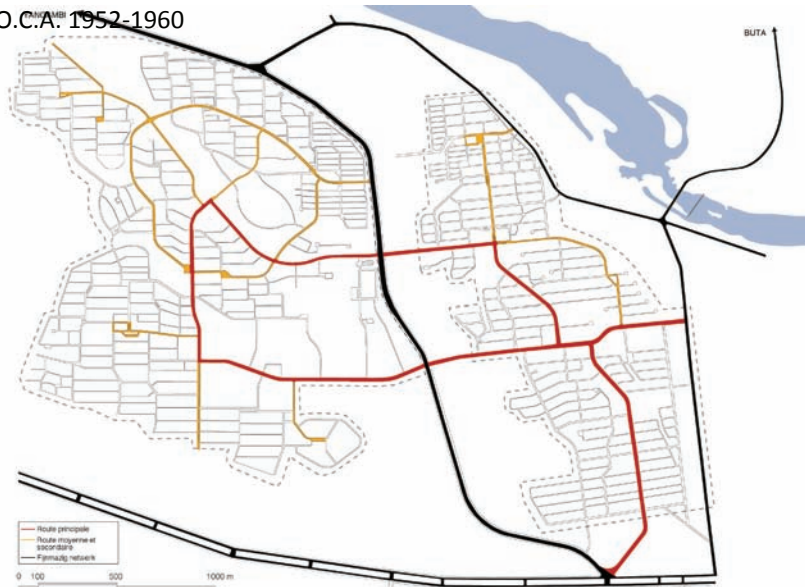
PLAN LINEAIR 1948 (Maurice Heymans)

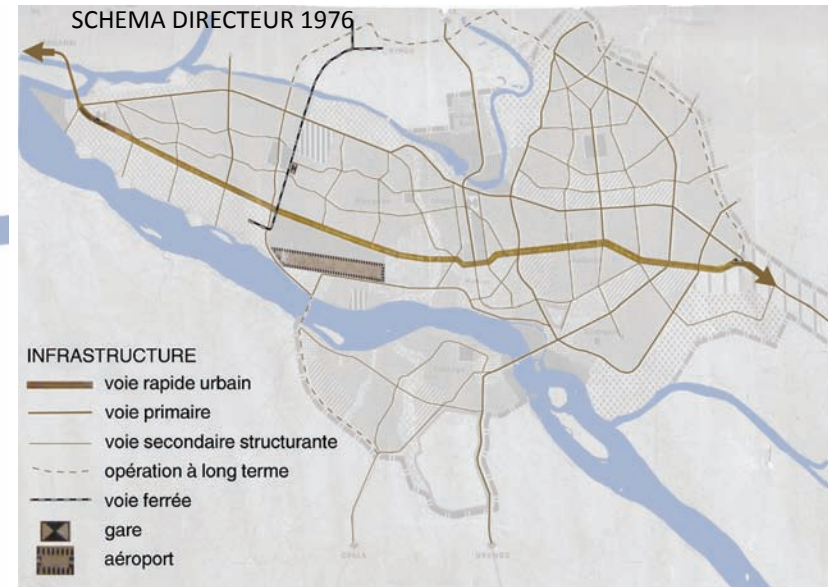
PLAN DIRECTEUR 1949 (Jean Gilson)

O.C.A. 1952-1960

SCHEMA DIRECTEUR 1976

(Eigen verwerking van de bronnen: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville*, 1948. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C en *Plan Directeur*, 1949. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en *O.C.A.*, 1952-1960. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en *Schéma Directeur esquisse*, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, *Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat*, januari 2010.)

Het gebruik van een dergelijk rasterpatroon werd reeds toegepast in het verleden, zoals in het vorige onderdeel aangehaald, in het ontwerp van het *Centre extra-Coutumier*. Deze opvatting kunnen we verder terugvinden in het *Plan Linéair* van Heymans, die de stad opdeelt in diverse modules. Het O.C.A. daarentegen, verzet zich tegen deze strakke lay-out van het wegnennetwerk en kiest resoluut voor een organisch patroon.⁴⁵ De nieuwe wijken van het O.C.A. ogen hierdoor pittoresk, maar deze vormgeving is eerder dwingend. Het geeft onmiddellijk een aantal consequenties voor de indeling van het terrein in percelen. De terreinen kunnen vaak niet optimaal worden benut en er ontstaan restruimtes.⁴⁶ De keuze van het wegnennetwerk in het PPA bij de uitbreiding van Mangobo toont sterke gelijkenissen met het *Schéma Directeur* uit 1976.

De toepassing van een hiërarchisch systeem van het wegnennetwerk vinden we ook terug in de plannen van het O.C.A. in de jaren vijftig. Hier wordt door het PDU slechts één categorie aan toegevoegd, de *Transafricaine* met een breedte van 100 meter. Het belang van de wagen vormt, net zoals in de plannen van het O.C.A., een belangrijk aandachtspunt in het PDU. Dit blijkt niet onmiddellijk uit de indeling van het wegprofiel, zoals bij het O.C.A.,⁴⁷ maar eerder uit het belang dat het PDU hecht aan de aanleg van parkeerplaatsen, ondermeer op het niveau van de wijk.

In tegenstelling tot het *Plan Linéair* van Heymans, wordt de spoorweg in het PDU slechts ingeschakeld voor economische redenen. De spoorweg wordt ingezet op regionaal niveau, als verbinding tussen de industriezones en de luchthaven, maar beantwoordt niet aan de lokale behoeften. Deze eenzijdige vertaling van een spoornetwerk wordt ook toegepast in het *Plan Directeur* van Jean Gilson.⁴⁸ In het *Plan Linéair* echter, vormt de spoorweg ook een middel van openbaar vervoer vanuit de *unités* naar het centrum.

Als laatste vergelijking kunnen we een verschillende aanpak waarnemen tussen het PDU en het O.C.A. in het minimaliseren van de kosten van de infrastructuur. Waar het PDU slechts de vormgeving van de percelen aanpast, zien we bij het O.C.A. een sterke verhoging van de densiteit tot 60 woningen per hectare, die uiteindelijk de omvang van het perceel per woning doet verminderen.⁴⁹

45 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken, p. 45.

46 Op de plannen van het O.C.A. is te zien hoe in bepaalde bouwblokken meestal driehoekige restruimtes terug te vinden zijn, maar ook vreemde vormen van percelen, om noodgedwongen deze organische vorm op te vullen. Voor een weergave op kaart zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Op de vooravond van de Onafhankelijkheid..., p.74.

47 In het PDU worden de profielen van de wegen niet letterlijk besproken. Voor een bespreking van de profielen ontworpen door het O.C.A. zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. Het O.C.A. streeft naar een *économie de voirie*, p. 113.

48 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, Infrastructuur, p. 30.

49 Op de densiteit van het PDU wordt dieper ingegaan in het vervolg van dit hoofdstuk.

Suggesties naar de toekomst

Het teruggrijpen naar een dambordpatroon is dus niet nieuw in de planning van de stad. Ook tijdens het veldwerk kunnen we in de *extensions* van Mangobo een toepassing van het raster terugvinden.⁵⁰ Deze autonoom gegroeide strakke lay-out levert echter een aantal voordelen. Naast zijn eenvoud biedt het de mogelijkheid om binnen elk raster een eigen identiteit te ontwikkelen, zonder de coherentie van het geheel te verliezen. Daarenboven, zoals Heymans reeds in het verleden heeft aangehaald, is deze vorm flexibel voor de actuele noden en op elk moment uitbreidbaar.⁵¹

Een punt van kritiek kunnen we echter uiten op de aandacht die wordt gegeven aan het gebruik van de wagen. In het plan van het PDU wordt wederom niet één letter besteed aan fietsers en voetgangers. In deel II werd nochtans meermaals aangehaald, vanuit het onderzoek op het terrein, dat fietsers en voetgangers het straatbeeld domineren. In de wijken zijn tot op heden, met uitzondering van het centrum, nog steeds geen wagens te bespeuren. Het is belangrijk om in het plan te investeren in bijvoorbeeld standplaatsen voor de *toleka's*,⁵² een schaduwrijke en veilige zone voor voetgangers en fietsers, ... Verder kunnen we voor het wegennetwerk nog een klein detail opmerken. Het PDU past namelijk scherpe hoeken toe, in tegenstelling tot de plannen van het O.C.A. met zijn wijde organische bochten, om de snelheid van de wagen in de nieuwe uitbreidingen te reduceren. Indien we kritisch zijn kunnen we opmerken dat dit detail echter voor extra moeilijkheden kan zorgen voor de honderden zware *toleka's*, die dagelijks talloze klanten doorheen de wijk vervoeren.

Als tweede punt negeert de aanleg van de spoorinfrastructuur in het PDU de lokale behoeften van de bevolking. Uit het veldwerk komt nochtans de dringende vraag naar een goedkope en vlotte verbinding met het centrum naar boven.⁵³ In dit geval kunnen we lessen leren uit het *Plan Linéair* van Jean Gilson, waarbij naast de aanleg van een lokaal spoorwegennet, haltes worden voorzien op hoogstens vijf minuten wandelafstand voor elke module.⁵⁴

Ten slotte halen we de belangstelling van het PDU voor de private *borne-fontaine* aan. We kunnen ons hier afvragen of, in het kader van het PDU, onderzoek naar dergelijke infrastructuur is uitgevoerd. Tijdens het veldwerk, maar ook in krantenartikels is terug te vinden hoe deze *borne-fontaine* voor de meeste eigenaars uitdraait op een fiasco. Door de stijging van de prijzen voor het water worden de eigenaars vaak niet betaald door hun klanten. De rekeningen lopen op en kunnen onmogelijk nog worden betaald door de eigenaar. De waterkraan wordt door wanbetaling afgesloten door Regideso.⁵⁵ Bij beide systemen, de publieke en de private *borne-fontaine*, die tenslotte ook veel problemen oplossen, worden dus een aantal problemen aangetroffen. Het is eerder belangrijk in de planning om de oorzaak van deze problemen aan te pakken, zoals bijvoorbeeld de dure rekeningen voor elektriciteit en water, het tekort aan personeel in Regideso, ...

50 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Infrastructuur. Autonoom teruggrijpen naar het dambordpatroon in de *extensions*, p. 127.

51 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p. 26.

52 Voor meer informatie over deze *taxi-vélo* zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. De *toleka* als middel om te overleven, p. 140.

53 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur, p. 144.

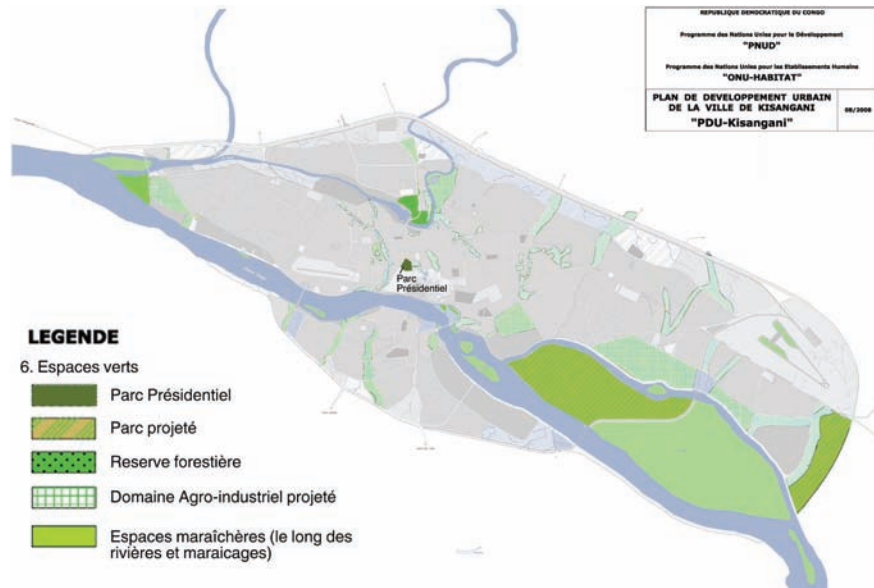
54 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p. 26.

55 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. Eén verdeler, meerdere gebruikers, p. 137.

Toelichting van het PDU

PDU 2008

PPA Mangobo 2008

(Eigen verwerking van de bronnen: *Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66. en *Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

Vanuit het onderzoek dat voorafging aan de ontwikkeling van het PDU komt men tot een algemeen besluit dat er geen tot weinig groen aanwezig is, zowel in de *commune* Tshopo als in de *commune* Mangobo. Dit tekort aan groen is onmiddellijk af te leiden uit de legende van beide analysekaarten.⁵⁶ In Tshopo worden enkel het moerasgebied van de rivier Djubu-Djubu en het voetbalplein van het *Stade Lumumba* als groene ruimte aangeduid. Daarnaast wordt de middenberm van de belangrijkste straten omschreven als groenzone. In Mangobo wordt buiten deze twee categorieën enkel nog de begraafplaats als groen geregistreerd.⁵⁷

Het PDU stelt Kisangani in de nabije toekomst voor als *une ville verte*, waarbij gemiddeld 60 vierkante meter groene ruimte per inwoner wordt vooropgesteld. Dit is volgens het PDU het dubbele van wat normaal de norm is in een warme en vochtige omgeving.⁵⁸ Het PDU definieert hierbij groene ruimte als plaatsen van rust en ontspanning, zoals parken, sportvelden, tuinen en begraafplaatsen. Het plan neemt parken en bosreservaten binnen de stedelijke structuur op. Een groot *parc présidentiel* wordt aangelegd als beschermd gebied in het zuiden van de *commune* Tshopo. Dit park omvat het nieuwe *Hôtel du Gouvernement Provincial* en sluit aan bij het terrein van *Stade Lumumba* in het zuiden van de *commune* Tshopo.

In de nieuwe stadsuitbreidingen worden op het niveau van de wijk, binnen het grid van het stratenpatroon, systematisch percelen voorzien voor groene ruimte, *espaces verts de repos*. Elke stedelijke module van 20 hectare krijgt hierbij een oppervlakte van 2,20 hectare groen. Ten slotte worden in de buitenrand van de stad een aantal grote agro-industriële zones voorzien, die de bevolking zouden moeten aanzetten tot het cultiveren van eigen voedingsartikelen.

‘Mettre en exergue le potentiel agricole, pour assurer ainsi une meilleures intégration des aires de cultures intra-urbaines.’⁵⁹

56 Voor een weergave van de kaarten zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU, p. 318-319.

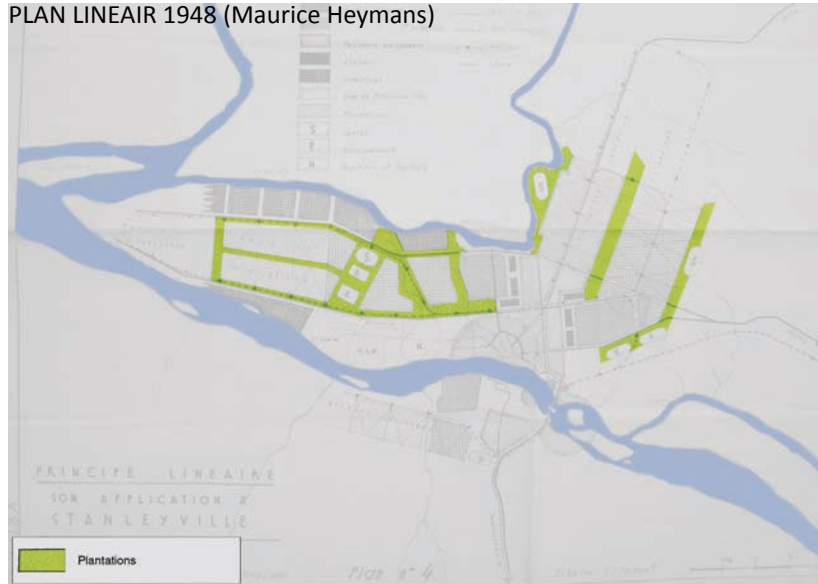
57 In het zuidoosten van de analysekaart van de *commune* Mangobo, boven de school, in de groene vlek, bevindt zich een begraafplaats. Voor een weergave van de analysekaart van de *commune* Mangobo zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU, p. 319.

58 De reden waarom het PDU deze waarde veel hoger legt dan de norm vooropstelt, is niet terug te vinden in het PDU. Bron: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.

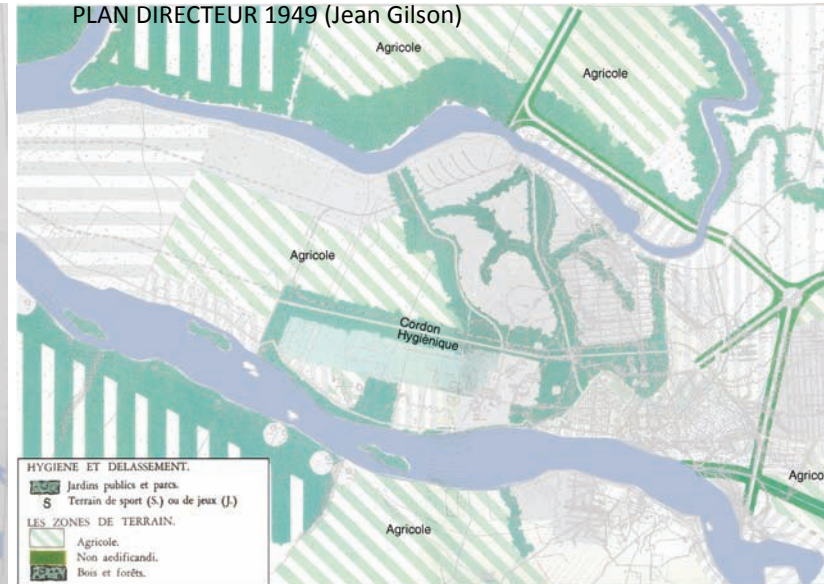
59 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.65.

Vergelijking met de plannen uit het verleden

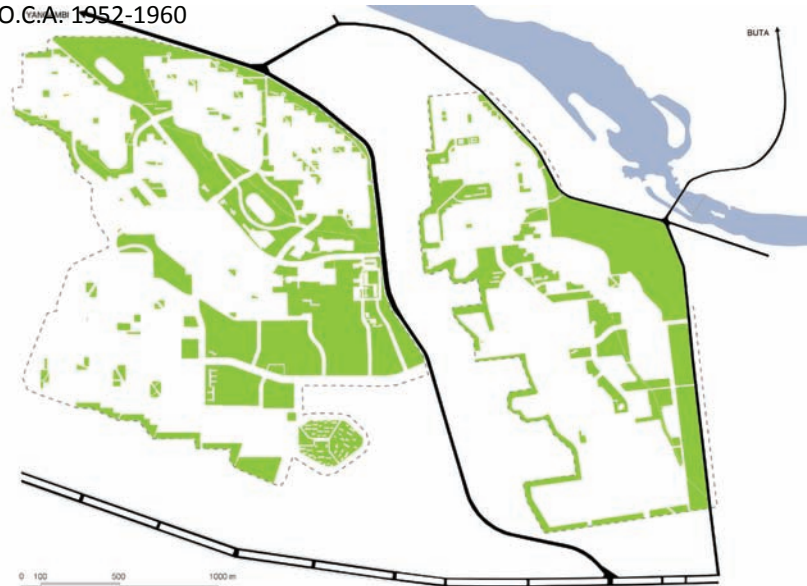
PLAN LINEAIR 1948 (Maurice Heymans)

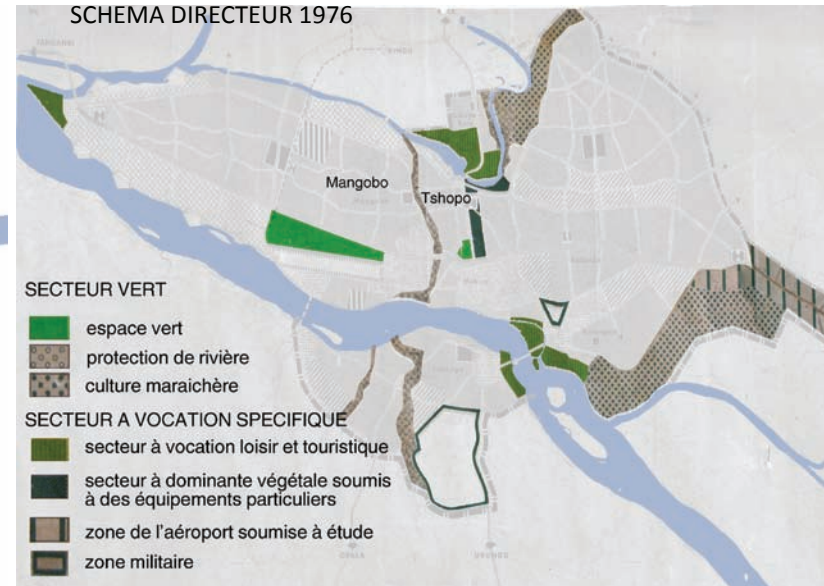
PLAN DIRECTEUR 1949 (Jean Gilson)

O.C.A. 1952-1960

SCHEMA DIRECTEUR 1976

(Eigen verwerking van de bronnen: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville*, 1948. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C en *Plan Directeur*, 1949. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en *O.C.A.*, 1952-1960. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en *Schéma Directeur esquisse*, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, *Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat*, januari 2010.)

In de vergelijking van de verschillende plannen uit het verleden, komt een interessante vraagstelling naar voor. Kiest de ontwerper in het westen, het laatste onbebouwde deel van het schiereiland, voor een uitbreiding van de stad of behoudt men een zone voor agricultuur in de nabijheid van de stad? Maurice Heymans biedt bij deze vraagstelling een interessante oplossing. Hij kiest voor een uitbreiding van de stad, maar stelt hier een verweving voor, waarbij groene linten doorheen de stad worden voorzien.⁶⁰ Door zijn keuze van een lineair diagram waardoor zich een smal stedelijk geheel vormt, blijven grotere agriculturele zones in het noorden van de stad vlot bereikbaar voor de wijken. Jean Gilson kiest voor een andere aanpak. Het resterende gedeelte van het schiereiland blijft voornamelijk vrij van bebouwing en vormt een omvangrijke landbouwzone in de onmiddellijke nabijheid van de stad in zijn voorstel. Het plan voorziet echter ook een aantal groene linten rondom de *cités*, maar deze worden ingezet als *cordon hygiènique*.⁶¹

In het *Schéma Directeur* uit 1976 wordt het volledige westelijke gedeelte ingenomen door bebouwing. Opmerkelijk in dit plan is de aanwezigheid van een aantal strak afgebakende groenzones. Indien we deze groenzones meer in detail bestuderen, kunnen we zien dat deze zones hoofdzakelijk zijn ingezet voor toeristische en recreatieve doeleinden. Aan twee kleinere groenzones wordt een overheersend plantaardig karakter toegewezen voor particulieren. Verder wordt enkel de zone ten noorden van de luchthaven Simi-Simi aangeduid als *espace vert* en een klein vlakje in het zuiden van Makiso. Dit klein vlakje vinden we in het PDU terug als *parc présidentiel*. Zoals eerder vermeld in deel I,⁶² wordt ook in deze kleine elementen van het plan nog eens bewezen, hoe voornamelijk wordt ingezet op de belangen van de overheid.⁶³ In de omvangrijke huisvestingsgebieden wordt geen groen voorzien en de agriculturele zones die het plan van Jean Gilson voorzag, zijn naar de buitenrand verdreven

60 Indien we de breedtes van de groene linten meten op het *Plan Linéair* van Jean Gilson, kunnen we vaststellen dat deze variëren tussen 100 tot 500 meter. Voor een weergave van het *Plan Linéair* zie Deel I: De O.C.A. wijken van Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p. 26.

61 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Het *Plan Directeur* van Jean Gilson, p. 28.

62 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu (1976), p. 80.

63 Het toerisme krijgt hier een groot aandeel in de resterende groenstructuur van de stad.

Suggesties naar de toekomst

Uit deze voorgaande planning kunnen we een aantal lessen trekken voor de toekomst. We stellen vast dat het PDU een aantal veelbelovende doelstellingen op papier neerschrijft. Deze doelstellingen worden echter slechts beperkt vertaald in de plannen. Als eerste opmerking kunnen we de vooropgestelde 60 m² groene ruimte per inwoner sterk betwisten. Dit is een vrij onrealistische doelstelling. Indien we de berekeningen maken,⁶⁴ wordt binnen de stedelijke module, met zijn 2,2 hectare groen, nog slechts 13,75 m² groen per inwoner bereikt.

Op het niveau van de bestaande wijken wordt geen bijkomend groen voorzien. Enkel de zone langs bestaande rivieren wordt aangegeven als moerasgebied. Hierbij kunnen we één uitzondering vaststellen ten noorden van het centrum Makiso, waar het *parc présidentiel* is aangelegd. We kunnen opmerken dat in deze nieuwe plannen nog steeds een groot gebrek aan groene ruimte op het niveau van de stad aanwezig is. Enkel de belangen van de lokale overheid worden vertegenwoordigd door het aanleggen van dit *parc présidentiel* rondom het *Hôtel du Gouvernement Provincial* dat vandaag volop in constructie is.⁶⁵ Ondanks de veelbelovende waarde die het PDU toeschrijft aan *parc projeté* in de tabel,⁶⁶ wordt ze in het plan enkel vertaald in de aanleg van enkele nieuwe parkgebieden in reeds bestaande natuur buiten de stad. Deze verderop gelegen groengebieden zijn echter niet bereikbaar voor de inwoners van de stad die over weinig tot geen transportmiddelen beschikken. Binnen de stedelijke structuur zelf, wordt enkel aandacht gegeven aan het *parc présidentiel*, naar de belangen van de overheid.

In deel II van deze thesis duiden we al op het feit dat de inwoners van Kisangani nood hebben aan kleine groene ruimtes verspreid over de stad om zichzelf te voorzien van voeding. Het PDU beantwoordt met zijn ingreep helemaal niet aan deze huidige noden van de bevolking, maar legt integendeel, de actuele situatie van vandaag vast in plan. De inwoners van de stad moeten ver buiten hun woonwijk reizen om aan agricultuur te kunnen doen.

In de volgende kaart wordt een eigen eerste aanzet gegeven tot een alternatief voor het ontwerpen van een groenstructuur. Enerzijds probeert die een antwoord te bieden op de vraag vanuit de bevolking, zijnde meer agriculturele gebieden in de stad en economische groene zones langsheen de voornaamste wegen. Anderzijds wordt in de kaart een poging gedaan om lessen te trekken uit de plannen opgemaakt in het verleden.

64 In de berekening wordt gebruikt gemaakt van een gemiddeld perceel van 500 m² die het PDU vooropstelt. (Bron: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.). Eén hectare omvat hierbij 20 percelen. Indien we rekenen met een gemiddelde van vier personen per perceel (zoals voor het O.C.A. werd gedaan), kunnen we dit omzetten naar 80 inwoners per hectare. Een stedelijke module van 20 hectare wordt voorzien van 2,2 hectare groen. Indien we dit omrekenen, merken we op, dat binnen deze stedelijke module nog maar 13,75 m² groen per inwoners is voorzien.

65 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. Tabula rasa voor het *Hôtel du Gouvernement Provincial*, p. 260.

66 Voor een weergave van de tabel zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU. Het *Plan Particulier d'Aménagement*, p. 322.

Naar mijn mening bieden de principes van groenvoorziening zoals het in het *Plan Linéair* van Heymans (1948) en het *Plan Directeur* van Jean Gilson (1949) een beter antwoord op de noden en de wensen van de actuele stadsbewoners. Een terugkoppeling naar het *Plan Linéair* biedt een interessant vertrekpunt voor een toekomstige planning.⁶⁷ Door de resterende groene zones van de wijken in verbinding te brengen en de bedreigde oeverzones van de rivieren te versterken, vormen zich groene linten doorheen de stad. Het aanleggen van dergelijke groene linten zorgt ervoor dat elke wijk van de stad een klein stuk grond ter beschikking zou krijgen om zo door cultivatie een minimale bestaanszekerheid te hebben. Door deze inzet krijgen deze wijken als bijkomend voordeel een ruraal-stedelijk karakter. Indien we bij de aanleg van deze groene zones rekening houden met de wegen die belangrijk zijn in het economisch netwerk van de wijken, kunnen we enerzijds de transportkosten van deze agriculturele producten beperken en anderzijds inspelen op de economische functie van de wegen.⁶⁸ Een groene aanleg van de wegen (arcering) moet zorgen voor een schaduwrijk gebied voor *des commerçants ambulants*, handelaars langs de weg, de *toleka's*, De brede onderbenutte wegen, aangelegd door het O.C.A. geven voldoende ruimte om een ruime groene strook te realiseren.

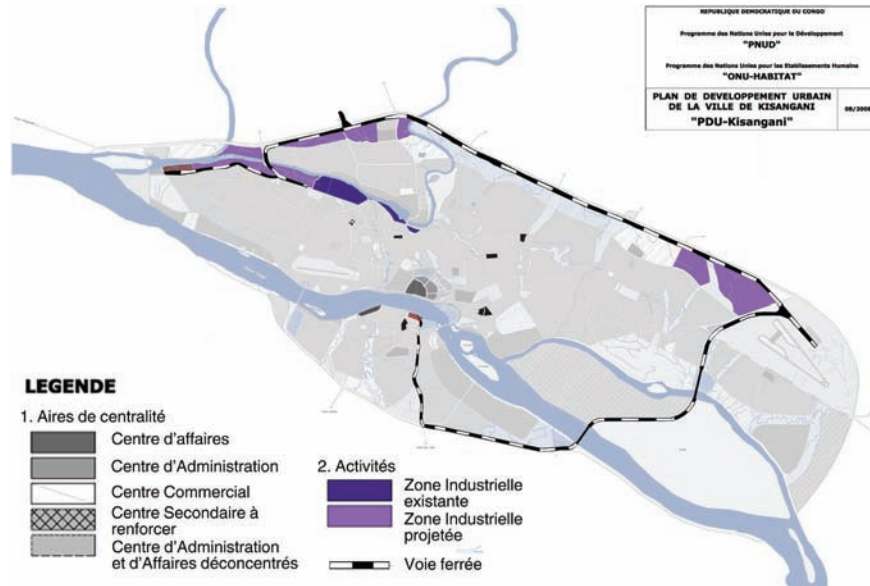
(Anno 2011: combinatiekaart groen en open ruimte en economische ruimte (links) en eerste aanzet tot ontwerp (rechts). Eigen verwerking van bronnen: Eigen verwerking van bronnen: maps.google.be, geraadpleegd in juni 2011 en foto's veldwerk, Kisangani, februari 2011.)

67 Deze vraag komt naar voor uit het onderzoek in Kisangani. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte. Groene ruimte ingezet als economisch element, p. 16.

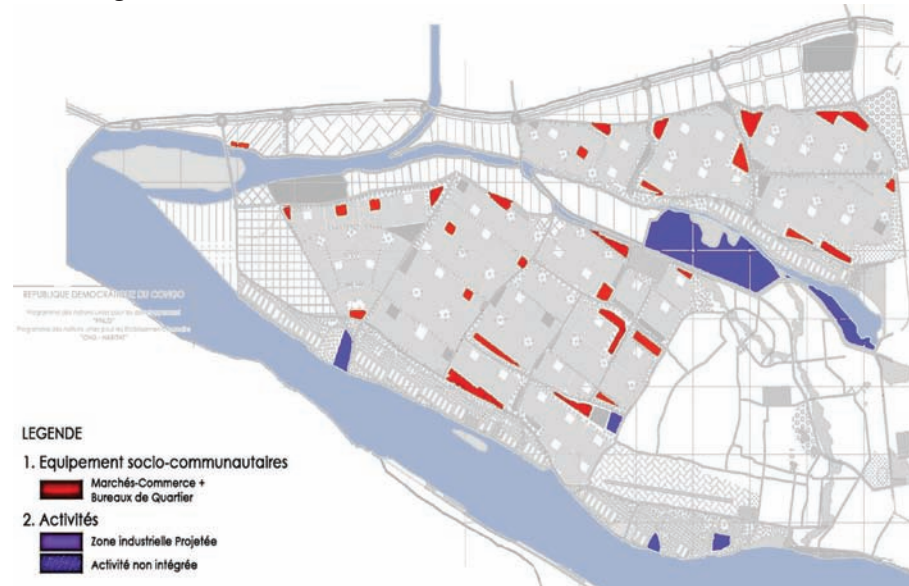
68 Voor meer informatie over de economische functie van de wegen zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 1: Infrastructuur. De economische functie van het wegennet, p. 126.

Toelichting van het PDU

PDU 2008

PPA Mangobo 2008

(Eigen verwerking van de bronnen: *Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66. en *Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

Het voorafgaande onderzoek van het PDU duidt op een goede economische uitrusting van de *communes* Tshopo en Mangobo. Zo wordt Tshopo beschreven als:

*'Commune essentiellement résidentielle et moyennement équipée, on y trouve une bonne concentration de services qui répondent aux besoins des africains : boutiques, marchés, bars, restaurants. On note un important centre commercial (centre secondaire), jadis bâti par l'O.C.A., est situé au croisement du boulevard du 24 Novembre et la 15ème Avenue. Le commerce est très diversifié; allant du commerce général au commerce de détail et micro détail.'*⁶⁹

Het onderzoek haalt echter aan dat het merendeel van de *maisons de commerce* gerealiseerd door het O.C.A., inmiddels getransformeerd zijn tot woning.⁷⁰ Dit komt, volgens hen, het *centre secondaire* niet ten goede.⁷¹ De *commune* Mangobo is volgens het PDU minder goed uitgerust dan Tshopo. Over Mangobo schrijft men:

*'[...] un marché et des immeubles à deux étages étaient construits autour de l'ancien marché à côté de la paroisse [marché Limanga]. Les étages servaient de logements des commerçants et les rez-de-chaussée étaient destinés au commerce. [...] Deux autres centres commerciaux furent aussi construits dans la même commune mais n'ont pas connus un essor; un des centres a gardé le marché [marché Balese] qui fonctionne encore et l'autre centre [marché Etats Unis] a complètement disparu car les immeubles ont été totalement convertis en habitation.'*⁷²

De commerciële voorzieningen kunnen we binnen het PDU terugvinden op twee niveaus. Enerzijds op het niveau van de stad met een concentratie van grote winkels in het centrum, anderzijds op het niveau van de *commune*; *des petits commerces* en *des petits marchés*. Met deze centrale voorzieningen wil men de economische structuur binnen het woongebied versterken.

Verder voorziet het PDU een uitbreiding van de industriële zone in het noorden van de stad aan de rivier Tshopo. Daarenboven zou een volledig nieuwe industriezone worden geïntegreerd parallel aan de nieuwe *Autoroute Transafricaine*. De grote industrie wordt dus hoofdzakelijk verdreven naar de rand van de stad. De verschillende industriezones worden met elkaar verbonden door middel van een spoorweg. Verder worden een aantal kleine industriezones verspreid over de stad. Deze kleine industriële zones beslaan niet meer dan 100 hectare. De gebieden zijn bestemd voor onder andere zagerijen, houtbewerking en andere artisanale activiteiten.

69 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.38.

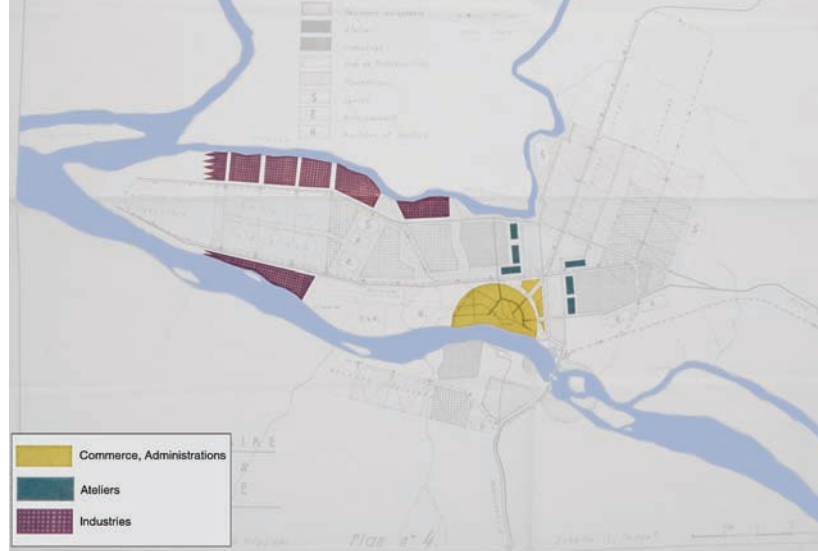
70 Deze vaststelling strookt met het veldwerk gerealiseerd in de *commune* Tshopo. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p. 283.

71 Het *centre secondaire* is een term die in deze wijken werd geïntroduceerd door het O.C.A. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema Publieke ruimte, p. 275.

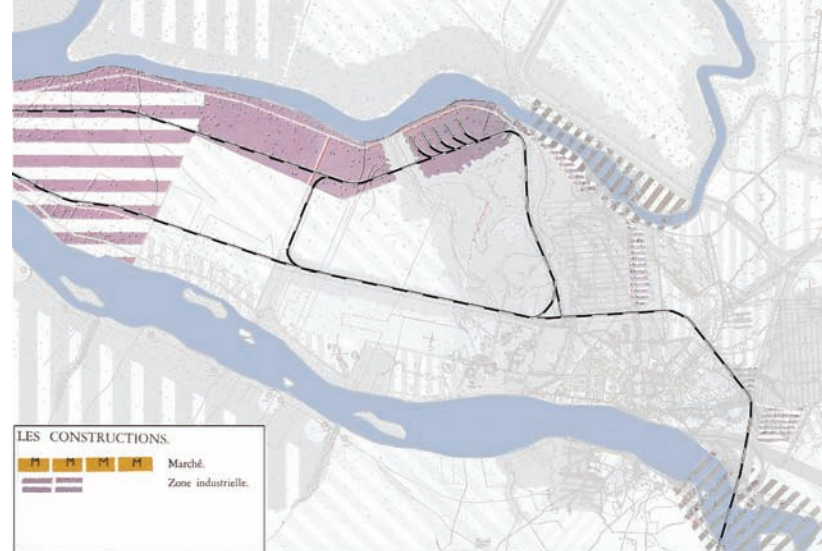
72 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.42.

Vergelijking met de plannen uit het verleden

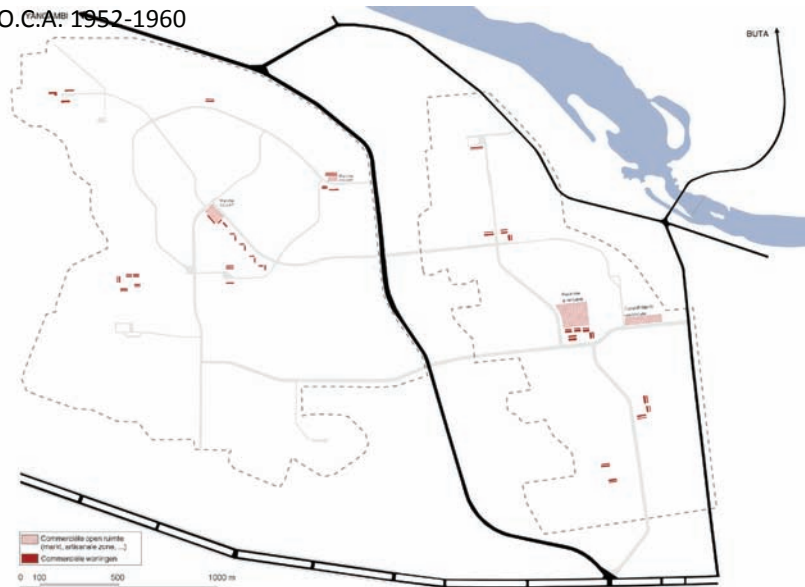
PLAN LINEAIR 1948 (Maurice Heymans)

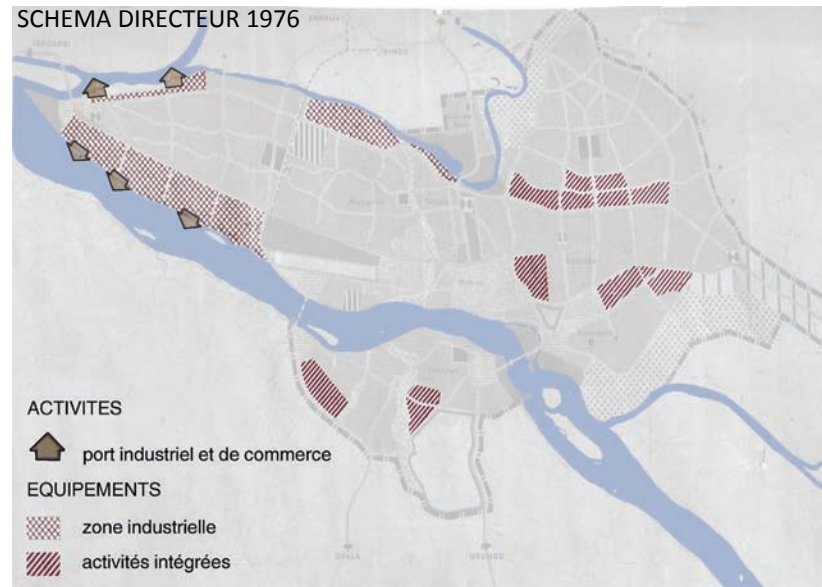
PLAN DIRECTEUR 1949 (Jean Gilson)

O.C.A. 1952-1960

SCHEMA DIRECTEUR 1976

(Eigen verwerking van de bronnen: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville*, 1948. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C en *Plan Directeur*, 1949. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en *O.C.A.*, 1952-1960. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en *Schéma Directeur esquisse*, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, *Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat*, januari 2010.)

Net zoals in het *Plan Linéair* van Heymans en het *Plan Directeur* van Jean Gilson, werd ook in het PDU geopteerd om de industriële zone in het noordelijke gedeelte van de stad te versterken. In tegenstelling tot het voorstel in het *Schéma Directeur*,⁷³ opgemaakt in 1976, stapt het PDU volledig af van een industriezone langs de Congostroom. In het PDU concentreert men zich hoofdzakelijk op de zijrivier Tshopo en de nieuwe *Autoroute Transafricaine*.

Naar mijn mening maakt het PDU in de aanleg van zijn economische infrastructuur dezelfde fout die X. Lejeune de Schiervel heeft gemaakt, zestig jaar geleden in de plannen van het O.C.A., door het centraliseren van de economische voorzieningen.⁷⁴ In tegenstelling tot het PDU koos het O.C.A. echter voor economische voorzieningen op drie niveaus: de stad, de *commune*, maar ook op het niveau van het *quartier*.

Suggesties naar de toekomst

Als eerste opmerking kunnen we besluiten dat de analyse van het PDU over de markten op belangrijke punten niet strookt met de realiteit. Tijdens het veldwerk werd vastgesteld dat ook in Mangobo een conversie van commerciële naar residentiële functie doorgevoerd werd. De gebouwen rondom *marché Limanga* worden gebruikt als woning en de onderste verdiepingen zijn ondertussen hoofdzakelijk opslagplaatsen en ogen verloederd. Ook de oude *marché couvert* wordt niet meer gebruikt als markt. Hier en daar wordt sporadisch een artisaan beroep uitgeoefend (klerenmaker,...). Verder ontstaan in deze zone informele publieke ontmoetingsplaatsen.⁷⁵

We kunnen ons hier dus afvragen of de onderzoekers op het terrein zijn geweest. *Le marché* Limanga is inderdaad de grootste markt in Mangobo, die het PDU heeft benoemd als *centre secondaire*. *Le marché* Balese, gelegen in *quartier* Ruwenzori, is echter de grootste op vlak van opbrengsten. Dit werd meermaals benadrukt tijdens het veldwerk in gesprekken met de bevolking en de burgemeester van Mangobo.⁷⁶ Ook de *marché des Etats Unis* is nog steeds een goed draaiende kleine markt in het *quartier* Imbolo.⁷⁷

Het PDU mist in zijn ontwerp naar mijn mening twee elementen. Enerzijds wordt de hiërarchische opbouw van het economisch netwerk verkeerd ingeschat, het is veel complexer dan de twee naar voor geschoven niveaus. Anderzijds wordt nergens gesproken over de economische lintontwikkelingen die zijn ontstaan gedurende de laatste vijftig jaar.⁷⁸ Het PDU beslist net zoals het O.C.A. om de commerciële activiteiten te concentreren in het centrum van de wijk. In deel II van deze thesis hebben we echter opgemerkt vanuit een terreinonderzoek, dat dit concept niet meer aan de orde is.⁷⁹ De markten zijn vandaag onderdeel geworden van een verspreid netwerk doorheen de wijken. Het is de straat die vandaag de gemeenschap gestalte geeft en niet meer één bepaalde plaats of centrum.

73 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken van Kisangani. *Schéma Directeur* onder het regime van Mobutu (1976), p. 80.

74 Voor meer informatie over de gecentraliseerde visie van het O.C.A. zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: De economische infrastructuur. *Dispersion ou, au contraire, une concentration?* p. 186.

75 Voor meer informatie over de ontwikkeling van informele publieke ruimtes zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte, p. 294.

76 Interview Sébastien Loosa Bolamba, *bourgmestre de la commune* Mangobo en *Rapport annuel de la commune* Mangobo, 2009.

77 Voor een weergave van deze markten op kaart zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: Economische structuur, p. 185.

78 Voor meer informatie over dit complex netwerk en het ontstaan van de lintontwikkeling zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: De economische structuur. Van concentratie naar een verspreid netwerk: een lintontwikkeling met diverse knopen, p. 204.

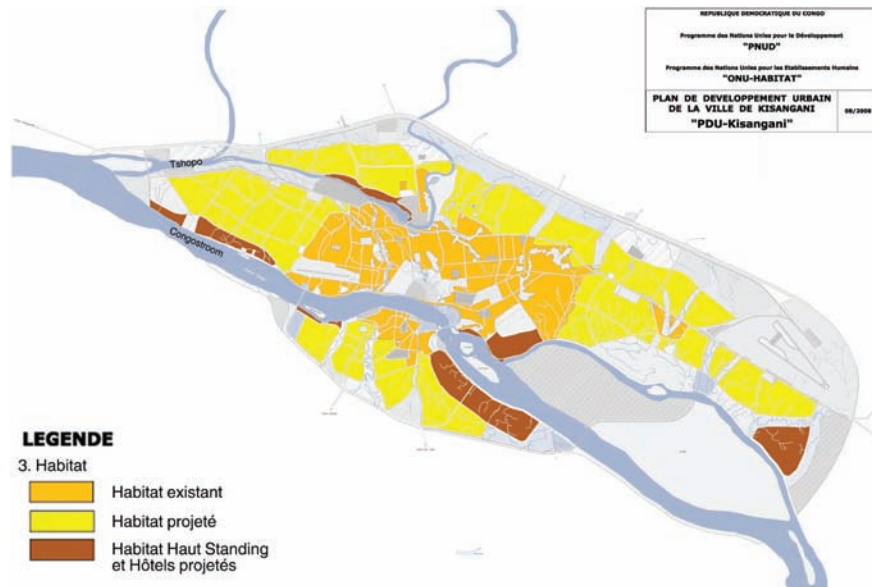
79 Voor meer informatie over dit complex netwerk en het ontstaan van de lintontwikkeling zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 3: De economische structuur. Van concentratie naar een verspreid netwerk: een lintontwikkeling met diverse knopen, p. 204.

Het is dan ook belangrijk om in de toekomstplannen een uitspraak te doen over enerzijds deze knooppunten (de markten,...) maar anderzijds zeker ook over de nieuwe lintontwikkelingen die zijn ontstaan tussen deze verschillende knooppunten. Deze structuur moet worden versterkt en een aantal bijkomende ingrepen zijn vereist. In plaats van de wegen zo breed te ontwerpen in functie van de wagen, is het bijvoorbeeld noodzakelijk de economische functie hier mee te nemen in het verhaal: ruimte geven aan de *commerçant ambulante* en de talloze kraampjes langsheen het wegnennetwerk. Om verdere uitspraken te doen over deze verspreide economische structuur met zijn lintontwikkelingen, is eerst en vooral een gedetailleerd multidisciplinair onderzoek nodig omtrent het functioneren van dit economische hiërarchische systeem.

HUISVESTING

Toelichting van het PDU

PDU 2008

PPA Mangobo 2008

(Eigen verwerking van de bronnen: *Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66. en *Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

Het uitbreidingsgebied voor huisvesting is hoofdzakelijk lineair gericht, in oostelijke en westelijke richting van de stad. Daarnaast wordt ook de zone aan de overkant van de rivier Tshopo versterkt en officieel vastgelegd als woongebied.⁸⁰ Deze nieuwe stadsuitbreidingen worden opgedeeld in *des unités de voisinage*:

⁸⁰ Na de Onafhankelijkheid breekt de stad uit zijn voegen en doorbreken de uitbreidingen van de *commune* Tshopo voor het eerst de grenzen van het schiereiland in het noorden. Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 90.

*'Les unités de voisinage s'inscrivent dans les grandes mailles d'au moins de 100 Ha.'*⁸¹

Een *unité de voisinage* wordt verder opgedeeld in *modules urbains* van 20 hectare. Deze stedelijke modules worden op hun beurt opgedeeld in kleinere wijken. Deze laatste worden dan nog eens opgedeeld in percelen.

*'Le module urbain est d'au moins 20 hectares afin d'obtenir des coûts d'aménagement relativement acceptables à la parcelle et au m² pour des niveaux de services confortable à très confortable.'*⁸²

*'Le Plan Particulier présente différentes variantes d'aménagement de module de base en bande, en cours, voire en boucle.'*⁸³

Het PPA maakt een opdeling tussen verschillende woningtypes:

- *Habitat existant*
- *Habitat projeté*
- *Habitat de haut standing et hôtels,*
- *Village à restructurer et à intégrer;*
- *Camps militaires ou de police.*⁸⁴

In de tabel van het PDU heeft het type '*haut standing*' een groot aandeel binnen het nieuwe ontwikkelingsplan. Voor deze woningen wordt immers 10,48 procent van de totale oppervlakte van de nieuwe uitbreidingen voorzien, in vergelijking met 11,18 procent voor de overige woningtypes.⁸⁵ Deze zone voor '*l'habitat de type collectif et de haut standing*' is ondermeer terug te vinden rondom het centrum Makiso.⁸⁶

De percelen van de nieuwe stadsuitbreidingen variëren naargelang het type woning, wat wijst op een mix van verschillende woningen in eenzelfde *unité de voisinage*. Kleinere percelen worden voorzien langs het tertiaire wegennetwerk.

*'Les tailles de parcelles varient selon le type d'habitat. Des parcelles de 400 à 600 m² conformes à la taille moyenne des parcelles relevées lors de notre enquête habitat/ménage, et aussi de grandes parcelles résidentielles 900 à 1600 m² dans le quartier de haut standing où sont localisés entre autres, des hôtels et autres infrastructures touristiques.'*⁸⁷

Grote percelen worden geconcentreerd in *quartiers haut standing*, grenzend aan secundaire wegen, voornamelijk langs de Congostroom en een klein aandeel langs de rivier Tshopo. De kleinste percelen worden ontwikkeld langs het tertiaire wegennetwerk.

81 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.

82 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

83 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

84 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.

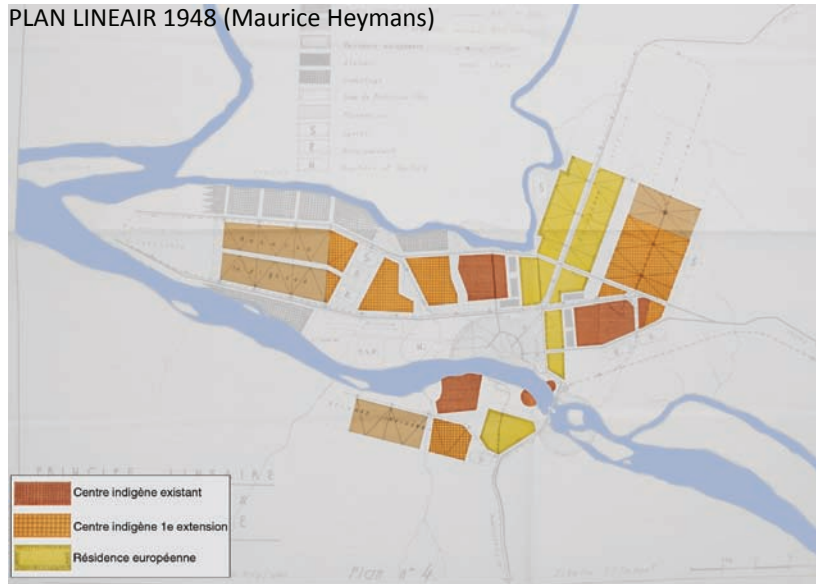
85 Voor een weergave van deze tabel zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU. Het *Plan de Développement Urbain*, p. 320.

86 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.65.

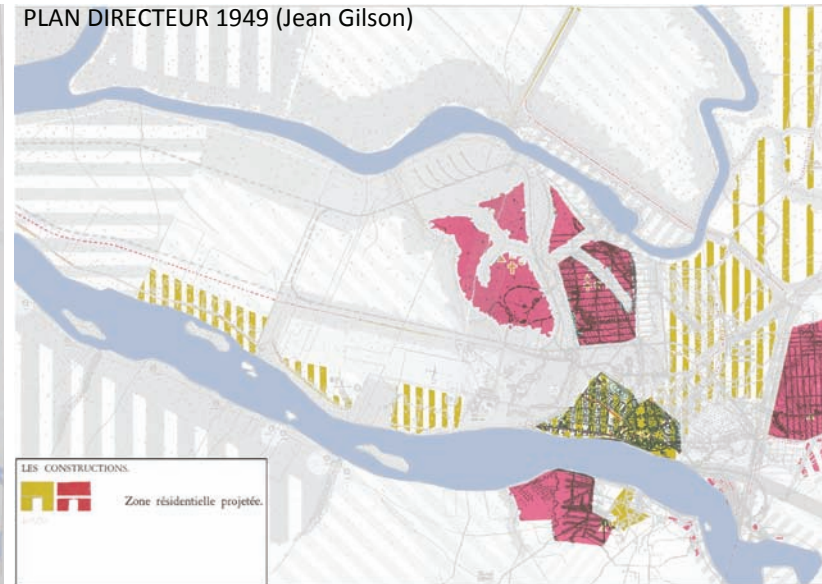
87 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

Vergelijking met de plannen uit het verleden

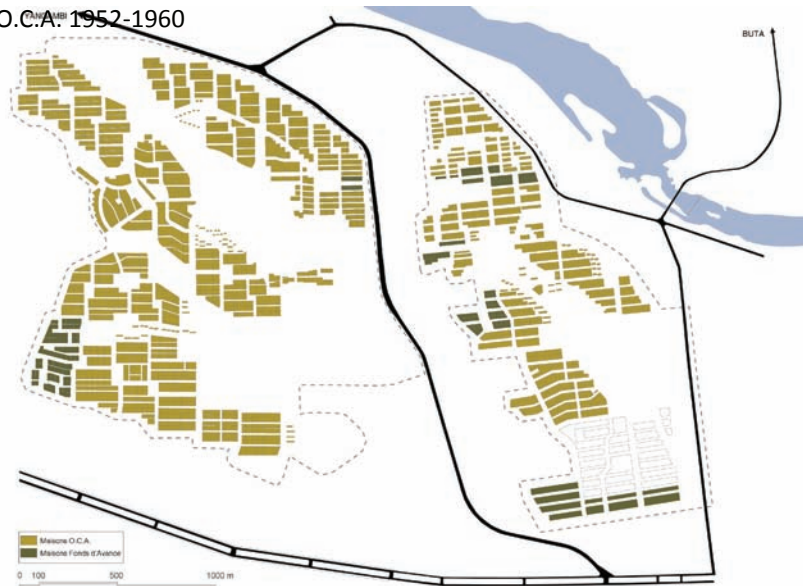
PLAN LINEAIR 1948 (Maurice Heymans)

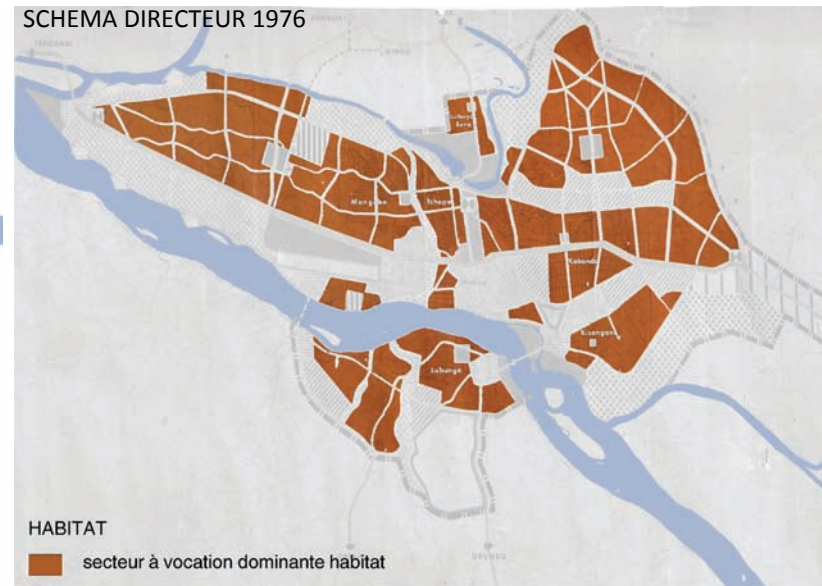
PLAN DIRECTEUR 1949 (Jean Gilson)

O.C.A. 1952-1960

SCHEMA DIRECTEUR 1976

(Eigen verwerking van de bronnen: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville, 1948*. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C en *Plan Directeur*, 1949. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en *O.C.A.*, 1952-1960. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en *Schéma Directeur esquisse*, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, *Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat*, januari 2010.)

De sterk oost-west georiënteerde uitbreiding van de stad Kisangani in het plan van het PDU, vertoont een sterke gelijkenis met het *Plan Linéair* van Heymans in 1949 en het *Schéma Directeur* uit 1976.⁸⁸

Verder kunnen we de plannen van het O.C.A. aankaarten, waarbij de inwoners worden opgedeeld in een hanteerbaar administratief geheel: de wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu van het O.C.A. fungeren '*chacune comme une unité de voisinage distincte*,'⁸⁹ met eigen gemeenschappelijke voorzieningen.⁹⁰ De *unité de voisinage*, in het PDU, kunnen we ongeveer gelijkstellen in oppervlakte, met de wijken Mangobo en Lumbu-Lumbu. De stedelijke module komt ongeveer overeen met een *quartier*.⁹¹ Het O.C.A. past deze indeling toe enerzijds om de bevolking in de hand te kunnen houden en anderzijds om gebieden te ontwerpen die over een voldoende capaciteit beschikken om als wijk en vervolgens *commune* te fungeren.⁹² In het kader van dit PDU heeft de opdeling in dergelijk patroon de potentie om de verschillende *quartiers* te laten ontwikkelen tot een eigen sterke identiteit die, zoals reeds aangehaald, de samenhang van het geheel (het *unité de voisinage*) niet verliezen.

De opdeling van de stedelijke module in percelen van gemiddeld 400 m² tot 600 m² is ruimer dan deze van het O.C.A., die een stedelijke densiteit probeerde na te streven in de koloniale periode. In de plannen van het O.C.A. varieert de perceelsgrootte van ongeveer 240 m² voor de kleinste woningen tot 760 m² voor grotere woningen of woningen van het *Fonds d'Avance*.⁹³ Hierbij wordt een densiteit van 15 woningen per hectare vooropgesteld.⁹⁴ Binnen het kader van het PDU wordt niet over densiteit gesproken, maar aan de hand van de gemiddelde vooropgestelde perceelsgrootte, kunnen we de densiteit min of meer berekenen. Indien we het gemiddelde van 500 m² voor een perceel nemen, bekomen we in het PDU een densiteit van 20 woningen per hectare.

De oppervlakte van een perceel voor het type *haut standing* daarentegen is veel groter. Indien we rekenen met de gemiddelde oppervlakte van 1 250 m² per perceel, bekomen we een densiteit van slechts 8 woningen per hectare.

88 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Kisangani als compacte lijnstad, p. 26.

89 PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960, p.15.

90 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. De niet-klassieke werkwijze van het O.C.A. in Kisangani, p. 38.

91 Een *quartier* in het O.C.A. heeft een grote van ongeveer 25 hectare. De *commune* Mangobo telt vijf *quartiers*, de *commune* Lumbu-Lumbu telt er vier, wat ongeveer neerkomt op 100 hectare, de oppervlakte van een '*unité de voisinage*' uit het PDU. Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken, p. 45.

92 Voor meer informatie zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani: 1951-1976. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken, p. 45.

93 Wegens gebrek aan exacte gegevens in het archief zijn deze afmetingen gemeten op de basisplannen van het O.C.A. Bron: O.C.A., (datum ongekend). In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503.

94 Voor meer informatie over de densiteit in de plannen van het O.C.A. zie Deel I: De O.C.A. wijken in Kisangani. Mangobo en Lumbu-Lumbu als nieuwe wijken, p. 45.

Suggesties naar de toekomst

Opvallend in de opdeling is de nieuwe term '*haut standing*'. Dit nieuwe woningtype is gericht naar het deel van de bevolking dat aangeduid wordt als '*évolués*'. Het begrip '*évolué*' wordt in Kisangani vandaag nog steeds gehanteerd weliswaar in een andere, maar gelijkaardige context.⁹⁵ Vanuit het onderzoek ter plaatse kan worden gesteld dat deze nieuwe vorm *haut standing* is ontwikkeld om de bestaande rijkere *quartiers* te versterken. Langsheen de Congostroom, ten westen van het centrum, zijn vandaag immers al een groot aantal villa's terug te vinden.

In het PDU worden deze woningtypes afgesloten van de rest van de stad in een soort '*enclaves*' in een poging de reeds bestaande villa's verspreid langsheen de Congostroom te versterken. Recent kan echter worden opgemerkt dat hier en daar een aantal van deze villa's verspreid over de zes *communes* van de stad zijn terug te vinden. Deze villa's zijn daarbij meestal niet ommuurd, maar net geïntegreerd in de stedelijke omgeving.⁹⁶ We kunnen deze '*quartiers haut standing*' die officieel worden vastgelegd, vanuit deze recente ontwikkeling in vraag stellen. Kan dit type woning niet verspreid worden opgenomen in deze nieuwe stadsuitbreidingen van het PDU, in plaats van *enclaves* te ontwikkelen?

Daarenboven kunnen we met de introductie van dit nieuwe woningtype een evolutie opmerken, die al langer gaande is.⁹⁷ De raciale scheiding, toegepast in het ontwerpdiscours van het O.C.A., is in de laatste jaren geëvolueerd naar een segregatie op inkomen.⁹⁸

We kunnen opmerken dat, gezien de huidige densiteit van de bevolking in de *communes* Mangobo en Tshopo, een perceel van 400 à 600 m² (gemiddeld 80 inwoners per hectare) tot zelfs 1 600 m² (gemiddeld 32 inwoners per hectare) in het PDU een onrealistische doelstelling is. Vandaag is de gemiddelde densiteit in de stad 112,2 inwoners per hectare.⁹⁹ In de *commune* Mangobo is deze gemiddeld 94,4 inwoners per hectare. In de *commune* Tshopo bereikt de densiteit zelfs 246,2 inwoners per hectare.

Naar eigen mening is het, bij deze ambitieuze doelstelling van het PDU, moeilijk om informele bebouwing in de toekomst te vermijden. Het perceel is namelijk voldoende ruim om in tijden van nood, meerdere woningen op te bouwen. Dit kan het geval zijn wanneer het gezin dit perceel niet alleen kan betalen en ze als oplossing meerdere woningen toelaten op hun perceel. Op deze manier botsen we echter op hetzelfde probleem zoals het vandaag reeds aanwezig is binnen de wijken van het O.C.A., door een gebrek aan controle en bouwreglementeringen.¹⁰⁰ Anderzijds is het mogelijk dat dit uitdraait op het feit dat enkel rijken en welgestelden zullen kunnen plaatsnemen op deze percelen. Zo wordt de problematiek rond de overbevolking in de oude O.C.A. wijken echter niet opgelost.

95 Het is het belangrijk op te merken dat in de wijken vandaag nog steeds de woord '*évolué*' wordt gehanteerd. Deze term duidt volgens mijn begeleiders, Didier en Jean-Paul en een aantal inwoners, op een persoon die beschikt over een hoger inkomen, kennis heeft van de Franse taal en gestudeerd heeft.

96 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. *Les zones d'extensions en auto-construction*, p. 241.

97 Deze scheiding op vlak van inkomen wordt hier pas zeer duidelijk door het opdelen van de stad in *quartiers* voor de welgestelde bevolking. Voor dit PDU was dit immers ook al het geval in Kisangani. De meer welgestelde bevolking heeft, na vertrek van de Europeanen bij het aanbreken van de Onafhankelijkheid, zich gesetteld in de villa's die werden achtergelaten. Voor meer informatie zie interview met Bosongo Therese, Kisangani, februari 2011.

98 Voor meer informatie omtrent de raciale scheiding in het ontwerpdiscours van het O.C.A. zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 2: Groen en open ruimte. Groen als vorm van segregatie, p. 151.

99 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag, p. 95.

100 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. Een overwoekering van de O.C.A. wijken met *maisons anarchiques*, p. 237.

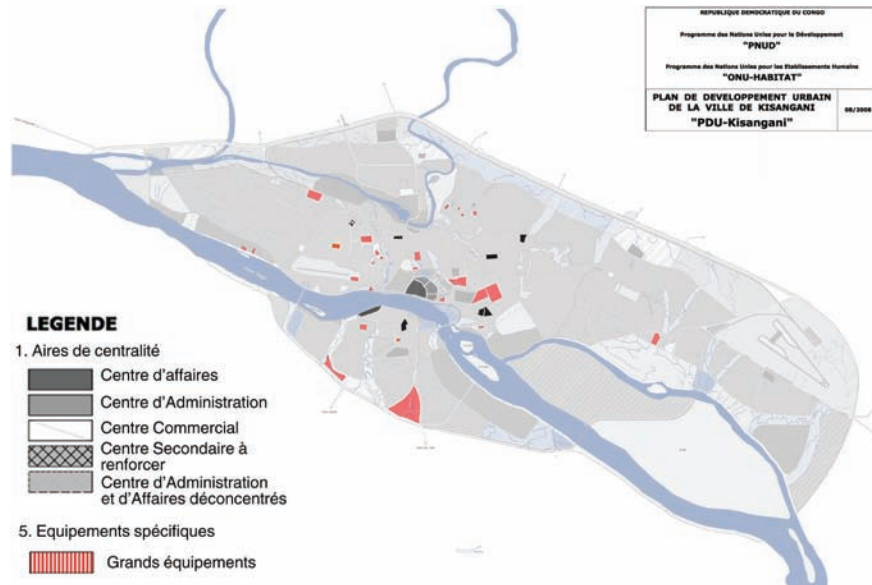
We kunnen dus concluderen, indien het PDU dergelijke doelstellingen wil realiseren, het noodzakelijk is om strikte regels hieraan te koppelen om informele bebouwing in de toekomst te vermijden. Anderzijds kunnen we hier opteren voor een nieuw concept. De stedelijke module kan worden opgedeeld in de grote percelen van het PDU, mits een flexibele toepassing. We kunnen bijvoorbeeld toelaten, aan de hand van voorwaarden die worden opgesteld in bijvoorbeeld een stedenbouwkundig voorschrift, om het perceel door de eigenaar te laten onderverdelen in kleinere percelen. Hierdoor kan enerzijds op elk moment worden voldaan aan de actuele noden van de bevolking en anderzijds wordt hier ingespeeld op de vraag van de bevolking om zich in de onmiddellijke nabijheid van familie te kunnen huisvesten.¹⁰¹ Dit vormt slechts een pleidooi, dat pas concreet kan worden uitgewerkt na een grondig onderzoek in de wijken.

Zowel het PDU als het PPA gaan amper in op de huisvestingsproblematiek binnen de bestaande wijken. Beide plannen blijven bij een abstracte weergave van de realiteit. Er is tot op heden nog geen algemene visie gevormd voor de bestaande stedelijke structuur. De plannen focussen zich hoofdzakelijk op de uitwerking van de toekomstige uitbreidingen.

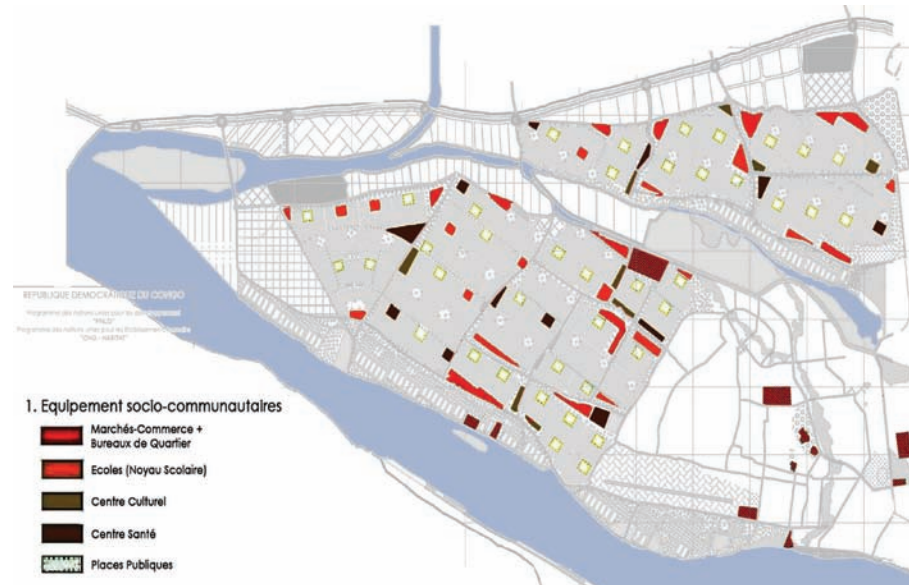
¹⁰¹ Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. Conclusie, p. 264.

Toelichting van het PDU

PDU 2008

PPA Mangobo 2008

(Eigen verwerking van de bronnen: *Plan de Développement urbain (PDU) Kisangani*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.66. en *Plan Particulier d'Aménagement (PPA) du Secteur de Mangobo*, augustus 2008. In: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.72.)

De gemeenschappelijke voorzieningen situeren zich, net zoals de infrastructuur en de commerciële voorzieningen, op drie niveaus. Op het niveau van de volledige stad bevinden de grote voorzieningen zich enkel in het centrum Makiso.

*'Il s'agit des équipements au niveau de l'ensemble de la ville et à large emprise au sol. Ceux-ci ne s'intègrent pas dans les unités de voisinage.'*¹⁰²

Verder worden de gemeenschapsvoorzieningen in de *commune* georganiseerd op twee niveaus :

'1° les équipements de premier niveau se retrouvent au centre de l'unité de voisinage, lequel par sa vocation d'aire de centralité est polyfonctionnel : bureau administratif du quartier, bureau de police, petit marché, petit commerce, espace d'artisanat, écoles, centre de santé, terrain de sport et parking.'

*2° les équipements de deuxième niveau s'implantent à travers le quartier. Le principe de localisation se fonde sur une répartition équitable de services de proximité dans le quartier : école maternelle et primaire, dispensaire, dépôt de transit.'*¹⁰³

In de legende van het PPA voor Mangobo is expliciet het woord *place publique* terug te vinden. Wat daaronder wordt gedefinieerd komt niet duidelijk naar voor in de bijhorende tekst.

*'Le plan particulier ressort aussi des espaces inter-parcellaires qui joueront la fonction des placettes communautaires, parking et espaces verts de repos.'*¹⁰⁴

De *place publique* wordt net zoals de groene ruimte systematisch verspreid over de nieuwe uitbreidingen, in stukken van 2,2 hectare, volgens een strak raster.

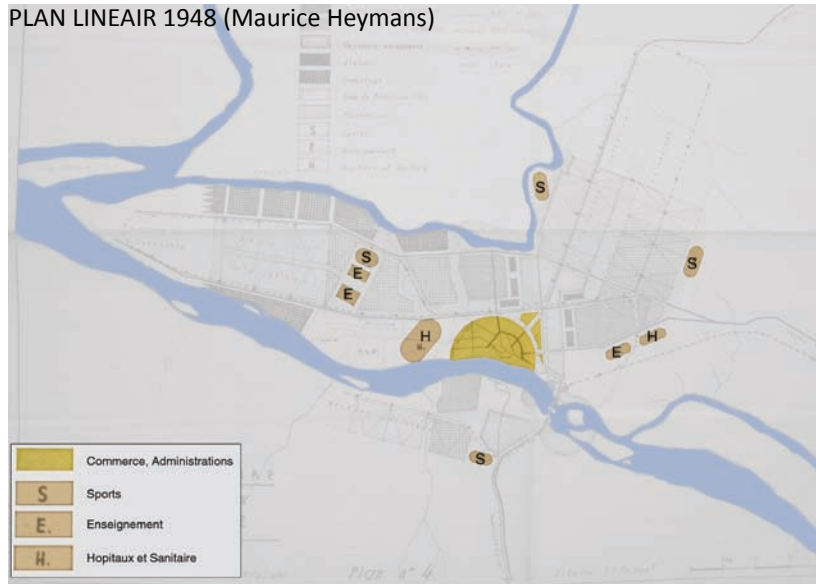
102 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.67.

103 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

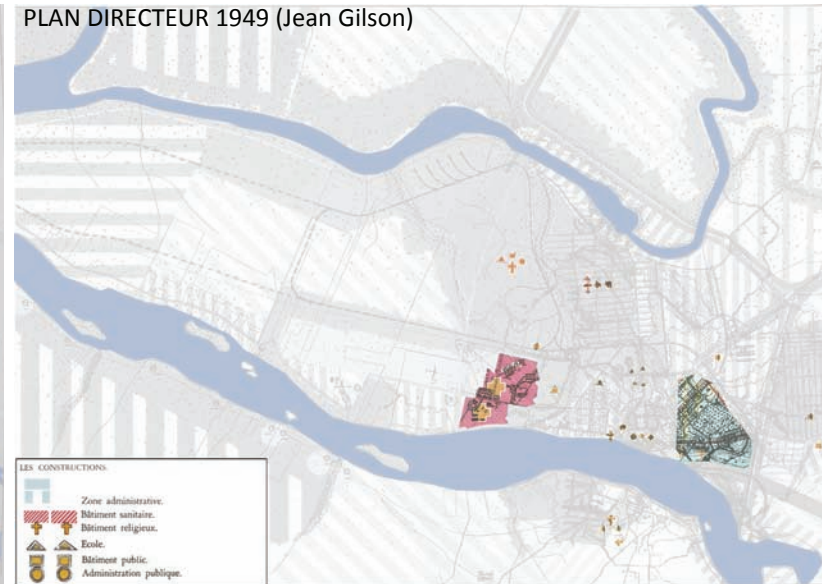
104 Citaat uit: PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, Kisangani, UN-HABITAT/PNUD/République Démocratique du Congo, 2008, p.68.

Vergelijking met de plannen uit het verleden

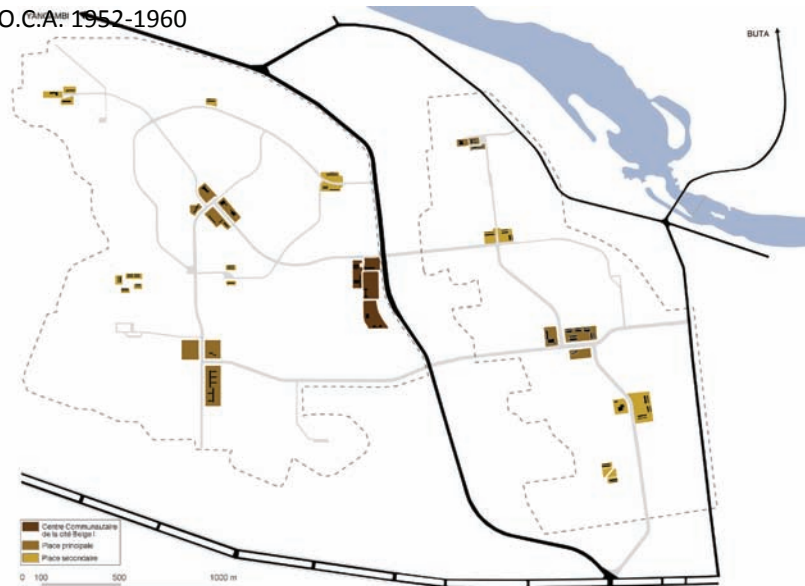
PLAN LINEAIR 1948 (Maurice Heymans)

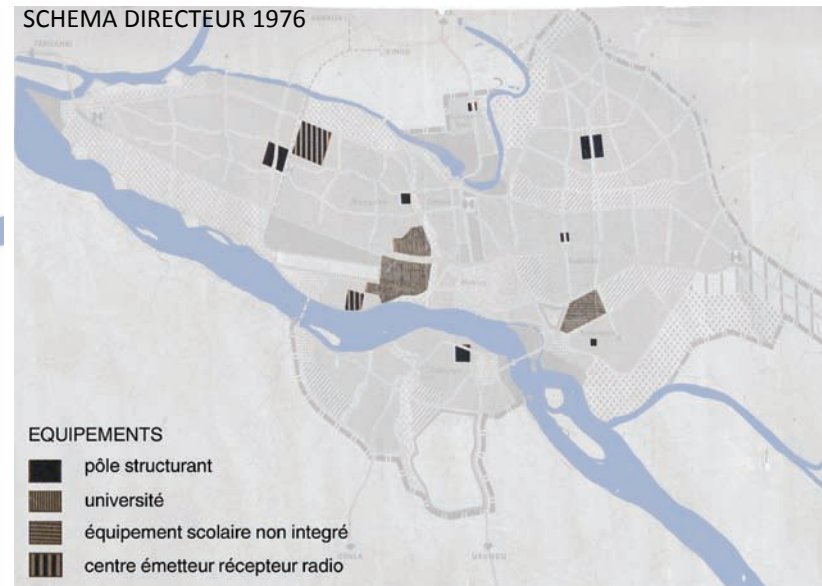
PLAN DIRECTEUR 1949 (Jean Gilson)

O.C.A. 1952-1960

SCHEMA DIRECTEUR 1976

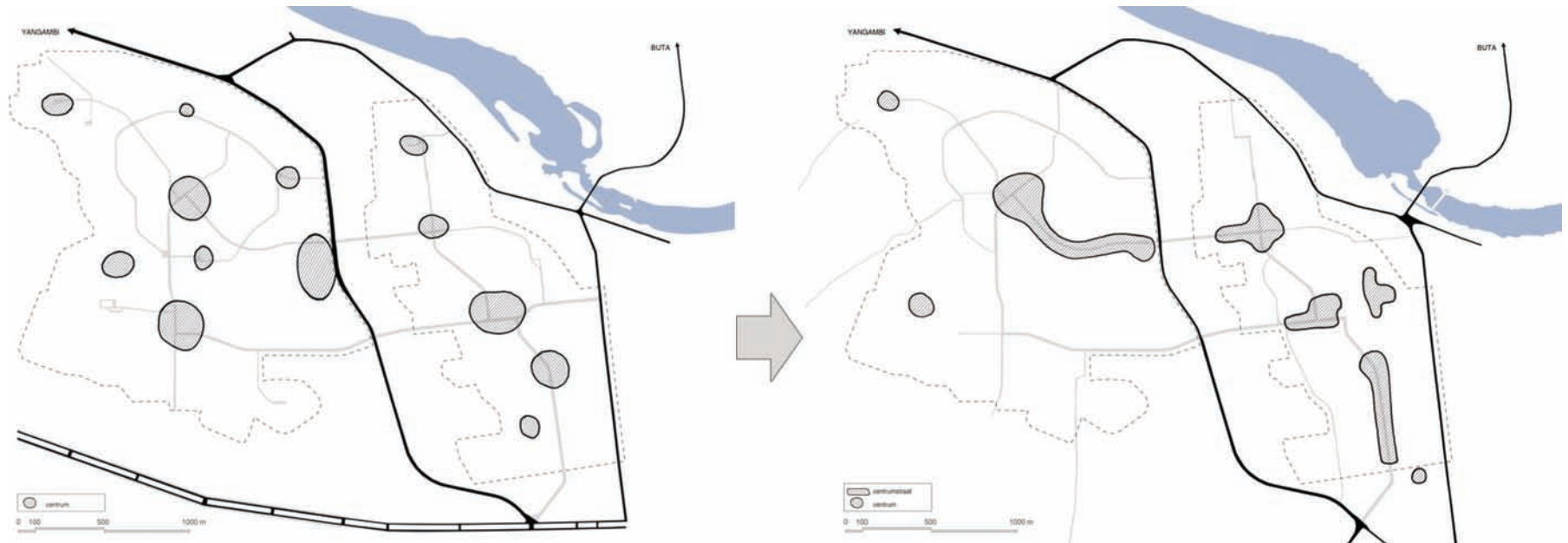

(Eigen verwerking van de bronnen: *Principe Lineaire. Son application à Stanleyville*, 1948. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 448, liasse 8174 C en *Plan Directeur*, 1949. GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949 en *O.C.A.*, 1952-1960. In: AA, Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503 en *Schéma Directeur esquisse*, 1976. Veldwerk Sander Aelvoet, *Archive du bureau l'Urbanisme et Habitat*, januari 2010.)

In het PDU wordt tot op een bepaald niveau teruggegrepen naar diezelfde hiërarchische opbouw in de plannen van het O.C.A. voor de publieke voorzieningen in de bestaande structuur van de stad. Op niveau van het *unité de voisinage* worden net zoals bij de plannen van het O.C.A. de belangrijkste gemeenschappelijke voorzieningen in een centrum gelokaliseerd. Op niveau van het *quartier* daarentegen worden de gemeenschapsvoorzieningen gelijkmatig verspreid over de wijk, in tegenstelling tot het O.C.A. Opvallend is het feit dat er geen commerciële voorzieningen aanwezig zijn op het niveau van het *quartier*. Dit is in tegenstelling met het O.C.A., die ook voor elk *quartier* een apart commercieel centrum voorziet.

Suggesties naar de toekomst

We kunnen vaststellen dat in de plannen van het PDU de centra, vastgelegd in de plannen van het O.C.A., worden overgenomen. Nochtans komt uit deel II naar boven, als gevolg van een onderzoek op het terrein, dat deze centra van het O.C.A. gedurende de laatste vijftig jaar inmiddels zijn verschoven.

(Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte. Verschuiving van de centra, p. 288.)

In plaats van terug deze oude centra van het O.C.A. te activeren, moet aandacht worden besteed aan de nieuwe centra en de centrumstraten die in de laatste vijftig jaar zijn ontstaan.

Voor de publieke voorzieningen in de nieuwe stadsuitbreidingen wordt echter een ander systeem voorgesteld. Hier hebben we te maken met de introductie van een isotroop schema. De publieke ruimte wordt planmatig vastgelegd in het rasterpatroon. Ook in deze toepassing kunnen we vanuit het onderzoek een aantal reflecties maken. In deel II van deze thesis werd aangetoond dat publieke ruimte niet kan worden geformuleerd in een eenduidig concept. Publieke ruimte komt namelijk naar voor via veel verschillende definities.¹⁰⁵ Vanuit het veldwerk zien we dat publieke ruimte spontaan kan ontstaan op bepaalde plaatsen in de wijk. Vaak zijn kleine elementen zoals een bank, een radio of een commerciële activiteit de aanzet tot het ontstaan van de publieke ruimte. Bijgevolg kunnen we de strakke indeling in het PPA van Mangobo in vraag stellen. Publieke ruimte kan in Kisnagani niet worden ontwikkeld via een strak grid op een vastgelegde plaats. Binnen het ontwerp is het enkel mogelijk om eventueel via kleine ingrepen, publieke ruimte te ontwikkelen. En al zeker niet binnen een vast patroon. Dit vormt een pleidooi voor een plan dat verschillende mogelijkheden naar publieke ontwikkelingen openlaat. De grote isotrope structuur van het PPA kan hier eventueel een oplossing bieden, maar de publieke ruimte moet naar mijn mening minder strak worden vastgelegd.

105 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 5: Publieke ruimte. Op zoek naar een definitie, p. 291.

5. Conclusie

Het *Plan de Développement Urbain* en het *Plan Particulier d'Aménagement de la commune Mangobo* vormen op het eerste zicht een mooie visie op papier, maar dreigen te belanden op de stapel onuitgevoerde plannen uit het verleden. Aaneensluitend met de opmaak van het PDU zijn twee PPA's ontwikkeld voor de *communes* Kabondo en Mangobo. Zoals eerder aangehaald, vertalen deze PPA's de doelstellingen van het PDU op een meer gedetailleerd niveau. Ondertussen, ruim twee jaar later, zijn nog steeds geen PPA's opgemaakt voor de resterende vier *communes*. Indien we het PPA van Mangobo projecteren op het terrein, merken we op dat de uitbreidingen van *des maisons en auto-construction* al reeds voor een groot deel de voorgestelde plannen van het PDU uit 2008 overlappen. Deze uitbreidingen gebeuren nog steeds op initiatief van de bewoners zelf en de *chef de quartier*.

Tot op vandaag (2011) zijn door de lokale overheden alvast geen grote middelen en geld ter beschikking gesteld en worden de officiële plannen naar de achtergrond verschoven. Daarnaast beschikt men niet over voldoende opgeleid personeel binnen de stedenbouwkundige diensten.¹⁰⁶ Slechts enkele kleine actiepunten van het *Plan Programme 2009-2010* (het eerste opgestelde actieprogramma op korte termijn) zijn reeds lopende. Deze lopende projecten, waaronder de renovatie van belangrijke wegen, het plaatsen van meer *bornes-fontaines*, ... zijn gefinancierd door onder andere PNUD, MONUC, UNICEF, CTB, ... en hebben betrekking op zowel de bestaande wijken als op de uitbreidingen. De hoop wordt vooral gelegd bij deze internationale hulporganisaties voor de uitvoering van de plannen.

Aan de hand van deze kritische analyse van het *Plan de Développement Urbain* van Kisangani kunnen we verder nog een aantal uitspraken formuleren die mogelijk een advies kunnen vormen naar toekomstige planning toe.

5.1. Het PPA beschouwen als één mogelijke invulling van het model

Het PPA van de *commune* Mangobo kan worden beschouwd als één mogelijke invulling van het PDU, maar meerdere invullingen zijn mogelijk. Uit de kritische analyse blijkt de aanpak van het PPA, ondanks de aangehaalde opmerkingen, toch veel potentieel in te houden. Bijvoorbeeld het ontwerp van een strak raster voor de nieuwe uitbreidingen van de stad, wat overeenkomt met de autonome uitbreidingen uitgevoerd tijdens de laatste vijftig jaar. Dit zorgt ervoor dat de wijken zich tot eigen identiteiten kunnen ontwikkelen maar dat er tegelijk toch een samenhangend geheel verzekerd blijft. Door de toepassing van dit raster vormt het PPA een abstracte vertaling, in termen van vierkante meter, van het vooropgestelde cijfermateriaal.¹⁰⁷ Het zorgt in het ontwikkelingsplan voor voldoende groene en open ruimte, publieke ruimte, huisvesting, We kunnen echter wel opmerken dat dit een zeer strikte vertaling is van de tabel. Een andere mogelijke invulling zou bijvoorbeeld een meer vrije invulling kunnen zijn, meer flexibel, wat een aantal mogelijkheden naar de toekomst open laat. Een plan waar veel minder elementen in een vast schema worden gegoten, waar een aantal basisprincipes aan worden gekoppeld. Naar het ontwerp van de publieke, groen en open ruimte zou dit alvast een betere oplossing bieden. Zoals eerder in deze thesis aangehaald, is het namelijk onmogelijk om publieke ruimte in dergelijk strikt raster vast te leggen.

¹⁰⁶ Interview Pascal Blaise Mongindo Etimosunata, *Chef de Division Provinciale de l'Urbanisme et l'Habitat*, februari 2011.

¹⁰⁷ Voor een weergave van de tabel zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU. Het *Plan Particulier d'Aménagement*, p. 322.

5.2. *Top-down planning die ruimte open laat voor bottum-up*

Ondanks het feit dat in de onderzoeksfase van het PDU een poging is ondernomen om de burgers te betrekken in het project, komt het PDU hoofdzakelijk naar voor als *top-down* planning.¹⁰⁸ Buiten de projecten die ondernomen worden door internationale hulporganisaties, worden hoofdzakelijk acties uitgevoerd in belangen van de overheid; bijvoorbeeld het *parc présidentiel* met het *Hôtel du Gouvernement Provincial*.¹⁰⁹ Verder focust het PDU zich voornamelijk op de nieuwe uitbreidingen voor de toekomst en wordt weinig initiatief genomen om de leefomstandigheden in de bestaande wijken te verbeteren.

Het betrekken van burgers reeds in het begin van het planningsproces, maar ook gedurende het volledige proces zou een groter draagvlak creëren. Op die manier kunnen vaak met kleinschalige initiatieven vanuit de bevolking, die worden ondersteund van bovenaf, grote doelstellingen worden bereikt. De recente oprichting van een *Comité Local de Développement* (CLD) voor elke *commune* kan hierin een belangrijke rol spelen.¹¹⁰ Kortom, er is nood aan een vorm van *top-down* planning die voldoende ruimte open laat voor *bottum-up*.

Vervolgens is nood aan een sterker beleid. Door de gevolgen van de economische crisis zijn onvoldoende middelen beschikbaar om de uitvoering en de controle van projecten op het terrein te realiseren. De overheid en ambtenaren op terrein worden niet of onregelmatig uitbetaald waardoor onderling corruptie optreedt. Er moet een duidelijk en sterk beleid worden vooropgesteld, die een goede samenwerking tussen de verschillende stedenbouwkundige diensten garandeert.

Slot

Ter conclusie kunnen we stellen dat het PDU een goede aanzet heeft gegeven, maar dat er een aantal bijkomende maatregelen noodzakelijk zijn ter realisatie op terrein. Daarvoor kan men teruggrijpen naar het *Plan Linéair* van Jean Gilson, uit 1948. Dit plan uit het verleden beantwoordt het meest aan de huidige noden van de bevolking. Hierop kan men verder bouwen in de toekomstige planning.

108 Voor meer informatie zie Deel III: De uitdaging van vandaag: het PDU. Het *Plan Programme*, p. 324.

109 Voor meer informatie zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. Thema 4: Huisvesting. Tabula rasa voor het *Hôtel du Gouvernement Provincial*, p. 260.

110 Voor meer informatie over het CLD zie Deel II: Het ruimtelijk functioneren van de O.C.A. wijken. De O.C.A. wijken vandaag. Het *Comité Local de Développement* (CLD), een eerste *bottum-up* benadering, p. 98.

BRONNEN

Boeken

ANGÉLIL, M., HEBEL, D., *Cities of change Addis Ababa*, Birkhäuser, Berlijn, 2010.

CUYVERS, W., e.a., *Brakin: Brazzaville-Kinshasa: Visualizing the visible*, Lars Müller Publishers, 2005.

DE BOECK, F., VAN SYNGHEL, K., *De gesproken stad: gesprekken over Kinshasa*, Literarte, Kessel-Lo, 2005.

DE MAXIMY, R., *Kinshasa, ville en suspens: Dynamique de la croissance et problèmes d'urbanisme*, Orstom, Parijs, 1984.

DE MEULDER, B., *Kuvuande Mbote. Een eeuw koloniale architectuur en stedenbouw in Kongo*, Houtekiet/deSingel, Antwerpen, 2000.

DE VILLERS, G., JEWSEWICKI, B. en MONNIER L., *Manières de vivre. Economie de la "débrouille" dans les villes du Congo/Zaire*, Institut africain-CEDAF n°49-50, Tervuren, 2002.

DENIS, J., *Le phénomène urbain en Afrique centrale*, Académie royale des Sciences coloniales, Brussel, 1958.

FOUTRY, V., NECKERS, J., *Als een wereld zo groot waar uw vlag staat geplant. Kongo 1885-1960*, Nauwelaerts Printing, Leuven, 1986.

FRY, M., DREW, J., *Tropical architecture in the Humid Zones*, B.T. Batsford LTD, Londen, 1956.

GILSON, J., *L'urbanisme au Congo belge*, Les éditions De Visscher, Brussel, 1949.

LAGAE, J., *Bouwen en plannen in Kinshasa en Brussel*. In: VIAENE, V., VAN REYBROUCK, D., CEUPPENS B. (red.), *Congo in België: koloniale cultuur in de metropool*, Universitaire Pers Leuven, Leuven, 2009.

LANZA, H., *Stanleystad, een kosmopolitische stad. De plaats van verschillende bevolkingsgroepen in het stadsweefsel*, In: VELLUT, J., e.a., *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Uitgeverij Snoeck, Gent, 2005.

LEJEUNE DE SCHIERVEL, X., *Les nouvelles cités congolaises. L'architecture et le logement*, Académie Royale des Sciences Coloniales, Brussel, 1956.

Office des Cités Africaines. Bulletin d'information, n°1-5, 1959.

PONS, V., *Stanleyville, an african urban community under Belgian administration*, Oxford, Oxford University Press, 1969.

PUTTEMANS, R., *Office des Cités Africaines: Huit années d'activité (1952-1960)*, O.C.A., Brussel, 1960.

VERHAEGEN, B., *Le Centre extra-coutumier de Stanleyville (1940-1945)*, in: Les cahiers du CEDAF n°8, CEDAF, Brussel, december 1981.

VRANCKX, R., *De ontdekking van Congo*, Meulenhoff|Manteau, Antwerpen, 2010.

Artikels (Kranten en tijdschriften)

ACP, *Deux voleurs des câbles électriques mort par électrocution à Kisangani*. Artikel: www.digitalcongo.net, Kinshasa, 23 maart 2010.

BASEA, H., *Boom de la circulation*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010.

BASEA, H., *Face à l'afflux de véhicules, la ville manque de parkings*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010.

BASEA, H., *Kisangani manque de bornes fontaines*. Artikel uit krant: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010.

BASEA, H., *L'obscur et florissant marché des ferrailles*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010.

BASEA, H., *Les constructions en briques n'ont pas que des avantages*. Artikel uit krant Mongongo N°12, Kisangani, 15 januari 2010.

BASEA, H., *Les voitures arrivent plus vite en ville que le carburant*. Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010.

BEECKMANS, L., *Franse planning in een voormalige Belgische kolonie. Een kritische analyse van de Franse stedenbouwkundige missies in postkoloniaal Kinshasa*, in: OASE#82 L'Afrique, c'est chic, NAI uitgevers, Rotterdam, oktober 2010.

BENDEA, L., KONGOLO, N., *L'eau potable, inaccessible ou trop coûteuse*. Artikel uit krant: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010.

BENDEA, L., *Profaner les tombes pour cultiver et habiter*. Artikel uit krant: Mongongo N°13, Kisangani, 15 februari 2010.

BONGOS, R., *Les faiblesses de la SNEL/Kisangani*, www.afriqueredaction.com, Kisangani, 5 november 2010.

BOYONGE, T., *La téléphonie remplace le diamant*. Artikel uit krant: Mongongo N°13, Kisangani, 15 februari 2010.

BOYONGO, T., *La ville se rénove mais dans le désordre*. Artikel uit krant: Mongongo N°2, Kisangani, 12 augustus 2009.

CUYVERS, W. en ÇELIK, Z., *De interpretatie van de publieke ruimte in de (niet-westerse) stad*, in: OASE#69 Posities, NAI uitgevers, Rotterdam, april 2006, p.33-43.

DE BOECK, F., *Stad zonder stedenbouw*, in: Etnische Perspectieven n°15, Overlegcentrum voor Ethiek, april 2005, p.125-127.

DE CLEENE, D., *Elektriciteit in Kisangani: schaars maar groen*, Weetlogs.scilogs.be, 27 april 2010.

FAMBA, G., *Les conflits fonciers divisent l'Eglise catholique et les habitants*. Artikel uit krant: Mongongo N°33, Kisangani, 2 februari 2011.

FAMBA, G., *Les voitures arrivent plus vite en ville* Artikel uit krant: Mongongo N°22, Kisangani, 30 juli 2010.

LAGAE, J., *Koloniale architectuur in Congo: Een nog onbekend patrimonium en een 'gedeeld erfgoed'*, in: Verslagboek 12de VCM-ontmoetingsdag, 2006, pp.19-31.

LOKULU, D., *Construire illégalement sans le savoir et tout perdre*. Artikel uit krant: Mongongo N°16, Kisangani, 6 april 2010.

LOKULU, D., *Des écoles qui n'en ont que le nom*. Artikel uit krant: Mongongo N°11, Kisangani, 15 januari 2010.

LOKULU, D., *La ville manque d'énergie*. Artikel uit krant: Mongongo N°10, Kisangani, 21 december 2009.

LOKULU, D., *Le désenclavement, un défi pour la ville de Kisangani*. Artikel uit krant: Mongongo N°21, Kisangani, 28 juni 2011.

LOKULU, D., *Les commerçants chinois révolutionnent le petit commerce*. Artikel uit krant: Mongongo N°2, Kisangani, 12 augustus 2009.

MAKANISI, A., BASEA, H., *Les travaux d'assainissement changent la ville*. Artikel uit krant: Mongongo N°33, Kisangani, 2 februari 2011.

MALISI, D., *Des jardins potagers qui changent la vie des habitants*. Artikel uit krant: Mongongo N°7, Kisangani, 1 november 2009.

MAYANI, D., *Le piratage du courant électrique nuit à tout le monde*. Artikel uit krant: Mongongo N°3, Kisangani, 27 augustus 2009.

MIDESO, N., *La mémoire de la ville disparaît*. Artikel uit krant: Mongongo N°7, Kisangani, 1 november 2009.

MIDESO, N., *Quand conducteurs, motards et piétons ignorent le code de la route*. Artikel uit krant: Mongongo N°3, Kisangani, 27 augustus 2009.

SINDANI, J., *Kisangani-Banalia: la route change la vie des habitants*. Artikel uit krant: Mongongo N°33, Kisangani, 2 februari 2011.

SPELTINCX, H.-J., *De familiale huisvesting van de inlanders in Belgisch Congo en Ruanda-Urundi*, in: Huisvesting n°1, januari 1953, pp.45-51.

TSHONDA, O., *La petite économie marchande à Kisangani*, in PoA 41, 1991, p. 56-71.

UTULA, F., *Ubundu: l'eau trop coûteuse*. Artikel uit krant: Mongongo N°27, Kisangani, 18 oktober 2010.

Eindwerken

AELVOET, S., *Beeldkroniek van Kisangani/Stanleyville: Een ruimtelijke en architecturale analyse van een koloniale stad*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010.

FENAUX, C., *L'Office des Cités Africaines in Lubumbashi*, thesis, Rijksuniversiteit Gent, 2010.

MBATE LUPIKI, A., *Processus d'urbanisation et familles à Kisangani*, thesis, Université de Kisangani, 2009.

MULINDILWA, L., *L'évolution de la gestion de l'espace urbain à Kisangani*, thesis, Université de Kisangani, 1996.

QUINET, M., *Le problème de l'habitation des indigènes dans les centres urbains au Congo*, thesis, Katholieke universiteit Leuven, 1960.

WALLAYS, A., *De bijdrage van de D.A.W. tot de socio-economische ontwikkeling in Congo*, licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1969.

WALO NGANGUI, G., *Les implications des constructions anarchiques dans la ville de Kisangani*, thesis, Université de Kisangani, 2007.

Digitale bibliotheek

DE MEULDER, B., *O.C.A. (Office des Cités Africaines, 1952-1960) and the urban question in Central Africa*, ArchiAfrika Conference 2005, www.archnet.org, digitale bibliotheek.

EKONGO NDEMBA, R., *Des cimetières lotis à Kisangani: exemple d'un débat occulte sur la gestion des espaces publics en RDC*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008.

KASSAY NGUR-IKONE, J., *La politique de la gestion des espaces verts par l'hôtel de ville de Kinshasa*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kinshasa, december 2008.

NKOKO LIPAMBALA, J., *Lieux de Vente de vin de palme et débats publics: une autre face de l'espace public à Kisangani*, 12e Assemblée générale, Administrer l'espace public africain, Université de Kisangani, december 2008.

Documenten (verkregen in Kisangani)

GBOGO, R., *Rapport de la campagne d'information et de sensibilisation des forces vives communales de la ville de Kisangani sur le développement et mise en place des comités locaux de développement «CLD» dans les 6 communes et le secteur Lubuya Bera*, République Démocratique du Congo, Province Orientale, Kisangani, juli 2010.

Institut National de la Statistique, *Bulletin des indicateurs sociaux*, Ministère du Plan, République Démocratique du Congo, Kisangani, 2006.

Institut National de la Statistique, *Bulletin des statistiques générales*, Ministère du Plan, République Démocratique du Congo, Kisangani, 2009.

MPURU, R., *Plan de Développement Urbain (PDU) de Kisangani*, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, Kisangani, 2008.

ONIEMBA, C., *Analyse des conditions de l'habitat suivant les indicateurs urbains: PDU Kisangani*, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, Kisangani, 2008.

PNUD, UN-HABITAT, *Atlas de Kisangani: Plan de Développement Urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, Kisangani, 2008.

PNUD, UN-HABITAT, *Rapport d'étude: Plan de développement urbain de la ville de Kisangani «PDU Kisangani»*, UN-HABITAT/PNUD/ République Démocratique du Congo, Kisangani, 2008.

Film

SCHRÖDER, R., *Caracas, the informal city*, Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam en Urban Think Tank, Tegenlicht, tegenlicht.vpro.nl, 23 mei 2007.

BIJLAGE A (BOEKJE)

Interviews

Inwoners O.C.A. wijken

- Jenga GEORGES (Tshopo)
- Olamba GERMAIN (Tshopo)
- Faustin LIMBI (marécage)
- Litho GERMAINE (marécage)
- Lisamba AENDO (Mangobo)
- Gelamb-Ge LIFETA (Tshopo)
- Moko SABINA (Mangobo)
- Leon BANZWA KIAMBO (ONL) (marécage)
- Yenga BOLUKAOLO (Tshopo)
- Therese BOSONGO (Mangobo)
- Therese ABUSI (Mangobo)
- Giovanie AWIKI SELEMETE (Mangobo)

Autoriteiten

- Bourgmestre de la commune Mangobo (Sébastien LOOSA BOLAMBA)
- Bourgmestre de la commune Tshopo (Godelive MOSUNGA KYANA)
- Chef de Division de l'Urbanisme et l'Habitat (Pascal BLAISE MONGINDO)
- Conservateur des Titres Immobiliers (Kisangani) (Bebel MABUMI-M'PETI)
- Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Mangobo) (Victor BONAMA-ITSHONS)
- Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Tshopo) (LOWATYLAKOSE)
- Comité Local de Développement (Tshopo)
- Comité Local de Développement (Mangobo)
- Chef du bureau à la commune Tshopo (Leopold KASUSULA)
- Chef du quartier Imbolo (Adonis LIBOTE BELINDA) (Mangobo)
- Chef du quartier Marché (Kapita LIHOLI) (Tshopo)

BIJLAGE B (DVD)

Archieven

Afrikaans Archief in het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Brussel

Dia's: Collectie X. Lejeune de Schiervel

- IV Stanleyville (251-300)
- IV Stanleyville (300-350) suite 1
- IV Stanleyville (351-400) suite 2
- IV Stanleyville (400-450) fin
- O.C.A. (1-50) II Généralités
- O.C.A. (1000-1031) VIII Localisation incertaine

Kaarten

- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 89, liasse 503
 - Office des Cités Africaines, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 536
 - Lotissement Pumusika, maison type 60, Stanleyville, 1952
 - Lotissement Pumusika, maison type 61, Stanleyville, 1952
 - Lotissement Pumusika, maison type 100, Stanleyville, 1952
 - Lotissement Pumusika, maison type 101, Stanleyville, 1952
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 94, liasse 541
 - Cité Mangobo Croquis/Plan D'implantation et note, Stanleyville, 1957
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 298, liasse 1560
 - Cités Belge I, Mangobo, Lumbu-Lumbu, plan de situation, plan d'implantations, quartiers routes plans, Stanleyville, 1957
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 767, liasse 3204
 - Photos avancement quartier 2 Mangobo, Stanleyville, 1954
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 992, liasse 4820
 - Stanleyville cités Mangobo, Lumbu-Lumbu, Pumusika, Belge I reconverti (plans), Stanleyville, 1957
- Inventaire O.C.A. dossiers, portefeuille 996, liasse 4888
 - Stanleyville Belge I, plan d'aménagement de la zone nord Pumusika + 2^E reconvertie Belge I, Stanleyville, 1956

- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 187
 - O.C.A. emplacement des quartiers en construction, Stanleyville, 1952
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 208
 - Cité Belge I Bâtiments communautaires plan d'ensemble, Stanleyville, 1956
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 317C
 - Emplacement des cités indigènes, Stanleyville, 1956
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 350
 - Stanleyville aménagement, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 441
 - Stanleyville, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 444
 - Implantations quartiers, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 459
 - Cité Belge I, plan d'aménagement, Stanleyville, 1958
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 473
 - Emplacement des cités indigènes, Stanleyville, 1956
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 530
 - Cité de Mangobo 1e quartier, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 575
 - Cité indigène: proposition d'emplacement, Stanleyville, (datum ongekend)
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 582
 - Cité Mangobo: Plan d'implantation quartier 1, Stanleyville, 1953
- Inventaire O.C.A. plans, portefeuille 833
 - Plan de situation, Stanleyville, 1953

Krant Mongongo (Bron: www.stanleyville.be)

Kranten Mongongo N°1- N°41 (juli 2009 - juli 2011)

Archieven Kisangani

Documenten

- Rapport annuel Mangobo 2009
- Rapport annuel Tshopo 2009
- Plannen *Cité Segama*, Kisangani, augustus 2010
- PDU Kisangani, Kisangani, augustus 2008:
 - Actes de l'Atelier PDU
 - Atelier validation PDU: présentations thématiques
 - Atlas de Kisangani
 - Rapport final de l'étude
 - Rapport synthèse

Arrête l'Urbanisme et l'Habitat, Kisangani, september 2007

Kaarten

Plan de lotissement 'Cité Segama', Blaise Pascal Mongindo Etimosundja, oktober 2009
Plan de la Commune de Mangobo, gemeentehuis Mangobo, Kisangani, (datum ongekend)
Plan de la ville urbaine de Kisangani, *Bureau de Titres Immobiliers*, Kisangani, (datum ongekend)
Plan Cadastre, *Bureau de Titres Immobiliers*, Kisangani, (datum ongekend)

Persoonlijk archief Pierre Humblet

Map Divers Bâtiments Stanleyville 1950-1960
Map Cités Indigènes- Maisons 1950-1955

Interviews, Kisangani (februari 2011)

Inwoners O.C.A. wijken
Autoriteiten

Eigen kaartmateriaal

O.C.A.
Anno 2011
Situeringkaarten

BIJLAGE A

Inleiding

Tijdens mijn verblijf in Kisangani (februari 2011) werden een aantal interviews afgenomen van de inwoners van de wijken van het *Office des Cités Africaines*, de lokale autoriteiten en van stedenbouwkundige diensten. Deze persoonlijke ontmoetingen hebben mij een ander perspectief gegeven omtrent de realiteit vandaag. Door deze genuanceerde manier van kijken naar de zaken was het mogelijk om min of meer af te stappen van een Europese kijk. De resultaten van de interviews hebben de interpretatie van het onderzoek op specifieke en verrijkende manier beïnvloed.

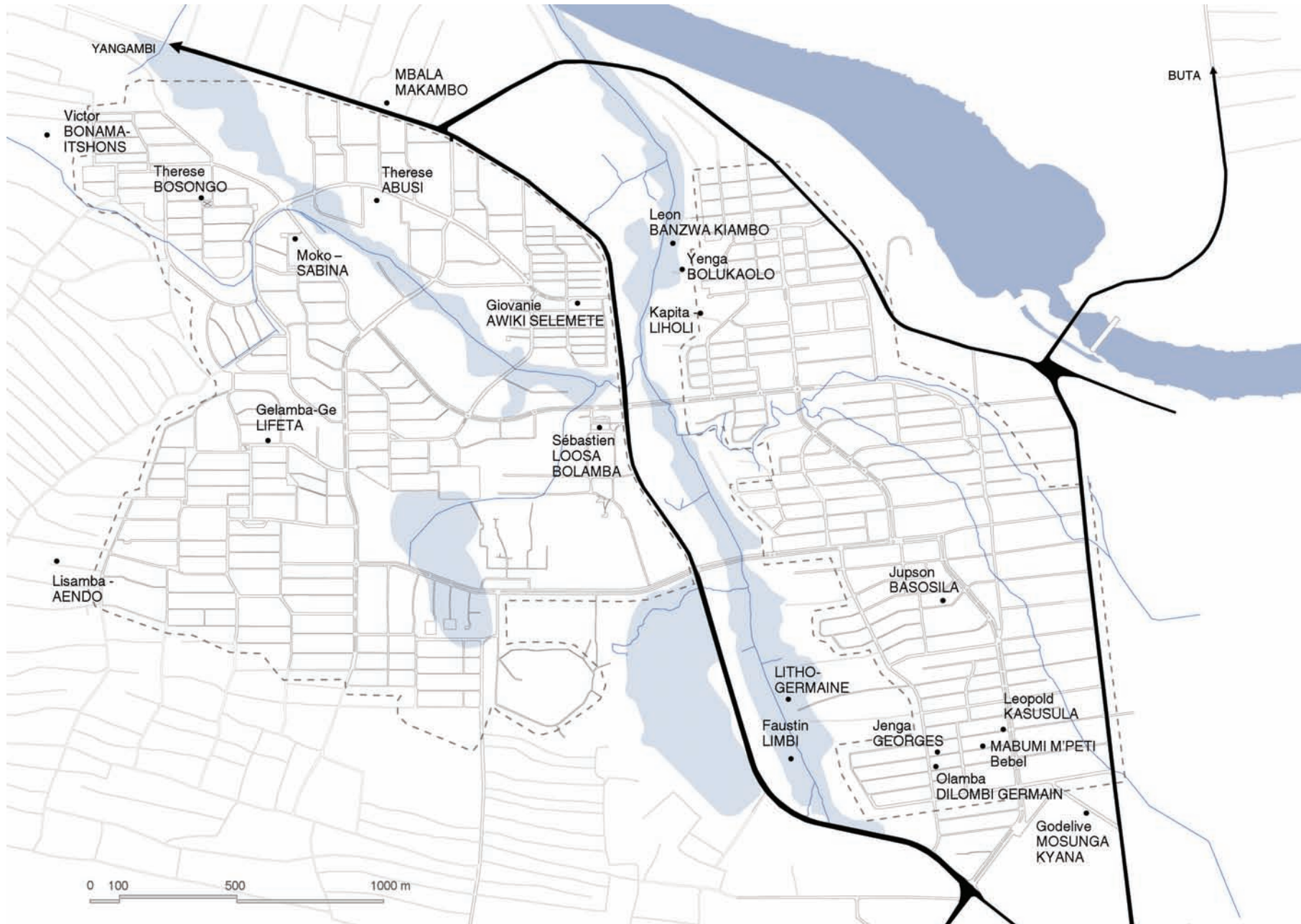
In deze interviews zijn we onder meer op zoek gegaan naar de algemene tevredenheid van de bevolking over verschillende aspecten in de wijken van het *Office des Cités Africaines*, hun achtergrond, de leefomstandigheden, vormen van toe-eigening, transformaties, eventuele problemen, maar ook de samenwerking tussen verschillende stedenbouwkundige diensten vandaag, toekomstperspectieven en dergelijke meer. De gesprekken vonden plaats in de woning van de persoon in kwestie of in het geval van de autoriteiten op het bureau van de dienst. De ondervraagde lokale bevolking is uitgekozen met behulp van mijn gewaardeerde begeleiders, Didier en Jean-Paul, die ook optraden als tolk, indien het gesprek in Lingala of Swahili werd gevoerd. Enerzijds is gezocht naar personen die oud genoeg zijn om veel van de geschiedenis van de wijk te hebben meegemaakt. Anderzijds werd rekening gehouden met de spreiding over het terrein, de *communes* en verschillende soorten woningen en lagen van de bevolking. Vervolgens zijn in de mate van het mogelijke interviews afgenomen van de lokale autoriteiten en diensten die een belangrijke impact hebben op de stedenbouwkundige ingrepen in de wijken van de stad Kisangani.

Het was niet altijd even eenvoudig de interviews af te nemen. Elk interview kreeg naargelang zijn context vaak een unieke wending. Doch werd geprobeerd de hoofdvragen zoveel mogelijk te laten overeenkomen om bepaalde patronen te ontdekken. Af en toe zijn de vragen echter aangepast naar de omstandigheden of zijn de vragen ingekort tot de essentie omdat de persoon in kwestie weinig tijd ter beschikking had of de situatie er zich niet toe leende.

Er moet worden opgemerkt dat de interviews letterlijk zijn uitgeschreven naar het Congolees gesproken Frans om misverstanden te vermijden. Logischerwijs bevatten deze citaten en interviews dan ook een aantal grammaticale fouten in vergelijking met het Frans dat wij spreken en kennen. De bijhorende kaart heeft indien mogelijk de locatie van de geïnterviewde persoon weer.

Graag zou ik van de gelegenheid gebruik willen maken alle personen te bedanken voor hun gastvrijheid en de tijd die ze voor mij hebben vrijgemaakt om uitgebreid op de vragen te antwoorden.

Un grand merci aux personnes interrogées à Kisangani, qui ont amplement donné une partie de leur temps libre pour répondre à mes questions et pour l'hospitalité.

Interviews

Jenga GEORGES (Tshopo)	2	Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Mangobo)	25
Faustin LIMBI (marécage)	4	Conservateur des Titres Immobiliers (Kisangani)	27
Litho GERMAINE (marécage)	5	Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Tshopo)	29
Bourgmestre de la commune Mangobo	7	Comité de Développement Urbain (Tshopo)	33
Kapita LIHOLI (Tshopo)	9	Comité de Développement Urbain (Mangobo)	35
Lisamba AENDO (Mangobo)	11	Chef du quartier Imbolo (Mangobo)	41
Gelamba-Ge LIFETA (Mangobo)	13	Olamba GERMAIN (Tshopo)	44
Moko SABINA (Mangobo)	15	Therese BOSONGO (Mangobo)	45
Chef de Division de l'Urbanisme et l'Habitat	16	Therese ABUSI (Mangobo)	46
Leon BANZWA KIAMBO (ONL) (marécage)	18	Giovanie AWIKI SELEMETE (Mangobo)	48
Yenga BOLUKAOLO (marécage)	20	Leopold KASUSULA (Tshopo)	50
Bourgmestre de la commune Tshopo	22		

Jenga GEORGES (Tshopo)

Nom	Jenga GEORGES
Quel âge	96 ans
Habitation	La 2ième bis Avenue Quartier Stade Commune Tshopo
Maison	Maison Fonds d'Avance
Profession	Maintenant retraité, avant ça depuis 1946 le directeur du Service de Télécommunication, Poste (PTC)

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand?

D'où venez-vous?

Je suis arrivé à Kisangani à 1937. Je viens du village Yalufi, vers Yangambi

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Je suis arrivé ici avec quatre garçons, pour l'étude. J'ai fini à Yalufi l'école primaire. Nous sommes venus à Kisangani pour l'école secondaire. A l'époque, mon père a déjà construit une maison à la 4ième avenue ici. Il a demandé à son frère pour devenir habiter à Kisangani. C'est comme ça qu'il doit profiter, à Yalufi, quand ces enfants ont terminé l'école primaire, pour les envoyer, là où il y a les deux frères, et dans la maison qu'il a construit sur la 4ième.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Nous sommes avec 9 personnes. La maman, le papa et sa petite fille, avec ses enfants.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

J'ai construit cette maison moi-même. C'est moi le propriétaire. Cette une maison personnelle. J'ai construit cette maison avec mon argent propre. Pas avec l'aide de Fonds d'Avance.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous?

Où est le centre de la commune?

On appelle ça Belge I à l'époque. Les gens noirs habitent au Belge I, les blanc vivent au centre de la ville Kisangani, Makiso. En 1968, il a séparé le Belge I dans la commune Tshopo, et la commune Mangobo. On a commencé d'abord avec la commune de la Tshopo, la partie Pumusika, mais plus que la commune prenez des extensions, ça devenait une commune. Ça devenait une commune plus grande, et ce n'est pas facile

pour l'administration. C'est pourquoi il a séparé le Belge I en 1968 en deux communes.

La place la plus importante à Tshopo, c'est d'abord la maison communale, c'est l'endroit le plus important. Il y avait un bar à la première avenue. La 4ième avenue, il y a un bar, il y a beaucoup des activités là.

Pensez-vous que la commune Tshopo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Tshopo ont besoin de la ville Kisangani? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?

Tshopo ne suffit pas à elle-même. Tshopo a besoin des autres communes. Surtout le Makiso, tout le monde va au grand marché là-bas. Les grandes autorités qui contrôlent la ville Kisangani. Il y a ici de petits centres, mais ça ne se suffit pas, c'est seulement pour les besoins élémentaires.

Les différents quartiers qui composent la Tshopo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Au début, c'est le quartier Stade, s'appelait le quartier moderne, puisque c'est là où se trouve «des évolués», les gens qui «ont travaillé à côté des blancs, les gens qui ont étudié». Il y a beaucoup de maisons de Fonds d'Avance ici, parce que ce n'est pas n'importe qui, qui habite dans une maison de Fonds d'Avance. C'est grand, des maisons de Fonds d'Avance, c'est spacieux, et la parcelle est grande. La cité est entrain de s'élargir, c'est pourquoi on a mis quelques quartiers pour la sécurité, pour sécuriser les gens.

Le quartier Pumusika, quand vous habitez à Pumusika, ça signifie que vous êtes un riverain, quelqu'un qui vit à côté de l'eau. Par exemple, un pêcheur, un piroguier, ... toutes les activités pour les gens là, ils ont besoin de l'eau.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Je vais souvent à Makiso pour faire le marché. Combien de fois par jour? Ça dépend quand j'ai de l'argent ou pas. Quand j'ai de l'argent, je vais tous les jours à Makiso. Les commerçants qui habitent à Tshopo mais qui vont à Makiso tous les jours pour acheter des marchandises, ça c'est leur profession. Je viens à Makiso parce qu' on trouve toutes les choses de la première nécessité ici, même que je vais ici à Tshopo, je vais acheter ça à Makiso. Quand j'achète ça à Makiso, c'est moins cher. Parce qu' ici dans la Tshopo, les commerçants vont à Makiso pour acheter leurs marchandises, et ils reviennent ici pour augmenter leurs bénéfices. Ça devient un peu plus cher.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

De temps en temps, je vais à pied, mais quand j'ai l'argent je vais par taxi-vélo, toleka. Je paye 200 FC. Avec le taxi-moto, c'est 500 FC.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Je vais «aux bars» entre la première et la 4ième avenue. Quand je ne suis pas trop fatigué, je vais chercher l'ambiance à la rive gauche, l'autre côté. Je vais au stade, à la plage, au Petit zoo. On a beaucoup de bars ici, dans l'avenue d'Espagne. Au soir, je vais au bistrot pour prendre des bières, pour parler avec mes amis.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo? Des problèmes urbanistiques?

Les canalisations sont bouchées et l'eau commence à passer dans les parcelles des gens, et ça créent beaucoup de moustiques dans les quartiers. Les endroits qui étaient prévus pour le passage d' eau, il y a des gens qui sont venus construire là-bas, des maisons anarchiques, ce qu'il fait, ça commence empêcher maintenant le passage d'eau. Ça bouche

le passage d'eau, ça peut être construit dans un passage d'eau, et, ou bien un câble électrique. Et il y a beaucoup de toilettes qui sont, aujourd'hui, bouchées, ça créent des problèmes. A l'époque il y avait deux obligations de l'état, d'aller dans chaque maison, pour désinfecter leur maison, pour tuer les cafards, des moustiques. Mais maintenant ça n'existe plus. C'était le chef d'Urbanisme et le Service des jeunes.

Vous connaissez les problèmes avec l'O.C.A. et les autorités locales dans les années 1952-1958 pour la reconversion de l'ancien cité Belge I?

Ils n'y avaient pas de problèmes. Le service de l'Urbanisme à donné un autre endroit pour construire là-bas à l'O.C.A. Il paye l'O.C.A. pour construire là-bas (Pumusika). Le Fonds d'Avance a donné l'argent aux «évolués», pour construire une maison. Il y a des autres maisons aussi, l'O.C.A. a construit des maisons pour les gens. Mais ça, ce sont des maisons trop petites.

Faustin LIMBI (marécage)

Nom	Faustin LIMBI
Quel âge	50 ans
Habitation	Dans le marécage au bord du Djubu-Djubu Commune Tshopo
Maison	Maison anarchique
Profession	Secrétaire dans la Société de Grecque (Société des réalisations des gérances et des investissements)

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?
J'étais locataire quelque part, au 17ième avenue à Tshopo. Avant j'ai été à Buta, je suis né à Buta.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?
Pour avoir une bonne place, là, pour acheter une bonne maison, vous devez être bien financièrement. Je n'ai pas l'argent.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
Nous sommes ici avec 10 personnes. Cinq dans chaque maison.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?
J'ai acheté ce terrain. Celui-ci (le voisin) m'a vendu ce terrain. Maintenant j'ai les deux maisons ici. Moi, je vis avec ma famille en une, et une dame, une veuve, est la locataire de l'autre maison.

La maison ici, c'est construit dans quelle année?
La première partie est construite le 5 avril 1992, la deuxième en 2000.

Vous avez quelle problème ici dans le marécage?
Le problème est là, la nature, c'était une inondation. La première inondation a commencé en 1996. Maintenant nous avons une grande inondation dans un intervalle de dix ans.

Vous avez une solution pour cette problème?
Nous n'avons pas l'argent.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous? Où est le centre de la commune?
Le marché est important pour moi.

Il y a aussi une place importante dans le marécage. Il y a quelques étangs là-bas. Moi, je vais pêcher là.

Le quartier qui est pour vous le plus important ?
Le quartier de la Poste. Il y a un mouvement, un mouvement des gens, beaucoup de gens qui passent par là.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?
Oui, c'est une commune «mère», on va souvent là-bas. Je vais tous les jours, parce que je travaille à Makiso. Et ma femme visite Makiso pour faire les provisions, de temps en temps Makiso, et aussi à Tshopo. Ma femme achète les poissons là, au grand marché, c'est presque quatre ou trois fois par semaine. Et quand elle retourne, elle vend les poissons salés, ici, passer la route Lumumba. Elle a beaucoup de clients.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?
Taxi-vélo.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?
Le stade Lumumba.

Litho GERMAINE (marécage)

Nom	Litho GERMAINE
Quel âge	28 ans
Habitation	Dans le marécage au bord du Djubu-Djubu Commune Tshopo
Maison	Maison anarchique
Profession	Commerçante

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?

Je suis arrivée le 3 mai 2010. Je viens de l'avenue la 8ième à Tshopo. Là-bas, j'étais une locataire, mais j'avais des difficultés pour payer. Et maintenant je vis dans la maison de mon beau-père.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Nous sommes venus habiter ici, parce que nous manquons l'argent pour payer une maison.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Il y a plusieurs familles ici, nous sommes avec 6 personnes, 2 enfants et 4 adultes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

Mon beau-père a acheté ce terrain. Maintenant je ne dois pas payer.

La maison ici, c'est construit dans quelle année?

C'est mon beau-père qui a construit cette maison en 2005.

Vous avez des problèmes ici dans le marécage?

Le problème que j'ai, chaque fois qu'il pleut, abondant, l'eau sort du lit de la rivière pour entrer jusque dans la maison. Quand l'eau entre comme ça, c'est pas possible pour dormir dans la nuit, je dois prendre des bassins pour jeter l'eau qui rentre là, ça prend deux ou trois jours. Même les toilettes, là, qui sont derrière, parfois l'eau remplit, et nous avons des problèmes hygiéniques.

Vous avez une solution pour ce problème?

Le grand problème que j'ai, c'est d'ouvrir grandement la rivière pour que ça ne déborde pas, pour que l'eau ne rentre pas, cela demande de l'argent, nous avons besoin d'argent pour ouvrir la canalisation. Il faut de temps en temps curer cette rivière,

pour que l'eau peut avoir le chemin au lieu de rentrer dans la maison. Malheureusement ils n'ont pas les moyens pour faire cela. Mais nous n'avons pas de moyens.

Il a fait avec la bêche, une profondeur si grande, pour que l'eau ne doit pas sortir. Il a curé cette rivière, avec la terre, pour le mettre à côté de la rivière. Ça aide un tout petit peu. Mais il faut le faire chaque jour, parce que chaque fois qu'il pleut, il y a le sable et de la boue qui viennent encore empêcher l'eau de passer normalement. C'est une solution provisoire, ce n'est pas durable. Ce qui est durable c'est de construire une grande canalisation. Il a creusé pour que la profondeur soit grande, comme ça l'eau ne va pas sortir du lit. Il a curé la rivière. C'est-à-dire enlever la terre sur le lit de la rivière, et jeter cette terre là ou la boue ici, c'est ça.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous? Où est le centre de la commune?

C'est la 8ième, la 15ième et la 3ième avenue. Ils sont sur un plateau, même quand il pleut abondamment, l'eau n'entre pas dans leurs maisons. Ce sont des places importantes, parce qu'il y a la route principale qui passe par là. La route goudronnée. La 8ième c'est important pour le marché et les boutiques. Je vends des poissons salés dans les marchés, et c'est pourquoi les places sont importantes pour moi.

Le quartier qui est pour vous le plus important?

Pour moi c'est le quartier de la Poste, parce que là-bas, il y a des activités commerciales et il y a un marché là-bas. Et aussi le quartier de l'école, parce qu'il y a encore un marché là-bas.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Je vais deux fois par semaine. C'est là-bas que je vais acheter ma marchandise, le poisson salé, au grand marché. Pour venir griller et aller revendre sur la 8ième avenue à Tshopo.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

Par vélo-taxi, je paye 300 CF au départ, et au retour je paye 500 FC.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Non, je n'ai pas d'endroits. Je reste ici. Je n'ai pas d'argent.

Bourgmestre de la commune Mangobo

Nom	Sébastien LOOSA BOLAMBA
Quel âge	42 ans
Habitation	Block Lumbu-Lumbu Quartier Aruwimi Commune Mangobo
Profession	Bourgmestre depuis 25 septembre 2008

A l'époque, le Mangobo et Tshopo étaient un ensemble, avec au centre le bâtiment administratif de Mangobo. Pourquoi les deux communes sont divisées maintenant?

Ça s'appelle «le Belge», c'était en 1960 que le Belge l'a été divisé en deux parties, le Mangobo et le Tshopo. Cette place ici c'était la place centrale de cette entité.

Quelle est la raison?

La vraie motivation, nous ne savons pas, mais de toute façon, c'est..., on a compris que..., c'est comme aujourd'hui,.... Pour l'administration, comme aujourd'hui même la commune de Mangobo, il y a déjà des tentatives qu'on puisse devenir deux communes.

A l'avenir il y a déjà des projets qu'on pourra construire maintenant des bâtiments et à la longue ça peut devenir des communes. Quand l'espace s'étend..., donc on voit, que j'irais de vaste espace, ça devient un peu difficile, on doit divisés cette commune en deux parties, ça devient assez gérable. Quand vous revenez prochainement vous risquerez de trouver que ça devient déjà une autre commune ici. C'est le boulevard Lumumba qui nous sépare de la commune Tshopo.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous? Le centre, c'est où?

Les places importantes, c'est d'abord la cœur de la commune, là où nous sommes, la place avec le bâtiment administratif, le camp de policier à l'autre côté, nous avons l'hôpital, le foyer social, ... c'est parce qu'il y a une concentration des bâtiments de la commune ici.

Une autre place importante, nous avons l'Orphelinat National, qui est dans l'avenue de Mangobo. Nous avons les quartiers industriels, là où il y a la SOTEXKI, la MIME, Nous avons la cité de la voix de Zaïre, après la SOTEXKI, c'est là où on avait implanté la radio. C'est un joli bâtiment, mais qui a été détruit comme ça, avec les rebellions, Place importante encore, nous avons le Cercle d'Etat, c'est important pour la commune,

c'est l'histoire de la commune.

Très important, c'est le port de la commune après l'Abattoir, des pirogues avec des marchandises, ... ça c'est une entrée importante pour nous.

Quelles sont les places publiques pour vous dans la commune Mangobo?

L'espace publique c'est le marché. Nous avons quatre marchés. Celui ici est le plus ancien marché Limanga, mais c'est pratiquement notre deuxième marché, parce que le plus grand marché, c'est le marché de Balese par rapport à la recette. Mais par rapport à la superficie et à la construction, c'est l'ancien marché ici.

Aussi les espaces réservés pour les jeux. Nous avons trois stades. L'un derrière la paroisse Christ-Roi, pour l'église, un autre au niveau de l'Orphelinat National et un troisième derrière le Cercle d'Etat. Le Cercle d'Etat c'est une autre place publique, c'était la place où Lumumba a annoncé l'Indépendance. Notre Cercle d'Etat organise des activités culturelles. Le Cercle d'Etat c'est pour les activités des jeunes, comme le cinéma, la musique, le tout, Mais c'est rarement utilisé comme une salle de fête. C'est d'abord ça.

Pensez-vous que la commune Mangobo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Mangobo ont besoin de la ville Kisangani? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?

La commune Mangobo ne suffit pas. Elle n'est pas complète. Nous ne savons pas dire que nous avons la réponse à tous les problèmes.

S'il y a des gens qui exploitent le bus et le taxi-bus, c'est la commune Mangobo qui donne l'argent à cette société là. Nous avons besoin de la commune Makiso surtout, d'abord pour les produits de première nécessité, pour les grands magasins, c'est le grand centre commercial pour toute la ville. Les commerçants de Mangobo vont aller acheter la marchandise pour venir vendre ici. Mangobo ne se suffit pas.

Ça dépend de ce que vous voulez prendre, nous n'avons pas de grosses alimentations, on n'a pas de boucherie, Les besoins élémentaires directs, ça, je pense qu'il y en a, parce qu'au moins, nous avons des champs, on peut trouver du poisson, de l'huile de palme, du manioc, des bananes, ... on peut le trouver. Il n'y a pas une université à Mangobo, les enfants qui ont un diplôme veulent aller à l'université, qui ne se trouve pas à Mangobo.

La commune la plus pauvre c'est la commune Kisangani, Mangobo est très bien. D'abord par sa population, même parler par l'espace que nous occupons. Elle occupe le plus grand espace. Même parce que, si nous voyons l'urbanisation, on a urbanisé, les routes sont allées très loin et en bon état, à l'époque si vous voyez la configuration de ce temps là. Vous allez constater que Mangobo on a mis un peu de sérieux pour construire la commune de Mangobo. Mangobo, c'est trop vaste, il a peu de mathématique aussi.

Quand on dit, les gens des urbanisations ne suivent pas, on a pas des prix ici, les gens construisent comme ils veulent, par exemple Matéte, ...

Il y a deux parties à Mangobo. Il y a la partie bien urbanisée, les quartiers de l'O.C.A., et la partie que nous venons de créer nous mêmes, qui n'est pas urbanisée et cela où la mathématique doit séjourner. Et il y a aussi un autre problème, là, dans ces extensions, il n'y a pas d'avenues, il y a trop des blocs ici à Mangobo. Nous avons 10 quartiers et 56 blocs, 126 avenues et près de 35 000 habitants.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Un espace quartier, nous donnons à cette étendue ou à cet espace la même valeur. Si nous voulons considérer la nature, des constructions, l'organisation, telles que les maisons sont organisées, l'urbanisation. Nous pouvons dire que, bon, il y a des quartiers qui sont pas moins organisés et qui sont pas organisés et des quartiers quand même où il y a de l'ordre. Il y a maintenant des contrastes. Là, où c'est urbanisé comme ici, il y a un sérieux problème de gestion, des installations sanitaires. Les problèmes des gestions, des installations sanitaires, depuis la colonisation jusqu'aujourd'hui, les choses sont bouchées, tout ça. Mais là où ce n'est pas bien urbanisé, ils ont suffisamment des espaces, ils s'organisent quand même pour avoir des

installations dignes, il n'y a pas de moustiques, c'est quand même aéré.

Mais, nous n'allons pas, parce que même les gens à l'intérieur de la commune, quand quelqu'un dit «j'habite Mingasi, j'habite Matéte», c'est un problème d'ordre sociologique.

Même par rapport au fonction qu'on occupe, par exemple quand on parle de Lumbu-Lumbu, on voit plus les enseignants de l'université de Kisangani. Ce sont des quartiers, même dans la chaleur de Mangobo, on ne le ressent pas. A Lumbu-Lumbu, un quartier avec des personnes «évoluées», on ne bouge pas trop, donc tout ça, il y a beaucoup de problèmes où les sociologues et les psychologues pourront se mettre ensemble, pour vous aider, à saisir, certaines choses.

L'importance c'est par rapport aux gens qui habitent, par rapport aux activités qui s'y déroulent, par rapport même à la classe sociale des individus qui habitent ces quartiers. Il y a des différences, les quartiers peuvent être perçus différemment, tous les quartiers ne sont pas pareils. C'est le même aspect avec la ville Kisangani, ça compte six communes, et toutes les six communes ne sont pas les mêmes. Il y aura difficilement des activités qui peuvent s'organiser là-bas, on n'a pas d'infrastructure, il y a seulement des maisons d'habitations... c'est une partie de Imbolo ou Segama. Peut être avec l'arrivé des prêtres qui construisent là-bas, il y a maintenant une petite salle pour, qui vont devenir, des écoles.

Aruwimi, c'est le quartier le plus évolué, Lumbu-Lumbu. On peut prendre aussi le quartier Limanga et le Minzoto.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, il y en a. Des égouts, dans les anciens quartiers construits par l'O.C.A., aujourd'hui il y a un problème, les parcelles sont trop petites et les gens qui y vivent sont presque étouffés. Et les eaux, qui coulent de ces maisons là, ne trouvent pas où passer. Et même leurs installations hygiéniques. C'est le plus grand problème.

Et les extensions, elles n'ont pas été bien urbanisées, par rapport la route, par rapport aux rues, par rapport au numéro, positions des maisons, tout ça... Le premier construit comme ça et l'autre dans l'autre sens... les choses sont placées en désordre. Surtout les nouveaux quartiers là, Segama, Lindi, il se pose un sérieux problème, de manque d'urbanisation.

L'aération de la commune souffre, les espaces verts qui étaient réservés pour l'aération de la commune, tous ces espaces sont

déjà occupés par des gens, il y a les constructions qui sont là. Ce n'est pas bien. Au rond point, le carrefour, les gens viennent construire là-bas.

Il y a des plans pour de nouveaux développements à l'avenir à Mangobo? Pour disparaître les problèmes urbanistiques?

Les plans, oui, mais le pays est dans sa phase de reconstruction, Mangobo ne restera pas en marge. Il y a un plan, de reconstruction, et comme je disais ...le comité local, avec le CTB et le Paideco, ...ont déjà construit même le marché de Balese là, ce sont des marchés qui seront reconstruit incessamment pour donner la bonne forme au marché de Balese. Au lieu que ça soit comme des cités de réfugiés. Il voudrait construire, pour avoir des pavillons et aussi il va construire des maisons pour des familles, des maisons adaptées aux normes, des villes modernes, ou aux normes urbaines.

C'est seulement, il y a déjà le Plan de Développement Urbain (PDU), il y avait même un séminaire à Kinshasa, c'était seulement des maires qui étaient partis, après ils y ont présenté le plan de la ville, comment les routes vont partir, de l'aéroport de Bangboka vers le Bac, ...tout ça, il y a un plan. Il y a un Plan de Développement Urbain, mais aussi des plans de développements des différentes communes. Ce qui pourrait être construit dans chaque commune, c'est prévue.

D'abord l'exode rurale, les gens fuient le village pour venir habiter à Kisangani. Il est vrai que jusque là, je n'ai pas encore reçu une instruction dans le sens de dire «les gens peuvent construire mais il n'y a pas une limite». Actuellement, nous n'avons pas une frontière qui limite les extensions. Les gens construisent comme ils veulent. Nous savons qu'il y a encore des espaces. Kisangani c'est entre le fleuve et la rivière, mais à l'autre côté de la rivière on n'a pas de constructions, les gens sont toujours à l'espace intérieur ici. Seulement à Tshopo, on a construit à l'autre côté de la rivière.

Kapita LIHOLI (Tshopo)

Nom	Kapita LIHOLI
Quel âge	50 ans
Habitation	Dans le marécage au bord du Djubu-Djubu Quartier du Marché Commune Tshopo
Maison	Maison anarchique
Profession	Agent du quartier du Marché

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?
En 1985. Je viens de Yokasanga, territoire Kisangi, dans le district de la Tshopo.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?
Je suis venu étudier ici, mais malheureusement je n'ai pas terminé mes études. Donc, pour des raisons d'études.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
Nous sommes 17 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?
C'est acheté, j'ai acheté cette maison, j'ai construit l'autre partie moi même en 2008.

Comment est-ce que vous allez au travail? Ça prend combien de temps?
A pied.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous? Où est le centre de la commune?
Mon bureau de travail, le bureau de quartier.

Quelles sont les places publiques pour vous dans la commune Tshopo?
D'abord c'est pour moi Mutjanga, le plage de Tshopo. Et aussi la 15ième avenue.

Pensez-vous que la commune Tshopo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Mangobo ont besoin de la ville Kisangani (Makiso)? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?
Pour les produits agricoles beaucoup à Tshopo. L'autres produits à Makiso.

Les différents quartiers qui composent la Tshopo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Le quartier comme Pumusika, vous arrivez à Pumusika, c'est le quartier reposé, ils viennent à Pumusika pour reposer. Chez nous, le quartier du Marché, ça se trouve à côté du marché. Le quartier du Zoo, le quartier Kapalatra, c'est important pour moi. Le quartier Kapalatra, parce qu'il y a beaucoup de forêts pour cultiver des champs. Et la rivière Tshopo aussi, pour pêcher. Je suis un pêcheur, je pêche pendant la nuit.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?
Oui, pour acheter des articles, mais pas beaucoup, parce que je n'ai pas l'argent. Une fois par mois.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?
Toleka.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?
Quartier du Zoo et la plage de Tshopo.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo? Des problèmes urbanistiques?
Au moment de pluie, il y a une inondation, à partir de 3ième, 4ième, 6ième à Tshopo. Et aussi dans ma maison, l'eau arrive jusqu'ici. Cette maison est dans le marécage de Djubu-Djubu.

Il y a des plans pour des nouveaux développements dans l'avenir à Tshopo?
Oui, pour cultiver les champs, pour construire des nouvelles écoles et un hôpital à Tshopo.

Il y a un plan développement pour le problème d'inondation?

Non jamais, il n'y a pas de sources.

Lisamba AENDO (Mangobo)

Nom	Lisamba AENDO
Quel âge	63 ans
Habitation	Block Matété Quartier Segama Bar 2x2 Commune Mangobo
Maison	Maison privée
Profession	Directeur de l'école E.P. 2 Bangwandi (Mangobo)

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?

Je suis arrivé ici à Mangobo, c'était depuis 1975. D'abord après mes études secondaires, que j'ai terminées à Lisanga. Je travaillais à l'intérieur, comme enseignant et comme directeur aussi.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Je suis arrivé à Kisangani, après une promotion, pour raison de travail.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Nous sommes avec 13 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

J'ai construit la maison moi-même.

Comment est-ce que vous allez au travail? Ça prend combien de temps?

Je vais toujours à pied. Ça prend 25-30 minutes.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous? Où est le centre de la commune?

Le boulevard du Congo, qui est le plus important. Et ici, en service, le Bloc Bangwandi, est très important pour moi, parce que je travaille ici.

Quelles sont les places publiques pour vous dans la commune Mangobo?

Des places publiques ici, c'est d'abord le marché, et le rond point, aussi, là où se trouve l'école.

Pensez-vous que la commune Mangobo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Mangobo ont besoin de la ville Kisangani (Makiso)? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?

C'est une commune complète parce que, nous avons toutes les possibilités, pour garder nos enfants. Les écoles primaires et les écoles secondaires.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Chaque quartier a une particularité d'après l'agglomération du quartier. Par exemple, nous habitons le quartier Elima, qui est différent du quartier Aruwimi, Chaque quartier a sa réalité. Le quartier Elima, c'est le quartier qui est tout près du marché, de Balese. Le quartier le plus important, c'est le quartier où je travaille, le quartier Elima.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Très souvent, parce que c'est là où se trouvent nos autorités, l'autorité de l'enseignement. La maman, c'est une vendeuse. Elle vend à Balese. Le peu d'argent qu'on reçoit, elle reçoit ça pour multiplier, pour faire les commerces. Elle va une fois par mois à Makiso, pour vendre les arachides, des poissons fumés.

Quelle méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

Il y a deux possibilités, le toleka (taxi-vélo) ou pour la maman le taxi-bus.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Moi, déjà à mon âge, je n'ai plus cette habitude pour avoir des loisirs. Je préfère seulement regarder la télévision. Le stade

Lumumba, ça ne m'intéresse pas, parce qu'il y a beaucoup de mouvement.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, les problèmes ne manquent jamais, parce que les gens ne respectent plus la loi, le service de Cadastre, le service spécialisé. Et c'est pourquoi on a des problèmes ici. Il y a beaucoup de constructions anarchiques ici. Par exemple, à côté de notre école ici, il y a un bar qui chante la musique, très fort pendant la journée. Derrière, nous avons fait le rapport de ce problème au bourgmestre de la commune. Jusqu'à présent, il n' a pas encore réagit...

Gelamb-Ge LIFETA (Mangobo)

Nom	Gelamb-Ge LIFETA
Quel âge	73 ans
Habitation	Block BAHEMA Quartier Ruwenzori Commune Mangabo
Maison	Maison à l'étage O.C.A. (Bloc Commerce)
Profession	Directeur de l'école primaire 2 Lumbu-Lumbu

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où veniez-vous?
Je suis arrivé ici 1964. Je viens de district Tshopo, territoire Kisangi, Collectivité Lokole, le village Ihoa.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?
Pour raison de service, qui m' a affecté ici comme un professeur de religion protestante à l'école officielle (Imanga I, Imanga II, Imanga III). Pour la raison protestante en 1964.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
J'ai 10 enfants, mais il reste ici encore 2 enfants. J'habite ici avec 8 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?
J'ai acheté cette maison en 1966 à ONL. Je suis le propriétaire. D'abord j'étais un locataire.

Cette maison ici, c'était une fois utilisée comme un magasin?
Je ne pense pas. La personne qui habite ici avant moi. C'était quelqu'un très vieux, il s'appelle «Anzangha». Il était retraité, vraiment fatigué. C'est pourquoi ONL a demandé à cet homme là, parce qu'il était ici gratuitement. Il était un locataire, mais parce qu'il ne travaille plus, il n'a plus assez de moyens pour continuer à payer son loyer. Il a trouvé une maison là derrière, une petite maison là aussi de l'ONL, mais moins chère. Après, j'ai acheté cette maison ici, je suis propriétaire. Ce bloc ici, et l'autre (4 au total), ce sont des doubles pour des hommes d'affaires, c'est pourquoi ça s'appelle «bloc commercial», c'est pour «des évolués». C'est plus grand que les autres maisons à l'étage. La maison à l'étage, c'est la moitié.

Pourquoi cette maison n'est pas utilisée comme une maison de commerce?
Cette chambrette, c'était un magasin. Ici, il y avait un duplex,

mais j'ai démolis ça. Partout, avant, c'est utilisé comme un commerce. Maintenant les gens ont fait des annexes, c'est pour le commerce. Il continue comme ça avec le commerce. Parce que la chambrette dans la maison est trop petite pour une activité de commerce, on a besoin d'un endroit spacieux. L'endroit là, il est trop petit, on peut pas mettre beaucoup de marchandises. C'est aussi parce que quand il construit une annexe devant la maison, le magasin est plus près de la route. Une autre raison, c'est parce que, la maison est petite, et la famille est très nombreuse. J'ai besoin de cet espace pour ma famille.

Comment est-ce que vous allez au travail? Ca prend combien de temps?
J'ai ma moto. C'est tout près, 300-400 mètres.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous? Où est le centre de la commune?
Nous avons des centres, par exemple Limanga, le grand marché de la commune, il y a beaucoup des activités là-bas, des commerces, des magasins. Aussi la commune là, avec le bâtiment administratif, la police. Et l'avenue Lumumba.

Quelles sont les places publiques pour vous dans la commune Mangobo?
Nous avons beaucoup de places publiques ici. La place administrative, la commune. Le Cercle d'Etat. Le stade après le Christ-Roi. L'église aussi.

Pensez-vous que la commune Mangobo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Mangobo ont besoin de la ville Kisangani (Makiso)? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?

Il a besoin d'autres communes. Parce que, du sucre, du savon, surtout des produits de nécessités, j'ai besoin de Makiso. On a les dépôts, les grands commerçants, on a besoin d'autres

communes. Et les autres ont besoin de nos produits ici.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Ce sont des entités administratives, par l'autorité de la province, avant la démocratie. On a la même valeur, il n'y a pas de supériorité.

Mais, le quartier Aruwimi, là-bas, c'est un quartier habité par «des évolués», des maisons de type Fonds d'Avance.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Oui, pas tous les jours, deux ou trois fois par semaine. Pour l'administration, et nous avons besoin d'autres provisions, beaucoup, telles que la viande, le poisson fumé, ... Et pour l'administration, parce qu'il y a des autorités, Division Provinciale, la politique administrative,... ils habitent à Makiso.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

J'ai ma moto.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Sportif, c'est à la Tshopo, le stade Lumumba. Bon, des loisirs aussi, le cinéma là-bas. Pour des jeunes, ils sont intéressés à Makiso.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, ici, après Kabondo, le Mangobo c'est une commune avec beaucoup de gens. Il y a une grande population.

En vérité un peu partout, on a des problèmes civils.

L'électricité, le câble, deux jours après. De l'eau la même chose, on a de l'eau, mais qui n'arrive pas souvent, ça arrive

périodiquement. La route, n'est pas vraiment praticable, on n'a pas renouvelée. Mais il n'y a pas beaucoup de problèmes avec la canalisation. Parce que le maire de la ville, il y a des travailleurs ici, qui ont bouchés ça. On n'a pas de problèmes comme ça, il est très bien maintenant.

La descente, là, on a réservé une place publique là-bas, après l'église, et maintenant il y a construit beaucoup de maisons anarchiques là-bas. C'est un grand problème! Chaque place qui n'était pas construit, est maintenant construit! L'autorité connaît ce problème.

Moko SABINA (Mangobo)

Nom Moko SABINA
Quel âge 23 ans
Habitation Quartier Elima
Commune Mangobo
Maison Maison O.C.A.
Profession Commerçante

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?
Je suis ici depuis la naissance. C'est la maison de mon père.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
14 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?
La maison est achetée.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous? Où est le centre de la commune?
Le marché et l'église Christ-Roi.

Pensez-vous que la commune Mangobo est une commune complète? Est-ce que les habitants de Mangobo ont besoin la ville Kisangani (Makiso)? Avez-vous tout ce dont vous avez besoin ici dans le quartier?
La commune Mangobo n'est pas complète, parce que je dois aller à Makiso pour ma marchandise.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y rentrez?
Oui, deux fois par semaine, pour la marchandise et la nourriture pour préparer.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?
Toleka, le taxi-vélo.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?
Au zoo, le stade ici, à côté de l'église, et ma maison.

Vous avez des problèmes avec la maison O.C.A.? Ce n'est pas trop petite?

Non, je suis contente, je n'ai pas des problèmes.

Chef de Division de l'Urbanisme et l'Habitat

Nom	Pascal BLAISE MONGINDO ETIMOSUNATA
Quel âge	57 ans
Habitation	Musiciens N°20 Commune Makiso
Profession	Chef de Division Provincial de l'Urbanisme et l'Habitat (depuis 1995)

Vous êtes arrivés à Kisangani quand? D'où venez-vous?

Je suis arrivé à Kisangani depuis 1968. Quand j'ai terminé mes études primaires, que j'ai terminées chez moi, au village Basoko, district de la Tshopo.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Pour des raisons de service, des raisons d'études, pour l'école secondaire. Je suis allé aussi à Kinshasa pour terminer mes études à l'université dans ma province d'origine.

Il y a un Plan Développement Urbain (PDU), seulement pour la ville Kisangani à Congo. Pourquoi on a choisit pour Kisangani?

Oui, c'est à dire, qu'avec l'ONU Habitat, on a essayé un peu de préparer tous les PDU dans chaque province. Comme on a pris la Province Orientale, c'est tout spécialement pour la ville Kisangani. Comme une ville échantillonné. Pour projeter le Plan Développement Urbain. Dès qu'on avait terminé pour la ville Kisangani on devrait aussi se rendre dans d'autres provinces et d'autres districts. C'est un peu ça la raison. On a pris la ville Kisangani comme «un échantillon», pour la république tout entier.

On avait un peu expérimenté, la ville de Kisangani avec raison pour doter cette ville par un Plan de Développement Urbain. Qui devrait être extrapolé aussi à d'autres villes, Kinshasa, Lubumbashi, Kananga,... et l'arrière pays.

C'est dans l'angle politique, Kisangani a connu plusieurs rebellions. C'est pourquoi il faut faire des études dans cette ville qui a été maîtrisé. C'est une façon politique, qu'on a choisi Kisangani. C'est pour permettre peut être à la longue, avoir beaucoup des investisseurs de venir à Kisangani.

Quel est le grand but de PDU Kisangani?

C'est doté cette ville par un plan d'un aménagement urbain conforme aux normes urbanistiques. Parce que à la longue depuis l'époque belge, depuis que l'homme blanc est parti, il

n'y avait pas de développement dans cette ville, comme dans d'autres villes du pays. On devrait aussi moderniser cette ville, de doter cette ville, par un Plan de Développement Urbain pour voir comment la ville de Kisangani peut s'étendre dans d'autres cités, pour changer l'image de cette ville, depuis que l'homme blanc a séjourné ici.

Qu'est-ce que c'est la différence entre le commune Tshopo et Mangobo?

Bon, il n'y a pas une différence. Ça sont deux entités administratives décentralisées. Seulement des entités distinctes. Qui sont gouvernées et dirigées par le bourgmestre de la commune. Mais à l'époque, c'est une autre histoire, les deux communes étaient une seule commune. Et l'administration de cette commune était basée à Mangobo (sur la place du bâtiment administratif). Mais en 1968, l'entité est divisée en deux communes autonomes, Mangobo et Tshopo.

Quels sont les problèmes urbanistiques dans la commune Mangobo et Tshopo?

Les problèmes urbanistiques, il y a beaucoup de problèmes dans les deux communes. Tous les collecteurs sont déjà bouchés, ça c'est le premier aspect. Ça veut dire que Tshopo et Mangobo doivent réhabiliter les réseaux des collecteurs publics. Spécifiquement pour la Tshopo, l'espace spatial, a été aggravé, il n'y a plus de place, sauf si vous traversez à l'autre côté de la rivière Tshopo. Mais sur place, l'habitation ancienne, il n'y a plus d'espace. C'est ça qui pose beaucoup de problèmes. Les problèmes avec les canalisations, ça créent beaucoup de moustiques et des maladies.

La population qui est à l'autre côté de Tshopo, est installée d'une façon anarchique, pas au bénéfice du chef de quartier, du bourgmestre. On n'a pas prévu dans ce quartier, des voies d'accès, des routes, tout ça... A Mangobo, c'est la même chose aussi. Il y a aussi beaucoup de constructions anarchiques. Sauf les quartiers ONL, qui sont lotis, avec tous les équipements.

Mais il y a aussi des problèmes dans ces quartiers, parce qu'il n'y pas beaucoup de places ouvertes pour les gens de ces quartiers. Mangobo a encore beaucoup de place pour les extensions. Mais ce sont les problèmes d'infrastructures, telles que l'électricité et l'eau. Là ou il n'y a pas d'électricité et l'eau, ça pose toujours des problèmes. Et les gens préfèrent être à côté des courants, de la Regideso. Et les gens construisent leurs maisons anarchiques sur le réseau d'eau et d'électricité. Quand il y a une panne, c'est pas possible pour réparer les réseaux, on ne va pas démolir leur maison, pour réparer ça.

Les gens qui vivent dans le marécage, les maisons anarchiques là-bas, l'état, le bureau urbain n'autorise pas les constructions comme ça. Les gens là, la plupart n'ont pas de titres immobilières, ils n'ont pas de documents.

Le problème dans notre pays, c'est quoi? On ne respecte pas les attributions de chaque service,... Quand ils respectent les attributions de chaque service, on ne pouvait pas s'opposer à ce niveau là. l'Urbanisme, Titres Immobiliers de Cadastre,... Les gens qui occupent le marécage, ce ne sont pas nous, les services en Titres, mais ce sont les services municipaux qui divisent cette terre là. Ça cause beaucoup de problèmes.

Quels sont les endroits les plus importants pour vous dans le Mangobo et le Tshopo?

Pour Mangobo il faut citer le SOTEXKI, la commune aussi, et les petits marchés qui sont là-bas. Pour Tshopo, c'est la même chose, le bureau communal, le Regideso, le barrage et puis le stade Lumumba aussi. Et le cimetière à l'autre côté de la rivière et le zoo.

Il y a un problème de cimetières dans la ville. Il n'y a plus de cimetières dans la ville, toutes les cimetières sont plein. Les autorités politiques ne s'intéressent pas à ça, il voit seulement l'argent, puis ,que l'argent.

Il y a une stratégie concrète pour les zones vertes et les places publiques pour l'avenir?

Il faut ménager ces espaces là. L'environnement, il doit faire son

travail correctement. La commune aussi, chaque commune doit s'occuper et chaque commune doit protéger ses places ouvertes, ses places publiques, tout ça. Tous ces espaces sont déjà spolier. Aussi derrière la commune Mangobo, c'était un parking là, un espace ouvert, mais maintenant il a construit des constructions là! Jusque même après l'hôpital. On a construit même une église sur l'espace ouvert au quartier Elima! L'église de Jésus Christ à Mangobo.

Il y a une solution pour le problème maintenant avec des places ouvertes, des places vertes?

Oui, c'est ça, les gens occupent déjà ces espaces là, des autres détiennent même des titres. Pour les exproprier, ça pose aussi beaucoup de problèmes. Il faut amender tous ces gens. L'argent, l'Etat n'a pas l'argent, il n'a rien. Après tout, c'est interdit pour construire dans ces zones réservées. Elles sont consignées par le service de l'Etat. Tous nos politiciens, ils ont peur, si tu viens enlever quelqu'un, ils sont attaqués physiquement, avec l'homme de la famille, ce sont les électeurs. Le jour de l'élection, ils ne vont pas donner leur voix.

Qu'est-ce que c'est pour vous, la définition d'une place ouverte?

C'est un espace dévolu, pour recevoir le publique. C'est pas privé, ça appartient à l'Etat. C'est pour plusieurs activités. Des gens peuvent reposer là-bas, lire leurs journaux, nos enfants peuvent étudier là-bas, dans un endroit provocant. Ça donne aussi l'air pour le quartier, le CO².

C'est la même au centre médical de la SOTEXKI, beaucoup d'enfants. Les étudiants se trouvent là pour étudier, parce qu'il n'y pas de places vertes, des places publiques comme ça. Ils vont dans une concession privé, comme la mission St. Gabriel, l'hôpital privé de SOTEXKI. Parce que c'est calme, il y a des places vertes, des arbres, des herbes, il y a des bancs. Il vont rester là-bas pour lire.

Qu'est-ce que c'est pour vous, la définition d'une zone verte?

C'est un espace de réserve de l'urbanisation future. Pas seulement pour l'état, on peut aussi construire une ville là-bas, un nouveau quartier, un cité.

Il y a une solution pour les maisons anarchiques?

Il faut détruire les constructions comme ça.

Leon BANZWA KIAMBO (ONL) (marécage)

Nom	Leon BANZWA KIAMBO
Quel âge	71 ans
Habitation	Dans le marécage au bord du Djubu-Djubu Quartier Poste Commune Tshopo
Maison	Maison anarchique
Profession	A l'époque: ONL: 1965-1996 Directeur de liquidation ONL depuis 1996

Qu'est-ce que c'est votre profession?

Les maisons O.C.A. Ils ont acheté les maisons à crédit. Après ONL a fait faillite, je suis resté comme directeur, pour suivre les litiges des gens, qui devront encore l'argent à l'ONL.

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où veniez-vous?

Je suis arrivé ici en 1978. Je viens de Bukavu. A Bukavu j'ai aussi travaillé pour l'ONL. Il était né en mutation ici. Je suis né à Kisangani, mais j'ai suivi mes parents qui ont travaillé là-bas, à Bukavu.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

En 1968, la société m'a envoyé pour travailler ici.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

8 personnes.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport des mémoires collectives?

La 15ième avenue, la 10ième, et puis de l'autre côté, la route Buta, il y a eu une guerre, on a détruit les maisons là-bas, il y a beaucoup de morts...

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport de l'usage?

Il y a sur la 4ième avenue, il y a un marché pendant la nuit, c'est sur la route du Stade, le boulevard Espagnol. Il y a une maman qui vend la viande cuite. La 10ième, il y a un bar là-bas et il y a deux dispensaires et un foyer social.

Quelle est la relation entre la commune Tshopo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

Ça dépend du choix, il y a ceux qui préfèrent acheter ici, et il y en a ceux qui veulent acheter là-bas. Mais c'est possible pour acheter toutes les provisions élémentaires à Tshopo. La commune Makiso et à faire des provisions à Simi-Simi, la rive

gauche, le port, ...

Vous connaissez les problèmes avec l'O.C.A. dans les années 52-58 avec la reconversion de Belge l?

C'est à dire, l'ONL est la fusion de l'O.C.A. et l'ex-Fonds d'Avance. L'O.C.A. avait construit des maisons pour que les gens louent. Les maisons de l'O.C.A. étaient construit pour être mises en location. Tout le monde qui était dans une maison l'O.C.A., étaient des locataires. Le Fonds d'Avance donne un fonds (c'est l'Etat belge) pour construire des maisons, vous payez un montant bien fixé, vous payez avec ce montant là, jusqu'à l'extension de ce montant, là maison devient votre propriété.

Qu'est-ce que c'est le travail de l'ONL après l'Indépendance?

Il a continué avec le même système, continuer à louer des maisons. Placer les gens dans ces maisons et avoir les loyers. Avec un retard de trois mois, si vous faites trois mois dans la maison sans payer régulièrement, on place quelqu'un d'autre. La liquidation a commencé en 1987, c'est la liquidation. L'ONL était faillite.

Après l'Indépendance, l'ONL a construit d'autres maisons?

Non, il y avait seulement un projet à Kabondo. Mais ça n'a jamais été réalisé, on avait commencé, on avait des fondations, mais on n'a jamais terminé les maisons. C'est arrivé à un certain niveau, mais maintenant c'est abandonné. On a vendu à un particulier, c'est Mr. Posho qui a acheté ça.

Pourquoi la société a fait faillite?

C'est la mauvaise politique. Parce que les politiciens ont décidé, on devrait liquider la société, pour pouvoir construire des autres maisons. L'Etat dit qu'il va construire des autres maisons, il faut liquider l'ONL, mais il n'a pas construit des maisons. Ils ont mis les gens en retraite. Ils ont commencé à Kinshasa, construire des maisons, mais ce n'étaient pas de maisons de gain petit, les gens qui ont peu de

moyens. C'était pour des gens qui avaient des grands moyens, parce que les maisons là, coûtent chères. Les maisons que l'Etat a construit à Kinshasa, étaient plus chères que les maisons de l'O.C.A.

Nous avons un avocat, qui défend l'ONL.

Le quartier Lumbu-Lumbu à Mangobo, quand on a chassé les belges à l'Indépendance, les maisons n'étaient pas encore finies?

Non, c'était déjà fini. C'est occupé maintenant par les militaires. On avait tout construit.

A Tshopo, on a les maisons l'O.C.A. et les maisons Fonds d'Avance, ils sont mélangés? Quelle est la raison?

C'est à dire que l'O.C.A. demande aux Titres Fonciers des terrains. Il a donné ses terrains, là, il va construire.

L'urbanisation, pour l'urbanisation, on découpe des parcelles. A la première avenue, c'est le Fonds d'Avance qui est là, c'est pas mélangé. Mais il y a des endroits qu'on a mélangé des maisons Fonds d'Avance, et des maisons O.C.A. Si, on vient à un endroit, et que vous êtes «évolués», vous pouviez demander de l'argent, on vous donne cette maison là, on devient Fonds d'Avance. Avec un plan, il fait les maisons de Fonds d'Avance. Mais les autres, qui n'avaient pas les possibilités sur le terrain que le Cadastre avait donné, là on construisait des maisons de l'O.C.A., avec des petites maisons. C'est le propriétaire qui choisit.

A l'autre côté du fleuve Congo, il y a, à l'époque le Belge II. l'O.C.A. avait des maisons aussi là-bas?

Oui, l'O.C.A. et le Fonds d'Avance ont donné aux gens l'argent, pour construire eux-mêmes des maisons. Mais c'était des maisons de l'O.C.A., des maisons pareilles. Parce qu'en fait, quand on vous donne l'argent, il faut rembourser l'argent. Les maisons de l'O.C.A. sont pas construites par l'O.C.A. L'O.C.A. a donné l'argent, et même de tôles, du ciment, Il y a seulement huit maisons qui sont construites à l'autre côté par l'O.C.A., maintenant elles sont devenues des écoles, par

exemple l'école protestante. Mais l'O.C.A. donnait aussi de l'argent aux individus, qui construisent des maisons comme ça.

Vous avez de certaines archives de l'ONL?

Malheureusement, pendant les événements, on a brûlé notre bureau. C'est en 1996, les rébellions de Kabila. C'est le bureau à côté de la commune Mangobo, maintenant c'est un bureau de police. Les policiers sont venues pour s'installer dans les bureaux de l'ONL. Le bureau n'existe plus. On avait brûlé tout, nous n'avons récupéré aucun document...

Les gens qui devront encore payer, pour acheter des maisons à l'O.C.A., heureusement les dossiers sont déjà au tribunal, c'est comme ça que nous connaissons les gens qui doivent encore payer à la société.

Yenga BOLUKAOLO (Tshopo)

Nom	Yenga BOLUKAOLO
Quel âge	68 ans
Habitation	Quartier Poste Commune Tshopo
Maison	Maison anarchique
Profession	Agent de l'Etat depuis 1978

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où veniez-vous?

Je suis arrivé ici en 1972. Je viens de Yanonge, c'est 68 km d'ici.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Je suis venu ici pour travailler.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Ici, chez moi, j'ai 7 enfants. Donc 9 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

J'ai construit ma maison moi-même.

Maintenant la maison est en construction. C'est la 3ième fois que je renouvelle ma maison. Parce que ça s'abîme. Il y a des insectes qui mangent le bois. La maison se brûle.

Comment est-ce que vous allez au travail? Ça prend combien de temps?

A pied. D'ici jusqu'à la commune, une heure.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport de la mémoire collective?

Surtout la dixième et la quinzième avenue. Aussi le stade Amikal. Et la paroisse sur la douzième.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport de l'usage?

La quinzième, et à la onzième avenue. La première avenue aussi, parce qu'il y a une mosquée là-bas.

Où est le centre de la commune?

C'est la 15ième.

Quelle est la relation entre la commune Tshopo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour

ses provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

Il y a des provisions qui viennent par Djubudjuba. Le poisson fumé, ou le poisson sec, le fougou, le maïs, huile de palme, lubunga, bokanai... .

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Je viens souvent là-bas. Nous sommes les gens de l'Etat. Les gens de travail. Quand j'ai une réunion de service, je vais là-bas, le bureau central. Et pour prendre mon salaire à la mairie. La nourriture pour la maison, ma femme achète ça à Tshopo, mais les histoires, comme la télévision, la lampe, ... c'est à Makiso que je vais chercher ça. Ma femme est une commerçante. Elle marche avec la marchandise sur la route de Buta, jusqu'à 36 km. Elle achète la marchandise à Makiso, le marché central.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Le stade Lumumba, la 10ième avenue, la 15ième.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, nous sommes dans un terrain marécageux ici. Il y a un problème ici, il y a beaucoup de moustiques. Ce n'est pas urbanisé ici... et les gens de l'urbanisme nous demandent pour quitter... L'Etat a demandé pour quitter en 1998, après l'inondation. Mais après l'inondation, les gens sont rentrés ici, ils ont reconstruit des autres maisons. L'Etat demande pour quitter, mais qui va les indemniser? Et je dois aller où? L'Etat ne donnera rien, l'Etat toujours dit qu'il n'a pas d'argent. Il y a des gens qui sont à côté le stade Lumumba, il avait construit après le stade des maisons anarchiques. L'Etat est venu pour dire c'était un endroit pour construire l'hôtel du gouvernement provincial, un endroit réservé, une place verte. On a chassé les gens, on n'a pas indemnisé, ils sont venus avec le Caterpillar. Ils leur ont montré seulement des lotissements à

l'autre côté de la rive droite, de la rivière Tshopo. Ils sont partis
là-bas, on ne leur a rien donné, on n'a pas d'argent.
La terre, le sous-sol, appartiennent à l'Etat.

Bourgmestre de la commune Tshopo

Nom	Godelive MOSUNGA KYANA
Quel âge	39 ans
Habitation	Bloc GITER/ECC Commune Makiso
Profession	Bourgmestre depuis le mois de Novembre 2009

Vous êtes arrivées ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?
À Kisangani, je suis arrivée, il y a presque dix ans. En 2000. Nous étions d'abord à Bunya, là où mon papa a travaillé comme directeur du personnel. Après ça, nous sommes aller à Yangambi, chez nous là-bas, là, nous sommes restés encore 2 ans. Et après ça, j'ai quitté Yangambi, pour aller à Kisangani.

Vous êtes venues pour habiter ici pourquoi?
Nous sommes à Kisangani, quand mon papa a retraité. Il n'y a plus de moyens pour rester au village. Nous avons une maison sur place ici de la famille.

Qu'est-ce que c'est la différence pour vous entre la commune Mangobo et la commune Tshopo?
Il n'y a pas tellement une grande différence, sauf au niveau de la superficie. La commune Mangobo est très vaste et la commune Tshopo est moins vaste que la commune Mangobo. Ça c'est la seule différence.

Quelles sont les places publiques pour vous dans la commune Tshopo?
Je peux dire que les places publiques, ce sont par exemple, le stade Lumumba qui est derrière moi ici. Je ne sais pas, on a aussi la plage, il y a aussi le jardin zoologique, à l'autre côté de la rivière à peu près 15 km quand vous avez traversé le pont. Nous avons aussi le barrage. Je crois c'est tout.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport des mémoires collectives?
Pour le moment je peux dire que la commune Tshopo, c'est la première commune que Lumumba avait habité. Il avait habité la première avenue et il y avait son bureau sur place ici à la commune.

Où est le centre de la commune Tshopo?
Le centre de la Tshopo, c'est sur la 15ième avenue. Il y a trop

de mouvement sur la 15ième avenue dans notre commune là-bas. Même quand les visiteurs venaient ici à Kisangani, ils venaient toujours se distraire sur la 15ième avenue, il y avait des bistros, il y avait trop de mouvements là-bas.

Quelle est la relation entre la commune Tshopo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu' on trouve tout sur place?
Justement, c'est la relation de la proximité. Nous sommes à la portée de la commune Makiso, les gens se déplacent facilement, ils arrivent au grand marché, pour s'approvisionner, puis rentrer facilement. S'approvisionner est plus facile en ville, contrairement d'autres communes.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez des quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?
Tous les quartiers ne sont pas différents, d'autant plus que la commune Tshopo.

Il y a d'autres quartiers qui sont à l'autre côté de la rivière, il y a des quartiers sur place ici à la commune Tshopo, 8 quartiers, il y a 4 autres qui sont dehors la commune Tshopo, à la périphérie. Nous avons 4 autres quartiers à la périphérie. Il y a l'autre quartier même qui se trouve vers l'aéroport là-bas, tu ne peux pas croire, c'est le quartier Kandolo. C'est toujours la Tshopo. Et a travers le pont Buta, jusqu'à 14 km là-bas, c'est le quartier Mbilinga. C'est là où la commune Tshopo est limitée. Pour les quartiers, nous faisons 2 à 3 avenues comme ça, nous formons un quartier. C'est comme ça nous réalisons 8 quartiers. Dans l'avenir on n'avait pas divisé la commune Tshopo en deux, ça ne va pas séparer.

Les chefs des quartiers, sont ils élus où sont-ils nommés?
Jusque là ils étaient nommés par une arrêté présidentielle, je crois. Ça fait 5 ans, qu'ils sont là. On n'a pas encore choisi une autre méthode pour chercher le chef de quartier. Mais

la constitution que nous avons pour le moment, nous dit que, pendant les années prochaines, le mandat prochain, on va chercher par des élections, même pour le chef de quartier, c'est alors qu'on saura s'ils vont postuler ou pas. Autrefois on le nommait on ne sait pas comment sur quelle base.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo? Des problèmes urbanistiques?

Bon, nous avons les problèmes urbanistiques, nous sommes entourés des eaux. Parfois comme il pleut comme ça, il n'y a pas de passages ici. Surtout quand il pleut, et les canalisations sont bouchées, quand les collecteurs ne sont pas ouverts, c'est fini. L'inondation au marécage c'est une autre chose.

Il y a des plans de nouveaux développements pour l'avenir de Tshopo?

Oui, ça ne peut pas manquer, nous sommes pour le développement de la Tshopo. On va toujours chercher à développer la Tshopo. Il y a des projets mais jusque là, ce n'est pas polarisé pour avoir des projets.

Il y a un Plan Particulier d'Aménagement (PPA) de la commune Tshopo?

Non, chaque commune est différente de l'autre. Il faut que nous construisions des écoles, des routes.... Nous avons besoin vraiment d'un développement. Nous avons besoin des routes asphaltées.

Il y a une stratégie concrète pour les maisons anarchiques?

Chez nous à la Tshopo, il n'y a pas de maisons anarchiques, sauf ici derrière moi, là, où va construire maintenant l'hôtel du gouvernement là. On avait interdit aux gens de construire à matériaux durables là-bas, mais ils ne veulent pas écouter. On leur avait même donné des places là-bas à l'autre côté de la rive Tshopo, les gens sont allés là-bas, et ils rentrent encore ici pour construire. C'est où il y a anarchie. Le gouvernement ordonnait, pour ne pas construire là-bas, c'est au niveau de là,

qu'il y a un problème. En dehors de ça il y a des boutiques qu'on placent là et là autour des routes pour les chasser, il n'y a pas de constructions anarchiques ici.

Et les maisons dans le marécage?

Il y a des maisons anarchiques dans le marécage, mais l'Etat n'a pas autorisé que les gens construisent là-bas. Tu vois, quand il y a une inondation à Kisangani, toutes ces maisons là, sont inondées. On ne leur avait pas donné les autorisations de bâtir.

Il y a une solution pour les gens dans le marécage?

Bon, il n'y a pas une solution, parce que l'Etat vous dit que cette place... ce sont les belges qui sont passés par là. Ils nous disent qu'il ne faut pas construire ici. Maintenant, les gens ne suivent pas tout ça. Ils construisent là-bas, dès qu'il y a un problème. C'est à eux mêmes de résoudre. On n'a pas prévu des places pour dire que non, si on a une inondation, par exemple, ils vont quitter les autres pour avoir des places dans d'autres quartiers. Ce n'est pas le problème de l'Etat. C'est leur problème. Il y a des places ici, à Kisangani, qui sont réservées pour ne pas construire, laisse-ça, les espaces verts comme ça. Mais ils n'écoutent pas. A la place, le marécage par exemple, ils construisent là-bas.

C'est qui, qui donne une autorisation de bâti?

C'est là où il y a un problème. Jusque là, ce sont toujours les autorités qui donnent ça. Il y a là-bas le service de bureau de l'urbanisme et habitat. On les accordent de construire là-bas. Parfois même nos chefs de quartiers. Parfois même la commune sur place ici, le chef de quartier traite avec les gens directement là-bas, il leur donne moyennement quelque chose, ils construisent là-bas, quant aux problèmes, les hommes n'ont pas les documents officiels, de cadastre.

Vous avez une stratégie concrète pour la commune Tshopo, pour les places ouvertes et les zones vertes?

Oui, nous avons des stratégies. Si par exemple, nous avons des

espaces verts dans notre commune, nous mettons en garde les chefs des quartiers. En leurs disant que ce ne sont pas des places où il faut construire.

Ce n'est pas seulement les places vertes. Au niveau de la 15ième avenue ici, si vous arrivez là-bas, je crois, le papa de Kisangani, vous connaissez? Il y a des places là-bas qui sont vraiment vides comme ça. Il n'y a pas de maisons là-bas, il n'y a pas de boutiques, il n'y a pas de quoi. Ça on a réservé pour la cérémonie, on a réservé cela seulement pour les activités de la commune. Quand nous avons par exemple un meeting. Nous allons le faire là-bas. Alors si le chef de quartier nous dit, non, il y a des gens qui veulent acheter là-bas, non, on ne veut pas accepter. C'est comme ça que nous avons des stratégies pour les mettre en garde. Dès que vous avez les places comme ça, vous les dites bien avant, pour dire qu'il ne faut pas toucher. Les espaces verts là-bas, il ne faut pas les toucher. Sinon, ça risque d'avoir des problèmes. Dernièrement ici, dans ma commune, il y avait un problème avec la Bralima et les riverains là-bas. Au niveau de la plage, c'était pourquoi, parce que la Bralima dit ceci: «les gens peuvent construire», ça c'est la partie de la Bralima, les gens peuvent construire, comme ils veulent, mais en pisé et non des matériaux durables. Sinon à la longue, ça va détruire même l'usine. Puis, ils vont connaître des érosions là-bas. Si les gens vont construire en matériaux durables, ça va bouger la terre là-bas. Puisque là-bas, c'est sablonné. Il n'y a pas moyen. Alors, nous avons une méthode, une stratégie pour dire non, si vous voulez construire là-bas, construisez comme vous voulez, mais en pisé. Nous l'Etat maintenant, pour ne pas chercher des problèmes entre la Bralima et la population, nous maintenant l'Etat nous allons nous interposer pour dire que «non, l'Etat n'a pas autorisé aux gens pour construire là-bas. C'est pourquoi on n'a même pas lotis cet espace, construisez comme vous voulez.» Le jour où l'Etat aura besoin de faire quelque chose là-bas, il va récupérer, c'est tout. On peut faire de ça même un port, même n'importe quoi. Alors, nous, l'Etat, nous allons récupérer, c'est ça notre stratégie, pour qu'il n'y ait pas de problèmes entre la société et la population. Ce sont des

stratégies à prévenir les chefs des quartiers, pour dire que là-bas ce sont des espaces verts.

Ce sont des stratégies, pour les neutraliser. De les prévenir que l'Etat n'autorise pas, les gens de construire. Sinon, on risque d'avoir des problèmes à la longue. Ça va détruire notre commune.

Alors ce sont des stratégies qu'on prend pour neutraliser les chefs des quartiers. C'est ça.

Donc, c'est aussi le chef de quartier qui est responsable?

Tout ce qui se passe au terrain, nous, nous sommes pas sur le terrain, nous, nous sommes ici au bureau d'autorité. Ce sont eux qui nous amènent les informations à partir les habitations sur le terrain là-bas. Alors il faut se mettre en garde, puisque c'est eux qui traitent directement avec la population.

Qu'est-ce que c'est pour vous, la définition pour une place ouverte?

C'est une place, où on n'a pas autorisé aux gens de construire là-bas. Parce que les blancs, comme ils avaient des limites, les limites de la commune, ils avaient la sûreté que ces places n'étaient pas pour construire, ça risque beaucoup de problèmes. Le cas d'une inondation, ça arrive comme ça, c'est la nature, ça va passer. Ils ne peuvent pas construire des choses là-bas.

Qu'est-ce que c'est pour vous, la définition pour une place publique?

C'est une place, où tout le monde a accès. Les stades par exemple, c'est pour tout le monde. L'église, c'est pour tout le monde, la plage, le marché aussi. Ça dépend de votre possibilité, c'est par exemple 5 FC pour entrer là-bas.

Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Mangobo)

Nom	Victor BONAMA-ITSHONS
Quel âge	43 ans
Habitation	Bloc Bangelena Quartier Imbolo Commune Mangobo
Profession	Chef du Service de l'Urbanisme et l'Habitat de la commune Mangobo depuis 2007

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?
C'est depuis 1998. Je viens de la Tshopo, district de la Tshopo.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?
Je suis venu ici d'abord pour des raisons d'études.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous?
Dans la commune Mangobo, il y a beaucoup de places de loisirs. Quelques ici au niveau de la commune. Le bâtiment de la commune, le centre de référence de la commune Mangobo, l'hôpital. Nous avons aussi les terrains de football, nous avons trois stades! Nous avons quatre marchés, marché de Balese, marché des Etats Unis, marché de Djubu-Djubu et le marché central ici de Mangobo.

Quels sont les problèmes urbanistiques de la commune Mangobo?
Bon, les problèmes urbanistiques de la commune Mangobo sont multiples. On peut commencer, il y a les constructions anarchiques. Il y a aussi la spoliation des espaces verts. On avait dit d'abord le problème de constructions anarchiques. Bon, il y a aussi l'occupation illégale de terrains. Les gens prennent les terrains comme ça, sans que le service d'Urbanisme puisse urbaniser. Les gens partent là-bas, ils vont aux champs, ils vont cultiver les champs, après les avoir planter, les personnes viennent pour construire ses maisons sur les champs, sans que l'Etat autorise. Il y a un décret, des règles qui interdisent ça, mais les gens ne respectent pas. Les égouts là, pour l'évacuation de l'eau, les gens sont entrain de casser, de construire.

Mais il n'y a pas un plan pour les problèmes ici dans les quartiers existants?
Jusque là, on n'en a pas. Non, il n'y a pas un plan.

Vous n'avez pas une stratégie concrète pour les maisons anarchiques?
Bon, nous avons les stratégies, on est entrain de sensibiliser d'abord la population. En fait un jour, on va essayer d'urbaniser. D'abord sensibiliser. Il y aura un moment que l'Etat va urbaniser. Pour avoir une parcelle ici, on doit passer au service de l'Urbanisme, après les Fonciers pour qu'on puisse vous donner le plan urbanistique et pour les constructions et qu'on donne les avis favorables. Il y a même des gens qui construisent sans une autorisation de bâti. C'est l'Urbanisme qui donne l'autorisation de bâti, mais il y a beaucoup de maisons qu'on construit comme ça, sans autorisation. C'est l'Urbanisme qui pouvait dire, vous pouvez construire à quelle endroit, l'Urbanisme a le plan cadastral de la commune.

Mais maintenant on est entrain de sensibiliser les gens quand l'Etat va faire son travail d'urbaniser, mettre les servitudes d'égouts, le passage, ... dans combien de temps, ça on ne connaît pas. Parce que ça ne dépend pas de nous ici, mais ça dépend de niveau de Kinshasa, le Gouvernement Central.

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour une place verte?
C'est une place pour aérer la communautaire, ça donne plus de l'oxygène. Il y a une concentration de l'oxygène là-bas, centre dans les quartiers.

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour une place publique?
Une place publique, c'était un lieu qui est réservé pour tout le monde. Tout le monde peut utiliser. Par exemple la route, les terrains de football, le boulevard ici, les stades, les marchés, le bâtiment administratif, le centre de santé, le foyer social, ...

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour une place ouverte?
C'est la même comme un espace vert pour moi.

Il y a une stratégie concrète pour les zones vertes?

Oui, il y a des stratégies. Il y a des places vertes, il y a quelqu'un qui a construit une église là-bas. Cet endroit, c'était laissé comme ça. Mais maintenant, on a implanté une église.

L'urbanisme a déjà fait son rapport, il y a un autre espace ici, on a déjà construit, avenue Okapi. Il y a un espace vert là-bas, il veut construire une église là-bas. Ici, au service d'Urbanisme, nous avons dit «non, on ne peut pas construire là-bas, parce que c'est un espace vert». Mais ils sont passés au niveau des Titres Fonciers là-bas.

On n'a pas une harmonie entre les deux services, l'Urbanisme et les Titres Immobilières. Les Titres Fonciers donnent des papiers pour devenir propriétaire d'une parcelle. Mais pour construire, il faut que l'Urbanisme nous donne une autorisation de bâtir. S'ils ne donnent pas l'autorisation pour bâtir, vous ne pouvez pas construire. Mais malheureusement les deux services ne s'entendent pas. Quand ils ont refusé ici, pour construire cette église sur l'avenue Okapi, les gens circulent. Ils sont allés aux Titre Fonciers, on leur a donné les documents, un contrat de bail, que c'est leur parcelle. Et quand vous deveniez propriétaire vous pouvez en faire ce que vous voulez, ils ont construit.

Vous connaissez le Plan Développement Urbain, le PDU de Kisangani?

Oui, il y a un plan de développement de la ville Kisangani. En 2010 on a fait un plan de développement de la ville de Kisangani.

La ville de Kisangani, c'est la première qui a fait un PDU. Pourquoi on a choisit pour Kisangani?

La ville de Kisangani, nous l'urbanisme on avait d'abord faire un PDU pour détendre la ville de Kisangani.

Quel est le grand but de PDU Kisangani, quels sont les objectifs?

Les objectifs poursuivis dans ce plan. Parce que quand les blancs étaient venus ici, on avait cadastrer la ville de Kisangani à 25 km

carrés. Bon, on veut atteindre ces objectifs là, pour agrandir la ville de Kisangani et puis créer encore d'autres communes. Dans ce plan là, nous avons pour le moment six communes, mais on projette pour avoir à la longue douze communes, la ville de Kisangani. Il y a déjà les gens là, c'est le lotissement rive gauche et le lotissement Segama. Il y a aussi un plan d'urbanisation là-bas, à rive gauche, la cité Canadienne.

Vous connaissez le PPA Mangobo? Le Plan Particulier d'Aménagement Mangobo.

Non, ça n'existe pas. La partie qui a été d'abord loti, ne cause pas les problèmes. Mais les parties où les gens avaient commencer à ajouter là, il n'y a pas de plans.

Il y a un plan pour l'avenir ici à Mangobo, il y a un lotissement Segama. On a crée en 2010. Ça se trouve au niveau de Chef de Division Provinciale.

Conservateur des Titres Immobiliers (Kisangani)

Nom	Bebel MABUMI-M'PETI
Quel âge	57 ans
Habitation	2ième avenue Commune Tshopo
Profession	Conservateur des Titres Immobiliers depuis 2008 à Kisangani

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?

Je suis arrivé ici en 2008, en mutation, une nouvelle affectation.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Pour mon travail. Le service m'a demandé pour travailler ici.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo et Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, les problèmes urbanistiques. Il y a la population qui ne respecte pas les plans urbanistiques. On distribue des parcelles comme les gens veulent, par d'abord les bourgmestres, après par les chefs des quartiers, les chefs des avenues, les chefs des blocs sans se rendre compte, des plans urbanistiques.

Il y a des solutions pour les maisons anarchiques dans les communes?

Les solutions pour les maisons anarchiques, l'Etat, notre Etat, n'a pas de pouvoir. L'exécution, il faut l'implication du pouvoir public et politique.

Est-ce qu'il y a une bonne collaboration entre le bureau d'Urbanisme et l'Habitat et le bureau Cadastre?

Très bien! Pas de problèmes. On collabore bien.

Qui donne l'autorisation de bâtir?

L'autorisation de bâtir, c'est le Gouverneur qui donne l'autorisation. Personne d'autre. Pour donner l'autorisation de bâtir, on a une commission. La commission siège. Il y a l'Urbanisme, les Titres Immobiliers, il y a la Regideso, le SNEL, il y a des Travaux Publics de voiries, ... tout ça. On siège ensemble. On met des notations favorables. On transmet le dossier chez le Gouverneur pour la signature de l'autorisation de bâtir.

Pour demander une autorisation, qui a le dernier mot, entre le bureau de l'Urbanisme et l'Habitat et les Titres Immobiliers ?

C'est à dire que, pour demander l'autorisation de bâtir, il faut d'abord avoir un contrat de location de votre parcelle. Un contrat, un titre juridique, c'est le contrat de location. Une fois vous avez votre contrat de location, vous allez à l'Urbanisme, pour demander une autorisation de bâtir. C'est le Conservateur qui signe le contrat de location.

Qu'est-ce que c'est la collaboration entre le bureau de l'Urbanisme et les Titres Immobiliers?

Ce sont deux services qui vont ensemble. C'est à dire quoi? Si nous allons lotir, on choisit un site là pour lotir. L'Urbanisme lui, il commence, il fait des niveaux de topographique, il dresse un plan là, un plan provisoire. Il soumet chez nous, le Conservateur prépare un arrêté de la création de lotissement. On envoie chez le Gouverneur. Une fois le Gouverneur signe l'arrêté en question. Maintenant, le service de Cadastre va maintenant matérialiser le lotissement, il borne. Il met les numéros cadastraux. Et après ça vous venez maintenant, on vous donne le contrat des locations. Voilà c'est ça la collaboration entre le Cadastre et l'Urbanisme.

Il y a une stratégie concrète pour les places ouvertes et les zones vertes?

Il y en a. Quand on fait un lotissement on prépare tout ça, les herbes, les zones vertes et des équipements pour les publics, comme le stade, les hôpitaux, les écoles, de sortes comme ça.

Parce que maintenant tous les places ouvertes et les zones vertes dans les communes Mangobo et Tshopo, sont déjà construites.

Oui, les constructions anarchiques. On a réservé ça, mais pour le moment...les gens sont entrain de prendre ces places pour construire. Mais à l'époque, ça existait...

Vous connaissez le Plan Développement Urbain, le PDU de Kisangani?

Non, qu'est ce qu'on a? On a ça? Je n'ai pas encore vu ça.

Il y a un plan développement spécifique pour la commune Tshopo et Mangobo pour l'avenir?

Oui. Ça veut dire que tout le monde comme vous venez de le dire là, on construit là dans les zones vertes, des choses comme ça. On doit démolir, pour respecter ces espaces verts.

Service de l'Urbanisme et l'Habitat (Tshopo)

Nom LOWATYLAKOSE
Quel âge 32 ans
Habitation Avenue Maman Yerno
Commune Makiso
Profession Chef du Service de l'Urbanisme et l'Habitat
de la commune Tshopo
Depuis 28 mars 2008

Vous êtes arrivé ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?

Je suis de Kisangani, je suis né ici, et puis je travaille ici à Kisangani.

Quels sont les problèmes urbanistiques dans la commune de Tshopo?

Les grands problèmes dans la commune Tshopo d'abord, depuis qu'on m'avait affecté ici. Il y a d'abord le problème de la... il y a la promiscuité d'abord, à la commune Tshopo. La promiscuité, il n'y a pas d'espace. Les gens sont très serrés, les maisons sont côte à côte. Il y a d'abord la promiscuité à la commune Tshopo. Il n'y a pas vraiment de l'espace. Parce que quand on s'est renseigné auprès de la population, c'était pas de leur volonté, de leur faute. Ils ont trouvé ce genre de maisons comme ça depuis l'époque belge. Je peux dire c'est comme le kolkhoze, le belge à l'époque, ils ont construit des maisons trop petites, de 8 sur 15, par exemple de 10 sur 15, des maisons ONL. Même dans la commune Tshopo, dans la commune Mangobo, c'est presque le même problème, des maisons ONL. Mais présentement, par exemple dans plusieurs familles, si, il y a, à présent l'agrandissement de famille. La famille se trouve dans une situation telle que, donc, il n'y a pas de l'espace, et puis, les maisons sont trop petites. Ils font ce qu'on appelle des modifications. Des modifications aux constructions existantes. Il y a d'abord des constructions, et puis ils apportent certaines modifications pour que ça puisse un peu contenir des enfants. Peut-être, tu as par exemple deux enfants, à la longue, vous mettez au monde d'autres enfants. Vous voyez que, non, avec ces gens, ce nombre d'enfants, on ne peut pas contenir les maisons de l'ONL. Vous décidez dès lors de modifier un peu la maison, et puis, pour que vous créez d'autres chambres. C'est ça. C'est vraiment la base de la promiscuité.

Maintenant il y a un problème de maisons anarchiques à la commune Tshopo. Vous avez un ordre de mission pour contrôler les maisons sur le terrain?

Oui, il y a plusieurs cas des maisons anarchiques. Maintenant j'ai un ordre de mission, on contrôle les gens qui ne sont pas en ordre sur l'autorisation de bâtir. Des gens qui construisent sans avoir d'autres permis de constructions quoi, l'autorisation de bâti, ça veut aussi dire, permis de construction.

Et les gens que vous notez sur votre liste, ce sont des gens qui n'ont pas une autorisation de bâtir ou qui n'ont pas une autorisation pour la parcelle?

Avant de construire à matériaux durables, chez nous durables, il faut avoir d'abord une autorisation de bâtir ou un permis de construire, c'est ce que je vous ai dit tantôt. Mais il y a de ceux-là, qui ne se présentent même pas au bureau. Quand on vient ici, au municipale et que vous voulez construire, vous allez venir ici, avec vous, présenter toutes les pièces possibles, le plan, les croquis, les identités, le plan de situation, le plan masse, tout, tout, tout et puis, avec une demande des noms, Madame X., Monsieur Y. je vais ériger une maison à matériaux durables, désirable ou non. Et puis nous avons le calcul, nous faisons nos calculs et puis il y a notre coefficient urbanistique. On va calculer et puis on va vous communiquer les montants à payer. C'est là, la superficie bâtie. Mais il y a de ceux là, qui sont à ma judiciaire disposition, par exemple au lieu de venir officiellement au bureau. Ils construisent sans notre aval, sans qu'on puisse les débusquer que, non, il y a tel qui construit dans telle avenue, telle avenue. Aussi on les surprend, en plein activités, c'est donc oui ou non, il est entrain de construire illégalement. C'est ça qu'on appelle les constructions anarchiques. C'est-à-dire, des constructions, qui ne sont pas reconnues par l'Etat. C'est ça.

Et vous registrez les maisons maintenant sur le terrain?

Oui, on a enregistré, avenue par avenue. On a vu les maisons qui sont en ordre, et qui ne sont pas en ordre.

Qu'est-ce que vous allez faire après les registrations?

Après avoir enregistré les maisons, celles qui sont construites

anarchiquement. Nous leurs laissons des invitations. Des invitations pour repasser au bureau. Peut-être les gens ont intérêt, d'abord l'administration civile, il faut faire une sorte de vulgarisation, il faut faire une publicité. Dire aux gens «non, avant de construire il faut passer au bureau». Peut-être les gens sont ignorants. Dès que non, vous allez descendre sur le terrain, quelqu'un vous dit non, je ne savais pas. Il fallait faire passer dans les médias, dire que «non, pour faire ceci, on doit faire ceci, vous faites ceci, ...». Il y a de ceux-là qui s'en vont. Ils ne savent pas, parce que dans notre pays les gens ignorent beaucoup plus la loi, dans notre pays ici, la République Démocratique du Congo. Si vous descendez au terrain il faut que: «no, ah cette histoire existe encore». Il faut faire assez expliquer, beaucoup expliquer. C'est-à-dire sous formes d'où on fait un effort pour régulariser un peu l'administration. Parce que l'administration était vraiment par terre, par terre. Nous les jeunes, notre rôle est de régulariser l'administration, c'est ça.

Il y a une solution pour les maisons anarchiques dans l'avenir prochaine?

Oui, oui, il y a une solution. Donc il y a le mot «anarchique», à plusieurs significations. Le mot «anarchique». Quelqu'un par exemple qui construit, dans le domaine publique de l'Etat, c'est une construction anarchique. C'est une construction anarchique. Quelqu'un qui construit par exemple sans notre aval, c'est une construction anarchique. Quelqu'un qui construit dans la parcelle d'autrui, parce qu'il a bien dit que «non, qui construit dans la parcelle d'autrui, construit pour autrui». C'est une construction anarchique, le mot «anarchique», donc, ça comporte plusieurs significations vraiment.

Par exemple, les gens qui vivent dans le marécage de Djubu-Djubu?

C'est pas autorisé, parce que les belges, quand ils ont fait le plan cadastral de toute la ville. Je crois d'abord de toute la ville. C'est pas pour rien et par hasard qu'ils ont laissé ces endroits sans habitations. Parce que pour construire d'abord, il faut savoir la nature du sol. Pour construire d'abord, il faut savoir la nature du sol. Parce que, une bonne construction doit avoir un sol un peu argile-sablonneux. Pour construire, pour que cette terre là ça peut supporter vraiment des trucs en dur. Si vous construisez par exemple dans un lot de terre qui est couvert entièrement par exemple de sable. Ça ne peut pas supporter. Donc ça fait causer des érosions, des fissures, des éboulements. C'est ça qui est à la base même de toutes des calamités naturelles que

nous rencontrons. C'est ce qui se passe même à Kinshasa, des érosions, c'est parce que, à Kinshasa d'abord, il y a des sables. Mais les gens construisent sans des normes urbanistiques. C'est un peu ça.

Il n'y a pas de sanctions pour ça?

Les sanctions, vous savez la population congolaise est trop têtue. Donc il n'obéissent pas la loi. C'est-à-dire, ils sont informés, ils sont informés, que non, il ne faut pas construire dans de tels endroits. Ça c'est pour leur intérêt. Ça c'est pourquoi l'homme blanc a fait l'urbanisation, donc, il a ménagé l'espace, il a laissé ces lotis de terres, pour dire que ah, ça avec ce marécageux, ça ne peut pas contenir des trucs en dur, des poids hauts, des constructions en dur, ça ne peut pas supporter le poids, mais il y a de ceux-là qui disent que non, nous mais, nous on va s' en charger. Et ils mettent de sable, de sable, de sable, et puis il construit.

Les maisons anarchiques, j'ai entendu de quelques habitants que l'Etat a fait en 1998 une opération. Il a dit aux gens qu'ils doivent quitter leur maison pour démolir tout. Les gens n'ont pas écouté parce qu'ils n'ont pas de moyens. Et l'Etat ne donne pas une indemnisation. Mais maintenant 13 années plus tard, en 2011, il n'y pas encore une solution?

Il y a une décision en 1998 qui demande à tous ces gens là, qui a construit dans les endroits comme ça de quitter. Pourquoi cette décision n'est pas mise en application?

Vous avez cette décision là en vous? A 1998? En tout cas moi j'ignore, j'ignore de moi, je ne suis pas informé. Je ne sais pas, parce que jusqu'à preuve du contraire, ils sont encore là. Ils sont là. Sauf les gens qui étaient victimes de l'inondation à la 10ième avenue. On les a délocalisés dès leur arrivé à l'autre côté de la rive Tshopo là-bas. Il y a un groupe de personnes qui ont été des victimes de la 10ième avenue, on les appelle le Tokomeka là-bas. On leur a délocalisé de l'autre côté de la rive Tshopo. On les a, ça avec la coopération Canadienne. Ils ont construit des maisons catégoriquement pour eux. Et puis on les a délocaliser là-bas. Les Canadiennes, qui on construit, qui ont financé ce mouvement.

Est-ce qu'il y a un plan pour l'avenir de Tshopo, le Plan Particulier Aménagement de Tshopo?

Il y a des projets, mais dans toute la commune, il y a des plans, des anciens plans. Mais il y a encore des projets, des projets

d'urbanisation en cours, à l'avenir. Jusque-là, ce n'est pas encore en vigueur, c'est comme une pression. Mais il y a, nous avons que des anciens plans cadastrales, les anciens, que les belges ont désignés jusque-là.

Mais vous ne connaissez pas le PPA de Tshopo? Non, ça existe. Qu'est-ce que c'est le but de ce plan?

On doit ré-urbaniser, on doit ré-urbaniser toute la commune vraiment. Parce que avec la densité de la population, il faut un être politique d'une urbanisation vraiment. Avec la population, ça croît de jour en jour.

Qu'est-ce que ça veut dire pour vous, une ré-urbanisation pour la commune Tshopo?

C'est à dire par exemple, je peut dire, créer d'autres lotissements, par exemple, créer de nouvelles cités, à l'autre côté de la Tshopo? Oui, c'est une nouvelle cité, la cité Canadienne, c'est une nouvelle cité. Ça peut lutter ici contre la promiscuité. Créer des espaces, étendre la ville, étendre toutes les sorties de ville, comme la commune Tshopo. Nous avons notre issu qui est la rive dans la Tshopo. On doit prolonger la cité là-bas, pour que tous les gens puissent quand même avoir des espaces, de bonnes espaces quand même.

Il y a une stratégie concrète pour les espaces ouverts/verts?

Evidemment les espaces verts sont protégés. Jusqu'au moment les espaces verts sont protégés. A part des cas isolés où il peut y avoir des empiètements. Mais généralement les espaces verts sont protégés, parce qu'ils sont connus. Comment ici, c'était un espace vert, c'est connu. On ne peut pas construire dans les espaces verts.

Mais maintenant dans la commune Tshopo, il n'y a pas encore des espaces verts, ils sont tous construit avec des maisons anarchiques?

On doit vérifier, mais ce sont des cas isolés, parce que moi sûr de l'urbanisme, je ne pense pas que j'ai rencontré de tel cas. Mais on doit vérifier, parce qu'on peut avoir des cas isolés comme j'ai dit tantôt, des empiètements, ça existe. Mais il y a des espaces verts sont connus. Parce qu'on avait fait une descente, c'était passé, j'étais il y a une année, deux ans, avec des gens d'une maison de communication, de la place des réseaux zen. Pour chercher des espaces verts, pour qu'ils puissent mettre leur cabine publique. Ça existe, ces espaces

verts, ça existe.

Le bureau de Cadastre, est-ce qu'il y a une bonne collaboration entre le bureau de Cadastre et le bureau de l'Urbanisme et l'Habitat?

Bon, on peut dire oui eh, mais il ne manque pas toujours de problèmes.

En terme de collaboration là, ça voudrait dire que ici, vous pouvez autoriser, à quelqu'un de donner par exemple une fiche parcellaire pour qu'ils aillent chercher un contrat là-bas. Mais est-ce qu'il peut arriver d'abord qu'il part à la recherche, est-ce que cet endroit est indiqué pour la construction?

Oui, oui, ça peut, ça fait que, pour avoir un contrat, donc, nous l'Urbanisme, nous donnons d'abord un amont. Vous voyez, c'est-à-dire, sinon, qui alors statuer, donc, c'est ça qu'on appelle dans notre jargon, donc donner un abus urbanistique, favorable ou non. Parce qu'on peut pas construire donc «vai que vai». Il faut d'abord voir, est-ce que là où ce monsieur construit, vraiment, c'est conforme, comme je vous avez dit tantôt là. Donc il va construire par exemple dans des espaces verts, dans les endroits marécageux. C'est ça notre rôle. Donc l'aménagement des espaces. C'est ça notre rôle, vérifier si c'est ce monsieur, il est dans les normes, donc il construit, donc en respectant toutes les normes urbanistiques. Parce que la commune Tshopo est urbanisée, au départ, des gens urbanisés. Il faut d'abord vérifier. Si par exemple vous plongez chez moi. Que moi, non, je vais construire par exemple sur la 4ième avenue. Je me pose des questions. Présentez-moi d'abord vos pièces. Vos titres, les titres, c'est-à-dire tous les documents qui ont rapport avec la parcelle. Donc la fiche parcellaire, des frais des loger, le contrat, contrat d'enregistrement. Je veux vérifier, dans mon plan cadastrale, est-ce que cet endroit, ça existe. Pourquoi vérifier, donc, c'est clair, ça c'est clair, on va voir de A à B l'autorisation de construire. On peut lui donner l'autorisation de bâtir. Par exemple, pour la notion d'autorisation de bâtir. On a créé d'abord une commission, entre nous, les gens de l'environnement, les gens de la Regideso, les gens de la SNEL, parce qu'il est strictement interdit de construire d'abord dans les domaines pré dictées de l'Etat, c'est-à-dire, les domaines réservées à l'Etat, comme les espaces verts, les domaines réservées à l'Etat. Il est strictement interdit de construire dans les endroits où il y a des égouts, des câbles électriques. Vous voyez? Parce que les câbles électriques que l'Etat a prévu, dans

les trottoirs, l'Etat a prévu, des câbles électriques, les tuyaux des Regideso. C'est absolument interdit de construire au-dessus, absolument interdit.

Vous dites qu'il y a de petits problèmes avec la collaboration, avec le Cadastre et l'Urbanisme?

Oui, par exemple, des problèmes peuvent y avoir dans la zone d'intervention. Parce que les gens de Cadastre peuvent établir leur contrat, sans descendre sur le terrain. Or c'est nous, qui sommes les hommes de terrains, nous on connaît donc la situation depuis le niveau de tout le rouage du terrain. Si le terrain, donc on peut construire sur ce terrain ou non. C'est ça le problème, mais si vous établissez les documents au bureau, sans vérifier sur le terrain. Ça fait créer des entorses.

Les gens qui n'a pas reçu une autorisation de bâtir de l'Urbanisme, ils vont au Cadastre?

C'est ça... de qu'est-ce que je dis. C'est la procédure. On va vérifier sur terrain. Voir vraiment donc la nature, donc vérifier ce terrain vraiment. Il faut vérifier. Donc c'est nous qui vont, comme, je vous avez dit tantôt, c'est nous qui vraiment vont contrôler sur terrain, si quelqu'un peut construire. Donc au niveau du Cadastre, au niveau des Titres Fonciers, ce sont des formalités administratives. Ce sont des formalités seulement administratives.

Donc c'est le Bureau d'Urbanisme et l'Habitat qui a le dernier mot pour une autorisation de bâtir? Oui.

Quels sont les endroits les plus importants pour vous dans la commune Tshopo?

On peut prendre la 15ième avenue de la Tshopo, par exemple. Parce qu'il y a trop d'activités, d'abord il y a un marché là-bas. Donc il y a plusieurs boutiques tout autour. Et puis il y a un grand rond point là-bas, un grand rond point aussi. Il fait qu'il y a beaucoup de circulation, un grand rond point. Donc circulation qui permet plusieurs circulations. La troisième de la Tshopo, parce qu'il y a beaucoup d'activités, une grande circulation. Il y a beaucoup de boutiques, une grande circulation, il y a aussi un rond point là-bas, la troisième, comme même pour la 15ième.

Quelle est la relation entre la commune Tshopo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

Bon, je sais la commune Tshopo est une commune peu périphérique par rapport à la commune Makiso. La commune Makiso c'est au centre-ville. Il y a une différence. Il y a quand même des magasins à la commune Tshopo, mais pas au même rythme que dans la commune Makiso. Toutes les activités commencent à se centraliser à la commune Makiso. Parce que la commune Makiso, c'est la commune maire, la commune pilote de la ville.

La commune Tshopo c'est comme une banlieue là. C'est un peu riquiqui par rapport, les activités qui se trouvent au centre ville. C'est un peu banlieue.

Les différents quartiers qui composent la Tshopo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez que ces quartiers sont comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Tous les quartiers ne sont pas les mêmes. Il y a des quartiers où il y a... les quartiers sont différents. Il y a des quartiers calmes, où il y a un calme vraiment, il n'y a pas vraiment de troubles. Et puis il y a des quartiers vraiment chauds, par exemple, je peux dire comme le quartier Pumusika. Le quartier Pumusika, vraiment il y a un peu vraiment du banditisme là-bas. Et la 16ième avenue Tshopo aussi. C'est après le quartier Marché, ça c'est la 15ième. Comme 16ième avenue, c'est un endroit vraiment chaud.

Des quartiers calmes, ici des quartiers calmes, il y a par exemple, le quartier ici, quartier du Stade.

C'est à cause de quoi?

Parce que généralement, ce sont..., c'est habité par des personnes qui sont un peu posées, calmes, des gens responsables. Des gens responsables, des gens respectueux. Par rapport à d'autres quartiers où il y a vraiment des gens qui n'ont pas étudié, des bandits, des voyous vraiment, habiter par des gens qui n'ont pas étudié d'être. Par exemple dans cette commune, vous prenez par exemple les gens de la première avenue jusqu'à la dixième, c'est coupé presque en deux. Là, il y a quand même un calme apparemment.

Mais au delà du dixième, c'est là vraiment que vous allez sentir vraiment que, il y a vraiment des troubles. Moi, ce régime, ça part la pauvreté, donc il y a vraiment une pauvreté notoire. C'est ce qui justifie, parce que non, les gens qui sont un peu plus loin, par rapport les gens qui sont au début, donc, ils sont un peu marginalisés, ils sont quand même, les gens qui sont au premier plan, des choses pareils. Parce que, aussi, depuis en

termes aussi, en termes de l'urbanisation, vous allez voir que non, les gens de la première avenue jusqu'à la dixième, il y a de belles maisons, il y a des maisons, vraiment, construites bien urbanisées par rapport aux gens qui sont là-bas. C'est ça.

Le quartier qui est le plus important pour vous, c'est quel quartier?

Que moi je visite le plus souvent. Le quartier très mouvementé, c'est vers la 15ième, qui est mouvementée. La 15ième, c'est Aruwimi.

Qu'est-ce pour vous la définition pour une place ouverte?

Bon, ça dépend, un espace ouvert, c'est un espace qui est vide, ça peut être une parcelle, abandonnée, ça peut être un espace vert, ça dépend. Une place ouverte, ça peut être aussi un boulevard, des routes, ça dépend.

Qu'est-ce pour vous la définition pour une place verte?

Ce sont les domaines publiques de l'Etat. C'est un endroit où donc, je peux dire que non, ce sont des endroits à la rigueur touristiques. Qui, ne peuvent pas être construits, d'abord, on ne peut pas exposer ces genres d'endroits.

Comité Local de Développement (Tshopo)

Nom Jupson BASOSILA
Quel âge 53 ans
Habitation 7ième bis Avenue
Commune Tshopo
Profession Chargé d'Etudes du Cabinet du
Gouverneur de Province

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où venez-vous?
Moi, je suis né ici.

Qu'est-ce que c'est votre boulot exactement dans le comité?
La mission de CLD est de mobiliser la population. Aucune partie, a son propre développement.

Les membres de Comité Local Développement, sont-ils élus ou nommés?
Oui, j'étais élu, démocratiquement.

Quand se trouve le début de CLD?
Octobre 2010.

L'année passé, le CLD a fait déjà un examen dans la commune. Quels sont les résultats de cet examen?
A la commune Tshopo, la plupart des maisons, sont construites par les belges. Des anciennes maisons. Et il y a quelques maisons qui sont réhabilitées, qui ont été reconstruites, mais beaucoup de maisons restent telles que construites par les blancs, jusqu'aujourd'hui. De 1950 jusqu'aujourd'hui, ces maisons continuent d'exister, beaucoup des maisons, 80 % de ces maisons là, continuent d'exister jusqu'aujourd'hui.
C'est un problème, parce que, maintenant il y a beaucoup de familles, vous allez trouver dans une maison, une petite maison comme ça, qui était construite pour une petite famille. Ça cause un problème parce que dans une maison, vous allez trouver le père, la mère, les enfants, même les petits-enfants. Tous dans la même maison, ça ne suffit pas. Donc, il y a un problème d'espace. La famille a connu un élargissement, il n'y a pas moyen sur la parcelle, la parcelle est trop petite. Ça ne peut pas permettre de construire une grande maison, tu peux contenir une grande famille. C'est difficile même de construire les annexes, parce que ce sont des petites parcelles, qui ne peuvent pas permettre de construire des annexes, là derrière. Mais chaque parcelle, on peut trouver un peu d'espace pour

construire un peu là derrière, c'est possible, mais en général, c'est difficile, parce que les parcelles sont trop petites. Le problème urbanistique c'est que, maintenant on commence à construire, parce que les espaces sont trop petits. Il y en a qui charge même à construire sur les espaces verts. Les constructions anarchiques, parce qu'ils sont construites sur les espaces verts. Qui étaient réservés pour prendre un peu de l'air, pour se reposer, on construit là-bas. Parce qu'il n'y a personne qui veut habiter dans la périphérie de la ville. Tout le monde veut habiter la Tshopo et le centre (Makiso). Tout le monde veut se concentrer à la Tshopo.

Vous avez un rapport du premier examen de CLD?
Tous les comités locaux dans les communes, il n'y a pas longtemps qu'ils sont venus pour s'installer, il n'y a pas longtemps qu'ils sont installés.

Il y a une solution pour les maisons anarchiques?
C'est l'Etat qui doit prendre les décisions, pour évacuer, pour expédier les gens qui construisent anarchiquement, leur chercher d'autres espaces, pour qu'ils puissent construire. C'est la responsabilité de l'Etat. On a trouvé une solution, il n'y a pas longtemps, on a ouvert d'autres lotissements, à l'autre côté de la rive Tshopo. On a demandé à certaines personnes d'aller construire là-bas, pour éviter là, qu'on vraiment, pour éviter qu'on ne soit plus si serrés dans leurs familles. Il y en a qui sont parti construire à l'autre côté de la Tshopo, ils ont traversé. Ils ont construit là-bas. Dans l'anarchie. Cet espace là, à côté du stade Lumumba, c'est un espace qui était réservé pour la construction du Stade, pour le foot, pour le volley, pour le basket. Mais ça fait longtemps que les espaces là ne sont pas mis en valeur par l'Etat. C'était un lieu de refuge, pour les malfaiteurs, pour les gangsters. Alors la population dit que, au lieu de laisser cet espace comme ça, autant construire, pour empêcher aux malfaiteurs de continuer à occuper ces espaces là. Ils ont construit. Les gens étaient fâchés après tout. Parce que l'Etat voulait maintenant

mettre en valeur cet espace là, à côté du stade Lumumba. Les gens étaient fâchés. Ils sont allés construire ailleurs. Le nombre de la population de Tshopo a augmentée. La commune Tshopo peut trouver une solution aux problèmes de l'urbanisation, de l'habitation. Il y en a qui sont allés construire mêmes sur les endroits marécageux. Ils sont allés construire là-bas. C'est une solution palliative, pour leur donner l'occasion de construire, de rester à côté de la famille. Parce qu'il y en a qui ne veulent pas aller loin de la famille. Ils veulent rester dans l'environnement de leur famille. Il y en a des gens qui sont allés à construire dans les endroits marécageux. Où les blancs dit de ne même pas construire là-bas, parce que c'étaient des endroits dangereux, où les gens ne peuvent pas construire, mais ils y en a qui veulent construire là-bas, à côté de la quatrième avenue. La partie de première avenue, deuxième, troisième, jusqu'à dixième avenue, il y a des espaces qui étaient traverser par les fleuves, les eaux du fleuve passaient par là, pour aller bouger vers la rivière Tshopo. Mais il y en a qui sont partis construire là-bas aujourd'hui. Ces endroits sont maintenant habités là-bas. Bon, qu'est-ce que on peut dire. On ne peut pas interdire aux gens de construire là-bas, puisque bon, qu'est-ce que la population peut faire. Elle trouve que c'est un endroit qu'on puisse donc construire. On construit là-bas, puis qu'il n'y a pas d'autres parcelles et il n'y a personne qui veut aller loin de la ville et pourtant il y a des endroits, de bons endroits où on peut construire. Tout le monde veut se concentrer en ville, au centre ville ici. C'est pourquoi on construit même dans les endroits marécageux. L'Etat ne peut pas chasser ces gens parce que l'Etat a besoin d'argent. Il a besoin d'argent pour mettre dans le Trésor.

L'Etat prend l'argent et l'Etat permet aux gens de construire. Aussi les endroits marécageux là. Ces gens payent la taxe, au niveau de la commune. Ce sont des endroits qui appartenaient aux particuliers. Où les gens faisaient l'agriculture, les champs, élever les poissons. Constaté, il y a une forte demande de population qui cherchent à construire sur les endroits marécageux là. Ce particulier vend aux personnes, n'est ce pas. Et la personne qui achète doit régulariser sa parcelle. Il doit courir vite à la commune pour chercher les documents. Des documents nécessaires pour pouvoir se permettre, d'être régulier avec l'Etat. Il y a des étapes, on recommence par le quartier, on va à la commune, jusqu'au niveau de Cadastre et les Titres Fonciers. Il y a des étapes. La personne doit payer, tous ces bureaux là. Il faut payer. L'Etat ne va pas refuser, parce qu'il

a besoin de l'argent. Les agents de l'Etat ne sont pas tellement bien payés, ils sont mal payés et ils représentent l'Etat. L'Etat donne les documents nécessaires.

Sur la dixième avenue, tout ces endroits là, en face du cimetière, ils construisent là-bas, dans le marécage. Il y a un cycle de 10 ans, après chaque 10 ans, il y a une inondation.

Il n'y a pas une solution pour ce problème? Un plan de développement pour l'avenir?

Pour l'avenir, ça relève de l'autorité politique. Il peut prendre mesure d'aujourd'hui, non. C'est une route très dangereuse. Les autorités politiques prennent décisions tout en prenant des dispositions. Pour chercher d'autres lotissements. L'autorité politique au niveau de la commune, c'est le bourgmestre. Au niveau de la ville, c'est le maire de la ville et le gouverneur. On n'interdit pas les gens à continuer à construire, jusqu'à ce-que les conséquences néfastes seront là, c'est alors que l'Etat où les personnes prendront maintenant des dispositions pour quitter par conscience, qui avait construit dans les endroits mauvais. Si, pour aider les gens. Par exemple les gens qui avaient connu à l'époque une inondation, c'était la rive gauche au Lumumba. Les gens qui habitaient les environnements du fleuve là, l'Etat avait pris des dispositions. D'autres parcelles, la rive droite de Tshopo là. Le fonds Canadien, il était venu et qui avait acheté cette terre là pour aller donner des parcelles aux gens là. Et même ériger, construire aussi certaines maisons pour ces gens dans cette cité là. On appelle ce quartier 'le quartier Canadien'. La fondation Canadienne a construit ces maisons pour les victimes d'inondation.

Vous connaissez le Plan Particulier Aménagement de la commune Tshopo?

Non, pas encore.

Il y a une stratégie concrète pour les places ouvertes et les zones vertes pour la commune Tshopo?

Bon, les gens construisent dans les espaces verts qui étaient interdit à l'époque par l'Etat autrement, c'est interdit, mais des gens construisent, parce que l'Etat ne peut pas refuser.

Quels sont les endroits les plus importants pour vous dans la commune Tshopo?

Les endroits qui sont importants, tous les endroits sont importants pourvus qu'ils sont mis en valeur, les places

agréables, ... tous les endroits sont importants.

Quel quartier est le plus important pour vous dans la commune Tshopo?

Il y a douze quartiers. Il faut voir l'ambiance, d'abord je vois la troisième avenue.

La première jusqu'à la sixième avenue. C'est un endroit qui est beaucoup peuplé. Aussi la quinzième avenue, et aussi au niveau du pont, le matin, il y a une forte circulation, il y a des entrées et des sorties. C'est comme une porte d'entrée et de sortie. C'est un endroit très important. Au niveau de la Bralima, il y a une forte circulation aussi, parce qu'il y a des véhicules qui proviennent de l'est pour s'approvisionner des produits au Bralima. C'est un endroit important aussi. Au niveau de la dix-neuvième avenue, si nous avons besoin d'informations, d'actualités, politiques, sportives, on passe là-bas, alors nous informons beaucoup.

Il y a aussi la ligne Stade, c'est le boulevard Espagnol, et la ligne goudron, l'entrée principale de la Tshopo. Et l'axe Buta, c'est la route qui sépare la commune Tshopo à la Makiso. Là il n'y a pas tellement beaucoup d'ambiance, parce que tout le monde sort de milieu là-bas. Au niveau de la ligne Goudron, au niveau de la troisième avenue jusque la sixième, c'est un endroit important aussi, il y a beaucoup de mouvement là-bas pendant le soir, jusqu'aux heures tardives, une heure, deux heures, les gens se promènent jusqu'au tard la nuit. On appelle «Matongé». Matongé, c'est un quartier de Kinshasa, où il y a la musique toute la journée, la journée comme la nuit, les gens ne dorment pas. Il y a toujours la musique, l'ambiance, les gens vont dans les bars pour prendre la bière, danser...

Comité Local de Développement (Mangobo)

Président

Nom MBALA MAKAMBO
Quel âge 50 ans
Habitation Boulevard Lumumba
Bloc Abbatoir
Commune Mangobo
Profession Opérateur économique

Vice-Président

Nom SIADI-FALAY
Quel âge 58 ans
Habitation Bloc Mambiza
Commune Mangobo
Profession Qualifié Science infirmières aux activités
commerces et soins infirmiers, voir boutique à
côté de la commune

Secrétaire

Nom BOOLA WA BOOLA Ségauls
Quel âge 29 ans
Habitation Bloc MAMBI ZA
Quartier Aruwimi
Commune Mangobo
Profession Agent Fonds forestier National,
activité: Secrétaire exécutif de l'ONGA
USAFI pour l'environnement et le
développement

**Qu'est-ce que c'est le travail de Comité de Développement?
Les membres de CLD, sont-ils élus avec des élections?**

D'abord le travail du Comité Local de Développement. C'est une structure montée en rapport avec la réforme de la politique du Gouvernement, qui doit servir. Donc, cette politique a pour mission de faire les rapprochements de la population avec le pouvoir public. Donc la population doit avoir sa part, n'est-ce pas, dans la gestion des finances ou localisation du pouvoir public. En un mot c'est à dire donc, l'état de la bonne gouvernance participative, il faut créer des organes comme ça. C'est pourquoi on a créé le Comité Local de Développement. Ce Comité, qui est constitué, par les représentants de différentes structures de base de la population, et une petite portion de fonctionnaires de l'Etat dans la municipalité, se sont mis ensemble pour constituer ce Comité Local de Développement. Pourquoi? Parce que comme nous venons de dire, un rapprochement population avec le pouvoir. Alors la population, et a connu, donc, et faisant membres de ce comité, et a connu le problème de son milieu, donc elle est bien, comment dirais-je donc, outillée pour pouvoir présenter les problèmes qui touchent la vie des habitants de la municipalité. Vous voyez, les problèmes liés par exemple aux infrastructures, les problèmes liés par exemple à l'éducation, les problèmes liés par exemple à l'économie et ainsi de suite. Alors il faut que la population elle-même puisse présenter des problèmes auxquels elle est entrain de connaître dans son milieu. C'est un peu ça. Pour organiser par exemple les petits projets pour le développement, si par exemple, on estime que le milieu de la commune de Mangobo où nous nous trouvons, c'est une commune d'où la majorité de la jeunesse est constituée par l'artisanat, par exemple, il a lié à ces élocutions, élaborée un projet dans ce sens là, et qu'a analysé, qui a des droits au sollicité, même un bailleur, qui peut nous venir à l'aide, qui peut nous assister pour la réalisation de ces projets là. Le problème environnemental par exemple, les assainissements, le milieu, il faut curer les collecteurs, la propreté des collecteurs, il faut désherber, aménager la route et consorts, consorts. La population se trouve par exemple guider à une infinité dans ce sens là. Il peut prendre conscience de dire que «non, nous ne devons pas vivre comme ça». Il faut voir l'autorité ensemble, en synergie avec le pouvoir, donc avec l'autorité. Voir ce que nous pouvons faire pour aménager notre milieu environnemental. C'est un peu ça. C'est à dire, nous sommes comme un intermédiaire entre la population et l'autorité. Pour tous les

problèmes liés à la vie de l'homme.

Pour la constitution des comités, on n'était pas désigné. Il n'y a pas question de désignation. C'est à dire, après avoir cibler, les leaders d'opinion du milieu, les responsables, des organisations d'Assises Communautaires, des hommes membres, n'est-ce pas, de ces comités. On a procédé à l'élection. Il faut élire les structures fonctionnelles au sein du comité. Le président, le vice-président, le secrétaire, le trésorier et ainsi de suite. C'est ce que nous appelons la structure fonctionnelle au sein du Comité Local de Développement. Et les autres sont automatiquement des membres. C'est-à-dire, dans le Comité directeur, c'était à l'issue d'une élection.

Le Comité Local de Développement, s'est établi dans quelle année?

C'est récent. Vous voyez quand l'application de la loi sur la décentralisation, la bonne gouvernance, c'est là tout ça. Ça ne vieille que de voir «jour» récemment dans notre pays. Pour faciliter à ceux que tout le monde n'est-ce pas, puisse s'impliquer dans le problème qui est «leur». Alors quant à la date, je ne sais pas. En novembre 2010, oui. La précision sur la date, c'était le 16 novembre 2010. Justement, parce que c'est fait par la ville d'une manière alternative, chaque commune, information, un séminaire. C'était le trois juin d'après leur information. On a monté un Comité, tel que je venais vous définir. Le mécanisme par lequel on est arrive à ce comité, le directeur. Alors, ça ne date pas de longtemps. C'est une jeune structure, une jeune organisation. Donc, par souci de la bonne gouvernance participative, nous devons participer tous.

J'ai entendu que le Comité a fait déjà un examen dans la commune Mangobo? Quel est le résultat de cet examen?

Les résultats sont là. Nous pouvons commencer par exemple la sensibilisation pour l'environnement. Il y a certaines organisations d'Assises Communautaires que nous appelons associations ou une (ASPL) qui est une association lucrative et qui se donne assez doucement de, d'ailleurs le secrétaire est membre de cette organisation là. Qu'on appelle SAFI en Swahili, ça veut dire «la propreté». Donc le siège ne se trouve non loin du bâtiment administratif ici. Alors, les gens ont pris conscience, que le problème que nous connaissons souvent sur le plan sanitaire, c'est à travers à la salubrité qui nous entoure, les immondices, des caniveaux,

ils sont bouchés, il y a des moustiques qui nous piquent, qui nous transmettent les plasmodiums. Et il y a un taux élevé à un moment donné, nous avons constaté, mêmes les amis des services sanitaires peuvent toutefois témoigner, que la typhoïde, tout ça, c'est une maladie liée à la saleté. Alors, à travers la sensibilisation, je crois que les amis ici ont pris conscience, avec leurs moyens de bord, ils ont pu tirer beaucoup de collecteurs de la commune ici, de manière que même quand il pleut, il n'y a plus de débordements des eaux qui parfois emportent les maisons des pauvres Congolais. Ils sont mal construites en pisé ou en bois, parce que la pauvreté, ça ménage quand même, et les moustiques comme à l'époque qui piquaient beaucoup de gens à cause de leur habitat naturel. Parler des diagnostiques, il y a des diagnostiques participatives. C'est-à-dire, à travers de ses diagnostiques nous avons pu déceler des problèmes qui peuvent être prioritaires chez nous. Alors comme je venais de dire ici, des amis ont pris conscience, n'est-ce pas, de commencer avec l'environnement et dans l'environnement il y a des axes qui interviennent aussi, comme quoi par exemple, quand on aménage les collecteurs, il y a la santé qui est aménagée, quand on aménage par exemple autour du collecteur, il y a des problèmes des infrastructures, les inondations qui payent au jour du jour même des routes. C'est ça les résultats. Nous avons essayé aussi de parler sur les problèmes économiques. Comment faire, n'est-ce pas, pour sortir notre population d'un niveau économique relativement bas. C'est-à-dire, la pauvreté. Qu'est-ce qu'il faut? Nous avons dissipé cela aussi. Et après ça, aussi dans les diagnostiques participatives, avec les partenaires qui étaient venus nous appuyer, pour l'organisation de l'Assise. Nous avons y à parler en plus de l'environnement, l'économie, nous avons y à parler de l'éducation et la santé. Dans l'éducation nous avons vu, avec l'essor démographique de la population de Mangobo, nous avons essayé de voir les infrastructures scolaires, ne permettent pas seulement une capacité d'accueil, de la population, pour aller suivre les enseignements dans une école. Pourquoi nous avons demandé par exemple, s'il y a un bailleur qui peut venir, n'est-ce pas pour nous aider à construire des écoles, la aussi des points que nous avons diagnostiqués. En santé, nous avons ciblée aussi pour voir comment on peut revoir aussi les infrastructures sanitaires. Ce sont là les résultats. Alors nous sommes entrain d'attendre comment on peut avoir gain dans nos provisions ou dans notre desiderata, en ciblant ces axes là.

L'environnement, la santé, l'éducation,... et quoi encore, la pauvreté, donc l'économie.

Maintenant d'après le rapport, il y a des solutions pour les problèmes urbanistiques?

Des solutions, c'est de quoi nous sommes entrain d'attendre. Nous sommes entrain de réaliser ce qui est jusqu'à la limite de nos moyens. Comme je venais de vous dire sur le problèmes urbanistiques. Parce que, si les routes ne sont pas bien ou bien arrangées, il y a des gens qui se permettent même d'occuper les trottoirs. Tel que le maire de la ville a pris l'initiative dernièrement ici. Alors c'est une vision qui a pris naissance ici. Nous avons dit que «non, il faut dégager les trottoirs». Ce serait une occupation illégale. Et aménager aussi les routes pour ne pas pouvoir déranger le plan urbanistique. Tel qu'il a été tracé. Ça c'est sur le plan urbanistique. Il faut bien arranger les routes, il faut bien dresser, il faut bien respecter le plan urbanistique de la ville, et surtout de notre municipalité.

Et les maisons anarchiques? Les constructions anarchiques, se relèvent maintenant comme nous le constatons. Il faut se confier à l'autorité, et l'autorité à son tour, va voir le Service Technique. Et là, ce Service Technique, l'autorité donc, alors le Service Technique va descendre sur le terrain, si les constructions sont bien sûr anarchiques, alors il faut conscientiser les constructeurs, pour qu'ils puissent prendre confiance avec des dégages .

Aussi il faut compléter en ce qui concerne les constructions anarchiques, je dirai que... par exemple pour le cas de la commune Mangobo, nous avons un problème sérieux maintenant. En ce sens qu'au niveau du cimetière là-bas. Il y a des gens maintenant qui construisent des maisons là-bas, où les gens ne savent plus «où enterrer les gens». Donc voilà un peu ce que nous attendons de la part de notre autorité, nous, à notre niveau nous avons tenté d'informer des autorités compétentes. Pour nous fournir un effort afin que cette histoire puis ce prendre fin. Mais jusqu'à ce jour, la situation est pire encore, nous ne savons pas si, quand est-ce-que cette situation prendra fin. Parce que les gens envahissent maintenant les lieues où il faut normalement enterrer les gens. Le cimetière Segama, c'est jusqu'au fond là-bas de la commune Mangobo. Alors pour beaucoup de précisions, la décision ne peut pas venir de nous. Nous, nous constatons et nous demandons à l'autorité d'agir. C'est de cette façon là que nous sommes entrain de collaborer. Nous constatons, nous demandons à l'autorité. Si a lieu un aménagement, par exemple, ou une réhabilitation,

nous allons solliciter un bailleur. Parce que nous, nous n'avons pas suffisamment de possibilités pour pouvoir réaliser quelque chose. Nous sollicitons un bailleur. Si ce bailleur trouve qu'il peut être en mesure par rapport à son programme d'action, il intervient, comme par exemple, le problème est artisanal, juste en face ici, vous voyez, il y a un bâtiment qui abrite une menuiserie, alors c'était sur l'appui de la Coopération Technique Belge. Vous voyez ça. Comme par exemple, nous, nous avons parlé si l'économie, disent que «non», si un bailleur peut permettre à ce que nous puissions constituer dans la commune ici, des institutions micro-finances où les mamans marchandes viendront faire des emprunts pour leurs petits commerces du marché, ce serait aussi une bonne chose pour pouvoir sortir ces familles là, d'un niveau très bas de pauvreté. Alors ça dépend pas tellement de nous, nous, nous avons des ressources, ressources pour nous, ce sont des sources humaines. Nous avons la Médeuve... s'il faut aménager par exemple, la route, ah, les associations sont là. S'il faut curer les collecteurs, les associations y vont entièrement, peuvent venir le faire. Mais si ça va demander des entractes ou quoi, nous n'en avons pas. Nous n'avons pas suffisamment de moyens pour nous en acquérir. Initier par exemple, un projet économique, en termes d'agriculture ou élevage. Il y en a des associations qui ont pour objectif, n'est-ce pas, l'agriculture, l'élevage, maintenant, les ententes, la semence, comment dirais-je, les espèces animales, des bonnes races, où en acquérir? Autrefois FAO avait mené une campagne ici, des sujets des géniteurs. Pour nous, nous nous limitons juste à la limite de nos moyens, nous, nous observons, nous voyons un peu l'autorité, est-ce qu'il veut nous aider pour ça. Et quand l'autorité trouve que ça vaut la peine, ça fait un impact tout à fait positif n'est-ce pas pour se l'administrer, elle s'implique. Avec elle, nous sollicitons un bailleur. Si le bailleur peut d'être d'accord, il peut venir nous assister.

Les maisons anarchiques, j'ai entendu de quelques habitants que l'Etat a fait en 1998 une opération. Il a dit aux gens qu'il doivent quitter leur maison pour démolir tout. Les gens n'ont pas écouté parce qu'ils n'ont pas de moyens. Et l'Etat ne donne pas une indemnisation. Mais maintenant 13 années plus tard, en 2011, il n'y a pas encore une solution?

Merci beaucoup pour cette préoccupation. Je crois que cela rattache vraiment votre recherche. Quand vous dites, sur le plan urbanistique, il y a des gens qui ont construit anarchiquement. Et ça constitue déjà une infraction vis-à-vis de l'Etat. Et que,

ces gens là, ils habitent déjà. Il faut les faire partir de là. Il faut quand même qu'on trouve là où ils peuvent habiter. S'il y a des organismes qui peuvent venir pour dire que non, il faut raisonner autour de l'habitat de l'homme. Qui peut être bénéficiaire, c'est-à-dire, les gens qui sont victimes de cette prise de cette mesure, qui doivent partir, parce qu'ils ont construit anarchiquement. Parce que nous devons revenir, sur un état de droit sur l'autorité de l'état. Maintenant les gens ne doivent quand même pas rester là, comme ça, à la belle étoile. Il faut qu'ils trouvent un quartier, soit un nouveau lotissement, et un petit moyen où, ils peuvent aller construire, ne fût-ce que ça. Si pas moyens, ne fût-ce que les matériaux nécessaires de construction, tôle, un peu de sticks, de quoi là-bas ils peuvent habiter. A l'image, nous avons vu comment, je ne sais pas c'était de quel organisme, qui avait donné un lotissement pour les déplacés de Congo Brazza, vers Segama là-bas. Alors l'organisme avait donné un étote, et les moyens pour s'acheter ne fût-ce que les sticks pour la construction. C'est ceux qui posent problèmes maintenant, quand vous dites depuis 1998, ça ne trouve pas solution. C'est-à-dire, nous nous sommes bidés à ces difficultés. Manque de moyens, matériel et financier. Un organisme qui pourra aider des humains. Vraiment leur assistance sera la bienvenue.

C'est-à-dire pour essayer de compléter le président, dans la commune de Mangobo, depuis les années 1998, il y avait cette opération qui était déclenchée, c'est-à-dire démolir les maisons, qui étaient considérées comme des constructions anarchiques. Alors, à nos jours, d'aujourd'hui en 2011, jusqu'à nos jours, je ne pense pas que cette opération continue encore, l'autorité a compris qu'on ne peut pas mettre les gens, laisser les gens sous la belle étoile comme ça, et ne leur pas donner un nouveau endroit où ils peuvent se loger. Par exemple le cas de l'autorité provinciale. La fois passé le gouverneur avait pris une mesure, qui était de faire partir des gens qui habitaient derrière le stade Lumumba. Alors, il avait donné un nouveau lotissement aux gens vers la rive droite, à la Tshopo. L'autorité est venue à leurs dispositions, des moyens nécessaires pour se procurer des tôles et construire et même ériger de l'eau là-bas. C'est pourquoi ces gens sont logés dans des bonnes conditions là-bas. Alors, dans la commune de Mangobo, cette opération n'a pas pu finir jour, parce que les moyens n'étaient pas encore mis à la disposition de cette population. C'est pourquoi la situation est un peu calme, mais ça n'avance pas.

L'opération dans les parcelles après le stade Lumumba, ils ont donné seulement une parcelle à l'autre côté de la rive Tshopo, ou aussi des moyens pour construire des maisons?

Oui, ils avaient des moyens. Le Gouverneur avait laissé quelques terrains ainsi que quelques petits moyens, pour ériger ça. Malheureusement, si vous avez trouvé les gens qui pourraient vous raconter que «non, là, ça ne va pas», c'est de la situation, parce que les gens préfèrent toujours rester tout près de la ville au lieu de faire de longues distances. Sinon, il y avait déjà des terrains pour eux. Il y avait des terrains. Quand on veut démolir, on demande d'abord, si vous étiez normalement bien installés. En rapport avec l'Etat. Parce qu'il y a de ces gens qui entrent seulement dans des terrains sans avoir contacté l'Etat. Il profite de l'occasion du désordre, pour avoir des terrains. Là, l'Etat ne pourrait jamais prendre en considération. Du moins les gens qui avaient des dossiers au grand complet, ces gens là, étaient normalisés d'avoir les terrains de l'autre côté. C'est ce qu'on ferait aussi, la même chose, au niveau ici.

Quand il y a quelqu'un qui veut construire une maison dans une zone interdite, il n'y a pas quelqu'un qui interdit les constructions là-bas? J'ai demandé les mêmes questions au bureau des Titres Immobiliers et le bureau d'Urbanisme et l'Habitation. Mais je pense qu'il y a des conflits entre les différentes autorités? C'est qui, qui à le dernier mot?

C'est un problème purement administratif, ça veut dire quoi. Vous avez évoqué ici deux services différents. Il y a le Service de l'Urbanisme et le Service du Cadastre ou le Service des Titres Fonciers. L'autre ne fait qu'une appréciation sur la construction. Ça veut dire quoi, la construction, ça mérite de construire là-bas ou pas? Mais qui est le représentant de l'Etat Congolais, en matière foncière, c'est les Titres Fonciers ou le Service du Cadastre là-bas. Il vient, il fait des mesures, il fait l'ultimation sur le plan cadastrale, le plan, tout ça. Maintenant, pour que la construction soit érigée, qui a l'habilité de donner le permis d'autorisation de bâtir? Pour bâtir l'immeuble, pour bâtir, ériger un bâtiment? C'est l'Urbanisme, l'Urbanisme ne donne pas de terrains, non. Il y a des techniciens même au niveau de l'administration communale ici. L'urbanisme lui ne donne pas de terrains. C'est le Cadastre. Quand le Cadastre vous donne des terrains, le Cadastre ne vous donne pas l'autorisation de bâtir. C'est l'Urbanisme. Alors, les uns complètent les autres, vous avez les terrains. Est-ce que ce terrain est accessible pour la construction ou pas. Si pas, alors l'Urbanisme ne vous donne

pas l'autorisation, mais vous avez les terrains, mais vous ne pouvez pas construire.

Mais il y a des gens qui construisent illégalement.

C'est une construction aussi anarchique, qui n'est pas autorisée par le Service de Tutelle qui est l'Urbanisme. Là, ça ne vaut pas la peine. Ce sont des deux services différents.

Qu'est-ce que c'est la tâche du Gouverneur dans cette histoire?

Bon, le Gouverneur c'est lui l'exécutif provincial, il a ses techniciens. Ses techniciens, c'est le Chef du Division de l'Urbanisme. Ses techniciens, c'est le Chef du Division du Cadastre. Lui attend les rapports de ses collaborateurs de ces terrains. Quand le collaborateur dit que non, ici nous avons euh, un lotissement là-bas, c'est le Gouverneur. Lui il s'actionne, ok, ok, du lotissement, et voilà. Maintenant l'autorisation de bâtir. Qui vous autorise de construire ici. C'est l'Urbanisme, le Chef de Division. C'est-à-dire, c'est par action de «pouvoir» comme on nous dit souvent.

Quand les gens construisent illégalement, il a la parcelle mais pas l'autorisation de bâtir. Mais ils construisent des maisons anarchiques. Le bureau d'Urbanisme n'interdit pas?

L'urbanisme peut faire son rapport. L'urbanisme sollicite, n'est-ce pas, l'exécution ou bien l'arrêt de construction. C'est ce que nous voyons, d'habitude. Dès que non, il faut arrêter le chantier. Il ne faut pas construire, parce que vous n'avez pas l'autorisation. Il faut suspendre. Mais il y a des gens qui s'entêtent. Qui ne respectent parfois pas l'Etat comme, excusez-moi de dire, le désordre qui peut exister. Il dit que non, il y a une entière administrative et bon il continue, il continue, il construit rapidement, rapidement, sans autorisation, et il y compte en habiter.

C'est à dire, président, vous laisserez vous complétez, il y a des fois où des gens se procurent une personne qui peut se procurer une parcelle comme ça. Et, il est conscient que cette parcelle est dans une position, s'il construit que sa maison ça peut être anarchique. Par rapport la condition de ce terrain, mais il va aller à chercher à corrompre, par exemple, les gens de l'Urbanisme et l'Habitat pour se procurer de ses documents et venir construire sa maison. Et par après lorsqu'il y a des problèmes de construction anarchique, il brandit ses documents pour dire qu'il a reçu, ici, cette parcelle légalement, or en réalité, c'est pas le cas, ce sont aussi des confusions qui arrivent comme ça.

Par exemple la commune ici, ils donnent aussi les fiches parcellaires. Avec cette fiche, il peut continuer avec cette fiche jusqu'au Cadastre. Mais parfois il a la fiche et il construit, c'est fini le reste, dès qu'il a un problème il vous montre, «non, non, moi, j'ai ma fiche parcellaire». Et il voit ces documents valables, parce que c'est donné par l'autorité municipale. Même le bourgmestre, c'est une autorité. Il arrive qu'il peut obtenir un papier comme ça. «Moi, j'ai ma parcelle là-bas, je n'ai pas ma fiche parcellaire, je vais acheter la fiche». Il donne l'argent et il fait la fiche. Il reste avec sa fiche. Dès que le problème arrive, «non, moi j'ai le document». Alors que le document là, ne suffit pas pour que quelqu'un puisse construire.

J'ajoute aussi, au professeur. Ici au niveau de la commune, le bourgmestre peut donner les documents, il signe. Mais, au fond, il fait une petite notation, un nota bene, qui recommande à compléter au niveau de Cadastre. Il ne se limite pas là-bas. Maintenant nous, avec nos faibles moyens. Vous allez sur le terrain, vous avez déjà la parcelle. Vous occupez la parcelle, comme a dit le professeur. Vous occupez la parcelle, vous construisez. Sans toutefois aller consulter les gens qui pourraient bien venir pour limiter et vous donner les normes du terrain, si c'est possible ou impossible. Vous construisez. Maintenant quand ils seraient là, vous présentez les documents, et que le document du bourgmestre ici, avait dit «aller là-bas», et vous n'êtes pas parti, pour faire ça. Et il y a aussi les délais, dépasser 6 mois, ça n'a plus de valeur, à partir de 6 mois. C'est passé vous aviez su.

Il connaît le nota bene, mais il s'entête. Et puis l'entêtement il vient à tel niveau, il peut aussi déjà être intelligent pour dire que si il va d'abord au Cadastre, on va lui refuser de donner le contrat. Et il dit «non, je me contente de mon papier ici du bourgmestre...». Dès que les problèmes commencent, «non j'ai ma fiche», il montre ça, il peut même aller à la télévision. En résumé, des problèmes de l'urbanisation, de constructions anarchiques, si nous pouvons résumer cela, cela est du à une mauvaise organisation administrative. Il n'y a pas d'interférence, ça c'est un. De deux, il y a manqué de formation des habitants, les habitants ne sont pas vraiment informés, sur ce qu'ils peuvent normalement faire. Parce qu'ils se voient aussi toujours indigènes avec peur de nous. Nous avons été là-bas, avec le Conservateur des Titres Immobiliers. Les problèmes d'occupations de votre concession universitaire là-bas. Et la question était posée.

Vous aimez l'université de Kisangani? Répondu, on ne sait

pas, comment. Les gens disent «oui, nous aimons, parce que nous avons étudié là-bas». Vous, aimez-vous la concession de la construction de l'université. Ça ce n'est pas aimer. C'est-à-dire ou quoi? Le manque d'information. La désorganisation administrative. Interférence, pouvoir, et tout ça en parenthèse. Et en fait, le problème aussi de la pauvreté. Les gens sont tellement pauvres, qu'ils ne peuvent pas aller remplir toutes les exigences administratives mêmes s'ils prenaient connaissance. Pauvreté.

Quand vous venez là-bas, c'est pas encore facile. Ça peut vous prendre beaucoup de temps. Aller et venir, l'argent qu'on vous donne pour circuler, pour aller sur les terrains. Il faut les payer, il peut aussi vous compliquer pour revenir. Tout ça, c'est compliqué. Lourdeur d'administrative. Beaucoup de manoeuvres, inutiles, des «va et vient», ça consomme de l'argent. Il faut décentraliser complètement cette administration.

Et celui qui reste sur la route. Le soir il a compris, à la fin il a compris, pour qu'il soit capable de rester sous le soleil là, du matin jusqu'au soir. Et c'est ça que je vous dit là, que là, la motivation... Motivation, payer les gens.

La décentralisation de l'administration? Qu'est-ce ça veut dire pour vous?

Bon, c'est-à-dire, décentraliser complètement cette administration, c'est-à-dire, pour le mettre à cette administration, d'être flexible, souple, pour ne pas freiner les gens quelque part. Il faut que les choses avancent normalement, à tout niveau. C'est ça un peu la décentralisation complète. Quelqu'un se met en contact directement avec sa population de base.

Est-ce que vous connaissez le PPA de Mangobo? Le Plan Particulier Aménagement de Mangobo?

PDU, PIDR, Programme Intégral pour le Développement Rural, mais dont les applications, ça fait parfois ici. Nous avons eu aussi une fois, un séminaire avec ces gens là, ou quoi. Ils ont un programme, PPA, Programme Pour Aménagement, Mangobo Programma Pour Aménagement, cela dépend d'un milieu à l'autre.

Vous connaissez le but de ce plan?

Le but? Il faut un aménagement de milieu. Si vous dites par exemple qu'ils ont un plan, pour voir la commune de Mangobo,

par notre cas particulier de Mangobo ici. Nous avons combien d'espaces verts? Nous devons avoir combien de marchés à Mangobo? C'est ça l'aménagement. Nous devons avoir combien de milieux qui peuvent nous servir par exemple de parking, pour les véhicules ou quoi là-bas. Nous avons combien d'espaces, qui peuvent nous permettre n'est-ce pas de construire des salles, de récréation, des salles récréatives ou bien des terrains de football, tout ça. C'est ça l'aménagement. Nous avons quelles possibilités pour permettre, n'est-ce pas, à mettre des arbres d'ombrages, pour s'abriter de l'insolation, tout ça, tout ça constitue le Plan pour l'Aménagement de Mangobo. Tout le monde n'a pas la possibilité, pour avoir de l'eau courant à la maison. Il y a des bonnes fontaines, où on va construire ces bonnes fontaines? C'est dans l'aménagement de Mangobo toujours. Comme le bourgmestre avait payé point d'initiative. Il avait construit une bonne fontaine vers chez nous là-bas Sotraco 2, ce n'est pas loin de chez moi, je vois ça. Alors tout ça, il faut un plan urbanistique, pour pouvoir réaliser cet aménagement là. Il y a des besoins.

Et des nouvelles extensions?

Des nouvelles extensions, ce sont des nouveaux lotissements. On ne va pas comparer ça. Ces lotissements là, est-ce que c'est pour la commune de Mangobo? Je ne crois pas. Là c'est Tshopo. Non, non, je sais il y a, le directeur provincial de la Regideso, venait de lancer aussi une nouvelle activité. Cette société va arrêter son action de la commune de Mangobo. C'est-à-dire elle va ériger des bonnes fontaines, dans les nouvelles extensions là-bas. C'est-à-dire au fonds là-bas, au fin fond de Mangobo. Là où il y a des nouvelles lotissements. Il vont mettre de l'eau là-bas et chercher comment mettre aussi de l'électricité. Pour cette année 2011. C'est un programme pour le développement toujours.

L'aménagement des terrains de la PPA, c'est aussi pour les quartiers qui existent déjà?

C'est une vision globalisante, c'est-à-dire, Mangobo en général. Aujourd'hui, si vous avez le temps, vous pouvez aussi constater seulement dans la rue, vous constaterez combien les gens sont entrain de jouer au football dans la rue. Il n'y a pas assez de terrains de football. Si on va aménager, c'est dans ces plans là. Ça c'est dans les quartiers qui existaient déjà.

Il y a des terrains qui étaient prévus, qui jusqu'aujourd'hui, ça existaient souvent des vestiges, c'est-à-dire, inexploités. On entretient pas, c'est un peu abîmé, presque abandonné. A cause de manque de moyens, à cause de manque d'argent, d'abord,

pour démolir, et puis donner aussi de l'argent aux gens d'aller construire ailleurs. On ne peut pas faire ça. C'est difficile qu'on puisse venir dire «non, ici c'était un endroit d'espace vert, qu'on puisse démolir». Vous démolissez, vous leur donnez quoi et vous allez les mettre où? Ça je crois que c'est difficile. Ça c'est créé des rébellions.

Alors que, là où il y a des terrains aient la chance d'exister, par exemple ici derrière le Cercle d'Etat de Mangobo là. Il y a un stade là-bas, on l'appelle le stade Lumumba, c'est quoi, Baudoin. C'était prévu dans les plans qu'on devait venir réaménager ici, même que le gouvernement comprenait que, ce qu'il a fait, nous n'avons pas pu bénéficier de cela, ça existe, il faut un plan, aménagez ça.

Le marché où on vend, on essaie un peu de voir, comment nous pouvons aménager ce marché ici. C'était un FAO ou quoi..., ou bien NUD, NUD a fait quelque chose là-bas au marché. C'est un aménagement. Alors maintenant les amis de PIDR, ont compris ça aussi. C'est pourquoi ils ont inséré ça dans leur programme. N'est-ce pas? Il vont venir.

Pour des nouvelles cités, ou les nouveaux lotissements qui viennent de naître, ils iront encore faire d'avantage, parce que c'est nouveau. Il y a disponibilité de lever. Il lèveront là-bas. A cette matière les plans pour des nouvelles cités, le plan est respecté et conservé. C'est-à-dire, il y a des terrains pour les réjouissances, des terrains pour les marchés, des terrains pour les dispensaires ou hôpitaux. On a réservé ça. Même au niveau de Segama, même de l'autre côté de la rive Tshopo.

J'ai senti quelque chose que je n'ai pas bien compris. Le comité, le CLD, il va se mettre à l'exécution de certains projets ou bien il aide l'autorité a exécuté son plan. (Jean Paul)

Bon, le CLD comme vous le savez, n'exécute pas comme tel. C'est un organisme seulement qui fait intermédiaire entre l'autorité et la base. C'est que la base est entrain de voir ce que le CLD peut raconter comme renseignement, comme donnée, il vient voir l'autorité. Pour qu'avec l'autorité on puisse trouver des solutions. L'exécutant, s'il faut solliciter, comme une de ressource au sein de CLD. Donc il sait, la ressource humaine, que CLD compte courir derrière la population. Dans se sens là que, la population va s'impliquer n'est-ce pas pour l'exécution d'un projet quiconque à travers sa ressource qui est bien sûr humaine. Matériel, finances financièrement, je crains que non. Matériel, oui, d'une manière modeste. Si par exemple il faut chercher des moellons, de quoi? Le CLD? Aller caser un peu

de moellons qui se trouvent là-bas, tout au long de la rivière où quoi là-bas. De sable, c'est vrai, mais il faut ramasser quand même les sables là-bas. Nous avons besoin quand même des matériaux de constructions. C'est à ce niveau-là. Mais dire que le CLD, des projets, ils exécutent. Nous sommes seulement un intermédiaire entre la population et l'exécutant, participant parfois aussi à des réalisations. Comment je peux dire ça. Nous avons connu le partenaire qui vient, puisque non, vous parlez directement aux bénéficiaires, parce que nous devons voir si ces bénéficiaires-là sont reconnus par l'Etat. Alors, dans ce cas là, l'Etat va intervenir pour dire que «oui, effectivement, il est connu». Pour s'alléger un peu Etat aussi, nous, nous sommes là, nous, nous connaissons les terrains, j'ai cité les exemples des amis ici de ceux qu'ils sont entrain de battre comme travail ici. Mais c'était essayé un peu de voir un jour. Ce n'est pas parce qu'il y a, avec moi ici, que je dois le faire des éloges et que je dois les jeter des bouquets de fleurs, non. Mais le cas dommage, les risques, les caniveaux, tous les risques possibles. La profondeur, par exemple, la mal odeur, comme ça. Mais plein des sables, plein des immondices, qui doivent curer ça. J'ai des serpents aussi dans tel milieu il y a facilités de se faire contaminer par des maladies. Alors là nous voyons, nous devons faire un plaidoyer pour s'arrêter, dire que «non, il faut quand même quelque chose». Si dans le cadre de la décentralisation, on a allumé quelque chose pour le cantonnement, pour l'assainissement de notre municipalité, et ça va où? Où est le destin de cette chose-là. Et ces gens-là, ils ne demandent pas plus que par exemple dire que «mais non, en enlève de la boue là-bas on jète ici». Au lendemain quand il pleut, ça va encore entrer là-bas. Vous voyez que ce risque pour ne pas passer pour des peines perdues, avec cet argent. Pour évacuer. Amener ça dans les banlieues, par exemple dire que bon, ils n'ont plus des outils de travail, mais c'est toujours... C'est pourquoi nous devons venir vers l'autorité. Ce sont les organisations qui ont leur objectif. Alors le grand problème, c'est le problème de l'Habitat. Mais ces maisons doivent être construit où? Il faut créer des lotissements. Arranger les routes, bien arranger les maisons dans les conditions telles qu'autour de l'homme dans son habitat il puisse avoir une bonne santé. Si vous pouvez planifier ça, à travers votre travail, vous présentez au bailleurs en Europe, dire que «voyez l'opportunité». Parce qu'on ne peut pas intervenir en terme d'habitat. Précisément dire parce que je viens de Kisangani. Il y a des besoins. Et avec le gouverneur

on voit s'il y a des intermédiaires variables, nouveaux, de gouvernement, qui veut évidemment le bien être de son peuple congolais ici, que ça ne soit pas théorique, théorique seulement. Je crois que «VANIQUE» aussi, à l'époque c'est un office nationale de logement. Aujourd'hui, ça n'existe plus. Et les gens ont difficile, au milieu là par exemple dans les coins, les gens là-bas, va voir comment les gens habitent. Ils se rendra compte que personne n'est là. L'homme ne peut pas habiter aujourd'hui, nous sommes au 21e siècle, comme les gens de l'antiquité. La troisième, boule économique du pays, les gens encore habitent dans les maisons en pisé. Ça c'est l'Habitat, ça c'est le problème urbanistique.

L'ONL, l'Office National des Logements, c'est pourquoi ils sont en faillite en 1986?

Oui, c'est la politique de l'Etat. Si l'ONL est en faillite, c'est parce qu'il n'y avait pas une bonne politique pour pouvoir créer l'habitat que nous sommes entrain de nous la monter aujourd'hui. Exciter ça. Dernièrement passé, excusez-moi un peu, vous faites la publication, vous prenez des mémoires, vous classez dans des rayons de vos bibliothèques là-bas, vous ne faites pas la mise en profit. C'est pour recherche. C'est pour dire que des recherches comme ça, doivent aussi exciter le gouvernement. Provoquer. Les gens ne savent quoi faire à travers le mot de dire que non, moi avec le matériaux, avec la menuiserie que j'ai, je vais en Afrique, précisément à Kisangani. Il y a des lotissements, partout là-bas, je construis des maisons.

L'ONL est arrêté en 1986. Il y a une organisation qui remplace le travail de l'ONL?

Bon, c'est toujours la mauvaise gérance des autorités, sur nos affaires. L'ONL était quand même attachée à l'Etat. Suite à la Zaïrisation du président Mobutu pour les grandes sociétés des vieux Congolais. Les gens-là n'étaient pas bien placés pour gérer les affaires, donc il y a des chutes. L'ONL actuellement en tout cas est presque amorti. Ce bâtiment ici, c'est l'ONL qui a construit. Ici en face, à côté, c'était le bureau, la direction de l'ONL. Aujourd'hui vous allez voir peut-être les policiers, vous direz, c'est pour nous. Je vous dis que c'est non, ce n'est pas vrai. Et que cette grande maison de l'ONL a été acquis. Quand Mobutu a zaïrisé, il y avait des acquéreurs. Ici aussi, c'était acquis pour un acquéreur, celle-la vendue, l'autre aussi après vendue, et aujourd'hui, c'est soit disant, la maison, le bâtiment qui revient à l'ancien ministre Congolais des affaires étrangères,

Ramazani Baya. Et que, quand on suit de trop près....mais si. Comprenez aussi que pour le moment aucune entreprise de concession n'existe à Kisangani, ça n'y est plus. Les gens se construisent de leur façon. Pour les archives, vous ne pouvez plus accéder. Les guerres nous ont causées ce qu'elles nous ont causées. Nous avons payé, c'est ce que nous avons payé. Nous n'avons plus les archives. Même au niveau national là-bas. Je sais comment les gens se sont organisés là-bas pour prendre les archives, déplacer, mettre ça à côté du bureau de nos cousins, là où les rwandais les servaient là-bas et après les personnes, ils s'emballaient, pour aller à se plaindre, mais alors pour cette politique, nous ne sommes pas là. Maintenant il n'y a plus personne qui ne construit, chercher une entreprise belge pour construire ici. Les flamands eux construisent bien.

Chef du quartier Imbolo (Mangobo)

Nom	Adonis LIBOTE BELINDA
Quel âge	54 ans
Habitation	Au bâtiment de la RTNC Voir Boulevard Lumumba En aval de l'usine SOTEXKI Quartier Imbolo Commune Mangobo
Profession	Chef du quartier Imbolo

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?

Moi, je suis né ici. Je suis un artiste de Mangobo, depuis ma naissance le 31 décembre 1957. Je suis ici à Mangobo. Mon nom ici revient avec le premier arrivé, les premiers Américains ici à Kisangani. Mon papa travaillait au Sabena, la société aérienne, qui gérait l'aéroport ici, maintenant il s'apprêtait à recevoir les premiers Américains, l'arrivée des premiers Américains, il y aura un coup de téléphone, qui nous viendra de la maternité de l'hôpital Général disant qu'il y a votre épouse qui vient d'accoucher, alors il dit, «comme les Américains arrivent aujourd'hui on me demande de s'apprêter pour les recevoir, celui qui est né là-bas, c'est un Américain», voilà pourquoi le nom des Etats-Unis ici, je suis parmi le précurseur de ce nom, le nom des Etats-Unis parce que moi je m'appelle America. Moi, je suis le chef de quartier des Etats-Unis, quartier Imbolo.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Nous sommes à 5 ici. Moi j'ai 8 enfants, mais il y a ceux qui sont déjà mariés, il y a ceux qui sont à l'université de Kinshasa.

Quelle méthode de transport utilisez-vous quand vous allez travailler?

Je travaille dans l'entité au quartier ici, je vais à pied, c'est juste là au niveau du marché.

Qu'est-ce que c'est le travail d'un chef de quartier?

C'est surveiller la population, viens, la sécurité des personnes et leur bien, à la salubrité, c'est-à-dire la propreté des parcelles. Etre aussi une courroie de transmission, des informations de l'hierarchie de la population et les desiderata de la population vers les autorités hiérarchiques, courroie de transmission. Lui il est avec la population, la population lui dit ce qui ne va pas ou ce qu'il veut, lui, il prend l'information et il va donner à l'autorité politique, qui est le bourgmestre. Pour des solutions éventuelles. Le bourgmestre dit s'il y a un problème à transmettre auprès de la population, il m'appelle,

et moi, je transmets l'information, on diffuse ça. Donc il y a des chefs de blocs qui sont sous ma responsabilité, ce sont les chefs de blocs et des avenues.

Vous habitez dans un bâtiment de la RTNC?

En tant qu'autorité, j'ai d'abord le rôle de sécuriser cette maison contre «toute à tête», si j'étais inerte pendant la rébellion c'était parce que c'étaient des militaires, moi je n'avais pas d'armes contre ces gens là, j'étais impuissant devant ces gens là, maintenant que la rébellion est terminée, il y a le calme, je vais maintenant surveiller le reste de ce qu'il y a ici.

C'est une maison de l'Etat, nous, comme représentant d'Etat du quartier, il vient habiter ici pour ne pas permettre aux bandits ou voleurs de venir habiter ici, pour sécuriser. La radio est en tête de moyens, s'il a des moyens conséquents pour réhabiliter, il vont venir mais, vous savez que nous d'une guerre, il n'y a pas assez de ressources, il n'a pas encore songé à réhabiliter, suite que je suis encore là.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous par rapport des mémoires collectives?

Il y a la Sotexki qui est là. Il y a l'Hôpital de Mangobo derrière le bâtiment communal. Il y a l'abattoir public. Il y a les officines hospitalières, comme le dispensaire, le centre de santé, les centres des dieux. C'est presque tout. Le marché aussi est important. Mais on n'a pas construit le marché, ça donne des recettes.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous par rapport de l'usage? Où est le centre de la commune?

Peut-être le bâtiment communal, parce que c'est là où je dois aller pour donner les rapports, il y a la police qui nous sécurise ici, je trouve qu'il y a un danger ici, je téléphone le commissaire de police, pour retenir l'ordre public. Le

quartier n'a pas un bâtiment administratif, jusque là nous n'avons pas. Nous avons une maison détruite, le quartier est locataire. Quand il y a un problème, ils me trouvent ici, je place des gens. Beaucoup de gens viennent ici. Le bâtiment est placé à la fin du quartier, parce que le quartier va jusqu'à la limite, vous voyez la rivière Tshopo et le Lindi, c'est là où se limite notre quartier. Mais alors là il n'y a plus beaucoup d'habitants. Mais c'est de ces cotés, que je suis presque au niveau de la fin. Le centre de Mangobo, c'est où pour vous? C'est là où est le Christ-Roi, c'est là où il y a le marché, les activités commerciales là-bas.

Quelle est la relation entre la commune Mangobo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

C'est là où nous nous approvisionnons, en produits de premières nécessités. C'est là où se trouve le gouverneur de la province, c'est là où se trouve le maire de la ville, la direction administrative de la province, c'est là-bas. Nous y allons. C'est là où, quand vous voulez acheter quelque chose à un prix réduit, vous devez payer votre transport et vous y allez. Par exemple notre fille vend au grand marché, elle va carrément, pour la morale elle va là-bas. Pour se détendre elle va là-bas. Elle a son étalage au grand marché.

Donc la commune Mangobo ne se suffit pas elle-même?

Bon, nous n'avons rien à envier parce que vous voyez c'est la hiérarchie administrative. La commune Mangobo est une entité urbaine rurale, nous sommes juste à la périphérie de Kisangani. Nous sommes à la limite de la ville avec..., nous sommes juste à côté du village. Nous avons l'avantage d'avoir ce qu'il vient de l'industrie et d'avoir aussi ce qu'il vient des champs rurales, par exemple le manioc, le maïs, les bananes, les poissons, des choses comme ça. C'est ça l'urbaine rurale. Nous avons besoin des premières nécessités.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Bon, les quartiers de Mangobo sont différents. Parce qu'il y a des quartiers qui sont approchés, par exemple à la commune là-bas. Vous savez, ils sont, ils ont des maisons, des marchés, à eux-mêmes, ils sont bâtis en briques. Ici, nous avons quelques maisons en briques et quelques maisons en terre battue.(en

pisé) Parce que nous sommes juste à la périphérie et sont là-bas. Donc tout ça. Il y a des quartiers, par exemple, quartier Limanga et quartier Bahema, quartier Turumbu, il y a des maisons en pisé aussi. Il y a des quartiers comme Medjé, il y a des maisons en briques seulement. Mais nous avons de maisons en briques et en terre battue. C'est ça qui est un peu différent. Et puis ici nous avons un nombre élevé de la population et là-bas ça fait, vous savez, les maisons sont identifiées. Il y a par exemple les quartiers de 5 milles, 4 milles habitants, mais nous, nous sommes avec 7 milles, 8 milles habitants. Et à Segama, on a 10 milles habitants. Parce que nous habitons la périphérie il y a un prolongement.

A l'idéologie, c'est dangereux, c'est le quartier rouge, dans les Etats-Unis. Lumbu-Lumbu, ce sont des intellectuels. Un quartier bouton rouge, le quartier Imbolo, un quartier populaire, un quartier où habitent les gens très difficiles, à manier. Il faut avoir des techniques, sinon vous risquez gros à ce quartier, point de vue sécurité, c'est un quartier rouge. Ici, il faut traiter avec la population calmement et vous n'avez pas de problèmes. Si vous venez avec brutalité, ils vous prouvent aussi qu'ils sont trop brutales chez vous. Alors là, c'est un peu difficile.

Le quartier le plus important pour vous, c'est quel quartier?

C'est mon quartier, moi, j'aime mon quartier. J'ai été élu ici, par ma population, alors je ne peux aimer que mon quartier. Maintenant sur l'hiérarchie se trouve milles, et on m'a mis ailleurs. Et là où je vais arriver, je vais d'abord, parce que j'aime le travail, il faut d'abord aimer votre travail. Ça signifie que je vais même maintenant, là, où il va me placer. Mais dans mon quartier, j'aime d'abord mon quartier, j'ai des limites ici. Parce que c'est ici où je travaille, si on vient dans un autre quartier, je vais aussi là-bas, quand je vais rester là-bas. Moi, je vais aimer là-bas pourquoi? Je travaille dans mon quartier et je n'ai rien à envier d'ailleurs. J'aime d'abord mon quartier, parce que je suis entré de tout faire pour ce qui est nécessaire dans ce quartier. Dis-toi, entrer de tout faire, pour que la population soit calme, pour que la population sache que nous avons le chef qui m'ont fait confiance, il m'ont élu et moi je dois leur prouver de quoi je suis aussi capable pour les sécuriser.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Quand il y a une réunion, parce qu'il y a des réunions que le gouverneur nous appelle, il y a des réunions dont le maire de la

ville, il nous appelle et nous y allons. Et quelquefois dans mes loisirs, s'il faut par exemple y aller pour s'acheter quelque chose, j'y vais aussi. Et c'est environ combien de fois par semaine ou par mois? Par mois. Parce que vous voyez je dois travailler, je viens de faire le tour du quartier. Je veux faire le rapport pour l'amener à la commune. De là, je dois encore rentrer pour voir les points chauds, qu'est-ce qui se passé là-bas, pourquoi ces gens ont bâti, pourquoi on a dépassé la limite parcellaire, pourquoi tel n'est pas tranquille, tout ça, ce sont des rapports à «amener le respect». C'est ça, là, ce que je demande, chaque fois, permanent. Donc au moins par mois, je peux aller en ville 2 à 3 fois.

Si vous voulez prendre le temps libre pour avoir des loisirs culturels, sportifs, ...vous allez d'où/à quel endroit?

A Mangobo, il y a notre stade qui est là. Stade Mulunge, près de la paroisse Christ-Roi. Si je veux prendre ma bière, je vais juste là, au niveau du grand marché, juste au niveau de la paroisse Christ-Roi là-bas. Il y a des endroits pour s'acheter de la bière froide. Je vais pour prendre ma bière. Je vais aussi là-bas, je suis un catholique, je vais à la messe chaque dimanche au Christ-Roi, je vais prier là-bas.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, les problèmes urbanistiques, il y en a. Vous savez, tous les espaces verts, qu'on a laissés, parce que le blanc n'a pas construit dans les espaces verts. Mais avec nous, nous avons édifié des maisons là-bas. Il y a même des espaces pour la canalisation des eaux, qu'on a construit là-bas. Si bien, que quand il y a une inondation là, certaines maisons qui sont envahies par l'eau. Il y a pourquoi, on ne songe pas à construire des écoles, on n'a pas aménager des endroits pour les écoles, voila, pourquoi on a nos lotis ici. Mais on n'a pas songé de laisser des espaces pour construire des écoles, des stades de football,... Et les endroits qui doivent quitter ici, trop loin pour aller, par exemple à l'école là-bas au niveau de Christ-Roi, pour un enfant de 6 ans, vous voyez ce que ça fait. Donc ces terrains sont déjà lotis. Il y a des gens qui ont commencé d'habiter là-bas. Des lotissements officiels.

On a envisagé ça. Mais c'est lui qui est obligé de prendre les gens pour ... ils ne respectent pas les plans cadastrales! On va laisser ça pour le stade, on place les gens là-bas, ici ce sera une église, on place les gens là-bas, ça devient maintenant, des

endroits des maisons d'habitations. Or c'était réservé pour les écoles, les hôpitaux, les stades de football, et ainsi de suite. Donc, on ne respecte pas les conditions urbanistiques, parce qu'il faut empocher l'argent.

Il y a une solution pour ce problème dans l'avenir?

Dans l'avenir, ça sera un peu difficile, parce que les gens construisent. Aujourd'hui qui construit, il faut avoir suffisamment les moyens pour construire, demain... c'est ainsi que, il y a certaines difficultés quand on doit dire à la population, par exemple, on va leur demander des déguerpissements. On va détruire les maisons. Ça choque, mais ceux qui on fait ça, c'est eux qui sont aujourd'hui détenteurs du pouvoir. Nous avons dit, construisez là-bas, nous leur avons ripés avec des titres juridiques. Maintenant, c'est nous qui allons leur demander «non, quittez là-bas». C'est gênant, alors ils vous prennent à la légère, parce que nous ne nous engageons pas, comme dit la loi. Quand vous dites qu'ici c'est réservé pour l'école, le stade, ça reste comme ça. Quand vous songez aux décisions et vous demandez aux gens qui a construit là-bas. Et par après, vous dites encore non, il faut quitter, ça gêne parfois et quand on n'a pas d'argent pour construire ailleurs. Et vous dites non, nous allons faire de quitter ici, ou vous demandez d'aller habiter de l'autre côté. Et il fallait alors encore construire là-bas pour leur demander d'aller habiter directement. Et quand vous leur dites, non, nous venons faire votre chose ici, vous allez seulement là-bas, vous allez chercher maintenant, des moyens conséquents pour construire, ça gêne parfois. Pourtant, il y a un document, que vous lui avez remis, que vous avez octroyé ce peu de terre. Il y a un document. Aujourd'hui, vous allez encore demander non, nous allons démolir ça, vous devez aller habiter ailleurs. Quand il n'y a pas de moyens, ça devient difficile. Il n'y a pas beaucoup à faire à ce moment. Surtout que nous agissons en tant que l'Etat j'ai dit, quand moi j'ai le pouvoir et je dis «vous habitez là, je vous donne un titre». Maintenant encore je vais, je dis, un autre qui vient après moi, il dit «non, je vais démolir, vous quittez, si vous allez là-bas».

Avec quels moyens?

Ça gêne. Ces gens là n'utilisent pas leur fonction, leur fonction de l'Etat. C'est pourtant le président de la république qui a dit «restauration de l'autorité de l'Etat sur toutes les familles du territoire de la commune diplomatique du Congo». Le président a bien dit, mais nous dirigeons, nous digérons aujourd'hui, nous,

nous ne voulons pas faire respecter ce qu'il dit, le président. On vous donne, on attribue un peu de terre qui n'est pas accessible, qui n'est pas destinée pour ériger les maisons d'habitations là-bas. Dans un endroit marécageux et que vous savez que demain il y aura une inondation, l'eau va passer par ici, la population sera devant une situation. Vous leur dites «non, construisez là-bas». Et demain quand ils seront, devant une situation d'inondation, ces gens là vont crier, nous demandons au communautaire internationale de venir aider les gens, avec des bases de quoi ils sont sans abri. Ils sont sans abri. Vous ne savez pas pourquoi ils sont sans abri. C'est parce que vous leur avez donné des endroits où ils ne pouvaient pas ériger des maisons. Donc il y a beaucoup de constructions anarchiques. Il y a beaucoup de constructions anarchiques à Mangobo. Quand les gens ont construit par exemple là en avant du stade Mulunge. Vous savez qu'il y a une conduite d'eau, un canal d'eau Mangobo, qui passe par là, qui traverse juste derrière le marché, le grand marché, qui suit cette route, au niveau de la commune là-bas. Là où nous sommes passés hier. Vous voyez une maison érigée tout proche sur la route. Ce canal, on a érigé des maisons, juste sur ce canal. Et quand il y aura une inondation, l'eau va déborder, ramasser ces maisons et les emporter. Cette conséquence, on ne se rend pas compte. Les gens habitent maintenant sur le quartier qu'on appelle «Tokomeka», le quartier Tokomeka là-bas. Ça signifie «on va voir» en français. Il y a un quartier qu'on appelle «essayons d'abord». On va voir ainsi on restera longtemps ou on ne restera pas. Quand il y a une inondation, sa ramasse toutes ces maisons, toutes ces maisons viennent sous l'eau. Alors maintenant c'est un quartier, on a donné le nom «Tokomeka», «essayons». Ça se trouve vers le boulevard Lumumba. Avant d'entrer dans la commune Mangobo vous verrez là, on a construit un pont, devant l'église là, l'église qui est en face de la commune. Il y a un pont là-bas. Le canal commence par mon quartier ici, et les gens logent tout autour du canal. Ça chante très bien quand il y aura une inondation, toutes ces maisons seront emportées en une fois sous l'eau. Il risque péril. Et quand l'eau, au fleuve là-bas, ça vient juste au quartier Tokomeka. Et le quartier Tokomeka est envahi par l'eau et les gens là-bas on les a dit «non, quittez-ici, allez vers la rive droite». Ils ne veulent pas, ils ont des titres de propriété. **Les maisons anarchiques, c'est qui le responsable?** C'est la faute de nous, les témoins des l'organes de pouvoir publique qui gérons les Titres Fonciers, l'Urbanisme, nous donnons des gens

des parcelles là où il ne faut pas.

Pourquoi?

Parce qu'ils cherchent l'argent. Je peux vous montrer même ici, chez moi. Il y a un endroit qui était destiné pour en faire un stade. C'est la Sotexki qui a réservé cet endroit, il y a même des poteaux qui signalent qu'ici la Sotexki va ériger un stade ici. Mais par souci d'argent on a attribué aux gens là-bas. Pourtant cet endroit pendant la période d'une inondation, il y a aussi de l'eau là-bas, qui envahie cet endroit. Mais les gens attribuent, ils sont là-bas, ils sont flattés parce qu'il y a maintenant la sécheresse. Mais quand il y a la pluie, les gens vont crier là. Quelque part des supérieurs ici, parce que ce sont nos autorités, nous ne pouvons rien. Ils se disent que, ce sont eux, qu'ils ont le pouvoir d'attribuer de la terre, des parcelles aux gens, nous ne sommes que des gardiens. Quant au propriétaire, il ne peut rien arriver, de toute façon, nous voyons comment ils attribuent. Mais quand on leur dit «non, cet endroit, faites attention», nous connaissons que..., nous savons qu'après un moment, ils se trouvent là-bas, les autres disent «non, nous sommes au Tokomeka». Ça fait que nous allons essayer. Et cette situation va passer.

Olamba GERMAIN (Tshopo)

Nom Olamba DILOMBI GERMAIN
Quel âge 86 ans
Habitation La 2ième Avenue
Quartier Stade
Commune Tshopo
Maison Maison Fonds d'Avance
Profession Maintenant retraité, et ancien,
un infirmier (diplomatique)
depuis 1948

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand?

D'où venez-vous?

Je suis arrivé à Kisangani en 1935 comme enfant, j'avais dix ans. Je viens du village Yafulo.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Je suis parti de Yafulo à dix ans, avec ma maman. Ma maman voulait venir à Kisangani, parce qu'elle est malade. Elle est restée veuve.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

J'habite ici avec 8 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

Le Fonds d'Avance m'a donné de l'argent, un fonds, pour construire ma maison. J'ai cherché un constructeur pour construire ma maison. Je n'ai pas construit ma maison moi-même.

Pourquoi vous avez choisi pour une maison Fonds d'Avance?

J'ai choisi pour une maison Fonds d'Avance, parce que je veux une grande maison, dans une grande parcelle. Si je choisis pour une maison l'O.C.A., je reçois une maison trop petite.

Therese BOSONGO (Mangobo)

Nom	Therese BOSONGO
Quel âge	73 ans
Habitation	Bloc Bangelema Quartier Imbolo Commune Mangobo
Maison	Maison O.C.A.
Profession	Femme ménagère, actuellement sans fonction vue l'âge Retraité Surveillante du marché Etats-Unis

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?
Je connais pas l'année. Je suis Topoke.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
Nous sommes avec 12 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?
La maison est achetée, c'est notre maison.

Le marché était des maisons de commerces?
Donc ici, ce n'était pas un marché. C'était un endroit qu'on a planté dans la zone des fleurs. Il y a aussi des poubelles qu'on avait mis tout autour pour venir jeter la saleté. Ces maisons en étages, c'étaient des boutiques, des grandes boutiques où les gens allaient s'approvisionner. C'étaient des indigènes qui avaient les boutiques là-bas.

C'est pour quelles raisons que les maisons de commerces sont changées en maisons d'habitations?
L'explosion démographique, pour les raisons démographiques et la pauvreté. Les gens sont tombés en faillite. La plupart des propriétaires ont vendu leurs maisons, la plupart des anciens propriétaires. Aussi le manque des possibilités. Les gens habitent maintenant là-bas. La chambrette c'était trop petite, les gens préfèrent mettre devant comme ici, on met le commerce devant la parcelle, et la maison reste pour habitation.

Il y a quelqu'un qui a sa pharmacie, juste là-bas, mais c'est en bas. Parce que lui, il a ces enfants là-bas à Kinshasa, il envoie un peu de l'argent, comme il est passionné, il a trouvé bon de faire une pharmacie là-bas. D'une manière générale, quand les gens, qui étaient des commerçants, vieillissent, il n'ont plus la force de travailler. Et tous les enfants partent, tous les enfants sont déjà partis.
D'autres raisons par exemple, ils sont venus habiter ici

pendant ce moment là, parce qu'ils travaillent par exemple chez les blancs, les blancs de l'époque. Maintenant l'Indépendance est arrivée, les blancs sont partis. Comme il veut vivre ici, il trouve bon de vendre la maison et il rentre aussi au village. Parce que dans la plupart de toutes ces maisons nous verrons que l'ancien propriétaire, c'est lui qui a conclu des marchés avec l'O.C.A., ils ne sont plus là-bas. Parce que les gens qui étaient ici, ceux qui habitaient ici, c'étaient des privilégiés, les «évolués», les gens qui ont travaillé avec les blancs, restaient encore ici pendant que les gens, qui à «éveil de la conscience...», c'est eux qui ont traité avec les blancs. Ils trouvent rien de quitter ici, auprès des indigènes. Il y avait un règlement de compte, quand vous avez travaillé avec un blanc et le blanc est parti, il faut quitter ici. Pendant la rébellion, les rebelles 1964, ils ont tué tous les gens qui ont travaillé avec les blancs, les «évolués».

La place ici, c'est changé dans un marché, mais de quelle année?
Juste après les rébellions de 1964, au plus de pouvoir de Mobutu, c'est à ce moment là que j'étais responsable pour le marché ici, en 1965.

C'est pourquoi il a choisi ici cette place pour le marché?
Les gens ici allaient jusqu'au niveau du marché là-bas, ça posaient des problèmes, la distance, c'est que, venir avec leurs alimentaires des champs là-bas, aller avec tout ça, le transporter jusqu'au niveau du marché là-bas, c'est un poids, c'est lourd, alors quoi faire, il faut un marché à côté, tout proche de ceux qui veulent s'approvisionner directement que d'aller comme ça trop loin.

Therese ABUSI (Mangobo)

Nom	Therese ABUSI
Quel âge	58 ans
Habitation	Commerciale 4 Bloc Bamanga Quartier Minzoto Commune Mangobo
Maison	Maison à l'étage O.C.A.
Profession	Ménagère

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où veniez-vous?
En 1972. Je viens de Bunja à plus de 750 km de Kisangani.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?
J'étais venue parce que j'avais accompagné mon mari, il était venu habiter en mutation. Mon mari était muté ici, ils l'ont envoyé pour aller travailler ici. Il travaillait à l'immigration. Maintenant il est déjà mort. Quand il a été muter ici elle était avec son mari ici pour vivre ici. Parce que mon mari était affecté ici.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?
Nous sommes nombreux. D'autres sont partis. Les filles sont déjà mariées. Nous sommes maintenant avec 7 personnes.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui es le propriétaire?
C'est notre maison, c'est achetée, maintenant je suis propriétaire. Mon mari a acheté la maison en 1973.

La maison ici, c'est avec un bar?
Oui, nous avons ajouter une terrasse, le soir, les gens viennent pour prendre quand même une bière, pour se rafraîchir un peu. La maison est séparée, nous avons ajouter un bois. C'est une annexe que nous avons ajoutée. Mais les produits sont gardés dans la maison, les casiers, la bière.

La maison était une maison de commerce à l'époque?
Non, c'était une maison d'habitation. Ces maisons ici, c'étaient des maisons construites pour les gens qui travaillaient avec les hommes blancs, pour les belges. A l'époque de l'O.C.A., c'étaient des maisons construites pour les gens qui travaillaient avec les hommes blancs. Un certain moment l'ONL, l'Office National des Logements a pris ces maisons pour les gérer. Comment gère-t-ils ces maisons là? Ils les donnaient aux gens en location et les gens payaient, si vous ne payez pas,

on met quelqu'un d'autre. Ils les ont achetées auprès de l'ONL. Mais avant, nous avons commencé d'abord à être locataire.

L'école là-bas, à l'autre côté de la route, vous connaissez la date que les gens ont construit cet annexe?
Je ne connais plus la date, mais quand nous sommes entrées en 1972, il y avait un bar là-bas, c'était un bar. Et puis, ce n'est pas très longtemps, c'est vers les années 1990, on a créé cette école. Mais avant c'était un bar. Et comme le nom indique, c'est le quartier commercial, le quartier ici. On appelle ce quartier, le quartier commercial. Et c'est pourquoi ils ont dit le quartier commercial 4, mais nous sommes au numéro 21. Les commerciales ont commencé à partir du marché, là, c'était le commercial 1. Même là, où on va aller, c'est aussi commercial, donc ici aussi, ça s'appelle le commercial 4, l'ensemble des maisons ici.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous? Où est le centre de la commune?
Mon mari a choisit pour Mangobo, parce que d'abord c'était un quartier sans problèmes. C'était un quartier calme. Et quand tu allais même trouver la ville là-bas, c'était difficile que ces troubles arrivaient ici. La place qui est importante pour moi, c'est ici où j'habite. Le marché aussi, l'école, l'église là où je vais prier aussi, ce sont des places importantes. Le grand centre de Mangobo, c'est où pour vous? Ça prend la commune jusqu'au marché, toute la route.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?
Non, les quartiers ne sont pas les mêmes. Il y a des quartiers où c'est calme, il y a des quartiers où il y a des enfants qui sont un peu brûlant, par exemple le quartier Etats-Unis. Les enfants

sont vraiment très brûlants là. Même sur le plan Construction. Ici, c'étaient des maisons «évoluées», ça c'est le quartier des «évolués». Mais arrière, c'étaient des indigènes.

Le quartier le plus important pour vous, c'est quel quartier?

C'est mon quartier ici, Okapi.

Allez-vous en ville (Kisangani) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Oui, souvent je vais en ville, trois ou quatre fois par mois. Je vais souvent acheter c'est vrai les marchandises ou la provision, mais aussi pour voir ma fille qui habite la commune Makiso.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

Le bus, ou parfois le taxi-moto.

Quelle est la relation entre la commune Mangobo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu' on trouve tout sur place?

La Makiso c'est la centrale, c'est là où il y a des magasins en gros et tout le monde qui vend ici va acheter ses marchandises pour revendre ici. C'est la centrale, même les grands bureaux, les grands chefs habitent là-bas. Les défilés et les fêtes ont lieu là.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs,... vous allez à quel endroit?

Moi, je ne me déplace pas. Je suis ménagère, je reste à la maison. Je n'ai pas des endroits pour aller prendre des plaisirs. Je suis une veuve.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Dans mon quartier on n'a pas. C'est un beau quartier.

Giovanie AWIKI SELEMETE (Mangobo)

Nom	Giovanie AWIKI SELEMETE
Quel âge	36 ans
Habitation	Commerciale 5 Bloc Babali n° 34 Quartier Okapi Commune Mangobo
Maison	Fonds d'Avance
Profession	Agent de l'Etat

Vous êtes arrivés ici à Mangobo quand? D'où venez-vous?

Je suis un habitant de Mangobo depuis l'année 1987. Je suis né à Yatolema, 99 km de Kisangani, route Opala.

Vous êtes venus habiter ici pourquoi?

J'ai terminé mes études primaires à Yatolema. Après avoir accrocher mon certificat de fin d'étude primaire, je me suis rendu à Kisangani pour suivre les études humanitaires, pour chercher les baccalauréats. Je suis venu à Kisangani pour des raisons d'études.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Moi, je suis ici comme un petit, parce que mon grand frère, mon aînée, c'est lui qui est responsable de cette maison. Il a 17 enfants, ils sont logés ici. Le propriétaire et sa femme, c'est 19. Moi, son cadet et ma femme, ça fait 21. Moi aussi, j'ai trois enfants, ça fait 24, il y a un oncle aussi, 25 personnes. Nous sommes 25 personnes ici. Il y a aussi quelques visiteurs ici. Dans notre culture, on peut vivre avec tout le monde.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement?

Qui est le propriétaire?

Oui, mon papa est propriétaire, il a acheté cette maison.

Pourquoi il y a une clôture autour de la maison?

Notre culture, nous cherchons la sécurité et l'encadrement des enfants. Nous ne voulons pas que les enfants s'empirent et ramassent des éducations dans la rue. C'est pour d'abord protéger des enfants, contre les mauvaises conduites, contre la mauvaise éducation, il y a une seule porte, et on peut contrôler la porte, on peut fermer la porte. Quand on ouvre la porte on sait qu'il y a quelqu'un là-bas. Et les enfants ont peur de s'assembler dans les quartiers avec les autres enfants. Et aussi pour leur sécurité même, quelqu'un ne peut pas venir directement entrer dans la parcelle sans toquer.

Et la superficie de cette parcelle? C'est jusqu'à la route, la limite de la parcelle?

Non, la limite de la parcelle, c'est seulement là où il est bornée, parce qu'il y a des bornes, bien cadastrées. Et l'autre partie c'est la partie de l'Etat. Il y a des bornes en dehors de la clôture.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Mangobo pour vous?

Premièrement, c'est là où j'ai habité, j'ai grandi à Mangobo. J'ai fait toutes mes affaires à Mangobo. Même la santé, je suis soigné à Mangobo à partir de notre Hôpital de Général de Référence de Mangobo. Et au marché Limanga ici, nous exerçons quelques activités, nous avons une petite boutique, une pharmacie là-bas. Là où nous vendons. Et puis j'ai pris mon soin de santé toujours ici, il y a des centres de santé qui sont ici, ici l'Hôpital Général de Mangobo. Il est de se déplacé ici, s'il faut aller à la clinique, ou à l'Hôpital Général de Mangobo à Kisangani. Mais nous prenons les soins de qualités ici tout près. Alors c'est la raison pour laquelle nous jugeons bon de rester à Mangobo.

Où est le centre de la commune?

Le grand centre de la commune de Mangobo, est situé au quartier Limanga, tout existe au bloc Walengola là-bas, là où se trouve le marché.

Quelle est la relation entre la commune Mangobo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour leurs provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

La relation qui existe entre la commune de Makiso et celle de Mangobo, c'est parce que, ici à Kisangani, toutes les activités, se trouvent au grand marché, se trouvent dans la commune Makiso. C'est là où, qui est comme la commune, le miroir de la ville de Kisangani. De grands bâtiments administratifs et le grand centre commercial, toutes les activités commerciales, administratives, même la santé aussi, comme l'Hôpital

Général Clinique universitaire, se trouvent dans la commune de Makiso. Le port, là où les gens s'en approvisionnaient des rations ainsi que des produits manufacturés. Ça provient de l'Europe, de Kinshasa, et ça va toujours atterrir à Kisangani par la commune de Makiso. C'est la raison pour laquelle tous les gens des habitants de la commune de Mangobo ont beaucoup approvisionné de la Makiso.

Les différents quartiers qui composent la Mangobo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

C'est très différent, c'est parce que, il y a d'autres quartiers à Mangobo qui sont construit par nos métropolitains, les belges, les hommes blancs, qui nous ont colonisé, qui nous ont apporté la civilisation moderne. Il y a d'autres qui tandis, qui sont construites par nous-mêmes, les autres gens de Congo. Par exemple, si vous arrivez dans le quartier Matété, vous trouverez des constructions là qui sont purement traditionnelles, il n'y a pas de constructions des matériaux durables. En tout cas, les gens construisent de leur façon, en désordre. Ce sont les quartiers Segama et Lindi.

C'est parce que les gens, qui vivent vers Djubu-Djubu, ou soit à l'axe du fleuve de Congo, ces gens là s'occupent beaucoup de la pêche, et d'autres gens s'occupent des agricultures, ils partent souvent le matin aux champs et ils reviennent le soir. Par exemple, le côté vers Djubu-Djubu, vous trouverez le quartier Minzoto, Bloc Sotraco 1, 2 et 3, vers le bloc Mingazi aussi, dans le quartier Imbolo.

Quel quartier est pour vous le plus important?

Ici à la commune de Mangobo, ici chez nous, nous vivons un peu des activités qui sont un peu commerciales. Le quartier le plus important ici chez nous, nous trouvons le quartier Limanga, Bloc Walengola, c'est là que ça se situe comme un centre de la commune de Mangobo.

Allez-vous en ville (Kisangani) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y allez?

Oui, presque chaque jour, c'est là où je travaille.

Quel moyen de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

J'utilise parfois le bus, ou le taxi moto, le vélo, qu'on appelle le Toleka. Et si je n'ai pas de l'argent, je piétine tous les jours les 12 kilomètres là, tous à pied ou soit 14 kilomètres.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs,... vous allez d'où/à quel endroit?

Par exemple, si je veux contacter le football, je pars au stade Lumumba. C'est l'unique stade de la ville de Kisangani qui a rempli un peu quelques conditions de loisirs. Se divertir ici à Mangobo, c'est le football tout juste au Bloc Limanga, à côté de la paroisse Christ-Roi, nous avons le stade Mulunge, c'est le nom Lingala pour la chaleur. Pour les loisirs on peut visiter aussi la société Sotexki.

C'est une place publique? C'est possible pour tout le monde pour entrer au Sotexki?

Oui, si vous demandez, on peut vous ouvrir et puis vous entrez, vous visitez. C'est possible pour aller au bistro qui est là-bas, prendre un sucré.

Il y a des problèmes dans la commune Mangobo? Des problèmes urbanistiques?

Oui, il y a des problèmes urbanistiques, parce qu'il y a d'autres quartiers qui ne sont pas urbanisés et puis les gens construisent en désordre, anarchiquement sans suivre les principes de la construction. Et ça cause aussi des problèmes dans des moments privilégiés, des inondations qui emportent plusieurs maisons. Dans ce quartier ici, on n'a pas tellement de problèmes. Parce que les parcelles d'ici sont bornées, quelqu'un suit le principe, là où..., la limite de sa parcelle.

Qui a borné? Le cadastre. Toutes les maisons qui sont ici sont bornées.

Leopold KASUSULA (Tshopo)

Nom	Leopold KASUSULA
Quel âge	71 ans
Habitation	Quartier du Stade Commune Tshopo
Maison	Fonds d'Avance
Profession	Chef du bureau à la commune Tshopo

Vous êtes arrivés ici à Tshopo quand? D'où veniez-vous?

Je suis né à Kisangani.

Vous êtes venus pour habiter ici pourquoi?

Mon papa est né à Banalia, un village 127 km de Kisangani, Territoire de Banalia. Il est venu à Kisangani, c'est là où il a épousé ma mère.

Combien d'habitants vivent ici dans cette maison?

Je ne connais pas, beaucoup

Vous habitez dans une maison Fonds d'Avance?

La maison que j'habite, c'est la maison construite par mon père. Je reste là-bas avec toute la famille.

La maison est louée ou achetée? Combien est-ce que vous payez pour vivre ici? Vous payez mensuellement? Qui est le propriétaire?

La maison de mon père est achetée. La maison de mon père c'est une maison Fonds d'Avance. Elle est construite avec un fonds. C'est un constructeur privé, qui a fait ça, un homme belge qui a construit beaucoup de maisons ici dans ce quartier. Moi, j'ai deux maisons propres à la commune Mangobo, que j'ai achetées quand j'étais l'administrateur du territoire à Buta. Je mets des locataires là-bas qui me donnent d'argent chaque mois. Ce sont les maisons O.C.A. Les locataires sont très contents des maisons de l'O.C.A.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune Tshopo pour vous par rapport des mémoires collectives?

A partir de la première avenue, je dirai jusqu'à la 10ième avenue, c'est là où les gens préparent habiter. Parce que c'est tout près de la ville. C'est où il y a des maisons Fonds d'Avance, en quelques sortes. Une partie à Pumusika là-bas, ça sont aussi des maisons Fonds d'Avance, mais là c'est très loin, c'est une grande distance de la ville.

Quelles sont les places les plus importantes dans la commune

Tshopo pour vous par rapport de l'usage?

La place que j'occupe ici, mon bureau, c'est très important pour moi. Un chef de bureau, doit être responsable, je suis un technocrate.

Où est le centre de la commune Tshopo?

C'est ici, où nous sommes. Et le rond point de la 15ième.

Quelle est la relation entre la commune Tshopo et la ville (Makiso)? Est-ce que les gens doivent se rendre en ville pour ses provisions, ou est-ce qu'on trouve tout sur place?

Le grand marché, c'est dans la commune Makiso. C'est ravitaillé, aux produits manufacturés et produits vivres. Le tout, c'est un grand marché là-bas à Kisangani et puis les magasins avec leurs marchandises. Ici à Tshopo, ce sont des boutiques, des petits marchés. Les gens qui habitent Kabondo, Lulunga, commune Kisangani, se ravitaillent en ville, à Makiso.

Les différents quartiers qui composent la Tshopo, sont-ils importants pour vous? Vous pensez de ces quartiers comme des communes différentes et distinctes? Il y a des différences entre les quartiers différents?

Les quartiers ici sont différents, nous avons des quartiers, qui se trouvent au centre de la commune. Nous avons aussi d'autres quartiers qui se trouvent plus loin, au delà de la rivière Tshopo, dans la périphérie, il y a presque des villages qui se trouvent là. Ici, il y a huit quartiers qui se trouvent au centre de la commune. Ça ce sont les quartiers vraiment viables tandis que là-bas c'est mélangé, il y a des citadins et des villageois. On fait autant de pièges là-bas, des champs, des pêches, on cultive. Tandis qu'ici il n'y a pas de champs au centre de la commune ici.

Le quartier le plus important pour moi, c'est le quartier du Stade, ici, on a l'électricité, on a de l'eau, il y a des magasins ici.

Allez-vous en ville (Makiso) assez souvent? Pourquoi est-ce que vous y entrez?

Ça dépend de quoi j'ai besoin. Par exemple, les correspondances, ou acheter quelque chose comme ça, j'achète ça en ville, parce

que ici, ça coûte un peu plus cher.

Quel méthode de transport utilisez-vous quand vous allez en ville?

Je prends soit le Toleka, soit la moto, soit le taxi. Ça dépend l'urgence. Quand c'est urgent, je prends souvent la moto.

Si vous voulez prendre le temps d'avoir des loisirs culturels, sportifs, ... vous allez d'où/à quel endroit?

Souvent en ville, le soir comme ça, quand je veux me distraire, je pars en ville tout cours. Aussi là-bas, le cinéma, il y a beaucoup de bars là-bas.

Il y a des problèmes dans la commune Tshopo? Des problèmes urbanistiques?

Nous avons les maisons anarchiques. Là ou il ne peut pas construire, les gens construisent. C'est pourquoi le maire de la ville, nous a dit de communiquer le nombre des maisons construites anarchiquement. On va tout détruire. Aussi aux alentours de la Bralima ici, il y a des maisons construites autour de ce bâtiment. Il y a beaucoup de maisons construites anarchiquement sur le plan urbanistique. On va casser ça.

Il y a une stratégie concrète pour les maisons anarchiques?

On va détruire ça, on est entrain de contrôler ça. Il y a les espaces verts là, dont vous avez dit que là où l'ONL a construit. Vous étiez venu voir si on a déjà construit à cet endroit là. Des gens ont déjà construit sur ces endroits là. Les maisons construites à cet endroit là, on doit tout casser! On doit leur donner d'autres endroits. Il y a des constructions anarchiques autour du stade Lumumba, c'est la même. Dans le marécage, c'est difficile à construire, ils vivent là-bas au risque et péril... s'il y a la pluie, il y aura une inondation. On va démolir les maisons anarchiques!

C'est pour quand?

D'abord, on doit leur donner un délai. Ils doivent reconstruire leur maison sur une autre place.

A quelle place?

On doit chercher une place lui-même!

Il y a une stratégie concrète pour les zones vertes et les places ouvertes?

Les dispositions ont été prises. On ne peut plus autoriser à quelqu'un qui a construit là ou il ne peut pas construire. Il y a des stratégies, mais ils sont prises déjà. Nous mettons fin à cette pratique là.

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour une place ouverte?

C'est à dire, là ou l'ONL n'a pas construit, c'est réservé pour quelque chose. Il y a des gens qui construisent, au-dessus des câbles d'électricité, les canalisations d'eau, ce sont des endroits où il ne peuvent pas construire, mais certaines personnes construisent. Donc, se sont les places où les constructions sont interdites! Quand il y a une panne, il est obligé, pour détruire les maisons pour arranger la panne.

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour zone verte?

Ce sont les places interdites où on ne peut pas construire!

Qu'est-ce que c'est pour vous la définition pour une place publique?

C'est soit les trottoirs parce qu'il y a le tuyau qui passe en dessous, et les gens peuvent passer se distraire. Ou soit ce sont les câbles de la SNEL qui passent là-bas, on réserve cela pour une distraction.

Vous connaissez les problèmes avec l'O.C.A. et les habitants dans les années 52-58 pour la reconversion de l'ancien cité Belge I ?

Non, pas du tout, les gens étaient contents! Parce qu'on détruit les petites maisons qui existaient là-bas. Partout ici, il y avait des maisons en pisé, on détruisait ça et puis les gens étaient très contents. On est entrain de construire, les gens passaient déjà la nuit là-bas. Ils étaient très contents quand on construisait ça. Quand les travaux ont commencé, parce qu'il y avait des maisons en pisé avec des stiques de paille, de la terre.... On détruit votre maison et on vous dit, vous allez habiter là, on est entrain de

construire, vous surveillez ça. Les gens étaient très, très contents! Il n'y avait pas de conflits, les gens étaient très contents. Les gens parfois ils allaient chez leurs frères soit ils restaient surveiller leurs travaux.

